JONAS
ALEKSA

LIETUVIŠKŲ GYVENIMO KELIŲ BEIEŠKANT

JONAS ALEKSA

LIETUVIŠKŲ GYVENIMO KELIŲ BEIEŠKANT

LIETUVIŲ TAUTOS LIKIMO KLAUSIMO

II-ras TOMAS

AUTORIAUS LEIDINYS

KAUNAS : : : : : : : : 1933 : : : : : : : : METAI

Viršelį piešė dail. Al. Šepetys

Spaudė „Šviesos" spaustuvė, Kaunas, Jakšto g. 2

Pratartis

1925 m. mano veikalo, antrašte „Lietuvių tautos likimo klausimu“, išėjo I tomas, liečiąs daugiausia mūsų žemės ūkio ir mūsų kaimo ekonominius reikalus. II tome esu pažadėjęs paliesti daugiausia mūsų pasaulėžvalgų klausimus ir III tome — lietuvių tautos gyvenimo ir augimo visumos klausimus. Labai pavėlavęs (praslinkus ištisiems 8 metams), dabar leidžiu pažadėtąjį antrą tomą. Tam pavėlavimui pateisinti yra svarbių argumentų — esu praktiško, konkretaus darbo žmogus, o ne rašytojas specialistas, pasiimtos temos sunkumai, noras išgirsti kitų lietuvių, lietuviško gyvenimo patyrimo pamokytų, nuomones mano liečiamais klausimais ir kt., — bet, gal būt, iš dalies čia yra ir paties autoriaus tam tikro apsileidimo.

Antrą savo veikalo tomą pavadinau: „Lietuviškų gyvenimo kelių beieškant“. Kodėl taip pavadinau, tai iš dalies skaitytojas supras beskaitydamas mano knygą ir pratarty to neverta aiškinti.

Leisdamas antrą tomą esu priverstas pratarty pasakyti bemaž tą patį, ką pasakiau pirmą tomą rašydamas. Kai kuriuos senus pasakymus gal reikėtų dar labiau sustiprinti ir pabrėžti.

Gyvename reikšmingą valandą. Antrukart (mums žinomos istorijos eigoje) turime progos kurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, ugdyti lietuvių tautą, savarankiškai ir veikliai dalyvauti žmonijos gyvenime bei kūryboje. Šiuo metu ne vien Lietuva, bet ir visas pasaulis yra tam tikrame kryžkely. Daug kas seno dabar arba jau visai gyvenimui netinka, ar ne taip (ne tuo būdu) tinka, kaip seniau. Dygsta vienkart daug ko naujo, gero ir blogo, be to, tas naujas dar nevisuomet išaugęs ir subrendęs. Pasaulis, kaip sakoma, gyvena dabar bendrą krizę, ekonominę, politinę ir kultūrinę. Su visu pasauliu tą krizę gyvename ir mes. Be to,

gyvename tarp Rytų ir Vakarų, iš dalies ir geografine prasme, dar labiau kultūrine prasme. Gyvename didžiuose pasaulio keliuose tarp 3 didžiųjų kaimynų (vokiečių, rusų ir lenkų) su aiškiomis išorinės agresijos linkmėmis ir pačiame labiausiai įkaitusiame ir verdančiame žemės kampe.

Savo praeity esame daug padirbėję lenkų, rusų ir vokiečių tautų kultūroms ir apskritai jų labui. Ne vien lenkų literatūroje lietuviai yra pasižymėję savo gražia kūryba, bet ir kitų tautų, ir ne vien literatūroje, bet ir kitose meno šakose. Taip pat daug teigiamo lietuviai yra nudirbę lenkų, vokiečių ir rusų mokslui ir politikai. Tačiau dėl daugelio priežasčių apsileidome lietuviškuose politikos ir kultūros darbuose. Lietuviškos kūrybos sritys ilgai dirvonavo ir gausiai piktžolių priaugo. Tiek paskendome svetimuose darbuose ir apskritai svetimumuose, kad pradėjo grėsti rimtas pavojus mūsų tautos gaivumo pradams, mūsų gyvybės versmėms. Autorius nori nors kiek padėti tautiečiams, kad jie į gyvenimą žiūrėtų labiau savomis, gyvomis, lietuviškomis žmogaus akimis, nori sužadinti lietuvišką kūrybos ir gyvenimo valią, paveikti, kad mes vis labiau virstume sau žmonėmis ir veikliais, sąmoningais pasaulio kūrybos talkininkais, o ne kieno kito (nors ir kaž kieno) priedėliais.

Jau esame išgyvenę 15 metų vadinamuoju nepriklausomu gyvenimu. XX š. tai ne mažas laikotarpis. Jau iš savo lietuviško pokarinio patyrimo galime šio to pasimokyti. Tik rimtai turime apsidairyti ir įsižiūrėti į tą aplinkumą, kurioje gyvename, į aplinkumą plačia žodžio prasme, vadinas, ne vien į išorinę (į geografinę ir išorinę politinę būklę, ūkio reikalus ir pan., apie kuriuos mano daugiausia ir rašyta šio veikalo pirmame tome), bet ir į vidinę būklę — į mūsų tautos būdą, į svarbesnes ideologines mūsų tautos ir kaimyninių tautų sroves ir pan. Į visą tą aplinkumą vis atidžiau ir lietuviškiau prisižiūrint ir rimtai gyvenimiškai tai vertinant, vis lengviau mums bus susivokti savo tautos gyvybės reikaluose. Mažiau tuomet bus klaidų, suklupimų bei nusivylimų, vis geriau susivoksime, kas mums į sveikatą turi eiti, kas ne; vis sėkmingiau įeisime į tikrus lietuviškus, vadinas, ir žmoniškus savo kūrybos ir gyvenimo kelius. Ne vienu šuoliu tai padarysime. Pakeliui didelių kliūčių yra ir bus. Matyt pati didžiausia kliūtis glūdi „intelektualiuose“ mūsų inteligentijos

prietaruose bei įvairiose ideologinėse scholastikose, greta įvairių primityvumų. Drauge su tuo savo „šviesuomenėje“ gana dažnai matome arba per didelį nusilenkimą bei pagarbą įvairioms rytų ir vakarų ideologijoms (svetimiems dievams) arba nykų dvasios tuštumą. Intelektualės inercijos, valios ištižimo, tikros lietuviškos savigarbos trūkumų, kasdieninėse pareigose apsileidimo ir kitų nedateklių dar apsčiai Lietuvoje matome.

Tačiau Lietuvoje yra ne vien tamsių spalvų. Dar daug sveikų ir labai vertingų pradų yra mūsų tautos gyvenimo gelmėse. Šiuo atžvilgiu (autorius čia tvirtai įsitikinęs) lietuviai turi gal didesnių brangenybių, negu bet kuri kita tauta. Tik jos daugiausia dar neaiškaus pavidalo ar dieguose. Bet potencialėje būklėje dar kiek ilgesnį laiką jos negali likti. Ateina laikai tiems diegams išaugti į didžius ir gražius augalus arba nunykti.

Ne vien dieguose brangenybių turime. Nors dar ir nedaugiausia ir ne aukštuose plėtros laipsniuose šio to teigiamo mūsų visuomenėj po karo vis dėl to pasireiškė. Juk nors ir labai sunkiomis sąlygomis ir mažame plote vis dėl to savo nepriklausomybę išlaikėme. Lietuva karo buvo labai nuvarginta, panašiai, kaip Serbija, Belgija ir Šiaurės Prancūzija. Dėl karo ir gyventojų pas mus begalo sumažėjo. Karo veiksmus turėjome lig 1921 m. Dabartinės sienos nusistojo tik 1923 m. Su Lenkija formaliai karo padėty buvome lig 1927 m. Didelių neaiškumų su savo kaimynais turime lig šios dienos. Pradėdami 1918—1919 m. m. kurti nepriklausomą Lietuvą turėjome be galo maža savo inteligentų. Nukentėjome ne vien dėl rusų rubliaus, bet ir dėl vokiečių markės žlugimo. Mūsų nepriklausomybės pradžioje visi mūsų kaimynai (ir ne kaimynai) pranašavo, kad bematant iš pasaulio viešo gyvenimo pranyksime. Tarp visų sezoninių (tų laikų ironiška terminologija) valstybių Lietuva, pagal bendrą pasaulio nuomonę, turėjusi būti pati nepatvarioji, pati trumpalaikė.

Ir ką gi matome? Visi tie pranašavimai neįvyko. Tiesa, ir mes patys įvairių klaidų (ypač pirmaisiais keliais po karo metais) esame padarę. Bet gyvi išlikome. Ir mūsų gyvybės palyginamasis su kitais mūsų kaimynais sveikumas yra kiek padidėjęs, o ne sumažėžjęs. Pasaulinė ekonominė krizė mus skaudžiai palietė (žiūr. „pasaulinė ek. krizė“). Juk kainos labiausiai krito žemės ūkio gaminiams. O visoje Centro ir Vakarų Europoje mes

labiausiai žemėūkiškas kraštas. Bet ir krizės metu vidaus tvarka Lietuvoje neblogėja, o nors ir pamažu gerėja. Tuo tarpu daugely kraštų tvarka blogėja. Vadinas, turėdami po karo techniškai paruoštų tvarkomųjų jėgų aiškiai mažiau už kitus naujus kraštus, per pirmuosius 15 nepriklausomybės metų ne tik neatsilikome nuo kitų naujų valstybių, bet dargi parodėme kiek didesnės už jas pažangos. Tiesa, svetimi vėjai gerokai siautė, iš dalies ir lig šiol siaučia Lietuvoje ir mažino bei mažina mūsų kūrybines jėgas. Iš rusų ir vokiečių okupacijos metų turime šiek tiek ir degeneravusių žmonių, organizacijų ir ideologijų. Tačiau — autorius tuo neabejoja, — sveiki lietuviški gyvybės pradai, jau pradėję reikštis mūsų gyvenime, ateity vis aiškiau reikšis, mūsų technikinių, kultūrinių, organizacinių ir apskritai tvarkomųjų jėgų krašte sparčiai auga, keliaklupščiavimas svetimumams mažėja ir gyvas savas lietuviškas patyrimas didėja. Vadinas, lietuviškų kūrybinių jėgų mumyse neginčijamai didėja. Tad, jei praeity daug bėdų iškęsti pajėgėme, juo labiau ateity ne tik jas iškęsime, bet vis sparčiau ir sekmingiau auginsime ir tobulinsime savo lietuvišką gyvenimą.

Bet būtina sąlyga, kad tikrai sau žmonėmis būtume, o ne svetimumų pastumdėliai (svetimų tautų, žmonių ir pasaulėžvalgų), kad į gyvenimą žiūrėtume savo gyvomis akimis, pasitikėtume savo valia ir protu ir su pasiryžimu sąmoningai plėstume savą lietuvišką kūrybą ir augintume savo jėgas. Iš praeities ir dabarties, vadinas, iš savo gyvenimo gyvųjų versmių privalome semtis jėgų. Galvas aukštyn į padanges keldami, kojomis turime tvirtai į savo gimtąją žemę atsiremti ir savo veidu *atsigręžti į savo didžią lietuviškąją ateitį.*

Negausi dar dabar lietuvių tauta. Bet tai nereiškia, kad ji mažoji tauta ir tai nereiškia, kad galime apsileisti bendrame žmonijos kultūros darbe. Greta graikų, romėnų, anglų, prancūzų ir kitų tautų žmonijos gyvenimo plėtros ir kūrybos darbe turi garbingai reikštis ir lietuvių tauta. Tiesa, tasai mūsų didumas tuo tarpu daugiausia yra dar vien užuomazgose bei dieguose. Todėl, juo labiau mūsų, vadinas šiandieninės lietuvių kartos, didelis ir tikrai šventas uždavinys žiūrėti, kad tos užuomazgos ir tie diegai pagaliau pradėtų sėkmingai augti bei plėstis ir tinkamus vaisius duotų. Juk dabar visas pasaulio gyvenimas dideliai su-

klupęs, atsidūręs kryžkely, iš dalies lyg tam tikrame žmoniškos gyvybės nusekime ir vidiniame ištuštėjime. Drauge su keliomis kitomis tautomis ir gal nemažiau už jas mes lietuviai galime ir privalome įnešti į dabartinį žmonijos gyvenimą gaivinamų kūrybinių pradų, gyvenimiško atsinaujinimo. Privalome laimėti prideramą mums vietą žmonijos kūryboje, pasaulio kūryboje ir įprasminti lietuvių tautos buvimą žemėje.

Autoriaus noras yra nors truputį padėti tautiečiams, atsikračius bet kurių negyvybiškų sugestijų bei kerėjimų iš vienos pusės ir dvasios sustingimo iš kitos pusės, savo gyvomis akimis apsidairyti šio pasaulio gyvenime, jame kiek galima realiau (tikra, *gyva* šio žodžio prasme) susivokti, nusimanyti savo ir savo tautos valioje ir gyvos konkrečios kūrybos galimumuose bei keliuose ir sužadinti visus, ką tik galima, prie tikros, gyvos konkrečios lietuviškos kūrybos. Visi mes, kiek pajėgdami ir kur pajėgdami, turime rengti dirvą lietuviškai žmoniškai kūrybai ir didžiajai ateities Lietuvai.

Rašydamas šį darbą autorius turėjo daug keblumų, nes teko liesti daug įvairių didžių klausimų. Pasiėmus tokią tėmą jų neliesti nebuvo galima. Kita vertus, autorius anaiptol nelaikė savęs kompetentingu visuose tuose klausimuose. Tad, daug kur autorius liečia įvairius klausimus ne nuo savęs, o plačiai cituodamas kitų autorių mintis ir tik atskirus savo pastebėjimus pridėdamas. Visuose tuose pastebėjimuose autorius, kiek galėdamas, stengiasi į dalyką žiūrėti gyvomis, neužkerėtomis lietuvio akimis.

Veikalo struktūroje autorius maža težiūrėjo formalės simetrijos ir architektonikos. Jam daugiau rūpėjo „gyvenimiškoji veikalo pusė", noras niekur nepasukti į tuštumus bei bergždumus, nors ten ir gražių vaizdų būtų galima duoti, bet atvirkščiai visur išlaikyti gyvus ryšius su konkrečiu lietuvių tautos gyvenimu.

Jonas Aleksa

Kaunas, 1933 m.

Gyvybės keliai ir „gyvatės“ keliai

I

Dievas yra sukūręs žmogų iš žemės dulkių, bet į savo paveikslą ir panašumą. Apdovanojo jį laisva valia[1]*) ir asmenybe (individualybe).*

Tai paskelbta pirmosios Šv. Rašto knygos (Genezės) pirmame perskyrime. Ir du kartu dar pakartota (Gen. I, 26 ir 27). A. Jakštas „Židinio“ 1932 m. nr. 7 pusl. 13—14 [2]) taip tą dar paaiškina: „Tiesa, žodis Dievas šiame perskyrime padėtas be jokio artimesnio apibrėžimo. Bet jo prasmė dėliai to nevirsta neaiški. Nes atsiklausus, į *kurio gi Dievo* panašumą žmogus yra sukurtas, kontekstas tuojau nurodo, kad čia turima galvoj ne kitas kuris Dievas, bet *vien tas, kuris yra sukūręs dangų ir žemę*“.

Ir toliau Jakštas taip kalba: „*Būdamas Dievo, Didžiojo Kūrėjo, paveikslas ir panašumas, žmogus tam tikra prasme reikia laikyti irgi kūrėju, nes panašiai į Dievą jis sugeba sukurti naujų daiktų, kurių pirma pasauly nėr buvę*“.

Žmogus pasidaro sau įvairiausių pabūklų, sukuria kalbas, išranda raštą, sukuria meną bei poeziją, techniką, kultūrą . . . „Kur tik žmogaus gyventa, sako Jakštas, ten jo ir kurta. Ir toji jo kūryba visur *dinamiška,* auganti. Gyvulių kūrybos visai nežymu. Jei viena kita gyvulių rūšis ir turi šį tą panašaus į kūrybą, tai toji gyvulių kūryba esti visuomet menkutė, *statiška,* vis

---

[1]) Tuo tarpu tik tam tikra linkme, tendencija į laisvą valią.

[2]) A. Jakštas. Amžinoji poezija ir jos kūryba.

ta pati... Voras mezga tinklą, bitė lipdo korį vis taip kaip ir prieš tūkstančius metų[3]).

„Dėl ko? — klausia Jakštas. — Ak kūno atžvilgiu žmogus yra labai artimas gyvuliams?

Tai tiesa, kalbėjo senovės išminčius Aristotelis, savo kūnu žmogus yra *animal!* — gyvulys, bet *rationale,* turįs protą, taigi ir pigu jam gyvuliai bepročiai pralenkti.

Iš dalies tai tiesa, bet toli gražu nepilnutinė. Protas neviskas. Gali žmogus turėti ir didelį protą, bet nesugebėti sukurti nieko naujo. Jei žmogus nūn „valdo" (mano svetimženkliai) pasaulį, daro išradimų, kuria naujų kultūrų, tai ne *dėl to, kad turi proto,* bet dėl to, kad jame glūdi aukštesnė už protą *kūrybos dovana bei sugebėjimas gamintis naujų daiktų ir idėjų.* Šis tai sugebėjimas ir daro žmogų — *antrą* po Dievo žemėje *kūrėją.* Taja savo kūryba žmogus labiausiai ir panašus į Dievą, kaip Dievo kūrybos žemėje tęsėjas ir papildytojas".

Tai tiek iš A. Jakšto.

Vadinas, žmoguje glūdi iš Dievo gauta kūrybos versmė, jėga. Šio mūsų gyvenamo pasaulio, (kuris yra kūrybos raidoje), kūrybą žmogus turi vis tęsti ir tobulinti. Jis yra pagal Dievo mintį ir valią, *konkrečios, gyvos kūrybos veiksnys.*

Sukūręs pirmus žmones[4]) Dievas jiems nurodęs ir kelią, kuriuo jie turi eiti. Paveikslinga Šv. Rašto kalba kalbant, Dievas leido žmonėms skinti nuo visų Jo sukurtų pasaulio „medžių" vaisius, kad jie iš gyvenimo pasauly džiaugtųsi, Dievą garbintų ir gyvybę toliau kurtų[5]). Uždraudė vien nuo gėrio ir blogio paži-

---

[3]) O vorų, skruzdžių, termitų, bičių ir pan. kartos daug greičiaus keičiasi, negu žmonių. Per 100 m. pasikeičia 2-3 žmonių kartos, šitų gi vabzdžių — kelios dešimtys kartų. Vadinas, vabzdžių progreso raida, kitoms lygioms sąlygoms esant, turėtų eiti daug greičiau, negu žmogaus. Šia proga pažymėsiu, kad tarp įvairių kultūrų, kinų „kultūra" (greičiau vien civilizacija) turi tarp visų žmonijos kultūrų gal daugiausia statiško pobūdžio; be to, ji turi tam tikro dalinio panašumo į termitų „kultūrą" dėl asmenybės nevertinimo ir pan.

NB. Teoretiškas galimumas bolševikuose „sukurti" žmonijai „termitiškos civilizacijos" laikotarpį.

[4]) Vadinas, visumos kūrybos pradmenyse išsisprendžiant žmogaus asmenybės pasireiškimui šiame „mūsų" pasauly.

[5]) Dievas parodęs Adomui visus gyvius ir kitus daiktus, norėdamas

nimo medžio vaisius valgyti. Tie vaisiai galima buvo *veizėti,* galima jais net *pasigrožėti;* jie, kaip pasakyta, iš pažiūros gražūs buvo; tačiau juos *valgyti,* į *save* priimti, *savo asmenybėje asimiliuoti* . . . negalima. Nes tai reiškė pasiduoti toms *negyvybiškoms* jėgoms, kurios ten yra ir kurios neša mirtį.

Žmogaus uždavinys gyventi ir kurti.

Dievo yra suteikta žmogui laisva valia ir kūrybos dovnaa ir, be to, žmogus yra konkreti asmenybė ir nepasikartojamas pasaulio reiškinys. Tat *žmogaus nusigrįžimas nuo gyvybės ir kūrybos kelių yra patsai didžiausias žmogaus nusidėjimas. Protas,* protavimas yra žmogaus gyvenimo šiame pasauly lydimoji aplinkybė bei savybė, o ne gyvenimo pagrindas bei viešpats. Šia prasme yra kiek analogijos tarp proto mūsų dvasiniame gyvenime vaidmens ir vadinamosios inercijos „jėgos" — medžiagos buvimo srityje. Abu juodu patys iš savęs neturi jokios jėgos, jokios gyvybės, dargi jokio konkretumo . . . jie tik šiame kuriamame (ir dar nesukurtame) pasaulyje lyg kaž kokios jo paviršių aplinkybės . . . pakraštys su tuštuma, su nieku . . .

Logiški protavimai, kaip sako L. Šestovas, stelbia filosofuose scholastikuose[6]) žmogaus prigimčiai Dievo suteiktas dovanas. Tuo keliu eidamas žmogus „lavonėja", negyvėja, jei būtų toksai žodis. Pikčiausia tai, kad jis ne tik pats to nemato, bet ir kitus žmones stumia į tą kelią ir mato čia darbą Dievui. Tarnauja gi didžiausiajam gyvybės kūrybos priešui, Dievo priešui; tarnauja jis beasmenybei ir visvienybei (indiferentybei), tam, kas *pats, jokios gyvybės neturėdamas,* natūralu, *slopina ir naikina kiekvieną gyvybę.*

Šv. Rašto pagundų gyvatė, jis gi ir Antikristas (priešgyvybė, prieškūryba arba priešdievis) šiose kryptyse ir glūdi.

Ten nėra jokių versmių, jokių pradų gyvenimui ar bent kokiam konkretumui kilti, rastis.

Bet protavimo (inercijos) pavergta žmogaus dvasia būna įsitikinusi visai priešingai, būtent, kad ji, tuo keliu eidama, susivoks

---

išgirsti, kaip jis pavadinsiąs juos . . . , nes gyvendamas ir kurdamas Adomas galėjo konkrečiai ir turėjo progos *pažinti* tuos gyvius ir kitus daiktus.

[6]) Pagal Šestovą žymus filosofų daugumas tenka priskirti scholastikams. Jis griežtai su jais kovoja, patsai vis dėl to, pasilikdamas gan žymioje scholastikos ir „žodžiavimo" įtakoje.

visame kame ir virs gyvenimo viešpačiu. Reikalingi Vakarų žmogui dideli dvasios sukrėtimai, kad jis nors laikinai atsipalaiduotų nuo tos baisios sugestijos, nuo negyvų žodžių burtų įtakos.

Visatoje, tuose pradmenyse, kur prasidėjęs gyvasai žmogus su savo laisva valia, jo nebuvo išvengtas šitas pagundai (vadinas, mėginti savyje, savo asmenybėje asimiliuoti „gėrio ir blogio pažinimo medžio" vaisius) pasidavimas ... tuo persisunkė visa šio mūsų pasaulio struktūra ... ir aptemo Dievo kuriamos žmogui dausos ... Į kūrybą eiti ... klaidų, prakaito ir skausmų yra pasidaręs kelias. *Tačiau kūrybos sritys ir darbai dėl to žmogui ne tik neužsičiaupė, bet dargi nesusiaurėjo.*

Tad į kūrybą ir į gyvybę ... o ne į indiferentybę, į beasmenybę.

Šestovas taip kreipiasi į dabartinį Vakarų žmogų: „reikia pamiršti hellenų protavimus ir savo asmenybės išsižadėjimus ir vėl išmokti graudentis bei verkti, džiaugtis, keikti, baimytis, vilties nustoti ir vėl ją surasti ... pasidaryti panašiam į Hiobą. Tada mes atmesim savo dabartinę „tikybą" į tas beasmenybes, į tuos be nieko pradus, kuriais dabartiniais laikais yra pavirtę anie gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisiai". Ta kryptim yra gyva mums reikšmė pranašų ir apaštalų ... Ir vėl gyvi bus Isaijos žodžiai: „Ir mirtis amžinai bus nugalėta ir Viešpats Dievas nušluostys visiems ašaras" (Is. 25. 8) .... „Ir Viešpats nušluostys visas ašaras iš jų akių ir mirties nebus; nei verksmo, nei raudos, nei ligų jau nebus; nes praeitis jau praėjo" (Apok. 21. 4).

Vadinas, mirtis, liga, skausmai ir pan. tai nenatūralumai, tai laikini ir lygtini tik *dar kuriamo*[7]) mūsų pasaulio reiškiniai[8]). — Yra Amžinojo kūrybai didysis nusidėjimas *indiferentiškai* pasiduoti šiems laikiniems „nenatūralumams"; ne kovoti su jais; ne siekti vis tobulesnės, vis *gyvesnės* kūrybos, vis ryškesnės asmenybės augimo, vis pilnesnės gyvybės ... ir pasinerti tose ar kitose nirvanose. Tai priešinga žmogaus tikrai prigimčiai, kuria jis panašus į Dievą, priešinga Dievo žmogui nurodytam uždaviniui „žemėje".

---

[7]) Šio kuriamo pasaulio — ir jo dėsniai taip pat yra kūrybos raidoje, jie yra laikini ir lygtini ... ir taisytini bei keistini ...

[8]) Moderniškasis mokslas jau kalba apie organiškos medžiagos tam tikra prasme nemirtingumą.

Šv. Rašto labai griežtai ir aiškiai šis reikalas nušviestas. Tai Hiobo skausmų knyga. Veik visiems filosofams ta knyga labai nepatinka. Juk „tikram“ filosofui Hiobas negali išrodyti rimtas žmogus su savo kentėjimų ir skausmų protestais prieš gamtos (šio pasaulio) neišvengiamumus ir aklumus; tai drumsčia filosofo „ramybę“, jo dvasios pasiektą „harmoniją“.

Vis dėl to daugumas filosofų dėl tam tikro atsargumo vengia Hiobą teisti bei smerkti. Solovjovas, kuris nesvyruodamas griežtai nuteisė ir Puškiną ir Lermontovą, lyg pamiršo nuteisti Hiobą, nors čia būta ryškesnio atsitikimo ir būtų didesnės progos ir temą plačiai apibendrinti ir formaliai lyg lengviau klausimą išspręsti. Juk aišku („filosofiškai“ sprendžiant), kad teisus ne Hiobas su savo skausmais, šauksmais bei skundais, o jo protingieji draugai, kurie jam teikė „metafiziškos“ paguodos. Juk jie kalbėjo ta pat kryptim, kaip ir daugumas filosofų. Bet Hiobo nenuramino: „Jūs *melo painiavos* žmonės, jūs nereikalingi man gydytojai. *Kad jūs būtumėt tylėję*. Tai būtų didžiausia jūsų išmintis . . . Daug panašių žodžių esu girdėjęs: nuobodūs jūs ramintojai“. Taip jiems atsako Hiobas. Ir tęsia: „Žeme, nepridenk mano kraujo ir tenebūna galo mano skausmams“. Visa ta knyga nepertraukiamos grumtynės tarp Hiobo skausmingo verksmo bei šauksmų ir jo „išmintingų“ draugų protavimų. Draugai, kaip „tikri“ filosofai, žiūri ir mato ne patį Hiobą (vadinas empirinį žmogų, gyvą konkretų Dievo kūrinį), o vien tam tikrą „bendrumą“, abstrakciją, kaž ką, kas konkrečiai neegzistuoja.

Tačiau, Hiobas apie tą „bendrumą“ ir girdėt nenori. Jis žino, kad ten yra kurtumas ir nebylumas . . . „Aš į Viešpatį noriu prabilti ir mano įrodymus Dievui norėčiau pareikšti“. Draugai Hiobo žodžių išsigąsta. Jie yra įsitikinę, kad į Dievą prabilti negalima, kad Viešpats yra pasinėręs rūpesniuose apie *savo valdžios tvirtumą ir „dėsnių“ bei normų nepakeičiamumą, o ne apie savo kūrinių — žmonių likimą*. Draugai jam atsako: „Vai tu, savo užsirūstinime savo sielą draskąs. Nejaugi dėliai Tavęs žemei ištuštėti ir šiai uolai iš savo daikto nusikraustyti?“ Ir iš tikrųjų ar dėliai Hiobo uolai[9]) iš savo vietos pajudėti? Ir būti-

---

[9]) Priminti Jėzaus žodžiais, apie tai, kad žmogus, turėdamas tikybos nors „svėries grūdelio didumo“, galėtų kalnus iš daikto į daiktą keldinti

nybei („bendrumui“) savo „šventais“ dėsniais nusilenkti. Juk tai atskiro žmogaus asmenybės „maištas“ prieš buities *visuotiniškumo* „amžinuosius“ dėsnius.

Neabejotinai, jei Solovjovui (ir bemaž kiekvienam filosofui) būtų tekę paliesti Hiobo klausimą, jis būtų turėjęs kalbėti taip, kaip jis kalbėjęs apie Puškiną ir Lermontovą, arba kaip buvo kalbėję Hiobo draugai; ir būtų turėjęs Hiobą pasmerkti. Ar gal prieš Hiobo gyvą asmenį jis „susiprastų“ ir susivoktų, kad *tikrai būna atsitikimų, kur tylėjimas yra išmintis,* nors jis tos išminties ir nėra turėjęs, teisdamas Puškiną ir Lermontovą. Tačiau, kadangi savo filosofijoj Solovjovas stengėsi taip mąstyti, lyg jis pats nebūtų gyvas žmogus (konkretus gyvas Dievo kūrinys) ir apskritai lyg pasauly nebūtų gyvų žmonių, tai viskas, ką jis rašė (išskyrus kelių nedidelių parašymų neužilgo prieš jam mirštant) buvo tos pat negyvybiškos krypties kaip ir Jelizafo ir kitų Hiobo draugų samprotavimai. Apie Hiobą jie paniekinamai kalbėjo, o apie save buvo įsitikinę: „be abejo nemelagingi mano žodžiai, tikrai ir teisingai protauju aš“.

Tačiau, Biblijoje, Hiobo knygos gale mes skaitome: „Tarė Viešpats Jelizafui Temaniečiui: pakilo rūstumas mano prieš tave ir draugus tavo, nes jūs mano akivaizdoje nekalbėjote taip teisingai, kaip tarnas mano Hiobas“. Vadinas, jie nekalbėjo, kaip gyvi Dievo kūriniai, kaip Dievo vaikai, o ėjo tuo keliu, kuriuo sugundė Adomą eiti ana Šv. Rašto „gyvatė“. Ir Hiobo draugų *žodžiai bei protavimai buvo atmesti;* o paties Hiobo *šauksmai buvo Dievo išklausyti.* Vadinas, Dievui yra brangus jo konkretus, gyvas kūrinys, o ne kaž kas kita.

Hiobo knyga, kur „šauksmai“ statomi aukščiau už „mintis“, kur Dievas pripažįsta, kad dėliai žmogaus (Dievo gyvo kūrinio) gali būti palenktas „amžinasai“ dėsningumas, Hellados „protingiems“ filosofams išrodė kaž kas labiausiai papiktinamo, ką tik galėjo sugalvoti ir pasakyti žmogus. „Juk“, — sako Šestovas — „filosofiškos pasaulėžiūros esmė ir prasmė yra tame, kad žmogus įprastų savyje matyti tiktai visuotinumo dalį, (vadinas, antipodą, priešingybę gyvai asmenybei su laisva valia ir kūrybos dovana), o savo paskyrimu — suderinti be murmėjimo ir net su džiaugsmu savo gyvenimą su tuo visuotiniškumu“.

„Mašinoj yra ratai“, plėtoja savo mintį Šestovas — „ašys, sraigtai, diržai ir t. t.. Tačiau ir žmonės, kaip visumos dalys, panašiai, kaip mašinoje atskiros jos dalys, patys iš savęs reikšmės nebeturi. Jų būties prasmė vien ta, kad visuma, vadinas, mašina pirmu atveju, pasaulis — antru atveju, nekliudomai funkcionuotų ir be paliovos vystytųsi tam tikra *„nustatyta“* linkme.

„Išaiškinti“, „suprasti“ visumą, reiškia parodyti, kad jos sudėties visos dalys — ir žmonės, ir negyvi daiktai, — turi vien *tarnybinę* reikšmę bei paskyrimą. Žmogus vien vergas, *amžinas vergas*[10]) *tai galutinė neišvengiama „tikros“ filosofijos išvada.* Kalbos apie žmogaus laisvą valią — tai grynas nesusipratimas... Ir tas, kas su tuo vergiškumu nenori sutikti, yra apjakėlis ar piktadarys...

Dar daugiau „filosofai“ turi paneigti ir Dievo laisvą valią. Ir Jis privalo klausyti, vergauti, kaip nurodo negyvieji dėsniai, normos. Tačiau, tai nėra gyvasis Dievas, o tik tasai, kuris šio pasaulio pirmapraduose gundė žmogų vaisiais iš „tuštybės medžio“. Taip, maždaug, šiuo klausimu kalba Šestovas savo knygoj „Hiobo svarstyklės“.

Šitame savo rašiny (kaip ir daugely kitų) L. Šestovas griežtai kovoja *su gyvybės ir konkretumo priešais.* Jo rašiniuose yra nemaža vertingų minčių bei pastabų, kad ir parodoksiškai dažnai jis kalba ir tam tikro šališkumo parodo. Tat neįprastose man rašyti srityse, nenorėdamas būk kokių tai savo originalių minčių norįs reikšti[11]), žemiau aš teatpasakosiu kai kuriuos, mano nuomone, įdomesnius L. Šestovo aiškinimus[12]).

---

[10]) Šia proga tenka pasakyti, kad bendrai laikas būtų mums vergiją visur likviduoti. Žmogus ir gali ir privalo patarnauti savo tautai, su ja sandarbininkaudamas, dalyvaudamas jos kūryboje, bet nevirsdamas jos vergu.

[11]) „Kritiškai“ nusiteikęs skaitytojas šioje vietoje pagalvos: „gal ne tiek, ar ne vien įdomesnius, kiek mano „tendencijoms“ labiau atatinkamus išvedžiojimus atpasakosiu“.

[12]) Ne vienas skaitytojas, manau, padarys čia pastabą, kad svetimas mintis atpasakot ar parafrazuot yra lengviau, negu pačiam savarankiškai tą ar kitą klausimą pergalvoti ir nušviesti. Su šia gudria pastaba aš sutinku, bet, kaip skaitytojas mato, einu vis dėl to šita „mažesnio pasipriešinimo linija“. Be to, turiu prisipažinti, kad ne viską su 100% tikslumo atpasakoju. Čia gal būt yra ne vien autoriaus tam tikros tendencijos, bet šiek tiek ir

„Mūsų laikais tokio (vad. nekūrybinio) filosofavimo pagrindinės idėjos ryškiausiai ir *savo pasirinktame rate* formaliai nuosekliausiai yra išdėstytos dar Spinozos. Veik visi modernieji filosofai, dargi ir tie, kurie to neprisipažįsta, neišsuka iš Spinozos pagrindinės vagos. Net ir labiau savarankūs žmonės, kaip Kantas (jo kriticizmas) arba Hegelis (jo dinamizmas) nepadėjo moderninei filosofijai išsilaisvinti iš užburto rato. Kaip visuomet gyvenime išimčių ir čia yra. Viena ryškiausių tai Paskalis. Tačiau, jis, kaip ir dar keli atskiri asmenys, yra pašaly nuo moderninės filosofijos didžiosios srovės.

Proto absoliutiškas vyravimas ir besąlyginis, absoliutiškai nieko neaprėžtas jo dėsnių (normų) visam kam privalomumas — tai Spinozos filosofijos esmė. Jam protas aukštesnis už Dievą, nes jo Dievas nėra visatos Kūrėjas, o pats yra padarinys; amžinojo, absoliutiško, visuomet sau lygaus proto padarinys. Ne be reikalo Spinozai matematika yra galutinioji kiekvienai tiesai versmė. Savo skelbiamų dėsnių (samprotavimų) teisingumu jisai tiki dėl to pat, dėl ko kiekvienas sveiko proto žmogus yra įsitikinęs, kad kampų suma trikampy yra lygi 2 d.

Ir dėl to, pagal Spinozą, didžiausias mūsų pasiekimas, tai „cognitio unionis, quam mens cum tota Natūra habet“, vadinas, pažinimas vienybės, kurioje mintis yra su visa gamta.

Ar yra tikra ir galima, kaip pagal Spinozą, Šellingą, Šlejermacherį, Solovjovą et t. q. išeina, kad vienybės su gamta nusimanymas pats geriausias gėris, kurio tik galima pageidauti? Ir kad tuo būdu jausti kiekvienu momentu savo amžinumą ir yra tikybos nemirtingumas? Ir tai neva neginčytinos, privalomos tiesos?“.

„Iš kur gi tasai privalomumas, iš kur jis atėjęs, kas jį sukūrė?, apie tai draudžiama kalbėti“, sako Šestovas. „Juk tai būtų *nepakenčiamas* proto užgauliojimas „laesio majestatis rationis“. Dar didesnis nusidėjėlis būtų, kas prieš tas „majestotingas“ tiesas pastatytų ką kitą, kas didžiausią gėrį įžiūrėtų ne proto „vienybėje“ su gamta (ar ne vien toje „minties“ su gamta vienybėje), o panorėtų tikro, gyvo, asmeniško nemirtingumo, lygindamasis su

---

altruizmo — lengvinu nepatenkintam skaitytojui save kritikuoti. Vadinas, taisau skaitytojui nuotaiką.

Hiobu ir kitais panašiais maištininkais, kurie „maištingai“ laiko save gyvais konkrečiais Dievo kūriniais“ (o ne kaž kokių pasaulio reiškinių kaž kokia „formule“).

Filosofai jaučia, kur yra didžiausias jų pasaulėžiūrai priešas, pavojus ir visais būdais stengiasi tą pavojų savo pasaulėžiūrai panaikinti. Hiobas — tai asmenybė, šv. Povilas — asmenybė, šv. Franciškus Asizietis — asmenybė; patsai Šv. Rašto Dievas — asmenybė. Tad viskas tai ne pagal normas, ne pagal „amžinuosius“ pasaulio dėsnius; dėl to ir netobula; dėl to, kiek tai galima, ir *naikintina.*

Spinoza sako: non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere . . . Tai nėra sutaikoma nei su Hiobo asmenybės, nei su šv. Povilo, nei šv. Franciškaus asmenybės reiškiniais . . . tai, pagaliau, nėra sutaikoma nei su Dievo asmenybės buvimu.

Tačiau, kas gi taip išsprendė, kad negalima nei verkti, nei džiaugtis, nei keikti, o galima vien mąstyti? Ir kad kiekviena asmenybė būtinai turi būti ribota ir netobula?

Tas ir yra dalykas, kad „suprasti“ (vien proto keliu eiti) reiškia atsisakyti nuo visų šitų: kas? Niekas to nesvarstė; nesprendė, o taip . . . „savaime“ yra . . . kaip trikampio kampų suma yra lygi 2 d . . .[13]), kaip du syk du yra keturi, taip ir žmogui išeina („filosofijos“ privaloma tiesa): ne džiaugtis, ne verkti ir t.t. o vien mąstyti bei suprasti . . . Iš čia kyla reikalo ir Dievo sąvoka *pagal proto taisykles nukalti.*

Šlejermacheriui kelias į tikrąją tikybą yra nugalėt žmoguje asmenybę. Taip pat jam ir su Dievu; tai beasmeniška sąvoka; kaž kas be individualybės . . . Išminties pradžia pagal jį, tai savo asmenybės paneigimas, ar bent paniekinimas.

Šiuo atveju daug kas remiasi Šv. Rašto žodžiais: „Kas saugoja sielą savo, tas pražudys ją; kas gi nustoja savo sielos, tas išgelbės ją“. Tačiau, atitinkamose Evangelijos vietose pasakyta kitaip: „Kas nustos savo sielos dėl Manęs“ (Dievo), o tai yra visai kitos prasmės žodžiai. Tai yra nurodymas į aukštesnės kūrybos ir gyvybės vyksmo reikalą. Spinoza, Šellingas, Šlejermacheris. Solovjovas, Tolstojus ir daugelis kitų viso ko, be kitko ir Dievo

---

[13]) Tai pagal Euklido geometriją trijų matų erdvėje. Kitoniškose geometrijose bei erdvėse gali būti ir kitaip.

pažinimo ieškojo vien ten, kur sprendžiami „trikampiai“, „du syk du keturi“ bei logaritmai. Šia prasme aiškiausiai gal yra pasisakęs Spinoza: „Dievo valia ir išmintis tiek turi bendrumo su žmogaus valia ir išmintim, kiek Šunies žvaigždynas su šunim, gyvuliu“; vadinas, nič nieko bendro tarp jų nėra; vadinas, Dievas sukūrė žmogų ne į savo paveikslą bei panašumą, jei Jis iš viso yra žmogų sukūręs... Nes, gal būt, žodį Dievas Spinoza vartoja vien žiūrėdamas savo laikų bei aplinkybių ir be šito atsižvelgimo to žodžio gal būtų visai nebuvę jo filosofiškuose traktatuose.

Panašiai elgiasi ir Solovjovas. Jis mano, kad jo „būtinai seka“, „teisinga“ ir t.t., vadinas, kad vien jo logiškas protavimas prives jį prie to pat, kaip įkvėpimas bei apreiškimas privesdavo pranašus bei apaštalus.

Tačiau, tai griežtai skirtingi keliai. Pranašai ėjo prie Dievo Gyvojo, dangaus ir žemės Kūrėjo; tų gi filosofų kelias, tiesa, teikia žmonėms daugybę reikalingų šiame pasauly žinių ($2 \times 2 = 4$, trikampio kampų suma 3 matų erdvėje $= d$... ir pan.), tačiau nuo Dievo Gyvojo kelių nukrypo ir žmonėms privalomais ir absoliutiškais valdovais padarė teoretiškus „amžinus“ dėsnius. Tie dėsniai *tam tikra prasme* yra tobuli[14]) (iš pažiūros gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisiai buvo gražūs), bet tikrai į Dievą čia tiek panašumo lieka, kiek šunies gyvulio, į Šunies žvaigždyną.

Kaip Šv. Rašto gyvatė „obuoliu“ gundė „pirmąjį“ žmogų, taip ir čia gundoma (grindžiama) įvairiais, „būtinai seka“, „teisinga“ ir pan.... Galima pasakyti, kad uždraustame medy kabą vaisiai, tai ir buvo tie sintetiški samprotavimai (sąvokos) à priori, kurie pagal Kantą suteikia pažinimui (mokslui) visuotinumo ir privalumo pobūdį.

Tiesa, Solovjovas sako: „Kiekvienoj tikroj tikyboj Dievybė, vadinas, aukščiausias tikybinio jausmo ir garbinimo bei mladingumo dalykas pripažįstamas neišvengiamai, kaip *gyvo patyrimo suteiktas*“. Tačiau, ir Kanto „gryno proto kritika“ pradedama panašiais žodžiais: „be abejo visas mūsų pažinimas (mokslas) dedamas nuo patyrimo“. Bet paskui atsiranda samprotavimai

---

[14]) Šitos dienos mokslo akimis jau tik lygtinai ir ribotai „tobuli“.

(sąvokos) à priori, jų reikšmė suabsoliutinama ir jie, kaip matėme, *patyrimą* pakeičia pažinimu ir tiesomis (principais).

Iš jokio patyrimo neseka (nei atskiro filosofo, nei kolektyvaus budistų patyrimo, kuriuo operuoja Solovjovas, nei jokio kito), kad Dievas yra beasmeniškas arba antasmeniškas.

Tai vien tos sintetinės sąvokos[15]) à priori diktuoja tai, kas priverčia žmogų manyti, kad, jei jis pasakys: „aš nenoriu (išsižadu) savo valios", tai tas bus jo didžiausia pergalė ir triumfas.

Ne koks patyrimas, o vien šie dėsniai yra „sutramdę" žmogų; nori sutramdyti ir Dievą. Suprantama, kad jų (tų à priori dėsnių) akyračio *srityse, kur nėra ir negali būti jokios gyvybės bei kūrybos* (konkretumų kūrybos, empirinių daiktų kūrybos ir dargi bent kokios kūrybos), nėra vietos ir žmogui (gyvai asmenybei) su jo laisva valia ir kūrybos dovana; dar labiau nėra ten vietos Dievui, Gyvybės Kūrėjui, su Jo laisva valia. Negali jie (tie dėsniai = gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisiai) prileisti kam nors turėti to, ko jie patys neturi.

Ir filosofų daugumas su tuo sutinka (jei ne pačios savo asmenybės gelmėse, tai bent laukujais savo pasireiškimais); savo gy-

---

[15]) Solovjovas sako: „Filosofui svarbiausia ... mąstymo patikrinta tiesa" ... „Kodėl gi svarbiausia? Ką tai reiškia? Koksai yra tikras šio klausimo turinys?"

Panašiai sako ir Renanas: „Tik mokslas grynas ... Jo pareiga įrodyti, o ne pasitikėjimu remtis ... Vien mokslas ieško „grynos" tiesos ... Tik jis teikia tiesai pakankamų pagrindų ... ir vien jis savo įrodymuose laikosi tikrai griežtai kritiškų metodų". Tačiau, tuo, kas gi yra tie „pakankami pagrindai" ir „griežtai kritiški metodai", Renanas nerodo didelio susirūpinimo ... jis čia gana nayvus ir net nejaučia čia sunkumų. Jo, sakysime, yra toksai sakinys: „Mes atmetame antgamtišką (metafizišką) tuo pat pamatavimu, kaip ir kentaurų buvimą: nieks jų nėra matęs". Labai trumpai ir griežtai. Tačiau „pakankamų pamatavimų" ir „griežtai kritiškų metodų" čia nėra nė šešėlio.

Iš kur Renanas žino, kad nėra nieko metafizižko? Ar kad pats nėra to matęs savo fiziškomis akimis; o gal jis yra *atsidėjęs ir kritiškai* apklausęs visus žmones? O jeigu kas nors jam būtų pasakęs, kad matęs, *ar jis būtų tuo patikėjęs?*

Aišku, kad Renanui dalykas yra visai kitas. Renanas *jau iš anksto žino,* kad metafizižko *negali* būti ... ir štai dėl to jis nusprendžia, kad to nieks ir nematęs. Vadinas, „pamatavimai" ne ypatingai patenkiną ir „kri-

vos laisvos valios išsižada (suprantama, kad tikrybėje tai nebūna visiškas išsižadėjimas; be to, čia tolydžio pasitaiko įvairių psichikos iškrypimų); pagerbia nebuvybę, neesumą (lig „nirvanų" laipsnio); įsitikina, kad jų pareiga versti ir kitus žmones į tą kelią sukti. Ar tai nėra iš tikrųjų triumfas to pragaišties prado, kuris Šv. Rašto atvaizduotas gyvatėj gundytojoj.

Reikalas „intelligere", toksai natūralus ir teisingas, kaip nurodo filosofai, kad „gėrio ir blogio pažinimo medžio" vaisiai jiems virto malonesni, negu visi kiti vaisiai, kuriuos Dievas yra davęs žmogui. Tiek malonūs, kad jie ne tik į juos veizi, bet ir juos

---

tiški metodai" ne ypatingo griežtumo. Tačiau, jis tai vadina — laisvu realybės (esamybės) tyrimu.

Tad ir filosofams ne tiek rūpi „pamatavimų pakankamumas", „tyrimų laisvė", „kritiški metodai" ir t.t., kaip daugelis ir kaip jie patys dedasi . . . jie turi kitoniško rūpesnio.

Solovjovas, kaip ir daugelis kitų filosofų, nors sakosi ieškąs Dievo, tačiau iš tikrųjų ieškojo vien negyvųjų „tiesos ir gėrio". Nesiskirdamas ta prasme nuo Markiono ir Tolstojaus, Solovjovas rašė: „Ta valia, su kuria mes gemam, mūsų kūno valia priklauso (pavergta) gamtai; gamta gi yra pavergta nuodėmės. Kol mes veikiame vien nuo savęs arba nuo savo valios, mes neišvengiamai veikiame nuodėmėje*), kaip nuodėmės tarnai bei vergai". Vadinas, priešingai Šv. Rašto patiems pradiniams ir pagrindiniams žodžiams, Solovjovas bijo ir purtosi gyvybės medžio vaisių ir kitų Dievo Kūrybos padarinių — ir . . . geidžia vien gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisių, kurie taip griežtai V. Dievo yra draudžiami.

Solovjovo tvirtinimas: „tikėti Dievu yra mūsų moralė pareiga", nėra tinkamas žmogaus santykių su Dievu apibūdinimas. Juk *tikėjimas Dievu* yra didžioji žmogaus prerogatyva, dangaus *dovana,* palyginti su kuria visos kitos dovanos yra tai mažmožiai; arba, teisingiau pasakius, be kurio (be tikėjimo Dievu) visas gyvenimas, viskas, kas yra gyvenime, virsta vien šešėliu, virsta beveik nebuvimu. Ar galima tad kalbėti apie Dievą, kaip apie kokią eilinę šio pasaulio tiesą, kuri verčia, įpareigoja ir pan.?

Panašiu keliu yra ėjęs ir Šellingas; tik jis giliau paslėpdavo savo „prievartos" kelius . . . ir savo pasaulėžiūrą mokėdavo gana nejučiomis skelbti, kaip apreiškimo tiesas. Ir jis, kaip „tikras" filosofas labai neapkenčia atsitiktinumų, laisvos valios, asmenybės**). Jis sako: „Atsitiktinumas

---

*) Ta solovjoviška nuodėmės prasme bus labai nuodėmingi ir beaugąs ąžuolas ir žaliuojanti rūta ir dargi vandens lašas debesyje bei saulės spindulys erdvėje.

**) Juk pagal filosofus, asmenybė tai tik kažkoks keistas atsitiktinumas. Ergo . . . ji smerktina ir slopintina.

valgo ir savyje virškina; stengiasi su jais asimiliuotis, o ne juos valdyti.

Štai ką sako Solovjovas apie Bažnyčią: „Kad Bažnyčia būtų realiai įkurta, reikalinga, kad jos nariai pirm visko lygiai taip paklusniai jai atsiduotų, kaip akmenys statomam iš jų namui; nesiginčytų su architektoriu ir neteistų jo sumanymų (planų)". Taip pažodžiui rašo Solovjovas. Ir tai nėra koks „lapsus linguae"; tai išeina iš bendros jo filosofijos prasmės.

Tačiau, tuomet visai nėra vietos gyvam žmogui, Dievo kūriniui su laisva valia ir kūrybos dovana. Virsdamas tokiu „akme-

---

yra negalimas; atsitiktinumas priešingas protui ir būtinam visumoje vieningumui... Tikroji laisvė yra harmonijoje su šventa(!) būtinybe".

Kaip paaiškinti, kad atsitiktinumas ir asmenybė (šis labai ypatingas atsitiktinumas) pasauly vis dėl to ekzistuoja, jei, žinoma, stačiokiškai viso to neneigsi. Jei nustatyta (supr. tam tikro protavimo), kad neabejotinai ekzistuoja vien tai, kas gali ekzistuoti (pagal tą mūsų protavimą), tai susidaro platus kelias priverstinoms tiesoms ir būtinybėms. Jos tuomet pilnai apsaugotos nuo „pasikėsinimų" (savo aprėžtose ir užburtose srityse)".

Šellingas sako: „... blogis šiame pasauly galimas dėl to, kad žmogus savo individualybę-asmenybę (Selbstheit) daro vyraujančiu pradu ir kelia į *„visuotinąją valią"* (Allwillen) ... Jis dėl to ir atakuoja tą „Selbstheit" ir nėra teisus ... nes asmenybė nesistengia virsti Allwillen. Tokių pastangų yra, bet iš kur kitur. *Asmenybei rūpi gyvenimas ir laisva valia,* o ne Allwillen ir neribotas viešpatavimas ... ir jei gyvenime pasitaiko ir kitaip, tai čia mes turime reikalo su asmenybės tam tikra deformacija. Visuotinio gi įsivyravimo siekia visai kitos, asmenybei griežtai priešingos jėgos; tos, kuriose glūdi vadinamieji bendrieji principai bei normos (gėrio ir blogio pažinimo medžio nokstantieji mūsų laikais vaisiai). Jie patys laisvos valios neturi ir tokios valios ir kitur neprileidžia ir netoleruoja*). Jiems (tiems principams) yra būtinas pilnas vyravimas, Herrschaft.

Daugumas žmonių, šiek tiek pradėjusių mąstyti, dažniausia yra įsitikinę, kad aukštesniam (aukštybių, tobulybių) gyvenimui pasiekti vienintelė priemonė tai mąstymas**). Tiesa, didžiųjų mintytojų daugumas (ir Pla-

---

*) Rytų fatalizmas (determinizmas), Vakarų „mokslo" dėsnių visuotinis privalomumas ir ryšy su tuo gyvenimo tam tikros raidos (evoliucijos) neišvengiamumas — abu yra visiškai nesutaikintini ir priešai žmogaus laisvai valiai; apskritai, tai yra priešai gyvai asmenybei; priešai pačiam gyvenimui ir jo konkrečiai kūrybai. Šio „mūsų" kuriamo pasaulio dar neišplėstose ir netobulose kūrybos sąlygose šie neigiamumai, kaip žinome, dar labai plačiai reiškiasi.

**) O ne patsai gyvenimas ir gyvoji jame kūryba.

nim" žmogus griežtai iškrypsta iš kūrybos bei gyvenimo nurodytų jam Dievo kelių; pasuka į „tuštybes", į Beprasmę.

Bet „filosofijos" ieškomų kelių sričiai tai atitinka. Žmogus „qui sola ratione ducitur", kuris *vien protu vaduojas,* iš tikrųjų

---

tonas ir kiti senovės filosofai, gal dar labiau paskutinis didysis Hellados išminčius Plotinas, ir net Spinoza, ir Šellingas ir apskritai daugumas Vakarų filosofų), kai kada paabejoja ne tik dėl jų pasirinkto kelio „vienintėlumo" ir tikrumo, bet ir pasuka į kitus kelius. Tačiau, dažniausiai tai tik lyg trumpalaikės ekskursijos, o ne rimtas kitų kelių pasirinkimas . . . „Rimtai" jie eina vien aukščiau minėtu negyvybės keliu . . .

Tas pats Šellingas pagaliau, jei ieško, tai vien Dievybės, o ne Dievo (. . . Jis (D) — jėgų santykis . . . yra Jis tik būti būties viešpačiu ir pan.). Ir tikrai, *jei Dievas yra gyva ir laisvos valios asmenybė, tai iš to Šellingo ir panašiais metodais neišvesi jokių normų, bendrumų, taisyklių . . . , bet iš Dievybės sąvokos tuos dėsnius jau galima išvedžioti.* Kiekvienos gi (ne vien hegeliškos) dialektikos uždavinys, surasti patį pradinį bendrumą (dėsnį), iš kurio paskui jau savaime vystosi visa mūsų sudėtingoji tikrybė. Hegelis tai vadina Selbstbewegung des Begriffs. Šellingas tai pašiepia, nes vieton Selbstbewegung (savaimingos raidos) jis aiškiai mato stumiančią filosofo ranką. Tačiau patsai panašiai elgiasi.

Tad mes matome, sako Šestovas, kad ne atskiros asmenybės stengiasi virsti Allwillen. Matyti, pasauly yra kažkas, kas nori pavergti sau viską, kas gyva. Šis paslaptingas „kažkas" amžinai ieško įsiviešpatavimo . . . jam „be" šauksmo bei murmėjimo ir impotentiškai pavergė save Hellados išminčiai . . . ir šitame pasivergime jie įžiūrėjo dvasios pergalę prieš medžiagą.

Tiesa, senovės išminčiai jautė, kad ne savo laisva valia jie eina, bet kad jie kažkur kažkokios jėgos yra stumiami. Tik to jie negalėjo prisipažinti; to neleido filosofo garbė. Teko dėtis, kad laisva valia einama . . . Teko įrodinėti, kad jų laisva valia sutinka su tokiu likimu. Tą patį reiškia ir Šellingo žodžiai: „tikroji laisvė yra harmonijoje su „šventa" būtinybe". Tačiau, tikrybėje tai reiškia nusikreipimą nuo gyvojo žmogaus, jo sutramdymą ir suparaližavimą.

Visa dialektika, visas filosofų mokslinis menas nori įrodyti, būk žmogaus gerovė ir žmogaus buvimo prasmė yra visiškai priklausyti beasmenybiniams negyviems pradams. Tai gi yra visiškas gyvenimo ir gyvybės išsižadėjimas.

Hegelio filosofijoj pastebimas ne tik visiškas nusilenkimas tiems pradams, bet stačiai jų garbinimas ir jiems *aukų* reikalavimas. Kas tam garbinimui nusideda, tas yra didžiausias maištininkas, niekšas bei nusidėjėlis (žiūr. bolševizmą)*).

---

*) Bolševizmas daug aukų daro. Jis gi per marksizmą yra savo rūšies hegelizmo anūkas.

negali „grynai“ mąstyti, *kol viskas, kas tokio mąstymo objektu yra, nevirs akmenimis, absoliutiškai paklusniais* (kiekvienam į juos veiksmui). Jie (šie filosofai) tiki, kad ir Visatos „Architektas“ yra toksai pat silpnas ir bejėgis imponentas, kaip ir jie, ir kad taip pat gali kurti vien iš negyvos, absoliutiškai nejudrios ir bevalios medžiagos.

Pagal Šv. Raštą Dievas iš dulkių[16]) yra sukūręs *gyvąjį* žmogų; mūsų gi protas (ratio) stengiasi tą gyvąjį žmogų paversti į besieles dulkes, į akmenis pagal Solovjovo pasakymą, sulavoninti. „Perinde ac cadaver“, skamba nuodėmės žodžiai. Tai bus pagal pranašą Danielių: „Ir išpuikės ir iškels bei išgarbins save (savo protą, logosą) prieš Dievą ir apie dievų Dievą pradės kalbėti

---

Iš viso ko neginčijamai matyti, kad tie pradai nori būti viso ko priešaky; pirm visos būties . . . viso ko absoliutūs valdovai. Tad, jeigu pagal Šellingą neriboto visam kam viešpatavimo geidimą laikyti blogiu, tai to blogio tenka ieškoti ne asmenybėje, o kaip tik tuose praduose (principuose), kuriuos gerbti ir net garbinti reikalauja dauguma filosofų.

Gyvas žmogus yra nepastovus ir nuolat keičiasi; daug ko jis nori ir įvairaus nori. Tačiau, ne to, kad jo norai būtų privalomi visiems; tai būtų priešinga jo individualybei, jo gyvybei . . . jis kaip tik vertina įvairenybę . . . jų skaičiuje ir norų bei valių įvairenybę . . . be šito nėra gyvenimo bei kūrybos.

Tačiau filosofus yra sugundžiusi negyva principų kalba. „Pradžioje buvo žodis, pradžioje buvo gėris ir tiesa“ — ir jiems mes turime nusilenkti, garbinti juos ir melstis. O savyje atsikratyti nuo visko, kas tam priešinasi, kas to purtosi, kas tuo mumyse piktinasi. *Tai vadinasi filosofiškai nusiteikti* . . . Fichtė net yra pasakęs, kad tikrieji filosofai yra įsirašę į „tiesos tarnus, gizelius“ ir tai būk laisva valia. Tai esą galima; neva kiekviena gyva individualybė nesipriešina negyvybei . . . Laikoma didžiausia pergale ir triumfu — savo valios išsižadėjimą . . . Žinoma, tai tikrai būtų lyg triumfas. — Jei išsižadėti savo valios, jei sunegyvybinti savyje žmogų, tai tikrai tie teoretiškieji principai turi „gauti“ visišką patenkinimą . . . Kas gi iš tikrųjų tuomet galėtų pasipriešinti toms negyvybėms? — Juk ne akmens, ar trikampiai ar logaritmai pakels maištą, sudrums įvykusią „ramybę“ . . . (=mirtį). Jei ir žmonės ir apskritai viskas, kas gyva, tiek bus užburti, kad jie, lyg akmens ar trikampiai visam kam beviltiškai pasiduos, tai . . . kur ne džiaugtis, kur ne triumfuoti tam, kas yra linkęs į negyvus pradus, į niekį? Ar ne proga tuomet suskambėti tai das „Hohelied des Hellenismus“, tai giesmių giesmei „*Svetimam* Dievui“, kurią žmonijai yra padovanojęs heleniškas mąstymas.

[16]) Vadinas, iš žemesnybės.

pasibaisėtinai ir *turės pasisekimo*". Ir apašt. Povilas: „Bažnyčioje jis (logosas) atsisės, kaip Dievas ir tarsis jisai esąs Dievas". Kitaip ir būti negali, kai norima Dievą „pateisinti" prieš protą.

„Tačiau", sako Šestovas, „paskutinysis Solovjovo filosofijos žodis, nebuvo paskutinis jo kaip žmogaus žodis. Paskutiniuoju gyvenimo laikotarpiu jame įvyko „sielos nuotaikos pakitimas". Jisai pajuto, kad toliau jau nebegalįs garbinti tų „filosofiškų dėsnių", kuriems ligi tol jis atsidėjęs dirbo. „Gėrio ir blogio pažinimo medžio" vaisiai jau jam pasirodė nešą mirtį, o ne gyvybę. Jis jau sako: „Be abejo, antikrikščioniškumas, kuris pagal Šv. Raštą bus paskutinysis istorinės tragedijos aktas, bus ne tiesioginis netikėjimas arba krikščionybės atmetimas arba materializmas, bet tai bus *tikybinė veidmainystė,* kai Kristaus vardą pasisavins tokios jėgos žmonijoje, kurios iš tikrųjų ir iš esmės bus griežtai priešingos Kristui ir jo Dvasiai".

Kas gi yra tas ir Senojo ir Naujojo Testamento knygose išpranašautas? Kas gi tos jėgos, griežtai priešingos Kristui ir Jo Dvasiai?

„Manau", sako Šestovas, „kad netenka aiškinti, kad tai ta beasmeniška „substancija", kurią graikų filosofai (jų daugumas), Spinoza, vokiečių idealizmo atstovai, Solovjovas et tutti quanti pastatė į Dievo vietą.

Kaip mes atsimenam, proto dėsniai gali valdyti vien aklai paklusnią medžiagą. Jis (protas) moka statyti vien iš „akmenų" bei lavonų. Dėl to kiekviena filosofija, kuri ieško visuotinio bendrumo, pirm visko turi likviduoti laisvą žmogaus valią[17]). Todėl filosofams rūpi įtikinimu, gudrumu, jėga, pajuokimu — visomis priemonėmis nugalėti, nustelbti tą laisvą valią, kad žmogus išsižadėtų „egzistuoti (gyventi) sau", nes tuomet jie (žmonės) tiks savo paskyrimui — „akmenų" tam natūraliai (vadinas lygiai bevaliai) statomam beasmeniško architekto trobesiui (supr. pasauliui), kaip apie tat buvo anksčiau kalbėta. Tad tų „išminčių" filosofijos prasmė ir yra — prikalbėti, įtikinti, priversti žmogų visiškam paklusnumui toms negyvoms, bevališkoms, beasmeniškoms jėgoms. Kad tai *visumoje* pasisektų (absoliutiškai negali-

---

[17]) Laisva gi valia, kaip mes žinome, yra neatmezgamai susijusi su kūrybos dovana.

mas dalykas), būtų pasiektas tasai galutinis tikslas, kurį yra turėjusi simboliška Šv. Rašto gyvatė, gundydama pirmapradį žmogų.

Tačiau, tuomet iš tikrųjų ir „akmenys suklyktų". Panašiai į tai kai kuomet ir būna gyvenime. Būna „maišto" net labiausiai sunegyvėjusių („suakmenėjusių") filosofų sielose. Ne tik Solovjovas (kaip aukščiau pažymėta), bet dargi Spinoza esąs pergyvenęs atatinkamą „maištą", nors tai ir ne labai gyvai prasiveržia jo raštuose.

Šestovas tvirtina, kad kiekvienas mėginimas pateisinti arba pagrįsti „hellenišką" pasaulėžiūrą tekstais iš Šv. Rašto yra ta Didžioji Nuodėmė, apie kurią kalbama Biblijoje.

Daugelis jų (filosofų ir kai kurių teologų) *pagal* Markioną *tvirtina, kad asketizmo prasmė yra atsisakyti nuo Dievo sukurto (kuriamo) pasaulio, išeit iš jo ir užsičiaupti proto išgalvotame pasauly.*

II

Ir senovės dievai ir naujas Dievas jau seniai išvesti iš galimo *gyvojo* patyrimo ribų ir paversti grynomis idėjomis. *Galimos* patyrimo ribos XIX amž. buvo griežtai „nustatytos“ ir lyg kinų siena sudarė kliūtis žmogaus smalsumui. Proto griežtai nustatytos žmogaus patyrimui sienos Dostojevskiui jo tam tikrų vidaus pergyvenimų valandose atrodė aršesnės, baisesnės, negu katorgos kalėjimo sienos, kur jam teko kalėti keleri metai. Už kalėjimo sienų vis dėl to buvo matomas dangaus sklypelis ir visiems kaliniams buvo žinoma, kad už tų sienų yra kitoniškas, įvairesnis, vertingesnis gyvenimas, negu kalėjime. Už anų gi proto nustatytų sienų nieko nėra (neturi būti). Tai siena su Dantės parašu: lasciate ogni speranza.

Dar kalėjime Dostojevskis bandė suprasti pasiryžėlių žmonių psichologiją. Tačiau nei tuomet, nei vėliau tai jam nesisekė. Nes pagal Šestovą to ir negalima suprasti: žmogaus pasiryžimo *dovanos* nieku „neišaiškinsi“ . . . nes tai Dievo dovana žmogui ir esminga kūrybos dovanos dalis.

Katorgoje Dostojevskis dar tikėjo, kad yra galutinių ribų žmogaus patyrimui ir, kad tos ribos išsprendžiamos „amžinųjų nekintamų dėsnių“. Vėliau „Palėpių užrašuose“ jam atsiskleidžia negirdėtas dalykas: tokių amžinųjų dėsnių nėra. Pakankamo pagrindimo dėsnis, kuriuo tie principai laikosi, yra tik save garbinančios siauraprotystės autosugestija.

„Prieš tą sieną, — sako Dostojevskis, — eiliniai žmonės ir veikėjai nuoširdžiai pasuoja. Jiems ta siena nėra vien priekabos galimumas, kaip mums, kad pasukus iš kelio; priekaba, kuria mes iš tikrųjų netikim, tačiau džiaugiamės ja. Ne! Jie (eiliniai žmonės) pasuoja prieš ją visai nuoširdžiai. „Siena“ turi jiems

kaž ko nuraminamo, galutinio, moraliai pateisinamo, dar gi gal be maž mistiško". „Na ... tokį primityvų žmogų galima laikyti ir normaliu ... — sako Dostojevskio „palėpių" žmogus. — Tokiam žmogui aš be galo ir pavydžiu. Toje jo mažaprotybėje, gal būt, yra ne kaž kokio grožio ..."

Toliau Šestovas savo straipsny, (iš kurio aš paėmiau aukščiau minėtas citatas): „Mirties reiškiniai" dėsto, kad tikros „Tyro proto kritikos" tenka ieškoti Dostojevskio „Palėpių užrašuose" ir keliuose jo romanuose, o ne Kanto raštuose. Pas Kantą yra ne tyro proto kritika, o jo apologetika. Kantui trūko drąsos protą kritikuoti. Jam *tik rodėsi,* kad Humesas jį sužadinęs ir jis atsipeikėjęs iš dogmų snaudulio.

Kaip jis klausimą iškėlė? Štai jo schema. Yra matematikos mokslas, yra gamtos mokslai — ar galima yra metafizika, kurios logiška konstrukcija būtų ta pati, kaip ir pozityvių mokslų, kurie save yra *jau pateisinę?* Tai jis laikė kritika ir pabudimu. Juk, jei jis buvo norėjęs kritikuoti ir pabusti, tai teko paklausti ar iš tikrųjų save *jau pateisino* pozityvūs mokslai, ir ar tikrai jie turi teisės savo žinojimą vadinti žinojimu? — Ar tai ne iliuzija[1])? Tokio klausimo jis visai nestato: tiek jis dar nėra pažadintas iš savo moksliško miego. Jis iš anksto jau „įsitikinęs", kad pozityvūs mokslai jau „pasiteisino" savo pasisekimu, tomis dienos „naudomis", kurias jie teikia žmonėms ... vadinas, jie (tie mokslai) neteistini, jie patys teisia. Tad, jei metafizika nori egzistuoti, ji turi išgauti iš matematikos ir gamtamokslio sankcijų ir palaiminimo.

Šie gi mokslai savo žinioje turi eilę dėsnių, neginčytinų, „visuotinių", „nepajudinamų", „būtinų"... Iš jų privalumo negali, Kanto nuomone, išlaisvinti žmogaus joks pabudimas. Kadangi šie dėsniai taikintini „galimo laukujo eksperimento ribose", už tų gi ribų negalimi, tad metafizika, kuri linksta siekti už tų ribų, yra negalima.

Dostojevskio galvojama kitaip: metafizika *(žmogaus reikalai, gyvos asmenybės reikalai)* teisia pozityvius mokslus. Kantas klausia: ar galima metafizika? Jei galima (Kanto nurodyta pras-

---

[1]) Žiūrėk skyriaus: „Dar dėl šių dienų laikmečio" antrą skyrių.

me), tęsime pirmtakūnų mėginimus; jei ne, tai liausimės . . . ir pamėgsime savo „siaurystę“ ir ją pagerbsime . . . Čia yra kaž kas raminančio, kuone mistiško. Tai *veritas aeterna*. Juk net tikyboje, būk pasakyta: Deus impossibilea non jubet — Dievas nereikalauja negalimo.

Čia Dostojevskis, iš dalies panašiai į Hiobą, sušunka: Ne tiesa! Dievas tik negalimo ir reikalauja. Suprask: galimo reikalauja tik šis pasaulis; teisingiau to reikalauja protas, „gėrio ir blogio pažinimo medžių vaisių“ nokimas.

„Kokie sunkūs, griežti žodžiai. Kas gali tai klausyti?“ (Ev. Jono 6, 60). „Daug ką dar turiu jums pasakyti; bet jūs to negalite suimti“ (Jono 16, 12). „Arti manęs — arti ugnies; toli nuo manęs — toli nuo karalystės“. „Buvau aš pasauly, pasirodžiau žmonėms įsikūnijęs, radau visus girtus ir nė vieno *trokštančio“*... „Esamą su jumis, *gyvą,* Mane jūs atstūmėt ir sudarėte pasakėčias apie *negyvėlius“*. „Dangaus karalystė per pergalę pasiekiama“ . . . (Mat. 11, 12), laužant įstatymų sieną.

Štai keli posakiai iš Evangelijos. Jie labai griežtai *taiko į proto kerėjimus,* į jo sudaromas „nepereinamas“ žmogui sienas, į proto neigimą gyvybės, ir nurodo į reikalą su tomis „sienomis“ kovoti.

Dievas tik negalimo reikalauja . . . Tad net pirmi Kristaus mokiniai, apaštalai su išgastim taria: „Koki sunkūs, griežti žodžiai. Kas gali tai klausyti?“ Tačiau žmogus tuo ir yra žmogus, kad jam Dievas yra suteikęs didžiausias dovanas: asmenybę, laisvą valią bei pasiryžimą ir kūrybos jėgą; vienas be kito šie dalykai neįmanomi. Žmogus Dievo kūrybos tęsėjas pasauly; jis kūrėjas . . . naujų „daiktų“, naujo pasaulio; tikrybės kūrėjas.

Mūsų gyvenamasis laukujis pasaulis (dar) yra didžioje priešingybėje su žmogaus asmenybe, su žmogaus vidaus ugnim, su jo kūrybos jėga ir meile . . . Ir ta priešingybė tarp gyvosios asmenybės su laisva valia ir kūrybos dovana, (kuri, nors netobulai, bet yra giminystėje su Meile), iš vienos pusės ir tarp mūsų gyvenamojo „laukujo“ pasaulio iš kitos pusės, iš esmės priklauso nuo to pasaulio dėsnių „privalumo“ ir „visuotiniškumo“, nuo jų „aklumo“ ir „nepajudinamumo“. . . Tie gi dėsniai, iš tikrųjų nėra medžiaginės (juo labiau dvasinės) būties faktai, o vien proto

mėginimai diktuoti gamtai įstatus . . . Tad, kaip ir pagal Kantą, išeina, kad ne gamta žmonėms diktuoja įstatus, dėsnius . . . o žmonėms ir gamtai dėsniai diktuojami dėsnių.

Į savo *eksperimento sritį mokslas yra įtraukęs ne viską, o tik tam tikrą protavimo (formalų) dėsningumą ir tam tikrą kai kurių matomybių kompleksą*[2]) . . . gi vidujybę, vadinamą kai kieno „irracionalį" likutį paliko nuošaliai. — Tačiau taip susiaurėjęs mokslas nenori tenkintis *tarnybiniu* žmogaus atžvilgiu vaidmenimi ir nori viską spręsti bei teisti.

Tad, pagaliau, ne gyvas, konkretus žmogus filosofo pastebimas, o „žmogus apskritai"; tai gi yra lygu „žmogus fikcija". Tokiam „žmogui apskritai", vadinas, „idealiam" pradui, be galo tolimam ir svetimam konkrečiam gyvam ir negyvam daiktui, priklauso, pagal mokslą, aukščiausia ir galutinė valdžia visam kam. *Betkurios esamybės konkretumas, betkuris kad ir menkiausias konkretus faktas, yra be galo didelis* stebūklas; yra kūrybos realaus reiškimosi padarinys. Tai visiškai nepajėgiama „Grynam Protui", nepajėgiama „filosofijai", nes ten nėra jokios gyvybės, jokio konkretumo.

Tiesa „filosofija" yra atlikusi tam tikrą darbą. — Ji „likvidavo" daugybes tų nematomų, individualių, dažnai keistų bei kaprisnų dvasių, kuriomis kadaise mitologija apsčiai buvo apgyvendinusi pasaulį . . . ir sukūrė *naują vaiduoklių pasaulį;* vaiduoklių visad sau lygių ir nebesikeičiančių. — Tatai mokslas palaikė senų prietarų galutiniu nugalėjimu. Tatai, pagal mokslą, yra idealizmo esmė; čia modernizmas mato didžiausią paskutinį laimėjimą.

Tad mokslui, filosofijai faktai tikrybės reiškiniai patys savaime nėra reikalingi. Kas iš to, kad medis plaukia vandeny, kad saulės spinduliai šildo orą, kad vandens gurkšnis ramdo troškulį ir pan. Mokslui tad nėra reikalinga. Jam tik reikalingas tas dalykas, kad faktai tam tikru būdu gali virsti bandymais, eksperimentais. Iš tų gi eksperimentų stebėjimo galima išvesti tam tikras taisykles, dėsnius ir jais paskui „nekliudomai" ir kuone begaliniai operuoti.

---

[2]) Žiūr. skyrių „Kultūros krizė"; „Dar keliais dabarties klausimais", kur liečiami *kokybiniai* mokslo srity kitėjimai.

Ne be reikalo manoma, kad mokslinis proto išmiklinimas kaž kokia prasme ir kryptimi paraližuoja žmogaus jėgas ir siaurina bei mažina patį žmogų.

Surgunt indocti et rapiunt coelum — iš kažkur ateina prasčiokėliai ir sujaudina (džiaugsmingai) dangų... ir kaip moko Evangelija: „Dangaus Karalystė per pergalę pasiekiama... *laužant įstatymų sieną*". Reikalinga nuo daugelio „sienų" ir proto prietarų bei užkerėjimų atsisakyti, norint išeiti į gyvybės kelius, į kelius, kur gali reikštis laisva žmogaus valia ir *konkretumų* kūryba.

Dostojevskio palėpių žmogus, kiek panašiai į Hiobą štai kaip šaukią: „Šie ponuliai... prieš neišvengiamumą tuojau nusilenkia... Negalima — vadinas akmens siena. Kokia? Kodėl?

Jei tau įrodys, kad esi kilęs iš bezdžionės, virškink tai ir nesiraukyk. Jei tau įrodys, kad tavo paties taukų lašelis tau brangesnis už šimtus tūkstančių gyvų asmenybių, tai ir paimk tą... kaip ir du syk du — keturi; ir čia yra matematikos „privalomasis" dėsningumas.

Gamta (jos „negyvas dėsningumas") tavęs nesiklausia; jai ne galvoj tavo norai bei rūpesniai ir tai, ar tau patinka, ar ne jos dėsniai. Viskas, kas yra, taip ir imk ir sutik su tuo. Siena, vadinas ir yra siena. Lyg ta „siena" iš tikrųjų turėtų kažko savyje raminamo... nors man koktu ir biauru būtų su tuo sutikti (jaučiant čia savęs išsižadėjimą, išdavikišką Dievo gyvojo atžvilgiu pasielgimą).

Sutik su tuo ir pasinerk bevališkoj inercijoj; tyliai... nes išeina, kad tu ir pykti neturi ant ko".

Dostojevskis (šioje vietoje ir kitur) apskritai yra paabejojęs, ar turi teisės mūsų protas spręsti galimą ir negalimą. Labai nepagarbiai vaizduoja Dostojevskis vadinamuosius „normalius" žmones... kurie, kad ir gyvena tose pat „palėpėse", kaip ir jo „šaukiąs" ir kenčiąs bei kovojąs palėpių žmogus, bet to nežiną. Jie įsitikinę, kad jų gyvenimas tikras aukščiausias gyvenimas; jų mokslas, žinojimas, pats tikrasis mokslas ir žinojimas; kad jie viso ko alfa ir omega... Tik visiška panieka tokiems žmonėms jaučiama Dostojevskio raštuose; geriau abejojimai ir kančios,

negu tų „normalių“ žmonių pilkas, bukas, troškus *neginčytino* snūdimo pastovumas.

Tad griežtai jis atakuoja Aristotelį. Kai Dostojevskis kalba apie Klodą Bernarą, tenka iš esmės suprasti Arsitotelį, kurį jo biografas yra pavadinęs pernelyg „vidutinišku“. Aristotelis iš tikrųjų yra buvęs „visuotiniškumų“ ir „vidutiniškumų“ genijus ir nepalyginamasis „dainius“. Jis pirmutinis yra nustatęs mirties dėsnį: „baigiamumas tobulybės žymė“.

Šestovas nurodo, kad vienintėlį tikrą ir išsamų filosofijos apibūdinimą terandame Plotino raštuose: filosofija tai Τὸ Τιμιώτατον vadinas viso svarbiausias. Šiame apibūdinime filosofija neatribojama nuo tikybos ir meno . . . be to, čia ji nepaduodama proto vergijai. Mokslui nerūpi svarbus ir nesvarbus. Jis „objektingas“, be aistrų. Jis ramiai žvelgia į kaltus ir nekaltus, nežino nei gailesčio, nei pykčio. Tačiau, ten kur nėra nei džiaugsmo, nei pykčio, nei liūdesio, nei gailesčio, kur indiferentiškai žvelgiama į kaltus ir nekaltus, kur „reiškiniai“ vien klasifikuojami, o ne kvalifikuojami, ten negali būti ir svarbaus bei nesvarbaus, ten nėra šito Τὸ Τιμιώτατον ,ten nėra galima ir filosofija aukščiau pažymėta prasme.

Mokslui reikalinga savo tvirtinimų *visuotinumo ir privalomumo.* Čia yra jo jėga, jo istorinė reikšmė ir *didelė, didžiausia jo pagunda,* sako Šestovas ir taip savo mintį plėtoja: „Kartoju dar kartą: labai klysta tie mokslininkai — o jų daugybė, — kurie tariasi, jie vien „terenką ir aprašą faktus“. *Faktai* patys iš savęs *mokslui* visiškai nereikalingi, dargi tokiems mokslams, kaip botanika, zoologija, istorija. *Mokslui reikalinga teorija,* vadinas tai, kas stebuklingu būdu kartą įvykusį, paprastam stebėtojui „atsitiktinį“ reiškinį paverčia būtinu. *Mokslas ne konstatuoja, bet teisia.* Jis nepiešia tikrybės, o *daro tiesas* pagal savo autonominius, paties nustatytus dėsnius; sprendžia, visiškai nesiskaitydamas su tuo, ką mes vadiname žmogišku bei žmonišku.

Medžiaga ir energija nežūstanti[3]), Sokratas ir šv. Franciškus — žūstą dalykai, — sprendžia protas. Ir visi (?) neprieštaraudami klausos; niekas net nedrįsta paklausti, kodėl gi taip? Kodėl

---

[3]) Tai XIX-to šimtmečio tiesos. Dabartiniu metu jos jau baigia gyventi neilgąjį savo amžių.

protas sudarė tokį dėsnį? Kodėl jis taip tėviškai rūpestingai globoja medžiagą ir energiją, o pamiršta šv. Franciškų ir Sokratą? Dar mažiau drįstam kelti kitą klausimą. Sakysime, kad protas yra nustatęs tokį pasibjaurėtiną dėsnį, paneigęs viską, kas žmogui šventa bei svarbu, bet iš kur gi jis yra gavęs jėgos tai įvykdyti. Juk tai tikras stebūklas. Juo labiau, kad konkrečiai imant jokio proto ir nėra. Pamėginkit jį surasti, parodyti; nieko neišeis. Stebūklus jis daro, lyg konkrečiausia būtybė, o jam pačiam tokio egzistavimo trūksta. Ir mes moderniškai tiek linkę nieku netikėti, tokį stebūklą ramiai priimam . . . ir mes tikim, kad proto kūrinys — mokslas mus padarys „gamtos viešpačiais". Protas atvedė žmogų į aukštą kalną ir visą pasaulį jam rodydamas, pasakė: viską tau atiduosiu, jei atsiklaupęs mane pagerbsi. Žmogus nusižeminęs atsiklaupė, *pagarbino* ir tada gavo . . . tiesa, labai nedaug iš pažadėto. Tada prasidėjo didžioji pareiga *žmogui:* nusilenkiant garbinti protą.

Dievo atžvilgiu yra įstatymas: mylėk Viešpatį Dievą visa savo širdimi ir siela . . . ir nekurk sau svetimų Dievų. Tačiau, kaip sakyta, žmogus nusilenkdamas garbina protą, mėgina asimiliuoti, savyje virškinti „gėrio ir blogio pažinimo medžio" vaisius. Gnoseologija vien šlovina protą, o tardyt jo niekas nedrįsta; dar mažiau drįstame liesti jo suverenes žmogaus atžvilgiu teises".

Taip gan įdomiai, nors kiek ir paradoksališkai kalba Šestovas. Ir tęsia: „Dostojevskis pamatė, kad *„eksperimentas"*, kuriuo žmonės pradeda (ir paremia) savo mokslą, yra ne tikrybė, o teorija Ji laikosi, ne tiek savomis jėgomis, o mūsų tikėjimu į tas jėgas. Kyla kovos reikalas, gyvojo žmogaus kovos su negyvybinėmis proto šmėklomis. Toje kovoje pirmas būtinas žygis, tai atsibudimas iš aukščiau sakytų proto kerėjimų, iš perdėto jam tikėjimo ir garbinimo. Čia yra panašumo, sako Šestovas, su tuo gaidžiu, kuris negali išeiti iš kreida apibrėžto rato; gaidžiui tai yra tam tikros rūšies neperžengiama „siena". Jei gaidys mokėtų „mąstyti" ir reikšti tai žodžiais, tai, be abejo, kreidos rate jisai matytų kraštutinę galimo eksperimento ribą.

Tačiau, protas nenori leisti ginčo dėl teisių. Leidus ginčą, kiltų nenumatytų padarinių. O jis (protas) nenori „teismo"; jis pats vienas nori būti viso ko ir teisėjas ir įstatymų leidėjas . . . ir kiekvienam, kas ketina ginčytis, skelbia anatemą. Atsiminki-

me, kad Hellados išminčiams Hiobo atsitikimas atrodė, kaip kaž kas labiausiai pasibaisėtina ir pasibiaurėtina, ką tik gali pasakyti žmogus; — kaž kas, kaip dar griežčiau sako Aristotelis, kas galima žodžiais pasakyti, bet ko negalima mąstyti.

Čia baigiasi žodžiai ir prasideda kova, žūtbūtinė kova; pagrindinė šio gyvybės linkme kuriamojo pasaulio kova; *kova gyvybės su negyvybe.* Mokslo dėsniai, įstatymai, kaip žinome, globoja vien medžiagą, energiją ir tuos pačius dėsnius (idėjas). Šv. Franciškus, Sokratas ir kiekvienas tiek didis, tiek menkas žmogus lieka be jokios globos. Ir štai žmogus, gyvas konkretus žmogus, nors jis būtų ir patsai mažasis, su tuo nesutinka . . . jei tik savo valios nėra pavergęs (paprastai lig pat žmogaus prigimties gelmių tasai pavergimas neprieina) proto negyvybinėms šmėkloms[4]).

Dostojevskis tvirtina: „Du syk du keturi“ yra mirties pradas. Mūsų įvairūs aksiomatai tai vien mūsų pačių autosugestija, kaip ir mūsų gyvenimas, — jis nuolat tai kartoja, — yra mirtis[5]). Reikia rinktis: arba mes išsilaisvinsim iš proto vergijos, jo negyvybinių šmėklų kerėjimo, arba gyvenimo galutinis teismas — bus mirtis.

„Viskas galima pasakyti apie pasaulio istoriją, viskas, kas tik ateina galvon. Tik vieno negalima pasakyti, kad išmintinga. Su pirmu žodžiu užspringsi“. Čia, tiesa, Dostojevskis apsiriko. Daug kas čia sugeba neužspringti. Hegelis savo istorijos filosofija juk susidarė didelį vardą . . . ir po jo jau nespringstame žodžiais „pažanga“, „progresas“. Ir ar ji Hegelio ne gana sklandžiai parašyta? Ir ar nemažesnį vardą yra susidaręs Leibnitzas savo teodiceja (pranokėjas čia bus patsai Plotinas, kuris, kaip matėme, kitais atvejais iš proto šmėklų vergijos buvo išsilaisvinęs; išsilaisvinęs iš „normalaus eksperimento“ sienų)· „Teodicejos“ žodžio etimologija reiškia Dievo pateisinimą; tačiau Leibnitzo ir net Plotino teodiceja teisina ne Dievą, o dėsnį „du syk du keturi“. Tad jie savo teodicejose tuo tik ir susirūpinę, kad, kaž kaip pasaulyje *ir būtų, o dėsniai kisti negali.* Žmonės gema ir miršta, tautos ky-

[4]) Jeigu gi „žemė“ nugalėtų žmogų su jo laisva valia, kūrybos dovana ir pasiryžimu, žmogaus buvimas „šiame pasauly“ pasidarytų be prasmės.

[5]) Nereikia pamiršti rusų mėgimo „stipriais“ žodžiais reikšti savo mintis ir rusų linkimo bet kur „maksimalinti“.

la ir žlunga, bet „du syk du keturi" amžina: visuomet buvo ir bus. Žmogus, vadinas, lieka be globos, suprask be proto globos. Pateko žmogus nelaisvėn, patyrė skriaudos, nustojo savo artimiausių, dargi tėvynės — tai tvarkoje. Juk tai nukentėjo kažkas atskiro, „atsitiktinio"[6]). Čia nėra ko klaustis, čia ne vietoj net patsai klausimas. Klausimas tekyla, kai liečiami dėsniai. Jie yra reikalingi globos bei garantijų. Ir gauna tai. Jus apiplėšė, įžeidė, nukankino — Nemezidai tai ne galvoj. Jeigu jūsų bėdų kaltininkas plėšrusis gyvulys arba gaivalas, tai niekur į tai nebus reaguojama . . . nes tokio įstatymo, kad žmogus neturi žlugti arba kankintis, protas nėra nustatęs. Tik jei žmogus žmogų apiplėšė, sumušė ir t. t. ar padarė jam kokį kitą nuostolį, kad ir daug mažesnį, negu aukščiau minėti iš gaivalų pusės, — tai šita žmogui jau negal būti dovanota . . . , nes čia jau *laužomi įstatymai*[7]), o tat neleistina . . . , nors apie patį nuskriaustąjį iš esmės dažnai ir negalvojama ir juo nesirūpinama. — Pagrindinis blogis yra tas, kad paliesti įstatymai. Tai visiškai neleistina ir turi būti išlyginta. Nes (mechaniška) pusiausvyra yra būtina tiek medžiaginiame, tiek ir „idealiniame" pasaulyje.

Kol mes esame vien protavimo „sienose", tai tikrybei suprasti (ir jai įprasminti, jei tai iš viso dar daroma) taikomi vien mechaniški aiškinimai. Ir medžiaginiame pasaulyje ir moraliniame — atsiremiame į tos arba kitos rūšies pusiausvyrą, išsilyginimą. Kol kalbama apie „du syk du keturi", vadinas, apie abstrakcines kiekybes, tai dar šiaip taip. Čia turima reikalo tik su *sulygtais* dalykais, su tam tikros rūšies „contract social". Tačiau, mokslui nepakanka viešpatauti žmogaus sukurtame „idealiame (abstrakčiame) pasaulyje". Jis to pat viešpatavimo geidžia ir realiame pasaulyje . . . tuo tarpu, jo praduose nėra jokios gyvybės ir iš viso jokio konkretumo. Kadaise šio pasaulio išsirutuliojimo pradmenyse „Adomo" nuskintųjų „vaisių" kerėjimas čia veikia — ir didžiausius stebuklus daro: — proto, kaip tokio, *nesamiems valiai* ir *realiems* galimumams žmogus *patiki*. Ir šis didžiausias „nenatūralumas" žmogui natūralus atrodo, lyg natūrali savaime supranta-

---

[6]) Net nuodėmingo, kaip tvirtina „gyvatės" gundymų pagauti ir gyvą kūrybą neigią žmonės.

[7]) Nors tik ir pačių žmonių nustatyti.

ma būtinybė. — Lieka vien kiekybė... pagaliau pranyksta patsai žmogus ir visas pasaulis... visi konkretūs reiškiniai, visa tikrybė... ir lieka vien... „gyvatės karalystė“, niekis.

Dostojevskis kaip ir kaikurie senovės rašytojai daro griežtą išvadą, kad jokie proto „darbai“ žmogaus neišganys; — neišganys pasak jį ir kiti darbai. Tiesa, tai jis galėjo rasti ir Evangelijose; ten aiškiai tai pasakyta ir be jo herojų daugžodžiavimo; nurodant ir išganymo kelią: „Jei jūs ir kalnus iš savo vietų pajudinsit, bet neturėsit *meilės* savo širdyse“, tai nematysit amžino gyvenimo.

Tačiau ir Dostojevskis įsitikinęs, kad be *žmogaus pasiryžimo,* dar reikia *paramos ir iš aukštybių*. Ir reikalingas pasitikėjimas Aukštybių kūryba... ir savo gyvąja kūryba.

Dostojevskis pažymi, kad žmonija teturėjusi vieną idėją, sielos nemirtingumo idėją; kad tikybinio jausmo esmė ne logikos „sienose“ talpintina ir „spręstina“... kad *laipsniniai* perėjimai (pasikeitimai) būną vien iš vieno *seno* gyvenimo į kitą *seną*... kad šiame pasauly „viskas“ tik prasideda, bet niekas nesibaigia..., kad šio pasaulio *būtinybės* tėra *pradinių* jo kūrimo stadijų žymė ir apskritai jos yra griežta priešingybė žmogaus laisvai valiai; o silpnas šios laisvos valios reiškimasis yra antra šio dar tik *pradiniai* kuriamo pasaulio žymė. Dostojevskis jaučia, kad žmonijoje yra labai saugotinų bei brangintinų brangenybių ir yra daug ko nebrangintino. Tačiau jis smarkiai svyruoja rinkdamasis... vaizdžiai ir skaudžiai mato mirties galybę mūsų pasauly... jam gamta (kaip, kita vertus, ir civilizacija) atrodo lyg milžiniška moderniškiausio įtaisymo mašina, kuri beprasmiškai (inertiškai, neturėdama savo laisvos valios ir pasirinkimo galimumų) mala ir naikina savyje brangiausią gyvybę..., kuri begaliniai vertingesnė už gamtą ir visus jos įstatymus.

Vienon svarstyklių pusėn Dostojevskis deda gamtą sunkiąją, bukąją su jos įstatymais bei dėsniais, su jos aklumu, rambumu bei kurtumu ir kiton svarstyklių pusėn — tą proto tiek nebranginamą „Το ΤιμιωΤαΤον“ ... ir sielvartaudamas laukia: kas iš eis? Sieloje gyvos meilės ar bent senovės žmonių tikybos jame nėra, ar bent maža, bet ir „proto kerėjimo“, „sienose“ nusiraminimo taip pat neranda. — Tad ir didžiausią blaškymąsi Dostojevskis turėjo išgyventi ir išgyveno. O jo liga (epilepsija), sun-

kūs pergyvenimai (pergyvenimas po kartuvėmis ir sunkių darbų kalėjimas, nelaimingas šeimyninis gyvenimas, greta lytinių tampymųsi, amžinas pinigų trūkumas bei skolos) ir tvanki Rusijos visuomenės atmosfera ir kt., visa tai gniaužte gniaužė ir vargino Dostojevskio sielą. Tad jo veikalų daugumas yra lyg tam tikros rūšies šauksmas Hiobo ar gal greičiau kažkoks vidurkis tarp Hiobo šauksmo ir paklydėlio tyruose beviltiško šauksmo. Dostojevskio neturėta perdidelio pasitikėjimo savo šauksmu ir ne labai daug pasiryžusios kūrybiškos valios. — Tad labai nepilna yra Dostojevskio „reiškinio" analogija su Hiobo „reiškiniu"; ir visai jau nepanašu į patriarcho Jokūbo „kovą" („rungtynes") su Dievu, kaip mes tai skaitome Biblijoje.

Tad mums suprantami (visiškai kitas dalykas to priimtinumas) Dostojevskio perdėjimai, iššokimai, prieštaravimai ir kaip tolydžio rusų, atsakingumo jausmo silpnumas. „Palėpių užrašų" herojus stato alternatyvą: „ar pasauliui žūti, ar kad man arbatos stiklinė būtų" ir jo svyravimas yra su linkme į antrą tos alternatyvos pusę.

Mirštamai sergąs jaunuolis Ipolitas blaškosi lig sielos mirties prakaito, gindamas gyvybę nuo mirties su beviltiška dvasine nuotaika. „Kas čia kam rūpi? Kokiam čia teismui rūpi? Kas to reikalingas, kad aš būčiau ne tik pasmerktas (mirti), bet ir tą sprendimą „padoriai" vykdyčiau?" „Tamsos slegiamas . . . sveikatai galutinai nykstant, sielos konvulsijų ir šaltos vienatvės nepakeliamoj valandoj Ipolitas kreipiasi į „šventą" Miškiną: „Na, gerai; na patys man pasakykit, kaip pagal jus: kaip man numirti? Kad išeitų kiek galima . . . moraliau? Kalbėkit gi!" Miškinas atsako, iš laukujos plokštumos neišeidamas (ir dvasia susikūprinęs): „Praeikite šalia mūsų ir dovanokite mūsų laimę". Tyliu balsu ištaria Miškinas šiuos žodžius, sukeldamas sau didžiausią Ipolito panieką.

Žmogų teisti žmogaus protas neturi teisės — vis labiau šis nusimanymas bręsta pas Dostojevskį. — Kokybės sritį juk jis pats (protas) griežtai yra pašalinęs savo praduose. Žmonės žemėje yra *vieni* likę (proto vergovėje būdami). — „Ar yra lauke (žemėje) gyvas žmogus[8])?" šaukia rusų bilinoje milžinas. „Rėkiu

---

[8]) „Jest' li v polie žyv čeloviek?"

ir aš, ne milžinas", sako Dostojevskio herojus, „ir niekas neatsiliepia. — Viskas negyva, visur lavonai... Vien tik žmonės (verguvėje), ir aplinkui juos... tyla". Mirtis lyg lieka pasaulio valdovu... Kas dvikovon ją iššauks? — beviltiškos daugelio Dostojevskio herojų mintys.

Indiferentizmas... „prieinama lig įsitikinimų, kad pasauly visur *vis vien*... Vis vien man ar pasaulis egzistuotų, ar niekur nieko nebūtų... Aš visa savo esme pradėjau jausti, kad šalia manęs nieko nebėr. — Pradžioje man rodės, kad pirma daug ko būta; paskiau susivokiau, kad ir seniau nieko nebuvo, o tai tik man kažin kodėl rodėsi. Palengvėle aš įsitikinau, kad nieko niekuomet ir nebus".

Tai Dostojevskio pašaipos žmogaus psichinė nuotaika. Prieš ją galima būtų pavartoti jau prieš pustrečio tūkstančio metų sugalvotą logikos argumentaciją. Jeigu nieko nėra ir nebuvo, tai nėra ir Dostojevskio pašaipos žmogaus; nėra ir jo samprotavimų bei nuotaikos; nėra ir jo tolesnių daromų išvadų.

Tačiau tatai Dostojevskį mažai veikė. Tolydžio tyčiomis jis gyveno kits kitą griaunančių nusivokimų atmosferoje. — Vien tuo keliu, jis manęs, galima eiti prie Tikrybės pažinimo. Nusprendęs mirti Dostojevskio pašaipos žmogus pamatė miegodamas nematyto grožio sapną, — tai jį sulaikė nuo nusižudymo, — ir nematyto grožio žmonių... saulės, savo saulės vaikų... nežinančių visiškai mūsų mokslo, bet minties kupinų. Jie nesistengia suprasti gyvenimo, nes *patsai jų gyvenimas yra pilnatis*... jie savaime žinojo gyvenimą ir nepalyginti tikriau už mus.

Tad pagal Dostojevskį mūsų mokslas, mūsų filosofija tolina mus nuo tikrybės pažinimo... Mokslas *„laimės dėsnius"* vertina aukščiau *už pačią laimę*[9]).

Pašaipos žmogus ištvirkino savo sapno grožio ir laimės žmones, paraginęs juos paragauti vaisių iš uždrausto medžio. Ir drauge su pažinimu atėjo vargai ir mirtis. Jie pažino gėdą ir gėdą palaikė dorybe. Atėjo (formalūs) įstatymai, mechaniškumai... laisvieji gyviai virto besieliais automatais. *Tik nedaugeliui jų retkarčiais* dar *kyla atsiminimų apie prarastas dausas ir didžiulis*

[9]) Žiūr. aukščiau apie tai, kad mūsų pasauly daugiau baudžiama už taisyklių peržengimą, negu už skriaudos darymą.

tikrojo gyvenimo pasiilgimas . . . drauge su šiuo pasiilgimu ir neaiškus nusivokimas, kad šiame pasauly mes amžinojo miego, nebuities, mirties jėgų esame pavergti. Čia ir yra Platono anamnezis-as, Plotino pabudimas, Paskalio susižadinimas, šventųjų ekstazė ar dvasios pakilimo valandos; apreiškimas jiems, įkvėpimas.

Čia Šestovas ir Dostojevskis sustoja ties didžiule žmonijos „paslaptim", ties pirmaprade nuodėme. Kad ir nesuvokt jos, tai bent įeiti į ją (rasti su ja ryšių). Nes išmanyt (ir užvaldyt) ją, kaip ir tikrybę, mums pagal juos nelemta. Iš savo prigimties, esmės toji Didžioji paslaptis negali virsti išoriniu, kažkokiu formaliu samprotavimu. Tikrybė mums kiek atsidengia tik mūsų asmeniškos gyvos kūrybos pastangose. Ji negali būti mūsų pažįstama „istorijos reikalams" laiko „sienose". Kai tik mes panorėsime tą paslaptį arba Tikrybę paskelbti arba panaudoti, vadinas, slaptą paversti viešu, o Tikrybę — visuotine ir privaloma . . . mes (nors vaduotumės kilniausiais norais) tuojau krintame iš mūsų laikinai pasiektų aukštybių į „kasdieniškumą", į išorės sritis, , „proto", į „gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisių" verguvę. Virstame, kaip visi . . . ir kalbame kaip visi.

Šiuo atžvilgiu Šestovas pažymi Harnacko kasdienišką vergiškumą. Štai jo cituojamas iš Harnacko veikalo (Dogmengeschichte, III, 81) posmas: „Pasauly nebuvo tokios tvirtos tikybos, kuri pagrindiniu, sprendžiamu momentu nesiremtų išoriniu autoritetu, kuri savo jėgą semtų *vien* iš savo vidinių pergyvenimų. Be ginčo, šiuose pastaruosiuose glūdi ta varomoji jėga, iš kurios eina tikybos atsiradimas ir išsilaikymas. Tačiau, ar nėra reikalingos dar *sąlygos,* dėl kurių ta jėga virsta *gyva.* Jėzus Kristus remiasi Seno Testamento[10]) autoritetu, pirmutiniai krikščionys — pranašavimais, šv. Augustinas — bažnyčia, *„net"?* Liuteris pasiremdavo rašytu Dievo žodžiu . . . Gyvenimas ir istorija yra parodžiusios, kad tikyba negali būti reikšminga ir vaisinga, jei ji nesiremia ir išoriniu autoritetu, jei ji neturi savo valdžios įsitikinimo". Pastaboje jis (H.) priduria: matau faktą, tačiau neišmanau, kaip jį išaiškinti.

---

[10]) Harnacko tvirtinimas yra vien formalio pagrindo. Jėzus, tiesa, dažnai imdavo citatų iš senojo testamento, bet vienais atsitikimais jų turinį visai naujoj šviesoj nušviesdavo, kitais atsitikimais iš esmės seną turinį visai išmesdavo ir įdėdavo naują turinį.

Šestovas pastebi šitą Harnacko: „net" Liuteris: gražiau būtų tas „net" apleisti. Ir klausia: iš kur H. žino, kad *niekuomet* nebuvo tokios tikybos? Juk istorija žino tik labai mažą praeities dalelę; be to, ji yra pasirinkusi tą dalelę „mokslo" reikalams pritaikintą. Istorikas iš praeities visos daugybės įvykių pasirenka tik tai, kas yra palikę „ visų pastebimus pėdsakus", „visų matomus" ta prasme, kad, jei kas tai pastebės ir viešai pareikš, *visi* tai supras. Ir Šestovas šiaip taiso Harnacką: „niekuomet pasauly nėra buvusios ne *tvirtos*, o aktingai viešumoje *veikiančios* tikybos, kuri ir t. t. Nagrinėdami toliau tą klausimą, sako Šestovas, pagaliau pamatytume, kad nėra buvusios pasauly gyvos vekiančios tikybos (dar labiau bažnyčios), kuri nesiremtų kurio nors išoriniu autoritetu; be to, kad tai, ką „visuotiniškumas" vadina „tvirta tikyba" yra visai kas kita, negu tai, kas buvo pas Kristų. *„Tvirta tikyba" žmonėse* (svarbiausia savo dalimi) *tai yra principų ir taisyklių tam tikras rinkinys,* kuriems visi nusilenkia, nes nežino iš kur jie atėję ir *tam tikri įpratimai bei apeigos*. Apskritai, žmonėms tikyba ir nereikalinga, o tereikalingas autoritetas bei tvirta tvarka, kurie juo labiau yra tvirti, juo mažiau numanoma, iš kur jie atsiradę[11]).

Dostojevskis, sako Šestovas, nebuvo istorikas; jam neprivalu buvo manyti: kas šiame pasauly atsiranda, tas šiame pasauly ir išnyksta; jam *rūpėjo tas, kas svarbu gyvam žmogui.* Savo asmenybės reikalų jis neužleidžia „visuotiniškumui" ir indiferentiškam jėgų žaismui. Jis manęs, kad globos nustos atomai, trikampiai . . . ir *globą suras Sokratas, šv. Franciškus* . . . Jam reikalingas buvo ne „bendras", o atskiras asmeniškas savo „eksperimentas", kad jis susirastų savy gyvame ir Amžinoje Gyvybėje.

Tačiau „mokslas" ypač nuo Spinozos laikų sako: *non ridere, non lugere neque detestari, sed intelligere.* Ir žmonės išmoko, norėdami protą ir mokslą pagerbti, pamiršti ir grožį ir gėrį ir patiems pavirsti „sąmonė principiniai", (gryno proto patalpa), kuri nesijuokia, neverkia, nekeikia ir neliūdi, o vien sveria, saikuoja, skaičiuoja kaip *„matematika", į kurios paveikslą ir panašumą* sukurta yra ta „mokslinė sąmonė".

---

[11]) Tenka dar pasakyti, kad priešingai „kasdieniškai" nuomonei, tikybos laikai ne tiek yra praeity arba dabarty, kiek ateity.

„Mokslo“ ir „mokslinės sąmonės“ vienu moderniškiausių apologetų tenka laikyti Edm. Husserlį. Štai jo senapasauliški žodžiai: „Gal būt naujų laikų gyvenime nėra galingesnės, nesulaikomesnės ir *viską nulemiantesnės* idėjos už mokslo idėją. Jos galingo žygiavimo *niekas* nesustabdys.

Tikrybėje ji *visiškai viską* aprėpia ir išsprendžia. Jeigu ją manyti idealiame baigtinume (galutiname išsirutuliojime), tai ji bus patsai išmanymas arba tikroji išmintis, *kuri greta savęs ir aukščiau savęs negali turėti jokio autoriteto*“.

Ar galima apskritai žmogui atsisakyti nuo to prakeikto medžio vaisių, nuo „pažinimo“ prakeikimo[12])? Ar galima liautis „teisti“, kaltinti? ar galima nesigėdyti savo nuogybės, nesigėdyt nei savęs, nei aplinkumos, kaip nesigėdėjo mūsų „bočiai“, kol „gyvatė“ nesugundė jų paragauti uždrausto medžio vaisių?

Galima — vis dažniau sako žmonės. Galima — pasakys greitu laiku ir lietuvių tauta savo gyvenimu ir kūryba. Toksai atsakymas reiškia, kad žmogus, eidamas savo konkrečios kūrybos ir gyvybės keliais, liaujasi būti proto vergu ir stato jį į tarnybinę sau priklausomybę.

---

[12]) Atsisakyti nuo to — mūsų gyvenamojo pasaulio sąlygomis reiškia vien dalinį iš to kelio pasukimą. Vien „pranašams“, apreiškimo įkvėptiesiems tas pasakymas gali būti kiek didesnis, rinktiniams asmenims — mažai žymus, o žmonių „visuma“ vien visiškai nežymiai (ir daugiausia netiesioginai) yra to veikiama.

Dostojevskio „Legenda apie didįjį Inkvizitorių“

Šioje legendoje Dostojevskis piešia XVI š. Ispaniją. Tai didžiųjų kelionių į neseniai atrastą Ameriką ir kitus kraštus, dėl Liuterio ir Lojolos darbavimosi kilusių karų, pirmųjų agresingos valios jėzuitų ordeno vadų, skambių humanistų, viduramžio dar gyvų jėgų bei reiškinių ir naujų amžių gemalų laikotarpis. Tačiau, visa tai vyksta už Pirenėjų. Pati gi Ispanija nuo Europos sukurių užsidariusi, užsičiaupusi savyje ir sustingusi. Tačiau ir Ispanijoje yra tikybiškai pasvirusių. Jau 15 šimtmečių nuo Kristaus apsireiškimo praėjo, o pasauly vis negera. Stiprusis skriaudžia... silpnas vargsta bei kenčia. Gudrus apgaudinėja. Ligos... skurdas... mirtis. Maldos trokštančių betarpiškos ir akimis matomos Dievo pagalbos.

Sevilijos vaizdai. Karštas vakaras. Temsta; darosi vėsiau. Žmonių minios gatvėse. Staiga atsiranda Jisai, — tykiai, nejučiomis, to pat žmogaus panašumo, kaip prieš pusantro tūkstančio metų. Išvaizda savo nesiskiria Jisai iš kitų žmonių... tačiau visi Jį pažįsta... apsupa Jį; seka paskui Jį. Jis tylomis eina tarp jų; švelni begalinės žmonių vargui užuojautos šypsena Jo lūpose. Meilės saulė dega Jo širdyje. Šviesa, Skaistybė, Viltis ir Tvirtumas spinduliuoja iš Jo akių.

Tie spinduliai paliečia žmonių širdis ir kelia juose meilę Jam. Žmonės kyla dvasia; žmonės sveiksta ir kūnu. „Hosanna. Tai Jisai, tai Jis pats“, kartoja visi.

Jis Sevilijos katedros šventoriuje. Laidotuvės. Verksmas. Grabe septynerių metų mergaitė, vienturtė tėvų dukrelė. Gėlėse. „Jisai prikels iš numirusių tavo vaiką“, šaukia iš minios motinai. Pasirodo katedros klebonas; žiūri kiek sumišęs ir raukos. Klyks-

mas perveria orą: „Jei tai Tu esi, tai atgaivink mano vaiką“ ir motina išskečia prieš Jį savo rankas. Visi sustoja; grabas nuleidžiamas prie Jo kojų. Jis gailestingai žiūri ir Jo lūpos dar kartą (žemėje) taria: „Talita kumi“ — mergaite, kelkis (nubusk). Mergaitė atsikelia grabe; atsisėda ir su šypsena nustebusi dairosi aplink . . . Žmonėse susijaudinimas, šauksmai ir verksmas.

Tuo pat metu palei šventorių eina 90 metų senelis; liesas, su prasta sutana. Tai kardinolas ir kartu Ispanijos Didysis Inkvizitorius. Iš tolo jis viską stebi; žvilgsnis jo niaukiasi. Jis šaukiasi sargybą ir rodo jai sąmyšio ir triumfo kaltininką. Ir liaudis (minia) „jau išmuštrinta, prijaukinta, paklusni ir virpanti“ prasiskleidžia. Sargyba prisiartina prie Jo, suima ir veda. Žmonės lenkiasi išblyškusiam, paniurusiam seniui (inkvizitoriui); jisai juos laimina ir eina sau toliau. Belaisvis uždaromas Šventos Inkvizicijos požemiuose.

Naktis. Pasigirsta požeminio kalėjimo durų girgždėjimas: atėjo prie Belaisvio senis inkvizitorius. Juodu vienu du ten pasilieka. Ilgai inkivizitorius žvelgia į Jo veidą ir prisiartinęs patylomis taria:

„Tai Tu? Tu?“ Tačiau, negaudamas atsakymo, skubiai sako: „neatsakinėk, tylėk! Ir ką gi Tu galėtum pasakyti? Aš pernelyg gerai žinau, ką Tu pasakysi. *Tu ir tiesos neturi ko nors naujo pridurti prie to,* kas Tavo jau pasakyta. *Tad ko Tu atėjai mums kliudyti?* Nes *Tu atėjai* mums kliudyti ir Pats tą žinai“.

Toliau kardinolas taip kalba: „Ką pažadėjai Tu žmonėms? Ką gali jiems pažadėti? Laisvę? Žmonės *negali* laisvės priimti. Žmonėms reikalingos normos; konkreti amžiams išspręsta tvarka, kad jie galėtų atskirti, kas teisybė ir kas melas, kas galima ir kas ne, kas protinga ir kas neprotinga. Ar turi Tu teisės apreikšti žmonėms nors vieną slėpinių[1]), to pasaulio, iš kurio Tu esi atėjęs?“, klausia senis Dievą ir pats tuojau už Jį atsako, — Dievas gi visą laiką tyli —, „ne, neturi. Tu *visą darbą mums esi pavedęs.* Tu davei pažadus, Tu patvirtinai tai savo žodžiu, Tu suteikei mums teisės surišti ir išrišti ir, žinoma (?), jau negali manyti

---

[1]) Kristus yra apreiškęs didįjį stebuklingą Meilės slėpinį, bet inkvizitoriai ir „gyvatės“ to nemato ir negirdi.

atimti iš mūsų tos teisės". Kardinolas, žinoma, čia turi galvoje Math. 26, 19. *„Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis et quodcunque solveris super terram erit solutum in coelis*[2]*)".*

„Nėra žmogui didesnio rūpesnio", — kalba toliau inkvizitorius, „skausmingesnio ir nesiliaujančio rūpesnio, kaip kad, gavus laisvę, kuo greičiausiai surasti ką nors, kam nusilenkti. Tačiau žmogus ieško nusilenkti kam nors, kas yra jau negiṅčytina, tiek negiṅčytina[3]), kad visi žmonės iš karto su tuo sutiktų ir tai pagerbtų. Nes šiems menkučiams pasigailėtiniems padarams sudaro rūpesnio ne vien surasti, kam galima būtų nusilenkti ir kas pagerbti asmeniškai tą ar kitą jų tarpe, bet surasti kaž kas tokio į ką ir *visi* įtikėtų ir pagerbtų ir *būtinai visi drauge*[4]*).* Štai šito visuotiniško nusilenkimo prieš ką nors reikalas ir yra didžiausia kiekvieno atskiro, savo asmenybe dar neišaugusio žmogaus kančia ir visos žmonijos kančia nuo amžių pradžios.

„Dirstelk į tai, ką Tu esi padaręs", nerimsta senis kardinolas, „ir vis dėl Laimės. Sakau Tau, kad nėra žmogui sunkesnio rūpesnio, kaip surasti kam būtų galima grąžinti tą laisvės dovaną, su kuria ši nelaiminga būtybė gema žemėje. Tačiau . . . užuot paėmęs žmonių laisvę, Tu ją dar labiau padidinai[5]). Užuot suteikęs amžinas, nepajudinamas normas, nuraminti žmogaus sąžinei. Tu apreiškei viską, kas nepaprasčiausia, slėpiningiausia; suteikei tai, kas ne žmonių jėgas atitinka . . .".

Tik dabar, kai nugalėjome laisvę[6]), yra galima pirmą kart

---

[2]) Kaip ir daugelis kitų rašytojų ir Harnackas mano, kad šie žodžiai, Romos dvasiai krikščionybėje įsigalint, Motiejaus evangelijon įrašyti daug vėliau, negu rašyta pati evangelija.

[3]) Žiūrėk aukščiau, kas paskyta apie „gyvatės" garbinimą.

[4]) Vadinas, žmogus asmeniškumu apdovanotas tik kaip jo diegais, tik tendencija į asmeniškumą, o ne jo išvystytame laipsny. Šiuo „vienodo visuotiniškumo" geidimu pasireiškia stipri lig šių laikų „klajūnų" įtaka žmonių civilizacijose.

[5]) Praplėsdamas tuo žmogaus kūrybai kelius.

[6]) Sovietuose dabar laisvė nugalėta „tobuliau", negu buvo galėjęs svajoti Dostojevskio inkvizitorius. Tad, vadinas, inkvizitoriaus mintim einant, ten atėjęs geriausias laikas suteikti gausios duonos visiems Sovietų gyventojams. Bet mes žinome, kad ne duona ten gausiai žmonėms teikiama, o pirmon galvon akmenys ir skorpionai. Šie pastarieji labai gausiai ir tobulai.

rimtai pagalvoti apie *žmonių laimę*. (Sako tai Dostojevskio „inkvizitorius"; vykina tai „Bolšerosija"). Žmogus buvo sukurtas maištininku. Argi maištininkai gali būti laimingi?"

„Baisinga ir protinga nebūties ir nykimo Dvasia, Didžioji Dvasia su Tavim kalbėjo tyruose ir knygose, mūsų žiniai parašyta, būk ji yra *gundžiusi* Tave... Ar tikrai taip? Ir ar galima yra pasakyti ką nors tikresnio, kaip tai, ką jis yra pareiškęs Tau trimis savo klausimais, ir ką Tu esi atmetęs ir kas knygose yra pavadinta *gundymais*? Tuo gi tarpu, jei kada nors žemėje buvo vykdomas tikras, žaibingas stebūklas, tai tat buvo tų trijų gundymų dieną. Tų trijų klausimų atsiradimas ir buvo stebūklas... Jei, surinkus visus žemės išminčius, duoti jiems uždavinį: sugalvokite, išmislykite tris klausimus, bet tokius, kurie ne vien atitiktų įvykio reikšmę (Kristaus gundymas per Šėtoną), bet ir trimis sakiniais išreikštų visą žmonijos ateities istoriją — tai, ar manai Tu, kad visas žemės protingumas visomis savo sujungtomis jėgomis galėtų sugalvoti ką nors panašaus į tuos tris klausimus savo gilumu ir stiprumu? Šiuose trijuose klausimuose lyg sukaupta viename kaupiny ir išpranašauta visa tolimesnė žmonijos istorija; atvaizduoti trys paveikslai, kuriuose atspindi (sueina) neišsprendžiami istoriniai žmogaus prigimties prieštaravimai ... Tuomet tai negalėjo būti tiek matoma, kiek dabar".

Kalba, žinoma ne XVI š. Ispanijos inkvizitorius, o XIX š. rusas (D-is), gyvenimo sukoneveiktas inteligentas, turįs savo gyslose šiek tiek ir lietuviško kraujo. Istorinių XIX š. susikirtimų perkėlimas į XVI š. „aplinkumą" nedaug gadina „Legendos" įspūdį ir beveik nepastebimas. „Legendoje" visa, kas laikina tiek pasitraukia į šalį, kad mes stebime beveik vien tai, kas yra gelmiška ir amžina žmoguje.

Inkvizitorius toliau kalbasi, lyg jis vienas būtų. Jo žodžiai skamba lyg monologas, lyg jo tikėjimo išpažintis ... jo, kuris kadaise pasninkavo ir vienumoje gyveno, o vėliau degino mases heretikų: ad majorem gloriam „dei" (deus čia yra inkvizitorių protų sugalvota abstrakcija ir, žinoma, ne gyvasis pasaulio Kūrėjas). Dostojevskio čia neblogai įspėtas XX š. apėmęs Rusiją bolševizmas, kuris *savo abstrakcijų garbei* žudo milijonus žmonių ir visus Sovietų gyventojus paverčia vien gyvuoju inventorium. Savo abstrakcijoms išeinamuoju punktu bolševizmas yra pasirinkęs me-

džiagos (duonos) šūkį (akmenų duona pavertimą) ir tai, kad visas pasaulis jam nusilenktų ir jį pagerbtų. Pirmas šūkis skamba bolševizmo „idealoginiame“ pareiškime; antras yra didysis bolševizmo troškulys ir jo varomoji jėga. Tik Dostojevskio nenumatytas visiškas bolševizmo chamizmas ir dideli jo nepasisekimai net medžiaginėje duonos srityje. Ne akmenis duona jis paverčia, o lyg duona jam akmenimis virsta.

Tačiau grįžkime prie Didžiojo Inkvizitoriaus „išpažinties“. Štai kas pasakyta pačioje Evangelijoje (Math. VI. 1—3): „Ir pasnykavo Jezus 40 dienų ir 40 nakčių ir pagaliau išalko. Ir prisiartino prie jo Gundytojas ir tarė: „Jei tu Dievo Sūnus, tai pasakyk, kad šie akmens virstų duona“. Jis gi atsakydamas tarė: „Atstok nuo Manęs, Šėtone, nes yra parašyta: ne vien duona bus gyvas žmogus, bet kiekvienu žodžiu iš Dievo lūpų“.

Ir nukėlė Jį velnias į Jeruzalės šventą miestą ir pastatė Jį bažnyčios stogo briaunoje ir tarė: „Jei Tu Dievo Sūnus, tai šok apačion, nes yra parašyta: Angelams Savo yra apie Tave įsakęs saugoti Tave, kad nesukluptum koja Savo į akmenį“. Ir atsakė Kristus: „Atsitrauk nuo Manęs, Šėtone, nes yra pasakyta: negundyk Viešpaties Dievo Tavo“.

Ir pakėlė Jį Šėtonas į aukščiausią kalną, į aukštumų aukštumą, laikų ir erdvių kraštutinį punktą. Ir atvėrė tuštumas — erdvių berybę; laikų begalybę — viską, kas buvo, kas yra ir kas bus. Ir parodė Jam pasaulio karalystes laikų akimirksny ir pasakė: „Viską tai atiduosiu Tau, jei nusilenksi ir pagerbsi mane“. Ir atsakė Kristus: „Atsitrauk nuo manęs Šėtone; nes parašyta yra: Viešpatį Dievą tavo garbink ir Jam vienam tarnauk“. Tada pasitraukia nuo jo Velnias (lig laiko). Angelai gi prisiartina ir tarnauja Jam.

Gundymo gi metu, pasakoja žmonių vėlesnieji Evangelijos tekstų „išplėtimai“ ir „papildymai“, kad, kai Kristus pasmerkė Šėtono gundymą duona, net kadugynai ir daugelis kitų šio pasaulio kūrinių nustebę ir išgąsty šlamėjo: „Jėzau! Jėzau! Ką Tu padarei? Ką Tu atmetei? Ne vien duona žmogus gyvas, bet juk ir duona. Žemės Siela (Jėga) sukils už duoną prieš Tave ir paseks paskui ją visi, o paskui Tave tik šventieji, Tavo palaimintieji. Ar gi tik nedaugelį Tu nori išganyti, ar visus? Mažai myli, ar daug myli? Ar nepasmerkei Tu meilės“.

Prieš antrą gundymą įrodinėjo Velnias: „Mirtingą kūno sunkumą prisiėmei Tu, vienas už visus: už visus vienas iš to išsilaisvink. Stebuklą suteiks Tau Tėvas, — suteiks visiems. Mirtingumą mirtim nugalėk — skrisk".

Antrą kart Kristui pasmerkus Velnią, kuždėjo su padidėjusiu išgąsčiu žemės gyviai: „Ką Tu padarei? Ką Tu pasmerkei? Prisimink Sūnau, Tėvo žodį: „gailestingumo noriu, o ne aukos". Tu myli be gailestingumo. Žmonės tai silpnučiai vaikai: be stebuklo tikėti nesugeba. Kuogi kalti silpnučiai, kad Tavo *baisingos* dovanos — laisvės, neaprėpia?... Stebuklą Tu atmetei ir Patsai darysi stebuklus ir palaimintas, kuris nesusigundys dėl Tavęs. Visi pagundos neištures. Reikia pagundai į pasaulį ateiti, bet vargas tam, per kurį pagunda ateina. Vargas Tau, Jėzau! Žemės siela sukils prieš Tave už laisvę... Štai ką Tu esi atmetęs"...

Raudoja, gieda buvusieji Dievo angelai, vėliau sukilėliai ir nudangintieji į tuštybes... giesmė praamžina Pabaigos. Tik pamatė saulę savo — Šėtoną, nusilenkė jam... ir stojo tokia tyla, kokia yra buvusi prieš amžius, prieš pasaulio pradžią ir kokia bus po pabaigos. Viskas sustingo žemėje ir danguje.

Ir pamatė Kristus jį akis į akį. Panašus jis į žmogaus Sūnų; su karalių ir šventėjų iškilmingais rūbais. Akys jo lyg ugnis kaitrinanti. Kojos (pirmų po Kristaus gimimo amžių rašėjų kūrinių ištraukose) panašios į chalkolivanus, lyg kaitroje įkaitintos, ir balsas jo lyg daugybės vandenų ūžesis. Šalta kaip mirtis[7]) jo liepsna, tamsus jo veido spinduliavimas. Ir sako jis:

„Jei Tu atmesi paskutinę mano dovaną, vargas, vargas, Tau Jėzau! Pasiliksi vienas visada. Visus suviliosi, o Patsai niekuomet nėkieno nebūsi suviliotas, apgautas. Nieks Tavęs nepažins (ir nepripažins). Mane pažins, mane pagerbs. Aš esu paskirstęs pasaulį, o ne Tu".

Ir priartinęs savo veidą prie Jo kalbėjo: „Broli mano, žmogaus Sūnau[8]). Aš Tave myliu, aš Tavęs niekuomet neapleisiu: pasitrauksiu lig laiko ir vėl grįšiu. Aš su Tavim ir ant Kryžiaus

---

[7]) Rabindranath Tagorės „Tamsaus kambario Karalius" truputį primena šį Tamsos Vaizdą.

[8]) .... amorfinė medžiaga, kristalai, augmenys, gyvuliai, žmogus, žmogaus Sūnus.

užžengsiu. „Prakeiktas yra ant medžio kybąs". Mudu abu prakeikti. Mudu abu turime išpirkti iš prakeikimo, pasakyti Tėvui apie mūsų brolius, žmogaus sūnus: „juos prakeiksi — ir mus; jiems atleisi (ir palaiminsi) — ir mus".

Ir nesugundė Kristaus.

Taip parašyta *mums* Evangelijoje apie gundymus ir tokie padaryti šia tema „papildymai" vėlesniuose vadinamuose apokrifuose, žmonių sielai susiduriant su tų „klausimų" sprendžiamuoju orumu gyvenimui.

Inkvizitorius, turėdamas galvoje tuos tris „klausimus", kurie tarytum vaizduoja žmonijos ateitį, jos likimą, pradeda apie tą likimą kalbėti, gundymų turinį ir prasmę analizuodamas. Tame inkvizitoriaus monologe mėginama lyg pasverti žmogaus dorovinės jėgos ir atidengti istorijos prasmę.

„Spręsk gi Patsai", sako inkvizitorius, kieno pusėj buvo tiesa, Tavo, ar to, kuris Tave „gundė"? Šioje vietoje tenka pažymėti, kad tuštybių dvasia gundė Jėzų ne kada nors jo darbų metu (jo tarnavimo žmonijai išganyti metu), bet prieš pradedant Kristui savo Didįjį Darbą. Vadinas, tasai gundytojas, toji tuštybių dvasia yra toji pat, kuri kadaise („gyvatės" pavidalo) šio pasaulio kūrybos praduose gundė ir sugundė Adomą[9]), kuri buvo sukėlusi ir tarp angelų maištą[10]) prieš Dievą. Tai praamžių kovotojas su Dievu, tai gyvos žmonijos priešas.

Gundymai lietė visą Jėzaus darbą, visą Jo mokslą. Vadinas, vietoj Kristaus skelbiamo išganymo, dangaus išganymo, palaimos kelio, jo (gundytojo) buvo siūlomi 3 kitos rūšies keliai, trys kiti žmonių tvarkymo, žmonių „išganymo", žmonijos „mūsų" pasauly tarpimo sprendimo[11]) keliai.

Tolimesnės inkvizitoriaus kalbos (o jis kalba nuo išorinių „nejudomo senumo" ir proto „plokštumos sienų" sričių) prasmė

---

[9]) Prieš pradedant jam šiame pasauly gyventi.

[10]) Angelams pradėjus Visatoje gyventi.

[11]) Atrodo, jog nereikia nė aiškinti, kad šie trys keliai ir nebando įprasminti „šio mūsų gyvenimo". Jie nori liesti vien jo išorinę pusę ir drauge iš tikrųjų galutinai nuslopinti ir nutraukti mūsų gyvąją kūrybą pasauly, paneigiant visą žmogaus panašumą į Dievą. Jie norėtų amžinai žmogų palikti vien senumoje, jau nekopiant jam daugiau į jokį naują kūrybos ir *gyvybės* laipsnį, rūšį. Kas gi gyva nekyla, neauga, tai nyksta.

šiaip atrodo. „Tu nori į pasaulį eiti ir eini plikomis rankomis, su kaž kokiu laisvės pažadu. Tos gi laisvės jie dėl savo prasčiokėliškumo ir dėl prigimto išdykumo (palaidumo) negali įprasminti; jos bijosi. O štai tyruose akmenys. Paversi juos duona ir Tave paseks žmonija, kaip kokia kaimenė, dėkinga ir paklusni, nors ir amžinai baimėje, kad Tu atitrauksi savo ranką ir pranyks duona Tavo. Tačiau Tu nepanorėjai atimti žmonių laisvę ir atmetei pasiūlymą: juk kas per laisvė, nusprendei Tu, jei paklusnumas yra pirktas (duona). Tu tarei, kad ne vien duona žmogus yra gyvas . . . Bet ar visus to padarinius esi įvertinęs? Kad žemės siela dėl to prieš Tave sukils („senumas", „plokštumas", „kasdieniškumas be ateities", viskas, kam svetima ar per sunki gyvoji kūryba)?"

Čia apokalipsiniame paveiksle atvaizduojamas viso, kas žemiška, viso, kas žema, viso, kas žmoguje gyvąją kūrybą suka į nykimo kelius, viso to sukilimas prieš visa aukštybiška, prieš gyvybės kopimą į aukštesnius gyvenimo laipsnius, prieš tai, kad žmogus būtų žemėje Didžiojo Kūrėjo darbų tęsėjas . . . ir kaip inkvizitoriui, tuštybių apaštalui pridera, inkvizitorius mėgina gąsdinti, nes, jo išmanymu, žemės dvasia turi nugalėti. Inkvizitoriaus gąsdinimų tam tikrą iliustraciją šiandien turime daug ryškesnę, negu buvo turėjęs Dostojevskis. Buvo jau pažymėta, kad leninams-stalinams nesiseka „akmenis" duona paversti. Tačiau, kad žmonės keliaklupsčia juos „garbintų", jie daugiau turi pasisekimo.

Kitomis negu bolševikų Rusijoj išorinio „ceremonialo apeigomis" ir kita frazeologija, bet lygiai nematytai smarkiai gerbiama medžiaga (duona, „aukso veršis"), Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse. Kuone viskas ten matuojama doleriu. Kraštas ten be galo didelis (daugiau kaip 8 mil. kv. kilometrų) — tuo tarpu visa Vakarų ir Centro Europa: Anglija, Airija, Prancūzija, Šveicarija, Belgija su Liuksenburgu, Olandija, Danija, Norvegija, Švedija, Suomija, Estija, Latvija, Lietuva, Vokietija, Lenkija, Čekoslovakija, Austrija ir Vengrija, neturi ir 3 mil. kv. kilometrų; ne tirštai gyvenamas (turi ne daugiau kaip pusę tiek gyventojų, kiek aukščiau pažymėtas Europos rajonas); su dideliais gamtos turtais (dideli žemės gelmių turtai, žemės derlingumas nemažesnis, negu Europos Vakarų ir Centro kraštuose); ne blogas apskri-

tai imant klimatas; didžiai išplėsta technika; didelis gyventojų darbingumas ir didelė jų (bent išorybėje) energija; be to, dėl pasaulinio karo veiksmų tiesioginai bemaž nenukentėjęs (šiek tiek paskandintų laivų ir kito turto nuostoliai) nei savo turtais, nei žmonėmis (Prancūzijos ir daugelio kitų kariavusių kraštų nuostoliai žmonėmis daugiau palyginti, negu 10 kartų didesni). Visuomeninė tvarka ten daugeliu atžvilgių skiriasi nuo Sovietų tvarkos. Tačiau svarbiausia savo dalimi ji yra toje pačioje plokštumoje — abstrakcijų iš vienos pusės ir ypač medžiagos garbinimo iš kitos pusės ir visam tam nusilenkimo; — tai yra vadinamojo peraugusio kapitalizmo tvarka. Visi aukščiau pažymėti momentai lyg rodyte rodo, kad Jungt. Valstybėse duonos ir tai gausios ir skanios duonos niekam negali stigti. Kur bus ar nebus ekonominė krizė, bet ne Jungtinėse Valstybėse. Tačiau, Jungtinėse Valstybėse bedarbių yra tiek daug (ir absoliutiniais skaičiais ir nuošimtiniai)[12]), ir tiek daug ir pusiau badaujančių žmonių, išskyrus vien Sovietų Rusiją (čia neturiu galvoje spalvuočių kraštų, kur gyventojų žymus daugumas neturi pakankamai maisto), kiek jokiame kitame krašte. Vadinas, dabartiniu metu turime labai ryškių pavyzdžių nukrypimo nuo sielos, nuo vidaus gyvenimo (ir nuo vadinamojo natūralaus, gamtinio gyvenimo) į medžiagą ir į abstrakcijas. Nusižemindamas žmogus jas pagerbia . . . tačiau gausios duonos negauna.

Atrodo, kad dar ne galutinai bloga . . . nes *suteikta žmogui be galo ryškūs pamokomi įspėjimai.* Ir gan nesunku įsivaizduoti — vietoj nevykėlių ir medžiaginės produkcijos srity, (visiems gausios skanios duonos tiekėjų) ,,leninų — morganų — stalinų — rotšildų — marksų — hooverų“, sulaukti ateity sekmingesnių ta kryptim ,,leninų — hitlerių — hooverų“. Visi, kurie nusižemins, galės tuomet gauti gausios ,,duonos“ ir apsčiai galės gerbti aukso veršį arba geležies kūjį pakaitomis. Pagunda tuomet bus stipresnė, negu dabar yra.

Taip toliau įtikinėja ,,Legendoje“ inkvizitorius: Sukils žemės siela ir žmonės, atsigręždami nuo gyvų šventovių, pagerbs lyg naujas šventoves ir visai žemą, kadangi tai juos maitins. Žmo-

---

[12]) Vokietija bedarbių skaičiumi nuošimtiniai jau prilygusi J. Am. Valstybėms (1932—33 m. žiema).

nija savo kasdieniškumuose paskendusi . . . vien savo vargus tematanti . . . dėl duonos kąsnio virpanti . . . pailsusiomis akimis ieško, kas ją pasotintų, kas ramybės ar bent pasnūduliavimo pakaitomis su kokiu apsvaigimu suteiktų ir jos jaučiamus skausmus nors pamažintų. Žmonija mėgina pasekti ne tik tą, kas to gali jai suteikti, bet ir tą, kas gudriai ir stipriai moka tai pažadėti.

Paskendusi kasdieniškume ir smulkmenose (atskiruose momentuose) žmonija neaprėpia gyvenimo visumos, nesusivokia *visų svarbiausiame* . . . ir blogis be galo auga ir stiprėja. Jau svarstytini jo galimumai pavergti žmoniją iš pagrindų, svajoti apie *gyvo žmogaus žemėje likvidavimą*.

Šv. Jono vaizdžiuose paveiksluose nupiešta, kaip žmogus savo dvasines vertybes iškeičia į medžiagines, kaip įsivyrauja „pažinimas", kuris, kad dar ir maitina „medžiagine prasme" žmogų, bet jau jam nebešviečia. Sovietuose, kaip matome, ir su medžiaginiu maistu šykštoka. Tačiau, naujo Babelio bokšto (visuomeniškai ekonominio) pasaulinio masto statyba smėlyje, eina su mažesniu, negu Sovietuose, duonos nedatekliu, su „aukšta" technika, nors ir su didžiausiu girgždėjimu, nesusikalbėjimu, kits kito nesupratimu ir mažu vis dėl to sekmingumu.

„Ar žinai Tu", sako inkvizitorius, „jog ateis laikai ir žmonija per savo išminčius bei mokslininkus paskelbs, kad nusidėjimų nėra, vadinas, ir nuodėmės nėra, o yra vien alkanieji[13]).

---

[13]) Čia turima galvoje *nusidėjimo reliatyvumo* teorija. Pagal ją nusidėjimas nieku nesiskiria nuo kitų žmogaus daromų veiksmų. Kaip ir visi kiti reiškiniai, jis yra *vien* aplinkumos, auklėjimo, visuomeniškos būklės ir kitų išorinių aplinkybių padarinys. Žmogaus valia *visiškai* išsprendžiama šitų momentų ir pati yra bejėgė nedaryti tų ar kitų veiksmų. Vadinas, ši teorija visiškai neigia ir laisvą valią (linkmę į ją, pradus arba tendenciją žmoguje į ją) ir kūrybos dovaną žmoguje. Tad ir žmogus nėra *joks naujas veiksnys pasauly* ir iš to daroma tolimesnė išvada: *šis pasaulis (ir apskritai pasaulis) kokybiškai negali kitėti; jokios aukštybės nebus pasiektos*. Viskas turės pasilikti esančioje plokštumoje. Tikrai: „lasciate ogni speranza". XIX š. daugelis ir kilnios sielos žmonių dirbo ir gerbė panašias teorijas ir dažnai net entuziastingai jas skelbė. Tikrai, iš pažiūros įvairiuose pavidaluose gražūs būna „gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisiai" ir žmonės į juos tolydžio su smagumu žiūri, gėrisi; dažnai juos ir valgo.

Nereikia šių teorijų atžvilgiu įkristi į kitą kraštutinumą: laisvos valios tik *tendencijų*, tik *diegų* tėra žmoguje, o ne kiek žymesnio jos išsirutu-

Papenėk juos ir tik tuomet iš jų reikalauk dorovingumo. Štai ką jie savo vėliavose užrašys, eidami griauti darbą Tavo". Užrašys, bet tai nereiškia, kad tikrai visiems duos pakankamai duonos, kaip tai matome Sovietuose, iš dalies J. Valstybėse, Vokietijoje ir kitur. „Vietoj Bažnyčios Tavo bus statomas naujas Babelio[14]) bokštas. Ir nors ir šio bokšto statyti nebaigs ir po ilgų kančių grįš prie mūsų (inkvizitorių)..., tačiau Tu galėjai sutrumpinti ilgą tų kančių laikotarpį".

„Mes tai įvykdysime", sako inkvizitorius, „nes žmonės ir nuo naujo Babelio bokšto statybos ir nuo tų, kurie Meilę skelbė, grįš prie mūsų. Duonos jie maldaus iš mūsų, šio pasaulio kančių sumažinimo ir ramybės nuo laisvės... Jie bus tada jau įsitikinę, kad negali būti laisvi: silpnučiai, nuodėmingi, menki ir maištingi. Tu jiems dangaus dovaną esi pažadėjęs, bet ar gali tai, dar kartą kartoju, silpnos, amžinai pakrikusios ir nuodėmingos, amžinai nedėkingos žmonijos akyse, atverti žemės dovanas? Ir jei paskui Tave, vardan dangaus dovanų, paseks tūkstančiai ir dešimtys tūkstančių, tai koksai bus likimas milionų ir tūkstančių milionų?".

Ekonominių vargų našta deformuoja žmonių sielą. Veikia gi dabar tinkamai patobulėjusi agitacija ir milioninių išvargusių

---

liojimo. Tad aplinkuma be galo smarkiai veikia žmogaus valią ir ją lenkia. Ir juo žmogus labiau laukiniai gyvena, juo smarkiau jo valią ta aplinkuma veikia.

[14]) Pagal tam tikras teorijas visas blogis žmonijoje eina vien iš nevykusio visuomenės sutvarkymo. Suradus receptą tinkamam visuomenės sutvarkymui, viskas išgis, visas vargas, visas blogis pasaulyje pranyks. Šiose teorijose yra ir pozityvaus momento: įvesti žmogaus valią ir mintį, kaip kūrybinį pradą į istoriją gaivalinėms jėgoms pakeisti. Tačiau, drauge tose teorijose yra tokių iškrypimų, kurie yra davę Dostojevskiui pagrindo su didžiausiu nepasitikėjimu į tas teorijas (individualios valios nekaltumo ir panašios) žiūrėti. Saiko ten tikrai neišlaikyta ir nugrimstama iš gyvenimo į abstrakcijų sritis. Ir iš kasdieniškumo plokštumos ten visiškai neišeinama; „sename" pasauly visai pasiliekama; žmogaus kūrybos ir apskritai gyvybės augimu iš tikrųjų nepasitikima, ir pasitikima kažkokiomis surastinomis ar jau ir surastomis formulėmis (būsimo tobulo visuomenės sutvarkymo sistemomis), iš kurių viso gėrio tenka laukti. Mes matome, kad pažangos žodžiai čia ne vietoj, nors drauge su tomis teorijomis jie dažnai vartojami; tikrai, pagaliau, čia (kokybinė) statika viską turi nusverti (žiūr. aukščiau minėtą formulę), ir gyvo žmogaus su laisva valia ir kūrybos dovana dinamikai kuo mažiausia (ar ir visai nieko) nebelieka vietos.

bei siela pakrikusių masių autosugestija. Tam tikromis aplinkybėmis gali būti pamirštami (ir de facto daug kur ir yra pamirštami) visi tie lydimieji idealai, kurie kadaise buvo jungiami su teorijomis apie gausią visiems duoną ir turtų lygybę, apie visuomenės „tobulą“ sutvarkymą: apie politines ir visuomeniškas laisves, mokslą, pažangą, visuotinio švietimo tobulinimą ir pažangą ir pan. Buvusieji kraštutinieji demokratai bei radikalai dėl „visuotinės duonos“ lengvai susitaiko su bet kurios rūšies despotizmu. Dar gera, jei tai musoliniškas fašizmas, kuriame greta įvairių blogybių yra nemaža ir teigiamų, konstruktyvių momentų. Bet minios ir jų tarpe Vakarų kraštų minios labai lengvai seka ir paskui hitlerius.

Vien „duona rūpinantis“ turi pagaliau užsnūsti sąžinė ir gailestingumas: šių jausmų juk negalima išauginti vien iš „duonos“ reikalo. Čia negali nesukilti visų reikalavimai sau „duonos“ maksimumo. Kai kurie iš gabiųjų pareikalaus, kad būtų pašalinami nuo „duonos“ visi negabieji, kaip, pavyzdžiui, Sovietuose kur šalinami nuo „duonos“ ir teisės gyventi visi, kurie nesutinka su leninais ir stalinais. Panašių pavyzdžių gan apsčiai matome ir Vakarų gyvenime.

Medžiaginių gėrybių paskirstymo teorijose begalo nesutinka ir tarpusavy ginčijasi mokslininkai teoretikai. Kiek piktesni ginčai ir kovos dėl to turi būti ir yra pačiame gyvenime, kur reikalas liečia jau ne vien teorijas, o konkrečiai „duonos“ dalyką. Jau dabar pradėjo kilti tam tikrų minčių, o vėliau (pradėjus, sakysime, Sovietais arba Kiniečiais) socialinė krizė gali atsidurti prie šūkių: pašalinti negabius (ir kitaip galvojančius), ligonius. . . pašalinti mažiau civilizuotas žmonių rases . . . pašalinti silpnesnes tautas . . . nereikia kilnios sielos žmonių, nereikia genijų . . . nes jie pabrėžia mūsų menkumą ir niekšiškumą, įžeidžia mus, drumsčia mūsų „ramybę“. . . o proto ir valios (bet ne širdies) genijams bus aktuali problema tiek sukaustyti žmonių minias, kad jos visiškai be valios paliktų.

„Ar Tau brangūs“, tęsia savo monologą inkvizitorius „tik dešimtys tūkstančių didžiųjų ir kilniųjų[15]), o likusieji milionai,

---

[15]) Kaip žinome iš Evangelijos Kristus labai mylėjo ir rūpinosi mažaisiais ir nuskriautaisiais. Inkvizitorius čia „ginčijasi“ ne su Kristaus skelbiamuoju mokslu, o su supaplokštytu savo sieloje to mokslo pavidalu.

gausūs kaip jūros smėlis, turi būti vien medžiaga, papėdė pirmiesiems?".

Inkvizitorius čia turi galvoje pažiūrą, kad kultūra kuriama tik nedaugelio pastangomis ir tam, kad jie sekmingai kurtų, žmonių daugumas turi vargti, dirbdami nepakeliamus sunkius darbus ir gyventi skurde. Ši pažiūra (antra savo dalimi apie masių vargo būtinumą — naivi pažiūra) mūsų laikais jau yra gerokai nublukusi. Kad nedaugelis galėtų sekmingai kurti, visiškai nėra reikalo, kad milionai vargtų ir, be to, didžiausios gyvos kūrybos žmonės nėra tie, kurie yra turtų priešaky (ar šiaip išorinių dalykų priešaky). Kai kas vis dėl to ir šiuo metu kalba, kad mūsų gyvenime kiek kitaip kažkas panašaus vyksta: vieno laimėjimas daugybės pralaimėjimo kaina. Pavyzdys: tikras aukštasis mokslas — gėris, visų gerbiamas ir visus viliojąs. Kadangi pradžioje, jaunystėje, dar nemokame (mūsų laikais) suvokti, kuris jaunuolių tam tikram aukštajam mokslui tiks, tai daugelį jaunuolių paverčiama invalidais per daug sunkioje jiems ir per sudėtingoje mokykloje, lyg dėl to, kad išeitų nedaugelis tikrai šviesių žmonių. O greta jų dabar yra ištisos minios blogiau, negu pusiau apšviestų žmonių, nes — pakrikusių, dažnai ir ištižusių žmonių. Tačiau, šio klausimo šioje vietoje nenagrinėsime.

Inkvizitoriaus sielos gyvybės likučiuose lyg yra išlikusio gailestingumo, kurio savotiški atspindžiai pastebimi tolimesniuose jo žodžiuose: „Jie nuodėmingi ir maištininkai, tačiau pagaliau jie bus ypač paklusnūs. Jie stebėsis iš mūsų ir laikys mus pusdieviais už tai, kad mes, juos suvaldę, pasiimsim nešti jų laisvę ir viešpatauti jiems — tiek pasidarys baisu jiems būti laisviems. Tačiau mes jiems sakysime, kad mes esame paklusnūs Tau ir valdome juos Tavo vardu[16]). Mes juos vėl apgausim, nes Tavęs mes jau neįsileisim. Šitas apgavimas ir bus mūsų kančios, nes mes priversti *būsime* meluoti".

Šioje vietoje suminėsime aukščiau jau cituotus pranašo Danieliaus žodžius: „Ir išpuikės ir iškels bei išgarbins save (savo protą) prieš Dievą", ir ap. Povilo: „Bažnyčioje jis atsisės kaip

---

[16]) Šioje vietoje atsimename, kad Dostojevskis, stačiatikiškos aplinkumos žmogus, kalba apie jo labai nemėgiamą diplomatiškai administratyvią Romą.

Dievas ir dėsis jisai esąs Dievas", ir pagaliau Solovjovo: „Be abejo, prieškrikščioniškumas, kuris pagal Šv. Raštą bus paskutinysis *istorinės tragedijos* aktas, bus ne tiesioginis netikėjimas arba krikščionybės atmetimas, arba materializmas, bet tai bus tikybinė veidmainystė, kai Kristaus vardą pasisavins tokios jėgos žmonijoje, kurios, iš tikrųjų ir iš esmės bus griežtai priešingos Kristui ir Jo Dvasiai, Meilės Karalystei".

Atsimindami šiuos žodžius, vis dėl to pastebim, kad pilnos analogijos su inkvizitoriaus skelbiamomis idėjomis čia nėra.

Kardinolas sako toliau: „Kad nusilenkimas būtų bendras — šis reikalas ir sudaro didžiausią kančią žmogui. Būtinai, kad visi drauge nusilenktų ir pagerbtų. Dėl to gerbimo visuotiniškumo reikalo jie naikino ir naikina kits kitą. Jie vis kurdavo sau dievų ir šaukdavo: „meskite savo dievus[17]) ir eikite pagerbti mūsų, o jei ne, tai mirtis jums ir jūsų dievams". Tai buvo ir bus. Dargi jei pranyks ir jų dievai: vis vien pasidirbs ir nusilenks kokiems nors balvonams.

Tu žinojai, Tu negalėjai nežinoti šio pagrindinio žmogaus prigimties slėpinio. Tu atmetei vienintelę, visų suprantamą rodyklę (vėliavą), medžiaginės duonos rodyklę . . . ir atmetei laisvės ir dangaus duonos vardu . . . *Medžiaginės duonos (vardu) vėliava žmogui labiausiai suprantama, negincytina.* Vis dėl to, jei kas pavergs žmogaus sąmonę . . . jis gali mesti ir duoną ir pasekti tą, kas bus suviliojęs jo sąžinę. Tad čia Tu turėjai ir tiesos. Nes *žmogaus būties slėpinys* yra ne vien *tame, kad gyventi, bet ir tame, kam kuriam tikslui gyventi*[18]). Be *šito žmogus gali ir iš viso atsisakyti gyventi* . . . Tačiau, Tu nepavergei žmogaus laisvės . . . priešingai Tu dar tos laisvės padauginai. Nieko nėra, kas žmogų labiau viliotų, negu jo sąžinės laisvė, tačiau, ir nieko nėra, kas labiau jį kankintų. Ar gi Tu pamiršai, kad ramybė, dargi mirtis žmogui yra lengvesni, negu laisvas pasirinkimas pažinti gėrį ir blogį?

---

[17]) Tai gana primygtinai skelbia marksizmas, tai Sovietuose vykdo kuo žiauriausiu būdu bolševizmas. Tai bando vykdinti, kiek jam užtenka jėgų ir vadinamasai hitlerizmas (vokiečių nacionalsocializmas) (rašyta 1932 m. lapkr. m.).

[18]) Žmogui Dievo suteiktų dovanų — laisvos valios ir kūrybos dovanų lyg papildymas: gyvenimo tikslingumo ieškojimas ir iš dalies to prasmingo tikslingumo ir kūryba.

Užuot pavergęs žmogaus laisvę, Tu ją padidinai ir jos kančiomis amžinai apsunkinai žmogaus sielos gyvenimą? Ir tai yra padaręs Tas, kuris yra atėjęs savo gyvybę už žmones atiduoti... Tu panorai *laisvos žmogaus meilės,* kad laisvai Tave jis pasektų, sužavėtas ir pagautas Tavęs. Vietoj seno ir tvirto įstatymo laisva savo širdim turi žmogus spręsti, pasirinkti, kas gėris ir kas blogis, turėdamas kaip rodyklę vien Tavo paveikslą ir Tavo Meilės žavėjimą...".

Čia prieš vienas kitą pastatomi vadinamasai Senasis Įstatymas, su jo konkrečiomis, griežtomis ir smulkmeniškomis gyvenimui taisyklėmis ir Kristaus „Meilės Karalystė". Vienoj pusėj normos, sienos, stabilizuoto, kiek tik galima, gyvenimo vaga, kitoj — laisvos valios žmogaus šaukimas kūrybon, kvietimas, kad jis būtų aktingas dalyvis Naujojo Pasaulio Kūryboje. Suprantama pirmu atveju paneigiama žmogaus gyva kūryba, vyksta žmogaus panašumo į Dievą likvidavimas; antru atveju (Kristaus nurodomu keliu) žmogus, teisingiau gal pasakius, ši esančioji dabar žmogaus užuomazga „mūsų" pasauly, žadinama būti gyva; tai, kas žmoguje tuo tarpu tėra tik kaip tendencija ir galimumas, žadinama gyviau, konkrečiau reikštis, kad jo laisva valia ir kūrybos dovana, meilės spindulių perveriama, augtų, stiprėtų ir gyvėtų ir žmogus nebe šešėliškai, o gyvai, ryškiai pradėtų gauti panašumo į Pasaulio Kūrėją... kad tie vertingiausi jo savumai vis labiau virstų pagrindiniais savumais, vis labiau gyvo, vis labiau prasmingo, kilnaus, ir vis labiau Naujo Gyvenimo dalyvio, kuris peržengia visas „šio mūsų pasaulio" sienas, normas, dėsnius, inercijas, (medžiagos, proto, valios) sukaustymus.

Žodžiai, kurių reikšmės, tiesa, inkvizitorius nepripažįsta: „... laisva savo širdimi turi žmogus spręsti ir pasirinkti, kas gėris ir kas blogis, turėdamas kaip rodyklę vien paveikslą Tavo ir Meilės Tavo žavėjimą", yra didelė žmogui rodyklė: kai kas sąžinei darosi neaišku, kai svarbaus pasirinkimo valanda yra priėjusi, kai susidrumsčia žmogaus sielos šviesa... pagalvoti reikia, *savo širdies paklausti, kaip Jis į tai pažvelgtų, ar pritartų tavo pasirinkimui, tavo darbui?,* sukelti savy tą *gyvą pilną* Kristaus paveikslą, kurį randame Evangelijoje. Taip gyvenant atkristų daug suklydimų, daug kibimų prie atskirų Evangeljios žodžių ir posakių, — o tai (toks kibimas) yra labai priešingas Kris-

taus skelbiamai meilei, daug tendencingų, sofististinių, siaurybinių, „senapasauliškų“ jų komentavimų ir naudojimų piktam. Pav., pasakymu „compelle intrare“ (priversk juos įeiti . . . į jaunavedžio vestuvių pokylį) buvo pagrindžiamas inkvizicijos („šventos inkvizicijos“) institutas.

Šiaip savo monologe išpažinty inkvizitorius stengiasi įtikinti save, kad tas mokslas, kuris turėjo pasaulį išganyti, dėl savo kilnumo, didingumo . . . pasauly neva žudąs skandinąs jį pakrikime ir neapykantose. Krikščionybė neprisotino, pasak inkvizitoriaus, žmogaus širdies, žmogaus žemės širdies, pridurs čia skaitytojas. O inkvizitoriai, kaip matome, nori žmogaus širdį užmigdyti, apkraudami ją kasdienių reikalų tenkinimu, nori supasyvinti, suletarginti lig nebūties.

Čia atsiduriame dar prie vieno didelio klausimo. Kasdieninės „žemės duonos“ reikalas, paglemždamas visa ką, virsdamas galutine žmogaus idealų visuma, teikia žmogui vieną pasibaisėtiną, bet tikrai tam tikra linkme galingą (lemiantį) iš istorinės žmonijos krizės neva išėjimą. Tai žmogaus prigimties lygmės pažeminimas, dvasinis žmogaus nuskurdinimas. Tai dažnai buvo ir dažnai yra daroma. Tai plačiai varoma materializmo ir racionalizmo teorijose, tai ypač primygtinai varoma visose marksizmo atžalose, to labai apsčiai būta ir yra rusų carizme ir jo (rusų emigracijos daly) pokarinių variantų atspindžiuose, vokiečių kaizerizme bei hitlerizme, amerikiečių „dolerizme“, kiniečių gyvenime ir pan. To būta ir yra pas mus Lietuvoje. Tačiau daugiausia to ir biauriausiomis formomis yra Sovietuose. Nutildyti, panaikinti žmoguje visa, kas jaudina širdį, graužia sąžinę, kelia sieloje svyravimų, kančių; *suprastinti jo prigimtį lig atskirų, trumpų geidulių aiškumo;* sumechaninti žmogų, nuslopinti galutinai jo laisvą valią, nustatyti visiems žmogaus pergyvenimams aiškiai ir galutinai apribotus saikus — tai Sovietuose su nematyta energija vykdoma jau 15 metų; plačiame pasauly, apskritai imant, nesukelia tai šiuo metu ypatingo pasipiktinimo ar nusistebėjimo ir gana gausiuose gyventojų sluoksniuose sukelia net tam tikro užjautimo. Žmonijos kūrybos keliai tikrai yra iš pagrindų užteršti.

Toliau savo monologe inkvizitorius atsimena (primena) du

kitus tyrumose[19]) gundymus. „. . . Yra trys, vienintelės trys jėgos žemėje[20]), kurios galėtų amžinai nugalėti ir sužavėti šių silpnučių maištininkų sielą ir jų laimę užtikrinti. Tai: stebuklas (tarp kitko duoną teikiąs), *slėpinys ir autoritetas.* Viską tai Tu atmetei . . .“. Šiuose ir kituose gyva kūryba netikinčio inkvizitoriaus žodžiuose matyti, kad jis vis dėl to nusimano apie gundymus, kuriais Šėtonas mėgino sukliudyti Kristų (kaip gyvybės meilės Veiksmą) pasireikšti šiame pasauly.

„Ar žmogaus prigimty yra tieko, kad jis galėtų apsieiti be stebuklo, — ir tokiose baisiose valandose; pačių baisiųjų, didžiųjų, sunkiųjų, kankinamųjų klausimų sprendimo valandose, — pasilikti vien su laisvu savo širdies sprendimu. O, Tu žinojai, kad Tavo žygis liks žmonių širdyse, lig pat laikų gelmių, lig pačių žemės pakraščių, ir Tu pasitikėjai, kad sekdamas Tavim, žmogus pasiliks su Dievu[21]), ir be stebuklo žadinimo. Ir kadangi žmogus ekzistuoti be stebuklo neįmano, tai jis pasidirbs savo gamybos stebuklų ir pagarbins raganių stebuklus, bobiškus burtus, kad jisai ir kaž koks maištininkas (revoliucionierius), eretikas ir bedievis būtų“.

Labiausiai gi žmogus tuomet garbins, kaip jau matėme, proto burtus („gyvatės“ kerėjimus), išsižadėdamas (bent darydamas pastangų išsižadėti) savo gyvybės, savo paties esmės. Bet pagerbs jis ir daug ko kito. Ir Aukso Veršį (mindžiodamas žmogų) bei Duoną (taip pat mindžiodamas žmogų) ir Bobą (jos patiekalu virsdamas) ir Nerimtį ir bet ką kitą pasisukusį po tuščia jo akim bei širdim. Primintina, kaip labai ateizmo plėtimosi laikais žmonės domisi įvairiais keistumais, nepaprastumais . . . lig kėdės girgždėjimų imtinai. „Tu nenužengei nuo kryžiaus, kai klykė Tau, niekindami ir kankindami Tave: *nužengk nuo kryžiaus ir įtikėsim, kad tai Tu.* Tu nenužengei . . . nes laisvo tikėjimo norėjai . . . , o ne stebuklų verčiamo. Laisvos žmogaus

---

[19]) . . . tuštumose, sielos kūrybinės gyvybės pakraščiuose . . . kur yra negyvasis gamtos šonas . . . kur įsižiūrima į proto, į „gyvatės“, „homunculusiškų dirbinių“ mėginimus.

[20]) Laisvos valios kibirkštėlę turįs ir gyvybę kuriąs žmogus ne vien žemei priklauso.

[21]) Laisva savo valia bus Dievo Kūrybos tęsėju žemėje ir savo būties įprasmintoju.

meilės norėjai, o ne belaisvio vergiškų džiugavimų (alsavimų) prieš jį pavergusią galybę. — Tačiau, štai praėjo 15 šimtmečių (žemės ekzistavimo daugybės milionų metų tarpe) ... ir pažiūrėk, kas yra žemėje. Prisiekiu, ir sakau Tau (inkvizitoriaus apie žmogų manymo pagrindai vien kaip apie žemės dulkę čia ryškiai pasirodo), kad žmogus yra silpnesnis ir menkesnis, negu Tu esi manęs apie jį".

Inkvizitorius teturi galvoje tiktai žemąjį žmogų tatai jau ne kartą skaitytojas yra pastebėjęs; tiktai šios dienos žmogų, nūdienį žmogų, be praeities, be ateities, kad jis ir tikrai gyvena dabarty, praeity ir ateity kartu. Dėl tokio žmogaus žemumo liks nesuprastas Meilės kelias, Kristaus mokslas. Iš jo didingumo, nenuodėmingumo, stebuklingo natūralumo ir šventumo žmogus pasityčiojo ir jį paniekino, — ir drauge pagarbino vulgarišką ir buką, bet jaudinantį išgastingą jo vaizduotę. Tai nėra gyvasis tikėjimas, natūralus žmogaus laisvos valios ir jo sąžinės vaisius, kuris padeda žmogui Naujo Pasaulio kūryboje, bet, žmogui vidutiniai patuštėjus, tiktai vakarykščių maištininkų ir bedievių pakrikimas ir išgąstis. Tai ne ryšių su Gyvuoju Dievu mezgimas, o vien išorinė imitacija žodžių ir judėsių tų, kurie tikrai Dievo apraiškoje gyvena.

Toliau inkvizitorius praskleidžia savo paslaptį: Jis priima visus tris pasiūlymus „galingos ir protingos tuštumų dvasios". Tuo nuodėmingu būdu jis nori „taisyti" Išganymo Aktą, teisindamas tai silpnųjų meile.

„Ir mes turime teisės", — sako inkvizitorius, — „skelbti paslaptį ir mokyti juos (silpnuosius), kad yra svarbu ne laisvas jų širdžių pasirinkimas, o — paslaptis, kurios jie privalo klausytis *aklai*, dargi *prieš savo sąžinės balsą*. Mes pataisysime Tavo darbą ir pagrįsime tai *stebuklu, paslaptim ir autoritetu*. Ir žmonės apsidžiaugs ... nes nukris nuo jų širdžių ta baisi dovana ... gaus žemės duonos ... pastovaus ramumo (sielos gyvybei ir kūrybai pasibaigus) ... Ko Tu tyliai žvelgi į mane tykiomis savo akimis? *Aš nenoriu Tavo meilės ir nemyliu Tavęs*[22]*)*.

---

[22]) Tai yra lemiamieji inkvizitoriaus monologo išpažinties žodžiai, išsižadėjusio meilės, paneigusio asmeniškos gyvos kūrybos galimumą, vadinas, paneigusio ir *patį gyvąjį žmogų*, sukurtą į Dievo paveikslą ir panašumą,

Ar aš nežinau su kuo kalbuosi? Ar aš paslėpsiu nuo Tavęs savo mintis? Tu jas žinai. Gal būt, iš mano lūpų Tu tai nori išgirsti? Tai klausyk: mes ne su Tavim, o su Juo (Šėtonu, „gyvate"), štai mūsų slėpinys. Mes iš jo priėmėm tai, ką Tu su pasipiktinimu esi atmetęs: tą paskutinę dovaną, kurią jis Tau pasiūlė, parodęs Tau visas žemės viešpatystes: mes iš jo pasiėmėm romos ir kesarių kardus".

Baigęs savo įrodinėjimus, kad laisvė žmogui (suprask: žemės žmogui be kilimo į Aukštybes tendencijų) nepakeliama ir kenksminga, inkvizitorius taip varo savo kalbą:

„Praslinks amžiai, sumišimų, „laisvo proto" pakrikimų, jų mokslų „pažangos" ir antropofagijos, — nes pradėję be mūsų savo Babelio bokšto (civilizacijos) statybą, jie baigs antropofagija (žmogienos valgymu)".

Ten, kur vien trikampiai sprendžiami, kaip su skaitytoju jau esame svarstę, ten nėra ne vien gyvybės, bet ir iš viso jokio konkretumo, suprantamas daiktas, nėra ir bet kokių dorovingumo pradų. Jau kadaise „mokslininkas" Maltus ir dargi garsusis liberalų ekonomistas D. St. Millis įrodinėjo, kiek naudinga visai visuomenei ir patiems darbininkams vengti šeimos sudarymo ir vaikų. Dabar vis garsesnės darosi kalbos apie sterilizaciją, apie neišgydomai sergančių (ir skausmuose besikankinančių) beskausmio nužudymo reikalą ir pan. „Trikampių" srityse nėra surastinos priežastys, kodėl, sakysime, gimusių kūdikių perteklius, negalėtų būti suvalgomas parinktų gurmanų, skanėsių rūšis paįvairindamas. Tokia kryptim, anot rusų rašy-

---

paneigusio į Naujo Pasaulio kilimo galimumą, pasisukusiu savo veidu į tuštybes, į „gyvatės" sritį. Tačiau ir labiausiai ištuštėjusio žmogaus sielos „likučiuose" nebūna absoliutinės tuštybės, o pasilieka kad ir labai nuslopintos kūrybiškos gyvybės žymių. Tad kiekvienas dalykas, kuris paliečia ir pajudina tuos dar esančius sieloje gyvybės veiksnius, drumsčia žemės žmogaus gautą, išdirbtą „tuštybių" ramybę arba (žiūrint žmogaus ir atsitikimo) „mokslo" kerėjimų snaudulį, erzina tokį ramųjį (= filosofiškai nusiteikusį = patuštėjusį) žmogų. Kiekvienas gi gyvesnis Didžiosios Meilės reiškinys, kiekvienas ryškesnis priminimas, kad ne tik galimas, bet eina ir eis Naujo Pasaulio kūrimas, stačiai grįžteli inkvizitorius ir „mokslininkus" iš pusiausvyros ir kelia juose dažnai didžios neapykantos jausmų.

tojo V. Rozanovo, *grynai* mokslinė mintis[23]) galinti (gal net turinti) nueiti.

„Tad tuomet Gyvulys atšliauš prie mūsų kojų... Tad tuomet ateis ir laikas mums galutinai suvaldyti žmones... ir ateis žmonėms (žemės žmonėms) ramybės ir laimės (mūsų sudarytos) metas. Tave pasekė tik nedaugelis *parinktųjų*, o mes ramybės suteiksim *visiems*. Bet, ir ar ne dar daugiau: kiek daug šių kviestųjų, šių galingųjų, kurie būtų galėję virsti *parinktaisiais*, nuils pagaliau Tavęs belaukdami, ir savo sielos jėgas ir savo širdies ugnį pakreips (ir praeity jau dažnai pakreipdavo) į kitas dirvas, — ir baigs tuo, kad prieš Tave sukils, laisvės vėliavas nešdami... kurią Tu pats ir esi iškėlęs".

Čia kalbama apie prieštikybinį Vakarų kraštų sambrūzdį; apie tai, kad tame sambrūzdyje yra ne vien stipraus proto, bet dažnai ir kilnios iš prigimties širdies žmonių; drauge parodomos ir kai kurios jų suklydimo priežastys.

Pas mus bus visi laimingi, protauja toliau Dostojevskio rusiškas Ispanijoje inkvizitorius, — „ir nekels daugiau maištų, nežudys kits kito... kaip seniau „laisvėje" bebūdami. O, mes juos įtikinsime, kad tik tuomet jie bus laisvi, kai *mums* savo laisvės išsižadės ir *mums save pavergs*[24])... Patys vieni jie bus atsidūrę ties tokiais slėpiniais, ties tokiais klausimais ir ties tokiomis sunkenybėmis, kad vieni jų, nenuolaidūs ir griežti, išžudys patys save, kiti nenuolaidūs, bet nepajėgūs ir nelaimingi, išžudys kits kitą, ir treti silpnučiai ir nelaimingi, prišliauš prie mūsų ir sušuks: „Taip, teisūs jūs buvote; jūs vieni Jo paslaptį žinote; mes grįžtame prie jūsų: gelbėkit mus nuo mūsų pačių".

---

[23]) Šiomis dienomis (1933 m. geg. m.), pasak laikraščių, Vokietijos dr. Velgutas išspausdino projektą apie germanų rasės grynumo palaikymą. Velgutas, be kitko, siūlo visus nearijus sterilizuoti. Sterilizuoti reikėtų: 1) silpnaпročius, 2) pamišėlius (d-rą Velgutą), 3) epileptikus (Dostojevskį, jei jis gyvas būtų), 4) nusidėjėlius (smogiamųjų dalių narius, bolševikus, vienuolius, bankininkus), 5) kurčius nebylius, 6) invalidus, 7) žydus, murinus, mongolus ir t.t.

[24]) Net savo pasiimta įtikinėjimu kryptim inkvizitorius čia, matyt, per toli yra nuėjęs. Žmogus turėtų jau visiškai suskruzdėlėti, kad būtų laimingas tokioje tvarkoje. Patsai inkvizitorius vienoje vietoje yra pripažinęs, kad žmogus gali „žemės duonos" ir išsižadėti.

Žmonijos pažangos klausimas neišsprendžiamas, jei tėra vien žemiškas žmogus, vien proto žmogus be gyvos kūrybos dovanos ir jei tėra vien stabilizuoto (kieno? Kam? Kada?) dėsningumo pasaulis, senas pasaulis ir nėra įmanoma Naujo Pasaulio kūryba.

„Gaudami iš mūsų duoną, jie aiškiai matys, kad tai jų duoną, jų rankų gaminamą mes imame iš jų ir tarp jų skirstome, o ne stebuklus kuriame, kad nepaverčiame mes akmenų duonomis. Tačiau be galo džiaugsis tą duoną iš mūsų rankų gaudami; nes anksčiau be mūsų, jų laisvės metu, jų rankų gaminama duona į akmenis pavirsdavo".

Šiuo metu technika tiek yra patobulėjusi, kad žemės ūkis dabar lengvai galėtų suteikti gausaus maisto ir dvigubai tiek gyventojų, kiek jų dabar yra pasauly. Apdirbamosios pramonės ir kitų ūkio šakų (kalnų gaunamosios, namų statybos ir kt.) pajėgumas yra dar didesnis. Susisiekimas nematytai patobulėjęs (prekei, žmogui ir žiniai); organizuotis techniškos žinios ir pratimai taip pat yra labai išaugę. Drauge su tuo Vakarų kraštuose mes matome dešimtis milionų bedarbių; Rytuose — šimtus milionų alkanų ar šiaip labai menkai tesimaitinančių žmonių (Kinuose, Sovietuose, Induose). Kits kitu nepasitikėjimas pasauly yra labai didelis ir nuolat auga. Lygiai auga įvairios sienos tarp tautų bei valstybių. Didžiu mąstu dabar kartojasi pasauly Babelio bokšto statyba.

„Kas yra sukrikdęs kaimenę ir išsklaidęs ją nepažįstamuose keliuose? Tačiau, kaimenė vėl susirinks ir bus paklusni ir šį kartą jau amžinai. Tuomet mes suteiksim jiems laimės, *silpnučių nuolankiųjų laimės, nes jie tokie yra gimę* . . . Jie pasidarys nedrąsūs ir virpėdami glausis prie mūsų it viščiukai prie vištos . . . Jie stebėsis mumis ir virpės prieš mus, kad mes esame tokie išmintingi ir galingi, — suvaldėme tokią pakrikusią miliardinę kaimenę . . . Jie bijos mūsų rūstumo; jų protas bus sustingęs; jų akys lengvai ašaros. Tačiau pagal mūsų mostelėjimą jie taip pat labai lengvai bus linkę juokui, laimei ir džiaugsmingai vaikų dainelei . . . Tiesa, jie dirbs, bet turės ir daug laisvo laiko ir įvairių pramogų. Leisim mes jiems ir nuodėmių; jie silpnučiai ir mažavaliai mylės mus už tai, kad mes leidžiame jiems kiek ir nusidėti. Mes gi jiems paaiškinsime, kad kiekviena nuodėmė bus išpirkta, jei ji bus daroma mums sutikus. Tas

gi nuodėmes mes patys prisiimsim. Jie gi mus garbins, kadangi atsakysime už jų nuodėmes prieš Dievą . . . Su savo sielos, savo sąžinės skaudžiausiais slėpiniais, su visakuo jie kreipsis į mus. Ir mes jiems leisim; jie gi su džiaugsmu patikės mūsų leidimu, nes tuo išvaduosime juos nuo didelio rūpesnio, nuo baisių jų pačių laisvo sprendimo kančių".

Tad turėtų pasibaigti žmonijos istorija ir pasilikti vien nedaugelio galingųjų asmenybių slapta istorija . . . didžiosios aistros, pasiaukojimai, nuodėmės, didžiosios meilės veiksniai ir veiksmai, laisvos valios sprendimai, kūrybos kančios ir laimėjimai, — visa tai, inkvizitorių nuomone, turi būti pašalinta iš žmonių gyvenimo . . . dėl žmonių „laimės".

„Visi bus laimingi", — tvirtina inkvizitorius, — visa daugybė milionų, išskyrus vien tūkstančius priešakinių žmonių. Nes vien mes, kurių rankose bus paslaptis, vien mes būsime nelaimingi. Bus tūkstančiai milionų laimingų kūdikių, ir šimtas tūkstančių kankinių, kurie bus prisiėmę gėrio ir blogio pažinimo prakeikimą. Tykiai jie (tie milionai) mirs, tyliai užmerks savo akis Tavo vardan, — ir po mirties vien nieku virs[25]. Tačiau mes paslaptį išlaikysim ir dėl jų laimės mes juos viliosim amžinu dangaus gyvenimu. Nes, jeigu kas ir yra kitame pasauly, tai juk ne tokiems, kaip jie.

Pasakoja ir pranašauja, kad Tu ateisi vėl ir nugalėsi . . . Bus nugalėti ir pažeminti: Ištvirkėlė . . . Gyvatė . . . ir Gyvulys . . . Tačiau mes, kurie būsime milionų nuodėmes prisiėmę dėl jų laimės, mes atsistosime prieš Tave ir pasakysim: teisk mus, jei gali ir drįsti! Žinok, aš nebijau Tavęs! Rytoj Tave ant laužo sudeginti išvesime . . . ir pagal mūsų mostelėjimą minios žarijas bers į laužą Tavo . . . ir Tave sudeginsiu, nes Tu kliudyti mums esi atėjęs. Ir, jeigu bėra kas, kas daugiausia laužo užsipelnė, tai Tu. Pasakiau (dixi)".

Inkvizitorius baigė. Kalėjimo rūsių gilioje klaikioje tyloje jis žvelgia į savo Kalinį ir laukia Jo atsakymo. Inkvizitorių slegia tylėjimas ir slegia tylus perveriąs Kristaus žvilgsnis. Tetaria Jis ką kartaus ir baisaus, bet tenepalieka jį be atsakymo. Staiga Kalinys (čia Dostojevskis nuslysta į mūsų Herbačiauskio

---

[25]) Susigundžiusiems „gyvatės" keliu eit paskutinė galutinė jos dovana.

svaigumą), prisiartina prie inkvizitoriaus ir bučiuoja jį į išblyškusias senas lūpas. Inkvizitorius krūptelėjo; kaž kas jo lūpose suvirpėjo. Jis prieina prie durų, atidaro jas ir sako: *„Išeik ir negrįšk daugiau . . . negrįšk visiškai . . . niekuomet, niekuomet!“* Kalinys išeina į tamsias miesto gatves. Sevilija miega. *Tamsiame dar* danguje spinduliuoja žvaigždės. Senas inkvizitorius stovi ir žvelgia į tamsą, į užsnūdusią gamtą, stovi prie *kalėjimo durų su sunkiu raktu* rankose. Širdy dar dega pabučiavimas, tačiau „jis pasiliks su savo idėja[26]) . . . ir su savo „karalystės“ dirbimu“.

Taip baigia Dostojevskis legendą apie Didįjį Inkvizitorių. Suglaustai atpasakodamas minėtą „Legendą“ esu padaręs kelias pastabas, pažymėdamas kai kur ir žaidimą žodžiais. Tačiau, apskritai imant, ši „Legenda“ yra vienas stipriausių pasaulinės literatūros rašinių. Ji liečia kai kuriuos gyviausius žmogaus gyvenimo reikalus. Joje pastebime begalinio skepticizmo ir karšto tikėjimo mišinį; menkomis žmogaus jėgomis didžiausią nepasitikėjimą greta tikėjimo į savo paties jėgų pakankamumą bet kuriam žygiui; didžiausios nuodėmės sumanymą (Kristaus vardu prisidengus, galutinai pašalinti Kristaus skaisčios meilės mokslą iš gyvenimo), greta numanymo to, kas yra tikra palaima bei šventumas. Keliami legendoje labai gyvais pavidalais didieji žmonijos gyvenimo klausimai. Kas žmogus? Kur Dievas? Kur tiesa? Kur kelias? Ir legendoje galime labai gyvai pajusti, kokios baisenybės, šlykštybės artinimasi prie mūsų gyvenimo; pražūties pavojaus alsavimą kuone konkrečiai pradedame matyti. Apie tai tiek buvo pasakojama ir rašoma proza ir poezija, kad įpratome vien fantazijos žaismu tai laikyti. Ir štai Dostojevskio legendoj bemaž lavoninantį to alsavimą ir balsą girdime.

Paties Dostojevskio šiurpulingi pergyvenimai, jo pakrikimai, epilepsijos liga, visa tai susitelkė, kad „Legendoje“ jis sukurtų labai stiprų skaudulingų žmogaus klausimų, vaizdų koncentraciją. Ten būta didžiausių labai gabaus sergančio dirgsniais rašytojo psichologinių vaizduotės kūrybos efektų rinkinio — taip dar nelabai seniai daugumas manė. Bet šiandien jau

---

[26]) Su savo idėja — žmonių „skruzdėlyną“ ar „vištininką“ sudaryti.

konkreti paties gyvenimo eiga kuria panašių efektų bei vaizdų Šios dienos gyvenime mes vis dažniau jaučiame Didžios Šlykštybės lavonišką alsavimą ir Beprasmės Tuštybės žygiavimo artinimąsi.

Tarp mūsų, mano Rozanovas, gyveno žmogus (Dostojevskis), nepanašus į kitus. Jis kaž kokiu slėpiningu, neišaiškintinu būdu buvo pajutęs Velnio (Šlykštybės, Tuštybės) konkretų ekzistavimą mūsų gyvenime. Tai atspindi daugely jo veikalų ir ypač ryškiai jo „Legendoje", tiek ryškiai, kad, pagaliau už Dostojevskio inkvizitoriaus šešėlio mes pradedame justi pačią Tuštybės Dvasią. Tad inkvizitoriaus kalba tinkamai ir pradedama: šmeižiamas ir žeminamas žmogus, neigiama jo laisva valia ir kūrybos dovana. Iš to išvada — negali būti Naujo Pasaulio kūrybos, niekuomet neateis meilės karalystė, skaisti dangaus karalystė. Tad liekame vien su senuoju pasauliu ir senuoju žmogum; ir tokiam žmogui yra reikalingos normos, dėsniai, stabilizuota tvarka, gyvenimo prasmingumo klausimų pašalinimas, jo (senojo žmogaus) žemiškumo ir žemumo globojimas ir stabilizavimas, jo silpnybėms (mažoms nuodėmėms) pataikavimas, jo sielos, jo sąžinės likvidavimas (nuslopinimas). Žmogaus į Dievo paveikslą panašumas griežtai neigiamas[27]), ir kadangi neigiama ir pati Naujojo Pasaulio kūryba, tai neigiama ir Dievo kūryba ir patsai Dievas. Galutinė idėja lieka Tuštybė ir įžanga į ją, kelio jai skynėja — Šlykštybė. Toji Šlykštybė dažnai šiuo tuo pasipuošia ir suvilioja bei suklaidina žmogų.

Suprantama, gyvenime Tuštybė nėra galutinai įsikūnijusi — nebūtų tuomet ir paties gyvenimo; nėra gyvenime ir absoliutinės Šlykštybės vaizdų ar įsikūnijimų — gyvenimas to negalėtų iškęsti. Tačiau yra sunkių ir didžių kovų tarp gyvybės meilės, kūrybos laisvos valios ir asmenybės augimo iš vienos pusės ir šlykštybės bei tuštybės linkimų iš kitos pusės. Vyksta Kūryba, Tragedijos ir Komedijos lydima.

---

[27]) Atsimink Spinozos žodžius: Dievo protas ir valia tiek yra panašūs į žmogaus protą ir valią, kiek Šunies žvaigždynas į šunį gyvulį.

Lietuviai susitinka su Vakarų pasauliu

Neliesdamas lietuvių tautos kilmės ir lietuvių protėvynės klausimo, šioje vietoje tepažymėsiu, kad dabartinėse savo vietose lietuviai gyvena nuo seniai. Suomių, sakysime, tautosakoje apie tai yra gana apsčiai išlikusių žinių bei pėdsakų. Bent keli (arba ir keliolika) šimtai metų lietuvių ir suomių gyventa kaimynystėje ir, apskritai imant, nebloguose santykiuose. Tai liūdija suomių atsiminimai. Manoma, kad tos kaimynystės būta kaž kur Dniepro ir Dauguvos aukštupiuose. Ypač karėlai (suomių tautos rytiečiai) yra turėję ilgokų ir artimų su lietuviais santykių. Pažymėtina, kad tarp visų suomių šakų karėlų tautosaka ir dainos yra turtingiausios ir turiningiausios. Iš lietuvių suomiai (jų pačių liudijimu) yra daug ko pramokę žemdirbystės, namų ruošos ir naminės pramonės srityse. Šį tą, matyt, galėjo pasiimti ir iš lietuviškų papročių. Galima spėti, kad šio to ir lietuviai iš suomių galėjo pasisavinti. Nuo tų kaimynystės laikų suomių pasiskolinta gana daug žodžių iš lietuvių kalbos, ypač žemės ūkio ir namų ruošos darbų terminologijos srityse.

Mažiau yra atsiminimų apie tolimų laikų lietuvių santykiavimą su Skandinavija; vis dėl to yra. Kai kada ir netyčiomis su tais atsiminimais susitinkama. Štai prieš kelis metus mūsų ūkininkų ir agronomų grupė buvo aplankiusi Švediją. Važinėjo gilioje provincijoje. Vienas vietos pastorius, gražiais žodžiais sveikindamas lietuvių ekskursiją, priminė su pasigėrėjimu gilios senovės laikus, kai švedai, jo žodžiais, daug ko gero kultūros srity buvo pasimokę iš lietuvių; be kitko ir naminės pramonės srity.

Lenkų kronininkai, kad ir gana tendencingai (save keldami aukštyn, lietuvius kiek galima žemindami) liečia lietuvius savo kronikose, vis dėl to kai kada, lyg ir nejučiomis pažymi, kad

lietuvių turėta aptvarkyto žemės ūkio, kad jų, ypač prūsų, gan pasiturinčiai gyventa, kad jų šeimų santykiuose būta kaž kokio švelnumo ir pan. Panašių žinučių randame ir rusų, vokiečių ir kitų kronininkų raštuose. Rusų kronininkai lyg su tam tikru nusistebėjimu pažymi, kiek daug maisto gaminių ir kitos mantos būna lietuvių ūkiuose. Sakysime, keliuose ūkiuose esančio maisto užtenka didokam rusų kariuomenės būriui, ir net, — rašo kronininkas, negalėdami visko suvalgyti bei šiaip suvartoti, rusai priversti yra (pagal rusų papročius) atliekamą mantą deginti. Kai kurie romėnų istoriko Tacito aprašymai apie tautas, gyvenusias į rytus nuo germanų matyt yra taikomi senovės prūsams[1]), ar šiaip vakaruose gyvenusioms lietuvių giminėms. Jis pažymi, kad tai būta žemdirbių sėslių su tam tikra kultūra. Jie yra buvę daug kultūringesni už savo vakarų kaimynus germanus, miškų bastūnus, gyvenusius iš medžioklės, kirmėliavimo, žuklavimo ir uogavimo.

Tą senovės lietuvių palyginamąjį kultūringumą patvirtina ir vėlesnieji liudijimai, dargi pačių vokiečių. Žiūrėk tuo klausimu „Scriptores rerum prussicorum". Pirmutinis prūsų (Varmijos) vyskupas Kristionas (žiūr. Duinsbergą) yra pažymėjęs, kad senovės prūsai (vakarinė lietuvių giminė), tai yra „gens humanissima", vadinas, labai žmoniška giminė . Matyt, pačiuose vokiečiuose būta nepalyginti blogiau, kad krikščionis vyskupas priverstas buvo pripažinti lietuvių žmoniškumą. Vien tai pas juos negera, kad jie ne katalikai ir, jo nuomone, stabmeldžiai.

Yra ir kitų žinučių. Popiežius Aleksandras IV 1261 metais (žiūr. Preus. Urkundenb, Band I, Zweite Hefte, ps. 109) patvirtina Vatikano absoliuciją Varmijos dvasiškijai prūsų atžvilgiu. Būtent, jei kas iš katalikybės atsimetusiems ir grįžusiems į stabmeldystę ar šiaip katalikybę paniekinusiems prūsams badys akis ir degins juos laužuose, tai tokiems prūsų ir lietuvių likvidatoriams galima atleisti nuodėmes[2]).

---

[1]) Teutoniškas Kryžiuočių Ordinas, naikindamas lietuvių giminę prūsus (senprūsius) savo okupuotoms iš prūsų žemėms vardą pasiėmė iš jų pačių — Prūsiją.

[2]) Popiežius Aleksandras IV paveda Torunės ir Hartmudo minoritų gvardijonams duoti išrišimą kryžiuočių ordino Prūsuose magistrui ir jo padėjėjams dėl to, kad jie išbadė akis ir paskui sudegino apostatus neofitus

Iš 1263 m. mes girdime, kad ir lietuviai jau deginę kai kur savo priešus vokiečius (bent taip mūsų priešininkai kronininkai rašo). Dėl daug ko tenka manyti, kad, jei iš tikrųjų XIII šimt. pabaigoje ir XIV šimtmety kai kur pasitaikydavo pikčiausius Lietuvos priešus laužuose sudeginti, tai lietuviai buvo to pramokę daugiausia iš krikščionių kryžiuočių; iš dalies gal ir iš slavų[3]).

Įvairių mūsų didesnio kultūringumo žymių matome ir vėliau, XIV šimtmety. Sakysime, mūsų Kęstutis kad ir ne krikščionis ir energingas nenuilstomas kryžiuočių priešas, buvo jų laikomas (iš dalies ir toliau Vakaruose) gražiu tikro ritieriaus

---

(prūsus). (126 Januar 26. Lateran. Papst Aleksander IV beauffragt den Gvardian der Minorite in Thorn und Hartmud dem Landmeister in Preussen und seinen Helfern bei den Blendung und Verbrennung abtrünniger Neophyter die Absoliution zu erteilen.).

„Aleksander episkopus servus servorum dei dilecto filio guardiano fratrum minorum nobis fratris in Thorum Culmensis diocesis salutem et apostolicam benedictionem.

Exhibita nobis fratris Hartmodi preceptoris hospitalis sancte Marie Teutonicorum in Pruscia peticio continebat, quod cum quondam Henricus et Gerardus fratres hospitales eiusdem qoedam castra ipsius hospitalis in manus neophitorum del (!) partibus illis, qui super fidem catholicam dampnabiliter reliqventes in pristinam perfidiam sunt relapsi, prodicionaliter tredidissent totam Prusicam illis nichilominus tradere machinando, dictus precepter, cui de hiis constitit manifeste pre (!) dolore nimio, quem de predictorum fratrum iniquitate concepit, eos capi ac excecari et tandem asistentibus sili nonnullis fratribus hospitalis predicti et pluribus fidelibus fecit igne cremari . . . humiliter petebat a nobis ut cum tam ipse, quam alii supra premissis asistentes eidem, cum propter longa viarum spacia, tum eciam propter periculosum statum, ad quem rebellantibus dictis neophitis regio ipsa noscitur devenisse, ad sedem apostolicam pro absoliucionis munere abtinendo personaliter venire non possint, providere super hoc eis salubriter curaremus. Nos itaque huiusmodi obviare periculus et dictorum preceptoris ac sibi asistencium in har parte saluta providere volentes discrecione tue, de qua specialem in domino fiduciam gerimus, presencium tenore duximus commitendum quatenus preceptori et assistentibus memoratis, cum super hoc ab eis fueris humiliter requisitus, . . . formam ecclesie absoliucionis beneficium vie nostra super premissis impendas iniuncta eis pro huius modi excessu penitencia salutari. Datum Laterani VII Kalendas Februarii pontificatus nostri anno septimo“. Nach der Abschrift in Ordensfolianten 70 f. 30 a im St. A. K.

[3]) Jei iš viso tos žinios yr nepramanytos, nes kronininkų daugumas linkę buvo „stabmeldžius“ lietuvius „pajuodinti“.

pavyzdžiu. Panašių kultūringų ir kilnių ritierių tarp teutonų būta labai maža.

Tačiau, kaip visi tai gerai žinome, šita „gens humanissima“, vadinas, lietuvių giminė Vatikano ir apskritai Vakarų palaiminimu buvo skiriama Europos Vakarų ir Centro kraštų visokių avantiuristų ir plėšikų visiškai nuožiūrai, lig teisės lietuvius visiškai išnaikinti. Jau po pirmųjų krikštų prūsų žemės ir kiti turtai buvo iš jų atimami ir gyventojai žudomi ar vergais paverčiami. Visa gi lietuvių tauta Vakaruose (ir kitur) buvo šlykščiausiu būdu šmeižiama, niekinama ir su purvu maišoma.

Didelį į tai panašumą matome ir šiandieną. Visi stipresnieji mūsų kaimynai norėjo ir nori mus suvirškinti, — ir vokiečiai, ir bolševikai, ir lenkai. Trumpu savo naujos nepriklausomybės metu kiek daug šmeižtų apie save esame girdėję. Kiek jų dar girdime ir dabar, šiandieną ypač iš vokiečių pusės. Mūsų pačių tarpe yra dar apsčiai lietuvių tautos šmeižikų. Mūsų socialai ir mūsų ultra klerikalai, kryžiuočių pavyzdžiu, Lietuvą gan dažnai šmeižia vakariečių akyse. Dar daug pakrykimo, dar daug dvasios baudžiauninkų tarp lietuvių yra.

Tačiau tuo tarpu daugiau to klausimo čia neliesiu; ties tais klausimais teks kiek ilgėliau apsistoti kitose vietose.

Kaip matome, lietuvių susitikimas su „plačiuoju“ pasauliu XIII—XIV š. š. buvo ne iš maloniųjų. Kaip žinome tas „platusis“ pasaulis ir po Didžiojo Karo sutiko Lietuvą neypatingai gražiai.

Kristaus Vardas ir Mokslas

(Citatos iš įvairių autorių)

Kristaus vardą į Lietuvą nešė ne vieni kryžiuočiai (XIII—XIV š. š.). Lietuvių jau anksčiau turėta gan gyvų santykių su stačiatikiais rusais, su katalikais lenkais ir iš dalies su skandinavais. Tačiau, XIII ir XIV š., vadinas, Lietuvos valstybės kūrimosi ir augimo laikotarpiu, krikščionybės vardo *„skelbime"* lietuviams, kaip žinome, turėjo didžiausios reikšmės kryžiuočiai. Tačiau šiame skyriuje ne šiuo klausimu kalbėsiu. Pasižiūrėkime ne į tuos žmones, kurie savais sumetimais piktnaudojo Kristaus vardą Lietuvoje, o į patį Kristaus mokslą. Aišku, aš nedėstysiu to mokslo, ir jo nekomentuosiu. Tai ne mano uždavinys ir tam nė nesu pasirengęs. Be to, ir „non sum dignus": mano širdis, kaip ir daugelio kitų — ir tų, kurie šalinasi nuo Kristaus ar net su jo meilės mokslu kovoja, ir tų, kurių lūpose nuolat Kristaus vardas girdimas, — nedega skaisčia meilės ugnimi. Gyvename sename pasauly. Kita vertus, tai nereiškia vis dėl to, kad daugelis mūsų ir nori „amžinai" pasilikti sename pasauly; kad nenori ir neieško Naujojo Pasaulio; kad nenorėtų pagaliau savy ir savo tautoje sukelti didžiųjų kūrybos jėgų; kad išsižada laisvos valios, kad išsižada žmogaus panašumo į Pasaulio Amžiną Kūrėją, nors tuo tarpu to panašumo dar tik ir labai menkų diegų jų asmenybėje būtų; kad jie tuo tarpu ir gerokai yra pasinėrę sename pasauly. Tačiau mes nenorime pasilikti vietoje, merdėti žemumose. Drauge su savo tauta visi (ar visi?) norime į vis aukštesnės kūrybos ir gyvenimo sritis kopti.

Jau aukščiau, atpasakodamas įvairių rašytojų raštus, tolydžio esu pabrėžinėjęs, kad Kristaus Meilės Kelias yra didelė rodyklė žmonijai, jei ji nori suprasminti gyvenimą ir siekti tikros amžinos gyvybės.

Tad šiame skyriuje beveik visiškai nekalbėdamas nuo savęs, cituosiu tiktai kai kuriuos tekstus iš šv. Evangelijos ir paimsiu vieną kitą kitų rašytojų raštų posmą, daugiausia iš Giovanni Papini „Kristaus Istorijos“ knygos (vertė P. Mačiulis, aprobavo arkiv. R. Bartoloni, šv. Tėvo Nuncijus).

„Jau penki šimtai metų, kaip tie, kurie laiko save „laisvamaniais“, stengiasi antrą kart užmušti Jėzų. Nori Jį užmušti žmonių širdyse (ps. 9). Apie tai mano jau rašyta ankstybesniuose skyruiose“. Tik ne penki šimtai metų, o 19, ir ne vien „laisvamaniai“ tai daro (aut.).

„Jie yra apsvaigę nuo filosofijos ir metafizikos garų“ (ps. 9). Jie yra apsvaigę nuo „logoso“ ir nuo daug ko kito.

„Minties švietėjai ir skaldytojai“ yra sufabrikavę daug „religijų“, kad netikėliai turėtų kuo misti (Tiesos, Dvasios, Proletariato, Karžygiškumo, Humanizmo, Grožio, Gamtos, Solidarumo, Energijos, Racionalizmo, Pasigailėjimo, Ateities, Imperializmo ir t. t.). Kai kurios jų buvo ne kas kita, kaip nuvainikuotas ir be kūno krikščionybės perdirbinėjimas be krikščionybės ir be Dievo . . . Tikinčiųjų buvo nedaug ir jų karštis yra ataušęs. Šitos *leduotos abstrakcijos* . . . negalėdavo pripildyti širdžių, iš kurių norėta Jėzų išplėšti“ (ps. 10).

Tolimesniuose posmuose Papini nesilaiko žodžių švarumo „. . . tamsių prietarų ir seniausios kabalistikos platintojai, beždžioniško simbolizmo ir surūgusio humanizmo skiepytojai . . . *užkamšytos prarajos* galėjo patenkinti kelis tūkstančius nuobodžiaujančių moterų, dvikojų asilų, tuščiagalvių tinginių . . .“

„Kristus yra tikslas ir pradžia, dieviškųjų paslapčių begalybė tarp dviejų žmonijos istorijos padarinių“ (ps. 11).

„Cezaris anais laikais yra daugiau sukėlęs triukšmo už Jėzų, o Platonas daugiau mokslų skelbęs, kaip Kristus. Dar dabartiniu laiku kalbama apie pirmą ir antrą, bet kas šiandien jaudinasi už ar prieš Cezarį? Ir kur yra šiandien platonistai ir antiplatonistai?

Tuo tarpu *Kristus visada yra gyvas mumyse.* Vieni Jį myli, kiti Jo neapkenčia. Vieni yra pagauti Kristaus kančios, kiti jos griovimo“ (ps. 11).

„Jėzaus gyvenimo aprašymai, pamaldiems žmonėms skiriami, beveik visi dvelkia kaž kokiu supelėjusiu koktumu, kuris nuo pirmų puslapių atstumia skaitytoją . . . čia matom . . . pasenu-

sią, suraizgytą prozą, prikimštą ir perpildytą per daug bendrų posakių... mirusių... suakmenėjusių... kaip formuliarų straipsniai. Ar kai nesusipančioja scholastikos paslaptinguose erškėtynuose, įkrinta į sekmadieninę verkšlenančią oratoriją" (ps. 13).

„Šitos knygos autoriui (Papini) atrodo, kad tūkstančiuose knygų, kuriose kalbama apie Jėzų, nėra nė vienos, kuri patenkintų tą, kuris ieško ko kita, be dogmatinių argumentų arba moksliškų įrodinėjimų, kas galėtų būti žmogaus sielai tinkamu maistu". (psl. 15—16).

„Gera knyga siekia parodyti gyvą[1]) Kristų, amžinai gyvenantį su meilės pilnu žvilgsniu gyvųjų akyse. Sugeba duoti Jo esimo pajutimą... Sugeba Jį atvaizduoti visoje dabartinėje gyvoje jo didybėje — amžinoje ir todėl aktualinėje — tiems, kurie apleido Jį ir užsigynė Jo, tiems, kurie Jo nemyli, nes niekad nebuvo matę Jo tikrojo veido".

Autorius (G. Papini) neturi pretenzjių, kad jo veikalas būtų cituojamas „autoritetų, klausimo žinovų" studijose, „aukštųjų" kritikų... tačiau norėtų, nors lašelį gero bet kuriai sielai padaryti... nori nors kiek padėti atrasti gyvą Kristų, (amžių eigoje) išgaravusių kvepalų išbalzamuotą arba akademinių peilių išdrožtą — o ne antrą kartą Jo laidoti" (psl. 17).

„Kaip norėjo išvengti aukštosios mokslinės kritikos erškėtynų, taip lygiai neturėjo autorius didelio noro per daug gilintis į teologijos paslaptis. Jis artinosi prie Jėzaus su dideliu troškimu ir meile Jį pažinti, kaip artindavosi prie Jėzaus Kapharnaumo žvejai, jų laimei dar didesni bemoksliai už autorių".

Autoriui rūpėjo, „ar mūsų laikų sielos, *apsipratusios su klaidomis,* galės nubusti, pajutusios tiesos smūgius".

„Kad knyga neįgautų pedantiško pavidalo, autorius nenurodo, iš kurios vietos paimtos citatos... norėjo, kad veikalas net iš tolo nebūtų laikomas ypatingos erudicijos padaru" (psl.18—19).

„Ši knyga norėtų būti — pakilimo ir paruošimo — auklėjimo knyga. Ne mechaninio įrankio, bet *žmoniška* sielos perdirbimo prasme". (Rengimasis Naujo Pasaulio kūrybai).

---

[1]) Žiūrėk aukščiau... kad sunkių pasirinkimų valandoje galėtume paklausti savęs: Kaip Jis pažiūrėtų į mūsų sprendimą, į mūsų žygį?

„. . . rašyti knygą, lavinti sielą yra darbai, kurie apima visą žmogų ir visą jo *atsakomybę*".

Prieš kelis metus šios knygos autorius (Papini) parašė kitą knygą, kurioje atpasakotas vieno žmogaus apgailėtinas gyvenimas, norėjusio . . . tapti dievu. Dabar, subrendęs amžium ir sąžine, mėgino aprašyti Dievo, tapusio žmogum, gyvenimą.

Tas pat autorius, kai norėjo paleisti savo beprotišką pilną savimylos nuotaiką visais absurdo keliais, tvirtindamas, jog iš paneigimo viso to, kas praneša mūsų protą, savaime buvo aiškus reikalas išsivaduoti nuo bet kurių apeigų ir prietarų, net ir pasaulinių, kad galėtų pasiekti integralinį visai tobulą ateizmo laipsnį — ir tai buvo logiška, kaip „juodasis cheruvimas" Dantės, *nes vienintelis tėra žmogui duotas pasirinkimas tarp Dievo ir Nieko* ir, kai nuo Dievo pasišalinama, nebesti rimto pagrindo pasirinkti minios stabus ir kitus proto ir įgeidžių talismanus — to karščio ir pasididžiavimo metu, tas, kuris rašė, įžeidė Kristų, kaip ir daugelis kitų". . . (psl. 23—24).

„Kaž kokios jėgos, už jį patį stipresnės, skatinamas pradėjo rašyti šią knygą apie Kristų, kas, jo supratimu, negalėtų visiškai išpirkti anksčiau padarytos klaidos".

„Ne dėl nuovargio, nes dabar daug sunkesnę pareigą prisiima . . . ne iš senyvo amžiaus baimės, kadangi dar gali jaunu vadintis . . . ne dėl „pasaulinio triukšmo", nes norėtų būti verčiau svajotojas, o ne teisėjas. Bet šitas grįžęs prie Kristaus žmogus pamatė, jog *Kristus yra išdavikiškai apleistas* ir daugiau už visus kitus įžeistas, pamirštas. Ir todėl pajuto reikalą priminti Jį ir ginti (psl. 24).

„Nes ne vien jo priešai apleido ir pažemino Jį. Bet ir tie patys, kurie buvo Jo mokiniai, Jam gyvam tebesant ir tik pusiau Jį tesuprato, o į pabaigą apleido Jį, ir dauguma tų, kurie gimė Jo Bažnyčioje ir priešingai Jo įsakymams elgiasi, *labiau pamėgę Jo nudažytus atvaizdus už gyvąjį Jo pavyzdį* ir, kai lūpomis ir keliais nuvargsta, pildydami kurią nors pamaldumo apeigą, tikisi, jog maža kuo nuo Jo tesiskiria; lyg būtų visa tai padarę, ko iš jų Jis reikalavo, kiek reikalauja, beveik visada veltui, sykiu su savo Šventaisiais, tūkstantį devynis šimtus metų" (psl. 24—25).

Kristaus mokslas „ir dabar tebėra naujas dalykas; tiek naujas, jog beveik dar nė nepradėtas.“

„Sakoma, jog Kristus yra silpnųjų pranašas, o tuo tarpu jis ateina *grąžinti pajėgas silpniesiems* (į Naujo Pasaulio kūrybos kelią juos išvesdamas) ir bejėgiais paverčia ir už karalius aukštesnius, (jei jie pasilieka Sename Pasauly). Sakoma, jog Jo religija yra ligonių ir mirštančiųjų religija, o tačiau Jis pagydo ligonius ir *prikelia užmigusius*. Sakoma, jog Jis eina prieš gyvenimą, o *nugali mirtį*. Kad Jis yra liūdesio Dievas, tuo tarpu *ragina savuosius būti linksmais veidais* ir pažada amžiną džiaugsmo pokylį savo prieteliams. Sakoma, jog įvedė į pasaulį liūdesį ir nusižeminimą, o tuo tarpu, kada buvo gyvas, valgė ir gėrė ir *leido savo plaukus ir kojas nuplauti brangiais kvepalais ir smerkė veidmainiškus pasninkavimus ir pasigyrimo atgailavimus.* Daugelis Jį pamatė... niekas Jo nesuprato“ (psl. 25).

Tiek tatai iš G. Papini apie jo knygą.

Dabar iš Papinio knygos šiek tiek pacituosime apie Kristaus gyvenimą ir mokslą.

Kristaus gimimas ir mokslas.

Kristus gimė tvarte; tvarte tikra žodžio prasme. Tai ne koks lengvutis pažiūrėti prieangis, kokį krikščionių tapytojai yra išgalvoję... lyg gėdėdamiesi[2]), kad jų Dievas būtų galėjęs gulėti ant paprasčiausio mėšlyno. Tikras naminių gyvulių tvartas; apipelėjusių sienų; su mėšluota asla; tamsus, nešvarus, dvokiąs; nieko švaraus jame nėra be ėdžių ir lovio.

„Ne atsitiktinai Jėzus gimė tvarte. Ar pasaulis nepanašus į didelį tvartą, kur žmonės nardosi purvuose? Švariausius ir gražiausius dalykus, dieviškuosius daiktus gal nepaverčia ... į mėšlynus? Vėliau patys raitosi po šituos mėšlynus, tvirtindami, jog tai reiškia „džiaugtis gyvenimu“ (psl. 28).

„Nepastovioje dvokiančioje žemėje, kur jokių pagražinimų negali būti nuslėptas jos dvokimas[3]), vieną naktį pasirodė Jėzus.

---

[2]) „Kokie sunkūs žodžiai“, — kalba pirmieji Kristaus mokiniai apie jo mokslą, „kas gali tai iškęsti?“ Koksai gyvenimas? mano daugumas rašytojų apie Kristaus gyvenimą, — „Kas gali tai „iškęsti“, išmanyti?“ ...

[3]) Ne vien dvokimo ir nešvarumų yra žemėje, šiame Dievo kūriny,

Pirmieji, kurie Jėzų pagarbino, buvo gyvuliai, o ne žmonės. Tarp žmonių Jėzus ieškojo prasčiokėlių; tarp prasčiokėlių vaikų; kuklesni(?) už vaikučius Jį pasitiko naminiai gyvuliai. Karaliai ir tautos lig tol nusilenkdavo Jaučiams ir Asilams (Aigiptiečiai, Araono Aukso Veršis; Persų Ftos šventykloje Asilas ir pan.)... pamilę Medžiagą (senąjį pasaulį jo statikoje). Bet Jėzus negimė žemėje (sename pasaulyje) viešpatauti, nei medžiagos (jos statikoje?) pamilti. Su Juo gyvulių garbinimas pasibaigs, ir Araono silpnybė... ir kitų „karalių" prietarai. Jeruzalės niekšai Jį nužudys, bet tuo tarpu nebylės Betliejaus būtybės Jį savo alsavimu šildo..." (psl. 28—29).

Po Gyvulių — Gyvulių Sargai. Piemens tarp žmonių pirmi Jį pagerbė ir paaukojo tą mažmeną, kurią turėjo; kuri turi daug reikšmės, jei duodama iš meilės; atnešė savo dovanas: pieną, sūrį, vilnas, avinėlį (psl. 30).

Po kelių dienų atvyko trys Išminčiai ir suklaupė prieš Jį. Po Gyvulių, kurie vaizduoja medžiagą, po Piemenų, kurie primena žmoniją, ši pastaroji pajėga, išmintis priklaupia prieš Betliejaus ėdžias. Senoji Rytų kunigų kasta nusilenkia naujam Viešpačiui, kuris pasiųs savo skelbėjus į Vakarus. Išminčiai klaupia prieš Tą, kuris jų žodžių ir skaičių (kiekių) išmintį pakeis nauja Meilės Išmintimi.

Jie aukoja Jėzui auksą, kurį Jėzus pamins po kojomis — jie ne tam aukoja, kad vargingoji Marija galėtų iš jo pasinaudoti, bet jau iš kalno nusilenkdami Evangeljios žodžiams: parduok, ką turi, ir atiduok vargšams. Ne tam aukoja smilkalą, kad juo nustelbtų tvarto dvokimą, bet kad jų liturgija jau pasibaigė ir *nebebus reikalingi smilkalai ir kvepalai jų altoriams.* Aukoja mirą, skiriamą mirusiems balzamuoti, nes žino, jog šis kūdikėlis mirs dar jaunas būdamas ir jog... motinai bus reikalingi kvepalai balzamuoti Jo kūnui (psl. 32—33).

Erodas Didysis, žydų karalius, „seno" valdovo, valdovo gyvulio tipas. Vienas tų šlykščių išsigimėlių, kurių daug pasitaiko Rytų dykumose. Nei žydas, nei graikas, nei romėnas; idumietis,

---

kad į jį pagal Šv. Raštą „gyvatė" ir yra įnešusi savo niekšiškų iškraipymų. Pasileidę ką nors peikti veik visi žmonės nesilaiko saiko, tuo pačiu vykdydami „gyvatišką" darbą.

nedaauklėtas barbaras. Gašlus, žiaurus, kerštingas, valdžios troškąs, prietaringas. Nusigando, kai iš chaldėjų išgirdo, jog gimė Judėjos Karalius. Niekšo barbaro širdį pervėrė baimė. Įsakė nužudyti visus Betliejaus vaikučius[4]). Seniau jis nužudė ir savo iš Mariamnos vaikus. Nebe pirmą kartą žūdavo Judėjoje kūdikėliai, atplėšti nuo motinų krūtinių; patys žydai tais laikais bausdavo užimtus miestus, išžudydami ligi vieno senelius, moteris ir vaikus; į nelaisvę imdavo tik mergaites, iš kurių pasirinkdavo guloves, paversdami jas vergėmis. Dabar idumietis vykdė Mozės kerštingą įstatymą, pritaikydamas jį tautai, kuri jį (tą įstatymą) priėmė (psl. 37).

Per klaidą, pagal Makrobijų, kūdikių tarpe buvo nužudytas ir paties Erodo sūnus, kuris buvo auklėjamas Betliejuje.

„Šitos nekaltųjų aukos buvo atneštos prie Nekaltojo lopšelio; šitas kraujo upelis naujagimiui, kuris savo kraują atiduos nusidėjėliams atpirkti; ši žmonių auka tam, kuris pats bus auka, turi pranašiškos reikšmės. Tūkstančių tūkstančiai turės mirti ir po jo mirties už tą vienintelį nusikaltimą, kad įtikėjo Atsikėlimu: gimsta pakelti mirčiai už kitus, ir štai tūkstančiai naujagimių miršta už Jį, rodos, tam, kad išpirktų Jo[5]) gimimą" (psl. 37—38). Šioje kruvinoje nekaltųjų aukoje . . . glūdi paslaptis. Jie priklausė tai kartai, kuri turėjo Jį išduoti prikalti prie kryžiaus. Bet tie, kurie tą dieną Erodo kareivių buvo išžudyti, Jo nematė ir neturėjo išvysti tos dienos, kurią jų Viešpats buvo nužudytas. Išgelbėjo Jį savo mirtimi ir patys išsigelbėjo amžinai. Buvo nekalti ir liko amžinai nekalti (o ne indiferentai?). Jų tėvai ir broliai išlikę gyvi, atkeršys už juos, bet jiems bus atleista, nes „nežino, ką daro" (psl. 38)[6]).

---

[4]) Pavojaus vaizdas, grąsančio kiekvienai Naujo Pasaulio kūrybai.

[5]) Kai amžių pradmenyse „pirmas" žmogus pamėgino uždrausto medžio vaisių ir mūsų pasaulis įgavo dabartinės struktūros, erškėtingas pasidarė žmogaus kūrybos kelias. Kristaus reiškinys yra naujo kūrybos prado į mūsų pasaulį įnešimas.

[6]) Šį posmą išleidus, Papini'o veikalas, be abejo, rimčiau ir kilniau išrodytų. Žmogus, anot šv. Rašto, yra sukurtas į Dievo paveikslą bei panašumą. Tasai gi panašumas reiškiasi daugiausia tuo, kad žmogus yra nepasikartojanti asmenybė, su laisva valia ir kūrybos dovana. Jisai priešingybė niekui, indiferentiškumui, niveliatiškumui; jis negali būti „negyvas akmuo" kažkokio („gyvatiško") architekto rankose (kaip to yra norėjęs Solovjovas),

„. . . pergalės Jis mirtį be pagalbos iškalinėtų iš akmens statulų, be paminklų rūmų mirusiems, be granito ir bazalto paminklų pagalbos“ (psl. 39).

Pirmas Kristaus stebuklas.

Jis ne medžiagos srities. Įvyko, kai Jėzui buvo 12 metų. Juozas ir Marija po Paschos šventės, išėję iš Jeruzalės miesto, pastebėjo, jog su jais nėra sūnaus. Pradėjo visur jo ieškoti. Trečią dieną motina atrado Jį šventykloje tarp senelių. Šitie senyvi vyrai kalbėjo su jos Sūnum apie Įstatymą ir Pranašus. Klausinėjo jį ir Jis atsakinėjo ir pats juos klausinėjo. Jie aiškino jam pamokydami ir stebėdamiesi, jog tokio amžiaus vaikas taip gerai žino Viešpaties žodžius.

Motinos širdis, kuri pirma plakė didžiai susirūpinus ir nusigandus, dabar ėmė plakti didžiai nustebus. Prisiartinusi priglaudė sūnų prie krūtinės, suvilgydama jo veidą ašaromis, ištryškusiomis iš suspaustos širdies gelmių; išsivedė Jį, įsitikinusi, jog vėl

---

kad tasai ir kažką statytų; jis negali mėginti pasidaryti „ac cadaver“ (lyg lavonas), kaip to kai kurios organizacijos (pradėjus nuo bolševikiškų) iš jo reikalauja. Taip darydamas (akmenėdamas, lavonėdamas) žmogus baisiausiai nusižengia prieš savo gyvą sielą ir prieš Didįjį Kūrėją, Gyvąjį Dievą. Žmogui suteikta asmeniška gyvybė, laisva valia ir kūrybos dovana, *kad jis gyventų ir kurtų* naujų daiktų, naujų jausmų, naujų minčių bei idėjų . . . būtų pasauly mažas, kaip sako Jakštas, kūrėjas, tęstų „pasaulio kūrybą“, o ne sektų į mirties, į niekio kelius.

Neigdamas savo laisvą valią ir kūrybą, žmogus neigia bet kokią kūrybą ir Amžinybės Gyvąją Kūrybą; jis išprasmina ir savo gyvenimą ir viso pasaulio buvimą. Tad kas iš savo kaltės (blogesnis atsitikimas) ar iš aplinkumos kaltės (sakysime, miršta maži vaikai), nėra išvystęs savo asmenybės, savo kūrybos, nepanaudojęs tam savo laisvos valios, tas nėra dar atlikęs savo uždavinio pasauly. Šie jo darbai išoriniu atžvilgiu dažnai gali būti ir visai neryškūs, tačiau gali turėti gyvos ir labai didelės vidinės reikšmės. Šio pasaulio, kur gyva kūryba nuolat yra stelbima „gyvatės“ pastangų (dėsnių), šio *seno* pasaulio netikumas, nuodėmingumas ir žmogaus neišaugimas sudaro gilią, didžiąją žmogaus tragediją. Sukdami į Naujo Pasaulio kūrybos kryptį, mes vieninteliai atliekame savo *žmogišką* uždavinį. Tad, manytų skaitytojas, Papini's turėtų tą vietą apie Betliejaus kūdikių nuo nuodėmės išsigelbėjimą apleisti. Nes Papini'o kryptim padarę dar vieną žingsnį, galime pradėti girti „angeliukų fabrikavimo“ (kūdikių žūdymo) „verslą“. Tiesa, kai kas netoli nuo šito ir prieina.

jį turi prie savęs, jog jį surado. Laimingoji motina atsiminė dabar sielvarto pagautą motiną.

— Kodėl taip pasielgei?

— Ar nežinojai, jog turiu rūpintis mano Tėvo reikalais.

Atrodo labai šiurkštūs tie žodžiai, pasakyti dvylikos metų sūnaus motinai, kuri tris dienas buvo dėl jo labai susirūpinusi.

„Ir jie — sako Evangelistas — nesuprato, ką Jis jiems sakė". Tačiau mes po tiekos amžių galime tuos žodžius suprasti.

— Kam manęs ieškot? Gal būt nežinot, kad aš negaliu pražūti; kad manęs niekas nepames? net tie manęs nenustos, kurie užkas mane į žemę (į medžiagą)? Aš būsiu visur ten, kur kas nors tikės manimi, nors akimis manęs ir nematys. Niekam nedingsiu, kas tik turės mane savo širdyje.

— Ir kas yra tėvas, apie kurį man sakot? Tai yra mano tėvas iš įstatymų, žmonių nuomonės. Tačiau mano tikrasis Tėvas yra danguose, tai yra tas Tėvas, kuris kalbėjosi su patriarchais, kuris į pranašų lūpas dėjo savo žodžius. Aš turiu žinoti tai, ką Jis jiems buvo pasakęs apie mane, turiu žinoti Jo amžinąją valią . . . Jei turiu įvykdyti tai, ką man pavedė, turiu tuos dalykus žinoti, kurie yra tikrai Jo" (psl. 41—42).

Paskui Jėzus su tėvu ir motina grįžo į Nazaretą. Augo, dirbo ir mokėsi. Dirbo daugiausia kaip dailydė; savo rankų darbu užsidirbdamas kasdieninę savo duoną. Tad nepriklausė jis bet kuriai turtuolių draugijai; nei karių ar kokių didžiūnų luomui, nei kunigų sinedrionui (psl. 43).

Juozapo ir Jėzaus amatas (dailydės), kaip sako Papini's, yra vienas seniausių ir švenčiausių amatų. Būtent, žemdirbio, mūrininko, kalvio ir dailydės verslai tarp visų verslų daugiausia yra susiję su žmogaus gyvenimu; tai švariausi ir švenčiausi verslai. Karys išsigimsta į plėšiką, jūrininkas į piratą, pirklys į nenaudėlį . . . „knygininkas" į „gyvatę". Tačiau, žemdirbys, mūrininkas, kalvis ir dailydė neišsigimsta, nepatvirksta (psl. 44).

G. Papini's apie žydus.

Dovydas „drąsus piemuo, didis kaip dainius ir karalius, bet žiaurus ir gašlus . . . , nugali ir pavergia kaimyninius karalius. Pirmą kartą žydas darosi pavojingas kaimynams ir sukelia bai-

mės. Amžių amžiais žydų tauta ištroškusi lauks Dovydą grįžtant ir visą savo viltį dės į tolimojo ainio asmenį, kad išgelbėtų ją iš paniekinimo.

Dovydas yra kalavijo ir giesmių karalius; Saliamonas — aukso ir išminties karalius. Jam mirus prasideda žyduose tamsūs ir nedori žlugimo amžiai. Užmušimai, sukilimai, naminiai karai, stabmeldystės laikotarpiai; trumpi atgailos metai; duoklė fenikiečiams, aigiptiečiams, asiriečiams ir babilioniečiams (ps. 53). Pagaliau, beveik 6 šimtai metų prieš Jėzui gimstant Jeruzalė sunaikinta, Jehovos šventykla sugriauta ir žydai ištremti į Babelio nelaisvę. Nuo šio laiko žydai per amžius gyvens išsklaidyti tarp svetimųjų ir svetimųjų bus valdomi. Kai kurie jų grįš atstatyti Jeruzalės —, kol pagaliau po paskutinių Makabėjų žygių, jie pateks į puslaukinės arabų dinastijos rankas, priklausančios romėnams.

Tai tauta, kuri pagal jos šventraštį, yra buvusi ypatingai Dievo mylima (Hiobo atsitikimas); lyg parinktoji tam tikra prasme tauta ir drauge labai aštriai baudžiamoji.

Piemenų klajūnų ir pirklių tauta. Nerami, nepastovi, neištikima. Neturėjo ramybės nei savųjų, nei svetimųjų tarpe. Kovojo su savo kaimynais, su savo šeimininkais (Aigipte)[7]), su savo svečiais, su savais karaliais, su savo pranašais ir *su savuoju Dievu*. Paskendusi nedorybėse[8]), žmogžudžių, išdavikų, svetimoterių, šventvagių kupina ir valdoma; sykiu tai buvo tauta, kuri savo namuose matė didžiausius pranašus. Palei jos kraštą, pagaliau, gimė Išganytojas.

Tauta, kuri neturėjo savos metafizikos, nei muzikos, nei tapybos, nei skulptūros, nei statybos meno, sukūrė didžiausią senovės poeziją, kuri spinduliuoja ekstaze psalmėse ir pranašystėse, jautrumu Juozapo ir Ruth'os žygiuose, liepsnojančia nakties svajų ugnimi Giesmių Giesmėse (ps. 54).

Iš stabmeldžių dievaičių kulto kilo prie vienatinio Dievo kulto. Godžiai ištroškusi mamonos, savo pranašuose iškyla lig visų

---

[7]) Vėlesniais laikais — Vokietijoje, Lenkijoje, Rusijoje ir kitur. Bręsta žydų kovos su savo šeimininkais ir Anglijoje bei Amerikoje, nors gal būt einamuoju dešimtmečiu jos ten dar ir nepasireikš aštresne forma.

[8]) G. Papini's iš tam tikro įpratimo nevengia spalvų tirštinimo.

vargšų ginimo ir turto neigimo[9])... Aukurai kruvinoms žmonių aukoms... Galilėjos mokiniuose pakyla ligi meilės priešams skelbimo. Pavydulinga dėl savo pavydulingo Dievo, kiekviename žingsnyje būdavo neištikima.

Tačiau, ši tauta, nors ir vergauja kitoms tautoms, dar ir dabar dažnai pralenkia kitas tautas *pinigais ir žodžiu*. Nors ir prarado nuo amžių savo tėvynę, tačiau tebėra tarp tų valdovų, kurie dar daug kam duoda įsakymus". (psl. 55) (biržoje, „civilizacijos" spaudoje ir kitur).

Pranašai.

Nė viena tauta nėra turėjusi tiek įspėjimų, kiek žydai. Indai turėjo asketų, kurie slėpdavosi miškuose ir tyruose, norėdami nugalėti kūną ir pasinerti siela amžinybėje. Kinai turėjo namų židinio išminčių, kurie pilietišką dorą aiškindavo prastiems žmonėms ir valdovams. Graikai turėjo filosofų, kurie kūrė kupinas formalės harmonijos sistemas ir iškalbingumo taisykles. Roma turėjo teisininkų, kurie amžino aukščiausio teisėtumo pagrindus, prie kurio gali pakilti tas, kurs yra valdovas ir viešpats. Viduramžis[10]) turėjo pamokslininkų, kurie dėjo pastangų sužadinti apsnūdusią krikščionybę, primindami Kryžiuje kančias (o ne Atsikėlimą pirmiausia). Žydų tauta turėjo pranašų (psl. 56).

Pranašas kalba apie ateitį ir ne vien apie ateitį. Svarsto dar neįvykusius dalykus ir atskleidžia praeities darbus. Jis valdo laiką trimis jo kryptimis: apskaito praeitį, nušviečia dabartį ir grasina (sprendžia?) ateitim.

Jo širdis skausmo kupina; lūpos gailesčiu virpa; ranka pakyla bausmei priminti. Jis kenčia už savo tautą, peikia ir prikaišioja jai, nes myli ją; grasina bausmėmis, kad ji pasitaisytų... ir parodo atsikėlimą po mirties ir palaimą.

---

[9]) Žiūr. tuo klausimu: „Vakarų Azijos klajūnai ir Šiaurės Vakarų Europos kaimiečiai žemdirbiai".

[10]) Renesansas turėjęs didelių pasiryžėlių, kurie tikėjo kūrybinėms žmogaus jėgoms ir jas žadino gyvenimui, nors toji kūryba ir Vakarų gyvenimas vėliau, kaip žinome, nuėjo gana vienašališkais keliais. Gyvenęs Renesanso išvakarėse šv. Franciškus Asyzietis buvęs didžiausias ir tikriausias naujų laikų žmogus, iškėlęs, kaip gal daugiau nieks tarp žmonių, didžiąją gyvąją žmogaus asmens nieku nepakeičiamą vertę.

Pranašas nėra įstatymų rašytojas. Jis nėra ir filosofas; jis nekreipia dėmesio, iš kur medžiaga yra atsiradusi. Jis ir ne kunigas, kadangi nebuvo pateptas šventykloje samdytų Raštų Sargų. Jis ir ne karalius ir nevadovauja ginklui; ir ne kareivis, nors ir pasiryžęs mirti už savo Dievą ir už savo žmones.

Pranašas yra tas, kuris neramia širdim bei giedra akim mato įsigalėjusią blogybę. Jis būna ir dainius, kai jo lūpose virpa pasipiktinimas ir akyse žėri svajonių burtai su tokiu galingumu, kurio net iškalbingiausi kalbėtojai neturi. Jis kalba Dievo vardu; jo ranka rašo, Dievui diktuojant (psl. 56—57).

Pranašų vengia ir karaliai, kurie juos su vargu toleruoja; ir kunigai, kurie nuolat su jais kovoja; ir turtuoliai, kurie jų neapkenčia; ir teisininkai, kurie iš jų piktinasi; ir minia, kuri juos pašiepia.

Elias turi bėgti nuo Jezabelės rūstybės; Bethelio kunigas Amasias ištremia Amozą; Urias Joachimo įsakymu nužudomas; Izaias — Manosso įsakymu. Zacharias užmušamas tarp šventyklos ir altoriaus; Jona(s) įmetamas į jūrą. Kardas paruošiamas Jono Krikštytojo galvai. Kryžius paruoštas Jėzaus kūnui.

Pranašas yra kaltintojas ir žadintojas. Bet žmonės neprisipažįsta kalti esą ir nepakenčia, kai juos žadina. Jis yra ir užtarytojas, bet aklieji atmeta matančiojo ranką. Jisai yra pranešėjas, bet apkurtę negirdi jo. Jis yra gelbėtojas, bet merdintieji yra patenkinti savo būkle ir nesistengia pakilti.

O vis dėl to pranašų balsai įgauna amžinumo pobūdį. Ir didesnio už visus kitus vieno Pranašo balsas ir auka turi išpirkti senąją žmoniją į Naująjį Gyvenimą.

Jonas Krikštytojas.

Paskutinis pranašas Jonas Krikštytojas ragino žydus atgailoti, garsino netolimą Mesijos atėjimą; grasė nusidėjėliams. Dangaus Karalystės pasiilgimo degančia siela Jonas yra Ugnies apreiškėjas. Mesijoje, kuris turi ateiti, jis mato Ugnies valdovą.

Griežtas, užgaulingas ir staigus Jonas neglosto tų, kurie artinas prie jo. Ir, kai ateina krikštytis farizėjai ir sadukėjai, raštuose mokytieji, visuomenės gerbiami ir bažnyčioje autoritetingi, daugiau už kitus yra barami.

„Gyvačių veisle, kas išmokė jus bėgti ir slėptis nuo būsimos rūstybės? Darykit tat atgailos vertą *darbą* ir nesakykit: turime Abraomą savo tėvu; ir aš sakau jums, kad Dievas gali iš šitų akmenų pažadinti Abraomo sūnus.

... Jūs, farizėjai ir sadukėjai, kietesni esate už akmenis; *suakmenėjo jūsų protas su įstatymu ir apeigų raide;* jūsų savimyla pavertė jūsų širdis akmeniu; alkanam, kuris prašė iš jūsų duonos, įdėjot į rankas akmenį; mėtėt akmenimis tuos, kurie mažiau už jus nusidėjo ... jūs esate išdidūs akmens stabai, kuriuos tik ugnis gali sunaikinti, nes vanduo nubėga paviršium ir veikiai nudžiūsta. Pakeiskit savo gyvenimo būdą; priešingai elkitės, negu elgėtės lig šiol ... (psl. 63—65).

Liūdnas pirmtakūnų likimas. Jie žino, bet nepamatys. Pasieks net Jordano krantus, bet neįžengs į Pažadėtosios Žemės ribas. Paruoš kelią tam, kuris eina paskui juos, bet pirma jų įeis. *Viešpaties tarnai, kuriam dažniausiai nepažvelgs į veidą.*

Gal būt, Jono žiaurumą galima aiškinti tuo savotišku jo nusimanymu, kad jis jautėsi esąs tik paprastas pasiuntinys-apreiškėjas, ir daugiau niekas, tuo nusimanymu, kuris nepavirsta pavydu, bet nugrimsta liūdesy ... (psl. 63—65). Kaip žinome Jonas žūsta nuo kardo, Salomėjai senam pasauliui atitinkamai patarnavus.

Jėzus tyrumuose.

Vykdydamas pirmtakūno pranašavimą, Kristus eina pas Joną krikštytis. Paskui nueina į dykumas: iš minios eina į vienumą. Turiningos sielos žmonėms vienuma (tam tikram laikui) yra turtas, o ne bausmė. Tai tikrojo gėrio apyaušris; vidinio grožio kūryba; susitikimas su visais žmonėmis. Tik vienumoje gyvename su tais, kurie sukūrė didžiausias mintis, didžiausius sielos pasireiškimus. Negali pakęsti vienumos mažas žmogus, kuris nieko kitiems negali duoti, kuris bijo pats savęs ir savo tuštumo.

Jėzus buvo tarp žmonių ir grįš į žmones, nes juos myli. Tačiau dažnai, norėdamas būti vienas, slapstysis net ir nuo savo mokinių. Norint mylėti žmones, reikia karts nuo karto nuo jų pasišalinti (psl. 71).

Jėzus atėjo į šį pasaulį, kad gyvuliai taptų žmonėmis, o žmonės — angelais. Gimė pakeisti pasaulį . . . nugalėti Dievo priešininką pasauly, žmonių gundytoją-suvedžiotoją. Gimė išvaryti šėtoną iš Žemės, kaip Tėvas jį yra išvaręs iš Dangaus.

Ir piktoji Dvasia, keturiasdešimčiai dienų besibaigiant, pasirodo Dykumose (tuštumose) ir gundo Jėzų. (psl. 72).

Būdamas tarp žmonių Jėzus gers ir valgys, norėdamas palaikyti su draugais santykius ir *atiduoti kūnui tai, kas jam priklauso,* pagaliau, norėdamas aiškiai parodyti *pasipriešinimą veidmaningiems farizėjų pasninkams.* Paskutinysis Jėzaus pasiuntinybės aktas bus Vakarienė, bet pirmais po krikšto bus pasninkavimas vienumoje (psl. 73).

Prasideda Velnio gundymai ir Kristaus atsakymai (žiūr. apie tai aukščiau).

„Baigęs savo gundymus, — sako Lukas Evangelistas, — Velnias pasitraukė nuo Jo lig laiko“.

Šis Kristaus ir Šėtono dialogas, akį metus, atrodo tik *savytarpis* pasirėmimas Biblijos tekstais. Iš tikrųjų tai tik pirmas Evangelijos palyginimas, atvaizduotas, o ne atpasakotas.

Toliau G. Papini's duoda šiuos komentarus.

„Nieko nuostabaus, kad Jėzus, kaip žmogus buvo gundomas. Šėtonas gundo tiktai didelius ir švarius. Kitų neturi reikalo net pusbalsiu skatinti. Jie priklauso Jam nuo kūdikystės. Nėra reikalo vargti, nes ir taip Jam klusnūs. Daugelis net negalvoja, kad jis yra. Niekad jiems nesirodė, kadangi jie patys jo valią vykdo. Ir niekad jo nematydami yra linkę jį neigti. *Velniškieji netiki velniu.*

Paskutinė Velnio klasta, kaip buvo rašyta, buvo ta, kad jis paleido žinią apie savo mirtį . . . Pasireiškė įvairiais pavidalais: kartais tokiais gražiais, kad galima jo nepažinti (senovės graikams, „protingiems“ filosofams ir pan.) (psl. 74).

Piktoji Dvasia gundė Jėzų *savo supratimų (akyračio) ribose* („sienose“ anot Dostojevskio): prašo iš Jo medžiaginės duonos ir medžiaginio stebuklo ir kartu siūlo Jam laukują valdžią, reikalaudama, kad Jis nusižemintų, vadinas, nusigrįžtų į Senąjį Pasaulį.

Žmonės alksta ir trokšta stebuklų; yra pasiryžę pagerbti stebukladarį, vis tiek kas jis būtų. Reikalaus ir iš Jėzaus parodyti

ženklą, vadinas, norės nepaprastos stebukladarybės žaismo. Nori ir neuždirbtos medžiaginės duonos... ir iš meilės savo kūnui (statikoje) yra pasiryžę sekti paskui tą, kas juos ta duona pavilios, ir nusilenkti jam... Bet tai ir šunes padaro.

Tačiau Jėzus meilę skelbia ir ieško (kuria) meilės... *laisva savo valia* žmogus turi eiti paskui Jį, palikdamas savo laukus, savo gimines (= seną pasaulį). — *Širdis nori kalbėti su širdim... prakilnybė ieško ir kitus padaryti kilnius... Kristaus karalystė ne iš šio pasaulio.* Jis skelbia žmonėms Gerą Naujieną, Linksmą Žinią; atlieka gerą pasiuntinybę, neša pasauliui palaimą... Toji Karalystė yra pasiekiama ir yra arti: „Dangaus Karalystė yra mumyse". (psl. 78—84).

„Jo žodis buvo galingas". Ne visiems visi jo žodžiai buvo nauji, bet buvo naujas žmogus, nauja žodžių šiluma ir naujas įspūdis, kurį darė jo žodžiai, iš širdies gilumos pasakyti, ir įsiskverbią į širdį. *Naujas buvo jų skambesys ir nauja reikšmė.* Dažnai Jis lankėsi ežero pakrantėse; kur nors atsistodavo ar atsisėsdavo, liepdavo paduoti raštų rinkinius, dažniau pranašų, o ne įstatymų — ir skaitydavo ramiu balsu du, tris, keturis trumpus sakinius. Vėliau pradėdavo kalbėti atvira, nuoširdžia drąsia kalba, kuri išvesdavo iš pusiausvyros farizėjus, perimdavo baime nusidėjėlius, patraukdavo geros valios žmones ir vargšus žavėdavo.

Senasis tekstas nejučiomis pasikeisdavo, tapdavo skaidriai aiškus, visiems suprantamas; atrodė lyg nauja tiesa, lyg pirmą kart girdėtas dalykas (psl. 84—87). Žmonės negalėdavo atitraukti nuo Jo akių, norėdavo, kad Jis vėl ir vėl kalbėtų. Kaž kokia skaisti giedra ir palaima plito žmonių širdyse, klausantis Jo žodžių. Sukeldavo Jis žmonių širdyse gyvenimo užslopintas sielos vertybes; daigino dvasioje gyvybės diegus.

Galilėjos Kana.

Jėzus mielai eidavo į vestuves (psl. 157). Neturtingiems prasčiokėliams vestuvės yra didelis pokylis; dargi savotiška šventė. Ne bendra visiems, kaip kitos šventės, o savotiška ir išimtina tam tikram žmonių būreliui. Joms ruošdavosi jau iš anksto ir apie jaunavedžius sutelkdavo visą tą prabangą ir puošnumą,

kurį tik galėdavo. Patiems jaunavedžiams tai amžinai nepamirštama diena.

Šviesa, muzika, kvepalai, valgis, gėrimas, visokios linksmybės, šokiai: nieko netrūkdavo jausmams patenkinti. Vestuves tenka, be to, laikyti ne vien iškilmėmis. Jungtuvės yra aukščiausias žmogaus jaunatvės pasiryžimas nugalėti likimą, per laimę, per dviejų meilių susibūrimą . . . dviejų susitarimą. Tai yra *tikėjimo į gyvenimą patvirtinimas, į jo nuolatinumą, į troškimą gyventi* (psl. 158).

Jungtuvės yra laimės pažadas ir kančių pakėlimas. Svajonės ir nusivokimas turi čia vietos. Didvyriška ir šventa jungtuvių didybė glūdi tame tragedijos šešėly, iš kurio prasiveržia džiaugsmo spindulių baimingos vilties ateičiai.

Jėzui jungtuvės turi dar gilesnės reikšmės: tai yra amžinybės dėsnis . . . šitame gyvenime nepastoviame, laikiniame, trumpame; — yra vienas dalykas, kuris turi amžinai būti, lig mirties ir po mirties — moterystė.

Labai dažnai per Jėzaus pasikalbėjimus būdavo primenamos vestuvės ir jų pokyliai. Gražiausiu palyginimu galima laikyti kad ir palyginimą apie karalių, kuris kėlė vestuves savo sūnui ir kvietė svečius; apie merginas, išėjusias pasitikti jaunikio ir jaunosios; apie šeimininką, kuris kėlė puotą. Jis ir save lygina su jaunikiu, kurį vaišina jo draugai, atsakydamas tiems, kurie piktinosi, kad jo mokiniai valgo ir geria. Nesipiktindavo Jėzus paduotu jam vyno stiklu, kaip kai kurie veidmainūs raštų rašytojai.

Todėl nieko nuostabaus, kad Jis priėmė pakvietimą į pokylį Kanoje. Šešias vandens statines, kai pokylio pabaigoje pritrūko vyno, Kristus pavertė vynu ir geresniu, negu lig tol gerta (psl. 157—158).

Tai buvęs antras Kristaus stebuklas ir dabar jau medžiagos srity.

„Tačiau tos volterioniškos utėlės (gal per dar kvapiu terminu Papini's pavadina čia kai kuriuos skeptikus ir kritikus) neapsižiūrėjo, jog tik vienas Jonas — alegorijų ir filosofavimų žmogus — apie vestuvių įvykį tekalba. Tas įvykis nebuvo žaislas, — sako Papini's — bet tikras pakitimas . . . vienas tų atvaizduotų palyginimų, užuot atpasakojus, pavaizduoto tikro įvykio.

Tam, kuris pažodžiui nekamantinėja atpasakojimo, vanduo, pavirstąs vynu, yra antras pavaizdavimas naujos Epochos, kuri prasideda su Evangelija. Suskamba linksma žinia — Karalystė jau artėja; palaima netoli. Iš skurdo jau galima kilti į džiaugsmą . . . Iš Seno Įstatymo našlavimo pereiname prie jungtuvių su Naujuoju Įstatymu. Jaunikis jau yra su mumis. Laikas ne liūdėti, o džiaugtis; ne pasninkauti, o pokyliauti.

Kanos vestuvių pokylis, kurios Jono minimos, kaip pirmas Jėzaus stebuklas, yra evangeliškos revoliucijos alegorija (psl. 159).

Kalno pamokslas.

Kalno pamokslas, — sako Papini, — yra didžiausias žmonių būties pagrindas. Mūsų pačių pakankamas pateisinimas. Įrodymas mūsų, siela apdovanotų, vertingumo. Laidas, kad galima kilti aukštyn . . . (psl. 94). „Kas jį yra bent kartą skaitęs ir nejautė, nors trumpu skaitymo momentu, dėkingumo virpėjimo, verksmo ir meilės prasiveržiančių iš krūtinės gelmių, kaž kokio jaudinančio reikalo ką nors padaryti, kad tas pamokslas nepaliktų vien koks atgarsis, bet būtų neapgaulinga viltis, gyvas gyvenimas, tasai nieko savyje neturi, kas būtų verta meilės“.

„Jėzus sėdėjo ant kauburio savo pirmųjų mokinių vidury, su pora šimtų į Jį įbestų akių, kai vienas jų paklausė, kas galėtų tikėtis Dangaus Karalystės, apie kurią tiek dažnai Jisai kalbėjęs.

Jėzus atsakė devyniais palaiminimais. Tie palaiminimai dar ir šiandien dažnai linksniuojami žmonių, kurie jų prasmę yra pametę, ir tolydžio yra blogai suprantami. Sužaloti, iškraipyti, sugadinti, paneigti . . . vis dėl to jie lieka gyvi.

„Palaiminti dvasios pavargėliai, nes jų yra Dangaus Karalystė“. Dvasios „vargšai“ yra tie, kurie skaudžiai numano savo dvasinį skurdą; savo dvasinį neišaugimą pažįsta. Tik tie, kurie šį savo vargšingumą numano, kenčia dėl jo . . . tik jie tikrai stengiasi išeiti iš jo; turi savyje akstinų, pažadinimų kilti, augti, gyventi dvasia. Tuo jie skiriasi nuo dvasia tuščių ir savim patenkintų arba indiferentų. Šie pastarieji, kol jie toki pasilieka, negali dvasia iš esmės keistis ir augti *tikrajai, gyvajai laimei* . . . kuri nėra koks sapnas, bet tikros *gyvybės būtinas amžinasis savumas* (psl. 95—96).

2. „Palaiminti ramūs, nes jie žemę paveldės". Čia mesijiška kalba pažadama ramiesiems būti Naujo Pasaulio dalyviais. Ramūs, tvirti, pastovūs, kurie nugali priešus, pradėję nuo savo vidaus priešų: parodo dvasios pajėgumą, nepalyginti didesnį, negu staigūs ir išsišokėliai; įneša gyveniman gyvo tvarkingumo ir savo darbu diena iš dienos keičią pasaulį, kaip žemdirbys dirvą.

3. „Palaiminti, kurie verkia, nes jie bus suraminti". Jie kenčia dėl esančių gyvenimo netobulumų ir turi gailesčio jam; verkia dėl artimų nelaimės. Nepatenkinti esančia tikrybe; siekia šviesos.

4. „Palaiminti, kurie alksta ir trokšta teisybės, nes jie bus pasotinti". Jie, kaip ir tie, kurie jaučia savo dvasios skurdą ir tie, kurie verkia, jaučia šio tik dar kuriamo pasaulio netobulumą; jaučia šio pasaulio nedarnumą su savo sielos reikalais; jie yra tie akstinai, raugai, kurie turi keisti Senąjį Pasaulį, kelti jį į naują Kūrybos laipsnį. Jų sieloje yra gyvas Jėzaus pagrindinis įsakymas: „Mylėk artimą tavo", kaip pats save (o savyje mylėk savo į Dievą panašumą).

5. „Palaiminti gailestingi, nes jie ras gailestingumą". „Ką tik padarysit vienam mažiausiam jūsų tarpe, Man padarysit". Jei kitų pasigailėsim ir mūsų pasigailės.

6. „Palaiminti nekaltos širdies, nes jie Dievą regės".

7. „Palaiminti ramybę darantieji, nes jie bus Dievo sūnumis pavadinti". Ramybės vykdytojai nuramins žemę ir pirmųjų eilėse įžengs į Dangaus Karalystę.

8. „Palaiminti, kurie kenčia persekiojimus dėl teisybės, nes jų yra Dangaus Karalystė".

9. „Palaiminti esat, kad jus niekins ir piktžodžiaus prieš jus, persekios ir visą piktą prieš jus kalbės meluodami. Džiaukitės ir linksminkitės, nes didelis užmokestis yra jums paruoštas danguje". Apie tai šv. Franciškus taip yra ekstazėje pasakęs: „Už visas malones, kurias Kristus suteikia savo draugams, didesnė yra nugalėti patį save ir laisva valia nukęsti visas sunkybes, skriaudas, piktžodystes ir išniekinimus, nes negalima didžiuotis kitomis Dievo dovanomis, kadangi ne mums jos priklauso, bet Dievui; bet išbandymais ir kančiomis galime didžiuotis, nes tai yra mūsų".

Visi pranašai (daugumas?), kurie mokė žemėje, buvo žmonių persekiojami; tas pat laukia ir tuos, kurie ateis[11]). Iš to ir pažįstami pranašai: purvais apdrabstyti ir paniekos lydimi, eina su ramiu, dažnai ir su linksmu veidu tarp žmonių, kalbėdami tai, ką jiems liepia jų širdis" (psl. 99—100).

Čia mes ir nenoromis atsimename mūsų senelį Karevičių, kuris, kad ir įvairių fariziejų niekinamas, vis nenustoja meilės, suraminimo ir tiesos žodžių kalbėti; ir neseniai mirusį Maironį — lig pat mirties žadinantį lietuvių tautą iš miego, iš snūduliavimo į gyvą, savarankišką, lietuvišką, vadinas, į tikrai žmonišką gyvenimą ir darbą, nepaisant naujų „kryžiuočių" nepatenkinimo.

Kitą vertus, kad ir nenoromis, mūsų akyse kyla baisūs dabartinės Sovietų Rusijos vaizdai. Koks pranašas, koks žodis ten galėtų skambėti, o ne vien kugždomis iš ausies į ausį eiti (ir tai labai trumpą laiką ir labai ribotoje aplinkumoje)? Kurie kūrybos ir meilės darbai yra įmanomi Sovietų realybėje? Koks žodis buvo galėjęs sekmingai prabilti, kad ir į (dabar jau mirusių) Lenino ar Dzeržinskio „širdis"?

Kokia ten kūryba yra įmanoma, kūryba kilnesnio gyvenimo linkme? Kas ten darytina? Ir ar tai jau yra pati nežmoniškiausia tvarka, nežmoniškiausias gyvenimas? Ar nėra įmanomos dar nežmoniškesnės tvarkos? Tie klausimai šiandien su visu savo nuogumu prieš mus yra atsistoję? Gyvenimo jie bus (iš dalies jau yra) sprendžiami ta ar kita kryptimi? Ir ar šlykštybės, niekšybės, nykimo ar žmoniškumo, gyvybės, meilės ir kilnumo augimo keliu jie dabar sprendžiami?

---

[11]) Jie visi ne „kasdieniški" ir drumsčia kasdieniškumo būklę bei žmonių indiferentiškumą.

Keli posmai iš A. Merežkovskio „Jėzus Nežinomasai“

„Ne vien norint atpasakoti Jėzaus gyvenimą, bet jį nors savo sieloje pamatyti, didžiausias sunkumas yra tas, kad Jėzaus gyvenimas *su nieku* nepalyginamas. Jėzaus gyvenimas nėra vien žmogaus gyvenimas, bet ir kaž kas aukštesnio“.

„Iš Evangelijos apie Jėzų sužinome tik nepaprastumus, o ne kasdieniškumus“.

Pagal Harnacką ir Jülicherį: „Iš Evangelijos galime sužinoti vien tai, koks Jėzus atrodė pirmiems į Jį tikintiesiems, bet ne tai, koks Jis iš tikrųjų yra buvęs“.

Antikrikščioniškas Renanas[1]) retkarčiais lyg' išsivaduoja iš paskendimo pozitivizme: „Kai kūrybos pirmi laikai, kai žemė buvo įkaitusi ugninė masė, neįmanoma įsivaizduoti pagal dabartinę sustingusią ir atšalusią mūsų žemę, taip ir pirminiai tikybos pasireiškimai, išsprendę žmonijos likimą, neįsivaizduojami pagal apstingusią dabartį“. (Ir atvirkščiai).

„Kiekvienas žinojimas yra remiamas patyrimu. Tačiau, norint pažinti pradinę krikščionybę ir juo labiau, norint pažinti patį jos įkaitusį centrą — Jėzaus žmogaus gyvenimą —, mes neturime reikalingo nė kiekybinio, nė kokybinio patyrimo“.

Goete, matyt, daugiau mėgo krikščionybę, negu Evangeliją, o Evangeliją, — negu Kristų; tačiau ir jis gerai žinó, kad „ir

---

[1]) Renano „Jėzaus gyvenimą“ Merežkovskis vadina „Evangelija nuo Piloto“. Vadinas, tam tikros rūšies V evangelija. VI-a, galutinai tikra Evangelija būtų pagal jį Evangelija nuo Kristaus, Senojo Pasaulio amžiams baigiantis.

kiek kiltų žmogaus dvasia, bet šita (Jėzaus gyvenimas ir asmenybė) niekuomet nebus peržengta".

„Tačiau, nors mums patiems trūksta asmeniško patyrimo „Kristaus Gyvenimui" pažinti, mes žinome, ar bent galėtume žinoti, kad kaž kur tokio patyrimo būta.

„Martyrio, kankiniai išpažinėjai (Kristaus išpažinėjai) tokio mums trūkstamo gyvo asmeniško patyrimo yra turėję. Jie yra žinoję daugiau, gyviau, tikriau už mus.

Šitiems „liudytojams", „išpažinėjams" Jėzaus gyvenimas sušvisdavęs žaibingai lig tokių gelmių, kaip joks kitas žmogaus gyvenimas; buvo tikrybesnis, artimesnis už bet ką kitą, už jų pačių gyvenimą.

Renesanso išvakarėse už visus gyviausia yra žinojęs tai šv. Franciškus Asizietis.

Tai gi reiškia: kad norint geriau pažinti Jėzaus gyvenimą, reikia pačiam kilniau gyventi. *Kaip gyvensime, tiek ir sužinosime.* „Noverim me, noverim Te", — pažinčiau save, pažinčiau Tave. Kiekvienu blogu darbu mes įrodome, „išpažįstame", kad Kristaus nebūta; kiekvienu geru darbu —, kad Kristaus būta[2]). Norint Evangeliją perskaityti naujai (nauja gyva prasme), reikia nauju gyvenimu pradėti gyventi".

„Tu kinti, vadinas, Tu nėsi tiesa, tikrybė", taip pagrindžia Bossouet nekintamumą — kanonų, dogmų, dėsnių nejudomumą. *Tu nekinti, vadinas, Tu* („gyvatė" etc.) *ne gyvenimas*", atremia jam Merežkovskis.

„Kiek amžių, kiek tautų, kiek žmonių . . . skaito kiekvienas Evangeliją — išmintingai ar kvailai, šventai ar nuodėmingai . . . — bet kiekvienas savaip, naujai. Ir visuose — tos pat Evangelijos atspindžiai, kaip rasos lašuose vienos ir tos pat saulės spinduliavimas".

Kitaip su trikampiais, su „du syk du keturi" ir panašiomis „tiesomis". Tai *vienodai* (teisingiau: su pagrindine linkme į „vienodai") „atspindi" *žmonių supratime* (prote)[3]).

---

[2]) „Kas yra matęs brolį, tas yra matęs Dievą". „Viešpatie, ar galėjai Tu tai pasakyti?" „Vien tai Aš ir kalbėjau visuomet".

[3]) Tačiau ir Jeruzalės, sakysime, knygininkai bei kunigai yra norėję panašiai *išnyveliuoti žmonių širdis,* paversdami žmones automatais, gyvos kūrybos neigėjais ir „gyvatės"" tarnais.

„Jei mūsų pasaulis, nepaisant visų jo paplokštumų ir kasdieniškumų vis dėl to yra ir baisiai gelmingas ir ne be šventumo, tai dėl to, kad pasauly yra Jis[4]) buvęs“.

Štai kaip toliau tuo klausimu kalba Merežkovskis: „Tai pažinti mes šiandien turime gal būt mums patiems dar ir nežinomą ir negeistiną pirmeinybę prieš kitus amžius: viename, tikybiškai sprendžiamame punkte mūsų amžiaus panašume į tą, kuriuo gyveno Jėzus. Niekuomet dar pasaulis nėra buvęs tokiuose pražūties keliuose ir tiek, gal patsai to nenuvokdamas, laukiąs išganymo, kiek dabar. Pasaulis dar niekuomet nėra jautęs savy tokios viską ryjančios tuštumos, kiek šiandien . . . ar ne bedugnėj visi žlugsime? Tokios ir dabar, lyg tada, gimimo staiga ateinančios kančios. Tas pat nė kieno negirdimas tyruose šaukiančiojo balsas: „Paruoškite Viešpačiui kelią“. Tas pat liečiąs medžio šaknis kirvis; tas pat nematomas pasauly tinklas. Baisingai pajuodavusiose ir vis labiau besiniaukiančiose padangėse su tomis pat ugningomis pašvaistėmis lyg rašoma tas pat žodis: *„Galas“*.

„Tegu, sako Merežkovskis, apie galą dar niekas negalvoja, tačiau mūsų visų(?) kraujuje jau Galo pajutimas yra. — „Aš esmi pirmas ir paskutinis, pradžia ir pabaiga“. . . tad gal būt ir mes, — spėlioja Merežkovskis, — gal būt esame arčiau prie Evangelijos, negu manome“.

„Vis dėl to pasaulis eina ne tuo keliu, kuriuo kvietė Kristus ir kažin ar nepasiliks Jisai baisioj vienatvėje?“ sakė man (Merežkovskiui) vienas žmogus; pasakė, lyg kaž ko gėdėdamasi, lyg vis dėl to jausdamas, kad kalba niekšiškumo linkme. Tačiau griežtai jo kaltinti gal netenka: daugelis taip mano ir iš krikščionių, juo labiau iš „šio gyvenimo“, iš „pozityvaus“ gyvenimo žmonių. Ir jei tyli, tai ne dėl per didelio savo kilnumo ir galvotumo.

Su jais ginčytis sunku; tektų į priešo paplokštumą įeiti, o tam reikia daug ko gyvam žmogui nustoti; ir savo turinio išsižadėti.

Tikybos klausimo pažinimu daugumos sprendimą pripažinti — yra gyvos kūrybos išsižadėjimas, yra savęs išsižadėjimas. Tai reikštų, kad daugumos sprendimas gali tiesą paversti melu, melą tiesa.

---

[4]) Jis ne vien „istoriškai“ yra buvęs mūsų pasauly prieš 19 šimtmečių, bet yra būnąs jame iš pirmapradžių praamžių.

Tai netoli nuo 1919 metais gyvo anekdoto Rusijoje. Vienoje valsčiaus sueigoje balsų daugumu buvo sprendžiamas klausimas ar žemė aplink saulę, ar saulė aplink žemę sukasi. Tiesa, pasaulio raidai esminės įtakos tasai balsavimas nėra dar turėjęs.

„Kiek dabar žmonių prieš ir kiek už Kristų, — sako Merežkovskis, — mes nežinome; tikybai nėra statistikos. Be to, čia viskas sprendžiama kokybe, o ne kiekybe. Tačiau, jei ir žinotume, kad prieš Kristų dabar visi, o už — bemaž nieks, — ar tai mums nors kiek spręstų klausimą, kur mums patiems būti? Su ar prieš Kristų?".

„Kur du ar trys vardan Mano yra susirinkę, ten ir Aš jų tarpe" (Mat. 18, 20), štai matomos Kristaus bažnyčios pagrindas. Ir štai papiruso pusiausutrūnėjusio gabalėlio, Libijos tyrų vienam pakrašty rasto (gal būt vieno pirmųjų krikščionių grabo liekana, nuo palaidotojo krūtinės), žodžiai: „Ten, kur du — jie su Dievu; ir kur žmogus vienas — Aš su juo". Štai nematomos Kristaus bažnyčios pašvaistė. Gyvoji Kristaus bažnyčia, ar nebus didesnė, negu matyti daugeliui mūsų?

„Vaikai" mėto duoną po stalu, o ją ten rankioja „šunes" („nepaženklintieji").

„Žmonėms" padeda Dievas — tai žino tie „vaikai". Bet ir Dievui padeda (Naujo Pasaulio kūryboje) žmonės — *tai žino tie „nepaženklintieji"*.

Mat. 8, 10 Evangelijos žodžiai: „tikėjimo tokio aš nesu radęs ir Izraelyje".

Štai dar keli pagal Merežkovskį „vaikų" ir „nepaženklintų" surinkti trupiniai: „Reikia, kad gėris į pasaulį ateitų, ir palaimintas, per kurį gėris ateina. Palaiminti, kurie liūdi dėl netikinčiųjų žuvimo".

Tarė Jėzus: „Daug dar turiu jums pasakyti, tačiau jūs *dar* negalite to savyje sutalpinti" (Jono, 16, 12). „Daug dar yra padaręs Jėzus, kas neužrašyta šioje knygoje" (Jono, 20, 30).

„Ir dar nesuprantate ir neišmanote? Ir dar jūsų širdis suakmenėjusi? Turėdami akis nematote? Turėdami ausis negirdite? (Mat. 8, 17—18). „Tačiau jie nieko nesuprato; žodžiai šitie jiems buvo slėpiningi ir jie nesusivokė, kas pasakyta". (Lk. 18, 34).

Jėzus vakar ir šiandien ir per amžius vis tas pats. Jėzus vi-

suomet su mumis lig amžių pabaigos (išsisėmimo). Jis gyvas, jis netyli, jis kalba ... Žmogaus širdis taip pat (gali būti) neužrašytas Kristaus žodis ... ir ar galima vieną perskaityti be kito?

Laisvės bijotis, netikėti ją reiškia netikėti Šv. Dvasią (žiūr. aukščiau psl. 11: „žmogus yra gavęs iš Dievo asmenybę, laisvą valią ir kūrybos dovaną ... tuo jis ir panašus į Dievo paveikslą) ... štai prie ko turi prieiti Evangelijos kritika, sako Merežkovskis. Taigi kada nors žmonija supras, kad Kristaus nežinomas vardas — Išlaisvintojas, ir kad nepriėmę laisvės, mes niekuomet nepažinsime Jo, Nežinomojo.

Didžiausia ir baisiausia Dievo dovana žmonėms — laisvė, bet ir pati švenčiausioji. Štai dėl ko visos tamsos jėgos, pirmą, ką norėtų išnaikinti, tai Evangeliją — baisiausią jiems knygą.

Taip mano, kaip matėme, ir Dostojevskio Inkvizitorius — Šėtonas: „Užuot suvaldęs žmonių laisvę, Tu ją dar padauginai ir prislėgei žmogų jos kančiomis".

Kas ne laisvai tiki, tas ... tevykdo mechaniškai kurios nors organizacijos taisykles; gali dargi klausytis kaip „skaito" Evangeliją, bet pats jos neskaityk. O, jei jau esi pasileidęs eiti „inkvizitorių" keliu, tai „perinde ac cadaver", būk lavonu mokytojo rankose.

„Keista, baisi „bažnytinė" knyga (Evangelija), sako Merežkovskis, ... lyg išrodytų labiausiai ne bažnytinė knyga iš visų buvusių, esančių ir būsimų knygų.

Baisias knygas žmonės užvožia, užkala į geležį, akmenį, adamantą, kad per daug laisva jų dvasia nesusprogdintų (seno pasaulio) žmonių organizacijų.

Tačiau, Krikščioniškos Bažnyčios dangaus jėga yra ta, kad ji tai taip yra padariusi, jog neliaunamai slopinama ir niekuomet neužslopinta Evangelijos dvasia ji vien ir yra gyva".

„Žmogaus Sūnus, sugrįžęs ar ras žemėje tikybą (Luk. 18, 8). Tačiau: „Aš esu nugalėjęs pasaulį" (Jono 16, 33). Jis yra nugalėjęs ne vieną kartą kryžiuje, bet amžinai nugali, *vienas prieš visus.*

Toliau Merežkovskis kalba gerokai pagal rusišką: juo blogiau, juo geriau. „Velnias tarnauja Dievui, prieš savo norus, kaip sykį yra prisipažinęs Faustui Mefistofelis:

Ein Teil von jener Kraft,
Die stets das Böse will und stets das Gute schafft.

Tačiau Velnias neprisipažino — kad ta jo tarnyba nenoromis Dievui — jam Velniui yra pragaras.

Rusų komunistai, sako Merežkovskis, mažieji velniai, mažieji „antikristai", tarnauja dabar Kristui, kaip jau seniai niekas netarnavo. Nušluostyt nuo Evangelijos laiko dulkes (螺pripratimą); padaryti ją naują, lyg vakar parašytą, tokią „baisingą", tokią nuostabią, kokia ji nėra buvusi nuo krikščionybės pradžios, — šitą darbą (sako Merežkovskis) bolševikai daro . . . slėpdami Evangeliją, naikindami ją. Vien tokie mažiukai, kvaili velniūkščiai, kaip jie (gudrūs daugeliu atžvilgių, tik ne šiuo) gali tikėtis panaikinti Evangeliją taip, kad ji galutinai išnyktų iš žmonių atminties. Tas, tikrasis, didysis velnias — Antikristas — bus, pagal Merežkovskį, sumanesnis, į Kristų panašus (išoriškai) visu kuo".

Ne, žmonės nepamirš . . . perskaitys (naujai) Evangeliją . . . su kokiomis akimis, su kokiu susijaudinimu ir nusistebėjimu. Ir kokia kils meilė Kristui?

Tačiau — sako Merežkovskis — gal būt, tai dar ne taip bus (vadinas, dar ne mūsų laikais žmonės užsidegs nauja meile Kristui). Gal tai dar labai toli. — Bet kas iš to? Jei mums teks matyti tolesnį ir dar stipresnį niekšiškumo ir paplokštumo pasauly įsigalėjimą, o Kristų dar didesnėje „baisingoje vienatvėje". . . tai koks turi būti tas, kuris Jį apleistų? Nesuprasti to, kas kūdikiui suprantama? Jį apleido kiti . . . tai juo labiau man būti su juo, o ne su . . . Jį mylėti ir Juo tikėti".

Krikščionybė, sako Merežkovskis, labai yra paveikta „doketizmo". Bet kaip žmonės yra galėję paabejoti, kad Kristus yra konkrečiai buvęs? Ar vien piktos valios ir kvailumo čia būta? Ne. Yra priežasties gilesnės ir baisesnės . . . jos yra pačioje krikščionybėje; žmogaus valios ir galvojimo ligoje (žiūr. Šestovą ir Dostojevskį).

Žodis doketizmas yra kilęs iš graikų žodžio dokein — dėtis, apsimesti. Jau pirmapradį žmogų (Adomą) „gyvatė" yra sugundžiusi pasisukti gyvu veidu į šitą kelią, tuštybių, proto abstrakcijų, šmėklų, niekio — niekšybės kelią.

„Jėzaus matomas kūnas — tik šešėlis, šmėkla (umbra, phan-

tasma, corpulentia putativa)“ moko pirmas doketas (šmėklininkas) Markionas II šimt. pabaigoje.

„Lama Sabachtani“ sušuko Jėzus ant kryžiaus tyčiomis norėdamas apeiti ir nugalėti Šėtoną“, pasakęs yra ir Afanasijus Didysis, stačiatikybės Šulas[5]).

„Kristus, ieškodamas vaisių ant bevaisio fygų medžio, dėjosi esąs išalkęs“, yra pasakęs Jonas Auksaburnis.

„Valgyti Jėzui nereikėjo: šmėklos nevalgo ir negeria“, sako Aleksandrijos Klimentas.

„Trokštu“, kryžiuje reiškia, trokštu išgelbėti žmoniją“, filosofuoja Saksonijos Ludolfas XIV š., parašęs vieną pirmutinių „Kristaus gyvenimų“.

Kas yra pagaliau tas doketizmas, pasukimas į šmėklą, į abstrakcijas, logosui vergavimas, galutinoje išdavoje? klausia Merežkovskis. „Kaž koks, kaž kieno mėginimas *pavogti (pagrobti) iš Išgelbėtojo išgelbėtą pasaulį;* įvykdyti antrą Kristaus užmušimą, patį pikčiausią: pirmą kartą Golgotoje buvo nukryžiuotas Jo kūnas; antrą kartą norima nukryžiuoti (užmušti) — sielą ir kūną; pirmą kartą — vien Jėzų, antrą — Jėzų ir Kristų. Iškrido (prie kryžiaus) iš Jėzaus Kristus“, moko doketai, — pasiliko vien žmogaus „pavidalas“, „schema“ („homoiôma schêma“, Povilo baisūs žodžiai, Rom., 8, 3; Filip. 2, 7); geometrinė žmogaus figūra, šmėkliškai tuščia . . .“.

Didžiausias gi doketas (šmėklininkas, abstrakcininkas) bus, kaip rašo Merežkovskis, Antikristas. Mūsų gi amžiaus „doketizmas“ uoliai skina jam kelią.

Žinoma, galutinoje išvadoje, tai tuščios pastangos. Doketizmo pati esmė — ne tas, kas yra (ne gyvoji tikrybė), o tai, kas vien rodosi (žmogui dėl „gyvatės“ sugundymo pavergusiam save proto tuštybių keliui), — vadinas, — apgaudinėjimas, fokusas, bevaisis mėginimas tai, *kas buvo padaryti* nebuvusiu. „Filosofai“, kaip žinome, visą tikrybę norėtų paversti nieku.

Žmonės tai žino ir dar geriau tai žino pats amžinasis Fokusninkas, Doketas, Antikristus, kad Kristus buvo.

---

[5]) Šio šauksmo savo sieloje nusigandęs.

Citatos iš Iz. Tamošaičio straipsnio

Esu iš „Židinio“ citavęs Jakšto straipsnio kelis posmus. Dabar pacituosiu dar šį tą iš „Vairo“ iš Iz. Tamošaičio straipsnio: *„Mūsų gyvenamasai laikas ir auklėjimo uždaviniai“.*

Tačiau pirmiau šioje vietoje nutolsiu kurį laiką nuo filosofų, nuo mokslininkų ir rimtų (neteisk! taip kaž kur pasakyta) publicistų ir pacituosiu kelias vietas iš nemokslininko rašto; iš J. Herbačausko. Jo mintys šokinėja[1]). Su žodžiais jis nesiskaito. Daug ko čia rasi iš slavų (rusų) „girto filosofavimo“. Ambicija liguista; tolydžio jo raštuose būna ir neskanu bei nerimta. Nepaliaujamos pastangos[2]) rodytis originaliam, nepaprastam. Ir svetimų minčių iškraipo jis apsčiai.

Vis dėl to jis negincijamai stengiasi neskęsti nuolat paplokštume, kasdieniškume, „nieky“. Jis moka savotiškai ir nenuobodžiai rašyti. Tuo ir kitu klausimu sugeba kai kada naują momentą pastebėti, arba nauja ar bent ryškesne šviesa atvaizduoti. Be to, mes atsimename žodžius: „Vaikai“ nuo stalo mėtė trupinius . . . ir juos rankiojo „šunes“ („neženklintieji“). Tad kiek pabraidžiokime ir po nemokslininko ir nepraustaburnio mintis. Gal mūsų orumas dėl to nenukentės. Be to, juk dabar mes tolydžio braidžiojame bolševikiškose klampynėse ir kapitalistiškai

---

[1]) Prisiminkime Turgenevo posakį: „rusas ne tik savo kepurę, bet ir smegenis šleivai nešioja (na bekre)“.

[2]) Tokios liguistos ambicijos pasitaiko lietuviuose ne vien tarp menininkų, bet ir tarp politikų. Ryškiausias to pavyzdys vienas mūsų mažas „didžiukas“ eks-„didvyris“ visur, visada, į visus ir į viską spiaudąs. Atsimenu ta proga ir latvių anekdotą: „Loid Džordžas susirgo „mania grandiosa“ — įsivaizdavo, kad esąs Mejerovičius (latvių b. ministeris pirmininkas, žinomas savo labai didele ambicija).

medžiaginėse „čystatose". Ir gal ne labai kas dėl to savo sieloje nukaista ir akis nuleidžia.

Tad štai kelios citatos iš Herbačiausko. Kas be nuodėmės, lai akmenim (ne seile visgi) sviedžia (į ką?).

Sūnus: „Bent išganymo viltį duoti vargšei Žemei".

Tėvas: „Žemė nenori būti išganyta ... Prieš Žemės valią[3]) norėjai ją išganyti ... Negalima mylėti to, kas mylimu būti nenori Savo Gera valia ... Tu švaistei mano Širdies meile[4]). Niekšus meile vainikavai. Užmiršai, kad laisvą valią Žemė iš manęs apturėjo. („Gyvatė" kaip žinome, tą laisvą valią labai stipriai yra pavergusi)... Žemė privalo pati savo laisva, gera valia — meilės prašyti".

Sūnus: „... Aš laisva Žemės laisvos valios malda". (į Tave).

Tėvas: „... Aš prakeikiau niekšybę". (žiūr. Seną Testamentą. Žydų reikalu — niekšybė, tai viskas, kas kenkia žydo dienos reikalams).

Sūnus: „... Aš nelaimingas ... Mano vardan Žemė niekšybes kuria ir džiūgauja ...".

Tėvas: „... Nejaugi Tu pasiaukosi, kad niekšybė Tave pavergtų".

Sūnus: „... Aš nuolat mirštu ant Golgotos Kryžiaus. Žemė mano širdies krauju prekiauja ...".

Tėvas: „... Tu norėjai Žemę išganyti ... nuo jos pačios nuodėmingų svajonių ... Sūnau Mano. Tu laisvai davei Žemei savo Meilę; Tu laisvą turi teisę Meilę atsiimti — sau grąžinti ...".

Sūnus: „... Veikiai Žemė ne mano kūną, bet mano Dvasią kryžiuos ... Bet mano auka gyva. Ji žemės ... gyva ideja — gyvas Ilgesys ... Aš trokštu, kad Žemė — mane, Tavo Sūnau, Tavo Širdį, Tavo Meilę — išganytų ... iš kančių. Aš jau ištroškęs Meilės realybės ... Tegul žemė (senoji?) miršta, kad aš būčiau jos širdimi. Tegu Žemė miršta ant Golgotos Kryžiaus už mano meilės re-

---

[3]) Kaip matėm, taip kalba „inkvizitoriai" ir „gyvatės", o ne Tėvas. Kristus nori, kad žmogus savo laisva valia į Jį pakryptų, Meilės kelią pasirinktų ... Jo Skaistybės sužavėtas ir Naujojo Pasaulio ištroškęs.

[4]) Herbačiauskas kalba čia griežtai atvirkščiai Evangelijos dvasiai.

alią Dievybę. Tegu Žemė mane myli tokios aukos galybe, kokia aš ją numylėjau . . . Aš nenoriu būti Žemės fikcija. Aš noriu būti Meilės realybe Žemei — jos gyva širdim". („Būk valia Tavo, kaip danguje, taip ir *žemėje").*

Tėvas: „. . . Skelbi pasaulio galą".

Sūnus: „. . . Taip. Skelbiu pasaulio (senojo) mirtį už mano Meilės realybę . . . Aš trokštu meilės. Aš miriau, kad Žemė mane mylėtų. Dabar Žemė (senasai pasaulis) mirti privalo, kad mano Meilės verta būtų".

„Žmogus nusistatęs ir pasiryžęs gražiai gyventi, vien gerą daryti, buvo ir bus nuolatinė auka visokių piktadarių, niekšų, budelių naudai. Jį nuolat skriaudžia ir jam padarytomis skriaudomis vis dar tunka visi pasaulio galiūnai, apgavikai, šantažistai".

Dabar pasižiūrėsime į ištrauką iš Iz. Tamošaičio straipsnio *„Naujos religinės Srovės Katalikybėje"* („Vairas" 1932 m. nr. 6).

„Romos Katalikų Bažnyčia, be abejo, yra didžiausia mįslė visoje Bažnyčios istorijoje. Kaip maža vis dėl to ji pažinta. Taip yra dėl to, kad pačioje R. Katalikų Bažnyčioje reiškėsi, o ir dabar dar tebesireiškia dvi viena antrai priešingos linkmės. Viena linkmė buvo ir yra Bažnyčios suakmenėjimo, susiaurėjimo, išorinio pasireiškimo, net išsigimimo, o antra jos nuolatinio atjaunėjimo, atsinaujinimo linkmė. Pirmoji linkmė yra ne kas kita, o Bažnyčiai taikymas teisės formų. Tai Bažnyčios suteisinimo ir suvalstybinimo linkmė. Antroji linkmė yra pačios Bažnyčios ilgesys, troškimas apreiškimo ir pirmųjų bažnyčios šaltinių. Pirmuoju požvilgiu Bažnyčia labiau yra partikuliarinė, centralizuota, suteisinta, suvalstybinta Romos Bažnyčia, o antroji — visuotinė katalikiškoji Bažnyčia.

Romos Bažnyčios suvalstybinimo ir supasaulinimo procesas prasidėjo jau prieš tūkstantį su viršum metų. Šioje Bažnyčioje būta klaidų, net sunkiai pateisinamų. Ir vis dėl to Bažnyčia ne tik nežlunga, bet ji dar auga . . . Mat, Bažnyčioje yra dar kitų pajėgų, kurios joje veikia.

. . . R. Katalikų Bažnyčia auga ne dėl Vatikano valstybės diplomatų vikrumo bei apsukrumo, ne dėl savų Vatikano pinigų, ne dėl suabsoliutinto Rymo popiežiaus autoriteto, bet dėl *tikrai krikščioniško gyvenimo,* kuris Bažnyčioje laikas nuo laiko pasi-

reiškia[5]). Štai šis tikrai krikščioniškas gyvenimas ... atgaivina Bažnyčios organizmą.

Dabar gal aiškiau, negu kada nors pasireiškia abi linkmės. Bažnyčios centralizacijos procesas eina vis toliau. Paskirų šalių vyskupų teisės vis labiau siaurinamos; vyriausiojo Vatikano vyskupo — vis plečiamos. Vyskupijos kai kada skaldomos, vyskupui apie tai sužinant tik iš laikraščių. Vyskupas be jokios kaltės yra pašalinamas[6]) ... Vadinasi, paskirų šalių vyskupai ... tampa Vatikano valdininkais, apaštališkojo sosto vikarais. Vyskupais tėra skiriami tik klusnūs (vatikanininkai) ... Centralizuotam Vatikanui teikia žinių gerai organizuotas „informatorių" biuras[7]).

Kai žmogus į tai įsigilini, prieš akis stoja baisus klausimas: koks santykis centralizuotos, romanizuotos Bažnyčios su Kristaus Evangelija bei Jos dvasia? *Kokių čia komplikacijų*[8]) *noksta?*

Prieš tas centralizacijas, dvasios slopinimus ... kyla kad ir tylia forma reakcija ... tylus, ne visų aiškiai suprantamas protestas prieš Bažnyčios suvalstybinimą ir supasaulinimą. Tai matome laikrašty „Die Erfüllung" ... Paryžiaus priemiesčių raudonieji klebonai, kuriuos taip patetiškai aprašė kun. Grauslys „Ryte", kr. demokr. oficioze (1932 m. nr. 80) ... gal ir Alb. Ehrhardo veikale: „Die Kirche der Märtyrer. Ihre Aufgaben und Ihre Leistungen" ... Ten gražiai piešiama kankinių Bažnyčia. Bet tarp eilučių ... tuoj pastebi, kad ta kankinių Bažnyčia ne daug kuo panaši į mūsų laikų Romos Bažnyčią.

Šalia tų dalykų ... jau ne nuo šiandien R. Katalikų Bažnyčioje yra pasireiškusių galingų religinių sąjūdžių, mažai kieno pastebėtų ir įvertintų. Jie verti gilesnio susidomėjimo.

---

[5]) Ryškiausia ir gaiviausia tai yra pasireiškę Franciškaus Asyžiečio gyvenime ir asmeny.

[6]) Vyskupas Karevičius.

[7]) Tie informatoriai yra šmeižę vyskp. Karevičių, Maironį ir daug kitų. Čia ir nenoromis mes atsimename, kaip lietuvius šmeižė XIII-XV š. š. kryžiuočiai prieš Vatikaną ir apskritai prieš Vakarus, kokių palaiminimų ir paraginimų jie iš ten gaudavo ir kaip Lietuva buvo naikinama visais atžvilgiais; prikalama prie kryžiaus.

[8]) Atsiminkim Merežkovskio žodžius apie „normų" nuolat slopinimą, bet nenuslopinamą gyvą Evangelijos dvasią.

Tat pažvelkime į religinį dabartinės Rymo-Katalikų Bažnyčios gyvenimą. Gilios religinės natūros nemoka ir negali viešai kalbėti taip, kaip jos norėtų. Būtų galima nurodyti labai rimtų teologų veikalus, kuriuos cenzūra žymiai apkarpė. Čia būtų galima priminti, kad ir tuos tris cenzorius, kurie šio straipsnio autoriaus (Iz. Tamošaičio) „raštuose" buvo radę labai daug „herezijų" arba „gero" kataliko ausis „užgaunančių" dalykų. Tad apie religinį Katal. Bažnyčios gyvenimą pašalaitis nedaug tegali žinoti... Reikia mokėti į jos vidaus gyvenimą įsigilinti. Nereikia pamiršti ir įvairių įtakų... noro atpalaiduoti katalikus nuo per didelio religinio gyvenimo racionalinimo, noro grįžti į pirminius krikščionybės šaltinius... net ir protestantizmo įtakos.

Vienas dabartinėje Kat. Bažnyčioje sąjūdžių tai yra vadinamasis liturginis sąjūdis. Per porą dešimčių metų jis labai išaugo Jo lopšys — Benediktinų vienuolynas Solesmese... jį pradėjęs abatas Dom. Guéranger. Jis persimetė į kitus vienuolynus ir į katalikų kunigus nevienuolius. Pagal šį sąjūdį dabartinė Bažnyčia toli gražu nėra pavergianti, arba triumfuojanti, bet besimeldžianti Bažnyčia. Ji nėra societas perfecta, t. y. tobula bendruomenė, bet Corpus Christi mysticum, t. y. mistiškasai[9]) Kristaus kūnas. Liturginis sąjūdis nori iškelti Bažnyčioje vidujinę pusę... nori atnaujinti šv. Pauliaus ir šv. Jono bendruomeninę mistiką. Ji regimai reiškiasi ne juridine Bažnyčios organizacija, bet liturgiškai sakramentaliniu gyvenimu... taigi yra paslaptis. Dievo Sūnaus įsikūnijimo paslaptis ir Dvasios Šventos malonės apsigyvenimas žemėje. Tuo keliu grįžtama į pirminę Kristaus Bažnyčią. Viduramžių scholastikoje įsigalėjęs aristoteliškasis intelektualizmas tėra (to sąjūdžio vadovams) senovės Bažnyčios paslapties susilpninimas. Tarp šio sąjūdžio auginamo dievotumo („bendruomeninio" ir iš dalies „rytų" pobūdžio) ir tarp jėzuitų dievotumo idealo, kurs glūdi individualinėje valioje, yra gana žymus skirtumas. Benediktinams vienuoliams jėzuitai atrodo, kaip „protestantiški katalikai", tai yra kaip katalikai, kurie R. Kat.

---

[9]) „Kur du mano Vardu susirinks, tai ir Aš su jais"; iš Evangelijos. „Kur ir vienas, aš jo neapleisiu", parinko kaž kas „nepaženklintas" „vaikų" po stalu numestąjį trupinį.

Bažnyčios mintį skleidžia protestantiškojo individualizmo priemonėmis.

Galutinėse išdavose idealo ieškojimas pirminėje Rytų Bažnyčioje (ką daro liturgininkai) yra ne kas kita, kaip atmetimas specifiškai juridinės minties, kuri yra įsigalėjusi Vakarų Bažnyčioje. Daug kas tikisi, kad liturginis sąjūdis suminkštins tas juridines Rymo-Katalikų Bažnyčios formas, kurios varžo religinį gyvenimą. Kai nurodoma į tų formų kietumą, tai patikimiesiems atsakoma: turėk kantrybės. Per šimtą metų lit. sąjūdis Rymo-Katalikų Bažnyčią visai pertvarkys. Tie, kuriems teko dalyvauti bendrose (liturgik.) pamaldose, pasakoja, kad, jose dalyvaudamas, žmogus aiškiai jauti nepaprastą pavasario dvelkimą Rymo-Katalikų Bažnyčioje. Junti juridinėse formose sustingusioje Bažnyčioje prasidėjusį renesansą arba atgijimą.

Antras toks galingai šiandien Rymo-Katalikų Bažnyčioje pasireiškiąs sąjūdis yra evangeliškasis sąjūdis. Jis dar artimesnis senovės Katalikų Bažnyčiai. Jis prieš akis turi Kristaus Evangeliją, kaip gerą Naujieną (apie nuodėmes atleidžiančią Dievo malonę)[10]. Šv. Rašto skaitymas, į kurį ilgus metus Katalikų Bažnyčia kreiva akim žiūrėjo arba net draudė, šiandien pradeda reikštis kuoaiškiausiai. Šiandien Šv. Rašto skaitymas pasaulininkams jau nebe naujiena. Skaitomas ir įvairiuose jaunimo būreliuose.

Evangeliškojo sąjūdžio vadų nuomone, *ne dogmos, ne liturgija, ne Bažnyčios teisės yra aukčiausia norma pamokslų, pastoracijos darbo, pamaldumo ir moralinio gyvenimo, bet Jėzaus Kristaus Evangelija.* Nuodėmių prislėgtai sielai turi būti atidaras kelias į Dievą Tėvą ir Jo Sūnų, Jėzų Kristų, į Jo malonę.

Tuodu sąjūdžiai vieningai eina drauge su katalikiškojo jaunimo sąjūdžiu. Tasai pastarasis pergyveno ir tebegyvena labai gilią krizę . . . vokiečių, prancūzų, mūsų jaunimas. Šis pastarasis neatsakingų politikierių buvo ir yra traukiamas į politinį dumblyną, neapykantą; jis uoliai pradėjo ne tik kad ne krikščionišką, bet stačiai bolševikišką „literatūrą“ gaminti ir platinti. Kai kurių katalikybės „vadų“ vedamas jisai eina į „požemius“; norėtų dėtis

---

[10]) Gera Naujiena ne vien apie iš „Seno Pasaulio“ išsilaisvinimą, bet dar labiau apie Naujo Pasaulio kūrybą.

kankiniu. Visur mato „masonus“.... Tas revoliucinis darbas nieko bendro neturi su Kristaus Evangelija (Jo Meilės mokslu). Mūsų katalikiškojo jaunimo vadų gal daugumai rūpi pirmiausia partinė politika, o ne tikyba.

„Vokiečių katalikiškojo jaunimo vadovas R. Guardinis, taura ir šviesi asmenybė... nepažįsta partinio apakimo, neapykantos... jis nori įkvėpti jaunimui pirmųjų krikščionybės amžių tikrai krikščionišką dvasią. Asmens laisvė ir didelis atsakingumas — štai tie savumai, kurie turi puošti jaunimą.

Dar yra vadinamas asketiškai mistinis sąjūdis. Jo tikslas kelti šventumą arba bent žadinti pastangas būti šventam. Šio sąjūdžio vadai nori atgaivinti švento Pranciškaus Asižiečio dvasią tiek kontempliatyviniame, tiek aktyviame gyvenime. Ir vienur ir kitur jie nori vesti tikinčiuosius į tobulybės viršūnes.

Nauji vėjai pradėjo pūsti net katalikų teologijoje. Šalia Tomo Akviniečio intelektualizmo katalikų teologijoje pradėjo šiandien įsigalėti augustinizmas. Šalia atgyjančio augustinizmo šiandien atgyja prieštridentinė XIX š. teologija.

Daug rimtų katalikų pajėgų dalyvauja socialiniame sąjūdy. Socialinėje srity šiandien ne vienas katalikas linksta į vadinamąjį krikščioniškąjį socializmą, suprantamas daiktas, atmetant marksistinę pasaulėžvalgą ir vienur daugiau, kitur mažiau laikydamasis nuosavybės prado. Tasai sąjūdis būna vadinamas taikos sąjūdžiu... laikantis šūkio: pax Christi in regno Christi.

Toliau eina jungimo, arba vienybės sąjūdis. Vienybės darbas yra dirbamas, giliai suprantant ir jaučiant, kad dėl krikščioniškųjų religijų skilimo yra kalta ir viena ir kita pusė. Patres unionis pripažįsta, kad dėl Vakarų ir Rytų Bažnyčios skilimo yra kalta ir Katalikų Bažnyčia. Patres unionis vengia atskirų asmenų atsivertimų. Jie dirba suskilusių Bažnyčių jėgų, jei ne visiško sujungimo, tai bent suartinimo darbą. Visi labai gerai supranta, kad šiam kilniam darbui kliudo Vatikano dogma. Patres unionis taip pat pabrėžia, kad katalikiškas ir lotyniškas toli gražu nėra tas pat dalykas. Ką tai reiškia? O tai reiškia, kad katalikiškoji viso pasaulio Bažnyčia daug teisių pripažįsta atskirų tautų Bažnyčioms. Patres unionis rūpinasi Katalikų Bažnyčią atlotyninti. Ta pačia linkme eina ir katalikų misijos Rytuose. Katalikai misininkai, dirbą Indijoje, kinuose, mėgina nusikratyti

dviejų dalykų: europeizmo ir lotynizmo. Indijoje pati katalikybė yra skelbiama indiškai. Ten norima sudaryti benediktinų vienuolyno šaką ir įvesti liturgiškasai gyvenimas.

Visi tie sąjūdžiai nori . . . atnaujinti Katalikų Bažnyčią. Bet šiose jų pastangose glūdi giliausias tragizmas . . . kai kuriuose tų sąjūdžių bažnytinė cenzūra jau yra įžvelgusi pavojų katalikybei. Liturginis sąjūdis jau žymiai apkarpytas . . . o benediktinams vienuoliams jau teko Romoje aiškintis. Vokietijoje katalikiškam jaunimui Bažnyčios viršūnės reiškia daug nepasitikėjimo. Jėzuitai vėl nori palenkti visą religinį Katalikų Bažnyčioje pasireiškusį gyvenimą į senas vėžes. Nauja augustininė linkmė teologijoje labai kontroliuojama. Du J. Hesseno raštai Kölne ir Münstery jau uždrausti. Ir socialinis sąjūdis daug kliūčių sutinka iš ierarchų. Vienybės sąjūdis enciklikos „Mortalium animos" paraližuotas. Patres unionis tegali rūpintis tik rusais tremtiniais arba emigrantais.

Visi aukščiau minėti sąjūdžiai yra aprėžiami. Visuotinė katalikybė grumiasi su siauru, juridinių formų suspaustu Romos imperializmu.

Savo straipsnį Iz. Tamošaitis baigia šiais žodžiais:

„Istorijos patyrimas (protestantizmas) rodo, kad šiose rungtynėse protestai arba šūkiai „Los fon Rom" nieko negalės padėti. Romos imperializmą nuveiks ne protestai, bet katalikiškumas: maldos, auka, meilės tarnavimo katalikiškumas. Šioms prasidėjusioms rungtynėms galioja Kristaus žodžiai: Ecce nova facio omnia. — Štai, Aš visa atnaujinsiu".

Taip labai katalikiškai baigia savo straipsnį Iz. Tamošaitis.

„Mano Karalystė ne iš šios žemės" — Kristaus žodžiai: „Kur du mano vardan susirinks, ten ir Aš su jais". Kristaus Karalystė žmonių širdyse; meilėje; mumyse. Kristus smerkia fariséjus ir sadukėjus, vadinas, knygininkus, teisės ir metafizikos gudruolius („gyvatės" vaikus). „Leduotos abstrakcijos negali pripildyti širdžių", sako savo knygoj ir J. Papini's, — „iš kurių išplėšiamas Jėzus", jo meilė; išplėšiama de facto ir de jure arba kad ir vien de facto.

„Ne vien priešai apleido Jį . . . bet ir daugumas tų, kurie gimė jo Bažnyčioje ir priešingai jo meilės įsakymams elgiasi,

labiau mylėdami Jo nudažytus atvaizdus už gyvąjį Jo pavyzdį..." (G. Papini's).

Rimtų sprendimų valandoje visuomet pagalvok, kaip į tavo darbą pažiūrėtų Kristus — sako vienas rašytojas.

„Kristaus mokslas ir dabar tebėra naujas dalykas, toks naujas, kad beveik dar nė nepradėtas", sako G. Papini's.

„Kaip gyvensime, tiek ir sužinosime (apie Kristų ir Amžinąją Meilę)... Kiekvienu blogu darbu mes įrodome, „išpažįstame", kad Kristaus nebūta; kiekvienu geru darbu — kad Kristaus būta".

Kristus yra Išvaduotojas (iš „gyvatės" kerėjimų, iš negyvų abstrakcijų, iš seno pasaulio vergovės, iš gaivališkumo bei gyvuliškumo).

„Keista, baisi bažnytinė knyga (Evangelija), sako Merežkovskis. Baisias knygas žmonės užvožia, užkala į geležį, į akmenį..."

Nebūk gyvas... skęsk abstrakcijose; išsižadėk meilės, gyvybės... būk „ac cadaver", arba kaip akmuo architekto rankose... visais būdais niekink prakeiktą gyvybę (didžiausią Dievo dovaną, Jo aukščiausią kūrybą) ir skęsk niekšybėje bei nieky — sako „gyvatės" protas. Ji labai pagavo į savo pinkles dargi Buddhą, tikrai kilnios širdies žmogų... nes, kaip žinoma, to „gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisiai" iš pažiūros gražūs būna (bet žmogaus *gyvos* sielos nemaitina ir žmogų „tuština").

Mažieji, pagal Merežkovskį, velniai (bolševikai) Evangeliją, Kristaus mokslą nori panaikinti daugiausia vien primityviais, dažnai grynai mechaniškais būdais. Didysis gi velnias, Antikristus norės visu kuo panešėti į Kristų.

Solovjovas, kaip matėme, aiškina, kad „antikrikščioniškumas, kuris pagal Šv. Raštą bus paskutinis istorinės tragedijos aktas, bus ne tiesioginis netikėjimas, arba krikščionybės atmetimas, arba materializmas, bet tai bus tikybinė veidmainystė, kai Kristaus vardą pasisavins tos jėgos žmonijoje, kurios iš tikrųjų ir iš esmės bus griežtai priešingos Kristui ir Jo Dvasiai".

Čia dar kartą priminsiu šios knygos žodžius:

„Paskendusi kasdieniškume ir smulkmenose žmonija neaprėpia gyvenimo visumos, nesusivokia *visų svarbiausiame*... ir blogis nematytai auga ir stiprėja. Jau svarstytini jo galimumai

iš pagrindų pavergti žmoniją; svajoti apie *gyvo žmogaus žemėje likvidavimą*".

„Bažnyčioje jis atsisės, kaip Dievas ir dėsis jis Dievas esąs" (apaštalo Povilo žodžiai). Kitaip ir būti negali, kai norime Dievą pateisinti prieš protą.

„Ir išpuikės, ir iškels bei išgarbins save (= savo protą) prieš Dievą ir apie Dievų Dievą pradės kalbėti pasibaisėtinai ir *turės pasisekimo*" (pran. Danielius).

Grįždamas dabar prie Iz. Tamošaičio straipsnio aš, kaip ir ne teologas ir ne istorikas turiu pasisakyti (manau, kaip ir daugelis mano skaitytojų), kad neįsivaizdinu *konkrečiai* Tamošaičio aukščiau paliestais klausimais „Romos", sakysime, ateities. „Istorijos patyrimas (protestantizmas) rodo . . . ir t.t. sako Tamošaitis. Tai suprantama. Vadinas, Bažnyčioje bręsta konfliktų. Jei liga iš esmės negydoma, jei vidaus gyvybės pradai, augimo diegai ir gyvenimo eigos garai užvožiami, užkalami akmenyse, tai juo stipresnis užkalimas, juo stipresnis bus ateity sprogimas, protesto laukan išsiveržimas. Tai mes matėme su protestantizmo atsiradimu. Vadinas, ateity su vatikanizmu kaž ką panašaus lyg turime sulaukti. Vatikanizmas[11]) žmonijos patenkinti negali. Gan ilgus amžius jis, gal būt, ir yra kai kam taikintinas, — bet ne daugiau, kaip vienai ar kitai tautai. Jis yra gana lokalio, o ne pasaulinio pobūdžio.

Tačiau, gal ir ne po ilgų amžių, o ir kiek anksčiau gali atsirasti naujų Franciškų Asiziečių. Gal ir ne labai tolimoj ateity gali įvykti pažadėtasai: „Štai, Aš visa atnaujinsiu".

Bet kodėl tuo tarpu (tas gi tarpas gali būti ir labai ilgų metų) negali būti merdėjimo. Gyvos gyvenimo jėgos vatikanizmo sėkmingai nuslopinamos. Praeities patyrimo pamokyti moderniškieji farizėjai (nors paprastai iš praeities žmonės mažai ko pasimoko), vengdami katastrofinio pobūdžio klaidų, gali sugebėti paglemžti gyvenimą ilgam laikui.

Įsivaizduojami ir dar kitoki ateities vaizdai. Atsiminkime šia proga Dostojevskio vaizdus apie Didįjį Inkvizitorių ir pan.

Žodžiu, iš straipsnio „Naujos religinės srovės katalikybėje" minčių sunku mums ir pačiais bendrais bruožais įsivaizduoti „Vatikano" ateities perspektyvas.

---

[11]) Romos imperializmo savotiška rūšis.

Citatos iš „Papinio“

(Tęsinys)

Dabar dar šiek tiek citatų iš Papini'o paskaitysime.

G. Papinis: Didžiausias senų tiesų perversmininkas yra Jėzus.... Amžina yra Jo naujybė ir jaunystė. Jo paslaptis... kad kiekviena išdidi širdis, anksčiau ar vėliau nusilenkia prieš jo Evangelijos žavingumą.

Nužengė į žemę, kad galėtų perdirbti žmones; klaidas ir piktą žemėje rado: tat ar galėjo nepakeisti pasaulio pagrindinių dėsnių?

Jėzus trokšta, kad atstumtasis taptų išrinktuoju, kad paniekintasis taptų pagerbtas[1]; kad sena teisybė būtų pripažinta klaida.

Jėzus yra ištaręs iškilmingiausį Ne (senam pasauliui), kurį pasaulio istorija žino.

Pirmas pagrindinis Jėzaus pastebėjimas yra lygus pirmam Buddhos išradimui — žmonės yra nelaimingi. Visi. Net ir tie, kurie atrodo laimingi esą. Tačiau, norėdamas panaikinti klausimą (nelaimes) Buddha (ir daugelis kitų rytiečių) pasirenka kelią, kuris iš tikrųjų galų gale naikina patį gyvenimą[2]). Jėzus nurodo griežtai priešingą kelią. Žmonės nelaimingi... kadangi *dar neturi (nerado) tikrojo gyvenimo[3])*. Tegu pasirenka tikrojo, Naujojo Gyvenimo kelius... ir kūrybos eigoje (laisvos valios, meilės ir giedrėjančios minties vedami), keisdami iš pat pagrindų Senąjį Pasaulį (su juo negyvais, „nekintamais“ dėsniais, „sienomis“, abstrakcijomis ir proto šmėklomis, „privalomumais“, „apsi-

---

[1]) Primintina šioje vietoje ir lietuvių tauta, tiek ilgai ir tiek daugelio lig šiol ujama ir niekinama.

[2]) Net labiau optimistinių pažiūrų rytiečiuose ši į nykimą linkmė dažnai prasimuša. Žiūr. Rabindranat Tagorės „Tamsaus kambario karalius“.

[3]) „Gyvatės“ gi kerėjimai sunkina žmogui gyvybės kelio pasirinkimą.

metimais“ (= doketizmu) ir t.t.), galų gale pasieks Tikrąjį Gyvenimą“. Tenai, tai, kas dabar pasauly (žmoguje) yra vien, kaip tendencija — asmenybiškumo diegai; laisvos valios užuomazgos; kūrybos dovana; meilės bei sąžinės šviesos pradai; gyvojo prasmingumo reikalas — visa tai, kas dabar, kaip koks lašas jūroje, skęsta inercijoje, negyvume, neprasmingume bei neesmingume, — visa tai ir daug ko kito, kam mes dabar dar nei žodžių, nei sąvokų neturime, visa tai persunks perdėm visą pasaulį, užtalpins visą visumą . . . (iš vieno autoriaus užrašų).

„Arba beviltiškiausias nusiminimas“, — sako G. Papinis, — „arba drąsiausias tikėjimas. Arba Mirtis arba Išganymas (Gyvybė)“. Tai vieno ir kito kelio galutiniai vaisiai. Laisva valia (tuo jis ir yra žmogus) žmogus tur pasirinkti Gyvybės kelią. Mums (praeity ir dabarty) bloga yra; niekas gerai nesijaučia. Dirbkime tat kurdami naują žmogų, naują gyvenimą, Naują Pasaulį. Pakeisti kelius, sukurti naujas vertybes . . . perdirbti žmogų, perdirbti pasaulį . . . senam — pasakyti „ne“; Naujam — „taip“.

„Žmogaus istorija yra mokymo (ir patyrimo) istorija; kovų istorija tarp mažumos, tvirtos dvasia[4]) ir daugumo, tvirto skaičium. Tai istorija auklėjimo, kuris nuolat pertraukiamas (senojo pasaulio inercijos) . . . priimamo dažnai su dideliu nepasitenkinimu . . . tolydžio atmetamo . . . ir vėl pasireiškiančio“.

„Ginčydamasis su farizėjais Jėzus yra pasakęs: „Įstatymas ir pranašai truko lig Jono; nuo to laiko skelbiama Dievo Karalystės nauja žinia ir *kiekvienas veržiasi į ją per jėgą*“. Sykiu su Jėzum tuo būdu atsiveria naujas įstatymas; senasis naikinamas.

Pradeda Jis kiekvieną palyginimą žodžiais: „Pasakyta yra“ . . . Ir tuojau po seno įsakymo, kurį apvalo arba sugriauna, skelbia naują: „o Aš jums sakau . . .“

„Pasakyta buvo seniesiems: gerbk tėvą ir motiną. O Aš jums sakau: kas myli tėvą ir motiną daugiau negu Mane, nėra Manęs vertas“. Tačiau „. . . jei kas eina pas mane ir neapkenčia savo tėvo ir motinos, ir žmonos, ir vaikų, ir brolių, ir seserų, pagaliau net savo gyvenimo, negali būti Mano mokinys“.

---

[4]) Kiekvienas naujas mokslas ir mokymas pagauna naujas žmonių rūšis, naujas sielų rūšis.

„Jėzus nesmerkia sūnaus, tėvo ir t.t. meilės, tik nurodo jai vietą. Apsiribojimas papročiais gali būti užtvara pasauliui atsinaujinti. Žmonijos išganymą tenka statyti aukščiau, negu atsidėjimą savo šeimai[5]). Parankiau būtų mylėti tik savuosius (ir

[5]) Žmonijos gyvenime tai labai opi vieta. Ką reiškia sakinys: „žmonijos“ išganymą tenka statyti aukščiau, negu atsidėjimą savo šeimai“? Sakinį truputį pailginę, gauname tokį posakį: „Žmonijos išganymą, vadinas, žmonijos pasukimą naujan gyveniman, Naujo Pasaulio kūrybon tenka aukščiau statyti, negu atsidėjimą šeimai medžiagine prasme, ar apskritai seno pasaulio prasme“. Kuria gi prasme tie žodžiai parašyti Evangelijoje ir kiek tai, kas ten parašyta, atatinka tikrai Kristaus sakytą? Čia primintini rusų inteligentų „užhorizontiniai idealai“; taip pat ir tai, kad „gėrio ir blogio pažinimo medžio“ vaisiai pažiūrėti gražūs buvo.

Kitos krypties, negu ruso „užhorizontiniai“ idealai bus indų senovės (toli lig Buddhos laikų) viena legenda apie karalių Vipasčitą. Legenda iš dalies maksimalistinių užsimojimų. Štai jos trumpas turinys: Mirė senas, garbingas ir doras karalius Vipasčitas (išmintingasai). Mirties dievo Jamo angelas jo sielą pragaran nunešė. Dorasis karalius liūdnai nustebęs klausia Jamo angelo: kodėl teisingasis, visažinąs Teisėjas paskyrė jį baisioms bausmėms ir kankynėms? Kuo jis nusikaltęs? Užgavo kunigą, braminą ar asketą? Neteisybę kokią ar skriaudą kam padaręs?

Angelas paaiškina garbingam: Tik vieną nuodėmę mažą yra padaręs karalius: valstybės darbų vienoj valandoj rūpesnių apimtas jis meilės šypsena neatsakęs į mylinčios žmonos žvilgsnį. Tad, kad nuodėmę galutinai nusivalyti, jis per pragaro sritis padarysiąs vargų kelionę, kad pamatytų nuodėmingųjų kančias. Paskui, baigęs tą per pragarą kelionę, įžengs į šviesybės dausas. Supratęs savo nusikaltimą ir nulenkęs galvą karalius žengė per pragaro sritis. Matė neišpasakytus baisumus, liūdėdamas ir jaudindamasis savo sieloje. Matė jis žmogaus smukimo bekraštybę, bausmių neapsakomybę, suvėlintą gailestį ir beviltiškumą . . . ir kankinosi sunkiai.

Tačiau jau baigė jis savo kelionę ir išeiti iš pragaro su savo palydovu rengėsi.

Tačiau neišėjo. Visame pragare kyla neapsakomas visų klyksmas, verksmas ir maldavimas: „Pasigailėk mūsų, vyrų vade! Dar nors akimirksnį pabūk su mumis. Iš tavęs eina stebuklingas dvelkimas ir spinduliavimas; jisai mūsų kančių baisumą švelnina; mūsų žaizdų kaitinimą vėsina; jisai sveikatos dvelkimo turi. Pagailėk mūsų, žmoniškasai valdove!“

Sustojo nustebintas karalius. Jamo angelas jam aiškina, kad vieną kartą karalius tenusidėjo, o šiaip visą gyvenimą išgyvenęs labai gražiai ir dorai. „Visa tavo siela, karaliau, perverta meilės, grožio ir skaistybės ir spinduliuoja tiek stebuklingai, kad viską aplink praskaidrina ir laimina“.

Karalius pasiryžęs pasilikti pragare: jei pragaro beviltiškiems kankiniams jis nors kiek gali palengvinti kančias, jis nepajudės amžiais iš vietos.

meilė čia dažnai tik tariama) ir pasikliauti ja kaip pateisinimu nieko kito nemylėti.

. . . Leiskite mirusiems laidoti mirusius[6]).

Sename įstatyme būta smulkmeniškų įstatymų, labai skaitlingų, sudėtingų ir dažnai be jokios esminės žemiškos arba dangiškos prasmės. Tačiau, farizėjai šitų įsakymų vykdymą laikė beveik svarbiausia religijos[7]) prasme.

„Ne tai, kas į žmogaus burną įeina, žemina žmogų, bet tai, kas iš burnos išeina“.

„Mėšlai išeina iš kūno“, sako G. Papinis, „išnyksta duobėje

Jamos siuntinys verčia karalių palikti pragarą ir, kaip likimo lemta, žengti į palaimos dausas, į aukštybes.

Tačiau karalius griežtai atsisako.. Jei nors vienam kankinių jis gali padėti, tai jis niekur negali eiti, kad ir patsai kančioms save pasmerktų. Negelbsti Jamo siuntinio jokie žodžiai; angelas jaučiasi sumišęs. Sumišimas, sujaudinimas pasiekia ir dievus. Ištisa dievų virtinė apsupa karalių ir kviečia pas save į dausas. Jisai nepajudomas. Susijaudinimas pradeda perverti žemę ir dangų. Virpa visatos normos, pradai bei pagrindai. Pasireiškia pagaliau patsai Indra; teisingumą ir likimą aiškina karaliui. Negelbsti. Visatos pagrindai vis smarkiau virpa. Tada, Indra, žiūrėdamas karaliaus pasiryžimo ir tenkindamas jo norą, atveria pragarą ir viską iš jo išleidžia į pasaulį*), kad pragaro gyventojai dar kartą pamėgintų gyventi. Ir jie visi džiūgaudami išsiveržia į begalybės erdves.

Karalių gi Vipasčitą Indra pasiima su savim į Aukštybių Dausas.

[6]) Mūsų (ir kitose) tautose yra pasakų apie seną milžiną, iš kurio jaunasis milžinas daug ko gero pasimokė. Pagaliau ateina metas senajam milžinui mirti ir jis gula į grabą. Tačiau jis dar gyvas. Jo prašomas jaunasis pasilenkia prie jo ir savo alsavimu senasis milžinas perduoda jaunajam daug savo jėgų. Jaunasis sustiprėjęs išsitiesia visu savo ūgiu. Senis prašo jaunąjį dar kartą pasilenkti. Bet sveikas gyvybės instinktas sulaiko jaunąjį nuo šito prašymo patenkinimo. Tada senis prieš mirdamas pagiria jaunąjį: „Gerai darei, kad paskutinio mano prašymo nepaklausei, nes ne gyvybės jėgų šiuo kartu būčiau tau suteikęs, o mirties nuodų“.

[7]) Ortodoksinio pobūdžio žydai ir lig šios dienos laikosi šitų pažiūrų. Pavyzdžiui, šabaso metu žydui draudžiama važiuoti įvairiais būdais ir draudime tas smulkmeniškai išvardyta. Bet nieko nėra pasakyta apie vandeniu važiavimą. Tad tikintysis žydas ramiai važiuoja geležinkeliu (autobusu ir pan.) po sėdyne turėdamas butelį su vandeniu. Panašias pažiūras ir elgesį žydai plačiai perkelia ir į visuomeniško gyvenimo sritis.

---

*) Ir mes, pagal legendą, tame pasauly su paliuosuotais pragaro gyventojais gyvename.

ir nutręšia sodus ir laukus. Bet daug yra gerai pasipuošusių, kurie pilni yra kitokios rūšies trąšų, kad sykiu su žodžiais išsiveržia . . . dvokimas. Šitos rūšies mėšlai nenuteka kanalais į požemius, bet užteršia kitų gyvenimą, užkrečia orą, suteršia ir nekaltuosius[8]). Nuo šitų žmonių atmatų turime būti toli. Nieko nepadės odos valymas, kai iš širdies veržiasi niekšiškumai. Išeinamųjų vietų valytojas, jei tik nieko blogo nemano, yra nepalyginti švaresnis už turtuolį, kuris maudosi marmurinėje tynėje, kvepiančiame vandeny svajodamas apie naujus paleistuvavimus . . .", stačiokiškai baigia vieną skyrių (ps. 115) G. Papinis.

Mylėkite.

„Girdėjote, kaip buvo pasakyta: mylėsi savo artimą ir neapkęsi priešo. O aš jums sakau: mylėkite savo priešus . . . Gerai darykite tiems, kurie jūsų neapkenčia, melskitės už tuos, kurie jus skriaudžia. Nes, jei mylite tuos, kurie jus myli, kokį nuopelną turite? Tad, būkite tobuli, kaip yra tobulas jūsų dangiškasis Tėvas".

Tai, sako G. Papinis, yra didžioji chartija naujos rasės . . ., dar negimusios. Yra buvęs anksčiau vien žmogus — gyvulys; vėliau, žmogus — gyvulys, (teisingumo ir) teisėtumo žabojamas ir kol kas toli gražu dar nepažabotas. Trečioji „rasė" turi būti tikrų žmonių rasė, Naujo Pasaulio kūrėjų, Didžiosios Kūrybos tęsėjų, gyvenimo įprasmintojų.

„Jėzus mus kviečia pasekti jo pavyzdžiu, padaryti paskutinį mėginimą. Meilės mėginimą. Paskutinį, kadangi tą mėginimą pradėjus vykdyti, turi pradėti nykti Senasis Pasaulis, užleisdamas vietos Naujam Pasauliui. Vadinas, padarytas raginimas naujam dideliam Kūrybos Aktui ir parodytas jam kelias.

Kurti, vadinas, daryti kaž kas naujo, ko seniau nebūta. Šio pasaulio praeity būta kelių didelių aktų. Organizmų (augmeninių ir gyvulinių) atsiradimas yra didelis kūrybos aktas. Neor-

---

[8]) Prisimintini šioje vietoje Jėzaus žodžiai apie vaikų (ne vien metais vaikų) į blogį gundymo sunkųjį nusikaltimą (per spaudą, partijas, pamokslus, kino ir įvairias pramogas, pavyzdį ir t.t.).

„Geriau jiems būtų, pasikabinus po kaklu girnų akmenį, šokti į vandens verpetus, negu gundyti mažyčius".

ganiškoje medžiaginėje gamtoje, kaip tokioje, mes nematome stimulų bei požymių, kad gali čia atsirasti gyvų organizmų. Atvirkščiai iš neorganiškos medžiaginės gamtos „dėsnių“ ir joje einančių procesų vyksmo, protas (prileidus, kad jis galėtų tą medžiagą stebėti ir apie jos tarpimą mintyti nesant dar pasauly jokio organizmo), turėtų prieiti išvadą, arba kad toji medžiaga amžinai tam tikrose aprėžtose kokybės sienose kaitaliosis visuomet pasilikdama vien neorganiška medžiaga, arba, kad ji ilgainiui ir visai pranyks, tuo ar kitu keliu išsinyveliuodama beribėje.

Panašioje padėtyje bus ir medžiagos atsiradimas[9]). Lengviausia mintijimo kryptis bus, kad ji iš viso negalėjo atsirasti (iš bent kurio pirminio prado, juo labiau iš nieko), o atsiradusi vargu ar gali nepranykti. „Logiškiausias“ dargi galvojimas bus tas, kad ji begaliniai tolimoj praeityj jau turėjusi pranykti, tačiau, čia logos susiduria su jos buvimu. Tenka skaitytis su tuo, kad medžiaga yra vis dėl to nepranykusi[10]). Tačiau dėl to tenka tolimą praeitį, kurios beribėse kilusi medžiaga, tam tikru būdu „suvaržyti“. Iš to išeina visa eilė konsekvencijų (= nekonsekvencijų). Panašiai yra ir su Naujo Pasaulio kūrimu. Jis dar nesąs realizuotas[11]). Jis nėra seno pasaulio „daiktų“ tam tikras perdėstymas (pertvarkymas). Tai yra Nauja Kūryba, naujos kūrybos aktas. *Jos kelių bei požymių mes nerasime seno pasaulio plokštumoje.* Reikia iš tos plokštumos pakilti; reikia Naujumui susidaryti ir pačiame žmoguje. Mažas to Naujumo šiame pasauly, anot Jakšto, kūrėjas yra žmogus. Be šito iš seno pasaulio plokštumos pakilimo, be šito Naujumo žmoguje atsiradimo, žmogus negali būti nei *Gyvosios Konkrečios Kūrybos* pasauly tęsėjas, nei ja tikėti, nei joje nors kiek nusimanyti, susivokti.

Tačiau, kaip greta neorganinės gamtos yra ir labiau už ją pirminių pradų (medžiagos kilimo versmės) iš vienos pusės, organinė gamta iš kitos pusės; greta pirminės organinės gamtos (augmenys ir šiaip gyvuliai) egzistuoja ir žmogus, tam tikra

---

[9]) Absoliutų medžiagos amžinumą leidus, logosui išeina dar sunkiau prakaituoti, negu leidus, kad ji vis dėl to yra „atsiradusi“, nors tas atsiradimas ir skęstų praeities „beribėj“.

[10]) Visi gi mes, žinoma, manome, kad medžiaga nepranykusi; mes jaučiamės gyveną ir medžiaginiame pasauly.

[11]) Jam realizuotis tik patys pirminiai pradai yra atsiradę.

prasme naujas organinis padaras; taip greta seno žmogaus egzistuoja jau ir Naujas Žmogus[12]), nors gal ir kuo ne atskirais „egzemplioriais“, greta 99,99 . . . % senų žmonių. Tačiau ir visuose senuose žmonėse (o gal bemaž visuose) yra tam tikrų dalelių, tam tikrų tendencijų Naujam Žmogui. Tai panašiai, kaip iš kitos pusės kiekviename sename (eiliniame) žmoguje be jo tam tikrų savumų, dėl kurių jis išsiskiria iš kitų gyvulių (iš senų gyvulių), yra ir paprasto gyvulio[13]), yra ir augmens savybių, ir neorganinės gamtos savybių ir t.t.

Tas viskas egzistuoja greta kits kito, perveria kits kitą ir daro kits kitam įtakos. Vadinas, su naujais *kūrybos aktais pasaulis* virsta vis labiau sudėtingas ir įvairiaspalvis.

Meilės kelias yra griežtai priešingas Mozės Išėjimo knygos nurodymui: „Tu (Izraeliau) paglemši[14]) visas tautas. Viešpats Dievas paduos jas į tavo valdžią. Tegu tavo akis nebūna jiems palanki“. Netenka manyti, kad visų žydų širdys buvo (ir yra) galutinai suakmenėję. Buvo ir yra rimtų išimčių. Gražių vietų rasime pranašų žodžiuose, psalmėse ir pan. Tačiau, čia primenamas vien Senasis Įstatymas. Kerštui gi ten daug vietos, reikšmės ir pagarbos teikiama.

„Ant galvų tų, kurie mane apsupo, tegu nukrinta piktybė ir skriauda iš jų pačių lūpų. Tegu nukrinta ant jų nugarų degą angliai; tegu jie bus įmesti į ugnį, į giliausius urvus, iš kurių nebegalėtų išlipti . . . teprasmenga savo žuvime. Tuomet mano širdis nudžiugs Viešpatyje“. Tai žodžiai iš Psalmių.

---

[12]) Tasai naujas žmogus ir pačiuose rinktiniuose vienetuose (šv. Franciškus Asižietis) mūsų pasauly bus visuomet su senojo žmogaus priemaiša.

[13]) Netenka tačiau čia pamiršti, kad žmoguje tasai gyvulys proto vergovės ir civilizacijos įtakos yra iškreiptas iš pirminio savo natūralumo.

[14]) „Gyvatė“ gi šia kryptim stipriai gundo žydiją. Kovok žodžiu (formaliu protu), įtikinėk priešą (priešai visi ne žydai), apgauk jį, sugestijuok jį, išnaudok jį . . . Abelio-Kaino triukas vienas pirmųjų didžiųjų priešo apgavimų, kurį yra įvykdžiusi žydija.

Galybės veiksmai (stebuklai).

Ištraukos iš G. Papinio knygos psl. 144 — 152.

„Jėzus dažnai vengia daryti stebuklų. Jei žydai neklauso Mozės ir pranašų, neįtikins jų taip pat numirėlio prisikėlimas. Įspėja prieš stebuklus darančius. Bet Jo gailestingumas kai kada palenkia Jį stebuklus[15]) daryti . . . tačiau dažnai pagydęs ką nors įsakydavo išgydytam: „Eik ir niekam nepasakok“. *Jėzus neatėjo gyvenimui paneigti, bet atėjo jo patvirtinti* . . pastūmėti prie tobulybės ir laimės. Sąmoningai neieško ligonių. Jo pašaukimas yra šalinti dvasinį skurdą, skleisti dvasinį džiaugsmą. Tačiau, jei pakeliui atsitinka pašalinti kūno skausmą, grąžinti su sielos sveikata taip pat ir kūno sveikatą, jis negali atsisakyti; ir kai prisiartina prie jo su viltim ir tikėjimu ligonis, Jėzus pagydo ir jo kūną. Tokiam stebuklui užtenka Jo valios ir tikėjimo to, kuris prašo. Visus klausia: ar tiki, kad galiu tai padaryti? O kai išgijimas įvyksta: *tavo tikėjimas tave išgydė.*

Stebuklas Jėzaus akyse yra dviejų valių sutapimas — gyvas susidūrimas tikėjimo to, kuris veikia, ir to, kuris pasiduoda veiksmui. Tai dviejų išganingų tikrybių susitikimas.

„Nes iš tiesų sakau jums: jei turėtumėt tiek tikėjimo, kaip garstyčių grūdas, galėtumėt pasakyt šitam kalnui: eik iš čia į ten, ir pereitų; ir nieko negalimo jums nebūtų. Galėtumėt pasakyt šitam medžiui: išsirauk su šaknimis ir persisodink jūroje, ir jis paklausytų jūsų“. Tie, kurie neturi nei tūkstantinės garstyčių grūdo didelės tikėjimo, įrodinėja (žiūr. Šestovo apie „filosofų“ kelius), jog tokio galimumo nėra ir jog Jėzus buvo apgavikas.

Jėzaus veikimas yra sveikatos, jėgų, skaistumo, džiaugsmo, ir laisvės dovana; yra tai visų blogybių ir mirties nugalėjimas; *yra tai gyvybės kelias.* Jėzus yra gyvenimo, laimės bei džiaugsmo pranašas ir laidas“.

Jėzus tik tris numirėlius iš numirusiųjų prikelia. Prikelia ne tam, kad parodytų savo galybę ar nustebintų žmonių vaizduotę, bet vien sujaudintas kančių tų, kurie tuos numirėlius

---

[15]) Primintini šioje vietoje primityviški Renano protavimai apie antgamtinius dalykus.

mylėjo. Du šitų prikėlimų iš numirusiųjų, kaip žinome iš Evangelijos, buvo vieši („Talitha Qumi“ ir Lozoriaus prikėlimas).

Visais trimis atsitikimais Jėzus kalba į numirėlį, vien kaip į užmigusį. Kai jam sako, kad Jairo mergaitė mirė ir pranešta, kad Lozorius miręs, Jis primygtinai sako: Nemirė, bet miega. Netvirtina, kad prikelia iš numirusiųjų; jis vien pažadina. Jie vien miega; bet labai giliai; tiek giliai, kad tik antžmogiška (ne seno pasaulio) meilė tą miegą pertraukia.“

Auganti meilė, auganti gyvybė pertraukia ir užsnūdusį tautų miegą; žadina jų valią gyvybėn ir kūrybon. „Talitha qumi“, eina šauksmas ne vienai tautai. Tenka tad tas šauksmas išgirsti.

Paskutinės Jėzaus dienos žemėje

Daugiau nebecituosiu iš G. Papinio ir kitų autorių apie Jėzaus gyvenimą ir jo gyvybės ir meilės mokslą. Tai neįprastas man viešai reikštis darbas; be to, mes visi tai iš atminties žinome. Ir iš jau mano duotų citatų mes aiškiai matome, koksai yra buvęs begalinis skirtumas tarp Kristaus mokslo ir to, ką mums nešė iš Vakarų kryžeiviai, iš dalies iš Pietų ir iš Rytų slavai.

Dabar dar tik kiek pacituosiu (daugiausia iš G. Papinio) apie paskutines Jėzaus dienas žemėje.

Štai kelios citatos iš jo knygos skyrių: „Vagių urvas" ir „Žalčių padermė".

Paskutinėmis savo gyvenimo Velykomis Jėzus įžengia į Jeruzalę. Tačiau, šį kartą ne kaip nežinomas piligrimas. Daug atgarsių įspėja jo atvykimą; daug širdžių ir Jeruzalėje Jo laukia, nors čia viešpatauja romėnų kardas, pirklių auksas, kunigų ir teisininkų raidė. Žmonių minios jį džiaugsmingai lydi, jam įžengiant į miestą.

„Hosanna, Dovydo Sūnui", aidėjo tūkstantinės minios balsai. „Palaimintas Karalius, kuris eina Viešpaties vardu; Garbė Aukštybėse ir Ramybė danguose".

Šie šauksmai pasiekia farizėjų ausis. Jų protingumas papiktintas; jų širdys nerimsta. Kai kurie jų, nebetverdami daugiau, šaukia į Jėzų: „Mokytojau, suvaldyk savo mokinius. Ar gi nežinai, kad tokiais žodžiais galima kreiptis vien į Viešpatį, arba į tą, kuris ateis jo vardu?"

Jisai gi nesustodamas tarė jiems: „Aš sakau jums, jeigu jie nutils, akmenys pradės šaukti".

Šiuo atsakymu Jėzus patvirtino, kad Jis yra Kristus. Drauge tai karo paskelbimas, karo — Senam Miestui, Senam Pasauliui; kardui, raidei, mamonai.

Įėjo šventyklon. Tenai daugiausia būta Jo priešų. Toji šventykla tai buvo ne vien Šventų Švenčiausio buveinė ir aukų altorius, religinė pilis, mistinė tautos šventovė. Ten būta ir prekiavimo vietų, sandėlių, prekybinių derybų biržos, politinių ginčų tribūnos, reklamos, mokslininkų pasikalbėjimų, viešų pasireiškimų ir kit. vietų. Pastatyta ji ir kunigų išdidumui bei gobšumui patenkinti. Ši šventykla Jėzaus akyse turėjo būti visų jo (skelbiamų tiesų) priešų lizdas.

Jėzus atėjo į šventyklą jos griauti[1]), Tito legionams palikdamas medžiaginį jos sugriovimą.

Įeinąs į šventyklą Jėzus yra Persimainėlis (Persikeitėlis) prieš... rašytojus, apdulkėjusius senų knygų dulkėmis, prieš raidės pelenus, prieš pavergėjus, prieš sukčius.

Kieme prie šventyklos Jisai mato jaučių, avių ir karvelių pirklius su jų gyvuliais; mato prekybos klegesį ir nešvarumą; bankininkus, kurie pinigais prekiauja; mato prekiaujančios minios ermyderį. Nebepirmą kart Jėzus tai mato. Žinojo, kad Dievo namai paversti Mamonos namais; žinojo, kad, kunigams saugojant, ten eina prekyba ne vien medžiaginiais dalykais. Tačiau šį kartą nesuvaldė savo rūstybės ir pasipiktino. Susukęs botagą varo pirklius lauk, apversdamas bankininkų stalus su pinigais, karvelių narvelius... „Išeikite lauk iš čia su visu kuo! Viešpaties namai yra maldos namai, o jūs pavertėt juos vagių urvu".

---

[1]) Jau ir seniau Jėzus buvo nusikaltęs kunigams. Negerbė raidiškai šabaso, sakydamas, *kad subata žmogui, o ne žmogus subatai;* nepasmerkė amžinai paleistuvės; valgydavo prie vieno stalo su tariamais nusidėjėliais ir maištininkais; bendravo ir su nežydais. Pasakęs yra: „Vargas jums, raštų žinovai (filosofai) ir veidmainiai farizėjai (kunigai)", nes jūsų nusidėjimas yra prieš Dvasią nusidėjimas; patsai didžiausias nusidėjimas. Jų žodžiai priešingi jų darbams. Ilgai meldžiasi, o paskum skriaudžia žmones. Plauna ir valo iš viršaus, o savo viduj kupini pykčio ir šlykštybių. Kreipia dėmesio į apeigines smulkmenas, o ne į esmę. Stato paminklus mirusiems pranašams ir puošia senovės teisingųjų kapus, bet persekioja gyvuosius teisinguosius. „Gyvatės, žalčių padermė, kaip gi išvengsite pasmerkimo ir ugnies pragaro?" (ps. 50—51).

„Vargas jums, Raštų žinovai ir farizėjai, veidmainiai, kad esate, kaip grabai, iš viršaus dažnai gan gražūs, viduj dvokią, kurių nematyt, o žmonės, kurie eina šalia jų, nieko apie juos nežino" (ps. 53).

Šiuo savo elgesiu Jėzus galutinai sukėlė prieš save ir Jeruzalės pirklius. Kunigai gi ir sadukėjai jau seniai buvo prieš Jį nusiteikę. Galimas daiktas, sako Papini's, kad kunigai ir pirkliai dar tą patį vakarą susitarė nužudyti Kristų. Miesčionims teko surinkti kiek pinigų papirkti išdavikui ir paruošti kryžiui; kunigams teko surasti religinį pretekstą; atėjūnų valdžią (romėnus), kuriems rūpėjo išorinė tvarka, nesunku buvo įkalbėti suteikti kareivių.

Tuo tarpu Jėzus, išėjęs iš Šventyklos, per alyvų daržą, nuėjo Betanijos link.

Jau baigiami Didžiausios žmonijos gyvenime Tragedijos paskutiniai paruošimai. Karščiausios Meilės, didžiausios Gyvybės, aukščiausios ir pilniausios Laisvės Nešėjas, Naujo Pasaulio Kūrėjas, Jėzus akis akin susitinka su didžiausia savo priešingybe, su Mirtim, su Tuštybe.... Pirma Jisai Seno Pasaulio glėby (aplinkumoje) lig dugno išgeria kaupiną to pasaulio niekšumų, bjaurumų, šlykštumų taurę... (įvykdydamas, kaip sakoma Evangelijose, pranašų išpranašautą)[2]).

Jau augmens mirtis žymiai skirtinga nuo mineralo „mirties". Žmogus ir augmens mirtyje kartais jau nujaučia kaž ką negerą, kaž ką esmėje[3]) nenatūralaus; nujaučia truputėlį lyg ir liūdesio. Lelijos nuvytimas, rūtų darželio išmindžiojimas ir sunaikinimas, rožės, šalnų pagautos, mirtis ir t.t. yra gražiai apdainuota ir liaudies (ypač lietuvių) poezijos kūriniuose ir poetų. Paprastas mūsų kaimietis dažnai gailisi dėl liepos arba ąžuolo mirties.

Gyvuly (šuny, sakysime, arba arkly) mes matome jau daug žymesnių gyvybės reiškinių. Ir dėl to sunkesnė ir gyvybės prasme nenatūralesnė yra jų mirtis, negu augalų mirtis. Dar ir daug daugiau gyvybės matome žmoguje. Juo didesnis nenatūralumas, ir pasaulio kūrybos ir gyvybės kely tragedija, žmogaus kančios ir žmogaus mirtis. Juo žmogus kultūringesnis, savo jausmais ir savo siela gyvybingesnis, juo jis, kaip lietuvio sakoma, žmoniškesnis, juo didesnė jis yra antitezė, priešybė mirčiai.

---

[2]) Paskutinę duoklę senam pasauliui.

[3]) Esmėje, kai jis į tai žiūri savo asmens gyvomis akimis, o ne „proto akimis", individualaus, konkrečio egzistuojančio žmogaus akimis, o ne neegzistuojančio konkrečiai „abstrakcinio žmogaus" akimis.

Žmogus (jei jis tikrai gyvas žmogus ir nori pasilikti gyvu žmogumi nesiduodamas suvedžioti „protingai“ filosofijai, arba Šv. Rašto vaizdinga kalba kalbant — gyvatės gundymams valgyti bei savyje virškinti „gėrio ir blogio pažinimo medžio“ vaisius) savo *konkrečios gyvybės kūrybos keliais eidamas kovoja ir negali nekovoti su mirtimi ir jos keliaskiniais.* Tai jam privaloma pareiga ir būtina kūrybai vykdyti sąlyga.

Pakildamas išmintim (siela) aukštyn, savo valia sutvirtėjęs, įaugąs į amžinybę žmogus sugeba ramiai sutikti „šią pasaulinę“ savo mirtį, laikydamas tai vien epizodu savo kūrybos kelionėje gyvybėn. Taip yra tiktai beveik vien *gyvai* tikintiesiems.

Vis dėl to, ir šita „šiapasaulinė“ žmogaus mirtis yra didelis šio pasaulio disonansas[4]).

Tad Jėzus ir mirtis yra dvi pačios didžiausios pasaulio antitezės, priešybės ir Jėzaus, kad vien ir „šiapasaulinė“ mirtis yra buvusi pati didžiausia tragedija, kurią mes žinome; yra didžiausias nepakenčiamumas, nepakeliamumas. Ir tai, kaip gyvų sielų yra rašoma, toji tragedija yra ne vien buvusi, bet ir lig šiol nuolat esanti. Kaip kai kurių tvirtinama, gyvos kūrybos eigoje ji turinti būti atitaisyta (žiūr. kur kalbama apie praeities taisymą). Sakoma yra . . . , kad ir praeity buvusios kančios ir mirtis turi būti panaikintos.

Tačiau grįžkime prie paskutiniųjų Jėzaus dienų mūsų žemėje (cituoju iš to pat Papini'o).

Tragedijos dalyviai. Galilejiečiai — Jėzus, 11 jo apaštalų, Jo motina ir kiti, tvirtesni dvasia, negausūs dar jo pasekėjai. Tai aukos. Iš kitos pusės — judėjai (žydai) ir romėnai[5]). Judėjai:

---

[4]) Jei pasiliktume grynai medžiaginėje plokštumoje, tai mirtis galų gale išprasmintų visą žmogaus ir visą šio pasaulio buitį. Tačiau, mažumas žmonių tėra „grynakraujų“ materialistų.

[5]) Žydai ir romėnai lig šiol vaidina svarbų vaidmenį Kristaus mokslo tarpimo srity. Vadinamoji laisvamanybė, kur daugeliu atvejų yra neigiamas žmogaus gyvos sielos gyvenimas („gyvatės“ keliai), labai gausiai yra gaivinama žydų inteligentų pastangomis. Formalė teisė, kur žmogus nustumiamas antron vieton, tobuliausiai buvo formuluojama Romoje. Ji (toji teisė) ir jos atžalos yra persunkusios kuone visą teisių mokslą Vakaruose (iš dalies kuone visame pasauly); persunkusios ir įvairių krikščioniškų bažnyčių gyvenimą (tie pat „gyvatės“ keliai, neigią esmę, neigią gyvą žmogų su jo laisva valia ir kūrybos dovana ir teigią pirm visko formas, „normas“, „sienas“).

fariziejai (kunigai scholastikai) ir jų šiuo atveju palydovai sadukėjai (laisvamaniai inteligentai), pirkliai ir Jeruzalės minia. Jie, ir pirmieji tarp jų fariziejai, yra žudymo iniciatoriai. Jeruzalės minia — aukos niekinimo vykdytojai. Žudymo technikiniai vykdytojai — romėnai: Pontijus Pilotas ir apskritai Romos imperijos administracija ir Romos kareiviai (kardas). Žodžiu Jėzaus priešai: kunigai scholastikai ir teisių (taisyklių, normų) žinovai; laisvamaniai; gyvuliška minia ir kardas.

Tam tikros rūšies aukos ir žudytojų junginys, yra dvyliktasis apaštalas, Juda iš Karioto, kilimo iš Judėjos. Tarp Jėzaus mokinių jis yra buvęs lyg iždininkas; nešiojęs piniginę.

Juda iš Karioto viena iš mėgiamųjų literatūros temų. Tačiau nė vienas rašytojų nėra nors kiek labiau įtikinamai apibūdinęs jo psichologiją.

Kas jį pastūmėjo pragaištingan žygin? Ne pinigų godumas. Juk 30 sikelių ir tais laikais buvo maži pinigai. Pasilikdamas ir toliau su Jėzum, tarp jo mokinių lyg iždininko vietoje, jis galėjęs daugiau „uždirbti“, nuslėpdamas šio to savo naudai. Vadinas, piniginio sumetimo Jėzų išduoti Juda negalėjo turėti. Be to, mes žinome, kad gautus iš žydų pinigus kiek vėliau jis mes jiems po kojų ir pasikars.

Jėzaus garbės pavydėjimas, Jėzaus gyvenimo, šventumo nepakentimas. Tačiau, kam tasai 30 sikelių ėmimas, jų kunigams grąžinimas ir paskui pasikorimas. Žydiškas aukščiausio įtempimo (ekzaltacijos) patriotizmas. Sudaryti tokias sąlygas, kad Jėzus būtų priverstas žūt būt parodyti savo dieviškąją visagalybę, sutriuškinti izraeliaus priešus ir galutinai ir amžinai išlaisvinti ir iškelti žydų tautą. Kad ir su baisiausiu skausmu, jis būk ryžosi pasiimti nematytą gėdą ir nusižeminimą. Tačiau, apskritai jo elgesys tarp Jėzaus mokinių, sukinėjimasis su pamėgimu apie piniginę ir kit. čia prieštarauja.

Tikėjimo praradimas bei nusivylimas; bailumas bei išgąstis, išgirdus kokių nors žinių apie sąmokslą prieš Jėzų; kerštas, sadizmas[6]) . . . visam tam tyrinėtojai neranda pakankamo pagrin-

---

[6]) Išduoda Jėzų, kad pamatytų geriausio ir tobuliausio tarp žmonių, aukščiausios gyvybės nešėjo kančias.

do. Tad Judos iš Karioto psichologija pasilieka mums neaiški lig šios dienos.

Tačiau šiaip ar taip būtų buvę, Juda savo žygį padaro. Per paskutinę Vakarienę Jėzus yra pasakęs: „Vargas tam žmogui, per kurį Žmogaus Sūnus bus išduotas. Geriau būtų tam žmogui, kad jis nebūtų gimęs". Tačiau ir tokie žodžiai Jėzaus lūpose atrodo ne pasmerkimo, o pasigailėjimo žodžiai.

Kai Juda veda kareivius suimti Jėzų ir pabučiuodamas į lūpas nurodo nepažįstantiems Jėzaus iš veido kareiviams, kas reikia suimti, Jėzus jam taria: „Bičiuli, ko atėjai?", labai gerai žinodamas, ko Juda yra atėjęs. Ir tik vieną prašymą į jį turi: „Ką turi daryt, greičiau daryk!"

Vadinas, Jėzų yra išdavęs vienas iš dvylioks labiausia rinktinių jo mokinių. Išduodamas davė ženklą Jėzų pabučiavęs . . . vienas iš dvylikos artimiausių . . . lyg ne žmogum tuo metu būdamas, o vien Piktojo tarpininku.

Tai paskutinis „intymiškas" Jėzaus atsisveikinimas su žmonėmis.

Po vakarienės paskutinę naktį Jėzus praleido Getsemanio sodely (daržely). Nerimas Jį jau yra apsiautęs. Pasiėmė Jis su savim tris savo mylimiausius mokinius: Simaną-Petrą, Jokūbą ir Joną.

Iš dvylikos rinktinių mokinių pasirinko tris, labiausiai mylimus ir mylinčius, labiausiai tvirtus, taurius ir ištikimus. Gal būt nors jie, gal būt, nors vienas jų, bus Jam ištikimas lig pat galo? Gal būt — čia didžioji Žemės ir žmonijos tragedija, čia ir Agonijos pradžia (galimumas?).

Ir pradėjo Jėzus liūdėti ir virpėti, nykumui artinantis.

„Žmonės, pagelbėkite Žmogui Dievui; broliai — Broliui", yra parašyti žodžiai. „Žmonės, pagelbėkite Dievui", yra išlikę žodžiai Korane. Trupiniai nepaženklintųjų surenkami.

Liūdi net lig mirties; tiek, kad mirties nori. Tas, kuris yra pasakęs: „Aš esmi prisikėlimas ir gyvybė". Tas, kuris yra didžiausia mirčiai priešybė.

Pasitraukia vienumon, norėdamas pasilikti su Tėvu. Tačiau taria trims parinktiesiems, trims patiems savo mylimiausiems:

„Liūdna yra mano siela (net) lig mirties; pasilikite čionai ir budėkite su manim".

Nori būti vienas su Tėvu. Tačiau pirmą kartą gyvenime nori būti vienumoje su Juo ne visiškai vienas: žmonių artumą, „gyvybės artumą“ nori jausti. Lyg vis dėl to toji neva atrama jam reikalinga būtų šioje valandoje.

„Iš žemės paimtas, į žemę ir grįši“ pasakyta apie seno žmogaus kūną ir jo kūniškus dalykus. Agonija eina. Visa žemės sloga slogina Žmogų. Lengvasis tos lavoniškos slogos prislėgtas; lyg pasunkėjęs. Žemės mechaniškos jėgos, mirties jėgos laikinai tramdo Jį.

Kiek nuo mokinių pasitraukęs ir likęs vienas nakties glūdumoje, kritęs veidu į žemę meldžiasi:

„Abba, Tėve! Kiekvienas dalykas Tau yra galimas. Mano Tėve, jei tai yra galima, tegu pasišalina nuo manęs ši valanda!“.

Jis yra ir žmogus, kad ir tobuliausias, kad ir Naują Pasaulį kuriąs. Drauge ir *gyviausios gyvybės nešėjas,* didžiausia mirčiai priešybė. Žmogus iš kūno ir kraujo . . . žino, kad jo niekinimas ir išnaikinimas yra arti; kūnas bus kankinamas, Kraujas jo ištekės; gyvenimas bus nutraukiamas.

Jis jau patyrė vieno savo rinktinių 12 mokinių klastą. Savo siela mato paties tvirtojo savo mokinio (Petro), nors ir laikinį vis dėl to Jo išsižadėjimą. Mato bailumą ir kitų mokinių. Mato kuone visos tautos išsižadėjimą ir gyvuliškumui pasidavimą. Mato ateities vaizdus, kur Jį pamilę jautriausių širdžių žmonės bus ne tik pašiepiami ir niekinami, bet ir baisiai kankinami bei žudomi. Žmonės pasiryžę gražiai gyventi ir vien gerą daryti bus nuolatinė visokių piktadarybių auka, niekšų ir budelių naudai. Gerajam daromomis skriaudomis „laimę“ savo kraus piktadariai. Mato silpnumą dabar ir ateity ir pašauktųjų. Mato „gyvatę“ įsitvirtinusią tarp formaliai artimiausių Jo mokslui žmonių.

Taurę sunkią ir karčią geria nakties vienumoje Žmogaus Sūnus; tokią sunkią ir karčią, kokios niekas daugiau negėrė ir negers žemėje.

Tėvas Visagalis. Viską gali. Gali ir šią taurę nuo Sūnaus pašalinti. Gali ir nenori. Tai Sūnaus širdį slegiančių kartumų baisybė ir bedugnė. Štai ir didžiausioji Jam pačiam „pagunda“ ir kryžiaus „baisingumas“. Tai Agonijos pasunkėjęs tęsinys.

Pabaigęs maldą, grįžo Jisai prie savo mylimiausių trijų mokinių. Rado juos miegančius; gal būt, ne tiek kūno, kiek dvasinio nuovargio lyg apalpimo nugalėtus.

„Vienos valandėlės negalėjote budėti su manim? Budėkite ir melskitės, kad nebūtumėte gundomi, nes dvasia yra pasiryžusi, bet kūnas yra silpnas".

Jėzus antrą kart pasišalino nuo jų, dar didesnio nerimo suimtas. Visai vienas . . . tik su savim . . . absoliutinėje vienumoje. Jam artimiausios, mylimiausios žemėje sielos, kurioms Jis tiek meilės pareiškė, tiek malonės, tokių pažadų suteikė . . . šioje tokioje sunkioje Jo valandoje vieno, vienintelio prašymo — budėkit su manim, nepasiduokit miegui — nepatenkino.

Kas visas atsidavė, nieko negauna. Šią naktį visi Jį atstumia, apleidžia. Niekas neišklauso. Nei žemėje, nei danguje.

Tą naktį nesnaudžia vien Jėzaus priešai. Kunigai, teisininkai, kardo nešėjai ir Juda. Tie, kurie Jėzaus neapkenčia ir tie, kuriuos Jo priešai pavartoja, kaip mechaninį savo tikslams įrankį.

Vienumoje Jėzus vėl meldžiasi į savo Tėvą. Didžiausio įtempimo kovoje Dvasia nugali kūną. Tačiau tasai kūnas jau žlungąs dalykas. Prakaitas liejasi iš viso kūno . . . prakaitas drauge su kraujo lašais. Žmonėms iš nuodėmių (iš Seno Pasaulio išvesti), atpirkti pažadėtas (išpranašautas seno pasaulio žiaurumo) kraujas pradeda sroventi jau Alyvų Kalne.

Ir baigiama į Tėvą malda:

„Tėve mano. Jei negalima, kad ši taurė Mane aplenktų (pro Mane praslinktų), tegu išsipildo valia Tavo".

„Ne Mano, bet Tavo tebūnie Valia" (Luk. 22, 42). „. . . Bet ne ko Aš noriu, o ko Tu" (Mat. 14, 36). Ar gi tai Jis galėtų pasakyti, jeigu nežinotų, kad Sūnaus valia, tai dar ne Tėvo valia.

„Aš ir Tėvas viena" (J., 10, 30) . . . amžinybėje, *bet šios žemės laiku* dar vis — du[7]).

---

[7]) Mes čia prisimename Jėzaus žodžius: „Mano viešpatystė *ne iš šio pasaulio*" . . . nes jis (šis pasaulis) dar Senas, dar inercijų, normų, dėsnių, dogmų, nepajudinamumų, apsimetimų („gyvatės" ir t.t.) pavergtas.

Tačiau „. . . Būk Valia Tavo, kaip danguje, taip ir *žemėje*", pasakyta Jėzaus maldoje („Tėve Mūsų"); Jėzaus širdies gyvo plakimo maldoje. Tačiau „Tie, ką su Manim, Manęs nesuprato".

„Mūsų išganymas mumyse". Tikėjimas be meilės ir gerų darbų —

Nori ar nenori taurę tą gerti... prasiveria baisingiausias pasaulyj prieštaravimas... Baisioj agonijoj virpa Sielos gūdumai, kaip daugiau niekur, niekad...

Ir karščiausia, tvirčiausia nuo praamžių malda:

„Tėve, išgelbėk Mane nuo šios valandos... tačiau šiai valandai Aš ir esu atėjęs" (J., 12, 17). Lyg padaryk, sako Merežkovskis, kad Aš nenorėčiau to, ko noriu, kuo Aš esu.

---

tuščias, negyvas dalykas. Naujas Pasaulis Žemėje paties žmogaus meilės ir darbų kuriamas, Dievui padedant.

Dieviškumas, pasak Vydūną, įeinąs (per žmogaus valią, meilę ir gerus darbus) į pasaulį, keičia jį iš pagrindų. Ne bėgti ar slėptis iš Žemės pas Dievą ir ne kristi (grimsti) iš dangaus į žemumas (į medžiagą, į „gyvatės" fokusus) ir ne metafiziškai šaltai arba šventvagiškai tai jungti, o ugningai, širdingai ir konkrečiai. Reikalinga matyti ne vien laiko ir erdvės berybės, bet ir (seno pasaulio) Pabaigą, kur laikas susiduria su amžinybe, kur *žemiškas kinta į Naują Pasaulį.*

„Būk Valia Tavo danguje ir *žemėje"*. Mums pagrindinė reikšmė čia yra žody: „žemėje", nes mes dar gyvename ir veikiame žemėje. Žemėje mūsų didysis uždavinys. Negi mes jau manome ką keisti ir taisyti danguose? Žemę gi mes privalome lig pat pagrindų, lig pat pirminių pradų savo gyva kūryba pakeisti... visus jos dėsnius, normas... panaikinti, visus „nekintamumus" bei inercijas... sugyvybinti visus negyvumus.

„Dievas prieš Adomą atvedė visus savo sukurtus gyvulius, augmenis ir kitus daiktus, norėdamas išgirsti, kaip Adomas tuos daiktus pavadins", pasakyta sename rašte; norėdamas pamatyti *gyvus konkrečius* šio pasaulio santykiavimus. Ir atidavė Adomui visą žemę. Ir nustebęs žiūrėjo ir matė Adomas gyvą konkretų gyvenimą. Bet... „gyvatė" sunykino šį pasaulį. Tačiau skaitome Šv. Rašte: „Dievo Karalystė tai sėkla į žemę berta ir žemėje nokstąs „derlius" (beauganti laisvos valios žmogaus gyvoji kūryba) yra „žemėje paslėptas turtas" ir „laimingi ieškantieji sieivartaujantieji, trokštą, taip pat ir tykieji, nes jie paveldės *žemę"*.

Gerą naujieną skelbė Jėzus žmonėms. Iš Evangelijos per amžius skamba ši džiaugsminga naujiena: iš dangaus žemėn *jau leidžiasi* Dievo Karalystė (nes žemėje jau yra pirmų laisvos valios, meilės ir kūrybos reiškinių). Tik šiuo metu tasai garsas lyg apnykęs... karalystė vėluojasi, nes laikas, matyt, neišėjęs ir, žemės mastu matuojant, to laiko, matyti, bus bemaž neribotai daug.

Tačiau, Jėzus gyveno drauge laike ir amžinybėje. Ir mes patys, kiek nesame vien dulkės, vien žemės padariniai, gyvename ne vien žemėje, erdvės ir laiko ribose, bet ir amžinybėje, nors ten (amžinybėje) dar ir nedaug ir tame dažniausia visi nesusivokiame. Dar labai toli esame nuo Naujo Pasaulio, nors tendencijos tan kelian *žemėje jau gimusios.* Šiuo metu mums

Žmogaus širdis čia klausia: „Kaip Visagalis Tėvas galėjo nepatenkinti *tokios* Sūnaus maldos. Kad ir stipriai mus tikina, kad taurė ta negalėjo Jo aplenkti, kad Jisai pats savo valia Kryžių pasirinko. Ir yra pasakęs: Štai Kūnas Mano, valgykit jį. Štai Kraujas mano, gerkite jį.

Grįžęs prie mokinių vėl randa juos įmigusius. Tačiau, jau nebežadina jų. Jau Jis yra suradęs patį didįjį suraminimą, kokį tik galima čia rasti. Tegu ilsis mokiniai; tegu ilsis visi žmonės.

Slenka Getsimano naktis. Jėzus žadina savo mokinius: „Štai atėjo valanda. Kelkitės, eikime; štai tas, kuris išduos mane, jau prisiartino".

---

laikas ir amžinybė dar yra atskiri, išsinėrę dalykai; Jėzui gi Kristui jie sujungti vienumon.

Ne išorybėje, o savyje, savo širdy Jėzus matė auštančią didžiąją Naujo Pasaulio aušrą. Tai buvo vienintelė žemėje valanda.

Prasiveriant dangui amžinybė gyvai konkrečiai buvo palietusi žemę: Dievo karalystė buvo pakrypusi žemės link, kurioje gyveno dangiškasis Žmogaus Sūnus, Dievo Sūnus. Amžinybė buvo pradėjusi liesti laiką, istoriją . . . galėjusi realizuotis žemėje, jei tik žmonės būtų panorėję. Sekančiame akymirksny visa tai pranyko, kai žmonės Kristų atstūmė. Buvo dvi taurės: Dievo Karalystės ir Golgotos kančių. Kančių taurė teko Jėzui išgerti, o Karalystės taurė praslinko šalia žmonijos. Tačiau lig Getsimano nakties Jis nežinojo, kuri taurė šalia Jo praeis. Jis buvo žemėn atėjęs. Laisva savo valia žmonės paskui Jį turi sekti. Nes nesi žmogus, jei neturi savo laisvos valios Jei paėmęs tave už rankos vedu, tai čia mano darbas, mano kūryba, o ne tavo. Tad Jėzus neturėjo ir nenorėjo žinoti ir nežinojo, kuri taurė pro Jį praslinks, kad nesuvaržius savo ir žmonių laisvos valios.

„Tos dienos ar valandos niekas nežino — nei angelai, nei Sūnus. Žino vien Tėvas". (Mk. 13, 22). Tėvas Sūnui viską atidengė, bet ne šitą. Šitame viename punkte teko Sūnui atsiskirti nuo Tėvo, kad iš amžinybės įeiti į šį pasaulį, kančias ir mirtį pakelti.

„Aš ir Tėvas viena" (J., 10, 30) . . . amžinybėje, bet šios žemės laiku dar vis — du.

Patsai mums artimiausias dalykas, patsai žmogiškiausias, tai šis nežinojimas; laisvu noru nežinojimas; lyg Sūnaus nuo Tėvo (iš dalies) tam tikras atkritimas. Čia sunkioji slaptoji Sūnaus Kančia, čia gal būt didžiausias Jo pasiaukojimas. Čia didžiausias ir pagundos dalykas ir baisioji kančia, pasiekusi apogejaus kryžiaus sunkiausioje valandoje: Dieve, Dieve! Kodėl Tu Mane apleidai?

Čia mums atsiveria ir Getsimano maldos didžioji, baisioji paslaptis ir reikšmė: Tegu aplenks mane šita taurė!

Scena su Juda, paskui su Simanu-Petru, kuris nukerta Kaifos tarnui ausį. Jėzus sudraudžia Petrą ir leidžiasi suimamas tardomas:

„Išėjote manęs suimti su kardais ir lazdomis, lyg kokį piktadarį. Kasdieną buvau šventykloje mokyti ir nepakėlėte prieš mane rankų. Tačiau *ši yra jūsų valanda, kur viešpatauja tamsybių galia*".

Jėzų veda. „Tuomet — prisipažįsta Matas — visi mokiniai jį apleido ir išbėgiojo".

Pirmiausia Jėzų veda pas Vyriausią žydų kunigą Anną (Ananiją), didžiausį Jo priešą. Ananijas „gyvačių" takuose įgudęs, karvelių ir kitose prekybose (tranzakcija su Juda ir pan.) prityręs. Ananijas klausia, kas yra Jėzaus mokiniai, bet nesulaukia atsakymo. Antras klausimas: kuo remiasi Jo mokslas.

Jėzus atsako:

„Aš viešai kalbėjau žmonėms; mokydavau sinagogose ir šventykloje, kur renkasi visi žydai; nieko slaptai nesakiau. Kam Manęs klausi. Paklausk tuos, kurie Manęs klausė ir girdėjo, ką sakiau; jie gerai žino, ką esu sakęs".

Ananijas nepatenkintas ir vienas uoliųjų sargybinių kerta Jėzui per veidą:

„Taip atsakinėji vyriausiajam kunigui". Tai įžeidimų pradžia, kuriuos tiek yra pamėgęs senasai pasaulis.

Jėzaus žodžiais sumaišo įžeidėją:

„Jeigu blogai pasakiau, parodyk, ką blogai esu pasakęs; bet, jeigu gerai pasakiau, kam mane užgauni".

Ananijas siunčia Jėzų pas Kaifą, kad būtų atlikta teismo procedūra.

Tik du iš vienuolikos ištikimiausių mokinių seka iš tolo paskui Jėzų; Petras, Jono sūnus ir Jonas, Zebediejaus sūnus. Kiti kaž kur pranyko. Tačiau iš tų dviejų vienas, būtent, Petras per vieną naktį tris kartus užsigina, kad jis nepažįstąs Jėzaus.

Jėzus, vedamas per kiemą nuo Ananijos pas Kaifą, išgirdo Petro žodžius, trečiu kart užsiginantį, kad Jėzaus nepažįstąs, ir akimirksnį pažvelgia į jį. Petras dar kartą pamatė tą žvilgsnį, kuriame jisai vieną kartą jau buvo įžiūrėjęs dieviškumo spindėjimą; begaliniai švelnų ir malonų, šį kart ir skaudaus liūdesio kupiną.

Petras nuleidžia galvą; virpa; sunkiai keliasi nuo žemės ir sukniubęs išeina iš kiemo. Gailesčio ir susigraudinimo apimtas Petras pranyksta nakties tamsoje. Lig pat savo mirties Petras jau nepamirš šitų malonių skausmingų akių... jos jam yra pasakiusios daug daugiau, negu tai galima išreikšti bet kokiais žodžiais.

Pas Kaifą, sinedrijone (teisme, sudėties: 23 kunigai, 23 teisininkai (knygų žinovai), 23 seniai ir 2 pirmininkai), prieš Jėzų išstatomi iš minios parinkti kaltintojai. Iškeliami visokie kaltinimai. Vienas didžiausiųjų tai Jėzaus pasakyti, kaip tvirtina kaltintojai, žodžiai:

„Galiu sugriauti šią šventyklą, žmogaus rankos padarytą, ir per tris dienas atstatyti kitą, kuri bus ne žmogaus rankos padaryta".

Jėzus į viską atsako vien tylėjimu.

Kaifas pagaliau klausia:

— Prisiekdinu Tave Gyvuoju Dievu pasakyti, ar Tu iš tiesų esi Kristus, Palaimintojo Sūnus.

Jėzus taria: „Jeigu ir pasakyčiau, nepatikėsit man, ir jeigu jūsų paklausčiau, neatsakytumėt man".

Visi klausia: „Tad, Tu esi Kristus, Dievo Sūnus".

Jėzus atsako:

„Jūs patys sakote, kad esmi. Štai aš sakau jums, kad nuo šiol pamatysite Žmogaus Sūnų, sėdintį Dievo galybės dešinėje ir ateinantį dangaus debesyse".

Kaifas plėšia kunigiškus savo rūbus, rėkdamas:

„Jis piktžodžiauja, Jis piktžodžiauja".

O minia choru staugia:

„Mirties".

Teismas baigtas.

Pasibaigus teismo žiauriai komedijai, prasidėjo tarnų piktas žaismas. Galima niekinti ir spiaudyti Aukštybę... o sename pasauly mėgėjų tam daug. Pradžią duoda vienas vyresniųjų, kuris praeidamas pro šalį spiauna į Jėzų. Tarnų gauja seka vyresniojo pavyzdžiu. Spiaudo, stumdo, daužo per veidą. Pagaliau vienas iš gaujos (gal nepakęsdamas Jo akių žvilgsnio) purvinu skarmalu užriša jo akis. Gaujos dalyviai vienas po kito smogia jam per veidą, klausdami:

„Pranašauk, Kristau, kas tasai, kuris Tave užgavo?"

Veidas, kuris po Getsimani sielos kančių ir nemigo nakties, buvo išbalęs, kaip baltoji gėlė, tamsėja nuo mėlynų dėmių ir kraujo žaizdų.

„Ir daug kitų dalykų darė ir kalbėjo prieš jį, piktžodžiaudami", pasakoja Lukas.

Tačiau žydų vyresnybei dar tenka išgauti iš Romos prokuratoriaus mirties sprendimo patvirtinimą ir skubų tą pačią dieną sprendimo įvykdymą (ateina Pascha). Tad žydų vyresnybė, jų tarnai ir Jeruzalės minia veda Jėzų pas Pilotą.

Pontijus Pilotas skeptikas, netikįs į aukštesnes galias; iš dalies, matyt, ir epikurietis ir jau prasidedančio Romo valstybės dekadanso žmogus. Žydų tautos nekenčia. Ji atrodo jam lyg koks gyvatynas ir utėlynas. Nešvari visais atžvilgiais, klastinga ir kerštinga, apdriskusi ir sofistinė; nepailstanti ginčuose; prietaringa ir įžuli[8]). Žydai taip pat dar labiau Piloto neapkenčia. Tai svetimos valdžios ir priespaudos atstovas; jų šventyklų, jų tvarkos bei papročių ir jų pačių negerbiąs. Jau būta kelių aštrių konfliktų tarp žydų ir P. Piloto. Ir šią dieną jie priversti yra prašyti jį patvirtinti jų sprendimą, prašyti jo pritarimo.

Kaltintojų ir skundėjų gauja susirenka pretorijos aikštėje. Sustoja lauke, nes, jei įeitų į namus, kur yra rūkšties ir raugintos keptos duonos, susiteptų (pasidarytų nešvarūs) visai dienai ir negalėtų valgyti paschos. Nekaltojo kraujo praliejimas nesutepa, o raugalas sutepa.

Pilotas pasirodo prieangy ir klausia:

„Kuo kaltinate šitą žmogų?"

Žydų minia su jos vyresnybe yra Piloto priešai. Suimtasis, matyti, yra žydų priešas. Tad Pilotas instinktyviai lyg stoja suimtojo pusėn. Jei pasirodytų atsitiktinai, kad jis nekaltas žmogus, tai Pilotui būtų gražios progos nevykdyti to šėlstančio gyvatyno įgeidžių.

Kaifas lyg įžeistas atsiliepia:

„Jeigu jisai nebūtų piktadarys, nebūtume jo čionai atvedę".

Į tai Pilotas trumpai atsako:

„Pasiimkite jį ir teiskite pagal savo įstatymus".

---

[8]) G. Papini's nevengia spalvų tirštinimo.

Romėno nusileidimas nepatenkina žydų. Sinedrionas gali taikyti lengvesnes bausmes. Tuo tarpu šiandien žydai geidžia didžiausios bausmės, kur reikalingas Romos sutikimas.

„Gerai žinai, kad neturime teisės nieko bausti mirties bausme", atsako Pilotui žydai. Ir aiškina melagingai Pilotui:

„Sugavom Jį, kad Jis kurstė mūsų liaudį ir draudė mokėti mokesčius cezariui ir vadino save Kristum, Žydų Karalium. Jis kursto žmones".

Tačiau dar neįtikino Piloto galutinai. Sugrįžta pretorijon ir įsako Jėzų atvesti ten. Klausia:

„Ar Tu esi žydų karalius?"

Jėzus neatsako. Prokuratorius tęsia: „Ar negirdi, kiek dalykų prieš Tave keliama?" Jėzus ir toliau tyli. Pilotas nenori prileisti triumfo tų, kurie jo neapkenčia, drauge neapkenčia ir šito suimto žmogaus, ir nori išgauti bent kokį žydų žodžių paneigimą. Tad primygtinai dar klausia:

„Tat Tu esi žydų karalius?"

Jėzus atsako klausimu į klausimą:

„Pats iš savęs sakai šitą apie Mane, ar tau sakė apie Mane?" Pilotas truputį lyg įžeistas sako:

„Ar gi aš esu žydas? — Tavo tautos žmonės ir kunigų vyresnieji padavė Tave į mano rankas. Ką padarei? Ar iš tikrųjų Tu esi žydų karalius?"

Atsakyme jaučiamas taikingumas; — pasakyk, kad netiesa yra tai, ką jie tvirtina ir būsi laisvas. Jėzus nenori išvengti mirties; tačiau visų akivaizdoje, dar kartą pasisako; be to, suteikia progos Pilotui tapti gyvuoju žmogum.

„Mano karališkoji valdžia neina iš šio pasaulio. Jei ji iš šio pasaulio būtų, mano valdiniai kovotų už ją, kad nebūčiau paduotas į žydų rankas".

Romėnas nesupranta. Ir vėl klausia:

„Tad Tu esi karalius?".

„Taip, tai tiesa, aš esmi Karalius. Tam aš gimiau ir tam atėjau į pasaulį, kad paliudyčiau apie tiesą. Kiekvienas, kurs yra iš tiesos, klauso mano balso".

Pilotas į tai: „Kas tai yra Tiesa?" Jis be abejo yra skaitęs ir girdėjęs sofistų nepabaigiamus tuo klausimu ginčus; ginčus, ne-

išeinančius iš tam tikros plokštumos. Tad Pilotas negali net įsivaizduoti, kad stovįs prieš jį suimtasis ir apdaužytasis pavargėlis galėtų ką vertingo apie tiesą pasakyti. Ir atsistojęs nori išeiti.

Šis trumpas pasikalbėjimas padarė tai, kad Piloto vardas išliko amžiams žinomas . . . bet neigiamu atžvilgiu.

Pilotui norint išeiti jį sulaiko jo žmonos atsiųstas tarnas prašyti nieko nedaryti šitam teisingajam. Tai sutampa ir su paties Piloto noru. Jis randa išeitį. Patikrinęs, kad Jėzus yra galilėjietis, jis siunčia Jėzų pas Erodą Antipą. Vadinas, atsikrato. Dėl kitoniškų, negu Pilotas motyvų, E. Antipa taip pat vengia duoti sprendimą ir įsako Jėzų vesti atgal pas Pilotą. Pašiepdamas Jį įsako užmesti ant pečių baltą blizgantį apsiaustą. Toksai apsiaustas yra žydų karalių apdaras. Tuo būdu, norėdamas paniekinti Jėzų, Erodas Antipa lyg patvirtina ir Jėzaus nekaltybę ir Jo Didžiąją Misiją.

Pilotui per tą laiką lyg daugiau atsirado noro paleisti Jėzų. Be to, yra progos pažeminti žydus. Tad lig galo jis rodo, lyg laikytų Jėzų, žydų karalium — pavargėlį kaimietį dailidę ir šią valandą dar taip išniekintą.

Kreipdamasis į vyresnuosius kunigus ir kitus, Pilotas sako: „Atvedėte man šį žmogų neva žmones kurstantį ir štai, po to, kai jūsų akivaizdoje apklausiau Jį, aš neradau Jo kalto nė vienu nusikaltimu. Net ir Erodas nieko nerado, nes vėl atsiuntė pas mus. Vadinas, Jis nieko nėra padaręs, už ką būtų kaltas mirties. Pabausiu Jį ir paleisiu“.

Iš tūkstančių gerklių išsiveržia riksmas: „Nužudyk Jį“. Kai triukšmas šiek tiek nurimo, Pilotas klausia:

„Ką turiu daryti su Jėzum, kurį vadina Kristum?“ Ir visi suriko: „Tebūnie prikaltas prie kryžiaus“. Tačiau Pilotas dar priešinasi: „Bet ką gi blogo Jis yra padaręs?“

Kunigai ir minia vis tą pat rėkia:

„Tebūnie prikaltas prie kryžiaus! Nukryžiuok Jį“.

Pilotas ir toliau dar priešinasi gyvuliškiems šauksmams:

„Sakau jums, kad neradau Jo niekuo kalto. Bet jūs turite paprotį, kad Paschai išleisčiau vieną nusikaltėlį laisvėn. Kurį norite paleidžiami Barabbą, ar Jėzų, kurį Kristum vadina?“

Barabba yra buvęs didelis nusidėjėlis, žmogžudys. Minia gal būtų sumišusi. Tačiau kunigai greit susigriebia ir į antrą Piloto paklausimą:

„Kurį dviejų norite paleidžiami?“ sušunka: „Paleisk Barabbą. Šitas gi tenumiršta“.

Dabar jau sumišo patsai P. Pilotas, tipingas „seno pasaulio“ žmogus. Svyruodamas ir neturįs aiškaus pasiryžimo, jis, lyg patarimo ieškodamas tuose, kuriems galėjo ir turėjo duoti įsakymus, klausia:

— Tad ką gi aš turiu daryti su Jėzum, vadinamu Kristum?

— Nukryžiuok Jį! Tebūnie prikaltas prie kryžiaus!

— Bet Jisai gi nieko blogo nėra padaręs.

— Nukryžiuok Jį! Nukryžiuok Jį!

— Pasiimkite Jį — šaukia Pilotas — ir nukryžiuokite, nes aš nerandu Jo niekuo kalto.

— Mes turime *įstatymą* ir pagal šį įstatymą Jis turi mirti, nes Jis vadina save Dievo Sūnumi. Nukryžiuok Jį!

Pilotas tuomet įsako nuplakti Jėzų. Kareiviai tai įvykdo ir nuo savęs dar padidina kančias. Ant galvos Jėzui uždeda erškėčių vainiką, kuris giliai sužeidžia Jo galvą, ir iš jo mesioniškumo pasityčiodami užtempia jam ant pečių raudoną legioninko apsiaustą ir į ranką įspraudžia vytelę. Sodina Jį kedėje. Vienas po kito priklaupdami, šaukia: „Sveikas, Žydų Karaliau!“ Kai kurie kareivių tuo nesitenkina. Tai vienas, tai kitas suduoda jam per veidą, spiaudo į akis, arba, ištraukdami iš rankų vytelę, drožia Jam per galvą ir erškėčių spygliai giliau sulenda Jam į galvą ir kaktą.

Atvyksta prokuratorius. Išveda Jėzų į prieangį ir, rodydamas kunigams ir miniai nukankintą Jėzų, sušunka:

— Štai Žmogus. Ecce Homo.

Lyg paskutinis dvasios šviesos spindulys yra padiktavęs Pilotui šiuos didžius žodžius, kurių gilios reikšmės jis pats, matyt, nebuvo tikrai numanęs. Žodžiuose surasta tiesa, didesnė ir gilesnė, negu bet kurio graikų filosofo, bet Piloto sielos gelmių ta tiesa nėra palietusi.

Dar kartą jis kreipiasi į Jėzų: „Pasakyk man, iš kur Tu?“ Jėzus neatsako.

— Nesikalbi su manim? Ar nežinai, kad turiu teisę paleisti Tave arba nukryžiuoti?

Jėzus pagaliau atsako: „Jokios valdžios Man neturėtum, jei ji tau iš anksto nebūtų duota. Todėl tas, kuris išdavė Mane į tavo rankas, yra kaltesnis už tave“.

Pilotas į žydus: „Štai jūsų karalius“.

Žydai, įsiutę dėl pakartotinių jų įžeidimų, šėlsta:

— Jeigu Jį išleisi, nesi cezario draugas. Nes kiekvienas, kuris save laiko karalium, yra cezario priešas.

Žydai pataiko į jautrią Romos tarno vietą. Sumišęs Pilotas duoda blogai suformuluotą klausimą: „Ar aš turiu nukryžiuoti jūsų Karalių?“ Kunigų vyresnybė dar vieną melą paskelbia: „Mes neturime kito karaliaus be cezario“, o minia ūžia: „Mirtis Jam, Mirtis! Nukryžiuok!“.

Pilotas nusileidžia. Tačiau jis norėtų ir savo nekaltybę apsaugoti. Griebiasi teatralių priemonių. Įsako atnešti vandens ir visų akivaizdoje nusiplauna rankas, sakydamas:

— Aš nesu kaltas kraujo šito teisingojo; pagalvokite patys!

Minia vienu balsu atsiliepia:

— Jo kraujas ant mūsų ir mūsų vaikų.

Taip skepticizmo uznuodytas žmogus nemokėjo gelbėti Nekaltojo. O Senojo Pasaulio kunigai ir minia troško nekaltojo kraujo. Juose būta labai daug, kas baimisi Naujojo Pasaulio gimimo ir jo neapkenčia.

Jėzus prikaltas prie kryžiaus.

Jėzaus mirties sprendimas patvirtintas. Tačiau Pilotas, gal būt, keršydamas žydams, kurie jį privertė nusileisti, vienam savo raštininkų diktuoja žodžius, kurie turi būti parašyti lentelėje. Tą lentelę nuteistasis turi nešti užkabintą ant kaklo, o vėliau ji prikalama kryžiaus viršuje. Parašas trimis kalbomis: romėnų, graikų ir hebrajų:

Jėzus Nazarietis Žydų Karalius.

Žydai piktinasi. Tačiau Pilotas čia nenusileidžia: „quod scripsi, scripsi“, — ką parašiau, parašyta.

Paskui eina Jėzaus kelionė su kryžium į mirties vietą. Visi žinome, kaip kely netekęs jėgų Jėzus griūva su kryžium lyg ne-

gyvas. Iš minios vieni Jį pajuokia ir niekina, kiti ragina kareivius versti Jėzų toliau nešti kryžių. Tačiau, kareivių būrio vadas jų neklauso ir pastebėjęs minioje grįžtantį iš darbo *kaimietį* Simaną Kirenietį liepia jam nešti kryžių. Tasai tai be murmėjimo ir daro.

Minios daugumas tuo nepatenkintas. Nepatenkinti ir du galvažudžiai, kurie patys savo kryžius neša.

Žudymo vietoje apie savo žudytojus Jėzus taria žodžius: „Viešpatie, atleisk jiems, nes nežino, ką daro", gyvendami sename pasauly ir alsuodami seno pasaulio oru.

Jėzus ir galvažudžiai prie kryžiaus prikalami; Jėzaus rūbai pasidalomi[9]). Ginčas dėl tunikos, kuri buvo sunerta, vienas gabalas. Metami dėl jos burtai, kam turi tekti.

Iš gaujos kyla pasityčiojimų klegesys. Ir kai kurie kunigų „protingai" kalba:

— Tu, kuris turėjai sugriauti šventyklą ir per tris dienas ją atstatyti, išgelbėk pats save. Jei iš tikrųjų esi Dievo Sūnus, nužengk žemyn nuo kryžiaus[10]).

Drauge su jais didžiai įpykęs tyčiojasi ir vienas prikaltųjų galvažudžių:

— Ar gi Tu nesi Kristus? Išgelbėk gi save ir mus!

Bet susigraudinęs antras galvažudys, bando sudrausti pirmąjį ir staiga tikėjimo gal būt pagautas (girdėjęs, kas Jėzaus buvo kalbėta apie ramybės Karalystę) sušunka:

— Atsimink ir mane, Jėzau, kada ateisi į savo Karalystę.

Jėzus nutraukia savo ilgą jau tylėjimą:

— Iš tiesų sakau tau, kad šiandien su manim būsi Rojuje.

---

[9]) Atsiminkime Papini'o žodžius (žiūr. aukščiau), kad daug kur žmonės labiau linkę branginti tašytus ir dažytus Kristaus paveikslus, išores apeigas ir pan., o ne patį Kristaus meilės ir gyvybės mokslą. Atsiminkime, kad jau pirmais krikščionybės amžiais būta daugybės krikščionybės srovių (sektų); jau tuomet šalia Kristaus mokslo kalamos įvairios formalės srities dogmos („gyvatės" keliai ir takai); dėl jų ir dėl kitų dalykų ginčytasi ir kovota. Žodžiu, ėjo ir eina lig šiol Kristaus rūbų dalymosi darbas. Ir negali lig šiol pasidalyti.

[10]) Šėtono gundymo dykumoje lyg tęsinys.

Praleisdamas tolimesnį kančių aprašymo[11]) priminimą, priminsiu paskutines Jėzaus minutes šiame pasauly.

Kaip rašoma, buvęs lig tol giedras dangus tuo metu staiga aptemo; pakilo tamsios ūkanos. „Ir pasidarė tamsu visoje žemėje lig devintos valandos".

Artinasi Jėzaus mirtis. Kūnas galutinai nukankintas. Ir dvasia baisiai nukamuota. Žmonių net savo artimiausių mokinių apleistas. Jaučiasi viso pasaulio esąs apleistas. Paskutiniu gyvybės momentu aptemusiomis akimis jau nebepajėgia įžiūrėti nė savo motinos, nė tų kelių artimų žmonių, kurie buvo šalia kryžiaus.

Kūno gi ir dvasios kančios (gyviausio tarp žmonių, antipodiškiausio mirčiai) nusitęsia; mirtis lyg vilkina savo „darbą". Dieviškasis Tėve, mylįs, rūpestingas, kur Tu šią valandą su savo meile ir visuotinišku rūpesniu? Tokią didžią kančių ir kartumų taurę tenka išgerti?

Ir klaikioje tamsaus oro tylumoje suaidėjo žodžiai:

— Eli, Eli, lamma sabactani? Dieve, Dieve! Kodėl Mane apleidai?

Šis šauksmas aidi seno pasaulio laiko ir erdvės talpose, aidi pasauly dar sename, bet Naujo Pasaulio pirmų alsavimo virpėjimų jau „sužeisto", pagauto . . .

Po trumpo momento pasigirdo duslus Jėzaus balsas: „Trokštu". Vienas kareivių paėmė kempinę, įmerkė ją savo indan, kur buvo vanduo su actu (Romos kareivių skiedinys) ir su lazda prikišo ją prie nukryžiuotojo lūpų. Jėzus suvilgęs lūpas ištarė: „Viskas išsipildė".

Viena širdis (ne savųjų, svetimųjų) pajuto pasigailėjimą; tai nors ir mažas pasigailėjimo ženklas.

Tuoj po to, sukaupdamas paskutines jėgas, dideliu balsu Jėzus sušunka tamsumoje:

— Tėve! Į Tavo rankas atiduodu savo sielą!

---

[11]) Kiekvienas mūsų protarpiais tepasiskaito tiesioginesniuose raštuose apie šią Didžiąją Tragediją. Neskaitydamas to ne pilnu gyvenimu gyvensi; seno pasaulio paplokštumą, „normose" sukaustymą, jo vidujinį nepakankamumą, „nepilnumą", drauge ir „senumą" blogiau matysi; ir Naujo Pasaulio gyvos kūrybos reikalą silpniau numanysi.

Dar kartą pakeltu balsu sušukęs Jėzus mirė; išvadavo iš kūno savo dvasią. „Jėzus mirė. Mirė ant kryžiaus taip, kaip kad žmonės to norėjo, kaip Sūnus pasirinko ir Tėvas sutiko. Iškentėjo lig paskutiniosios ir numirė. Merdėjimas pasibaigė ir „žydai" patenkinti". (G. Papini's, II d. ps. 177).

Tuo baigiasi Jėzaus matomasis gyvenimas žemėje. Tuo ir aš baigsiu šiuos savo priminimus skaitytojui apie Jėzaus matomą gyvenimą žemėje ir apie Jo skelbiamą meilės mokslą. Tasai priminimas kiek užsitęsė. Nenorėdamas ir nuo savo pasiimtos temos perdaug nutolti ir savo knygą per didelę (puslapių skaičiumi) padaryti, nebepriminsiu savo skaitytojui Kristaus iš numirusiųjų atsikėlimo matomo, kuris įvyks trečią po nukryžiavimo dieną, Kristaus veikimo atsikėlus lig dangun įžengiant, ir Kristaus žemės akim nematomo gyvenimo žemėje lig senojo pasaulio išsisėmimo.

Jėzaus gyvenamo laikotarpio Vakarų Azijos žmonės

Tenka mums prisiminti, kuriame pasaulio kampe yra gyvenęs Jėzus. Tai Vakarų Azija, vieta, kur susidurdavo arijų, semitų, chamitų ir šiek tiek malajų ir mongolų rasių žmonės; kur susidurdavo įvairių įvairiausios kultūros bei civilizacijos. Ten būta didžių susidūrimų kultūros srity, ūkio srity ir ginklo srity. Būta daug ir kraujo maišymosi žmonių gyslose. Daugelis kultūrų bei civilizacijų, kurios ten susidurdavo, Jėzaus laikais jau buvo gyvenusios savo dekadanso laikotarpį. Kai kurios jų jau buvo bemaž galutinai išsisėmusios. Nekalbant apie pačias senąsias civilizacijas (Kretos, sumerų ir kitas) ir kiek mažiau senos civilizacijos, kaip Asirijos (Asuro) ir Babilonijos, su kuriomis žydams buvo tekę labai artimai susidurti, jau buvo bemaž išsisėmusios. Kad dar ir reikšminga tuomet yra buvusi Hellados kultūros įtaka kuone visuose Viduramžių jūrų pakraščiuose, bet jos gaivumas jau mažėjo ir buvo jau rimtų jos nusekimo žymių. Dar daugiau buvo nusilpnėjusi ir senatvės pagauta senoji Aigipto kultūra. Pati galingoji Roma jau buvo pasiekusi savo jėgos augimo maksimumo. Jos gyvenimo viduje jau gan smarkiai reiškėsi pakrikimo veiksnių. Tolimos Indijos kultūros atspindžiai, kad kiek ir pasiekdavo Vakarų Aziją, tai ne gausiai ir ne stipriai. Pati žydų kultūra tuo laikotarpiu irgi gyveno aštrią vidinę krizę.

Taip pat labai įsidėmėtini tų kraštų (Vakarų Azijos) gyventojų kraujo sudėtis, jų būdas, jų kokybė. Daugumas tai semitai: žydai, įvairios arabų (dabartinių arabų bočių) tautos giminės, įvairių semitiškų tautelių likučiai pajūry[1]), persų dalis (kitos

---

[1]) Žydai kai kurias tų tautelių ne tik nukariavo ir išnaikino, bet ir juodai „išgarbino" ilgiems laikams. Lygiai labai neigiamai žydai yra nupiešę

persų dalies būta arijų žemdirbių kilmės)[2]), Sirijos ir Mesopotamijos įvairių semitiškų tautų likučiai ir mišiniai ir kt.

Gyveno, ypač šiaurinėse šio pasaulio kampo dalyse, šiek tiek ir Arijų. Dargi Galilėjos gyventojų daugumas buvo arijų kraujo[3]), kad ir žydiškos tikybos.

Šen ir ten buvo ir chamitų. Tačiau, apskritai imant, Vakarų Azijoje vyravo semitų kraujas, vadinas, nomadų ir pirklių kraujas.

Jei Europos Rytų ir Pietų Rytų ūkininkas iš savo prigimties, iš savo būdo gerokai skiriasi nuo Šiaurės Vakarų Europos ūkininko (žiūr. apie rusus skyrių), tai dar daugiau skiriasi nuo Šiaurės Vakarų Europos kaimiečio Vakarų Azijos (suprantama, ne vien Vakarų Azijos, tačiau mums čia rūpi šis pasaulio kampas) nomadiškos, pirkliškos tautos ir tautybės.

Vieni, vadinas, Šiaurės Vakarų Europos kaimiečiai iš savo prigimties yra sėsliai, kiti (Vakarų Azijos gyventojai) klajūnai. Suprantama, kad įvairiose klajūnų tautose to, taip sakant, klajūniškumo įtempimas ne visur toks didelis, kaip, sakysim, tarp žydų arba čigonų. Vis dėl to apskritai klajūnai tuo labai skiriasi nuo žemdirbių sėslių.

Matyt, bus dar didesni psichologiniai skirtumai tarp Šiaurės Vakarų ūkininko (dabartinių ir praeities laikų) ir tarp Vakarų

---

ir babiloniečius. Savo gi patirtas Babilonijoje skriaudas ir skausmus žydai įamžino savo giesmėse ir kituose raštuose. Tai yra galingos žodžio gyvenimui reikšmės pavyzdžiai.

[2]) Senovės arijų žemdirbių kilmės persai yra gražiai apibūdinti Hellados istorikų ir kitų jų rašytojų. Jie pabrėžia tų persų teisingumą, nuoširdumą, tvarkingumą, žodžio laikymąsi, darbštumą ir pan. Kad ir sunkiai hellenams teko kovoti su persais, bet, netaip kaip žydai, jie sugebėjo būti didžiai objektyvūs ir nejuodino persų bei pragaran jų nesiuntė.

Vėliau, Persų valstybei įterpus į savo sienas daug įvairių semitiškų tautų ir joms išoriškai „supersėjus", susidarė kitos rūšies ir kokybės persų, kurių būdas buvo labai skirtingas nuo senovės gryno žemdirbiško kraujo persų.

[3]) Velionis Basanavičius, nors ir neturėdamas pakankamai duomenų, tuojau sudarytų teoriją, kad Galilėjoje lietuvių tautos kokios nors šakos gyventa, kuri išoriškai buvo pasidavusi semitų civilizacijai, sielos gelmėse pasilikdama ariškos ir žemdirbiškos psichologijos. Mes Basanavičium čia nepaseksime.

Azijos Kristaus laikų nomadų ir nomadų palikuonių pažiūrų į nuosavybę ir darbą.

Skyriuje apie Šiaurės Vakarų Europos kaimietį („Ūkininkas“) yra trumpai pažymėtas jo glaudus suaugimas su gamta[4]), su kūrybiniu darbu ir su kylančia iš to nuosavybe. Šių kraštų kaimietis jau iš labai gilios senovės pratęs yra savo gerovę kurti savo darbu žemės ūky[5]). Tuo darbu jis čia kuria naujų daiktų[6]) (grūdų, pieno, mėsos), padirba naujų vertybių. Iš amžių jis yra įpratęs tą darbą vertinti, gerbti ir juo pasitikėti. Iš čia auga pasitikėjimas žmogaus kūrybai ir impulsui kovoti su „gyvatės“ kerėjimais. Vietos sąlygos (šiaurės klimatas ir dažniausiai ne didelio derlingumo žemė) reikalauja iš jo gan sunkaus, sistemingo ir patvaraus darbo. Ir tokiu darbu tik per ilgus metus jis gali kiek apčiuopiamiau pakelti savo gerovę. Tad auga jame didelė ištvermė darbe ir juo pasitikėjimas.

Be to, jis individualistas. Žemdirbio sėslio darbas apskritai jau gerokai auklėja ūkininko individualizmą. Juo labiau šiaurės Vakarų Europoje, kur dėl klimato ir žemės paviršiaus ypatybių (iš prigimties tai kraštai arba kalnuoti ir kalvoti, daugelis (senovėje, iš dalies ir dabar), mišku apžėlę arba (mažesnė dalis) lygumos, dažnai pelkėtos, iš dalies miškingos), kaimiečiai iš senų senovės gyveno arba mažais kaimais, arba ir vienkiemiais, sodybas, dirbamą žemę ir kilnojamą turtą valdydami dažniausiai individualiai ir paveldėtinai.

Šiame pasaulio kampe kaimiečiai šiuo metu aukštai yra išvystę savo žemės ūkį — tai aukščiausios pasauly žemės ūkio kultūros kraštai.

Mokėdami gražiai dirbti individualiai savo atskiruose ūkiuose šių kraštų ūkininkai, geriau, negu kitų kraštų ūkininkai, moka dirbti ir kolektyvų darbą. Žemės ūkio kooperacija geriausia yra susitvarkiusi Šiaurės Vakarų Europoje. Tai pavyzdys kitų

---

[4]) Dievas žmogui atidavęs visą žemę (gamtą) ir perspėjęs (persergėjęs) jį nuo „lavonų“ kerėjimo.

[5]) Išimčių kaip visuomet gyvenime būna.

[6]) Ūkininkas tuos daiktus, vertybes ne patsai tiesiog padaro, o bendradarbiaudamas (kooperuodamas) su gyva (augmenimis ir gyvuliais) ir negyva (žemės paviršium, išnaudodamas vandens kritulius, saulės spindulius ir pan.) gamta. Žiūr. skyrių „Ūkininkas“.

kraštų ūkininkams. Gerbdami savo darbą (ir tai nuolatinį, sumanų, sistemingą, patvarų, apskaičiuotą ilgam laikui darbą), Šiaurės Vakarų Europos ūkininkas moka gerbti ir kitų realų kūrybinį darbą. Jis žino lig pat savo prigimties gelmių, ne tik sąmonėje, bet ir pasąmonėje, kad darbas yra *vienintelė bet kurių gerybių versmė.* Jis ir realistas gražia to žodžio prasme, tikrybėje (suprantama dar ne labai plačiose ribose) sveikai susivokiąs. Mokėdamas realiai vertinti savo darbo pastangas bei reikšmę, jis gan tikrai sugeba vertinti ir pozityvų kūrybinį kolektyvų *darbą ir tų darbų vadovavimo realią reikšmę.* Atskiria tikrą darbą nuo žaidimo darbu arba nuo tariamojo darbo. Iš prigimties jis didelis priešas doketizmo, dėjimosi. Tačiau istorijos eigoje šis jo prigimties savumas rodo tuo tarpu tik diegų kalimosi požymius, ir nėra dar davęs nunokusių vaisių.

Kaip tokį darbą, taip ir kylančią iš tokio darbo nuosavybę jis didžiai vertina. Toji nuosavybė tai pozityvaus, kūrybinio ir tai sunkaus darbo padarinys. Tokiam ūkininkui nuosavybė ir darbas yra organiškai kits su kitu suaugę. *Tokia nuosavybės rūšis tai tvirtas tinkamos visuomeniškos tvarkos laidas, tokios tvarkos, kur būtų patikrintos tinkamos sąlygos žmogaus kūrybai augti, pačiam žmogui augti.* Yra didelis esminis skirtumas tarp šitos nuosavybės rūšies ir tarp, taip sakant, pusiau anoniminės nuosavybės rūšies išsivysčiusioje kapitalistinėje visuomenėje. Tiesa, čia nėra tokio skirtumo, kaip kad tarp Šunies žvaigždyno ir šunies gyvulio. Vis dėl to tą Spinozos palyginimą nenoromis čia atsimename.

Visai kitaip su darbu ir nuosavybe yra klajūnų, pirklių ir karo tautose. Nuolatinis, patvarus, didelio ir maž daug vienodo įtempimo darbas ten mažai žinomas. Jie paprastai turi ilgus pusiau darbo, pusiau poilsio laikotarpius ir trumpus didelio jėgų įtempimo momentus. Jiems dažnai pasitaiko momentų ir progų staiga didelį turto kiekį gauti. Tai pasitaiko net ir taikiems klajūnams, karą ne ypatingai mėgstantiems ir jo vengiantiems. Pasikartojąs sykį, ar kelis sykius per metus laikotarpis daug gyvulių paskersti, vilnų nuo avių, ožkų, kupranugarių ir t.t. kirpti suteikia trumpu laiku didelius mėsos, taukų, odų, kailių, vilnų ir kit. gaminių kiekius. Primityvėmis senų laikų gaminių naudojimo ir atsargoje laikymo sąlygomis, dažnai kai kuriuos ga-

minius tenka skubiai vartoti, kad jie nesugestų, ar nepatektų į priešų rankas. Be kaimenių ir kai kurio judomo (be to, ir tolydžio kilnojamo) turto (palapinių, drabužio, ginklų, papuošalų ir pan.) gausinimo, nomadai (kol jie gryni nomadai) kitų turtų didinti negali, sakysime, kaip žemdirbiai, kurie gyvenamuosius namus ir kitus trobesius stato, laukus ne vien dirba, bet ir juos gerina — (piktžolių florą naikindami, dirbamą žemės paviršiaus sluoksnį gilindami, purendami ir tręšdami, vandens režimą žemės paviršiuje naudinga kryptim keisdami ir t. t. ir t. t.). Tad į lėbavimo ar šiaip į vartojimo sritis klajūno prigimtis lengvai linksta.

Klajūnai gali turėti ir didinti vien *judomąją* nuosavybę. Suprantama, tam reikia, kad tam tikra gyvuliams ganyti tinkama teritorija būtų jų žinioje. Jų kilnojamasis (ir nuolat kilnojamas) turtas, tiesa gali gausėti, tačiau tas gausėjimas daug mažiau, negu žemdirbiuose priklauso nuo nuolatinių klajūnų darbo pastangų (šiek tiek, žinoma, priklauso), o daugiau nuo valdomos teritorijos praplėtimo progų. Tad yra didelių pagundų kariauti. Be to, klajūnas ir šiaip turi mažiau, negu žemdirbys momentų karo veiksmų bijotis. Joks karas nesunaikins jo nejudomojo turto, nes jo, be tam tikros teritorijos (ji gi nesunaikinama), neturi. O su savo gyvulių bandomis ir palapinėmis jis lengvai ir greitai gali keldinėtis iš vieno daikto į kitą. Tai yra padėtis visai atvirkščia žemdirbio padėčiai.

Pagaliau klajūnai gali būti daug lengviau sutelkiami į didžias gaujas karo ir grobimo tikslais. Tuo keliu jie gal ir savo valdomą teritoriją praplėsti (savo, vadinas, nejudomą turtą, padidinti, nors jie patys toje teritorijoje yra labai „judomas" dalykas) ir kitų turtų (gyvulių, papuošalų ir t. t.) gauti. Vadinas, turtui didinti visad geriausia priemonė yra karas, plėšimas ar bent plėšimėlis (lig vogimo ir sukčiavimo[7]) įsakytinai), o ne nuolatinis gamybinis darbas. Sistematingu, patvariu kasdieniniu darbu savo gerovę patikrinti klajūnams yra žymiai prastesnės per-

---

[7]) Sukčiavimu, — keičiant kits su kitu gyvulius; anksčiau už kitą užimant geresnę ganyklą ir pan.; vėliau gi civilizacijai kiek pakilus sukčiavimu verstis atsirado vis naujų progų, naudojant tam tikras kredito rūšis, prekybos būdus ir biržą, politinį gyvenimą ir pan.

spektyvos, negu žemdirbiui. Dargi kiek stambesnių ir sudėtingesnių darbui prietaisų klajūnui sunku įsitaisyti ir juos kilnoti. Kita vertus, ne kasdieniniu sistemingu darbu, o aukščiau minėtais būdais (karu, plėšimu, sukčiavimu ir pan.) galima ne vien *staiga* prasimušti priekin, bet ir labai *smarkiai* prasimušti, ūmai pasidaryti *daug kartų* turtingesniam už kitus. Čia taip pat yra didžiausias skirtumas tarp klajūno ir žemdirbio. Žemdirbio turtėjimas auga iš lėto, ilgų patvaraus darbo metų išdavoje ir ilgus laikotarpius (paprastai lig žemvaldžių karių luomo atsiradimo ir iš kitų kaimiečių tarpo išsiskyrimo) vieno kaimiečio turtingumas ne labai daug skiriasi nuo kito kaimiečio turtingumo. Visai atvirkščiai, ne taip kaip tarp klajūnų.

Proga ūmu laiku daug turto gauti klajūnui yra susijusi su jo gobšumo išaugimu. Antra vertus tai yra susiję ir su klajūno prigimties palinkimu į vartojimą bei lėbavimą ir į mažesnį kūrybinį jo darbą, negu žemdirbio, ypač Šiaurės Vakarų Europos žemdirbio. Šis pastarasis (jei imsime sveiką jo tipą, o ne pasirinksime kokį išsigimėlį) krauna turtus pirmiausia, norėdamas pagerinti savo ūkį, ir tuo keliu *praplėsti kūrybinio darbo galimumus*. Šiaurės Vakarų Europos kaimiečio būdo ypatybės, tinkamai išaugintos, gali ir turi *virsti didžiausia kūrybine jėga ir kitose gyvenimo srityse; virsti ateity naujos, aukštos kultūros galingu veiksniu.*

Tuo būdu Šiaurės Vakarų Europos arijas tinkamose sąlygose gal sekmingiau už kitų kraštų gyventojus galėtų būti pakreiptas į būsimos naujos aukštos kultūros kūrybą; į dirvos ruošimą realizuoti naują (dar maža raide rašomą) pasaulį.

Drauge iš viso to mums aiškėja, kodėl klajūnas gerbia kūrybinį darbą (pradėjus nuo gamybinio darbo) daug mažiau negu žemdirbys. Mažai gerbdamas tokį atskirą žmogaus darbą, klajūnas be tinkamos pagarbos žiūri ir į viešąjį kolektyvų gamybinį bei kūrybinį darbą. Drauge, (bendra taisykle, išimčių visur ir visuomet būna) klajūnas ir mažiau sekmingai tuos darbus dirba, tiek atskirai, tiek dar labiau sutelktinį kūrybinį darbą. Prisišliejęs kur prie tokio darbo klajūnas yra linkęs (daug labiau už žemdirbį) žiūrėti, ar negalima iš to darbo vaisių nenusipelnius didelį, kuo didžiausią ir kuo trumpiausiu laiku kąsnį pasigrobti. Tokiam „didžiam" tikslui pasiekti jis lengvai yra linkęs

panaudoti bet kurią suktybę, smurtą, įvairių rūšių sugestiavimą... ir tiems savo veiksmams pateisinti veik visuomet suranda „pakankamų“ paaiškinimų bei priežasčių, lig liberalizmo, marksizmo, leninizmo ir kitų panašių sugestiavimo idėjų vartojimo įskaitytinai.

Mažiau sekmingai už Šiaurės Vakarų Europos kaimietį sugebąs dirbti sutelktinėmis jėgomis kūrybinį darbą, Vakarų Azijos klajūnas (ir jo palikuonys, nors šiuo metu jau ir neklajūnišką gyvenimą gyvena) už tat sugeba gan lengvai telktis į didžius susitelkimus, kai prireikia ginti jo prigimčiai priimtinesnius dalykus — karą, grobimą, sukčiavimą, priešo[8]) niekinimą bei šmeižimą ir t. t..

Dabartiniais, vadinamais moderniškais laikais, kai paliečiamas, sakysime, kurio žydo reikalas, kuone viso pasaulio spauda (čia pasireiškia dideli žydo sugebėjimai žodžio ir visuomenės sugestijos srityje) vienu frontu puola palietusįjį. Nieko (ar beveik nieko) paprastai nereiškia ir tai, jei tasai ir visai teisus būtų tiek savo žodžiais, tiek savo veiksmais. Savo keliu žydų tautai kai kada tenka gerokai nuo kitų nukentėti.

Apskritai iš Vakarų Azijos klajūnų (imu Jėzaus gyvenimo laikotarpį) lengviau susidaro minia, mechaniškas žmonių susitelkimas, o iš Šiaurės Vakarų Europos arijų lengviau gali būti auginamas organiškas susitelkimas tinkamai kūrybai varyti. Klajūnų gi mechaniškas susitelkimas (minia) mažai tinka kūrybai plėsti, bet lengvai ir sekmingai gali būti panaudojamas įvairiems grobimams, plėšimams, destrukcijos ir aikvojimų darbams. Žodžiu, Šiaurės Vakarų Europos arijas lengviau suorganizuojamas sekmingai dirbti savo kūrybinio darbo, o Vakarų Azijos klajūnas — sekmingai išnaudoti kitų darbą, palėbauti ir paponauti.

Mažiau už žemdirbį gerbdamas darbą, klajūnas labiau už jį gerbia ir lengviau nusilenkia jėgai ir kiekybei. Lengviau nusilenkia, kai kada net lyg ir gerbia ir minią, šį mechaninį gaivalinės jėgos kompleksą. Mūsų laikais gana *lengvai nusilenkia ir pagerbia ir minios ideologus.* Jaučia savotiškos pagarbos dargi tokiai jėgai, kuri jį niekina, dargi skriaudžia, bet būtina sąlyga,

---

[8]) Priešas gi jam yra kiekvienas, kas nenori būti jo įrankis, kas nenori būti jo eksploatuojamas.

kad ten būtų tikrai didelės kiekybės. Matyt, šiuo gana daug tenka aiškinti, sakysime, savotišką žydų „pagarbą" vokiečiams ir rusams[9]).

Prekyboje klajūnai (ir jų palikuonys) dažnai parodo nemažų sugebėjimų, kad ir suteikia tai prekybai savotiško skonio. Gilios senovės laikais klajūnui būta ir didesnio reikalo prekiauti, negu žemdirbiui. Ir pažiūros į moterį Šiaurės Vakarų Europos kaimiečio (pavyzdžiui švedo, norvego, suomio ir lietuvio) dideliai skiriasi nuo Vakarų Azijos klajūno. Pirmieji jau labai gilioje senovėje, pastebime, moterį laiko daugeliu atvejų jaunesniu ir silpnesniu draugu (darbų ir gyvenimo draugu). Šituose santykiuose yra aiškios krypties į žmoniškumą. Suprantama, kad gilioje senovėje neprivalome ieškoti jau didžiai išauginto to žmoniškumo laipsnio (ir tai visur ir visuomet pastebimo), o vien jo gan aiškių žymių ir į tai linkmės. Būta, žinoma, greta šito ir įvairių primityvumų, kietumų, stačiokiškumų. Būta, kaip visuomet gyvenime, ir įvairių nukrypimų geresnėn ir blogesnėn pusėn nuo to ar kito vidurkio, tiek atskirais atsitikimais, tiek tam tikrais laikotarpiais toje ar kitoje apylinkėje ar giminėje. Būta ir neigiamos tų ir kitų kaimynų įtakos, sakysime, lietuviams — slavų ir vokiečių.

Visai kitoniška yra Vakarų Azijos klajūnų moters būklė. Nuolat darbų didžiausia našta tenka ten moteriai. Vyras pasirenka sau karą, plėšikavimus, grobimus ir visai nedidelį ūkiškų[10]) darbų minimumą. Vėliau, civilizacijai augant, vyras dar prisiima sau įvairius sukčiavimus ir prekybos, administravimo (valdymo) ir viešojo žodžio darbus. Jų moteris, ir jų civilizacijai augant, pasilieka beveik taip pat, kaip ir primityviausiais laikais, pažeminta. Šiek tiek (nors nevisuomet), bet nežymiai, kartais jos būklė pagerėja. Dargi jau išaugusiose tuomet ideologijose (tikybos moksluose ir pan.) moteris ne tik nepripažįstama lygiaverčiu vyrui žmogum, bet labai dažnai ir iš viso žmogum nelaikoma. Tai vien kaž koks niekingas ir nešvarus žmogaus (= vyro) gyvenimo „malum necessarium" bei įrankis.

---

[9]) Šie žodžiai rašyti 1932 m. gruodžio mėn. 1933 metais žydų-vokiečių susigyvenimas gerokai pakito.

[10]) Kiek panašiai būta ir senovės teutonuose.

Pažymėtina, kad kai kuriose Vakarų Azijos tautelėse (kai kuriose kurdų giminės šakose ir kt.) vyras visiškai jokių ūkiškų darbų nedirba. Viskas tenka dirbti vien moteriai. Ir moteris tokiose tautelėse labiausiai paniekinta. Ji ten visiška vyro vergė; naudingiausias jo naminis gyvulys.

Visas tas su moterim elgimasis visiškai derinasi su bendra klajūno prigimtim, jo psichologija, jo pasąmone ir, civilizacijai augant, su jo kuriamomis ideologijomis, vadinas, su jėgos ir apskritai didelių išorinių kiekybių gerbimu ir joms nusilenkimu, kūrybinio darbo nemėgimu ir negerbimu[11]), greta išorinių gerybių geidimo ir tvirto nusistatymo žūt būt, bet kuriomis priemonėmis jų turėti ir pan. Iš to išeina, kad moteris, kuri fiziškai yra silpnesnė už vyrą ir yra verčiama daugiau už vyrą dirbti, virsta vyro akyse niekinimo objektu.

Nusilenkadamas stipriam, toksai darbo nemėgiąs klajūnas kur tik gali žemina ir skriaudžia silpnesnį. Darbingas žmogus jo akyse yra mažo proto žmogus. Jėga, klasta, sukčiavimu paimti kitų pagamintus turtus, tai visai kitas dalykas, tai proto žymė. O kas tai trukdo jam, tas yra priešas, biaurybė; tas yra vertas didžiausios neapykantos ir didžiausių galimų bausmių tiek šiame pasauly, tiek po mirties.

Kas tokiam klajūnui, juo labiau ištisai klajūnų tautai, ar tautelei trukdo lobti, nors tasai lobimas būtų nužiūrėtas à conto kitų žmonių darbo vaisių savinimosi, tas be pasigailėjimo (jei pakanka jėgų) turi būti baudžiamas šiame ir aname pasauly. Tokiam klajūnui nuolat visas pasaulis jo nusimanymu yra priešas. Tokia gobši, pavydulinga ir kerštinga klajūnų tauta nebegalėdama viso pasaulio valdyti bei pavergti, nors tiek save paguodžia, kad visas tautas (be savęs, žinoma) pasmerkia pragaran.

Vakarų Azijos klajūnų daugumo tautų psichologija Kristaus gimimo laikotarpiu bendrais bruožais (su tam tikrais variantais) atitiko aukščiau apibūdintą klajūno tipą. Buvo, žinoma, ir šio-

---

[11]) Tai atspindi ir pažiūrose tų klajūniškų tautų į Dievą. Ne geru, darbingu, kilniu gyvenimu, pagal tas pažiūras, gali (ir turi) būti pasiekiamas naujas gyvenimas (= Žmonijos Išganymas), o kažkokiu žodžiu, ženklu, burtu, net kai kada lyg tam tikru Dievo ar tai išprovokavimu, ar Jo netikėtu ir klastingu su žmogum surišimu. (Žiūr. „Vagies ir tinginio idealai“ rusų tautoje ir žydų pastangas supančioti savo Dievą).

kių tokių išimčių. Ypač mišrose apylinkėse. Pav., sakysime, Galilėjos gyventojai iš savo prigimties labai skyrėsi nuo Judėjos gyventojų, nuo tikrų žydų. Galilėjiečių gyslose daugiausia sroveno žemdirbių arijų kraujas. Ir buvo jų daugumas sėslių žemdirbių būdo. Buvo jų daug žmoniškesni santykiai, buvo ir jų pažiūros į moterį daug gražesnės, kilnesnės, negu tikrų žydų[12]). Mažiau buvo gerbiami įvarūs išviršumai, formos bei normos, o daugiau pats žmogus ir gyvoji gyvenimo esmė.

Tarp artimiausių Kristaus mokinių gal vienas Juda iš Karioto buvo grynakraujis žydas. Jis gerbė išorinę jėgą, didelius kiekius, pinigą, gerbė prekybą; buvo pavydulingas ir kerštingas; su aiškia panieka žiūrėje į moterį. Tiesa, ir jo sielos tamsoje Kristaus širdies spinduliai buvo pagimdę kaž kokių virpėjimų; senojo pasaulio nejudomumą buvo iš dalies vis dėl to išjudinę. Ir greta didžios Tragedijos vyko kaž kokia dar mūsų apčiuopiamiau nesusekama tamsos tragedija, pirminio aklų jėgų susidrumstimo tragedija.

Žemdirbiui ūkis teikia įvairių įvairiausių ir augmeninės ir gyvulinės kilmės gaminių. Jis bemaž viską, ko jam ir jo šeimai reikia, pats pasigamina. Trūksta paprastai labai nedaug — druskos, metalų (kurių jam labai nedaug reikia) ir dar kokio nors papuošalo. Tuo tarpu klajūnas teturi beveik vien gyvulinės kilmės produktų. Jau savo maistui jam labai reikia gauti iš šalies tam tikrą ir gana didelį augmeninės kilmės gaminių kiekį. Reikia jam iš šalies gauti ir kitų reikmenų. Be to, su savo gyvulių bandomis klajūnas besikilnodamas iš vietos į vietą turi daugiau progų, negu sėslys žemdirbys, sueiti į santykius su įvairių apylinkių gyventojais ir pasikeisti su jais tomis ar kitomis prekėmis. Dėl viso to tarp klajūnų (jei tik klajūnų tauta iš viso turi savyje nors kiek civilizacinės potencijos) lengviau ir anksčiau, negu tarp žemdirbių išauga įtakingas pirklių luomas (profesija).

Savaime suprantama, kad pirkliška tokių klajūnų dvasia labai smarkiai perveria visas jų gyvenimo sritis, visą jų visuomenę ir tikybines jų pažiūras. Skaitydami Senąjį Testamentą tai nuo-

---

[12]) Ir tikrųjų (kilmės atžvilgiu) žydų buvo kiek geresnis elgesys su moterim, negu daugelio kitų semitų klajūnų tautų. Palestinoje žydų dalis vertėsi ir žemės ūkiu; be to, reiškėsi ir galilėjiečių teigiama į žydus įtaka.

lat pastebime. „Jei Tu, Dieve, taip, tai mes žydai taip . . . arba, jei mes žydai taip, tai Tu, Dieve, privalai taip . . .“. (gera, kad nebuvo tais laikais vekselių . . . , o tai žydai būtų suvaržę savo Dievą vekseliais ir gal būt būtų suradę ir rimtų žirantų).

Žinomas mums visiems didelis kai kurių semitų kerštingumas ir neobjektingumas. Tuo taip pat jie gerokai skiriasi nuo Šiaurės Vakarų Europos arijų. Žydai, sakysime, buvo gerokai sudrumstę ir apgadinę Aigipto gyvenimą ir sukėlę prieš save didelę aigiptėnų neapykantą. Aigiptėnai buvo virtę tuo, ką žydai (pusiau užkerėję pasaulinę periodinę spaudą, iš dalies ir civilizacijos viešąją nuomonę) dabar vadina antisemitais. Pagaliau aigiptėnai neiškenčia ir išvaro žydus iš savo krašto. O žydai labai gražiai atpasakoja, kaip jie patys norėję iš Aigipto išeiti, bet aigiptėnai jokiu būdu jų nenorėję iš savo krašto išleisti. Mat, žydai begalo buvę reikalingi aigiptėnų gerovei. Ir reikalingas buvęs paties Galybių ir Keršto Dievo kišimasis ir Jo užleistos didžiulės aigiptėnams bausmės, kad aigiptėnai būtų priversti išleisti žydus iš Aigipto.

Per vadinamąjį Senąjį Testamentą kuo ne pusei pasaulio šią versiją žydai yra paskelbę.

Augant civilizacijai įvairiuose kraštuose ir daugėjant gyventojų skaičiui, ilgainiui savaime daug kur kyla žemdirbių sėslių susidūrimai su klajūnais. Žemdirbio darbas bet kurią apylinkę daro daug talpesnę gyventojų pramitimo atžvilgiu. Kur praminta, sakysime, 100.000 klajūnų, ten gali pramisti dažnai ne tik pusė, bet ir visas milijonas žemdirbių sėslių. Žemdirbiai, be to, daugeliu atvejų, būna ramesnio, lėtesnio būdo. Jie sunkiau sukeliami karui, staigiems masiniams persikilnojimams ir pan.

Tad šiuose žemdirbių sėslių susidūrimuose su klajūnais, susidūrimo iniciatoriais dažniausiai būna klajūnai. Jie dažnai ir pasisekimo turi — lengva jiems susimesti į didžius, puolamuosius būrius. Pagaliau, jų puolimui ir nepasisekus, arba sėslių puolimui pasisekus, klajūnai, apskritai imant, mažiau nukenčia, negu žemdirbiai sėsliai. Šie pastarieji labai tvirtai savo darbu ir savo turtu yra surišti su tam tikra konkrečia vieta. O klajūnas su visu savo turtu gali gan lengvai ir greitai pasitraukti į kitas ir gan tolimas vietas.

Todėl šiuose susidūrimuose paprastai daugiau nukenčia

žemdirbys sėslys, o ne klajūnas. Be to, kaip mes matėme, žemdirbys sėslys apskritai yra švelnesnės ir žmoniškesnės kultūros nešėjas, palyginti su klajūnu; nors ta kultūra ir daug lėčiau auga. Dažnai šiuo atžvilgiu jis suvėluoja ir klajūnas užbėga jam už akių, išoriškai greičiau išplėsdamas savo, kad ir mažiau vertingą iš esmės civilizaciją, ir nuslopina tuo būdu žemdirbio kokybiškai vertingesnių kultūrai pradų augimą. Kartais tuos pradus ir visiškai numarina.

Tačiau kaip moka save išgirti klajūnas, o žemdirbį paniekinti. Štai Senojo Testamento pašnekesys apie Kainą ir Abelį visiems mums iš mažens gerai žinomas. Gyveno du broliu, žemdirbys ir piemuo, vadinas, sėslys ir klajūnas. Aukoja jie Dievui aukas, vienas (Kainas) gražią augmeninę, iš savo laukų vaisių, antras (Abelis) — kruviną ją iš gyvulių. Net tame pat Sename Testamente vėliau yra pasmerkta kruvinoji, tiesa, žmogaus kruvinoji Dievui auka. (Abraomas norėjęs paaukoti (papiauti ir sudeginti) Dievui savo sūnų Izaoką)[13]). Vėliau, Kristus, griaudamas Senąjį Testamentą, apskritai yra paneigęs panašias medžiagines aukas Dievui. Ne kas kita, o žmonių tarpu savęs ir Dievui meilė, jų geri darbai bei gyvoji kūryba, viduinis žmogaus pasikeitimas Dievui ir pasauliui yra reikalingi.

Suprantama, augmenų auka turi būti Dievui daug priimtinesnė ir malonesnė, negu kraujo auka, negu kruvinoji auka. Tačiau klajūnai žydai pasakoja, kad augmenų auką, vadinas žemdirbio auką, Dievas pasmerkęs (jos tamsūs dūmai slinko pažemiu), o kruviną ją auką su malonumu priėmęs (jos šviesūs dūmai kilo aukštyn)[14]).

Neginčijamai čia turime reikalo su dideliu šmeižtu. Viena iš dviejų: Arba Kainas yra buvęs klajūnas piemuo ir jo kruviną ją gyvulišką auką Dievas yra pasmerkęs, arba, jei jo būta žemdirbio, tai jo augmenų auką Dievas yra priėmęs palankiau, negu Abelio kruviną ją.

---

[13]) Tiesa, ir mūsų kaimietėliai dar neseniai aukodavo Dievui savo sūnų, nors ne kruvinai jo kūną, o sielą, dažnai prieš sūnaus norą leisdami jį kuniguosna. Tokia auka Kristaus kuo griežčiausiai yra pasmerkta ir atmesta.

[14]) Ir gamtos fiziškų dėsnių tai neatitinka. Deginamų augmenų dūmai paprastai būna šviesesni ir lengvesni, o deginamų gyvulių — tamsesni, sunkesni, labiau slenką pažemiu ir labiau smirdą.

Paskui, pagal tą pasakojimą, žemdirbys nukauna klajūną iš pavydo. Mes gi žinome, kad pavydu labiau pasižymi klajūnai, o ne žemdirbiai. Vadinas, ir čia matome tikrybės iškraipymą. Tačiau šį klajūnų šmeižtą milijonai arijų krikščionių skaito paprastai be jokio ypatingo pasipiktinimo; dažnai dargi be nusistebėjimo. Čia susitinkame su kai kurių semitų ir labiausiai su žydų dideliais gabumais žodžio ir sugestijos atžvilgiu. *Savo* bet kurį, kad *ir mažąjį* reikalą žydas dažnai sugeba nupiešti kaip *didįjį viso pasaulio reikalą*.

Žemdirbiui sėsliui, ypač Šiaurinės Vakarų Europos kaimiečiui (ir jo neišsigimusiam ainiui mieste) žodis pirmiausia yra tam, kad susižinotų su kitu žmogum (darbo draugu), kad sekmingiau eitų jų atskiras ir bendras kūrybinis darbas. Žodis turi visiškai atitikti tikrybės būklę, padėti toje tikrybėje susivokti. Ir mes žinome, kad Švedijos, Lietuvos, Suomijos ir t. t. civilizacijos nedeformuotų apylinkių kaimiečiai dažniausia visai nemoka meluoti. Ir vagysčių tose apylinkėse bemaž nėra, kai kada ir visiškai nėra. Berlyno, Maskvos, Romos, Nev Jorko, Paryžiaus, Kantono ir t. t. civilizuotas miestietis su tam tikru nusistebėjimu sužino, kad daug kur tokiose tikrų žemdirbių apylinkėse nėra vartojami raktai durims, komodoms ir t. t. užrakinti. Jie ten nereikalingi; dargi negražu ir nepadoru raktas vartoti.

Klajūnui žodis pirmiausia yra tam, kad nugalėtų savo priešą ar bent pagrobtų sau šio to iš to priešo turimų gerybių. Klajūnų gi tautai (žydų[15]), pavyzdžiui, tautai) priešu ar bent išnaudotinu objektu yra visas likusis be jų pačių pasaulis.

Žodis ir forma senovės graikų (panašiai kaip dabartinį žmogų mašina) buvo pavergusi ir nuvedusi į tam tikrą išsekimą bei paplokštumą, į tuštumą ir į valios nusekimą. Taip pat nors kitu metodu žodis yra pavergęs daug ką Rytuose. Buddha šia prasme didžiausias žmonių kūrybinės jėgos Rytuose stelbėjas. Ir vadinamasis tolstoizmas Europos Rytuose daugeliu atveju ėjo panašiu (kūrybos slopinimo) keliu.

Žydams žodis yra įnagis pavergti kitas tautas; jei galima, tai ir visą pasaulį.

---

[15]) Tarp šių laikų, kaip ir senų laikų žydų iš šios taisyklės yra išimčių teigiama kryptim, kaip ir tarp Šiaurės Vakarų Europos kaimiečių — išimčių neigiama kryptim.

Matome didžiausią skirtumą tarp Buddhos, Indijos proto milžino ir Mozės, žydų vieno didžiausių, gal būt paties didžiausio veikėjo, valios milžino. Buddha — tai kontempliacija, pasingumas; Mozė — tai be galo įtempta valia bei veiksmas, tai aktingumas. Buddha — tai nykimas abtsrakcijose; Mozė — tai žydų konkretumų kūryba. Vadinamoji logika, forma neginčijamai stipresnė Buddhos; gyvybės, asmens reiškimasis — Mozės. Nevienodi jų mokslų, jų tautų ir jų pačių likimas.

Iš nelabai dėkingos medžiagos Mozė kuria, stačiai kala gaivią, ištvermingą ir aktingą tautą. Vedžioja po dykumas. Naikina įvairiomis progomis ir būdais tautoje silpnesnius, kūnu ir dvasia[16]). O parinktąją tautos dalį labai smagiai užgrūdina; žàdina jų tautiškus jausmus; kelia jų dvasią bei gaivina tikybišku, žydams pritaikintu auklėjimu; augina jų pilietišką dorovingumą... Žodžiu *augina savo tautą konkretaus darbo, konkrečios kūrybos srity ir keliu.* Ir žydų tauta išgyvena ilgiau už visus savo tų laikų kaimynus — aigiptėnus[17]), asurus ir babilioniečius, filistiniečius, senovės graikus, senovės romėnus ir kitus. Ji dabar yra ne tik daug gausesnė, negu buvo prieš pustrečio tūkstančio metų Mozės laikais, bet yra gerokai padaugėjusi ir nuošimtiniai nuo pasaulio bendro gyventojų kiekio. Paūgėjo ir žydų reikšmė pasauly ir ne vien ekonominė, bet ir politinė bei civilizacinė. Ir įvyko tai, nors žydų tautoje iš prigimties kūrybinių linkmių ir tikrų organizacinių jėgų nedaugiausia.

Žydai per pagrindinius savo tautos savumus labiausiai yra įsitvirtinę kredito srity bei prekyboje iš vienos pusės ir žurnalistikoje bei vadinamosios partinės politikos srityje iš kitos pusės. Suprantama ir tai, kad dėl savo prigimties tam tikrų trūkumų žydai Vakarų gyveniman įneša ne tiek konstrukcijos, kiek destrukcijos veiksnių.

Gautam Sakiamuni (Buddha) buvo Sakių (arijų giminės nedidelė tauta Šiaurės Indijoje) karaliaus Suddhodano sūnus. Buddhos mokslas galų gale išplito ne tiek pačioje Indijoje, kiek ki-

---

[16]) Tai buvo tam tikros rūšies griežtas eugenikos pritaikymas gyvenime.

[17]) Tačiau, žydų tautos susidarymo laikotarpiu, aigyptėnai buvo jau labai sena tauta.

tuose Azijos[18]) kraštuose. Labai suvulgarėjo. Tas mokslas-tikyba savo išpažintojuose nedidina, o mažina gyvybės versmes ir konkrečios kūrybos jėgas. Suprantama, kad Gautama Buddha savo mokslą pats skelbia Indijoje, o ne kur kitur. Turi pasisekimo. Patraukia savo pusėn ir savo vientaučių (sakių) dalį. Vienintelis jo brolis (iš kitos motinos) Nanda ir jo paties vienintelis sūnus Rahula (kurį mažą jis paliko namuose, kai išvyko iš gimtinės savo pastogės) taip pat pasekė paskui Buddhą, savo motiną, tėvą ir senelį (Suddhodaną) palikdami didžiausiame liūdesy, o sostą — be tiesioginio įpėdinio.

---

[18]) Mirties siaubas . . . kančių ir liūdėsio šiame pasauly neišvengiamumas . . . visų šiame pasauly matomų (esančių) daiktų destrukcijos, išnykimo bent išorinio ateity būtinumas . . . paveikė giliausiai Gautamos širdį. Po skaudžių ir gilių dvasios sielvartų Gautama, kaip jam rodės, surado žmogui išganymą, iš skausmo virpančiai dvasiai galutinį nuraminimą; išsprendė skausmo didžiąją misteriją; rado tam vaistą; pažino to ir priežastį. Būta didelio sielos kilnumo šitose Buddhos pastangose. Ne vien į savo protą jis kreipėsi, bet ir į kilnią širdį*), kuri liūdi dėl žmonių kančių, kuri linki jiems nuraminimo ir ragina žmogų savo vidaus kultūrą, savo dvasios „klimatą“ gerinti. Kaip ir kitus didžiuosius žmonijos vadus, taip ir Gautamą smarkiai kankino galutinės vienatvės jausmas. Buvo jis varginamas kylančių didelių abejojimų, ar galės, ar sugebės įtikimai pareikšti žmonėms tai, ką patsai tiek gyvai buvo pergyvenęs, pajutęs, pamatęs, supratęs. Kaip budistų knygos sako, vien žmonijos meilė ir gailestis dėl žmonių vargų bei skausmų privertė Buddhą skelbti savo mokslą. Kitaip, be šito mokslo, žmonija galinti būti pasmerkta ir žlugti.

Mirdamas Buddha ramina savo verkiantį mokinį: „Amanda, neliūdėk ir neverk. Ar neaiškinau tau, kad turime skirtis su visu kuo, ką turime brangiausio ir mylimiausio? Kiekviena būtybė, kuri yra gimusi arba sudaryta iš paskirų dalelių, negali atsispirti pakrikimui, kuris joje yra. Kitaip negali būti . . . Buvai man artimas gerais savo darbais, žodžiais ir mintimis. Visad gražiai elgeisi. Elkis taip ir toliau ir pagaliau galutinai išsilaisvinsi iš geidimo gyventi, iš nežinojimo (tamsos) grandinių . . .“

Paskutiniai Buddhos žodžiai buvo: „Vienuoliai, gerai tai atsiminkite: išsisklaidymas yra visų sudėtingųjų dalykų savumas. Be apsileidimo dirbkite, kad išsilaisvintute . . . iš geismų, jausmų (vergavimo), iš liūdesio kančių ir džiaugsmo viliojimų . . . iš geidimo gyventi“.

Mūsų „aš“ moko Buddha kiekvienu nauju momentu yra jau kaž kas

---

*) 95% mano skaitytojų žino, kad ne anatomijos terminą aš čia vartoju.

Taip Buddha iš savo gimtosios tautos (sakių) ištraukia daug gyvybės syvų. Per tris metus prieš jo mirtį jo tėvo (tuomet jau vėlionies) sostinė Kapilavastu kaimyninės valstybės buvo visiškai sunaikinta; pačių sakių tautelės daugumas žuvo nuo priešo kardo ir netrukus galutinai išnyko.

Didžiulis, gal didžiausias istorijos žinomas dekadentas Gau-

---

kita... Ideja „aš esmi" negali kilti (tikram budistui). Toksai asmeninis (individualus) „aš esmi" Buddhos buvo laikoma didele herezija. (Tai didžiausias atvirkštumas Kristaus gyvybės ir meilės mokslui). Greta nepripažinimo aukų ir ceremonijų, tai buvo vienas didžiausių skirtumų tarp budizmo ir brahmizmo. Suprantama, kad Buddha neigė ir individualės nemirtingos sielos buvimą. Jis neigia tiek sąmoningą, tiek nesąmoningą žmogaus buvimą po kūno mirties. Žmogaus įsivaizdavimas „aš esmi" yra pagrindinė gyvenimo skausmų priežastis, versmė. „Vienuoliai — baigia vieną savo kalbų Gautama — tai, kas riša jūsų Mokytoją su būtim (geidimas), jau pakirsta; dar tik jo kūnas yra. O kol dar jo kūnas egzistuoja, tol dar jis žmonių ir dievų matomas; tačiau, kai toji jo gyvybė baigsis ir kūnas, jo dalelės išsisklaidys bei išnyks, tai nė žmonės, nė dievai nebepamatys daugiau Buddhos".

Vis dėl to tam tikrų sielos gyvenimo ryšių tarp praeities ir ateities budizmas neišsižada galutinai. Neigia vien asmeninį nemirtingumą. „Nieko nėra (individualiai) amžino. Viskas praeina. Nieko ir esmėje nėra; viskas tik reiškiasi*). Ir viskas, ką tik savo kūnu ar siela jaučiate, pranyks, kaip pranyksta ir viskas kita. Nieko neišliks, išskyrus visų mūsų darbų, žodžių ir minčių suglaustą sumą. Būkit tad švarūs ir geri, ir ne tingios minties būkite.

... Drąsiai įženkite į taką, „kuriuo nueisite už gyvenimo jūrų neramaus bangavimo ... į rimties taką, į nirvanos tylą; į išminties, gėrio ir ramybės taką".

Kas nugalės jausmus ir geismus, kas nugalės patį norą gyventi, tai tikrai suras ramybę, nes pranyks ir jo asmeniškumas, viskas pranyks... liks tuštuma... Bus Šv. Rašto minimos „gyvatės" pilnas triumfas. Tai yra didžiausias kūrybos paneigimas, visu savo gyvu žmonišku veidu nuo gyvenimo ir konkrečios gyvenimo kūrybos atsigręžimas ir jau ne į praeitį, o į praeities tuštumą; paneigimas jau esančių laimėjimų kovojant su tuštuma sunkiame Gyvos Kūrybos Valios įtempime ir darbe. Tebekuriamo mūsų pasaulio netobulumai, gyvenimo ir kūrybos šiame pasauly tragedija (tuštuma dar visur žmogų tykoja) pernelig buvo nugąsdinę ir prislopinę Gautamos sielą. Be to, gal būt, Gautamos Buddhos asmeny mes turime pavyzdį, kaip Indijos karštame klimate nyko arijų valios aktingumas (kūrybos jėga).

---

*) Žiūr., kur rašyta apie doketizmą (monijimą).

tama Buddha dar savo akimis mato savo gimtosios tautos[19]) žlugimą, vadinas, jos kad ir ne laisva savo valia nužengimą į istorijos nirvaną. Prie to savo tautos išnykimo jis yra daug prisidėjęs, jos valią gyventi ir kurti sumažinęs.

O Mozė miršta išvakarėse savo išaugintos ir užgrūdytos žydų tautos įžengimo į pažadėtąją žemę, jos ten įsitvirtinimo ir išaugimo.

Šiuo metu pasaulio žydija dirba tam tikrą darbą Palestinoje. Kai kuriais atvejais tai girtinas darbas. Tačiau tai dar nėra didelis darbas. Pasauly žydų priskaitoma, rodos, lig 15—16 milijonų. Žydų rankose yra daug pinigo; juk bankinės operacijos tai viena mėgiamiausių jų operacijų. Žydų inteligentų pasauly taip pat yra labai daug. Tad pagal pasaulinės žydijos skaičių, pagal jų organizuoto pinigo kiekį, pagal jų inteligentų skaičių, be to, turint galvoj žydo aktingumą ir nesilpną jo valią, matome, kad Palestinoje jų nedaugiausia nudirbta. Mat, kūrybinio organizacinio ir administratyvio darbo sugebėjimai tai nėra žydo prigimties savumai. Mes lietuviai savo dar mažomis jėgomis po karo savo kaime gal daugiau esame nudirbę, negu žydai Palestinoje.

Bet yra ir kita medalio pusė. Žydų balsas apie Palestiną skamba po visą pasaulį. Žydai yra įkalbėję pasaulio viešajai nuomonei apie didžius savo darbus Palestinoje, apie tų darbų didžiulę kuone visam pasauliui reikšmę ir pan. Žodžiu, tasai palyginti nedidelis dalykas tam tikros sugestijos keliu paverčiamas kuone didžiuoju pasaulinės politikos ir apskritai gyvenimo daiktu.

Mūsų akyse tirpsta armėnų tauta, labai senos kultūros ir kadaise galinga ir reikšminga tauta. Jau prieš karą ji gyveno didžiulę tragediją. Rusijoje Užkaukazy ji buvo spaudžiama ir maltretuojama, nelemto atminimo rusų carų valdžios. O Turkijoje būta dar blogiau — ten dažnai armėnai buvo ir fiziškomis priemonėmis naikinami. Karo metu Armenija buvo nute-

---

[19]) Prieš kelis tūkstančius metų arijai užėmė Indostaną, išplėtė induose arijų kalbas ir kultūrą ir daugume atsitikimų metizavosi su vietos gyventojais. Tačiau Indijos klimato sąlygose arijų kraujo Indijoje labai sumažėjo ir pati arijų kultūra Indijoje labai daug nustojo savo pirmykščios kūrybinės potencijos.

riota gal daugiau, negu Belgija ir Lietuva. Po karo Kemal Paša, siekdamas griežtais metodais vienlytės Turkijos, armėnų gerokai pamažino. Europa[20]) dedasi to „nemačiusi". Armėnų klausimas pasaulio viešojoj nuomonėj, tai mažasis klausimas. Tai tik „klausimėlis", kurį iškelti kurių nors didesnių pasaulio politikų akivaizdoje yra net nemandagu, bemaž negražu ir „nekultūringa".

Senos kultūros ir gražus yra Grūzijos kraštas. Ne kur kontinento gilumoje jis yra, o buvusios Rusijos imperijos pakrašty ir pajūry. Po karo kelis metus turėjo nepriklausomybę. Savo viduje kvailybių darė nedaugiau už kitus kraštus. Trumpos nepriklausomybės metu ne vienas Europos didžiųjų politikų yra aplankęs Gruziją. Žinoma, gražiai naujoje valstybėje buvo priimamas. Visi tie politikai viešai yra pareiškę Gruzijai kuo gražiausių linkėjimų; suteikę ir įvairių pažadų, tarp jų ir vienas žymiausių (ir dabar dar aktingų) Anglijos politikų. Bolševikai brutale jėga pavergia Gruziją. Masinės skerdynės; vergijos įgyvendinimas. Suprantama (gražus supratimas), Europa jokios pagalbos Gruzijai neteikia. Tačiau jau sunkiau suprantamas dalykas, kad gruzinų šauksmo balsas pasaulinėje civilizacijos atmosferoj negali plisti. Europos politikai, buvę neseniai Gruzijoje kaip gerbiami svečiai, moka Gruzijos delegacijų nepriimineti. Gruzijos klausimas — mažas klausimas.

Didžiulis Ukrainos kraštas. Daugiausia žemdirbių. Derlingiausių Europoje žemių kraštas. Apie 30 mil. gyventojų. Su spėjamomis didelėmis ateities perspektyvomis. Ukrainos ir Velikorosijos klausimai ateity turės būti didžiuliai ne vien Bolšerosijos, bet, matyt, ir visos Europos klausimai. Tačiau ir Ukrainos balsas pasauly dabar skamba silpniau, negu mažosios Palestinos balsas.

Kokia jau gausi literatūra yra sudaryta Palestinos ir „palei Palestiną" klausimais: publicistinė, mokslinė, beletristinė ir t. t. Kokiomis juodomis spalvomis toje literatūroje nupiešti vietos ara-

---

[20]) Suprantama, jog nėra nė klausimo, kad Azijos, Afrikos etc. tai matytų. Vadinas, vis dėl to yra tam tikro skirtumo tarp Europos iš vienos pusės ir Azijų bei Afrikų iš kitos pusės.

bai. Pakenčiami vien pasyvūs arabai, tautiškai dar nesusipratę, vien arabų žaliava . . . būsimiems žydų eksperimentams.

Didelė analogija su Šv. Rašto vadinamais filistimiečiais. Žydai kadaise juos ne tik užkariavo, bet ir ilgiems laikams smarkiai išjuodino.

Be didelių sugebėjimų žodžio srityse, žydai turi ir gana stiprią valią; yra judrūs ir aktingi. Suprantama, kad tojo aktingumo reiškimasis eina daugiausia tam tikromis „klajūniškomis" kryptimis.

Didžiulės valios žmogus tarp žydų yra buvęs ir Mozė. Apskritai didelės aktingos valios žmonių tarp žydų būna apsčiai. Šis žydo prigimties savumas vadinamame Sename Testamente kelis kartus labai ryškiai atvaizduotas, ypatingai patriarcho Jokūbo „rungtynėse" su Dievu ir Hiobo griežtu nesutikimu su nelaimių žmogui neišvengiamumu. Tai yra be galo ryškūs drauge ir teigiami žmogaus valios pasireiškimai. Žmogus jaučia savo vertybę; žino, kad turi *laisvą savo* valią, kad yra nepakartotinas individualus visatos reiškinys, asmenybė . . . *pirmiausia jam, gyvam, konkrečiam, individualiam žmogui priklauso Dievo apsauga, jis pirmiausia, pirm medžiagos, pirm dėsnių, normų ir t.t. yra vertas ir turi būti Dievo globojamas. Žmogus vertingiausias šiame pasauly veiksnys . . . savo kūryba jis visą pasaulį keisiąs . . . ir pasieksiąs Naująjį Pasaulį.* Žmogus nori būti tikrai žmogum, o ne kaž kokiu gaivalinių jėgų padaru, arba kaž kokia abstrakcine formule.

Parinktuose tarp žydijos asmenyse jų istorijos eigoje bent kelis ar gal ir keliolika kartų labai ryškiai buvo suspindėjęs šis gyvos asmeninės valios balsas. Tad praeity (ateities šioje vietoje neliečiu) žydų vadinamieji šventieji raštai su tam tikra teise buvo vadinę žydus parinktaja tauta. Mes, dėl aukščiau pažymėtos priežasties su tuo *tam tikra prasme* galime sutikti, nors žydų tauta ne be didžiulių trūkumų, ir pasimokyti. Nejudiname čia klausimo, kuria kryptim mūsų eroje ši žydų valia plėsis, kiek jai seksis atsipalaiduoti iš „gyvatės" kelių ir iš gaivalijos kelių. Jeigu tai žydų tautai pasiseks (mūsų gi gyvenamuoju laikotarpiu kelio pasirinkimo klausimas ir žydams virsta be galo aktualiu), tai ir ji galės šiek tiek prie Naujo Pasaulio kūrybos

darbų prisidėti. Priešingu atveju žydų tauta bus didelis ardybinis žmonijos gyvenime veiksnys.

Cituodamas iš G. Papini skyriaus „Pranašai" jau esu pažymėjęs, kad nė viena tauta nėra tiek pranašų turėjusi, kiek žydų tauta. Ten iš Papini aš esu citavęs: „Pranašo širdis skausmo kupina, lūpos gailesčiu virpa. Ranka pakyla bausmės priminti. Jis kenčia už savo tautą, peikia ir prikaišioja jai . . . grasina bausmėmis . . . ir vilioja palaima po mirties . . . kad pasitaisytų . . .". Vadinas, žydų pranašas yra kilnios sielos žmogus tarp žydų . . . kuris skaudžiai sielojasi dėl žydų nuodėmių. Tų nuodėmių jis negali pakęsti ir nuo jų poliariškai atsitraukia. Toksai pranašas tam tikromis kryptimis yra lyg žydo („vidutiniško" žydo) antipodas. Žydas trokšte trokšta medžiaginių turtų, kurie jam turi užtikrinti galimumą priversti kitus žmones jam tarnauti (kas seno žydo psichikoje tolygu vergauti) ir suteikti jam pačiam progos lėbauti. Žydas yra gana gašlus[21]). Žydas, kaip minios narys, ir kitus žmones traktuoja mechaniškai, kaip kokias dulkes ir geidžia jiems įsakymų duoti, kaip ponas vergams; reikalauti iš jų aklo paklusnumo savo despotiškai valiai.

Tad žydų pranašas beveik visuomet reikalauja asketizmo, savo jausmų bei geismų ne tiek sutvarkymo, kiek jų slopinimo ar net išsižadėjimo. Jis neigia turtus ir nuosavybę. Jam nežinomas arba labai mažai težinomas kūrybinio darbo kraunamas turtas ir kūrybinio darbo pagrįsta nuosavybė bei to darbo atmosferos kupina aplinkuma. Toksai turtas ir tokia nuosavybė yra ne vien gražiai sunkiu darbu žmogaus pelnytas vaisius, bet ir laidas tolesnei sėkmingai kūrybinei žmogaus veiklai, žmogui mėginančiam sunkaus savo darbo pastangomis reorganizuoti[22]) šį mūsų gyvenamąjį pasaulį. Tokio darbo ir tokios nuosavybės sąlygose gali išaugti ir *tinkama visuomeninė bei valstybinė tvarka,* kur žmogaus kūrybai ir žmogaus augimui būtų užtikrinta vis geresnė ateitis bei klotis, užtikrinta ir tinkama apsauga žmogui.

O pranašai žino visai kitos rūšies nuosavybę ir valstybę. Toji nuosavybė (visų ar beveik visų klajūniškų žmonių, kurie

---

[21]) Seno Testamento liūdymais.

[22]) O mes tuo tarpu dar šių darbų pačioje pradžios pradžioje tebesame.

turi kiek daugiau medžiaginių turtų) yra negražios kilmės (iš grobimo, sukčiavimo ir kitų neteisingumų). Ji reikalinga jos savininkams, pirma, kad jie galėtų lėbauti (kai kiti skursta) ir, antra, kad galėtų pavergti kitus mažiau turtų turinčius žmones. Valstybė reikalinga, kad tokių turtų (tokios nuosavybės) savininkams globotų aukščiau minėtos rūšies darbą ir gyvenimą. O visuomenė ir dvasiškija reikalingi, kad tokiems turtų savininkams būtų užtikrintas sąžinės ramumas ir minios paklusnumas.

Tad pranašai puola ir neigia, kaip nuodėmės vaisius ir nuodėmės augintojus, ir turtus bei nuosavybę, ir valstybinę bei visuomeninę tvarką, suprantama, ir valdžios žmones bei dvasininkus.

Tad pranašas, kaip matome, visose šitose srityse yra tikras „vidutinio" žydo antipodas, yra jo poliariškumas. Tačiau, kita vertus, pranašas (bendra taisyklė, bemaž be išimčių) pasilieka toje pat plokštumoje, kaip ir tasai „vidutinis" žydas. Jis dažniausiai yra tame pat žydiškame, o ne kitame pasauly. Jis yra baisiai susijaudinęs; gyvenimo blogybėmis labai pasipiktinęs ir nuliūdęs; dėl ateities dažnai nusigandęs[23]) . . . , bet vis dėl to žmones pirmiausia minia laikąs. Jis nori tos minios narių santykius sušvelninti, nori (kilniausios sielos pranašai) sudaryti tarp žmonių, tarp jų sielų širdžių naujus žmoniškesnius ryšius, žmoniškos meilės ryšius. Tačiau daugiausia tai vien atskiros pakilusios pranašo sielos spinduliavimas; kai kada tam tikra jo sugestija miniai (kai kada ir su tam tikrais atskirais teigiamais laikinais padariniais). *Bet jam nėra žinoma* (dėl to nesuprantama ir nevertinama) *auganti iš kūrybinio darbo visuomenė bei valstybė,* su tuo darbu surišta nuosavybė, nežinomas ir tokiose kūrybinio darbo sąlygose augąs žmogaus ir tokio *žmogaus darbo reorganizuojanti visą pasaulį reikšmė.* Trūksta pranašui tinkamo susigyvenimo su kūrybinio darbo dvasia ir aplinkuma; trūksta dažnai dargi supratimo apie tai. Tad pagrindinis jo dėmesys vis dėl to nukreiptas į vartojimo ir žodžio, o ne į darbo, į kū-

[23]) Klajūniškoje (ir kitose) tautoje, kurioje yra maža tvirtos valios ir aktingumo, atskiros, labiau jautrios ir kilnios sielos, nepajėgdamos aktingai viešumoj pasireikšti, užsičiaupia savybėje, paskęsta kontempliacijose; impotentiškai, pasyviai merdi. Kitaip, kaip matome, būta ir yra tokioje tautoje, kaip žydų tauta, kur daugiau yra tvirtos valios.

rybos sritis; ir meilės spinduliai labiausiai krypsta į vartojimo, o ne į darbo bei kūrybos sritis. Tad dažniausiai ir žydų pranašas pasilieka seno pasaulio plokštumoje.

Neprivalome, suprantamas daiktas, per daug idealizuoti ir Šiaurės Vakarų Europos ariją. Viena, ne visas gi šimtas nuošimčių yra sveikų pradų jo žemdirbiškai sėsliškoje prigimty. Yra ir jo prigimty tų ir kitų trūkumų. Savo valios jis nėra pakankamai išauginęs; *sau iš visatos pakankamų teisių dar nėra pasiėmęs ir savo didžiųjų kūrybinių uždavinių (drauge ir pareigų) nėra tinkamai įsisąmoninęs.* Be abejo, jo prigimtis yra turiningesnė ir vertingesnė, negu klajūno prigimtis. Bet dėl to paties ir esantieji ten pradai sunkiau yra auginti[24]).

Be to, jis nėra ir visiškai gryno žemdirbiško kraujo ir turi tam tikrų klajūno (tyrų klajūno ir miškų bastūno) kraujo priemaišų (mongoliško ir kai kada ir semitiško bei kitų). Jo paties kai kurios atžalos (giminės) tam tikrą laiką nukrypdavo į klajojimą, kariavimą (kaip verslą) ir pan. Pagaliau stipriai veikė ir veikia ir įvairios išorinės neigiamos įtakos.

Vis dėl to, jei paimsime Jėzaus Kristaus laikų Vakarų Azijos „vidutinį" semitą ir sakysime, XIII—XIV š.[25]) lietuvį kaimietį, arba to pat laikotarpio švedų kaimietį, pastebėsime, koks didelis skirtumas tarp jų buvo.

Koks, palyginti, ramus, nuoširdus, teisingumo supratimo bei nujautimo turįs, negobšus, nekerštingas (šis pastarasis ypač lietuvio įgimtas savumas), svetingas ir darbą mylįs lietuvis ir švedas, ir kokia išoriška nenuorama, gobši bei gašli, klastinga bei neištikima, kerštinga, nepastovi ir darbo negerbianti tų laikų žydų tauta. Pažiūrų į moterį ir šeimyninių santykių jaukumas, švarumas bei švelnumas senovės lietuvio ir švedo žymiai didesnis, negu semito.

Kokia negraži aplinkuma Jėzaus gyvenimo laikų Palestinoje. Kokia dargi biauri aplinkuma ir atmosfera aplink Jeruzalės

---

[24]) Žiūr. skyriuje „Ūkininko klausimu" apie organizmų augimą.

[25]) Tai laikotarpis, kai lietuvis akis į akį susitinka su Roma, su Vatikanu iš vienos pusės (teutonų ordino įsikūrimo ir įsigalėjimo Lietuvos žemėse laikotarpis ir pirmasis žydų apsigyvenimas Lietuvoje), su slavais ir žydais iš kitos pusės.

šventyklą, aplink gašlaus, gudraus, iškalbingo, veidmaniško, pavydaus ir kerštingo Saliamono pastato. Lyg jo dvasia būtų įsigalėjusi toje šventykloje ir iš dalies visoje Jeruzalėje. Tiesa, Galilėjoje, Jėzaus gimimo gimtinėje būta daug gražesnės, žmoniškesnės aplinkumos. Ir Nauja Gyvybė yra kilusi iš Galilėjos ir ji buvo niekinama ir nukryžiuota Judejoje.

Iš Vydūno šis tas

Vydūnas yra gana charakteringas Lietuvos rašytojas. Kad ir daug ko jis pasiima iš Blavackienės veikalo (Secret Doctrine), šį tą iš kitų teosofų, šį tą ir iš šiaip indų mokslų, tačiau jis visą tai yra lietuviškai suvirškinęs ir tikrai lietuviškai perdirbęs. Tad „vidūnizme" randame daug gražaus žmoniško švelnumo, jaukumo, ramybės ir didelės vidaus harmonijos. Skaitydami Vydūno veikalus, jaučiame, kad tai tikrai yra žmogus tos tautos, apie kurią pirmasis Varmijos vyskupas buvo parašęs, kad tai „gens humanissima". Tuo dar nenoriu pasakyti, kad Vydūno raštuose jau reiškiasi tikra lietuviška ideologija. Jis gimęs, augęs ir dirbęs vokiškoje aplinkumoje. Jis sužavėtas Blavackienės krypties teosofijos, iš dalies šiaip indų vadinamųjų slaptųjų mokslų. Jis nėra dirbęs platesniu mąstu Lietuvoje konkretaus kūrybos darbo; nėra bendradarbiavęs glaudžiai su gausesniais mūsų kūrybinės linkmės inteligentijos sluoksniais; *nėra pažinęs konkrečiame konstruktyviame darbe realaus Lietuvos gyvenimo pagrindų bei reikalų.* Tad būtų tikras stebuklas, jei Vydūnas būtų pajėgęs būti tikru lietuvių tautos ideologijos reiškėju, rimtu skelbėju lietuvių tautos valios savarankiškai gyventi ir kurti. Juo labiau, kad po ilgo pusiauletargiško snaudulio lietuvių tauta iš viso dar tik mėgina savarankiškai gyventi, pasaulio viešumoje reikštis, kurti savo nepriklausomą gyvenimą. *Tik mūsų tautos gyvenimo ir darbų eigoje, tik savo gyvo patyrimo keliu išdirbsime ir surasime savus gyvos konkrečios kūrybos kelius,* ir tik *šituo gyvenimo keliu išaugs ir mūsų ideologija,* tik tuo keliu ir iš taip paruoštos dirvos gali kilti (ir turi kilti) lietuvių tautos ateinančios gaivios žmoniškos kūrybos vadai.

Tačiau vis dėl to Vydūnas daug kur (savo ideologijos žmoniškume, tam tikroje vidinėje jos harmonijoje, vidinėje savo dvasios ramybėje ir kt.) reiškia tikro lietuviškumo bei žmoniškumo. Tam tikra linkme ir tam tikrose ribose jis praskina kelią, palengvina tolimesnį lietuvišką kūrybos darbą. Tad trumpai prie Vydūno apsistosiu ir paimta šioje knygoje tvarka šį tą iš jo veikalų pacituosiu.

Pagrindiniais (gyvos) filosofijos klausimais, į kuriuos tenka stengtis nors šiek tiek atsakyti, Vydūnas laiko: Kas aš esmi? Kaip aš esmi? Ir kam esmi? („Slėpiningoji žmogaus Didybė" psl. 3).

Pasakojama, sako Vydūnas, kad vienas žymus vokiečių filosofas garsiai miške mąstęs. Nustebęs girininkas paklausęs, kas jis esąs. Filosofas savo ruožtu lyg nustebęs jam atsakęs: „Kad pats tai žinočiau". Girininkas pabūgo, tarėsi sutikęs beprotį. Tačiau, kuris mūsų žino, kas jis yra? Žmogus žino save pagal verslą — ūkininkas, gydytojas, skalbėja, kunigas, kurpius, advokatas, kontrabandininkas, partininkas, kaminkretis, pirklys, mašininkė ir t. t., pagal lytį ir amžių — vyras, mergina, vaikas, senis; pagal tautybę — italas, žydas, vokietis, papuasas ir t. t. Tačiau, tai vien išorė . . . o ne tikroji žmogaus esmė. Ji dar slėpinys. Tenka tai kuo giliausia ištirti.

„Kūdikis būdamas, žmogus dažnai stebisi. Ilgainiui tai kinta. Žmogus įpranta gyventi nuo akymirksnio lig akymirksnio. Gyvenimas tampa jam paprastu. Juo žmogus mažesnio, „paplokštesnio" proto, juo gyvenimas išrodo jam paprastesnis, negelmingas. Jis nenumano, kad žinomasis gyvenimo supratimas yra vien papratimas tam tikru būdu gyventi. Neskiria jis gyvybę nuo to, kas gyvybę jaučia, ir nuo gyvybės reiškinio, būtent nuo gyvenimo. Tiktai, kai kas atsitinka iš netyčių ar labai skausmingo ar nepaprasto (artimo žmogaus mirtis, mylimo vaiko iš mirties glėbio išgelbėjimas, tėvynės praradimas ir pan.), tada žmogus stebisi trumpam laikui gyvenimui. Toksai įvykis tarsi praveria kokį kasdieniškumo (įpratimų) voratinklį, kuriame jis gyvena.

Žmogus jaučias tuomet lyg pabudęs iš gilaus miego. Nesižino jau, kur ir kas jisai. Viskas jau rodos jam nepaprasta, ne

suprantama, nuostabu. Lyg žmogus būtų iš kažin kur atėjęs ir kažin kur nuklydęs.

Užgimdamas ir augdamas žmogus taip pat lyg bunda iš gilaus miego . . . tik išlengvo jis apsipranta su gyvenimu, į kurį jis įeina[1]) . . . ir tik iš lengvo pradeda *tikėti,* kad jį suprantąs".

Vydūnas primena senovės Rytų (indų ar japonų) vieną pasakojimą. Pasakojama, kaip kaž koks žmogus, kažin ko pasiilgdamas, giliai įmigo, buvo įdėtas į laivą ir nukeltas toli per jūras į mažą salutę ir paliktas vienas. Pabunda. Nebežino, kas jam atsitiko; nebeprisimena savo kilmės; buvęs gi aukšto kilimo.

Pradeda žvalgytis. Jūra ūžia; ji be galo, be krašto. Žvelgia aukštyn. Ten dangus bekraštis; keliauja jame saulė, rytais iškildama iš jūrų, vakarais į jas nusileisdama. Naktį prašvinta žvaigždės.

Viskas labai ypatinga, keista. Ir viskas gražiai sutvarkyta. Ir visa tikrai nuostabu. Bet visų tų regėjimų niekas nebuvo suprantama. Teliko jam vien stebėtis ir mąstyti, apsiaustam slėpinių, kurių nepajėgia jis atidengti.

Galų gale žmogus liovėsi mąstęs. Salutės gyvenimas su savo mažmožiais pritraukęs jo dėmesį. Jis ėmėsi rūpintis to gyvenimo dalykais. Ir netrukus jis paskendo salutės niekniekiuose. Užmiršta buvo jūra, dangus, žvaigždės. Baigėsi jo nusistebėjimai. Išnyko klausimai: Kas aš? Kur aš? Kaip čia atsiradau? Kam aš? Žmogus visai neatsiminęs savęs. Jokių klausimų jau nebebuvo. Pripratusios prie kasdieninio gyvenimo žmogaus ausys jau nebegirdėjusios; akys niekuo nebesistebėjusios. Slėpiniai pranyko . . . kad ir visa jų apsupta".

Vydūnas aiškina: „Tai tikras atsitikimas. Regimoji esamybė, tai toji salutė, kur žmogus užgimdamas atsiranda ir, lyg iš miego prabudęs, nesižino, kas ir iš kur jisai. Gyvybė tai banguojančios jūros, o bekraštinė amžinybė ir erdvė, tai stebuklingasai dangus".

„Jau senuose amžiuose išmintingieji sakydavo ir šiandien sako, jog žmogus *tiktai užmiršęs savo kilmę ir galėtų ją atsiminti* . . . Senovės hellenų buvo sakoma, jog paprastasis žmo-

---

[1]) Kaip toli *tuo* gyvenimu galima nueiti, kyla daugumui teosofų klausimas.

gaus gyvenimas, esąs gyvenimas užmiršime, gyvenimas mirtyje[2]). Užgimdamas žmogus mirtyje palaidojamas. Drauge jis pamirštąs ir savo kilmę". Šia proga Vydūnas primena mums ir Boekklino paveikslą „Toteninsel" su tam tikru savo mintims paaiškinimu.

„Žmogus kasdieninių reikalų verčiamas tiek įsižiūri į spuogus bei šapelius, kad jau nemato, kas yra didaus. Išdyla iš jo akyračio, kas amžina, kas gelminga bei esminga. Lieka vien kasdieniškumai, paprastumai. Nyksta klausimai: kodėl taip, o ne kitaip? Ir nenuostabūs lieka ir nuostabiausi gyvenimo reiškiniai. Žmogus, kuris nemąsto apie gyvybės ir gyvenimo slėpinius, iš tikrųjų giliai miega (nors ir kaž kaip tame kasdieniškumo gyvenime judėtų). Tačiau, kaip jam vėl pradeda sukilti anie klausimai, *kaip širdyje vėl pradeda gyventi kūdikio nusistebėjimas* . . . , tai jis pabudimo iš užmiršimo pradžioje . . ."

„Savęs atsiminti . . . iš kur žmogus kilęs, kaip viskas, kas yra, atsirado . . . iš tikrųjų yra sugrįžimas į savo namus", kad, pailsėjus ten (pridurs kai kas iš skaitytojų), paskui vėl galima būtų tęsti toliau gyvybės kūrybą.

Toliau Vydūnas kalba apie žmogaus pavidalą, kūną . . . jo sudėtį iš mineralų (kaip žemė), iš vandens, iš dujų . . . iš kurių sudaryti kūno griaučiai (skeletas), raumenys, kraujagyslės, dirksniai ir t. t. Tai iš dalies lyg autonominiai žmogaus kūno vienetai. Kitu atžvilgiu tame kūne mes matome akis, ausis, rankas, kojas ir pan. kūno sąnarius. Kiekvienas toksai narys tinka tam tikrai veiksmų rūšiai. Tačiau jie ne patys veikia; veiksmui jie tik prietaisai. Ir visas kūnas tik prietaisas. Veikėjas tai pats žmogus. Ir jis tai ne pavidalas.

Jei žmogus galingesnis būtų, nereikėtų jo veikimui nė tokio prietaiso (kūno). Prisimindami kokią mintį, ją lyg prisišaukiame. Ji ateina paklusni mūsų valiai[3]). Norint pasiekti regimą (medžiaginį) daiktą, reikia ištiesti ranką. Kaip mintys, taip ir

---

[2]) Netenka skaitytojui aiškinti, kad senovės hellenų išminčių tik viena srovė taip mąsčiusi. Be to, toje srovėje būta per didelio atsigręžimo veidu į praeitį.

[3]) Dabartinio žmogaus ir mintys jo valiai nėra dar labai paklusnios, dar tik pradeda būti tokios. Tų minčių jis dar labai silpnas valdovas; dažnai gi jų vien tarnas ir vergas („filosofai" ir kit.).

daiktai turėtų klausyti žmogaus (valios). Jo valia turėtų juos valdyti. Tuo tarpu kūno sąnariai turi tarpininkauti žmogaus valiai.

Kūno vidaus dalys savo darbą atlieka lyg be žmogaus valios ir žinios. Širdis plaka ir varo kraują per gyslas; plaučiai alsuoja ir kit., tai, pagal mokslininkus, kūnas tik per labai ilgus amžius yra pasiekęs. Čia yra kiek analogijos su vaikščiojimu. Žmogus, išmokęs vaikščioti, gali eiti, visai nemąstydamas, kaip kojas dėti ir žengti. Tik, pradedant eiti, reikia to panorėti. Ir paskui jau ypatingo sąmoningo dėmesio į tai kreipti netenka; kojos lyg pačios eina. Dar toliau tasai automatingumas yra išaugęs kūno vidaus organų darbe".

Kai kurie dabar kalba, kad žmonijoje dabar aiškiai augą vadinamieji matematikos gabumai. Po kurio ir gal ne labai ilgo laikotarpio matematiškus apskaičiavimus tam tikra žmogaus smegenų dalis vykdysianti automatiškai (ir autonomiškai), žmogui nekreipiant į tai didesnio sąmoningo dėmesio. Kaip dabar vaikščiodamas, taip ateity, darydamas matematikos apskaičiavimus, žmogus drauge galės mąstyti apie ką kitą, dirbti kitą intelektualį darbą.

Suprantama, kad toliau dėstydamas (aiškindamas) Vydūnas eina atvirkščia kryptim, negu materialistai, negu, jų skaičiuje, vadinamieji marksininkai. Materializmas stengiasi visą, kas yra pasauly, nuvesti (palenkti) į žemiausią laipsnį, planą, vadinasi, į fiziškai cheminius procesus. K. Marksui viso ko pagrindas — ekonomika; ir viską jis palenkia ekonomizmui[4]); viso ko mastas jam yra žemiausio laipsnio vertybės. Marksistai (grynaplaukiai) pripažįsta vien kiekybę, o ne kokybę, ne didybę. Tad žmoniškai gyvai kūrybai (pasiliekant marksizmo ir materializmo plokštumoje) ten užkirstas kelias. Žmogus ten galutinai ne atsakingas; juk jis vien tam tikras „fiziškai cheminis junginys ir procesas". Šia linkme kai kurie prieina net lig tam tikro patoso, profanacijos patoso, bet kokių aukštybių išsižadėjimo patoso.

Ta kryptim vaisiai yra prinokę Bolšerosijoje. Savo įsitikinimų, savo žmoniškos esmės išsižadėjimas Sovietų centro „generalinės linijos" naudai (gyvenamos dienos) labai ten paprastas

---

[4]) Freidas — seksualizmui.

ir sovietų „etikos" nesmerktinas reiškinys. Šia kryptim Maksimas Gorkij yra virtęs tikru virtuozu. Tačiau ir Bernardas Šou, ir A. Guide ir Rom. Rolandas taip pat sugeba gan tolokai ta kryptim pasivaryti. Taip pat, sakysime, ir Amerikos milionierių ir, sakysime, Vokietijos balsių dabarties (ir praeities) politikų daugelis tolokai šia kryptim pasivaro.

Apskritai žiūrėdami į šios dienos pasaulio gyvenimą, pastebėsime, kad neginčytinai labai daug kur yra įsigalėjęs žemesnio laipsnio vertybių mastas, kad pasauly dora gerokai yra sužeista ir apslopusi.

Tačiau grįžkime prie Vydūno. Jis, kaip sakėm, eina priešingu materializmui keliu. Pažymėdamas žmogaus kūno gyvenimą, jis tai prilygina augmens gyvenimui. „. . . Kūnas visai sau vienas gyvena, kai žmogus be sapnų miega. Tada jis, nors ir pinkliau įtaisytas, yra vien augmuo. Atsirandant pirmiems sapnams, jau pasireiškia kitos rūšies gyvumas, lyg kits gyvenimo laipsnis. Bet tas gyvenimas ne vien sapne reiškiasi. Jo yra kūne, žmogui ir nemiegant. Kūną ir jo narius jis žiūri paimti į savo valdymą. Tai yra jausmų, linkimų, troškimų ir t. t. gyvenimas. Sanskrito kalba — Kama. (Augmens gyvenimas — Prana; dar žemesnė — Linga scharira sritis). Palygindami šį gyvenimą su sapnavimu pastebėsime jų giminiškumą. Sapnuose valdo aklas pritraukimas ir atsispyrimas. Neturime ten savo valios, išminties. Viskas yra nuostabu, bet mes nesistebime. Ir nieko nežinome apie savo kūną. Tik retkarčiais pasigendame savo dvasinės esmės (vertybės). Ir viskas sapnuose nuolat ir greit kinta.

Panašiai yra ir su geismais, troškimais ir pan.; žodžiu su „kama" — gyvenimu. Nėra čia aiškaus proto ir visai nėra išminties[5]). Geismingas žmogus veikia lyg sapne ir dažnai elgiasi lyg būtų be proto. Kai karštis praeina, dažnai gailisi, ką pridirbęs ar gėdisi savo kvailo darbo.

Kama (geismų etc. sritis) varo žmogų į veikimą. Žmogus tada dažnai užmiršta ir kūną: kovojantis nejaučia žaizdų ir pan. Tik nurimęs jis pajunta žaizdas, nuovargį; pamato tikrą aplin-

---

[5]) Vydūnas skiria išmintį (aukštesnis laipsnis) nuo proto (žemesnis laipsnis).

kumą. Lig tol gi jis buvęs kitame pasauly, būtent karščiavime, kamoje.

Kama (karščiavimųsi sritis) daug judresnė už kūno gyvenimą. Tasai palyginti su kama, išrodo sustingęs dalykas. Laukinių žmonių kama yra mažiau išaugusi, negu europiečių; jis (laukinis) lyg mažiau gyvas viduje".

„Kaip su kūnu žmogus yra žemės dalis, su kūno gyvenimu — augmenų giminietis, taip su kama jis priklauso gyvulijai. Juo daugiau žmogus iškilęs, juo daugiau jame yra įvairių geismų. Jie reikalingi. *Žmogus turi juos pažinti, kad ant jų viršų paimtų*[6]).

Kokiais jausmais, geismais ir t. t. žmogus minta, tokiu ir jo vidus tampa. Geismais (vienašaliai) maitintis, reiškia jiems valią duoti. Galima jų visišku vergu likti.

Lyg maistas tai į žmogaus tam tikrą organizmą įsitraukia iš tam tikros vidujinės aplinkumos — iš kamos srities.

Kamos gyvenime įvyksta tai, ką vadiname nuodėme. Regimasis kūnas su savo reikalais yra visai nekaltas dalykas; ir negali nusikalsti. Kas jam reikalinga, tas jam turi būti duodama — alsuoti, gerti, valgyti ir pan. Tačiau sakysime, gerdamas žmogus gali dviejų dalykų siekti — 1) troškulį nutildyti (ir paskui kūnas daugiau gerti nereikalaus) ir 2) gėrimu pasismaguriauti. Jis tuomet ne kūno maitinimo reikalą, o vien savo tam tikrą geismą tenkina; toksai gi geismas niekuomet nepasotinamas. Atvirkščiai jis vis labiau auga, stiprėja, lyg koks savotiškas gyvis (vėlė) žmoguje. Tačiau ir kamos gyvenimas pats iš savęs nėra nuodėmingas. Tokiu jis virsta tik, kai žmogus jam vergauja". Vadinas, kai iš pono (kuriuo jis ir šioje srity privalo būti) virsta vergu, kai iš kūrybos kelio pasuka atgal.

Kai kuriose srityse žmogus čia jau gerokai yra apsitvarkęs. Sakysime, alsavimo srity. Kitose srityse, kaip gėrimo ir valgymo srityse, žmogaus dalykai yra kiek prastesni; o lyties srity — matyt, dar prastesni.

---

[6]) Čia Vydūnas primena skaitytojui žodžius iš Mozės I knygos: Dievas atvedė prieš žmogų visokius gyvius, kad pamatytų, kaip jis juos pramins, vadinas, kaip žmogus tuos gyvius pajus, supras, įvertins; kaip su jais santykiaus; žodžiu, kokį konkretumą juose suras.

Žmogus, kaip ir su negyva gamta, ir čia (kamos srity) savo gyvos kūrybos tolimesnėse išdavose turi virsti viešpačiu, valdytoju. Nepabėgt nuo šio sričių (jausmų, geismų, troškimų), ne išsižadėti jų ir pan., o jas pažinti, sutaisyt, sutvarkyt, išaugint kiekybiškai ir kokybiškai; padaryt nematytai įvairias ir virsti jų sąmoningu valdovu. Pasaulį plėsti, didinti ir gilinti, o ne jį mažinti, siaurinti, „nykinti" (citatos ne iš Vydūno).

„Su kamos sritim, sako Vydūnas, baigiasi kūniška, medžiaginė sritis. Jau kamos srity lyg kiek atsiranda pirminio dar labai tamsaus nusimanymo. Sekanti yra tarpinė sritis arba gyvenimas. Tai minčių sritis, sanskrito kalba — kama-manas. Kaip jausmuose, geismuose, taip žmogus gali pasinerti ir mintyse, (kama-manoje), pamiršdamas kurį laiką ir geismus ir patį kūną. Ten tylu, ramu, lyg ir šviesu. Lyg tam tikri paveikslai iš kaž ko sukurti ateina žmogui galvon ir išeina. Vadinas, tam tikra mintis žmogui atėjo į galvą; vėliau mintis pamirštama (išėjo).

Ir ši sritis tik tinkamai maitinama ir auklėjama auga, tvirtėja, tobulėja; arba, atvirkščiai — menkėja, nyksta. Galingesnės, skaidresnės, aukštesnės mintys žmogui darosi prieinamos, jei jis yra tinkamai tam pasirengęs. Priešingu atveju jos per žmogaus omenį lyg perlekia . . . netinkamas jo galvoje „radio" jų nepagauna. Žmogus negali tų „aukštesnių" minčių suprasti; negali su jomis susitikti. Jos jam neegzistuoja; toksai žmogus *gyvena mažesniame, negu labiau pakilęs žmogus pasauly.*

Už kūną judresni, gyvesni yra jausmai etc. (kama). Bet minčių pasaulis (kama-manas) yra dar judresnis".

Mintys gali padėti žmogui valdyti jausmų, geismų sritį. Bet būna ir atvirkščiai. Dėl to, žmogus neprivalo būti ir proto vergu. Kama ir kama-manas, sako Vydūnas, susijungia ir reiškiasi lyg vienas kūnas. Jausmai veikia mintis; mintys veikia jausmus. Bet ir regimas kūnas, smarkiai užgaunamas, veikia jausmus, o jos mintis. Tačiau, šiaip kūnas tolydžio visai sau gyvena ir veikia, lyg jis būtų žmogui svetimas, nežinomas daiktas. Jausmuose ir mintyse (kama manoje) žmogus aiškiau nusimano. Skaisčioji gi žmogaus sąmonė yra aukštesnė už visus aukščiau minėtuosius dalykus ir artimesnė žmogaus esmei, žmogaus „aš". Žmoguje yra žinoma tai, kas visam šitam reikšmės suteikia.

Yra tai tas, kas įsileisdamas į kokią mintį, ją tvirtina, įsileisdamas į kokį jausmą, jį galingą padaro; — yra tas, kuriame kūrybos veiksnių yra.

Vydūnas sako, kad žmogus lyg žiūri į visą minčių eilę ir — išmano. Čia reiškiasi du dalyku. Viena yra minčių eilė, o antrasis yra tai, kas išmano. Atsitinka, kad iš atminties žinai visą sakinį. Yra tai minčių eilė. Lyg tai ir supranti. Tik po kurio laiko tasai sakinys lyg atsiveria; žmogus į jį lyg įžengęs, sako: dabar (tikrai) teišmanau.

Galima visai gerai žinoti protingai sutvarkytus kokio nors įrodymo sakinius. Tačiau čia dar gali ir nebūti išmanymo. Reikalingas galutinis žmogaus lyg susiliejimas su tų sakinių turiniu, dvasia. Žmogus tarsi iš viršaus nusileidžia į jį ir lyg aukštyn jį į save įtraukia. Žmogus lyg patsai tampa tų sakinių dvasia, jų išmanymu. Senovėj pasakyta: „Tik tą težinai, kas pats esi“.

Šis iš viršaus nusileidžiąs . . . lyg stovi šalia žmogaus (šiame pasauly) gyvenimo; gali jis ir visai pasinerti toje ar kitoje srity (geismuose, jausmuose, mintyse); iš to vėl pakilti . . . tai čia, tai ten susivokti.

Žmogaus sąmonė būna tai aiškesnė, tai tamsesnė. Žmogui valgant, geriant ir pan., ji vos šviečia. Žmogaus savęs žinojimas čia visai nykus. Baugūs peršuliai gali būti, kada kūnas kankinamas. Tačiau iš to žmogus jokio pavidalo pasidaryti negali ir drauge su kankinimu dingsta jų atsiminimai.

Kiek aiškiau žmogus graibstosi geismuose. Jie geriau žmogaus ir atsimenami. Dar kitaip žmogus pagaunamas mintyse gyvendamas. Viskas čia jam atrodo aiškiau, šviesiau. Sąmonybė, sako Vydūnas, yra pirmoji žmogaus žymė. Tai yra valdantysis žmoguje gaivalas. Į kokį reikalą, į kokį geismą, į kokią mintį žmogus įeina, tas galybės įgauna ir ima viršų prieš visą kitą žmoguje.

Žmogus savo valia gali (teisingiau sakant, žmoguje yra lyg diegų į tą galimumą) savo sąmonę tai šen, tai ten kreipti. Paprastai ji ar kūno reikalų, ar geismų, ar minčių patraukiama. Bet ji yra žmoguje vyriausias dalykas ir ji neturėtų duotis . . . kitiems savęs vedžioti. *Žmogus pats turėtų visą visiškai valdyti.* Ir paprastas žmogus šitą šiek tiek numano. Kokiam geismui,

sakysime, paklusdamas, žmogus jaučiasi, kad jis vergauja; kad savo laisvos valios išsižadąs.

Su savęs žinojimu kyla iš visuotinės gyvybės atskira savybė, atskiras individuumas. Dvasios gyvenime atskirą individuumą padaro savęs žinojimas. Tačiau įsigilindamas į greit nykstančius dalykus (į fiziologinius kūno reikalus, į geismus, į mintis), užmiršdamas savo tikrąją esmę, žmogus jaučiasi lyg su geismais, mintimis jis pats nyksta. Ir juo žmogus smarkiau yra įsileidęs į ką nors pragaištingo, juo labiau pragaištingu ir jis pats jaučiasi.

Tasai aš, kuris sumegztas su dienos patyrimais, nėra amžinas. Žmonės, kurie tiki, būk esą nemirtingi tokie, kokie jaučiasi, labai apsirinka. Ir iš kur gi, klausia Vydūnas, toksai menkas dalykėlis, turėtų jėgos amžiams išlikti?

Kūdiky ne iš karto pasireiškia visos gyvenimo sritys . . . nors jis gyvas visose gyvenimo srityse . . . kad ir ne tuojau susijungia su jomis. Atsimename, kai dviejų metų vaikas sako: Juozukas nori valgyti, nusimušė; Juozukui skauda; ir tik vėliau jis pradeda sakyti: *aš* noriu valgyti, *man* skauda ir pan.

Žmogus paprastai žinosi tik susijungdamas su pragaištingu atsitikimu, dalyku . . . ir drauge su juo jaučiasi nykstąs. Vienok tiek visuomet žino, kad esti (nors dažnai čia nesižino ryšiuose su kuo nors). Amžinybė ir bekraštybė tėra formos esamybei patirti. Pati estis yra dar kita kas yra viena — vienas. Šitas Vienasis, kuris tikrai esti, yra amžinoji visumos priežastis (versmė), arba, kaip paprastai sakoma: Dievas.

Žmogus, žinodamas save esančiu, yra artimas tai versmei. Jame susipina tai, kas tikrai esti su tuo, kas atsitinka, „pavidalauja“. Tų dviejų dalykų susidūrime *gema* žmogaus savo esimo žinojimas, sąmonybė. Ji iš palengvo auga . . . ir atskiruose žmonėse siekia laipsnio už amžinybės ir bekraštybės sričių.

Kas esti, negali nebūti. Pranykti tegali vien būdas save žinoti. Visumos versmė, kas tikrai esti . . . yra sau pati, yra tikroji asmenybė. Ji savyje rimsta, savy savo esimą turėdama, savo asmenybės pagrindą. Ji nekinta. Tai . . . ir žmogus savo viduje turi. Jis, kurs nuolat žinosi vis kituose kintančiuose dalykuose, jaučiasi tačiau vis tuo pačiu iš pirmų dienų lig mirties. Tyliai jame liudijasi: esmi. Amžina, kas dieviška. Dieviškumo

yra žmoguje. Tai suprasti, *tai visame skaidrume žinoti yra žmogaus uždavinys.*

Šis pasaulis kinta ... ir jo pavidalai su juo. Kinta ir žmogaus pavidalas; bet ne jo esmė, sako Vydūnas. Vien šiam pasauliui kintant... žmogaus esmė atitinkamuose pavidaluose gali vis kitoniškiau reikštis ... lig didelio skaidrumo imtinai ... ir, suprantama, per tą vis gaivėjantį pavidalą virsdama naujų šiame pasauly veiksmų akstinu, būti vis nauju, kaip nurodo Jakštas, kūrėju.

Kai šio pasaulio evoliucija prieina lig sąmoningo žmogaus atsiradimo ... ji pradeda gauti žymaus *kokybinio* pakitėjimo — *virsta* žymioj daly *vidaus dalyku; pradeda tekėti žmoniškumas; turime sąžinės veikimo pradžią.*

Drauge, kaip sakoma, tuokart yra gimusi ir nuodėmė. Pagrindinė, kuri pažymėta ir Šv. Rašto pradinėj daly — tai „Gyvatės" keliai, vadinas, žmogui pavergiant save protui, jo tuštiems, negyviems išmislams. Žmogus slopina tuomet savy savo didžiausias dovanas — gyvybės kuriamąją jėgą ir laisvą savo valią. Antra nuodėmė — savęs pavergimas gyvuliškumui (augmeniškumui etc.). Žmogus visas tas sritis turi valdyti bei tvarkyti, o ne būti jų vergu. Žygiuoti priekin, o ne atgal.

Tačiau, čia yra ir kitų pagundų, kito paslydimo, kurio nėra, kaip matome, išvengęs didysis dekadentas, Gautama Buddha. Žmogus, kaip žinome, yra naujas šiam pasauly kūrybos veiksnys, aukščiausios (šiame pasauly) gyvybės nešėjas ir augintojas. Kurti, auginti — jo uždavinys, o ne naikinti, marinti. Protą, jausmus, geismus ir t. t. jis turi auginti, plėsti, įvairiaspalvinti, visokeriopai didinti, keisti ir skaidrinti ... ir visa tai valdyti, o ne naikinti tai, ar tam vergauti. Tai kūrybai nematyt ribų ... pasaulio kitimams tikrai matyt bekraštybė. Žmogus savo kūrybai turi sudaryti ir vis tinkamesnę aplinkumą; savo gyvai laisvai valiai reikštis vis palankesnes sąlygas ..., vis labiau nugalint įvairias inercijas, impotencijas, griaudamas vis daugiau tų inercijų, aklumų, neišvengiamumų „sienas", normas, dėsnius; savo konkrečioje, gyvoje kūryboje vis geriau save pažindamas ir pats vis gyviau augdamas, vis tobuliau Didžiojo Kūrėjo Valią vykdydamas ir esminį savo į Jį panašumą vis labiau patvirtin-

damas ir vis skaidresnių Amžinybės Šviesos spindulių pagaunamas.

Bet tų inercijų, nykimų ir „sienų" apsuptas, žmogus turi tuo tarpu erškėtingą ir prakaito kelią šiame pasauly. Tragedija (greta komedijos) žmogų lydi jo kūrybos keliuose. Ir ne vienas nusigąsta ir nusibaido (kaip Gautama) kūrybos erškėtingų kelių. Aiškiai žmogus turi patirti, kad jis besiranda ne pavidaluose, juo labiau ne nykime[7]), bet ten, iš kur eina pasaulį kurianti jėga, meilė, šviesa. Ten, pagal Vydūną, tebesiranda žmogaus tikroji slėpininga Didybė.

Išmintis, sako Vydūnas, yra slėpiningosios Didybės reiškinys. Protas tai dar nėra išmintis; jis negal išmanyti. Jis tegal tas ar kitas mintis (tam tikra tvarka) sukviesti ir sutelkti. Ir gyvuliai turi proto. Išminty gyvendamas, žmogus viršum minčių ir jų susijungimo gyvena ir visa apžvelgia. Išmintis kai kada lyg žaibas apšviečia gyvenimo dalykus; žmogus lyg regėte regi. Jis tuomet tikrai žino. Sakoma, kad tai geniališkas, intuityvus išmanymas. Proto įrodymų jis nesugriaunamas. Protas ir patyrimas savo darbais jį gali vien patvirtinti.

Tokio išmanymo valandoje žmogus lyg apšviečiamas, lyg semia iš Amžinybės Išmanymo. Žmogus, su kuriuo tai dažniau atsitinka, vadinamas geniališku vienais atsitikimais, pranašu — kitais atsitikimais.

Paprastasis žmogus su savo žinomais jausmais, geismais, mąstymais tėra visai menkutis prieš savo geniališkumą, kuris jame galėtų apsireikšti. Už tokio žmogaus stovi aukštybės žmogus . . . , o tai tuo tarpu veik visuose žmonėse yra dar tik „galimumas", tik „in statu nascendi". Bet ir dabar dažnai viens ir kits žmogus pasisako, kad jaučiąs lyg dvi sieli turįs; vieną, kuri jį traukia į žemybes ir antrą, kuri jį iškelia į aukštybes bei skaidrybes.

. . . Žmogaus uždavinys yra savo genijų susirasti. Ir lauki-

---

[7]) Stengdamasis ne suvaldyti bei sutvarkyti, o išsižadėti savo geismų, jausmų ir t.t., žmogus suka nykimo kelian. Panašiai nykiman yra pasisukęs ir tas žmogus, kuris susigundęs yra eiti aukščiau minėtais „gyvatės" keliais. Virsti „ac cadaver", kaip to kai kurios asketizmo srovės reikalauja, arba idealu laikyti kryptį į „dviejų žemės meterų reikalą", pagal Tolstojaus filosofavimą, yra baisi nuodėmė, yra, kaip sakoma, pragarą džiuginanti kryptis.

niame žmoguje yra didyn augimo žymių ir galių. Ir jis jaučias, kad galįs vienaip ir kitaip pasielgti. Tai yra pradinis laisvos valios reiškinys. Tiesa, tolydžio jo elgesy tos laisvosios valios reiškimosi nematyt. Tačiau tai yra panašiai, kaip su kaliniu grandinėmis prikaltu prie sienos. Jis iš vietos negali paeiti. Bet nieks dėl to nepasakys, kad tas kalinys iš viso neturi sugebėjimo (jėgos) eiti".

„Aukštesnioji jėga, sako Vydūnas, savo srity yra laisva. Tik ne visada jai galima apsireikšti žemesnėj srity; tame jos tam tikras nelaisvumas. Jai pasireikšti būna reikalingi tarpininkai, įvairios sąlygos.

Laisvoji valia yra aukštybės žmogaus savumas. Tam žmogui rodos (jam savo atidą atsikreipiant į aukštesnes sritis), kad jis galįs laisvai veikti. Ir tolydžio tai nesiseka. Jis mato, kad jo geismai, sakysime, dar nesutvarkyti. Jie sauvaliauja. Be geismo jėgos (tarpininko tarp valios ir kūno) valia neveikia kūno. Geismui gi neklausant valios, aukštesnėms dvasios jėgoms tolydžio nėra galima veikti (pasireikšti) mūsų pasauly, šitoje, pagal Vydūną, Visumos paviršiaus srity.

Bet leidęs geismams įsivyrauti, žmogus dažnai gailisi savo pasielgimo; yra savim nepatenkintas; jaučiąs savęs tikrojo, aukštesniojo išsižadąs.

Prieš veiksiant žmogus labai dažnai jaučiąs stovįs tarp dviejų raginimų, tarp dviejų srovių. Vienoje pusėje geismai ir pan. Kitoje pusėje jo valia bei išmintis. Ir dar toliau, pačiame viduje kaž koks valios pagrindas, ar raginimas, išminties šviesa — tai žmogaus sąžinė. Tai yra pati slėpininga žmogaus gelmė. Viskas kitas, išmintis, meno jėga, valia yra paviršiau jos. Lyg koks tylus liudininkas (palydovas) ji žiūri į žmogų ir jo veikimą. Siaučiant paviršiaus jėgoms, ji dažnai lyg pranyksta. Joms nurimus, sąžinė vėl reiškiasi. Tai ji pritaria, tai prieštarauja tam, ką darai ar esi padaręs, ar nori padaryti.

Kai kurie žmonės jos vis dėl to lyg neturėtų[8]). Toksai žmogus lyg neturi ausų girdėti, kas viduje be žodžių kalba, lyg neturi akių regėti, kas viduje be pavidalo yra.

---

[8]) Šios dienos Bolšev. Rusijoje lyg būtų gan apsčiai šios rūšies žmonių. Sakoma, kad tokių žmonių nemaža yra ir Kinuose ir, matyt, gan apsčiai vadinamose kapitalistinėse sferose ir kai kur kitur.

Toks gali būti visai laukinis žmogus. Jis švelnus, kaip gamta, kol ji tyli. Bet suerzintas jis gaivališkai naikina ir žudo, kaip gamta, kai ji sukilusi, audroje. Geradarį tuojau tokie žmonės pamiršta. Viskas jiems pagal einamojo momento padėtį.

,,Dorybė, aiškina Vydūnas, yra lyg žmogaus didybės oras arba kvapas. Tačiau sunku įgyti tobulumas; aukštų gi tikslų siekiant lengviau galima suklupti, negu plokštumos taku einant (rėpliojant).

Pasitaiko žmonių, kurie išrodo visai tobuli esą. Tikroji žmogaus didybė pasidaro ypatingai tuo neginčytina, kokie teigiami ilgam jo gyvenimo vaisiai. Jei kurio žmogaus geras veikimas eina per tūkstančius metų, tai žinokime, jog tai buvo Didybės žmogus".

,,Žmogaus augimas (tobulybėn, gyvybėn) pradžioje nėra paties žmogaus darbas. Gyvenimas augina žmoniškumą. Auga ne vien mineralai, augmenys, gyvuliai, auga ir žmogus; ir ne vien jo pavidalas, bet ir jo asmenybė, siela. Gyvenimo reiškiniai, sunkenybės, karštis ir šiluma, skausmas, silpnumas, prispaudimas, pakilimas, visa, kas pikta ir kas gera, žadinte žadina pavidalų esmę, jų tarpe ir žmogų.

Senovėj apie tai buvo sakoma: Dievo Valia. Dabar daug kas apie tai nieko neišmano. Sanskrito kalboje tam buvo žodis: Karma.

Žmogus (tam tikroj stadijoje) yra tas gyvis, kuris žinodamas auga. Tad jis ir pats gali prisidėti ir prisideda prie savo augimo. Žmonijos tarpe atsiranda žmonių, kurie nušviečia tokius kelius ir žadina jais eiti. Jų tarpe pirmon galvon — tikybų steigėjai. Jų mokslai plinta žmonėse. Tačiau nesupratimas negali išlaikyti tuos mokslus jų neiškraipydamas. Vis dėl to teisybė nebūna galutinai nuslopinama. *Ir sudrumsta ji šviečia iš didžių tikybos mokslų.* Tik neišmanymas, sako Vydūnas, peikia tikybos įstaigų (bažnyčių) mokslus. Tiesa, pakilusiam žmogui kai kurios apeigos gali būti ir nenaudingos. Bet tam tikrame augimo laipsny be jų negalima apsieiti. Reikalinga auginti, skaidrinti vidaus gyvenimą, aiškinti ir tvirtinti Didybės augimą, o negriauti žmogaus sielos vertybės. Žmogui augant aukštesnybė jo viduje savaime pakeis žemesnybę.

Negriauk, bet kurk. Sek išmintį, prisiklausyk sąžinei, ir ji vis skaidresnė bus ir vis daugiau tavim vadovaus. Duok meilei vyrauti savo veiksmuose ir ji vis galingesnė tavyje bus... kol pagaliau nepajausi, kad tavo siela tai gyvoji meilė.

Pasimelsti, aiškina Vydūnas, yra su širdim, su dvasia pakilti į tai, kas aukšta; kreiptis širdim į sąžinę, į meilę; kreipti savo valią, tenka pridėti, ir į gyvąją konkrečią kūrybą, norint tapti tikru Dievo Gyvojo Kūrybos tęsėju (padėjėju) Dievo kuriamame pasauly.

Žmogus savo tikru pasiryžimu stebuklus gali ir privalo kurti. Žydų tautoje, kaip matėme, greta didžiulių jos ydų, pasireikšdavo atskiruose asmenyse (Jokūbo, Hiobo, Mozės reiškiniai) ir tvirtos pasiryžusios save išlaikyti (pasauly savo kūryba, savo gyvenimu reikštis) valios.

„Ir žemiausias jaučia savy pasiilgimą to, kas aukšta, didinga, kas amžina. Kada žmogus negali gyventi savo aukštybėj, kada jis pavergiamas savo žemesniųjų linkimų, tada jo didybė yra lyg tarp dangaus ir žemės prie kryžiaus prikalta. Žmogus kenčia. Savo Dievo jaučiasi apleistas esąs.

Kildamas iš žemybių, iš nežinojimo, iš tamsybės... žmogus pagaliau susivoks tame, kas dieviška; supras slėpiningąją žmogaus Didybę. Jis regės savo išvaduotoją, savo Dievą. Ir pasijus vienu esąs su Juo. Matys, kad ne svetimas yra jo išganytojas. Ir jis tars: „Esmi Dievą regėjęs, ir mano siela yra atsigavusi“.

Ūkininko klausimu[1])

Dažnai nurodoma, kad po 1864—65 m. m. sukilimo buvo beveik visiškai likviduota lietuvių visuomenė Lietuvoje. Ir tikrai tasai likvidavimas ir likvidavimasis lietuvių visuomenės, kuris sparčiai ėjo jau nuo XVIII šimt., šešiasdešimtais metais XIX šimt. pasiekė savo apogejų.

Mūsų kraštas sukilimo metu ir rusų okupacinės valdžios posukiliminiu „tvarkymu" buvo smarkiai nuniuoktas. Ką tai reiškia vėl gerai įsitikinome 1914—1920 m. Daug Lietuvos energingesnių žmonių 1864—65 m. m. žuvo kraštui — ar nustojo gyvybės, ar pateko į Sibirą, ar emigravo į kitus kraštus. Daug žemių buvo konfiskuota, ir ne vien dvarų, bet ir ūkininkų žemių ir apgyvendinta rusų kolonistų stambių (dvarininkų) ir vidutinių bei smulkių (ūkininkų). Visas kraštas buvo rusų okupacinės valdžios nuožiūroje. Rusų kariuomenės įgulos buvo apgyvendinamos dargi kaimuose.

Lietuviškas (kaip ir lenkiškas) viešasis gyvenimas buvo likviduotas. Bet koks organizavimasis, dargi, sakysime, į žemės ūkio ratelius, kredito draugijas, arba nors ir į teatro mėgėjų būrelius, buvo kategoriškai draudžiamas. Pagaliau buvo uždrausta ir iš viso lietuvių spauda. Tasai draudimas, kaip žinome, veikė lig 1904—1905 m. m. vadinamos pirmosios rusų revoliucijos. XIX šimt. Europos kraštuose, matyt, vien Lietuvoje tebūta tokio reiškinio, kad už lietuvišką kalendorių ar maldaknygę baustų kalėjimu arba ištrėmimu į Sibirą. Šiuo su lietuvių tauta elgesiu visai nuogai yra pasireiškęs maskolių valstybės biaurumas.

---

[1]) Šiame skyriuje iš dalies pakartojamos mintys iš skyriaus „Jėzaus gyvenamo laikotarpio Vakarų Azijos žmonės". Tačiau, autoriui pritrūko laiko tai išlyginti.

Likę Lietuvoje labai negausūs tautiškai susipratę lietuviai — atskirų kunigų, atskirų lietuvių dvarininkų ir atskirų šiaip inteligentų buvo tiek nedaug ir gyveno tokiose sąlygose, kad nebuvo ir kalbos apie lietuvišką visuomeninį gyvenimą. Tai buvo atskirai gyvenantieji žmonės (kad jų tarpe vienas kitas ir buvo šį bei tą dirbęs lietuviškoje dirvoje), o ne lietuviškoji visuomenė. Savo dabartinio tautiškojo atgimimo pradžią gana teisingai rišame su pereito šimtmečio 80 ir 90 metais. Lig Didžiojo Karo mūsų atgimimas jau buvo tiek sustiprėjęs, kad pokarinio valstybių persitvarkymo raidoje mes, kad ir mažame plote, vis dėl to sukūrėme savo nepriklausomą valstybę. Tačiau, dar ir prieš pat Didįjį Karą ir karo metu lietuviškos visuomenės, tikra žodžio prasme, dar neturėjome. Turėjome jai vien užuomazgų. Toji visuomenė ir dabar dar yra vien susidarymo stadijoje, nors palyginti su 1919—20 m. m. ir yra jau gerokai paūgėjusi, ypač kiekybiniu atžvilgiu.

Du gyventojų sluoksniu daugiausia (kuone išimtinai) yra prisidėję savo kūryba, kad išliktų ir augtų Nepriklausoma Lietuva. Tai mūsų ūkininkai ir mūsų inteligentai. Be to, kaip žinome, tų pačių mūsų inteligentų per 90% tai ūkininkų vaikai.

Tad prieš kalbant apie lietuvišką visuomenę, tenka apsistoti ties lietuviu ūkininku.

Lietuvis buvo jau bemaž visiškai prarastas pasaulio istorijos. Tik nuo labai neseniai lietuvio vardas pradėjo būti kiek girdimas pasaulio „ausų". Kita vertus XIX, iš dalies ir XX šimtm. istorijos eigos, su jos materializmais, racionalizmais, kapitalizmais, socializmais, mašinizmais, abstrakcijomis ir t.t. ir t.t. buvo atsidūręs „praradimo" kely ir apskritai Vakarų[2]) ūkininkas. Tad ūkininkas lietuvis juo labiau istorijos buvo prarastas. Nežinomas jai buvo, neįdomus ir nereikšmingas. Šią dieną, kai Lietuvos vardas jau yra šiek tiek „pasaulio girdimas", lietuvio ūkininko vardas pasauliui dar visiškai nežinomas. Deja, jis nežinomas dar ir mūsų inteligentijos daugumui.

Norint suprasti lietuvį ūkininką mums šiek tiek tenka paliesti ir apskritai ūkininką ir žemės ūkį.

Iš žemės ūkio ekonomijos žinome, kad žemės ūky (žemės

---

[2]) Čia nesvarstau klausimo apie Rytų ir Pietų kraštų ūkininką.

ūkio gamyboj) žmogus išnaudoja žemės paviršių (mineralinius ir organinius maisto elementus augmenims, orą, vandenį ir t. t., žemėje esančius, be to, žemę, ir kaip mechaninę aplinkumą bei atramą augmenų šaknims), gamtos tam tikras jėgas (saulės šviesą bei šilimą, atmosferą ir t. t.) ir augmenų ir gyvulių tam tikrus savumus — norėdamas gauti organinės kilmės gaminių. Svarbiausi šių gaminių tai žmogaus maisto gaminiai. Tuos gaminius (čia turima galvoje organiškų gaminių žaliavą) žmogus ne tiesioginai patsai pasidaro. Augmenys ir gyvuliai patys dygsta ar vįsta ir auga. Žmogus vien sudaro palankesnę aplinkumą jiems tarpti ir be to, keičia pageidaujama kryptim pačių augmenų ir gyvulių prigimtį. Vadinas, žemės ūky žmogus bendradarbiauja su gyva ir negyva gamta, kooperuoja su ja, jei pavartosime populiarų dabar žodį, norėdamas gauti organinės kilmės gaminių. Be to, ne tik pažymėtina, bet ir pabrėžtina tai, kad žmogus čia ne vien turi didelio reikalo su gyviais (augmenimis ir gyvuliais), bet ir elgiasi su jais, kaip su gyviais. Tad, kai pasakoma, žemės ūkio verslas yra organiškas procesas, tuo tarpu, kai transportas, kalnų pramonė ir apdirbamoji pramonė bei amatai ir prekyba yra mechaniški procesai. Tuo būdu ūkininkai dirba ir gyvena mažiau dirbtinėse sąlygose, negu kitų ūkio šakų žmonės.

Iš aukščiau duoto žemės ūkio apibūdinimo matome, kad ūkininkas pirmiausia yra gamintojas, naujų gerybių kūrėjas. Tiesa, savo ūkio gamyboje jis pirmiausia yra medžiaginių gerybių kūrėjas (gamintojas) — maisto ir kt. gamintojas. Tačiau, toliau einant ūkininkas yra kūrėjas ir dvasinių gerybių ir tam tikros visuomeninės tvarkos kūrėjas. Deja, praeityje didžiu mastu ir laipsniu ūkininkų kūrybinės jėgos dar nė kartą nebuvo tinkamai pasireiškusios. Juo blogiau pasauliui ir žmonijai dėl to. Žiūrėdami į šiandieninę pasaulio įvykių raidą (ir numatomas artimiausias žmonijai perspektyvas), mes su pasigailėjimu turime pažymėti ne vien apverktiną jos būklę, bet ir didelį nerimtumą bei nesąmoningumą žmonijos veikloje. *Gaivalinių jėgų aklo kunkuliavimo, abstrahavimų ir mechaniškumo lig šiol čia žymiai daugiau matome, negu organiškų augimo procesų.*

Ūkininkas yra individualistas. Skaitytojas, žinoma, nėra pamiršęs, kad kalbame apie Europą, o ne apie kitus kraštus. Ypač ryškus individualistas yra Šiaurės Vakarų Europos ūki-

ninkas. Savo plotu tai nėra didelis pasaulio kampas. Čia priskaitomi 3 Skandinavijos kraštai — Švedija, Norvegija ir Danija (11—12 mil. gyventojų), 4 Baltijos valstybės — Lietuva, Suomija, Estija ir Latvija (apie 11—12 mil. gyventojų, skaitant ir Rytų okupuotą Lietuvą su Vilnium), Rytų ir Vakarų Prūsijos (apie 6 mil. gyventojų), Šiaurės Vokietijos[3]) dalis (kokie 6 mil. gyventojų), iš dalies Olandija (netoli 6 mil. gyventojų), o seniau ir Anglija[4]). Vadinas, iš viso 80 keli mil. gyventojų, jei skaityti ir Angliją, ir pusė to be Anglijos. Tai sudaro pirmu atveju apie 4% ir antru apie 2% bendro pasaulio gyventojų skaičiaus; tų gi kraštų teritorija sudaro apie 1% bendro sausumos ploto.

Pati žemės ūkio gamyba, kaip žinome, ugdo individualizmą žmogaus. Ypač, kaip minėjome, Šiaurės Vakarų Europos ūkininko. Lietuva čia nesudaro išimties. Jau senovės Romos istorikai aprašinėdami (kad ir labai trumpai) Baltijos kraštus ir gyventojus į rytus nuo germanų, pažymi, kad tai būta žemdirbių, kad jų gyventa labai išbarstytai mažais kaimais ir atskiromis sodybomis, kad būta individualės paveldėjimo teisės (papročio) ir pan. Tie aprašymai lietė pirmiausia lietuvius.

Lietuviams, kaip ir kitiems Pabaltijo gyventojams, gyvenant ne labai derlingose žemėse, miškingame ir gana pelkėtame krašte, ir šiaurės klimato sąlygomis, savaime turėjo kilti paprotys ir pamėgimas gyventi mažais susitelkimais[5]), įpratimas sunkiai bei atsidėjus dirbti, ištvermė ir pasitikėjimas savo darbo jėgomis, savo asmeninėmis pastangomis būvį sau ir savo šeimai patikrinti. Iš dalies šie lietuvių įpročiai bei pamėgimai bus kilę iš dar gilesnės senovės, iš tų laikų bei vietų, kur buvo pirmykštis arijų tautų kilimo branduolys.

Tenka pažymėti, kad ne visų žemdirbių yra susidariusi panaši, kaip aukščiau minėta, psichologija. Europos Rytuose, Pietų Rytuose, iš dalies ir Pietuose yra kitos rūšies kaimo psichologija. Kalbant apie rusus yra pažymėta, kad velikorosas dažnai

---

[3]) Šiaurės Vokietijos kaimiečiuose yra gan apsčiai ne grynai žemdirbiškos kilmės teutonų rasės kraujo priemaišos.

[4]) Sakome seniau, nes Anglija, iš dalies ir Olandija, įsitraukusi į prekybinę ir užjūrinę kolonialę politiką, dabar yra gerokai išėjusios iš Šiaurės Vakarų Europos akyračio.

[5]) Vadinas, iš dalies mažais kaimais, iš dalies vienkiemiais.

nemėgsta savo turimos žemės ir trokšta svetimos žemės. Panašių dalykų yra ir kitose šalyse — Europos Rytų Pietuose ir Pietuose[6]). Ten paprastai ūkininkai gyvena dideliais kaimais, kai kada dargi miesteliais. Ten daug kur kaimietis savo darbu dar mažai tepasitiki. Kai kur ten mes dargi nematome aiškios privatės ūkininko nuosavybės. Kaimietis ten dažnai nesijaučia, kai kada ir tikrai nėra savo dirbamos žemės šeimininku. Tos žemės ir savo darbo aplink ją jis dažnai ir nemėgsta. Už tat dažnai jis geidžia svetimos žemės: ar savo kaimo (dvaro, vienuolyno, valstybinės) ar gretimos valstybių žemių. Turimai savo žemei jis nevisuomet yra rūpestingas. Apkritai, jis nėra tinkamai su savo verslu bei darbu suaugęs ir juos pamėgęs[7]). Kartu jis ir *savo gamybinio darbo išdavomis nepasitiki; gėrybių laukia kur nors iš šalies, o ne iš savo paties gamybos pastangų*[8]).

Visai kitaip, apskritai imant, yra Šiaurės Vakarų Europoje. Čia, kaip jau minėjome viename ankstybesnių skyrių, ūkininkai gerbia savo darbą, savo verslą ir *patys save*. Ir jie moka produktingai savo ūkiuose dirbti ir savo gerovės kilimo laukia ne iš kokio laukujo veiksnio, o iš savo darbo savo versle, iš savo kūrybinių pastangų. *Mūsų gerovė, tai gerai žino šitas žemdirbys, kaip ir dangaus karalystė yra mumyse, o ne kaž kur svetur.*

Be to, ypač šiaurės klimato ir ne labai derlingose žemėse ūkininkavimo sąlygose, Šiaurės Vakarų Europos ūkininkas yra labai išugdęs rūpestį ir numatymą ne vien dienos reikalų, bet ir gan tolimos ateities. Ūkininkas dažnai konkrečiai nužiūri, kaip jis ūkininkaus ir gyvens nuo savo ūkininkavimo pradžios, kai jis ūkį perima iš savo tėvų, lig pabaigos, kai jį perduos savo įpėdiniams. Taip išauga psichologija labai skirtinga nuo klajūnų, plėšikų iš dalies ir pirklių psichologijos; išauga kūrybos psichologija ir sintezės linkimai ir sugebėjimai, kuriuos taip mėgsta niekinti, kurių dažnai ir nekenčia įvairūs klajūnai bei plėšikai,

---

[6]) Skaitytojui dar kartą primenu, kad čia kalbama vien apie europiečius.

[7]) Žiūr. „Vagies ir tinginio idealai velikorosų pasakose“.

[8]) Primintina, kad ten jis gerokai skirtingas nuo Šiaurės Vakarų Europos ūkininko ir iš savo kilmės. Vienur jis turi gan apsčiai klajūnų kraujo, kitur buvusių vergų kraujo. Pirmųjų iš viso ne žemdirbiška prigimtis, antrųjų žemdirbiškos tradicijos praeity yra nutrūkusios.

kad jie dabartiniais laikais ir būtų apsitaisę kuriais nors civilizaciniais papuošalais.

XIX šimt. pabaigoje ir XX šimt. pradžioje, atsiradus tam tikroms aplinkybėms, pasirodė, kad Šiaurės Vakarų Europos ūkininkai geriau už kitas tautas moka dirbti ir kolektyvų (visuomenišką) žemės ūkio darbą. Žemės ūkio koperacija ir kitos panašios rūšies ūkininkų organizacijos labiausiai yra išsiplėtusios ir produktingiausia veikia ne kur kitur, o šiame pasaulio kampely. *Čia mokama gerbti ir savo ir kitų žmonių darbą ir gerbti, vertinti ir išlaikyti tinkamą gamybos darbe drausmę.* Per tūkstančius metų šių kaimiečių valia ir visa prigimtis tinkamai išaugo. Tai neįvertintas šių kaimiečių dvasios turtas, tai tvirtas pagrindas didžiajai ateities kultūrai Šiaurės Vakarų Europoje. Be abejo, tasai sugebėjimas sėkmingai dirbti kolektyvų darbą Šiaurės Vakarų Europos žemdirbyje kyla ir iš kitų jo gyvenimo ir darbo savumų. Anksčiau jau esame tai palietę, pažymėdami žemdirbio verslo vadinamąjį organiškumą, ypatingai tai, kad čia žmogus ne tiesiog daro naujus daiktus, o derindamas savo pastangas (kooperuodamas) su įvairiais gyvosios ir negyvosios gamtos veiksniais ir traktuodamas gyvius (augmenis ir gyvulius), kaip gyvius. Šia proga pažymėtina ir pagrindinė ūkininkų ekonominių organizacijų tendencija — telktis tam, kad būtų galima sekmingiau gaminti (kurti) naujų gėrybių. Tuo ji gerokai skiriasi nuo kitų verslų organizavimosi pagrindinių tendencijų, būtent, iš jau esančių gyvenime gerybių patikrinti sau kiek galima didžiausią dalį.

Mums visiems (mums, vadinas, lietuviams) yra gerai žinomi ir kiti tokio žemdirbio ir jo ūkio savumai. Ne vien gyvenimas organiškai, galima sakyti, intymiai susiduriant su gamta — (abstrakciniai momentai, mechaniškumai, arba vaizdžia senų raštų kalba kalbant „gyvatės“ išmislai yra daug mažiau tokį žemdirbį pastūmėję į tuštybių sritis ir atkirtę nuo pasaulio gyvybės versmių, negu kitus žmones), sudaro tokio kaimiečio ypatingą, be galo brangintiną ir nieku kitu nepakeičiamą savumą, bet dar ir kai kurie kiti momentai. Tokio ūkininko ūkyje yra galimas (žinoma, tam tikrose ribose) sveikas darbo pasidalinimas tarp atskirų šeimos narių, suaugusių vyrų ir moterų, senių ir priaugančių vaikų, be skriaudos jų fizinei ir dvasinei sveikatai. Su-

prantama tai liečia nedegeneruotus[9]) ūkius, kurių dar visai apsčiai yra Šiaurės Vakarų Europoje ir žymiai mažiau kituose pasaulio kraštuose.

Ūkininko ūkis yra viena pačių seniausių, labiausiai pirmykščių žmogaus ūkininkavimo lyčių. Suprantamas daiktas, tai visai nereiškia ir vienos primityviausių ūkininkavimo lyčių. Yra visai atvirkščiai. Daugumas verslų (ūkio šakų) yra labiau primityvaus ir visi jie labiau mechaniško pobūdžio, negu ūkininko ūkis. Tiesa, daugelis tų verslų *savo srityse ir kryptyse* yra pasiekę tolesnius plėtotės laipsnius, negu ūkininko ūkis. Tai žymioj daly kaip tik ir priklausė nuo tų verslų palyginamojo esminio primityvumo, mechaniškumo. Savaime čia kyla noras priminti skaitytojui vieną analogiją iš palyginamosios anatomijos. Iš jos žinome, kad žmogaus ranka yra daug artimesnė tam tikroms pirmykščioms gyvulių formoms (galūnėms), negu, sakysime, arklio arba asilo kanopa; savo evoliucijos raidoje ir nutolimo nuo pirmykščių formų žmogaus ranka yra praėjusi mažiau stadijų ir padariusi daug mažesnę „pažangą", negu asilo kanopa. Tačiau iš to visai neišeina, kad žmogaus ranka yra primityvesnis ir mažiau tobulas organas, negu asilo kanopa, nors ir tiesa, kad tam tikrai siaurai funkcijai — (akmeningose tyrumose ir kalnuose bėgioti), asilo kanopa ir labai tinka. Be to, žmogaus rankai yra daug didesnių galimumų toliau įvairiomis kryptimis evoliucionuoti, negu asilo kanopai. Panašiai ir ūkininko ūkis pagrindiniais ir esminiais savo pradais yra brangintinesnė žmogui ūkio rūšis ir žmogaus gyvenimo būdų rūšis, negu kitos ūkio rūšys, ir turi didesnių ir esmingesnių galimumų evoliucionuoti. Be to, jis (ūkininko ūkis) yra pagrindas tikram gyvam ekonomiškam ir visuomeniškam organizmui augti, o ne kokiam nors mechanizuotam padariniui plėstis.

Pažymėtina toliau, kad ir individualiai savo ūky dirbdamas ūkininkas dirba ne vien fiziškai, bet tasai verslas iš jo reikalauja ne maža ir intelektualio darbo ir valios aktingumo, bei ištvermės,

---

[9]) Toksai ūkininkų (ir jų ūkių) išsigimimas įvairiuose kraštuose yra įvykęs dėl buvusios praeity pernelyg sunkios baudžiavos ir dėl laukujos civilizacijos įvairių neigiamų įtakų.

kai kada ir tam tikros iniciatyvos[10]). Tuo ūkininkas gerokai skiriasi ne vien nuo vadinamojo fiziško proletariato, bet, sakysime, ir nuo įvairių biurų tarnautojų. Darbininkas fabrike, kasykloje ir t.t. veik visuomet dirba mechanišką tam tikrą siaurų ribų fizišką darbą. Kurios nors iniciatyvos tame darbe reikšti jis beveik niekuomet negal. Bet dažniausiai ir bet kurios įmonės ar įstaigos tarnautojas[11]) tos įmonės ar įstaigos darbų eigoje yra pasyvus svetimos valios vykdytojas. Nuo jo noro nepriklauso įmonės veikimo ta ar kita kryptis, jos tobulėjimas ir t. t. Samdininko didesnis asmeniškas darbštumas bei sąžiningumas dažnai dargi negerina[12]) jo asmeniškos būklės. Jo asmeniškai iniciatyvai reikštis, paprastai, dargi progos nebūna[13]). Įmonės vadovybės rankose samdininkas yra nelyginant vien tam tikra tos įmonės sudėtinė dalis, (žiūr. Šestovą apie neleistinumą žmogų lyginti su kaž kokiu sraigtu ar ratuku mašinoj ar akmeniu architekto rankose), tam tikras įrankis svetimai valiai bei svetimiems sumanymams vykdyti. Dažnai juo mažiau samdininkas turi valios ir iniciatyvos, juo jis laikomas tinkamesnis įmonės reikalams, juo geresnis jos įrankis. Samdomojo darbininko valia ir iniciatyva reiškiasi ne įmonės darbo gerinimo srity, o pagal marksistinę terminologiją kovoje su samdytoju (su kapitalistų klase) už aukštesnį darbo atlyginimą, trumpesnę darbo dieną ir pan., tai reiškia už tai, kuri įmonės pajamų dalis kuriai pusei (samdytojams ir samdininkams) ir kuriuo būdu turi tekti. Tuo būdu samdininkų valia ir iniciatyva pirmiausia kreipiama į vartojimo ir į jau esančių išteklių dalijimo sritis, o ne į gamybinio darbo sritis. Tokioje dirvoje išaugęs visuomeninis sambrūzdis visuomet labai vienapusiškas. *Gamybinio darbo sritis*

---

[10]) Savo keliu civilizacijos raida daugumui ūkininkų tą iniciatyvą yra gerokai nuslopinusi.

[11]) Išskyrus kai kurias aukštesnių tarnautojų kategorijas.

[12]) Čia neturima galvoje tų atsitikimų, kai dėl tų ar kitų savo privalumų arba dėl palankiai susidėjusių aplinkybių darbininkui pasiseka prasimušti į aukštesnį visuomenės sluoksnį, sakysime, į darbo prižiūrėtojus, į specialistų kadrus, į agitatorius ir pan. Toksai pavienių žmonių aukštyn iškilimas yra neišvengiamai susijęs su tuo, kad daugumas turi likti senoj padėty.

[13]) Tuo žmogus tam tikra prasme yra (dvasiniai) invaliduojamas. Ir tai yra didelis dabartinės visuomenės tvarkai priekaištas.

samdininko akyse įgauna tam tikro svetimumo atšvaistų[14]). Tam tikrų visuomeniškų „mokslų" ideologijose tai ryškiai atspindi; ypatingai vadinamajame marksizme. Tai yra viena labiausiai prieš gamybą ir kūrybą ir iš viso prieš gyvą žmogų nukreipta ideologija. Tam tikra jo samprotavimų formų ritmika yra gana sklandi (pažiūrėti pažinimo medžio vaisiai buvo gražūs); pažadų nešykšti, tvirtinimai — kategoriški. Be to, marksizmo kritikuojama konkretybė (XIX šimt. vidaus vadinamasis Vakarų kapitalistinis ūkis bei visuomenė) turėjo daug neigiamų savumų, o teigiamieji to ūkio bei visuomenės savumai Markso buvo gan vikriai nutylimi arba paneigiami. XIX šimtmetis greta neabejotinos, daug kur pažangos, iš viso yra buvęs didelių svyravimų, pakrikimų ir klaidžiojimų amžius. Tat dėl viso to marksizmas daugeliui protų yra padaręs didelės įtakos, užsugestijavęs daug žmonių, ne vieną ir kilnią širdį yra sugundęs pakrypti į priešgyvenimiškus kelius.

Garsioji „klasių kova"[15]) yra pati spalvingiausia ir ryškiausia marksizmo ideja. Kaip ir daugeliui kitų panašių scholastiškų teorijų, marksizmui rūpi ne vien dabarties tyrimas (teisingiau ne tiek tyrimas, kiek vienašališka kritika), bet ir būsimo žmonijos visuomeniško sutvarkymo sistemų gamyba. Išdirbęs būsimam žmonijos sutvarkymui sistemą, marksizmas ir bendrai socializmas ieško ir priemonių, kuriomis žmoniją galima būtų suvaryti į tą tvarką. Kas tam priešinasi, tas yra atžagareivis ir niekšas, su kuriuo, dėl žmonijos labo, tenka griežtai kovoti. „Lenino — Stalino kompanija", tai su didžiausiu uolumu vykdo jau 15 metų. Šiuo metu į gana panašų kelią ketina atsistoti ir Vokietija, nors ir kitoniškais dažais tasai padarinys ten nudažomas.

Vadinas, šiuo atžvilgiu yra didžiausias skirtumas tarp ūkininko ir proletaro ar apskritai samdininko. Iš samdininkų, kaip ir iš klajūnų, lengvai susidaro minia, šis tautos antipodas. Ūki-

---

[14]) Šia kryptim samdininko psichologija gauna didelio panašumo į klajūno psichologiją.

[15]) Šiuo atžvilgiu tam tikru būdu supropaguotas proletaras (labai dažnai ir kapitalistas) dažnai lygus klajūnui su jo (žiūr. Vakarų Azijos klajūnai) mažomis gamybinėmis tendencijomis ir sugebėjimais ir didelėmis vartojimo, grobimo, prekiavimo ir *kovų* (ne būtinai ginklo kovų) tendencijomis ir apskritai su didelėmis eksploatavimo tendencijomis.

ninkai jau senesniais laikais ir be tam tikro organizacinio darbo, dėl ūkininkavimo nusistojusių būdų, pastovių papročių, išsidirbusios bendros psichologijos ir t. t. lyg savaime sudarydavo tautą, kad ir mažo išaugimo laipsnio.

Iš ūkininkų, palankiose sąlygose gali išaugti gražus organizmas, vadinas, kūrybinės linkmės visuomenė ir valstybė. Iš darbininkų tam tikromis sąlygomis gali būti sudarytas stiprus mechanizmas su „mechaniškomis tendencijomis" — griauti savo krašto visuomenę arba ją ir pavergti (Bolšerosija), arba pavergti kitą kraštą bei visuomenę.

Šioje vietoje dar kartą prisiminsime, kad ūkininkas organizuojasi pirmiausia norėdamas gaminti naujų medžiaginių ir dvasinių gerybių. Dargi pirminėse civilizacijos stadijose kaimietis žemdirbys, be medžiaginių gerybių, kūrė ir dvasinių vertingų gerybių — darbo[16]) pamėgimą ir žmogaus prigimties linkmę kūrybon, pasitikėjimą savo ir kitų žmonių kūrybiniu darbu, drausmę, tam tikrą valios ugdymą, šeimos santykių tam tikrą padorumą ir t. t. ir t. t., kaip buvo anksčiau kalbėta. Žemdirbiui kultūriškai augant ir savo žemdirbiškos prigimties neslopinant, gali augti didžiausių kultūrinių vertybių kūryba. Tačiau, didesniu mastu tai dar vis ateities dalykas, neįsikūnijamas lig šiol idealas. Žmonijos praeity mechaniškos, niveliuojančios jėgos vis nuslopindavo ir sutrukdydavo tikrai organiškos kūrybinės krypties visuomeniškų organizmų augimą.

Šia prasme iš dalies veikia ir bendras „mūsų" žemėje[17]) dėsnys, kad mechanizmą padaryt yra daug lengviau, negu organizmą sukurti. Kaip žinome, žmogus yra sugalvojęs įvairių pabūklų bei mechanizmų, tačiau patsai padaryt (vadinas, dirbtiniu, laboratoriu būdu) negali ir paprasčiausio organizmo (žiūr. apie homunculus) ir menkiausios bakterijos, menkiausio gyvio. Vis dėl to mūsų žemė pilna, knibždėte knibžda įvairiausių gyvių. Ir žmonijoj žinome ne vien mechaniškus, dirbtinius žmonių susi-

---

[16]) Jei kurios tautos liaudies folklore atspindi vergiškumo, darbo nemėgimo ir nevertinimo momentų, tai liudija apie tos tautos nežemdirbišką kilmę arba apie tai, kad ji yra kurios nors degeneravusios civilizacijos paveldėtoja (palikuonis).

[17]) Ji (žemė), kaip skaitytojas tai gerai žino, toli gražu dar nėra mūsų, dar nėra žmogaus žemė.

telkimus. Būna ir tam tikrų visuomeniškų organizmų. Tačiau, mechaniški žmonių susitelkimai lig šiol paprastai yra turėję progų smarkiau augti, ryškiau pasireikšti žmonijos istorijoje.

Mechaniškų žmonių susitelkimų pirmiausias tikslas iš jau esančių gerybių pasirinkti kuo didžiausią dalį. Įvairiuose klajūnų (ar klajūniškai augusių), pirklių, karių grobikų (jie gi būna paprastai augę klajūniškoje ar bent pirkliškoje papėdėje), samdininkų (proletariato) ir finansinio kapitalo atstovų susitelkimuose visuomet yra daug mechaniško proceso pobūdžio. Žinoma, šiuo atžvilgiu, neturime pamiršti, kad gyvenime paprastai nebūna visai grynų vieno kurio nors pobūdžio reiškinių, o mažiau ar daugiau sudėtiniai ir mišrūs reiškiniai. Tad ir aukščiau minėtuose susitelkimuose būna paprastai šiek tiek ir organiškų kūrybinio pobūdžio pradų, kurie teikia tiems susitelkimams *lig tam tikro laiko* tam tikros kūrybinės jėgos. Vis dėl to tų kūrybos jėgų ten būna paprastai neapsčiai ir panašūs visuomeniški padariniai, kai kada turėdami kurį laiką jėgos smarkiai augti kiekybiniu ir laukujos civilizacijos atžvilgiais, nedaug turi tikros kūrybiškos jėgos. Žmonijos kultūrą auginti, žmogų auginti — tai ne jų uždavinys, ar bent ne pagrindinis jų uždavinys. Pirmiausia tai vadinamajai civilizacijai tarpti organizacija, o ne žmogaus kultūrai auginti, ne žmonijos kūrybai tarpti organizacija. Tiesa ir šitose (valstybinių ir visuomenių) „civilizacinėse“ organizacijose žmogus pagamindavo tikrų gyvenimo vertybių ir atsirasdavo ten tikrų kūrėjų. Tačiau, tie žmonės kūrėjai būna ne tų civilizacijų padarinys, o atsiranda ir kuria, nežiūrint nepalankios šitų civilizacijų gyvajai kūrybai aplinkumos. „Gyvatė“ nėra absoliutus viešpats ir civilizacinėse organizacijose.

Tačiau palikę šią tėmą nuošaliai (šią tėmą savo knygoje apskritai liečiu tik apgraibom) grįškime prie ūkininko ir jo ūkio.

Kokius ryškesnius savumus čia dar matome?

Dažnai mėgiama nurodinėti, kad ūkininkas yra realistas, turi nemaža sveiko proto ir turi neblogai išugdytą „saiko jausmą“. Tai yra žymi dalis tiesos. Jis, kaip matėm, bendradarbiauja su gyva ir negyva gamta, ir be to, gyvius traktuoja, kaip gyvius. Tad nieko nuostabaus, kad jame išaugo gyvas tikrybės pajutimas, lygiai ir saiko jausmas ir vadinamasis sveikas protas. Tačiau tenka čia padaryti dvi pastabos. Eilinio ūkininko (kad

tai būtų ir Šiaurės Vakarų Europos ūkininkas) tie privalumai ir tas jo nusimanymas nėra išaugę, nėra išėję iš gana ne plataus akiračio. Be to, visų kraštų ūkininkai yra gyvenę iš dalies ir dabar gyvena įvairių baudžiavų sąlygose: dvarininkų, pirklių, dvasininkų, proletariato ir t. t. baudžiavų sąlygose. Tose baudžiavų gyvenimo sąlygose daugelyje kraštų sveika ūkininko prigimtis yra *smarkiai* destruktuota, apgadinta, ir mažume kraštų (Šiaurės Vakarų Europos kaimiečių daugumas) *iš dalies* desturuktuota.

Neapsistosime prie ūkininko ūkio žymių naturalaus ūkio pobūdžio savumų, prie šeimyniško jo ūkininkavimo ir gyvenimo pobūdžio, prie žemės ūkio gamybos, namų ruošos, dažnai ir naminės pramonės susimezgimo į vieną sveiką organišką vienumą, prie to, kad ūkininko ūky, jei tai nėra ūkis išsigimęs, kaip jokiame kitame versle, gali būti tinkamai sunaudojamos vadinamosios antraeilės darbo rankos be žalos jų fizinei ir dvasinei sveikatai, ir prie to, kad ūkininko ūky yra pats pigiausias pragyvenimas — vadinas, kitomis lygiomis sąlygomis, ir patsai pigiausias darbas.

Žinome, kad nors dabar atskiruose kraštuose ūkininkai ir nesudaro gyventojų daugumo, Anglijoje jie yra dargi ne labai gausi gyventojų grupė (apie 10% bendro Anglijos gyventojų skaičiaus), vis dėl to apskritai pasauly (ir pas mus Lietuvoje) jie sudaro gyventojų daugumą. Kad daugely Vakarų kraštų jie ir nesudaro jau gyventojų daugumo, vis dėl to ne tik, apskritai, pasauly, bet ir Vakaruose, jie sudaro pagrindinius *savarankaus darbo* gyventojų kadrus.

Tiesa, Vakarų (ir kai kuriuose kituose) kraštuose ūkininkų % iš bendro gyventojų skaičiaus mažėja. Tik tasai mažėjimas nėra toks didelis, kaip rodo tam tikros statistikos duomenys. Dalykas čia tas, kad kadaise ūkininkas bemaž viską, kas buvo jam reikalinga, pats savo ūky pasigamindavo: maisto gaminius, drabužį, apavą, reikalingus jam įrankius ir t. t. Pirkdavosi ar mainais gaudavo visai maža. Vėliau iš jo pradėjo slysti visa eilė darbų, susijusių su žaliavos apdirbimu: javų malimas (Vakaruose ir duonos kepimas), pieno perdirbimas, verpimas, audimas ir t. t. ir t. t. Tai perėjo į amatininkų, vėliau ir į apdirbamos pramonės sritis. Moderniniais laikais ūkininkas virto (Vakaruose) be-

veik vien žemės ūkio *žaliavos* gamintoju, vadinas, ūkininku daug siauresne, negu seniau prasme.

Tad (ypač Vakaruose) senos statistinės žinios turi galvoje ūkininką, gamintoją drauge ir amatininką, o dabartiniu laiku statistinės žinios operuoja su ūkininku beveik vien žaliavos gamintoju.

Tačiau, XIX šimt. pabaigoje ir dar labiau dabartiniais pokariniais laikais kai kuriuose kraštuose yra pradėjęs reikštis dar kitoks šioje srity procesas. Tai daugiausia liečia Šiaurės Vakarų Europą. Ūkininkas ir čia asmeniškai vis mažiau verčiasi savo gaminamos žaliavos apdirbimu. Tie darbai vis labiau išeina iš jo . . . individualios žinios. Nes jo gaminių apdirbimas ir apskritai rinkai paruošimas vis labiau atliekami koperatyvuose[18]) ir kituose ekonominiuose ūkininkų susitelkimuose. Tos organizacijos ne vien apdirba ar šiaip paruošia rinkai tam tikrą žaliavą, bet ir teikia ją rinkai, aprūpina ūkininką jo ūkiui (ir jam pačiam) reikalingomis reikmenimis (dirbtinėmis trąšomis, pagerinta sėkla, veisline naminių gyvulių medžiaga, žemės ūkio mašinomis bei įrankiais, cementu, įvairia statybos medžiaga ir t. t.); tvarko kai kada ir ūkininko kredito reikalus.

Vadinas, tuose kraštuose žemės ūkio gamybos žaliavos apdirbimas išeina iš ūkininko *individualios* žinios, bet pasilieka ūkininkų susitelkimų žinioje, *kolektyvinėje* ūkininkų žinioje. Tuo būdu seniau išėję įvairūs ž. ūkio žaliavos apdirbimo darbai vėl grįžta į ūkininkų žinią; grįžta iš dalies ir prekybos, kredito, kai kada ir transporto kai kurios sritys.

Greta šitų susitelkimų daugelyje Šiaurės Vakarų Europos kraštų yra išaugusi vadinamoji visuomeninė agronomija, žemės ūkio švietimas, žemės ūkio tyrimo reikalų organizacijos ir pan. Agronomai ir kiti žemės ūkio specialistai skaito ūkininkams iš žemės ūkio srities paskaitas ir ištisus kursus, teikia ūkininkams įvairių praktikos patarimų (dažnai ir pačius ūkius lankydami), atlieka įvairius bandymus (žemės dirbimo ir tręšimo srity, pievų gerinimo, gyvulių racionalaus šėrimo ir užlaikymo, bandymų su

---

[18]) Pieno perdirbimo koperatyvinės bendrovės yra reikšmingiausia keliuose Šiaurės Vakarų Europos kraštuose (Danijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje) žemės ūkio koperacijos lytis.

naujomis sėklomis ir mašinomis ir t. t.); padeda ūkininkams organizuotis, patys dažnai vadovaudami toms organizacijoms ir t.t. Žodžiu, moderniame žemės ūky yra organiškai tarp savęs suderinamas individualus ir kolektyvus ūkininkų darbas; mokslas ir praktika čia eina drauge; eiliniai ūkininkai ir žemės ūkio inteligentai dirba greta kits kito viename ir tame pačiame ekonominiame organizme. Žodžiu, čia yra pradėjęs augti ekonominis ir visuomeninis organizmas, kuriame yra daug sveikų gyvybės ir kūrybos pradų. Jis tebėra dar pradinėse savo augimo stadijose. Be to, į jį dažnai destruktyviai veikia nesveika išorinė aplinkuma. Jo visuma platesnio pasaulio dar nėra matoma ir iš viso lig tam tikros „visumos" jam dar daug ko trūksta. Tačiau, jei ardančios jėgos pasaulio nesunaikins ir, apskritai, jei mūsų gyvenamasis laikotarpis nepasuks į nykimo kelius, tai Šiaurės Vakarų Europa turi perspektyvų išauginti geros rūšies visuomenę; matyt, geresnę, negu bet kuri lig šiol pasaulio istorijoj žinoma.

Minėdami žemės ūkio inteligentus, turime nepamiršti, kad modernioji žemės ūkio inteligentija yra taip pat naujas žemės ūkio ir kaimo gyvenimo srities reiškinys. Seniau kuone vieninteliai inteligentai žemės ūky yra buvę tie dvarininkai, kurie buvo gavę kiek daugiau mokslo. Jie buvo labai negausūs (pagal bendrą ūkininkų skaičių) ir gyveno dažnai psichologiškai izoliuoti nuo bendros ūkininkų masės. Be to, kaip žinome XIX ir dar labiau XX šimt. apskritai visame pasauly (su labai mažomis išimtimis) dvarininkų įtaka politiniam ir dar labiau ekonominiam ir kultūriniam gyvenimui nuolat mažėjo. Vakaruose įsigalėjo vadinamoji buržuazija su savo palydovais, nustumdama į antrą vietą dvarininkus. Buržuazijos, o vėliau ir proletariato akyse dvarininkas virto rutinos ir atžagareiviškumo simboliu. Daugeliu gi atvejų per dvarininką gerai nebuvo matomas ūkininkas, nebuvo matomas žemės ūkis su savo reikalų visuma. Tad apskritai Vakaruose kuone visur buvo kovojama ir prieš dvarininkus ir prieš ūkininkus, kaip prieš pažangos trukdytojus. Ypatingai aštri kova būdavo ten, kur puolančių žemės ūkį priešų eilėse kiek gausiau būdavo žydų. Norint paniekinti, išjuokti ir pasmerkti žemės ūkį, visos priemonės buvo geros: — neigdavo ūkininko savaimingą reikšmę ir apskritai jo vertę, iškraipydavo faktus, šmeiždavo, varžydavvo visokiais būdais ūkininkų pastan-

gas savarankiškai reikštis ekonominiame ir visuomeniniame[19]) gyvenime ir t. t. ir t. t.

Daugely kraštų ūkininkų priešams šis pragaištingas darbas sekėsi. Kadaise ūkininkas gyveno priklausomybėje nuo dvarininkų ir dvasiškijos. Suprantamas daiktas, pats žemės ūkis tuomet ir Vakaruose turėjo labai didelės reikšmės gyvenime. Turėję didelės reikšmės ir patys ūkininkai, bet vien pasyvios reišmės. Jie buvo vien papėdė dvarininkams ir dvasininkams, lyg tam tik tikras prie jų priedas ir . . . pastumdėlis.

Vėliau, ūkininkai iš dalies virto kaž kokiu priedu, papėde buržuazijai (daugume Vakarų kraštų) ir net kai kur proletariatui (ypač Europos Rytų kraštuose); iš dalies pasiliko kai kur po senovei, dvarininkų priklausomybėje (Vokietijos Rytų provincijose ir kitur), arba dažniausiai maišytai, vienų (buržuazijos), kitų (proletariato) ir trečių (dvarininkų) priklausomybėje ir . . . jų pastumdėliais.

Atskiruose Šiaurės Vakarų Europos kraštuose XIX šimt. pabaigoje ir dar labiau XX š. ši būklė pradėjo keistis. Išaugo nauja žemės ūkio inteligentų rūšis. Tai agronomai, zootechnikai, pienininkai, žemės ūkio kooperatoriai ir kiti žemės ūkio specialistai, dirbą visuomenės agronomijos srity, žemės ūkio koperatyvuose, žemės ūkio draugijose ir kituose ekonomiškuose ūkininkų susitelkimuose, žemės ūkio švietimo ir žemės ūkio bandomojo dalyko srityse ir t. t., iš dalies ir patys vesdami vidutinį arba kai kada ir smulkų ūkį.

Ši inteligentijos rūšis yra labai skirtinga nuo aukščiau minėtų dvarininkų inteligentų. Pirma, dauguma atvejų (ypač Baltijos kraštuose), tai tų pačių ūkininkų vaikai, išėję tam tikrus mokslus. Antra, šios inteligentijos reikalai sutampa su visos ūkininkijos reikalais; jie dirba viename ir tame pačiame ūkiškame organizme, kits kitam savo darbu padėdami. Jų darbas sudaro sąlygas ir tai būtinas sąlygas, ūkininko ūkiui tarpti. Apskritai, be žemės ūkio inteligentų neįmanomas tikrai moderniškas, gerai susitvarkęs Šiaurės Vakarų Europos žemės ūkis. Kita vertus, ir

---

[19]) Įstatymdavystės keliu; kredito kenksminga ūkininkijai tvarka; ūkininkų organizacijų griovimu; demoralizuojant per spaudą; priešžemdirbiškų ideologijų kepimu ir t.t.

be ūkininko tarpimo neįmanomas sėkmingas šios žemės ūkio inteligentijos darbas. Pagaliau ši žemės ūkio inteligentija yra daug gausesnė, negu seniau buvusi dvarininkų žemės ūkio inteligentija.

Dėl viso to Šiaurės Vakarų Europoje naujoji žemės ūkio inteligentija yra didelis pažangos veiksnys kaime ir gan sėkmingai žadina kaimo kūrybos jėgas. Ji yra pradėjusi daryti žymios įtakos ir apskritai kaimo gyvenimui. Tiesa, toji inteligentija dargi Šiaurės Vakarų Europoje (kaip ir patys ūkininkai) dar yra gana žymiai paliesta įvairių išorinių destrukcinių įtakų ir tai gerokai pakerta jos kūrybišką reikšmę visuomenei. Manau, šiuo metu Lietuvoje yra daugiausia progos žemės ūkio inteligentijai atsipalaiduoti nuo pašalinių įtakų ir, pasimokant iš savo gyvo patyrimo, išeiti į didžiuosius kūrybos kelius. Kad dar ir nelabai sparčiai, vis dėl to šiokio tokio krypimo į tai mūsų krašte jau jaučiama.

Glaudžiai su ūkininko ūkio reikalais yra susiję naminės pramonės reikalai. Tačiau nėra vietos ties šiuo klausimu apsistoti. Tad palikdamas tuo tarpu šį dalyką, truputį paliesiu dar vadinamojo alinamojo ūkio klausimą.

Ne vien priešžemdirbiškoje gyvenimo stadijoje, kai žmogus pasiimdavo vien tai, ką rasdavo paruošta gamtoje (uogas ir vaisius, šakneles, grybus, laukinių bičių medų, laukinių paukščių kiaušinius, valgomąsias kirmėles ir vabzdžius, žuvis, nukaunamus gyvulius ir pan.) bet ir pradinėse žemdirbystės stadijose žmogui nerūpėjo gamtos turtų apsauga. Sakysime, žemę kur pasirinkęs žmogus dirbdavo, kol ji pakankamą derlių jam teikdavo; paskui ją mesdavo ir ieškodavo kitos, dar jo nenualintos. Vėliau, svarbiausia dėl gyventojų skaičiaus tirštėjimo ir neliestų žemės plotų mažėjimo, žemdirbys buvo priverstas pradėti rūpintis žemės derlingumo palaikymu, įvesdamas sėjomainą, gerindamas mechanišką žemės dirbimą, tręšdamas pradžioje gyvulių mėšlu, vėliau ir dirbtinėmis trąšomis ir vadinamaisiais žaliais mėšlais ir t. t. Pagaliau, jis pradėjo dargi didinti žemėje reikalingų augmenų mitimui substancijų kiekį, grąžindamas žemei trąšomis daugiau, negu augmenų derlium iš jos paima; be to, atlikdamas ir įvairius pagrindinius dirvos pagerinimus — gip-

suodamas neturtingas kalkėmis žemes, į smėlynų dirvą įberdamas molio ar durpės, žemę drenuodamas ir t. t.

Keldamas naminių gyvulių produktingumą XIX š. ūkininkas rimtai susirūpino ir jų sveikata ir sveikata ne vien šiai dienai, bet ir savo gyvulių būsimų kartų sveikata ir paties jų veisimosi pajėgumo apsauga. Jis pastebėjo, kad keliant vienašališkai gyvulių produktingumą ir nežiūrint jų sveikatos reikalų, gyvuliai pagaliau išsigema. Tuo būdu išnyko visa eilė vadinamųjų kultūringųjų gyvulių veislių Europoje. Šia proga pažymėtina, kad, kai XIX š. pradžioje ir vidury naminiai gyvuliai Vakarų Europoje vis labiau buvo laikomi tvartuose, dargi ir vasaros metu, XIX š. pabaigoje ir dar labiau XX š. kultūriniuose ūkiuose naminiai gyvuliai laikomi kuo ilgiausiai atvirame ore, dažnai ir darganos metu. Rūpesnis esančių gyvulių sveikata ir būsimąja gyvulių karta reikalauja iš ūkininko šitų ir kitų priemonių.

Pastaruoju laiku ūkininkui teko susirūpinti jau ir augmenų sveikata, ne vien kovojant su limpamomis ir kitomis augmenų ligomis, bet apskritai augmenų sveikata ir jų apsauga nuo išsigimimo.

Šiuo metu Šiaurės Vakarų Europos žemės ūkio inteligentijai jau kyla rūpesnis ir pačių kaimiečių sveikatos apsauga. Piliečių sveikatos globojimas šiandien sudaro visų Vakarų valstybių svarbų uždavinį. Tik tiesa, kad visi kraštai vėliausiai tesusirūpina ūkininkų sveikata. Be to, žemės ūkio inteligentijai į šį klausimą tenka žiūrėti ypač plačiu mastu. Ne vien Europos Rytuose (už Europos ribų tai yra dar blogiau) ir Pietuose, bet ir Europos Centre ir Vakaruose kaimiečiai[20]) daug kur yra jau šiek tiek išsigimę. Bolšerosijoje, Lenkijoje, Italijoje, Ispanijoje, Rumunijoje, Prancūzijoje, Airijoje ir kitur yra dargi fiziškai gerokai išsigimusių kaimiečių. Prieš karą buv. Kielcų gubernijoje (Centro Lenkijoje) kelių apskričių kaimiečiai buvo tiek išsigimę, kad tų vietų dvarininkai turėjo samdytis lauko darbininkų iš tolimesnių vietų, o ne iš savo apylinkės kaimų; tų vietų kaimiečiai jau nepajėgdavo sunkesnių lauko darbų dirbti[21]). Su-

---

[20]) Miestiečiai čia neliečiami.

[21]) Ne tik mėsos, bet ir pieno produktų, kiaušinių ir kito maistingesnio maisto tie kaimiečiai dėl savo nuskurimo beveik nevartodavo. Ir grūdų

prantamas daiktas, kad tokį kaimiečių išsigimimą terasime atskirose vietose; bet ne ryškiai degeneravusių kaimiečių gana apsčiai Europoje yra.

Matyti, dažniau pasitaiko ne fiziškas, o dvasiškas kaimiečių išsigimimas — valios pakrikimas, savo jėgoms ir darbu nepasitikėjimas, organingų su žeme (su gamta) ryšių nutrūkimas ir nuo žemės bėgti linkimo augimas, savarankaus darbo iniciatyvos nusilpnėjimas ir pan. Drauge su tuo kai kuriuose kraštuose nyksta galimumai išaugti iš ūkininkijos tinkamam visuomeniniam organizmui ir tinkamai valstybinei tvarkai[22]), ar bent gyvenimui ta linkme šiek tiek pakrypti. Tad, vadinas, net ši gyvenimo sritis praeity (kuri yra užsitęsusi lig šių dienų) yra gerokai paliesta skaudaus alinamojo civilizacijos proceso. Todėl moderninės ir tikrai pažangios ūkininkijos didelis uždavinys šį alinamąjį procesą sustabdyti, sukeliant naujų kūrybos versmių ir tinkamai apsaugojant senąsias kūrybos versmes. Tam reikia tinkamai sutvarkyti ir visa visuomenė.

Šiaurės Vakarų Europos kaimą šis alinamasis procesas gal mažiau už visus kitus kraštus yra palietęs (kad jo ir čia būta) ir daug naujų didžių sukeltinų kūrybos jėgų čia yra.

Tad, kaip matome, ūkininko ūkis yra labai savotiška, skirtinga nuo visų kitų ūkio šakų, ūkininkavimo ir žmogaus gyvenimo žemėje lytis su savais plėtros keliais. Šie plėtros keliai lig šiol visur būdavo smarkiai nustelbiami svetimų jėgų. Be to, bemaž lig šių dienų ūkininko ūkis nebuvo tikrai rimtai ekonominių ir kitų visuomeninių mokslų tiriamas ir apie jį tiek mokslininkų, tiek politikų buvo labai vienašališkai, tendencingai bei klaidingai sprendžiama. Galima sakyti, kad ūkininko ūkis ir patsai ūkininkas tik dabar mokslo ir politikos „surandamas“. Surandami ir jų be galo reikšmingi savumai: „ūkio organiškumas“, ūkininkijoje glūdinčios didelės kūrybos jėgos bei jo konstruktyvi, numatant ir tolimesnę ateitį, valia; didieji derinimų principai (žmogaus pastangų su negyvosios ir gyvosios gamtos jėgomis,

---

suvartodavo nedaugiausia — maisto pagrindą jiems sudarydavo bulvės, kai kurios daržovės ir tik mažumas kitų produktų.

[22]) Šia proga tenka atsiminti, kad tokio *jau gražiai išaugusio* visuomeninio organizmo dar niekur nėra. Tai tuo tarpu tėra vien ateities galimumai ir viltys.

žmogaus individuališkų ir kolektyviškų pastangų ir t.t. derinimai); drausmė, greta iniciatyvos; darbo savarankumas; nuosavybė su darbu nenustojusi ryšių; žmoniškumas ir žmogaus bei apskritai gyvenimo gerbimas ir branginimas ir jų apsaugos rūpesniai; reikalas ūkininkui dirbti (tuo pačiu ir auginti tinkamas jėgas) tiek fiziškai tiek ir dvasiškai; žemės ūkio inteligentijos tikrai organiškas su ūkininkija suaugimas ir t.t. ir t.t. Greta viso šito ūkininko ūkis ir visa ūkininkija, kiek jie atsipalaiduos nuo per daug jiems kenksmingų svetimų įtakų, turi prieš save, galima sakyt, neribotų (kiekybinių ir gal dar labiau kokybinių) augimo perspektyvų. *Čia gali ir turi eiti žmogaus ir kultūrų augimas, o ne visuomeniškų „mechanizmų" negyvybiškų kiekybių augimas.*

Sociologinės alchemijos amžių baigiant gyventi

XIX šimtmetį dažnai vadina garo šimtmečiu. Iš tikrųjų garo varikliai XIX š. padarė didžiausį perversmą pritaikomojoje technikoje ir pačiame ūky. Beveik lygiomis teisėmis XIX šimtmetį būtų galima pavadinti scholastiškų ekonominių doktrinų šimtmečiu ir iš dalies dargi sociologinės „alchemijos" šimtmečiu. Ekonominės doktrinos ne tik su pamėgimu ir gausiai buvo XIX š. kuriamos, bet ir padariusios didelės įtakos gyvenimui. Apskritai dar kai kam lieka ginčytinas klausimas, ar jos turėjusios daugiau teigiamos, ar neigiamos reikšmės gyvenimui. Tačiau žemės ūkiui ir ūkininko ūkiui neabejotinai tų doktrinų įtaka buvo labai žalinga.

Po karo Vakaruose (ir visame pasauly) eina platus ir atidus senų idėjų bei pažiūrų perkratinėjimas ir perkainavimas. Tasai perkainavimas labai smarkiai yra palietęs ir ekonominius mokslus; jų tarpe gal labiausiai — žemės ūkio ekonomiką. Bemaž iš pat pagrindų, bemaž iš naujo tenka dabar, vadinas, XX š. vidury[1]) kurti žemės ūkio ekonomijos mokslą. Einąs dabar Vakaruose bendras idėjų ir pažiūrų perkainavimo darbas mums lietuviams turi be galo didelės reikšmės — mes patys iš naujo ir beveik iš apytuščio daikto kuriame savo nepriklausomą gyvenimą. Žemės ūkio ekonomijos doktrinų perkainavimo darbas ir žemės ūkio ekonomijos mokslo kūrimas naujais pagrindais turi didelės reikšmės mūsų žemės ūkio ir ūkininkų reikalų atžvilgiu — einame prie sudarymo ūkininkiškos visuomenės Lietuvoje. Tasai einąs dabar idėjų bei pažiūrų perkainavimo darbas teikia mums galimumų savarankiškiau susiorientuoti šiose srityse, lengvina tikrų lietuviškų kūrybos kelių pasirinkimą ir sudarymą.

---

[1]) Šie žodžiai rašyti 1933 m. pirmoj pusėj.

Tad truputį stabtelkime ties šiuo perkainavimų procesu. Ūkininkams itin įdomu ir reikšminga savo išvadomis turi būti einanti dabar žemės ūkio ekonomijos doktrinų kritika. Drauge šia proga tenka pažymėti, kad lig pastarųjų laikų Vakarų sukurtos visuomeninės ir ekonominės doktrinos lietuvio savarankios minties dar bemaž nėra liečiamos. Mes gana aklai ir pasyviai esame pasisavinę svetimos gamybos idėjų bei doktrinų. Tų gi doktrinų daugumas, kaip dabar jau bet kas mato, yra ne vien daug kur mums svetimo gyvenimo padaras (rečiau gemalas), mums vienais atžvilgiais visai, kitais atžvilgiais mažai tinkamas, bet ir pas save namie jos dabar vis mažiau vertinamos, vis labiau neigiamos. Įsitikinama (ir mokslininkų ir praktikų veikėjų), kad ūkiškas, dar labiau bendras visuomeninis gyvenimas mokslininkų dar labai mažai pažintas. XIX š. (ir XX š. pradžios) mokslininkų išvestieji ūkio gyvenimo dėsniai („geležiniai" ekonomikos dėsniai) šiuo metu gyvenimo eigos daugiausia sugriaunami. Pasirodė, kad dargi pačiuose ūkio techniškuose reikaluose tie (vadinas, ligkariniai) mokslininkai silpnai nusimanė ir, be to, kad tie reikalai tiek gyvai ir glaudžiai yra susiję ir net suaugę su visais kitais gyvenimo reiškiniais, tarp jų ir su psichologiniais momentais, kad tenka atsisakyti ir nuo senų ūkio tyrinėjimo metodų ir ieškoti naujų. Šia prasme atsiveria visai naujos gyvenimui pažinti perspektyvos ir plačiausia žmogaus kūrybai dirva. Tačiau naujų mokslininkų uždavinys yra gerokai pasunkėjęs — tenka tirti nepalyginti sudėtingesnį objektą, be to, objektą *ne tiek jo statikoje, kiek dinamikoje.* Vadinas, yra išaugusių galimumų ne vien kūrybai, bet klaidžiojimams, apsirikimams ir fantazijavimams. Smarkiai mažėja galimumų plačioms (visuotiniškumo ir privalomumo kryptimi) doktrinoms, normoms kurti; tenka stoti arčiau gyvenimo margumo, sudėtingumo, kintamumo ir dargi „netikėtumo" (atsitktinumo) ir tenkintis kuklesniais, bet konkretesniais uždaviniais.

Žemės ūkio ekonomija ilgą laiką buvo vien politinės ekonomijos podukra. Politinė ekonomija modernine[2]) žodžio prasme, savo plėtra siekia XVIII šimtmečio. XIX šimtmetis *tam tikra prasme* tai jos žydėjimo amžius. Žemės ūkio ekonomija suda-

---

[2]) Keli metai ji yra jau ne moderninė, o buvusi moderninė.

rydavo palyginti mažą ir dažnai nelabai reikšmingą bendros politinės ekonomijos mokslo dalį. Kaip viduramžių laikais pasauliniai mokslai buvo vien ancilla theologiae, vadinas, teologijos tarnaite arba verge, taip XIX š. tokia politinės ekonomijos verge buvo žemės ūkio ekonomija. Tik pastaruoju laiku daromos pirmos kiek rimtesnės žemės ūkio ekonomijoje pastangos atsipalaiduoti nuo pernelyg didelės priklausomybės senos (dabar) politinės ekonomijos doktrinos.

Kaip žinome, buvusios lig Didžiojo Karo (ir kurį laiką po karo) moderninės politinės ekonomijos mokslas pradžioje daugiausia vystėsi Anglijoje. Ne tik visas XIX š., bet ir XVIII š. pabaiga Anglijoje yra buvę apdirbamosios pramonės[3]) įsigalėjimo ir miestų smarkaus augimo laikotarpis, o žemės ūkio ir apskritai kaimo gyvenimo lyginamosios reikšmės mažėjimo laikotarpis. Apdirbamoji ir kitos lydimosios pramonės šakos drauge su atitinkamais gyventojų sluoksniais per visą tą laikotarpį labai agresavo į išorę ir į viską žiūrėjo vien šios pramonės reikalų akimis: kas tiesioginiai netarnavo šios pramonės augimui, tas buvo laikomas kenksmingu visai visuomenei, buvo laikomas atžagareivišku dalyku. Su tuo „atžagareiviškumu" smarkiai kovota. Tokiose aplinkybėse išaugo daugumui Anglijos mokslininkų savotiškos į žemės ūkį ir kaimą pažiūros, kaip į visuomenės pažangos kliuvinius. Pažanga ne vien ūky, bet ir kitose gyvenimo srityse buvo laikoma vien tai, kas betarpiškai naudinga apdirbamosios pramonės, prekybos etc. reikalams. Be to, Anglijoje, kaip jokiame kitame Europos krašte, buvo išaugusi stambioji žemvaldybė. Kuone visa Anglijos kaimo srityse žemė priklausė stambiems žemvaldžiams. Per tuos žemvaldžius (lendlordus) daugelis ekonomistų beveik buvo nepastebėję ūkininkų (farmerų) ir jų reikalų. Visa tai atitinkamai atspindėjo politinės ekonomijos mokslų plėtroje Anglijoje.

Vėliau į politinės ekonomijos mokslų plėtrą turėjo didelės įtakos Prancūzijos, Belgijos ir Vokietijos mokslininkai. Ir tuose kraštuose, ypač Vokietijoje, tuo laikotarpiu gana sparčiai augo apdirbamoji pramonė su savo palydovais. Žemės ūkio palygina-

---

[3]) Ir kitų lydimųjų pramonės šakų: kredito, prekybos, transporto ir kalnų gaunamosios pramonės.

moji reikšmė gyvenime mažėjo. Tad nieko nuostabaus, kad, apskritai imant, Prancūzijos ir Vokietijos mokslininkai nesugebėjo atitaisyti to vienapusiškumo, kurio politinės ekonomijos mokslas buvo įgavęs Anglijoje.

Tenka pažymėti, kad nuo XIX š. vidurio politinės ekonomijos mokslų srity pradėjo uoliai dirbti ir žydai. Tai, kaip žinome, klajūno kraujo specifiška miestų tauta. Suprantama, žydai mokslininkai to vienapusiškumo, kuris buvo politinėje ekonomijoje, netaisė, o didino.

XIX š. pabaigoje ir ypač XX š. ūkio gyvenime pasireiškė visa eilė momentų, kurių vienų seniau visai nebuvo, o kitų kad ir būta, bet ne tiek ryškiai išaugusių. Tokiais reiškiniais tenka laikyti labai sparčiai augančią techniką, nematytai išaugusį auto susisiekimą, kuris daro vis didėjantį perversmą susisiekimo srity[4]), kitus susisiekimo srity patobulinimus (telegrafo, telefono, radio ir t.t.), elektrofikaciją[5]), koperacijos spartų augimą, inteligentų ir pusiauinteligentų milioninių masių Vakaruose augimą, išaugusį profesinį judėjimą, žemės ūkio inteligentų spartų augimą ir ūkininkų pirmas organizuotas pastangas savarankiškai reikštis visuomeniniame gyvenime, visų pasaulio kraštų įsitraukimą į mainų ūkį, kino milžinišką išaugimą, kuone visos žmonijos dirksnių didelį išjaudinimą, naujų pramonės centrų augimą, Europos vyraujančios pasaulio ūky reikšmės nustojimą ir t. t. ir t. t.

Ekonominis (greta kultūrinio ir politinio) gyvenimas pasidarė tiek sudėtingas ir tiek sparčiai ėmė keistis, kad ekonominiai mokslai pasijuto einą toli gyvenimo užpakaly. Ekonomistams darėsi vis sunkiau susivokti „margo“ gyvenimo reiškiniuose. Štai šį (1933 m.) pavasarį Londone buvo suvažiavimas esančio prie Tautų Lygos „intelektualio bendradarbiavimo tarptautinio instituto“. Tai labiau mokslininkų, o ne praktikų institutas. Nariai daugiausia yra profesoriai ir įvairių mokslo organizacijų atstovai. Pirmininkavo seras Arturas Solteris. Prieš uždarydamas suvažiavimą baigiamoje kalboje jis nusišypsojęs pastebėjo, kad, ži-

---

[4]) Auto susisiekimas, viena vertus daug kur nukonkuruoja mažiems ir vidutiniams atstumams gelžkelius, kita vertus, turi gan stiprių decentralizacinių tendencijų ūkio srity.

[5]) Elektrofikacija taip pat iš dalies turi decentralizacinių tendencijų.

noma, jų (mokslininkų) uždavinys tai visuomenės nuomonės kristalizavimas, tačiau rašytojai ne tiek auklėja skaitytojus, kiek patys auklėja save. Tai buvo pasakyta didžiame pasaulio mokslininkų suvažiavime.

Kitas suvažiavimo dalyvis lordas Justas Parcy suvažiavimo pradžioje, pasakęs *kaip pritinka, eilinius prideramus mokslininkams ekonomistams komplimentus,* paabejojęs, ar jau galima ekonominius mokslus laikyti mokslais? Priminė, kad XIX š. vadinamieji, „geležiniai" ekonomikos dėsniai gyvenime jau paneigti. Dabar ekonomikoje vis didėjančios reikšmės teikiama psichologiniams momentams, nors ryšiai tarp ūkio ir psichologijos dar tik nujaučiami, bet neištirti ir nepažinti. Konstatuota, bet taip pat dar labai mažai ištirta bei pažinta ir dorovės įtaka ekonominiam ir apskritai ir visuomeniniam gyvenimui. Didelės įtakos visam gyvenimui turi ir tikyba. Šių visų klausimų komplekso tyrimas tai dar vien ateities uždavinys. Šią dieną mes čia klaidžiojame didelėse patamsėse. Tuo gi tarpu, kita vertus, šios dienos ekonomistai yra ištyrę nepalyginti daugiau reiškinių ir turi nepalyginti daugiau žinių, negu XIX š. ir juo labiau, negu XVIII š. ekonomistai. Tie tyrimai liečia ir ilgesnį laikotarpį (prisidėjo XIX š. pabaigos ir XX š. pradžios gyvenimas, gerokai padidėjo tyrimų bei žinių ir apie tolimesnę praeitį), ir daug didesnį kraštų skaičių (visi pasaulio kraštai dabar yra suėję į tarpusavius ekonominius ir kitus santykius); patobulėjo ir paįvairėjo patys tyrimo metodai[6]); nematytai išaugo įvairios ekonominės ir kitos visuomeninės organizacijos ir jų nariai įgavo didelio praktiško patyrimo[7]); kelias dešimts kartų padaugėjo inteligentų kadrai ir labai žymiai padaugėjo ir pačių ekonomistų mokslininkų kadrai ir t. t.

Žodžiu, palyginti su tuo, kas būta, sakysime, XIX š. vidury, dabar reikiamų žinių ir patyrimo ūkio (ir visuomenės gyvenimo)

---

[6]) Šiandien ekonomistai mokslininkai gali naudotis nepalyginti gausesne statistikos medžiaga, negu seniau (ji yra dabar daugiau kaip šimtą kartų gausesnė, negu, sakysime, yra buvusi prieš šimtą metų — XIX š. trisdešimtais metais ir geriau surinkta; turi labai įvairios ir gausios (ir ne vien statistinės) medžiagos iš tiek skaitlingų dabar organizacijų (akcinių, koperatyvinių, profesinių ir t.t.) darbuotės ir t.t.

[7]) Tai gyvo patyrimo nešėjai.

srity ekonomistams daug kartų padaugėjo. Tačiau, kaip matome, drauge ir jų kuklumas padidėjo. Šiandien joks rimtas ekonomistas nesiima spręsti, kaip tarps ne tik po keliasdešimts, bet ir po keliolikos metų ta ar kita atskira ūkio šaka. Juo labiau jis negali mėginti pranašauti, kaip po keliolikos metų eis bendras ekonominis ar visuomeninis pasaulio gyvenimas. Kas kita gamtos srity. Čia mes matyt tiksliai žinome kai kuriuos ateities dalykus, sakysime, kad ir mėnulio fazių kitimus, saulės ir mėnulio užtemimus ir t. t. Bemaž nesvyruodami sakome, kad ne tik po kelių metų, bet ir po tūkstančių ir dar daug daugiau metų du vandenilio atomu su vienu deguonio atomu sudarys, kaip ir dabar, vieną vandens molekulę, žemė aplink saulę ir mėnulis aplink žemę kaip seniau suksis ir t.t. Dar labiau esame įsitikinę, kai tvirtiname, kad visur erdvės ir laiko ribose $2 \times 2 = 4$, trikampio kampų suma $= 2$ d ir t. t. Tiesa, pastarųjų laikų mokslas ir čia įneša tam tikrų pataisų, neaplenkdamas dargi geležinių nejudomų matematikos dėsnių[8]), juo labiau biologinių ir fiziškai cheminių dėsnių. „Nekintamumų“ bei „nejudomumų“ sritys vis siaurėja ir turi tendencijų vis labiau nykti.

Vis dėl to yra labai didelis skirtumas tarp šių sričių mokslų ir visuomeninių mokslų. Šie pastarieji daug mažiau susivokia savo srityse, negu pirmieji. Šiuo atžvilgiu visuomeninius, tarp jų ir ekonominius mokslus galima lyginti gal tik su viena gamtos mokslų šaka, būtent meteorologija. Iš praktikos gerai žinome, ko yra verti meteorologiniai oro įspėjimai, ne jau keliems metams, bet dargi keliolikai dienų.

Labai išaugusi šiandien chemija. Šių dienų chemikai, jei jiems pakankamos laisvės kas suteiktų, be didelių sunkumų per vieną dieną galėtų sunaikinti Berlyną, New Yorką arba Maskvą. Suprantamas daiktas, chemija žmogui daug kur ir naudingai patarnauja. Dabartinį gyvenimą be chemijos sunku būtų dargi įsivaizduoti. Apskritai chemijos mokslas sparčiai ir sėkmingai auga. Tačiau mūsų laikų chemikai ir nebando padaryti (pagaminti) dirbtiniu (laboratoriniu būdu) bet kokio organizmo. Jie tik svajoja pagaminti tą ar kitą organišką medžiagą. Kitaip būta viduramžių laikais. Tų laikų chemikai (vadinamieji alchemikai)

---

[8]) Žiūr. „Dar dėl šių dienų *gadynės*“ skyrių.

neturėjo ir šimtosios mūsų laikų chemijos žinių dalies; dažnai klaidingai nusimanydavo apie pačius elementariuosius chemijos dalykus. Tačiau alchemikų svajonės ėjo daug toliau, negu XX š. chemikų. Alchemikai svajojo ne vien apie masinį vienų chemijos elementų pavertimą kitais (tarp jų, žinoma, ir auksu[9]), bet ir apie vadinamojo amžinos gyvybės eliksiro išradimą, ir dargi apie tai, kad dirbtiniu laboratoriniu būdu gaminus bet kurį gyvį, neišskiriant ir žmogaus. Jei jau negalima iš karto pagaminti tikro suaugusio žmogaus, tai nors pagaminti bent mažą žmogelį, nors sprindžio didumo, pagal tų laikų terminologiją, jei jau ne „homo", tai bent „homunculų"[10]). Tų homunculų ne tik stengėsi pagaminti, bet, kaip liudija kai kurie alchemikų bandymų užrašai ir dargi protokolai, neretai daugelio liudininkų paliudyti, kai kada ir pagamindavo: tai piemenuką, tai elgetėlį, arba princuką ir panašiai. Bandymui mažiau pasisekus, išeidavo varliukė, ar kita kokia rupūžiukė. Bėda buvo, anot tų protokolų, tik ta, kad tie piemenukai ir t.t. greit pranykdavo; nesisekdavo jų ilgesniam laikui užfiksuoti.

Vadinas, kokie dideli norai, koks karštas dažnai būdavo alchemikų troškimas pagaminti homunculų, kad ne vien jie patys, bet ir jų eksperimentų dalyviai ir dargi šiaip stebėtojai, kai kada tiek save užsugestijuodavo, jog laboratorijų garuose ir skystimuose pamatydavo tai, ką geidė matyti. Panašiai dažnai būdavo ir su XVIII ir XIX š. sociologais. Jei ekonominiai ir apskritai sociologiniai mokslai dabar (XX š. vidury) dar tebėra pradinėse savo plėtros stadijose, jei ir dabar daug rimtų žmonių dar abejoja, ar jau galima, sakysime, politinę ekonomiją laikyti mokslu, tai dar daug prastesnėj būklėj tie „mokslai" yra buvę XVIII ir XIX š. š. Tuomet buvo daromi vien pirmieji (modernia prasme) šios srities tyrimai; pirmieji kiek tikslesni šio gyvenimo kai kurių sričių aprašymai. Patikrintų ir rimtai persijotų žinių būta dar

---

[9]) Auksas yra daug mažiau naudingas ir reikalingas žmogui, negu geležis, akmens anglis, medis ir t.t. ir teturi tam tikros sąlyginės reikšmės kredito srity. Tad alchemikų noras pirmiausia išmokti gaminti auksą, rodo jų akyračio siaurumą vienais atvejais, ar asmeniškus norus pralobti kitais atvejais.

[10]) Čia turime vaikiško naivumo pavyzdį — mažas žmogelis bus lengviau pagaminti, negu didelis žmogus.

labai nedaug. Be to, ir tų laikų gyvenimas yra buvęs daug mažiau sudėtingas, negu dabartinis, ir tyrinėta nedaugelį atskirų pasaulio kraštų. Žodžiu, ekonominiai mokslai, kaip ir apskritai sociologija, dar temėgino tuomet prasikalti gyveniman, buvo būklėj, labai panašioj į tą, kokioj yra buvusi chemija viduramžių laikais.

Šitas panašumas XVIII ir XIX š. sociologų (žymios dalies) į viduramžių tipingą alchemiją ėjo gan toli. Kaip ir viduramžių alchemikai, pereitų šimtmečių sociologiniai alchemikai nesitenkindavo bet kuriais konkrečiais apčiuopiamais uždaviniais (padėti kiek geriau susivokti gyvo gyvenimo reiškiniuose). Kaip ir senų laikų alchemikai jie tolydžio būdavo maksimalistai. Alchemikas savo tamsioj pasmirdusioj tų laikų laboratorijoj norėjo dirbtiniu būdu padaryti bet kurį gyvį, lig žmogaus įskaitytinai. Pereitų amžių sociologas-alchemikas norėjo dirbtiniu būdu pagaminti būsimo tobulo žmonijos sutvarkymo (surėdymo) sistemą ir į ją suvaryti (kad ir varu) žmoniją.

Žodžiu, pereitų šimtmečių sociologai dažnai buvo tikri visuomeninių mokslų alchemikai ir mėgindavo gaminti sociologinius homunculus. Ne tik mėgindavo gaminti, bet, jų nuomone, kartais ir pagamindavo. Čia veikė tas pat apsvaigimas, kaip ir tarp viduramžių alchemikų. Jeigu gi siociologo nuomone toksai „homunculus“ yra pagamintas, o žmonės nenori jo pripažinti ir eiti į tokio mokslininko sugalvotą žmonijos sutvarkymą, tai leistina imtis visų priemonių ir žmones priversti ta kryptim eiti. Juk tai jų pačių laimei daroma, juk tai vienintelis (ir neabejotinas) žmonijos pažangai kelias. Vadinas, kas tuo keliu nenori eiti, tas (tais ar kitais savo egoistiniais sumetimais ar dėl savo nenusimanymo bei tamsumo) yra visos žmonijos laisvės priešas ir pažangos kliudytojas. Tokį žmogų negalima „toleruoti“ ir jam „pataikauti“.

Sociologinių „homunculų“ kepimu labiausiai pasireiškė „proletarinės sociologijos“ atstovai (įvairių rūšių socialistai, komunistai ir kt.). Tačiau ta prasme smagiai darbavosi ir kitų krypčių sociologai: ir vadinamieji buržuaziniai, ir klierikaliniai, ir vadinamieji konservatoriai ir kiti. Tenka pažymėti, kad tie kepimai dažnai turėjo įtakos ir gyvenimui, visuomet, žinoma, žalingos. Čia visa didžiai skyrėsi nuo viduramžių alchemikų „homun-

culinių“ padarinių. Senovės alchemikų eksperimentai tebūdavo kenksmingi[11]), vien patiems alchemikams, kai kada dar vienam kitam jų padėjėjų (išsiaikvodavo kiek medžiagos, kai kada apsinuodydavo ar akis išsidegindavo ir pan.), o platesnei visuomenei iš to jokios ypatingos bėdos nebūdavo. Ilgainiui gi iš alchemijos išaugo chemija[11]).

Kitaip buvo (iš dalies dar yra) su sociologiniais alchemikais. Ir čia buvo, iš dalies dar ir yra intelektualių jėgų aikvojimas nepasiekiamiems tikslams — numatyti visuomenės tolimos plėtros eigą, dargi sugalvoti tobulą ateities visuomenės sutvarkymo sistemą ir pan. Tai ne vienam gabiam ekonomistui sutrukdė vaisingą darbą — tirti visuomenės darbą, tenkinantis kuklesniais, bet realesniais uždaviniais, kiek galima ir pačiam produktingai dalyvaujant gamybos darbuose ir šiaip visuomenės gyvenime.

Tačiau čia būta dar blogiau. Sociologinė alchemija svaigino ne vien pačius sociologus, bet ir plačią visuomenę. Sociologinių alchemikų gaminami visuomenei gydyti eliksirai ir dujos nuodijo labai plačias gyventojų mases. Ypač daug dujų veržėsi iš socialistinių alchemikų (Marksas su Engelsu, Lassalis, Leninas ir kit.), bet nemaža kenksmingų dujų ėjo ir iš kitų krypsnių sociologinių alchemikų.

Labai didelis toks kepsnys virškinamas dabar Europos Rytuose. Bet šiuo metu kiekvienas pasaulio kraštas įvairių kenksmingų dujų smarkiai nuodijamas.

XX š. vidury ateina metas ekonominiams ir apskritai sociologiniams mokslams atsipalaiduoti nuo alcheminių dujų bei sugestijų. Mokslininkams tenka pasirinkti kuklesnių uždavinių bei tikslų, bet realesnių. Nepaprastai dabar išaugusi chemija tenkinasi daug kuklesniais uždaviniais, negu viduramžių alchemija. Tačiau, kita vertus, tikrų žmogui patarnavimų dabartinė chemija teikia daug daugiau ir didesnių, negu anų laikų „didžioji“ alchemija. Taip ir XX š. vidurio ir pabaigos sveikai išaugę ekonominiai mokslai, siekdami daug kuklesnių uždavinių, negu prieška-

---

[11]) Jei neskaityti vieno kenksmingo visuomenei momento, būtent, kad daugelio kai kada ir gana gabių žmonių intelektualės jėgos buvo neproduktingai aikvojamos. Kad pagaliau ir išaugo iš alchemijos chemija, bet tai ne alchemikų daugumo pastangomis, bet tos mažumos, kuri savo dėmesį pakreipė į kuklesnius, bet realesnius uždavinius.

riniai „alcheminiai“ ekonominiai mokslai, realės žmogui naudos teiks nepalyginti daugiau.

Iš visų Europos tautų anglai buvo mažiausia pasidavę šiems sociologinių alchemijų apsvaigimams (vis dėl to ne tik buvo, bet ir yra pasidavę tiems svaiguliams); o rusų inteligentija gal daugiausia. Tad rusų inteligentui, paskendusiam „gyvačių“ dujose, einąs labiau gyvenimo keliu anglas atrodydavo beprincipinis. Apskritai tenka pažymėti, kad iš viso Vakarų visuomenė panašioms idėjoms (alcheminiams svaiguliams) yra atsparesnė, negu Europos Rytai. Čia iš seniau yra suaugusi ir susikristalizavusi visuomenė, čia iš amžių turima reikalo su įvairių idėjų bei doktrinų, palyginti, intensyviu sklidimu, su įvairiais visuomeniniais sąjūdžiais. Tad visuomenėje yra susidarę tam tikro atsparumo, lyg tam tikro immuniteto. O Europos Rytuose tokio atsparumo yra mažiau ir tam tikri visuomeniniai susirgimai pasireiškia aštresnėmis formomis[12]), lig bolšerusiškos ligos rūšies ir laipsnio įskaitytinai. Tačiau, kaip rodo gyvenimas, ir Vakaruose tasai visuomenės atsparumas yra ribotas. Šios ribos dabar ir Vakaruose gana lengvai gali būti peržengiamos ir atitinkama tauta ar kraštas gali labai sunkiai (mirštamai?) susirgti.

Vienoje vietoje minėjome didelį mūsų laikais žmonių dirksnių sujaudinimą (suerzinimą). Bent tuo tarpu tasai žmonių kuone visame pasauly susinervinimas vis dar auga. Galimas daiktas, kad pasiekęs tam tikro maksimumo jisai eis žemyn, o po kurio laiko gal bus pastebimas žmonijos dirksnių atbukimas ir žmonių tam tikras psichologinis sustingimas. Tačiau tuo tarpu tasai nervų susierzinimas yra didelis ir sudaro palankias sąlygas įvairiems visuomeniškiems svaiginimams plėstis, įvairioms visuomenės ligoms kilti.

Koks dabar lietuvių tautos atsparumas įvairioms mums kenksmingoms visuomeniškoms dujoms bei svaiguliams? Kiek esame išdirbę savy immuniteto ir kiek sveikatos išteklių turime?

---

[12]) Šis reiškinys labai aiškiai pasireiškia fiziologinėj srity. Sakysime, tolimų Vakarų kraštų vietų gyventojai (pavyzdžiui, Didžiojo Vandenyno salų gyventojai), labai sunkiai serga kai kuriomis ligomis, kuriomis Europos žmonės serga lengva forma. Žinoma, ir atvirkščiai. Tačiau gal vien pikti liežuviai sako, kad prancūzai sifiliu serga daug lengvesne forma, negu Europos Šiaurės Vakarų kaimiečiai, kur ši liga importuota gan neseniai.

Ties socializmo klausimais

K. Marksas ir rusai socialistai.

XIX šimtmetį, kaip matėme, galima laikyti scholastikos amžium visuomenės mokslų srity. Viduramžių laikais scholastinio pobūdžio žmonės labai skverbėsi į teologijos ir jai artimų mokslų sritis. XIX š. tokie žmonės labai skverbėsi į visuomenės mokslų sritį, ypatingai į politinės ekonomijos sritį. Viduramžių laikais labai gabių, gal genialių žmonių pasitaikydavo teologijos srity. Jų įtaka labai gyvai pasireikšdavo visame tų laikų visuomenės gyvenime. Taip pat visą gabių žmonių virtinę XIX š. matome sociologinės scholastikos srity. Be abejo, vienas gabiausių sociologijos scholastikų XIX š. yra buvęs Vokietijos žydas Karolis Marksas. O jo scholastikos įtaka visuomenės gyvenimo raidai, ypač Rytų, iš dalies ir Centro Europos kraštuose, neginčytinai yra buvusi ryškesnė, negu kurio kito XIX š. scholastiko.

Tačiau, dargi K. Marksas nėra buvęs tiek įstrigęs į savo sugalvotas dogmas ir tiek lyg mūro siena atsiskyręs nuo gyvo visuomenės gyvenimo, kiek ištisos rusų socialistinės partijos bei srovės. Tų rusų socialistų talmudizmas buvo dar didesnis, negu paties K. Markso. Pačioje 70 metų pabaigoje ir 80 m. pradžioje Rusijoje buvo pradėta kurti socialdemokratų partija. Ideologijos pagrindan buvo dedami vadinamieji marksizmo dėsniai, su jo klasių kova, kapitalo tam tikra teorija, smulkaus ūkio žlugimu, proletariato diktatūros ruošimu ir t. t.

Rusų tų laikų socialdemokratų pranašavimais[1]) Rusijoje turinti įsigalėti ne vien stambioji pramonė, bet ir stambusis žemės ūkis. O Rusijoje tuo tarpu ūkininkų yra visų daugiausia ir dva-

---

[1]) Socialistai XIX š. apskritai pasižymėdavo „pranašų" gausumu.

rininkai (vadinas, stambusis žemės ūkis), ne tik netvirtėja, bet dargi smunka. Dėl to socialdemokratams buvo sunku įtikinėti ieškomus naujus savo mokslo sekėjus tuo, kad ateity turės įsigalėti stambusis kapitalistinis žemės ūkis; šį gi išaugusį galima bus pakeisti stambiuoju socializuotu žemės ūkiu. Tad remti ekonomiškai ūkininkus ir padėti plėsti ūkininko ūkis buvo laikoma (pagal tų laikų rusų socialdemokratų scholastiką) ne tik kaip nereikalingu, bet stačiai kaip žalingu darbu. Juk tai gali suvėlinti arba ir visai sutrukdyti stambaus kapitalistinio žemės ūkio įsigalėjimą kaime, vadinas, gali sutrukdyti socializmui dirvos paruošimą kaime. Apskritai gi, tai gali sutrukdyti visuomenės progreso etapus, K. Markso nustatytus.

1881 m. Plechanovo, Vieros Zasulič ir kitų rusų socializmo pranokėjų iniciatyva buvo kreiptasi laišku į K. Marksą, prašant išsitarti aukščiau sakytais klausimais. Norėta K. Markso autoriteto pasiremti, kad juo ryškiau marksizmo priešus galima būtų nugalėti.

Tenka pažymėti, kad Marksas tuomet jau kelis metus buvo studijavęs Rusijos ūkio gyvenimą, svarbiausią dėmesį kreipdamas į rusų kaimo gyvenimą. Buvo net pradėjęs mokytis rusų kalbos. Ruošėsi rašyti didelį Rusijos ūkio gyvenimo klausimu veikalą. Bet vis labiau silpnėjanti sveikata ir pagaliau mirtis neleido jam įvykdyti savo sumanymo. Jo rankraščiuose pasiliko tuo klausimu tik įvairios galutinai neapdirbtos medžiagos. Tad klausimai, su kuriais į jį kreipėsi Plechanovas ir K-o, jam rūpėjo ir nebuvo svetimi. Ir Marksas ilgai nevėluodamas atsakė.

Tačiau tas atsakymas buvo visai ne tas, kurio tikėjosi rusų socialistai. Marksas savo laiške pabrėžė, kad jo „Kapitale" išvestieji dėsniai neturi visuotinės reikšmės, o vien ribotos, aprėžtos laiku ir vieta. Tie dėsniai yra išvesti daugiausia iš Anglijos gyvenimo raidos tyrimo, iš dalies iš Belgijos, Prancūzijos ir Vokietijos. Iš tų kraštų gyvenimo eigos XVIII š. pabaigos ir XIX š. pirmos pusės. Ten ūkio gyvenimas labiausia paremtas pramone, ir tiriamuoju laikotarpiu ten pramonė yra augusi dažnai à conto žemės ūkio. Iš senų laikų ten yra išsiplėtęs miestų gyvenimas, ir, vadinamasis, trečiasis luomas išaugęs vėliau į vadinamąją buržuaziją. Miestai Vakarų Europoje yra turėję didelės reikšmės ne vien ūkio, bet politikos ir kultūros gyvenimui. Tie kraštai

anksčiau už kitus kraštus išaugino ne vien savo pramonę bei prekybą, bet ir apskritai savo techniką, švietimą ir aukštą darbo produktingumą[2]). Dėl to jie pateko į tam tikrą privilegijuotą prieš kitus kraštus padėtį. Jie pasidarė iš dalies lyg eksploatatoriais[3]) žemesnės technikos kraštų, pirmiausia žemės ūkio kraštų. Vakarų pramonės kraštų gerbūvis iš dalies pagrįstas kitų kraštų darbo blogesniu apsimokėjimu ypač žemės ūkio srity. Pagaliau, tai pajūrio ir pusiaupajūrio kraštai. Ir t.t. ir t.t. Vadinas, tai labai savotiškų gyvenimo sąlygų kraštai.

Iš tų kraštų ūkiškojo tam tikro laikotarpio išvestieji gyvenimo dėsniai[4]) tik šitiems kraštams (ir tiems, kurių ūkiškasis gyvenimas visai artimas šių kraštų gyvenimui) ir tam tikram laikotarpiui ir tetaikintini.

O Rusijos ūkiškojo (ir apskritai visuomeniškojo) gyvenimo pagrindas yra žemės ūkis. O žemės ūky svarbiausias vaidmuo tenka ūkininko ūkiui. Tad ūkininko ūkio ir ūkininkijos reikalai yra pagrindiniai išeinamieji Rusijos ūkiškojo ir visuomeniškojo gyvenimo reikalai. Vadinas, visai atvirkščiai, negu Anglijoje ir gerokai skirtingai, negu apskritai Vakarų Europoje. Iš šio gyvenimo išvestieji dėsniai turi labai žymiai skirtis nuo tų dėsnių, kuriuos galima išvesti iš Vakarų pramonės kraštų gyvenimo tyrimo. Tad ir ūkio bei visuomenės plėtros keliai Rusijoje turi gerokai skirtis nuo tų kelių Vakaruose. Ūkininkų organizavimas *jų darbo* (žemės ūkio gamybos darbo) *srity* yra pats didžiausias ūkio uždavinys Rusijoje, pridurs nuo savęs skaitytojas.

Tokia prasme Marksas parašė Plechanovui ir jo draugams. Šio laiško rusų socialistai nepaskelbė viešumai. Plechanovo archyvuose jis surastas tik po Didžiojo Karo, Plechanovui mirus.

---

[2]) Darbo aukštas produktingumas tai didelis Vakarų pliusas prieš kitus kraštus. Europos Rytų, iš dalies ir Centro kraštai, darbo produktingumą dabar turi kelti visai kitoniškomis aplinkybėmis, negu jį kėlė Vakarų kraštai XIX š. pirmoje pusėje.

[3]) Dabar technika auga bet kuriame krašte. Tad „senų technikos" kraštų tam tikra privilegijuota padėtis nyksta. Jungtinės Amerikos Valstybės ir Anglija nebežino, kaip (ir ar) būtų galima savo seną privilegijuotą prieš kitus kraštus padėtį išlaikyti. Svyruoja. Vokietija tai žino, būtent, savo fizine jėga. Tik praloštas karas tai (bent tam laikui) sutrukdė jai.

[4]) Žinoma, jei tie dėsniai būtų tikrai išvesti. Tačiau, tai dar tik mokslo ateities klausimas.

Labai smarkiai tasai laiškas buvo pataikęs į rusiško scholastinio (kai kada net talmudistinio) socializmo teorijas bei nuotaiką. Su ta scholastika rusų socializmas tolokai nuriedėjo: nuo Plechanovo ir Vieros Zasulič per Leniną-Trockį lig Stalino-Kaganovičiaus, lig grynosios „čeka". Tai yra tokia teroro įstaiga, apie kurią ir nesvajojo Dostojevskio Didysis Inkvizitorius.

Vokietijos socialdemokratijos ideologijos kitimai.

(Bandymai krypti iš scholastikos sričių į tikrybę).

Šis klausimas šiame skyrely imamas siaurai, būtent, bus kalbama vien apie vieną jo detalę, apie vadinamosios Erfurto programos evoliuciją. Tačiau ir iš šito vieno dalyko mums paaiškės, kad ši viena iš scholastiškiausių Vakarų Europos partijų vis labiau buvo[5]) pasidavusi gyvojo gyvenimo įtakai, kad tikrybės įvykiai nebuvo jos nepastebėti. Gyvenimas verste vertė[5]) vokiečių socialdemokratus daryti senų idėjų revizįją, keisti senus nusistatymus. Šiuo atveju pasižiūrėsim į 3 įvairias įžangas, į vokiečių socialdemokratijos programą:

1) Į pirminę įžangą, į Erfurto programą, sudarytą didžiausioje Markso įtakoje,

2) Į vėlybesnę, Kautskio ištaisytą įžangą į Erfurto programą ir

3) Į įžangą, į Heidelbergo programą (1925 m. rugsėjo mėn.).

Štai po vieną analoginę tų įžangų pastraipą:

1. „Buržuazinės visuomenės ūkiškasis išsivystymas *su gamtos dėsnių nesustabdomumu (neišvengiamumu) veda* prie smulkios gamybos išnykimo, tos gamybos, kurioje gamybos priemonės yra privatinė darbininko nuosavybė. Šis išsivystymas atskiria darbininką nuo gamybos priemonių ir paverčia jį beturčiu proletaru. O gamybos priemonės virsta palyginti nedaugelio kapitalistų ir stambių žemininkų monopoliška nuosavybe".

---

[5]) „Buvo pasidavusi", vadinas, šiuo metu čia tenka pakartoti praeities laiką, nes hitlerizmas neša dabar į Vokietijos gyvenimą tokių pakrypimų, kurie Vokietijos socialdemokratiją lyg stumia į kaž kokius tam tikros rūšies „rusiškus" kelius. Jos tam tikra evoliucija dėl to gali gerokai pakisti (rašyta 1933 m. vasario mėn. 12 d.). Be to, ir šiaip pagrindinės ir nuoseklios savo pažiūrų revizijos Vokietijos socialdemokratija nebuvo pajėgusi atlikti.

2. „Buržuazinės visuomenės ūkiškasis vystymasis su gamtos dėsnių nesustabdomumu *veda* prie kapitalistinės stambios gamybos išsiplėtimo, *kuri vis labiau slopina smulkiąją,* nustelbdama ją merdėti“.

3. „Ūkiškasis vystymasis *su vidiniu dėsmingumu privedė* prie stambios kapitalistiškos gamybos *sutvirtėjimo* ir ji (stambioji gamyba) apdirbamojoje ir kalnų pramonėje, prekyboje ir transporte vis labiau spaudžia smulkiąją gamybą ir mažina jos visuomeninę reikšmę“.

Lygindami šiuos tris tekstus, matome juose esminių skirtumų. Pačiuose ūkiškojo proceso apibūdinimuose jau yra reikšmingų skirtumų. Pirmuose dviejuose tekstuose kalbama apie ūkiško vystymosi padarinius, kaip apie *gamtos dėsnių neišvengiamumą,* o trečiame pasitenkinama vien *vidinio proceso dėsningumo* pažymėjimu. Mat, seniau socializmo vadų norėta įtikinti mases tuo, kad ateity socializmo įsigalėjimas yra absoliutiškai neišvengiamas, kaip gamtos dėsnių būtinumas; norėta masėms įkvėpti kosminio likimo mistika. Tai dažnai jiems neblogai ir sekėsi.

Pirmuose dvejuose tekstuose sakoma: „ūkiškasis vystymasis veda“, o trečiame tekste sakoma: „ūkiškasis vystymasis privedė“. Vadinas, trečiame tekste vien pažymimi tam tikri tikrybės faktai, o pirmuose matome ateities įvykių spėliojimus tekstų autoriams pageidaujama kryptim.

Šio žodžio „veda“ pakeitimas žodžiu „privedė“ yra gana reikšmingas. Tai reiškia gryžtelėjimo *pradžia* iš scholastiškų spėliojimų į atidesnį gyvenimo stebėjimą ir iš to pasimokymą. Kol buvo tikima, kad ūkiškosios plėtros veiksniai yra visiškai giminingi su gamtos veiksniais ir, kad, be to, tos plėtros, jei ir ne visi, tai bent visi pagrindiniai dėsniai mokslininkų jau pažinti ir tai tikrai iš pagrindų pažinti, tol dar patikėdavo, kad galime numatyti visuomenės plėtros ateitį. Tačiau mokslui besiplečiant ir prityrimui didėjant, buvo patirta, kad ūky, kaip ir apskritai visuomenės gyvenime, susiduriame su daug kitoniškesniu reikalu, negu vadinamasis gamtos veiksnių dėsningumas ir, kad tas ūkio gyvenimas yra ir labai sudėtingas ir dar visai mažai ir paviršutiniškai pažintas. Tad negalima nieko patikimo sakyti apie ūkio, juo labiau apie visos visuomenės gyvenimo nors kiek tolimesnę

ateitį. Veik neabejodami tvirtiname, kad ir po 1000 ir dargi po 100.000 metų saulė žemei švies, mėnulis aplink žemę skris, veiks žemės pritraukimo jėga, du vandenilio atomai (H) ir vienas deguonies atomas (O) sudarys vandens molekulą (H_2O) ir t.t. Tačiau, taip neabejojamai, negalime nurodinėti, kaip eis ūkio gyvenimas ne tik po 1000 metų, bet ir po 10 metų. Šiuo atžvilgiu sociologų pranašavimai nėra rimtesni, už mūsų laikų meteorologų pranašavimus.

Heidelbergo programos tekste jau visai nebekalbama apie smulkios gamybos išnykimą, o tatai tiek kategoriškai buvo pareikšta pirmoje Erfurto programoje. Erfurto antroje programoje kalbama tuo klausimu kiek atsargiau — apie tai, kad smulkią gamybą slopina stambioji gamyba.

Dar toliau. Pirmame tekste kalbama apie visas gamybos šakas ir žemės ūkis net skyrium išvardytas. Antrame tekste žemės ūkis skyrium jau neminimas, o trečiame kalbama apie 4 konkretiškai pažymėtas ūkio šakas: apdirbamąją pramonę, kalnų gaunamąją pramonę, prekybą ir transportą. Vadinas, atsargumas ir kuklumas didėja.

Anksčiau paimtuose tekstuose yra ir daugiau skirtumų. Tačiau tenkindamasis sakytų skirtumų nurodymu, paimsime po naują pastraipą iš aukščiau minėtų įžangų.

1. „Tačiau visa šio pataisomojo proceso (progreso) nauda monopolizuojama kapitalistų ir stambių žemininkų. O proletariatui ir nykstantiems vidutiniams sluoksniams — smulkiems miestiečiams, *ūkininkams* — ši metamorfoza reiškia būvio netikrumo augimą, skurdo, priespaudos, vergovės, pažeminimo ir eksploatavimo augimą“.

2. „Tačiau visa šito pataisomojo proceso nauda monopolizuojama kapitalistų ir žemininkų. Ne vien proletariatas, bet ir vidutiniai sluoksniai — smulkūs miestiečiai ir *smulkūs* ūkininkai — *beveik* visiškai neturi iš to naudos. Tai liečia ir vadinamąjį naują visuomenės sluoksnį — inteligentiją, kurios gausumas greitai auga . . . Tik nenuilstama kova jie gali apsisaugoti nuo vis didėjančio pažeminimo“.

3. „Tačiau stambusis kapitalistas ir stambusis žemininkas *stengiasi* savo naudai monopolizuoti visuomenės darbo vaisius. Ne vien proletariatas, bet ir vidutinieji sluoksniai jau negauna

pilnai dalyvauti medžiaginiame ir kultūriniame progrese, kurį daro įvykdytinu nuolat augančios gamybinės jėgos. Kapitalistiškoj tvarkoj nepaliaujamai veikia tendencijos, kurios slopina darbininkų gyvenimo lygį. Tik tolydine kova... jie gali gerinti savo būklę".

Čia matome panašų vaizdą. Vėlesnėse redakcijose yra esminių pataisų. Vėlesnės redakcijos labai žymiai švelnina pirmosios redakcijos kategoriškumas ir siaurina tvirtinimų (dėsnių) ribas. Paimsime pavyzdžiui ūkininkų klausimą. Pirmame tekste kalbama apie visų ūkininkų būklės pablogėjimą, o antrame — vien apie smulkiųjų ūkininkų būklės pablogėjimą. Vadinas, pagal antrą redakciją, ūkininkija, apskritai imant, nėra liečiama to masių nuskurdimo proceso, kurį kadaise tiek vaizdžiai ir su *pamėgimu* piešė Marksas, Engelsas ir K-o[6]), bet vien smulkieji ūkininkai. Be to, ir smulkiųjų ūkininkų sąvoka nėra ten nustatyta ir, pagal reikalą, ji gali būti keičiama.

Antrame tekste yra pakeistas ir vidutiniųjų sluoksnių apibūdinimas (smulkūs miestiečiai ir *smulkūs* ūkininkai). Be to, pirmame tekste šie sluoksniai laikomi nykstančiais; o antrame tekste apie tai jau nutylima.

Trečiame dokumente ūkininkai jau visai nutylimi. Gyvenimas ėjo kitaip, negu turėjo sekti iš „ūkiškojo gyvenimo dėsnių"... ir teko šis tas nutylėti. Stambieji žemininkai dar, tiesa, išliko ir III tekste. Tačiau senojo tvirtinimų kategoriškumo bei griežtumo jau neliko. Čia jau tik tiek pasakyta: „... Kapitalistai ir stambieji žemininkai *stengiasi* monopolizuoti savo naudai ūkiškojo proceso vaisius". Vadinas, vien *nori, stengiasi* monopolizuoti, o ne monopolizuoja.

Toliau III tekste atsargiai pasakyta, kad vidutiniai sluoksniai *nepilnai* naudojasi ūkiškojo proceso gerybėms. Tuo gi tarpu ankstybesniuose tekstuose pasakyta, kad ūkiškojo progreso gerybės juos visiškai aplenkia ir dėl to jie gyvenimo raidos yra pasmerkti didžiausiam skurdui ir išnykimui.

---

[6]) Šiandien pasaulinės ūkiškosios krizės yra prislopintas visas žemės ūkis. Tačiau stambieji žemininkai (jie yra labiau įsitraukę į kapitalistinį ūkį, negu smulkieji ūkininkai) dėl krizės kenčia ne mažiau, o dažnai daugiau, negu vidutinieji ir smulkieji ūkininkai.

Pagaliau iš aukščiau minėtų įžangų į socialistines programas paimsime lyginti dar po vieną pastraipą.

1. „Vis labiau didėja proletariato eilės, vis labiau auga atliekamų darbo rankų kiekis, vis didesnis darosi priešingumas tarp eksploatatorių ir eksploatuojamųjų, vis labiau aštrėja klasių kova tarp buržuazijos ir proletariato, kuri dabartinę visuomenę skirsto į dvi priešingas grupes ir teikia charakteringo požymio dabartiniams pramonės kraštams".

2. „Vis labiau auga proletarų skaičius, vis mažiau jiems pakenčiamas virsta kapitalizmo jungas ir t. t. kaip I tekste.

3. „Tačiau, lygiagrečiai su labai išsiplėtusia kapitalizmo priespauda ir pavojais kyla ir *tvirtėjančios* darbininkų klasės pasipriešinimas, kuri (darbininkų klasė) jungiama ir auklėjama tiek pačios kapitalistiškos gamybos proceso mechanizmo, tiek profesinių sąjungų ir socialdemokratų partijos nuolatinės veiklos . . . Galingai išaugęs darbininkų sąjūdis *dėl daugelio aukų ir didelio pasidarbavimo* atsistoja prieš kapitalizmą, kaip lygiavertis priešas. *Galingesnė,* negu bet kuomet, virsta valia — nugalėti kapitalistinę sistemą".

Lygindami šiuos 3 tekstus ir čia mes randame didelių skirtumų. Ta proga pažymėsime, kad pagal Marksą ir K-o išeina, kad klasių antagonizmas turįs būti daug didesnis Vakarų Europoje, su jos labiau išsiplėtusiu ūkiu, negu, sakysime, prieškarinėje Rusijoje, gyvenusioj tuomet labiau pradinę kapitalizmo stadiją. Būta gi atvirkščiai. Antagonizmo tarp žemesniojo gyventojų sluoksnio (proletariato ir ūkininkijos žymios dalies) ir tarp kitų gyventojų sluoksnių Rusijoje būta daug didesnio, negu Vakaruose. Be to, Rusijoje de facto, būta labai didelio antagonizmo tarp inteligentijos ir apskritai šviesuomenės iš vienos pusės ir tarp, taip sakant, tamsuomenės iš kitos pusės. Rusų inteligentija šito antagonizmo nenorėjo matyti. Pokarinių sukrėtimų metu, vadinamu Rusijos revoliucija, pasitaikius progai Rusijos buržuazijos (gan negausios palyginti su Vakarų buržuazija) ir *dar labiau rusų inteligentijos*[7]) labai žymi dalis buvo likviduota tiesioginėmis fiziškomis priemonėmis — šaudoma, kariama, piaunama, skandi-

---

[7]) Žiūr. Rusų inteligentijos idealų klausimu pastabas.

nama, smaugiama ir pan.[8]). Ir dabartinėje Sovietų Rusijoje antagonizmas tarp valdančiųjų ir valdomųjų yra daug didesnis, negu bet kur kitur Europoje. Jei valdomieji gautų progos, tai žiauriausiu būdu išžudytų visus ar bent daugumą valdančiųjų[9]). Vienu milijonų gyventojų nužudymu šiame „procese" jie nepasitenkintų.

Bet, grįžkime prie aukščiau duotųjų tekstų. Tiesa, šios dienos krizė yra sudrumstusi viso pasaulio veidą. Tad ir proletariato vadovybės (ideologinės ir realės) kai kuriuose Europos kraštuose visuomenėjimo ir kultūrėjimo procesas yra, bent laikinai, suklupęs. Tačiau, tai atskiras klausimas, kurio čia neliečiame. Lygindami duotuosius tekstus randame didelių skirtumų. Vieton nykstančių senų „dėsnių" pažymimi nauji momentai. Kautskis, stipriausias po Markso ir Engelso Vokietijos socialdemokratų teoretikų, vis dar tiki, kad gyvenimas stumia darbininkus prie socializmo. Šitas tendencijas jis taip apibūdina: „. . . *Proletariato nusimanymas* ir darbininkų *gyvas reikalas laisvai plėsti savo asmenybę* daro jiems nepakenčiamus kapitalistiškos priklausomybės varžymus (jungą). Tai labiau, negu kova su nedarbu, prives prie socializmo". Tai yra labai ryškus senos minties pakitimas. Seniau vyriausias momentas, apibūdinant jėgas, kurios neva vedė prie socializmo, glūdėjo *objektyvių* ūkiškųjų veiksnių (kurie turėjo riedėti pagal dėsnius, Markso ir K-o neva surastus) srity, kurie *„su gamtos dėsnių nesustabdomumu"* neva stumte stumia visuomenės plėtrą prie socializmo. Dabar gi Kautskio ir kitų nuomone, vyriausias momentas glūdi „kovojančių" masių *valios tendencijose,* o tos tendencijos kyla dėl to, kad kapitalizmo režimas *moderniam* proletariatui, kultūriškai ir organizaciškai paūgėjusiam ir dvasiškai, daugeliu atvejų ir medžiagiškai *palyginti su praeitim atsigavusiam,* yra virtęs psichologiškai nepriimtinu. Apskritai psichologinių momentų reikšmė aiškiai atspindi Heidelbergo programoje. Įsidėmėtinas dar vienas skirtumas. Tokiame oficialiame partijos dokumente, kaip Heidelbergo pro-

---

[8]) Taip yra buvę „likviduoti" ne atskiri žmonės, o šimtai tūkstančių žmonių. Tokiu žmonių likvidavimu vertėsi 1918—1921 m. Rusijoje ne vien bolševikai.

[9]) Gavę progos dabartiniai Bolšerosijos gyventojai milijonais žūdytų ir Vakarų bei Centro europiečius (vokiečius, italus, olandus, anglus, žydus ir t.t.), nes ir juos laiko savo didžių nelaimių kaltininkais.

grama, vokiečių socialdemokratija dar nebuvo išdrįsusi (tai būta 1925 m. rudens metu) atvirai ir viešai išsižadėti labai jau nudėvėtos, seniau gi stačiai fetišu laikomos dogmos, būtent: „klasių kovos“ dogmos[10]). Vis dėl to, „de facto“ esminę pataisą ir čia jie buvo įnešę. Jie kalba jau ne apie „klasių kovą“ tarp buržuazijos ir proletariato, o apie kovą tarp „ūkio kapitalistų tvarkytojų“ ir tarp tvarkomųjų. Pirmajai grupei jie priskirdavo kai kada vien vadinamąjį finansinį kapitalą, o antrajai grupei (frontui), — be proletariato siaura žodžio prasme — dar inteligentus (bent jų daugumą), ūkininkus, amatininkus ir net smulkiuosius kapitalistus. Kitaip sakant, antroji grupė — tai vadinamoji integralė demokratija. Vadinas, faktinai čia jau buvo atsisakyta nuo visuomenės „marksistiško“ dalinimo į dvi skirtingas ir atkakliai kovojančias stovyklas: į fizinio darbo proletariatą iš vienos pusės, ir į visą kitą visuomenę iš kitos pusės. Tiesa, Marksas pats save ir savo vienminčius, kad jie fiziškai ir nedirbo, skyrė į pirmąją grupę. Iš tikrųjų gi visuomenę jie skyrė pagal kitonišką principą: kas pripažįsta Markso talmudizmą (ideologiją) yra viename fronte, kas ne — antrame fronte. Bolševikų šis principas yra labai griežtai ir praktikoje įgyvendintas. Bolševikai (Sovietų Rusijos gyventojų valdančioji mažuma) turi šiokių tokių teisių (kad ir jų teisės vis dėl to daug mažesnės, negu eilinio piliečio, sakysime, Švedijoje, Šveicarijoje arba Anglijoje); likusieji (daugiau kaip 95%) gyventojai yra visai mažateisiai (jų žymiai mažesnės teisės, negu kadaise baudžiauninkų Lietuvoje); jų gi tarpe tam tikra dalis yra visai be jokių teisių; ne tik darbo, šeimos ir turto, bet ir gyvybės teisių neturi.

Pagal tą padalinimą keli milijonai Sovietų gyventojų ir medžiagiškai šiaip taip laikosi, nors ir eiliniam Vakarų europiečiui netenka tokio gyvenimo pavydėti. Keliolika milijonų gyvena prastai, ir žymiai daugiau kaip 100 mil. gyventojų gyvena nepakenčiamose sąlygose.

Pagaliau pažymėtinas Heidelbergo programoje inteligentijos paminėjimas, ko nebuvo ankstybesnėse programose. Tatai ir

[10]) Toji „klasių kovos“ idėja pakirto Vokietijos socialdemokratų kūrybines jėgas ir labai nuslopino Vokiečių socialdemokratijos „valstybišką pajėgumą“. Žymioj daly ir dėl šios priežasties jie pasirodę tokie bejėgiai kovoti su hitlerizmu.

suprantama. Inteligentija dabar jau sudaro ne tik gausų visuomenės sluoksnį, bet ir didėja sparčiau, negu bet kuris kitas Vakarų visuomenės sluoksnis.

Šia proga turime dar atsiminti, kad kai kuriuose Vakarų kraštuose jau nebeauga arba beveik nebeauga (bendro gyventojų skaičiaus nuošimtiniai) miestiečių skaičiai; jie ten jau sudaro gyventojų žymų daugumą ir beveik nebeturi à conto ko augti. Šioje vietoje dar šiek tiek apsistosime ties Marksu ir Vokietijos socializmo klausimais.

1844 m. rašydamas apie „darbininkų klasės būklę“ Anglijoje K. Marksas buvo giliai įsitikinęs, kad darbininkai Anglijoje galės ištverti dar ne daugiau kaip vieną ūkišką krizę. Dar viena krizė (o tos krizės viena po kitos neišvengiamai turi sekti kas 5—7-ti metai) ir sukilę Anglijos darbininkai nuversią kapitalistinę sistemą ir likviduosią buržuazinę visuomenę.

Po 1849 m. krizės ateina ūkio klestėjimo metai. Kita krizė turinti ateiti pagal Marksą ir Engelsą 1852 m. Kapitalizmui nėra jokio išsigelbėjimo galimumo. Arba socializmas ir proletariato diktatūra, arba visuotinis chaosas ir nykimas. 1851 m. spalių mėn. Engelsas jau mato ateinančios krizės rimtų požymių. Bet 1852 m. jokios krizės nėra. Tad Engelsas nurodo eilę priežasčių, kurios atitolino, bet labai trumpam laukiamą krizę. Metų laikotarpy ūkio konjunktūra vis gerėja. Marksas su Engelsu raminasi tuo, kad krizė dar pusei metų suvėlavusi, bet neišvengiama. Ji atidedama pradžiai, paskui pabaigai 1853 m. Kelia rūpesnio Marksui su Engelsu vien klausimas, ar ji bus tokia smarki, kad per 6—8 savaites sukeltų revoliuciją.

Paskui tenka krizę dar toliau atidėti. Tačiau, pagal socializmo pranašus, ir blaiviausiais apskaitliavimais ji negali suvėluoti ilgiau, kaip lig 1854 m. pavasario. „Europoje dirva tam visiškai paruošta“.

Bet krizės nėra ir 1854 m. Tačiau 1855 m. Marksas jau visur skelbia, kad Anglijos prekyboje krizė jau prasidėjusi. Tačiau tai buvo geri Anglijai metai. „Blaiviausi apskaičiavimai“ gerokai apgavo. Markso ir K-o samprotavimams visai tiko dėsnis: „geidimas yra minties tėvas“.

Pagaliau 1857 m. krizė atėjo. Engelsas ir Marksas be galo džiaugiasi. Pašiepia kitaip manančius „asilus“. Labai susirū-

pina masių „įkaitimu". Čia yra pagal juos analogija su kavalerijos ataka, kuri būna sekmingesnė, jei arkliai, prieš puldami priešą, būna įkaitinti kokių 500 žingsnių įsibėgimu. Marksas su Engelsu dėl to dabar bijosi, kad revoliucija neįvyktų per daug anksti, be pakankamo masių įkaitinimo. Jie studijuoja naminių karų klausimus.

Didelis masių vargas visai nenustelbia linksmos Markso ir kitų revoliucijos profesionalų nuotaikos. Jų dėsnys nukreiptas kur kitur, o ne į darbininkų nuskurimą bei bėdas. Jie laukia krizės antros didesnės bangos. Bet ji neateina ir ūkiškoji būklė pradeda gerėti. Dar ilgokai du kompanijonu laukia tos antrosios bangos; neigia būklės pagerėjimo tikrybę, visaip su tikrybės faktais žongliuodami. Tik po kelių dešimčių metų, 90-jų metų pradžioje, Engelsas prisipažino, kad jo ir Markso teorijos buvo klaidingos.

Šiuo metu (1932—1933 m. m.) pasaulis pergyvena daug didesnę krizę, negu, sakysime, 1857 m. krizė. Tad pasiklausykime, ką kai kurie šiandieniniai socialistai kalba apie socializmo perspektyvas, susijusias su ta krize.

Dabartinė krizė apima visą pasaulį ir yra palietusi visas ūkio šakas. Ji yra nematytai aštri (žiūr. skyrių „dabartinės ūkio krizės klausimu"). Ji gerokai kompromituoja kapitalizmą ne vien proletariato, bet ir ūkininkų ir inteligentų ir t. t. akyse. Tad pagal Marksą ir K-o socialistai ta krize turėtų labai džiaugtis ir laukti dėl to artėjančios socializmo gadynės.

Tačiau socialistų džiaugsmo nematome. Jiems dabar aišku, kad ši krizė nepraveria jokių naujų vilčių socializmui; kad *dabar krizė yra palietusi ne vien kapitalizmą, bet ir socializmą.* Pagaliau yra žlugusi pati teorija apie kapitalizmo žlugimą krizės konvulsijose. Socializmo sąjūdis, sako socializmo žmonės, dabar reikalingas *ne tiek medžiagos kritikai,* kiek medžiagos socialistinei, politiškai ir visuomeniškai *kūrybai.* Dabartinė gi krizė, kuri teikia tiek ir tiek medžiagos kritikai, ne tik neteikia medžiagos socialistinei kūrybai, bet dargi daug tokios (anksčiau susidariusios) medžiagos naikina. Proletariatui krizės metu lieka vien pasiektos anksčiau gerovės nykimas ir sukurtų kapitalizmo klestėjimo laikotarpiu patvarių ekonominių ir kitų organizacijų silpnėjimas ir kitos bėdos. Socialistai prieina dabar kitoniškas iš-

vadas. „Juo labiau auga ir žydi *kapitalistinis gamybos* būdas, juo geresni šansai *socialistinei sistemai* (tvarkai), kuri turės pakeisti kapitalistinę". Ir Kautskis jau mano, kad „socializmo laimėjimas ateis ne dėl ūkiško kapitalizmo pakrikimo, o dėl proletariato politinio išaugimo ir sutvirtėjimo". (Žiūr., Heidelbergo programos įžangą, kur kalbama apie proletariato tvirtėjančios valios tendencijų reikšmę). Kautskis jau įspėja darbininkus prieš nepakeliamų įmonei reikalavimų statymą, tokių reikalavimų, kurių įgyvendinimas gali įmonę sunaikinti. „Tai reiškia, sako Kautskis, paversti tas gamybos šakas iš gerovei kelti priemonės jos nuskurimo priemone. Tai būtų ne gamybos socializacija, o bankrotavimo socializacija".

Tad *kai kurie socialistai* prieina išvadą, jog *grynai ekonomiškai negalima įrodyti, kad socializmas būtinai ir neišvengiamai turi ateiti.* Kad tasai kaž koks socializmas[11]) vis dėl to turi ateiti kautskiai ir lig šios dar neišsižada. Tik ieško kitų metodų jį pateisinti bei įgyvendinti.

Svarbu ne tai, mano modernieji socialistai, kiek yra silpnas kapitalizmas, o kiek sustiprėjęs politiškai, ekonomiškai ir kultūriškai proletariatas. Proletariatui, pagal Kautskį, teks nugalėti žydintį ir gaivų kapitalizmą. Socialistai su skausmu konstatuoja, kad, kai dabar kapitalizmas gyvena labai aštrią krizę, jo antipodui (socialistų nuomone)[12]) socializmui neauga jėgos pa-

---

[11]) „Kaž koks" socializmas, sąmoningai pavartotas sakinys. Yra įvairių socializmo teorijų ir būsimo idealo, vadinas, būsimos socialistinės sistemos aprašymų mėginimų. Nuo XIX š. pradžios ir vidurio lig dabartinių laikų ekonominiai ir apskritai visuomeniniai mokslai neginčytinai paūgėjo. Apskritai mūsų supratimas apie ūkį ir visuomenę taip pat yra paūgėjęs. Pati modernioji ūkio ir visuomenės struktūra yra pasidariusi žymiai sudėtingesnė. Bet drauge mes vis geriau pradedame susivokti, kad to ūkio ir tos visuomenės gyvenimą mes tik labai apytikriai težinome. Pasidarėme šiuo atžvilgiu žymiai kuklesni; juo labiau kuklūs ūkio ir visuomenės gyvenimo (raidos) ateities klausimais. To kuklumo visuomenės gyvenime ateities klausimų „nusimanyme" pradeda šiek tiek rastis ir socialistuose. Nors ir šiandien juose dar gan apsčiai yra „primityvų" drąsos. Vis dėl to jiems jau toli lig bolševikų „nusimanymų" drąsos. Bet bolševizmo konkretumai daugeliui socialistų vis dar yra vien nemalonūs atsitiktinumai, nuo teisingo kelio nukrypimai, o ne gyvenimo įspėjimai prieš socialistinio sąjūdžio (su jo doktrinomis) pirmaprades nuodėmes.

[12]) Žemdirbio nuomone, kapitalizmas ir socializmas vartosi toje pat plokštumoje bei seklumoje.

veldėti kapitalizmo įpėdinystei. Ką pralošia kapitalizmas, tai išlošia ne socializmas, o fašizmas, komunizmas, klerikalizmas, nacionalizmas ir t. t. Kai socializmui gera, tai kapitalizmui bloga. Bet kai kapitalizmui bloga, tai dar visai nereiškia, kad socializmui gera.

Nėra socializmo be darbininkų sąjūdžio ir nėra darbininkų pastovaus rimto sąjūdžio be darbininkų klasės (ir pakankamai gausios) su jos pagrindine funkcija — *naujų gėrybių*[13]*) gamyba.* Čia glūdi darbininkų klasės socialinių jėgų versmė. Dabartinė krizė su daugeliu milijonų bedarbių yra gerokai pakirtusi šią darbininkų klasės funkciją, tuo pačiu labai pakirtusi ir jos (darbininkų klasės) reikšmę.

Tad šiuo metu (priešingai XIX š. pageidavimams) daugelis socialistų geidžia ne krizės tolesnio aštrėjimo, o jos kuo greitesnio pasibaigimo. Ir jie tikisi, kad kapitalizmo politinė mirtis įvyks anksčiau, negu ekonominė mirtis. Ji įvyks ne dėl ūkiškos krizės (ji pagal moderninius socialistus trukdo proletariato jėgoms augti), o iš palengvo, laipsniškai, augant kultūrėjančio proletariato[14]) jėgoms ir stiprėjant kolektyviam visuomenės ūkiui.

Tačiau, šiais (1933) metais socialistams tenka peržiūrėti ir šį savo manymą. Be galo greitai ir lengvai Vokietijos socialdemokratai visas savo pozicijas užleido nacionalsocialistams. Mažiau dargi pasipriešino, negu 1917 m. rudenį Kerenskis su savo aplinkuma bolševizmui. Tuo gi tarpu lig tol visas pasaulis žinojo, kad ne tik Vokietijos socialdemokratai, bet ir komunistų partija yra „puikiai" organizuotos. Lig š. m. kovo mėn. socialdemokratai turėjo 7 mil. rinkikų ir komunistai — 5 mil. Tie rinkikai buvo palyginti gana sąmoningi. Socialdemokratai kelis metus turėjo valstybės prezidentą savo žmogų. Lig pastarojo laiko Prūsijos ministerių pirmininku buvo socialdemokratas. Prūsijos

---

[13]) Toji gamyba liečia vien medžiaginių gėrybių sritis ir, be to, darbininkas tos gamybos srity yra vien pasyvus svetimos valios vykdytojas. Ir palankiomis sąlygomis (be socializmo su jo nuodėmėmis ir pan.) vien iš tokios papėdės negali išaugti tikrai gaivus bei vertingas visuomeninis organizmas. Tam per siaura ir vienašališka ta papėdė.

[14]) Prisiminkime, kad Vakaruose šiuo metu nuošimtiniai auga tik viena gyventojų grupė, būtent, inteligentija. Vadinas, visuomenės sudėtis keičiasi kita linkme, negu būta XIX š.

policija po karo visą laiką buvo socialistų žinioje. Ir visa tai griuvo it kortų namelis. Socialdemokratai buvo lyg suparaližuoti; subyrėjo, kaip smėlis[15]). Jie lyg nustojo savo tikybos, savo idėja pasitikėjimo. Idėja, kurios pagrinduose (bent moksliniuose marksizmo pagrinduose) glūdi materializmas, viską aukštesnį nužeminąs lig žemiausio laipsnio (lig fiziškai cheminių procesų įskaitytinai), sunkioje valandoje pasirodė, kad ji be kūrybinės jėgos, o partija, ta idėja gyvenanti ir klasių kova pagrįsta, sunkioje savo krašto ir savo pačios gyvenimo valandoje, įsitikino, kad su tokiais pagrindais ir su tokia idėja negalima nei valstybės kurti, nei jos apsaugoti.

Socialdemokratai mokėjo ypač žemesniuose gyventojų sluoksniuose ir tarp pusiauinteligentų propagandą varyti, mokėjo organizuoti proletariatą tam tikriems puolimams (žiūr., kur kalbama apie klajūnus), dargi sugebėjo ne blogai saugoti tam tikrus proletariato pasiekimus (atlyginimo už darbą aukštį, įvairius darbininkų draudimus ir pan.). Tačiau, kur teko pasiimti valstybės kūrybos ir apsaugos darbą, jie pasirodė bejėgiai (impotentai) esą — jų idėjose nebūta pagrindų bei versmių.

Tai daug kam (bet ne socialistams) buvo aišku ir seniau. Demagogija (klasių kovos etc. dirvoje) daugino socialdemokratų partijos eiles ir . . . mažino valstybės kūrybines jėgas. Išoriškai (fiziškai) Vokietijos valstybė po 1918 m. daugiausia buvo išlaikoma reichsvero ir policijos. Tik susidėjęs su reichsveru Ebertas nugalėjo pražūtingą Vokietijai komunistinį Libknechto sąjūdį. Socialdemokratija pati savy tam jėgų neturėjo. Taip pat ji neturėjo jėgų tikrai kovai su hitlerizmu, kaip ir apskritai valstybės bei tautos kūrybos darbui. Klasių kovos idėja buvo stiprūs nuodai Vokietijos socialdemokratijai.

---

[15]) Tačiau čia yra ir kitas skirtumas lyginant su Rusijos „revoliucijos“ eiga 1917—1918 m. m. Bolševikai savo įsigalėjimo pradžioje turėjo (palyginti su Rusijos didumu) labai nedaug organizuotos fizinės jėgos: šiek tiek jūreivių, kelis latvių pulkus ir dar šio to truputį. Hitlerininkai gi turėjo kelis šimtus tūkstančių gerai suorganizuotų savo smogiamųjų dalių, reichsvero (kariuomenės) palankų neitralitetą ir daugumo savo inteligentijos jaunuomenės pritarimą.

Ties socializmo klausimu.

Marksas ir marksizmas XX š. vidurio akimis žiūrint.

Plačiai, ne socialistinei visuomenei K. Marksas daugiausia yra žinomas, kaip „Kapitalo“ autorius, kaip mokslininkas, turėjęs didelės įtakos ne vien socialistams, bet ir kitiems visuomenės mokslų mokslininkams. Tačiau ne mažiau, kaip savotiškame savo moksle, jis yra dirbęs ir publicistikoje ir revoliuciniame sąjūdyje. Tik šiose srityse jis nieku nepasižymėjo. Kaip aukščiau matėme, jis (ir jo draugas anglas Engelsas) kiekvienoj krizėj matė kapitalizmo žlugimo pradžią ir tolydžio pranašavo (XIX š. vidury), kad galutinė socialinė revoliucija jau jau ateinanti. Lygiai jam nesisekė susivokti darbininkų klasės sąjūdžio svarbiausių reiškinių reikšmėje. Jis pradžioje griežtai paneigė darbininkų streikus, kaip kenksmingus socialistiniam sąjūdžiui. Vėliau, kai streikais darbininkai pradėjo šį tą laimėti, Marksas pripažino juos naudingus socialistiniam sąjūdžiui. Panašiai buvo ir su profesiniu darbininkų sąjūdžiu. Pradžioje jį paneigęs, (mat, jis (prof. sąjūdis) įtraukia darbininkus į kasdieniškumų smulkmenas, mažina masių revoliucinį kraštą ir pan.), vėliau, profesiniam darbininkų sąjūdžiui išaugus ir sustiprėjus, Marksas jį pripažino naudingą socializmo pažangai.

Lygiai silpni buvo Markso sugebėjimai revoliuciją praktikoje „daryti“. 1848 m. revoliucijoje Marksas šį tą revoliucioniška bandė nuveikti, bet visai nesėkmingai. Markso įsteigta „Komunistų Sąjunga“ revoliucijai praktiškai nieko apčiuopiamo nedavė. Artimiausiai Marksui dalyvaujant įsteigtas Londone pirmasis „Darbininkų Internacionalas“ buvo negaivus ir žlugo, Marksui besitąsant su Bakuninu.

Tenka pažymėti, kad, apskritai, Marksas yra artimesnis Leninui, negu pokariniams socialdemokratams. Lenino taktika ir jo bolševikiškos valstybės steigimo tvarka daugiausia yra įtakoje Markso straipsnių apie Paryžiaus komuną. Žinoma, Leninui netrūksta dar gerokai ir iš „maskoliškai totoriškų“ savumų.

Kaip žmogus K. Marksas buvo ne iš smagiųjų žmonių. Nekentė prieštaravimų. Be galo ambicingas. Be galo visais nepatenkintas, nes aplinkuma jį, jo nuomone, per mažai vertino. Labai subjektyvus. Daug ko neapkentė: buržuazijos (tačiau

Engelsui rašęs, kad proletariškas gyvenimas jam, Marksui, visai netinkąs), dvarininkų, dvasiškijos, karių... slavų ir daug ko kito. Čekams, serbams ir t. t. nepripažino jokių nepriklausomybės teisių. Slavų tiek nekentė, kad girdavo turkų tvarką. Mėgo abstrakcijas ir mėgo *savo abstarkcijų proletarą* (gyvo konkretaus darbininko reikalai, tai visai kas kita); dar labiau mėgo savo socialistinius ,,homunculus".

Tačiau K. Marksas buvo ne vien revoliucininkas, bet, kaip minėjome, ir mokslininkas.

Jis yra išaugęs ne iš vokiečių gyvenimo, o iš kaž kokios internacionalės dirvos ir, suprantama, iš dalies ir iš savo žydiškos, klajūniškos prigimties. Marksas buvo ir didelio temperamento žmogus ir, kaip sakėme, turėjo daug neapykantos bei paniekos žmonėms. Be to, yra buvęs ir didelis skeptikas. Galų gale jo įkaitęs revoliucingumas yra palaidojęs jį kaip mokslininką. Klajūnų tautos ir geto žmogus, su be galo didele iš prigimties ir gyvenimo nuolat užgaunama ambicija, su šėlstančia priešams neapykanta, (o priešas jam buvęs kuone visas Vakarų gyvenimas), Marksas yra buvęs didelis destruktorius. Savaime aišku, kad jis buvo labai tendencingas savo pažiūrose ir savo moksle.

Kad ir kaž kiek blogo yra Vakarų gyvenime, kad žmogus ten gyvenimo eigos dažnai niekinamas ir gniaužomas, vis dėl to, daug ko teigiamo Vakarai yra sukūrę. Žmogui, kaip žmogui Vakaruose yra daugiau progos reikštis ir kurti, negu bet kur kitur. Ir žmogus kūrėjas Vakaruose jau daug ko yra sukūręs. Bet tiek Vakaruose, tiek kitur (Indijoje etc.) tikrų žmonijai vertybių yra sukūrę ne skeptikai, ne destruktoriai, ne neapykanta degą žmonės, o tie, kurie pasitikėjo būtim, pasauliu, Dievu; kurių širdyse būta kilnumo ir meilės; kurių valioje būta aiškių į kūrybą linkimų.

Skepsis ir neapykanta galų gale moka vien griauti ir mažinti pasaulį; kreipti jį į niveliavimą, paplokštumą, menkėjimą, nykimą ir galų gale į tuštybę, į niekį. Šį kelią pasirinkęs Marksas ėjo juo visą savo gyvenimą. Neapykantos skaldomuosius pradus ekonomikos pavidalo Marksas padėjo į gyvenimo pagrindus. Jis buvo materialistas (materialistinė ekonomika ir socializmas, materialistinis istorijos aiškinimas) ir Hegelio dialektinio metodo šalininkas. Kaip dabar visų pripažįstama Hegelį Marksas silpnai

buvo supratęs ir jo dialektinį metodą taikęs ekonomikai per daug primityviškai ir mechaniškai. Iš viso šito, be tam tikros apatijos, kūrybinio bejėgiškumo ir gilių abejojimų buvusiems marksistams nedaug kas šiandien bepasiliko[16]).

Klasės kovos šūkis, kuriuo Marksas ir marksistai tikėjosi, iš pagrindų suskaldžius Vakarų visuomenę ir pasiekus tuo keliu proletariato diktatūros, praskinti kelią socializmui Vakaruose, tiesa, Vakarų visuomenės gyvenimui gerokai pakenkė, bet galų gale tasai šūkis pakirto ir socialistų jėgas (žiūr. aukščiau). Tokių destruktyvių pradų marksizmas į sąmonėjančią XIX š. antroj pusėj darbininkų sąjūdį buvo įnešęs apsčiai, darbininkų kūrybines jėgas juo labai mažindamas. Marksas, kaip ir Leninas, netikėdamas žmogum, suprantama, netikėjo ir darbininku. „Darbininkų klasė neturi jokių realizuotinų idealų. Ji vien turi padaryti laisvus tuos naujos visuomenės elementus, kurie bedūž-

---

[16]) Iš prigimties didelis destruktorius Marksas visą savo gyvenimą nesugebėjo duoti kokių nors praktiškų teigiamų pasiūlymų. Nesugebėjo ir pačiais apytikriais bruožais numatyti ir artimiausios ateities raidos. Jo sritis buvo analizas ir kritika. Tačiau ir visuomenės gyvenimo analizo srity, kaip dabar bemaž visų pripažįstama, Marksas iš tikrųjų nebuvo stiprus. Dabar jau beveik nieko nėra likę iš jo ekonominių teorijų. Vadinamoji vertės ir kainos „darbo teorija" yra pasirodžiusi kaip grynai abstraktinis, negyviškas, gyvenimo atmestas padarinys. Bemaž nieko neliko ir iš Markso „kapitalo teorijos". Apie klasių kovos teoriją jau aukščiau kalbėta. Apskritai Markso raštuose dabar jau nieks neieško nei jo „filosofijos" rimtumo, nei didelių žinių. Jis silpnai tepažino Kantą ir paviršutiniškai buvo supratęs Hegelį. Markso hegelizmas, anot P. Struvės, tai savotiškas žargonas. Nebuvo jis įsigilinęs ir į materializmo mokslą. Be to, beveik visomis savo teorijomis Marksas nėra buvęs ir originalus. Tačiau neginčytinai jis yra turėjęs tam tikros didelės jėgos. Tik ta jėga glūdėjo ne jo skelbiamų teorijų turiny, o jų ryškioje formoje (išdėstymo būde) ir toje žodžių sugestijoje bei energijoje (žiūr. klajūnus), su kuria Marksas sugebėjo tas teorijas skelbti. Be to, atskiras įvairių autorių idėjas Marksas mokėjo sujungti į tam tikrą impozantišką visumą.

Pažymėtina dar, kad, būdamas iš prigimties didelis skeptikas, Marksas turėjo savotiškos tikybos. Nusilenkdamas joms lig žemės, jis pagerbė šias dvi idėjas:

1) socializmą, kuris bus viso ko išganymas ir bus visuomenės sutvarkymo galutinis idealas ir

2) pagrįstą klasių kova socialę revoliuciją su proletariato diktatūra, kuri prives žmoniją prie socializmo. Šios dvi idėjos buvo Markso tikybos dalykai, nereikalaują iš tikrųjų jokių įrodymų bei pagrindimų.

tančioje jau buržuazinėje visuomenėje yra išaugę". Taip yra pasakęs Marksas. Gyvenimas gi yra parodęs, kad tokiais elementai de facto Marksas telaikė vien savo sekėjus (marksistus) ir Leninas vien savo sekėjus (lenininkus-čekistus).

Klasiniam kovotojui ir materialistui (bei komunistui) tenka visiškai paneigti meilę. Ji mažina taikintinų kovai priemonių pasirinkimą; be to, ji, marksų-leninų nuomone, nieko nekeičia tikrybės būsenoje. Tikrybė gi, tai vien medžiaga (dargi vien „marksinė" medžiaga) ir jos pasikeitimai. Marksizmas ir dar primityvesniu būdu leninizmas yra paneigę visus idealius dalykus. Yra vien kova, klasių kova už materialines (ekonomines) gerybes. Gamtos mokslų dėsniai tiesioginai taikintini ir ekonomikai, ergo ir visam žmonijos gyvenimui. Viskas ir visuomenėje eina pagal tuos dėsnius, su jų būtinumais bei neišvengiamumais. Laisvoji valia, suprantama, neegzistuoja. „Istoriškas būtinumas" mėgiamas Markso išsireiškimas. Istoriškas būtinumas ir pažanga yra pagal jį lygiaverčiai dalykai.

Neigdamas meilę ir laisvą valią Marksas, žinoma, neigė ir tikybą bei Bažnyčią; nepripažino jis nei tautų, nei valstybių. Juk, jei nėra jokių idealių dalykų, aišku nėra reikalingos ir atatinkamos organizacijos, nėra reikalo ir visos eilės jų vykdomųjų funkcijų. Tai viskas vien fikcija, ir dar blogiau, tai vien akių muilinimas, tamsių masių sugestavimas, joms opiumas, tereikalingi tam, kad vyraujantieji gyventojų sluoksniai sklandžiau ir sėkmingiau galėtų tas mases eksploatuoti.

To visko nereikia ir to visko nebus būsimoje socialistinėje (komunistinėje) visuomenėje. Toje visuomenėje vienų žmonių valdžia kitiems bus panaikinta. Vieton valdančios žmones vyresnybės, bus vien daiktų valdymas ir gamybos procesų tvarkymas. Bus vien techniškai funkcionaliai vadai; gyvenimą reguliuos techniškos gamybos būtinumas.

Besirutuliuodamas lig savo logiško galo marksizmas paneigia kiekvieną kokybę. Viso ko pagrinduose lieka vien kiekybė ir viskas grindžiama vien kiekybe. Suprantama, ir žmogaus dorovei nelieka vietos. Žmonių solidariškumo, brolybės ir lygybės žodžiai marksistams, tai savotiški komunistiškos pasaulėžvalgos terminai be tikro turinio. Viskas ten suprastinama lig galutinio primityvumo; sumechaninama ir suplokštinama. Kas buvo ir

sekė iš Markso teorijų, (dorovės ir bet kurių idealių pradų išsižadėjimas, viso ko suprimityvinimas ir suplokštinimas ir t. t.) tai matome įgyvendinamą Bolšerosijoj ir dažnai labai ryškia forma.

Marksas jėgų sėmėsi iš tikėjimo savo istoriška misija, iš *tikėjimo istoriško būtinumo ir pažangos tapatumu* ir tuo, kad jis, Marksas, gerai pažinęs to istoriško būtinumo raidą ir ateitį. Proletariatas jam (kaip ir Leninui su kompanija) buvo vien įrankis. Savo tikėjimu jis sugebėjo gerokai užsugestiuoti gausius savo sekėjus; sukelti didelį visuomeninį sąjūdį.

Šiandien šis tikėjimas dargi Vokiečių socialdemokratijoje nyksta; mažėja ir jo varomoji jėga. Šiek tiek, žinoma, jo dar yra išlikusio Vokietijoje ir keliuose kituose kraštuose. Dar jo likučių yra ir Bolšerosijoje. Manoma, kad be šitų likučių ir Stalino aplinkumos konglomeratas greitai subyrėtų. Tačiau, ir ten jis aiškiai mažėja.

Žodžiu marksizmas baigia gyventi savo dienas. Pradedame žengti į XX šimt. vidurį.

Mūsų kaimyno ruso klausimu kelios pastabos

Viename skyrių („Šiaurės Vakarų Europos ūkininkas") jau esu pažymėjęs, kad Baltijos kraštų ūkininkas gerokai skiriasi nuo daugelio kitų kraštų ūkininko; jų tarpe ir nuo ruso ūkininko. Tuo klausimu man jau teko trumpai pasisakyti knygoje, antrašte, „Lietuvių tautos likimo klausimu" I t. (Kaunas, 1925 m.) skyriuje: pavadintame „Paralelės su Rusija ir Vakarais". Turėjau galvoje daugiausia velikorosą (maskolių), kurio, kaip žinome, labai mišrus kraujas. Savo kalbą ir šiek tiek kraujo bei būdo linkimų velikorosai yra paveldėję iš rytų slavų. Tačiau kraujo daugumą velikorosai yra paveldėję ne iš slavų. Apsčiai juose totorių ir jiems giminingų tautų kraujo. Matyt, dar daugiau kraujo velikorosuose iš įvairių finiškų tautų ir tautybių. Finų giminės būta daug šakų ir būta jų gana nevienodo kultūringumo laipsnio. Būta tarp jų ir palyginti kultūringų grupių, būta ir grynų miškinių klajoklių, vadinas, labai žemos kultūros tautybių. Apskritai klajoklių kraujo rusuose apsčiai.

Rusuose yra šiokios tokios priemaišos ir lietuviško kraujo. Ne vien rusų aristokratija per Gedimino ainius (ir per kitus išeivius iš Lietuvos) įgavo lietuviško[1]) kraujo, bet ir rusų kaimiečiai. Tvero rajone tarp rusų sutirpo ištisa lietuvių šaka — galindai (rusiškai, matyt, „goliad'"). Pažymėtina, kad tveriečiai yra buvę kultūringesni už kitas velikorosų šakas. Tačiau Maskva oku-

---

[1]) Iš Gedimino veda savo kilimą: Trubeckiai, Obolenskiai, Volkonskiai, Bariatinskiai, Voroneckiai, Druckiai Liubeckiai ir Sokolinkiai, Golicinai ir kiti. Spėjamai iš išeivių iš Prūsjios yra kilę Nariškinai, Goleniščevai Kutuzovai, Musinai Puškinai ir t.t. Iš Lietuvos išeivių yra kilę ir Tolstojai, Dostojevskiai ir kit. Atskirų šeimų kilimas kai kada gali būti ir klaidingai nurodomas, tačiau tai iš esmės nekeičia bendro vaizdo.

puotą Tverą smarkiai nuteriojo, daug gyventojų iškėlė į kitas Rusijos apylinkes, o į Tverų žemę parkėlė kolonistų iš Maskvos. Daug ir kituose Rusijos plotuose sutirpo lietuvių įgulų ir kolonistų, įgyvendintų ten daugiausia XIV ir XV šimtmečiais. Atskirose apylinkėse jie dar atsimena savo kilimą iš lietuvių. Ir kitais keliais lietuvių kraujo šiek tiek yra patekę įvairiais laikais į velikorusų kraują. Vis dėl to lietuvių kraujo[2]) rusuose yra žymiai mažiau, negu slavų ir mongolų bei vadinamojo altajų-urališko kraujo. Kiek gi?, suprantama jokia statistika to nesuseks. Tad rusai be žemdirbių sėslių kraujo, turi savyje daug ir nomadų (stepų klajūnų) ir miškų bastūnų kraujo.

Apie klajūno tipo žmones anksčiau jau buvo kiek kalbėta. Tad ir virtęs žemdirbiu sėsliu tokio tipo žmogus dažnai per kelis šimtmečius nesusigyvena su savo aplinkuma. Kaip ir jo sentėvis klajūnas, nepakankamai pasitiki savo kasdieninio darbo išdavomis ir savo būvio pagerėjimo laukia iš kokių laukųjų aplinkybių bei veiksmų. Mažai vertindamas savo darbą ir gerbūvį jis dar mažiau vertina ir gerbia kitų darbą ir teises. Turi dažnai labai neaiškų supratimą ir apie kūrybiškos kilmės nuosavybę.

---

[2]) Dabartinėje Bolševikijoje rusų konglomerato kraujuje lietuviškas kraujas, matyt, daugiausia kenčia. Tai iš amžių žemdirbių sėslių, tai tvarkos ir darbo žmonių kraujas. Lietuviuose nedaug yra ir agresijos, į sukčiavimą linkimų ir pan. Tokios gi rūšies žmonėms Bolšerosijoje dabar blogiausia. Jiems sunkiausia prisitaikinti prie bolševikiškos vergijos. Jų, be abejo, palyginti ir daugiau ten nyksta, negu kitoniško kraujo bei rūšies žmonių.

Apskritai Europos tautų (prancūzų, vokiečių, italų ir t.t. ir t.t.) kraujas yra mišrus. Ir tas mišrumas nėra statikoje. Kiekvienoje tautoje įvairių kraujo rūšių nuošimčiai tolydžio keičiasi: vienų rūšių didėja, kitų mažėja. Tas pat ir Bolšerosijoje. Jei prileisime, kad 1914 m. velikorusuose būta 4% lietuviško kraujo, tai dabar jo gal jau bėra 3%, o bolševizmui trunkant dar kokią 15-ą metų, lietuviško kraujo velikorosuose gali lkiti kokie 2—2½%. Taip pat, jei, pavyzdžiui, į tvarką ir kūrybą iš prigimties linkimo žmonių velikorusuose 1914 m. būta iš viso 30%, tai dabar jų gal bėra likę jau tik 25%. Be to, bolševikiškos „tvarkos" ir tų pasilikusių geresnės prigimties žmonių būdas yra smarkiai sugadintas.

Suprantama, įvairiose Velikorusijos apylinkėse tasai kraujo mišrumas yra nelygus. Vienur pasitaiko daugiau slaviško kraujo, kitur jo yra visai nedaug, o daugiausia totorių, mordvos ar dar kurio kito kraujo; kai kur lietuviško kraujo priemaišos gal beveik visai nebūti, kitur jos gali būti keli procentai, o atskirose nedidelėse apylinkėse ir visai apsčiai.

Veik visuomet geidžia svetimos žemės, su savo gi žeme tolydžio nėra intymiai susigyvenęs; jos dažnai nemyli ir jos nekultūrina.

Tokiam klajūniškos kilmės žmogui ir bet kuri patvaresnė tvarka, bet kuris nusistojęs gyvenimas nemėgiamas, dažnai dargi visai nepakenčiamas. Tai jam yra piktoji tvarka; tai jam yra blogasis gyvenimas.

Toliau tokio tipo žemdirbiai iš klajūnų yra paveldėję gana didelių linkimų grobti. Tuo jie gerokai skiriasi nuo labiau gryno kraujo žemdirbių. Klajūnai (gryno tipo), kaip buvo kalbėta, paprastai su panieka žiūri į kitų žmonių gamybos ir kūrybos pastangas. Tačiau ne vien gryno kraujo klajūnai (anais amžiais arabai, totoriai etc.) degino miestus, sodžius ir su ypatingu pamėgimu knygynus, įvairius meno paminklus, niekino anais prieš šimtmečius amžiais kitų žmonių įsitikinimus ir apskritai žmogaus dvasinio ir fizinio darbo padarinius, bet ir šiame XX amžiuje pavyzdžiui buvusios Rusijos imperijos ribose buvo daroma visai panašiai[3]).

Mokslai, tikyba, idėjos klajūnams tinka daugiausia tuomet, kai ten yra ardomųjų bei griaunamųjų momentų ir kai yra tai išdėstyta griežtai, stačiokiškai ir labiausiai kategoriška forma.

---

[3]) Tai buvo daroma ne vien Rusijos pilietinių karų metu (1918—1921 m.), bet ir 1914 ir 1915 m. rusų reguliarės kariuomenės. 1914 m. karo pradžioje rusų Sibiro pulkai, vos išsodinti iš traukinio, apiplėšė Augustavo miestą, „teisindamiesi" manę, kad čia jau Vokietijos miestas. Gerokai apiplėšė rusų armija ir Galiciją. Bet ir savo valstybės ribose rusų kariuomenė per daug dažnai būdavo netvarkinga, ir tai ne vien kareiviai, bet ir karininkai. Gvardijos kavalerijos karininkai šiuo atžvilgiu nesudarė išimties. 1915 m. rusų gvardijos kavalerija stovėjo ir Kuršo bei Letgalijos plotuose. Karininkai apsigyvendavo vokiečių (Rusijos piliečių) dvaruose. Ir štai „pramogą" sau darydami gvardijos kavalerijos karininkai su pamėgimu šaudydavo į paveikslus (dažnai didelės meninės vertės) bei veidrodžius, kardais kapodavo fortepionus ir pan.. Tenka vis dėl to pažymėti, kad artilerijos ir šiaip techniškų dalių karininkų tarpe tokių „papročių" nebūdavo. Kita vertus, iš patyrimo mes lietuviai gerai žinome, kad ir vokiečių kariuomenės „kultūringumas" buvęs neaukštesnės rūšies. Tik, viena, jie sistemingiau užimtų kraštų gyventojų turtą „sudorodavo"; ir, antra, gyventojų turtą sudorodami beprasmiškai jo nenaikindavo, kaip rusai, o pagal tam tikrą sistemą pasiimdavo jį sau į Vokietiją; į privačių žmonių rankas (į junkerių dvarus ir kitur) daug privataus turto „iškeliavo" iš Lietuvos, Lenkijos, Gudijos ir Ukrainos.

Tik ryškios spalvos gyvai jų dėmesį patraukia, tik labiau primityvūs pobūdžiai rimti, tikri ir vertingi jiems atrodo. Visa mėgstama suprastinti. Niuansai netėmijami. Gyvenimo reiškinių sudėtingumo ir įvairiaspalvumo nepripažįstama ir neigiama.

Suprantama, ne visi rusai yra šios rūšies žmonės. Ne visai maža juose yra ir kitoniško pobūdžio žmonių, dažnai dargi visiškai kitoniško (žiūr. žemiau). Tenka dargi pastebėti, kad kraujo ir psichikos atžvilgiu nėra vienalytės velikorosų (jauniausioji, bet ir gausiausioji rusų (ir slavų) giminės šaka) tautos, o yra ištisa velikorosų tautybių virtinė. Kalūgietis kraujo, psichikos, papročių ir kitais atžvilgiais yra visai kas kita, negu naugardietis, negu pomoras (nuo Baltijų jūrų b. Archangelsko gubernijos), negu jaroslavietis, negu tverietis. Žinoma, čia turima galvoje tam tikrų apylinkių kaimiečiai, o ne viršutinis b. Rusijos imperijos gyventojų sluoksnis. Reikia spėti, kad yra lig keliolikos skirtingų (kraujo, psichikos, papročių etc. atžvilgiais) tautybių bendrame velikorosų kaupiny.

Velikorosų valstybės (pradžioje Maskvos didžiosios kunigaikštystės, vėliau Maskvos carstvo, pagaliau buvusios Rusų imperijos) galia, iš dalies ir pagrindiniai jos tikslai buvo ne organiškai tautą (tautas) auklėti ir gyventojų kūrybos jėgas auginti, o bemaž vien mechaniškomis priemonėmis jau pasiektą savo kiekį palaikyti ir stengtis tą kiekį dar kiek galima padidinti. Tokiomis valstybės gyvenimo sąlygomis velikorosų nei sąmoningumas, nei kūrybos linkimai, apskritai imant, nebuvo sveikai ugdomi. Į kaimiečius buvo žiūrima ne kaip į sau žmones, o vien kaip į dulkes, į žalią medžiagą dideliam kiekybiniu atžvilgiu vienetui sudaryti.

Tokia pažiūra į kaimiečius buvo ir rusų revoliucininkų. Beveik taip pat žiūrėjo ir rusų liberalai ir daugumas vadinamųjų vidurio Rusijos visuomeninių srovių bei partijų. Kraštutiniausi šia prasme (vadinas, atžvilgiu pažiūros į kaimietį vien kaip į žalią pasyvią medžiagą) yra bolševikai.

Tačiau, tuo tarpu palikdami šiuos klausimus nuošaliai, truputį apsistokime ties velikorosų keliais istorinės kaimo raidos momentais.

Lig XIII šimt. rusų kaimo gyvenime matyti tam tikra, kad ir lėta, pažanga. Jo kultūros lygmuo tuomet bemaž nesiskyrė,

sakysime, nuo vokiečių tų laikų kaimo kultūros lygmens. Kunigaikščio Jaroslavo Išmintingojo laikais (XI šimt. pradžioj) Kijevo rajono rusų kaimo kultūringumas matos buvo aukštesnis, sakysime, už Pomeranijos kaimo kultūringumą. Apskritai, žemės ūkio technikos, namų ruošos ir naminės pramonės, liaudies meno, papročių ir t. t. atžvilgiu kai kuriuose tų laikų rusų rajonuose (Tvero, Novgorodo, Kijevo) rusų kaimas matos kiek aukščiau stovėjo už kai kurių rajonų vokiečių kaimą.

Tačiau tarp tų laikų (ir vėlybesnių lig šių laikų įskaitytinai) rusų tautų ir Europos Centro, Pietų ir Vakarų gyvenimo sąlygų buvo vienas reikšmingas skirtumas. Iš Rytų savo pačiu plačiuoju šonu rusai buvo kaimynai su labai silpnomis, daugiausia finų giminės, tautomis ir tautelėmis. Be to, tie plotai (jie gi sudaro apie pusę Europos ploto) buvo ir netirštai gyvenami. Tad iš rytų pusės rusų tautoms daugintis beveik nebuvo kliūčių. Tai rusų tautų augimo istorijoj yra be galo didelės reikšmės momentas.

Yra žinoma, kad pirminėse civilizacijos stadijose neišsigimusios tautos gali padvigubinti savo skaičių kas 30, kas 30 keli metai. Vadinas, per 100 met. gyventojų skaičius gali padaugėti 8 kartus, per 200 m. — 64 kartus, per 300 m. 512 kartų ir t. t. Jei imsime ir daug lėtesnį gyventojų daugėjimo tempą, sakysime, padvigubėjimą tik kas 50 m., ir tai per 100 m. gyventojų skaičius turi padaugėti 4 kartus, per 200 m. — 16 kartų, per 300 m. 64 kartus, per 400 m. — 256 kartus, per 500 m. — 1064 kartus ir t. t. Suprantama, kad gyvenime ilgesnį laikotarpį gyventojų daugėjimas niekur neina tokios sparčios ir netrūkstamos progresijos keliu. Sunkūs karai, epidemijos, badmečiai ir kit. nutraukdavo gyventojų daugėjimą. Dažnai gyventojų skaičius tam tikrais laikotarpiais dargi mažėdavo ir dažnai gana žymiai.

Viena didžiausių kliūčių gyventojams daugėti netrūkstamos progresijos keliu, tai maisto stoka. Tam tikros teritorijos plotas tam tikrame žemės ūkio kultūros aukšty gali išmaitinti tam tikrą ribotą gyventojų skaičių. Naujų teritorijų gauti kliudo kaimynai. Ši pastaroji kliūtis buvo (ir yra) beveik nenugalima visoje Europoje, išskyrus rajonus į Rytus nuo Dniepro. Vadinas, rusai šiuo atžvilgiu yra buvę (iš dalies ir yra) ypatingoj *privilegijuotoje* padėty. Rusams daugintis Rytuose, užimant vis naujus že-

mės plotus, beveik nebuvo kliūčių. Aukščiau minėtas daugėjimo progresijos kelias be didesnių pataisų per tam tikrą laikotarpį vyko rusų tautos gyvenime. Tuo tarpu Europos Centre ir Vakaruose mažiausias bet kurios tautos kryptelėjimas išorėn tuč tuojau sukelia kuo energingiausį kaimynų pasipriešinimą.

Tačiau totorių antplūdis į Europą XIII šimt. pradžioje ir rusų ilgam laikui pavergimas ne tik tam tikrą laiką nutraukė rusų tautos daugėjimo „privilegijuotą progresą" *(kiekybinis* momentas, po kurio laiko vėl atsitaisęs), bet ir iš pagrindų sugniaužė rusų tautos kultūros augimą ir rusų kaimo normalią plėtrą *(kokybinis momentas, tinkamai lig šios dienos neatitaisytas).*

Įsiveržusių totorių rusų žemės buvo baisiai sunaikintos. Daugely rajonų žlugo gyventojų daugumas, ypač šiaurės juodžemio lygumų rajonuose. Ūkis buvo sugriautas lig pagrindų; kultūrinis gyvenimas beveik likviduotas. Iš sunaikintų vietų daugumas gyventojų susispietė miškingame, pelkėtame ir ne labai derlingų žemių Okos upės baseine. Mat, dėl gamtos sąlygų šiame rajone buvo kiek ramiau ir saugiau gyventi, negu kitose rusų žemėse (išskyrus perėjusias (daugiausia XIV šimt.) Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žinion). Šiame rajone (Okos baseine) galutinai ir susiformavo velikorosų (maskolių) tauta. Iš rajonų su geresnėmis žemėmis, dažnai ir geresnio klimato persikėlę ir dažnai be jokios mantos į šį neturtingą iš prigimties rajoną, maskoliai ilgą laiką jautėsi ten labai nejaukiai. Kad čia kiek ir saugiau ir ramiau buvo, kaip kituose rajonuose, vis dėl to ir čia buvo gana neramu ir nesaugu. Totoriaus plėšri ranka ir čia pasiekdavo rusą. Gyvenimas čia buvo daug blogesnis, negu seniau prieš totoriams įsiveržiant.

Taip susispietę ir susivaržę maskoliai išgyveno apie du šimtmečius. Savo turimų ten žemių gyvai nepamėgo. Per ankšta jiems ten buvo (labai ekstensyviomis ūkininkavimo sąlygomis); šiurkštus klimatas; mažai derlinga žemė; pelkės ir miškai, su kuriais sunkiai teko kovoti, miškus, retkarčiais ir pelkes paverčiant dirbama žeme. Veikė atsiminimai geresnių seniau laikų ir žemių. Jautėsi jie ten laikinoj padėty; iš dalies lyg kalėjime. Buvo pasiilgę ir labai geidė savo prarastų sričių, žemių ir gerų laikų.

Vėliau (pradėjus jau nuo XIV šimt.) toji padėtis pradėjo kiek keistis. Maskvos kunigaikščiai suradę būdų šiaip taip su totoriais sugyventi[4]) į savo žinią pradėjo imti naujų žemių. Pradžioje daugiausia į pietus nuo Okos baseino. Tuomet šiame baseine gyveną maskoliai gavo progos plėstis (persikeldinti) į pietus, į geresnių žemių ir geresnio klimato kraštus.

Pradėjo taisytis aukščiau minėtas kiekybinis momentas — dauginimosi „privilegijuotos progresijos" momentas. Maskvai tolydžio tvirtėjant bei augant, nusikratant pagaliau (XV šim. pabaigoje) galutinai mongolų jungą, vėliau totorius dargi pavergiant, nuolat buvo progos plėstis maskoliams vis naujose žemėse: pradžioje į šiaurės juodžemio rajoną, paskui į rytus link Volgos, į pietų juodžemio rajoną, į Užvolgį, į vadinamąją Novorosiją lig pat Juodųjų jūrų, į Uralą, Vakarų Sibirą ir t. t. ir t. t. Savo naujai (ir labai gausiai) gautose žemėse velikorosas vis negalėdavo galutinai nurimti. Jo atida pakrypo beveik vien į plotmę (į kiekybę), o ne į gelmę. XIII ir XIV šimt. ekstensyvus maskolio Okos baseino žemės ūkis taip ir išliko su labai nežymiais pažangos pakitimais lig XIX šimt. Savo turimą žemę ir darbą joje tinkamai pamėgti ir savo toje žemėje gyvenimą pamilti veliko-

---

[4]) Naudojant savo tikslams pasiekti visokius gudrumus, klastą, šmeižtą esant reikalui ir nusižeminimą, kur galima jėgą, kitur papirkimą ir t.t., Maskvos kunigaikščiams sekėsi ir prie totorių prisitaikinti ir kitų rusiškų sričių valdovus nukonkuruoti. Pirmas tikrai intensyviai ir „sėkmingai" šias priemones mokėjo naudoti kunigaikštis Jonas Kalita. Tai pirmas ryškus Rusijos istorijoje bolševikų sentėvis. Jonas IV Žiaurusis dar labiau prisiartino prie „bolševikiškumo". Ne svetimas jam buvo ir Petras I*). Vis dėl to neturime pamiršti, kad galutiniam bolševizmo prinokimui XX šimtmety Europos Rytuose buvo reikalingas ir Vakarų racionalizmas su materializmu. Tam nokimui padėjo ir kai kurios kapitalizmo išdavos, na, ir, žinoma, labai daug vadinamasis marksizmas.

---

*) Petras I, daugeliu atžvilgių gerokai prieškultūrinio pobūdžio žmogus, kita vertus, yra buvęs nepaprastai didelės energijos ir valios žmogus. Juk jam pasisekė tai, kas bemaž niekam ir niekur gyvenime nesiseka. Jis dirbtiniu, mechanišku būdu įrealino, „sukūrė" Peterburgą ir su juo tam tikrą didelį Europos Rytų ir Šiaurės istorijos lapą. Vis dėl to jis yra užsitarnavęs Petro Žiauriojo ar Biauriojo, o ne Didžiojo vardą.

rosas vis nesugebėdavo prisirengti. Jis „mylėjo“ (= geidė, troško) savo dar „neturimą“ žemę, svetimą žemę. Ir dėl Rytų Europos istorijos tam tikros krypties jam vis sekėsi tų naujų svetimų žemių įgyti, vadinas, savo svajones realizuoti ir geidimus tenkinti. Tasai procesas ėjo bemaž lig pastarųjų dienų. Kaukazas ir Užkaukazis, Rytų Sibiras, Turkestanas ir Užkaspija, suteikdavo vis naujų žemių plotų velikoroso ekspansijai ir jo kiekybės didinimo troškuliui pasotinti. Jo dar neturima svetimoji žemė, tolimoji, „už horizonto“ esanti žemė — štai kur patvariai pakrypo velikoroso svajonės, štai kas pasidarė „didžiuoju“ velikoroso idealu.

Tačiau nuo XIX šimt. pradžios šis tas čia pradėjo kitėti. Tiesa, naujų žemių prijungimo prie Rusijos imperijos procesas dar vis toliau ir gana intensyviai vyko. Tačiau, tos naujos žemės jau negalėjo visai įsiurbti į save viso rusų kaimo gyventojų perteklaus. Viena, kai kur (daugiausia Vakaruose), naujai įjungiami į Rusijos ribas rajonai buvo palyginti tirštai gyvenami ir masinio į tuos rajonus rusų kolonistų įgyvendinimo negalėjo būti. Kitur žemių dauguma dėl klimato sąlygų (Šiaurės Sibiras, Užkaspijos sausieji rajonai) ar dėl žemės ūkiui netinkamumo (smėlynai, kalnai ir t. t.) savaime buvo netinkamas masinei kolonizacijai. Kita gi vertus, Rusijos kaimiečių skaičiui labai išaugus ir kaimo gan skurdaus gyvenimo sąlygomis gyventojams smarkiai dauginantis, buvo reikalingi labai dideli nauji plotai kolonizacijai. Vyko vis didesnis nesuderinimas tarp naujų žemės plotų vis didėjančios paklausos ir tarp mažėjančių galimybių tokius didelius kolonizacijai plotus surasti.

Tuo gi tarpu žemės ūkio ekstensyvumui Rusijos kaime ir XX šimt. esant ne ką didesniam, negu XII arba XIII šimt., ir kitoms Rusijos ūkio šakoms nepakaknamai greitai augant, naujų žemių geidimas rusų kaime (daugume rajonų) nemažėjo ir XIX šimt. Baudžiavos likvidavimas 60-ais pereito šimtmečio metais (kiek suvėlintas ir ne visai tiksliai atliktas) tik iš dalies ir laikinai apstabdė šių „geidimų“ įkarštį. Netrukus tas „naujų“ žemių troškulys iš naujo ir vis smarkiau pradėjo reikštis, bet su vis ryškiau pasireiškiančiais pakitimais. Mažėjant galimumams kolonizuoti naujai prijungiamas prie Rusijos žemes, sunkėjant dargi pačiam kraustymuisi į labai tolimas žemes (Rytų Sibiras, Turkestanas), mažėjant drauge tokių (kolonizuotų) žemių pačiai

pritraukimo jėgai[5]) (atrakcijai), o naujų žemių gavimo troškuliui rusų kaime nemažėjant, tokia pageidaujama svetima žemė, žemė „už siekimų horizonto“, ideale žemė, virto gretimo dvaro ar šiaip stambesnio gretimo savininko žemė. Toji žemė XIX šimt. pabaigoje ir XX šimt. pradžioje buvo galima rusų kaimiečiui realiai pasiekti dažniausiai tik tolimoj perspektyvoj, buvo žemė už realių siekimų „horizonto“.

Čia dar prisidėjo rusų revoliucionierių veikimas. Svetimo turto geidimą, tinkama frazeologija padailinę, jie įtraukė į rusų revoliucinės ideologijos pagrindus.

Rusų tautybių paviršiuje išaugę visuomenės sluoksniai[6]) gyveno ir savo būtį bei kultūrą plėtė be pakankamai gyvų bei glaudžių ryšių su Rusijos kaimu ir jo gyvenimo raida. Rusų inteligentų labai žymi dalis dideliai nemėgo savo kasdieniškos būties ir troško kaž ko, kas yra už esančiosios tikrybės ribų, už „horizonto“. Rusų inteligentų gal daugumas nemėgo savo dirbamo darbo ir jį nepakankamai tobulino; nemėgo dažnai ir savo aplinkumos ir mažai stengiasi ją gerinti. Laikė (ypač žodiškai) vertu dėmesio, rimtu bei pageidaujamu kaž ko tolimo, teoretiškai sugalvoto (o ne iš gyvenimo augančio), kaž kokio tolimos ateities idealo; žodžiu, idealo „už realių pasiekimų horizonto“. Tokių inteligentų daugumas nevertino, negerbė ir nemėgo ir savo aplinkumos žmogaus, vadinas, tikrybės žmogaus, konkretaus gyvo žmogaus ir jo gyvųjų (žmogiškų) reikalų.

Vadinas, daug kuo svetima Rusijos kaimui, šiuo atžvilgiu Rusijos inteligentijos didelė dalis buvo vieno pobūdžio su tipingu rusu kaimiečiu.

Dargi tokio lyg meilės žmogui (ir ypač kaimiečiui) skelbėjo, kaip L. Tolstojaus veikaluose visai aiškiai pastebimas negerbi-

---

[5]) Rusų japonų karą, kilusį dėl klausimo, kas valdys Mandžūriją ir Korėją, tenka laikyti paskutiniu Rusijos valstybės mėginimu gauti naujų gausių svetimų žemių. Tačiau rusų kaimiečių milžiniškas daugumas, jų tarpe ir kaimiečiai kareiviai Mandžūrijos ir Korėjos žemių netroško ir tasai karas jiems išrodė nesuprantamas ir jų tarpe buvo nepopuliarus. Tos žemės per daug jau tolimos buvo ir rusų kaimo žvilgsnis jų nesiekė. Tasai karas buvo ne rusų tautos ekspansijos padarinys, o jau gan smarkiai vykstančio Rusijos valstybinio išsigimimo padarinys.

[6]) Link tveriečių, kalugiečių, pomorų ir t.t. tai yra buvę lyg savotiški „raseiski“ internacionalistai.

mas ir nemėgimas gyvojo konkretaus žmogaus ir vertinimas taip sakant „tolimojo žmogaus“, abstrakčio žmogaus, žmogaus už tikrybės ribų, „už horizonto“. Šis dalykas yra vienas pačių charakteringiausių L. Tolstojaus raštuose, iš dalies ir jo gyvenime.

Niekino rusų gyvenimo tikrybę ir kitas garsus rusų rašytojas Gogolis-Janovskis (labai mišraus kraujo žmogus). Tie vaizdai iš rusų (dažniausiai rusų provincijos) gyvenimo, kuriuos randame jo veikaluose, tai nėra rusų gyvenimo tikrybės vaizdai, o tos tikrybės vaizdų Gogolio sielos ir vaizduotės kreivame veidrody persilaužusių žmogaus pašiepimo, iškuoneveikimo ir išprasminimo linkme. Bendras Gogolio raštų rezultatas tai rusų gyvenimo karikatūrinimas, dažnai net ir šmeižimas. Šį darbą Gogolis atliko tikrai talentingai. Jo laikai tai buvo rusų inteligentijos, moderniško žodžio prasme, susidarymo laikai. Kaip jau nurodėme, žymi tos inteligentijos dalis jau iš savo prigimties buvo linkusi žiūrėti ir vertinti ne gyvąją tikrybę, gyvąjį savo aplinkumos žmogų ir savo dirbamą darbą, o „tolimus“ tikslus ir „užhorizontinius“ idealus. Gogolis savo raštuose iškoneveikęs rusų gyvenimo būvį ir rusų tikrovės žmogų, gana daug padėjo sustiprinti aukščiau minėtą rusų inteligentijos psichikos nesveikumą. Čia yra Gogolio didelis nusikalstamasis prieš rusų tautą darbas.

Apskritai mūsų aukščiau pažymėtas rusų inteligentijos tipas savo žvilgsniu ir savo idealais buvo daugiau pakrypęs į šmėklų, į „prasimanymų“ sritis, o ne į tikrybės sritį ir į gyvojo konkretaus žmogaus sritis. Tad šitiems inteligentams visai natūralu buvo statyti kuone beribius reikalavimus tolimai ateičiai ir gyvoje tikrybėje kuo mažiausia nudirbti konkretaus teigiamo darbo; ne vis augančios ir gaivėjančios kūrybos keliu eiti, o tik truputėlį čia krapštinėtis ir dažnai visai marazme skęsti. Greta „aukštųjų idealų“ skelbimo didelis tikrojo gyvenimo reikalais nerūpestingumas, už konkretaus darbo padarinius asmeniško atsakingumo silpnas jausmas ir dažnai to darbo mažas produktingumas (išgarsinta, kai kada ir per daug, praktiška ruso ir lenko inteligento „nedielovitost“), — tai charakteringi požymiai šios rusų inteligentijos dalies.

Apskritai rusų inteligentija augo be pakankamų gyvų kūrybos ryšių su rusų kaimu. Tuo gi tarpu Rusijos valstybės ir rusų visuomenės buvo didžiausias uždavinys, globojant kaimo ir žemės

ūkio reikalus ir savo rimčiausiomis kūrybos jėgomis dirbant tų reikalų srityse, išsiauginti sąmoningą, kultūringą ir pasiturintį ūkininkų sluoksnį ir sudaryti iš jo tvirčiausius savo gyvenimo pagrindus. Šių darbų bei gyvenimo eigoje turėjo išaugti ir tam tikros gaivios, didelės kūrybiškos galios (ekonominės, politinės ir visuomeninės) ir tam tikros pažiūros.

Tačiau, kaip žinome, ne ta kryptim nuėjo Rusijos gyvenimas. Jo paviršiuje beauganti kultūra yra buvusi gana ryškiai svetima rusų kaimo gyvenimui. Kita vertus, tų dviejų sluoksnių psichikoje buvo ne maža ir bendrų linkimų. Juk ruso nihilisto tipas galutinai yra susikristalizavęs rusų visuomenės viršutiniame sluoksny. Tam tipui gausių sulčių buvo ir iš rusų kaimo (žiūr. „tinginio ir vagies idealai" rusų pasakoje, svetimų („už horizonto") žemių troškimas, savo aplinkumos ir gyvos tikrybės nemėgimas, pirm visko kiekybės ir ryškumų vertinimas, kasdieniško konkretaus kūrybinio darbo vengimas, kitų žmonių daromo kūrybinio darbo nevertinimas ir t. t.). Bet, kaip minėjome, reikėjo ir gausaus iš svetur importo (racionalizmo ir materializmo idėjų ir kt.), kad Europos Rytuose galutinai susikristalizuotų tasai nihilisto tipas, kuris literatūroje buvo tiek vaizdžiai nupieštas Turgenevo, Dostojevskio ir kitų rusų rašytojų veikaluose, o gyvenime pilnutinai yra pasireiškęs Bolšerosijoje.

Aukščiau minėti „tinginio ir vagies idealai" šimtais variantų kartojami rusų pasakose ir dainose. Matyt tai smagiai atitiko velikorusų (žymios dalies) psichikos linkmę; ta kryptim būta daug svajonių ir troškimų rusų liaudy.

Nesvetima tai buvo ir rusų inteligentijos daliai. Didžiausias rusų pasakų idealas ir mėgiamiausias herojus „Ivanuška Duračok"[7]) (Jonelis Durnelis). Jis niekuomet nieko nesimoko, nieko nedirba ir didžiausiai nerūpestingas. Tačiau pasakų gale jam visuomet be jokių iš jo pusės darbo pastangų tenka didžiausios

---

[7]) Tą prieš darbą ir prieš bet kurį aktingumą nusistačiusį „Jonelį Durnelį" buvo pamėgęs ir L. Tolstojus. Įvairiuose pavidaluose jis tą tipą parodo savo romanuose ir apysakose, iškeldamas jo didelį „vertingumą" ir pabrėždamas jo „gerbtinumą". Aktingus gi žmones ir aktingas sąmoningas žmogaus pastangas gerint konkrečią savo aplinkumą (tikrovę) L. Tolstojus kuo griežčiausiai smerkia, niekina ir pašiepia. Jo nusirutuliavimas šia linkme kai kada įgauna panašumo į bolševikiškus metodus žmogų niekinti.

(pagal liaudies vaizduotę) gerybės: gražioji caraitė, ar kita kokia aukštos kilmės ir didelio gražumo mergina per žmoną, puikūs rūmai ir kiti medžiaginiai turtai ir pagaliau, ramus nerūpestingas lig mirties gyvenimas. Tai neabejotinai yra tikras visiško tinginio idealas ir didžiausias darbo negerbimo pasireiškimas.

Tiesa, panašių pasakų yra kai kur pasakojama ir lietuvių ir kai kurių kitų Europos tautų liaudy. Tačiau tiek tos pasakos variantų ir tokio jos pamėgimo nematome nei lietuviuose, nei kitose Europos Centro ir Vakarų tautose.

Panašiai yra ir su „Vagies idealu" rusų tautoje.

Šia proga atmintinas rusų pamėgimas panašių dainų, kaip apie „StenkąRaziną". Šiaip ar taip istorinis St. Razin nėra buvęs kūrybinio pobūdžio žmogus, o pirmiausia stambaus masto plėšikas „lėbautojas", fiziškai stiprus ir drąsus vyras. Žodžiu, kiekybinės rūšies tipas. Tai visai aiškiai atspindi ir dainose apie jį, būtent, tose tų dainų (ir padavimų) vietose, kuriose paliečiami kurie nors konkretūs jo gyvenimo faktai, o ne ten, kur jis bendrais posakiais idealizuojamas. Dainoje „Iz za ostrova na steržen'", dainuojama, kaip jis, nusigandęs savo draugų banditų murmėjimo, ne užstoja savo mylimos (ir jo iš namų išviliotos) merginos (Vakarų europiečiui ir šiaip gryno kraujo žemdirbiui tai privalu), o ją skandina Volgoje. Šis Razino labai nedidvyriškas darbelis, bet lydimas tam tikro fizinio gesto (pakėlęs viena ranka merginą į orą meta ją iš laivelio į vandenį) imponavo ne vien Razino draugams banditams, bet ir apskritai rusų liaudies ir dargi rusų inteligentijos (žymios dalies) vaizduotei. Graži gi tos dainos melodija padeda sužavėti pakrikusį žmogų.

Mėgiama yra rusų ir daina apie „Vas'ka Kliučnik". Įdomus yra vieno rusų rašytojo (rodos, Aleksiejaus Tolstojaus vyresniojo) šios rusų dainelės palyginimas su panašia Vakarų Europos tautų (trubadūrų poezijoje ir kit.) daina. Vakaruose (pagal panašias dainas) jaunuolis pasiekęs moters meilės nesiliauja jos gerbęs ir jos likimu rūpinęsis. Vas'ka Kliučnik-as savo mylimąją niekina ir pašiepia kalbose su draugais. Vas'ka vyro sugautas ten, kur jam neprivalu naktį būti, labai greit išduoda savo meilužę ir dargi ją paniekina (ji, mat, jam pati pasisiūliusi). Trubadūrų jaunuolis ir mirtimi grasomas neišduoda savo meilės paslapties.

Tokiose ir panašiose dainose ir pasakose ryškiai atspindi laukinė ir primityvi, vien kiekį gerbianti ir lėbavimo bei kito pagamintų gėrybių eksploatavimo geidžianti klajūno siela. Atspindi ten ne vien moters, bet ir apskritai žmogaus negerbimas ir nevertinimas, jei tik užpakaly jo nematyti jėgos. Tokias gi „dainuškas" (lietuviškai rusišku žargonu bekalbant), kaip nurodėme, tėra pamėgusi ne vien rusų liaudis (ne visa, žinoma, perdėm), bet ir rusų inteligentijos labai žymi dalis; jos tarpe ir revoliucinė rusų inteligentija. Kai kuriose gi kitose dainose ir pasakose, kaip jau buvo minėta, reiškiasi dargi „tinginio ir vagies idealai". Tokie idealai atspindi gan apsčiai ir daugely rusų literatūros veikalų, ir kai kuriose rusų ideologinėse srovėse.

XIX šimt. ir XX šimt. pradžioje (neliečiu čia senesnių laikų) tokią psichologinę nuotaiką rusų inteligentijoje iš dalies tenka aiškinti ir ta tvankia politine atmosfera, kurioje ji gyveno; ta protesto linkme prieš Rusijos konkrečią tikrovę (ypač politinę ir ekonominę), į kurią (į protesto linkmę) tą inteligentiją stūmė Rusijos imperijos gyvenimo netikusios sąlygos. Tačiau tik iš dalies šią psichologinę inteligentijos linkmę tai pateisina, o ne visiškai išteisina. Tos inteligentijos pačioje prigimtyje dėl jos mišro kraujo ir kelių amžių Rusijos istorijos raidos tam tikrų savumų, glūdėjo ir glūdi daug nesveikų pradų, kurie ją stūmė ir stumia aukščiau minėtų „idealų" kryptimi.

Charakteringas buvo velikorusų „obščinos" klausimas Rusijoje. Tai yra buvusi lyg savotiška rusų kaimo bendruomenė. Pagal tokios obščinos papročius (įstatymų ir valdžios lig XX šimt. pradžios globojamus) kaimo žemė priklausė visam kaimui, o ne atskiriems kaimo ūkininkams. Tiesa, kiekviena ūkininko šeima valdė ir dirbo savo sklypą atskirai. Tačiau, kas keli ar keliolika metų kaimo sueigoje kaimo žemė būdavo vis iš naujo tarp atskirų ūkininkų šeimų dalijama, pagal pakitėjusią šeimų sudėtį. Tad nė vienas ūkininkas nežinojo, kiek ir kur žemės valdys po kelių metų. Kaimo sueiga ne vien turėjo teisę žemes iš vienų atimti, kitiems duoti, bet ir daug kitų teisių. Be jos leidimo niekas negalėjo išstoti (išsirašyti) iš tos bendruomenės ir verstis kuriuo kitu verslu, ar šiaip kur kitur išvažiuoti. Dargi kaimiečio vaikas, norįs, sakysime, stoti į universitetą, turėjo gauti iš bendruomenės leidimą. Tam tikrais atsitikimais kaimo ben-

druomenės sueiga galėjo bet kurį kaimo gyventoją ištremti, lig apgyvendinimo Sibire įskaitytinai.

Toji obščina, kaip dabar įtikinamai įrodoma, visai maža ko bendro turėjusi su senoviška slavų (jų tarpe ir rusų) kaimo bendruomene. Ji yra buvusi daugiausia rusų baudžiavos padaras ir liekana. Galutinai gi ji kristalizavosi rusų „žemskio viršininko" globoje. Tai yra Aleksandro III įvestas kaimiečiams institutas, drauge administracinio ir teisinio pobūdžio, kuris turėjęs prižiūrėti kaimiečio gyvenimą nuo gimimo lig mirties. Tenka atsiminti, kad rusų kaimietis ir baudžiavą likvidavus civilinių teisių atžvilgiu nebuvo sulygintas su kitais rusų caro valdiniais; jis ir toliau pasiliko mažateisiu valdiniu ir kiekviename žingsny priklausomu nuo „žemskio viršininko" ir nuo daug ko kito.

Žmogaus visiškas negerbimas ir žmogaus individualės valios bei iniciatyvos neigimas glūdėjo obščinos pagrinduose[8]).

Rusų žemės ūkiui ir kaimo kultūrai kilti obščina yra buvusi didelė kliūtis. Tačiau daugumas rusų pažangiosios visuomenės obščiną kiek pajėgdama gynė. Nesusigyvenusi su savo kaimu, nesusirišusi su savo ūkininku gyvais ryšiais ir jo gyvenimo reiškiniuose nebesusivokianti, branginanti ne konkrečią gyvą Rusijos tikrovę, o pirmiausia savo „už tikrovės horizonto" idealus, rusų inteligentija obščinos niveliuojančias tendencijas tolygino su visuomeniškumo dvasios reiškiniais. Gindama obščiną rusų inteligentija ėjo prieš rusų kaimo pažangą.

Atsimena, tur būt, skaitytojas šioje vietoje hellenų pasakojimą apie Heraklio kovą su Antėjum. Kai Antėjų nugalėdamas Heraklis, trenkęs jį, prispausdavo prie žemės, Antėjus tuojau atsigaudavo ir nurisdavo Heraklį nuo savęs. Tik, kai pagaliau Heraklis, pagriebęs Antėjų, iškėlė jį oran, atplėšdamas jį nuo žemės (nuo ryšių su jo gimtine), tasai jau nepajėgė daugiau atsigauti ir tuomet Heraklis galutinai nugalėjo Antėjų.

Rusų inteligentija dėl įvairių priežasčių buvo lyg atskilusi ar atplyšusi nuo savo kaimo gyvenimo gyvų kūrybinių pagrindų. Tai buvo juo labiau neigiamas Rusijos visuomenės plėtroje reiš-

---

[8]) Rusų valdžia stengėsi tą obščiną įgyvendinti ir Lietuvoje. Tos rusų pastangos turėjo mūsų kaimui didelės destrukcinės reikšmės.

kinys, kad ir paties rusų kaimo gyvenimo pagrinduose buvo nemaža destrukcinių momentų.

Rusų revoliucionierių mezgami su kaimu, su žeme ryšiai buvo daugeliu atvejų dirbtinio pobūdžio. Ne iš žemės ūkio gamybos ir kaimo kūrybos išaugę jie buvo jungiami su aukščiau minėtais „užhorizontiniais" idealais ir įvairiomis abstrakcijomis geresniu atveju, su grynais ardymo ir griovimo linkimais (instinktais) „tinginio ir vagies" idealais — blogesniu atveju, arba buvo, kaip paprastai gyvenime, tos ir kitos srities mišinys.

Tad dėl viso to ir dėl kitų priežasčių rusų inteligentijos kūrybinės jėgos, apskritai imant, buvo be gaivių tvirtų pagrindų; buvo seklios ir mažai vaisingos gyvos kūrybos srity.

Reikia, kaip dažnai jaunuomenei primenama, galvas aukštyn į padanges kelti, bet kojomis tvirtai savo gimtoje žemėje stovėti ir gerti gyvojo vandens iš savo tautos (vadinas, ir žmogaus) gyvybės versmių.

Dabar dar padarysiu vieną palyginimą lietuvio kaimiečio su rusu kaimiečiu (žiūr. „Lietuvių tautos likimo klausimu" t. I ps. 236). Kaip tikras žemdirbys sėslys, gamintojas ir kūrėjas lietuvis iš giliausios senovės yra pamėgęs medį ir mišką. Nerasime lietuvio sodybos, kad ir paties smulkiausio ir vargingiausio mūsų ūkininko[9]), kurioje nebūtų bent keliolikos medžių ypač gluosnio, šio bemaž tautinio lietuvių medžio, slyvų ir vyšnių ir nors kiek krūmelių, o prie trobos langų — nors mažo gėlynėlio, kur auga rūta bei mėta, jurginai, našlaitėlės, saulelės, mūsų kaimo vadinamos rožės (malva), gvazdikai ir dar šios ar kitos gėlelės. Paprastai mūsų ūkininko sodnely dar auga obelių ir kriaušių, o aplink trobesius ir kitose vietose, be gluosnių dar ir beržų, alksnių, šermukšnių, jievų, gana dažnai ir liepų, klevų, ąžuolų, uosių ir kitų medžių.

---

[9]) Po karo Lietuvos kaimo vaizdas šiuo atžvilgiu yra pablogėjęs. Viena, mūsų daugelio naujakurių sodybos dar per mažai medžių apgobtos dėl to, kad 1) daugelis jų dar tik kuriasi ir medžių prisiauginti dar nesuspėjo, 2) šėlstanti ekonominė krizė ypač naujakuriams sunkina įsikurti gautose žemėse ir 3) naujakurių tarpe yra didesnis, negu senakurių tarpe, negamybinio pobūdžio žmonių procentas.

Kita, 1928—1929 m. labai žiauri žiema išnaikino daug mūsų sodų bei sodelių. Pagaliau ir karas šį tą yra devastavęs mūsų kaime ir medžiaginėj ir dar labiau dvasinėj srity.

Tačiau spygliuočių mūsų ūkininkų sodybose bemaž niekur nematyt. Išimtys — tai kai kurie mūsų dvarai (svetimumo įtaka) ir šiaip kai kurios vėlesniųjų laikų sodybos.

Šiuo atžvilgiu lietuvio kaimiečio sodyba griežtai skiriasi nuo velikorusų kaimiečio sodybos. Ten dažnai visame kaime nėra nė vieno medelio ar krūmelio. Šį beveik tipingą velikorusų medžio nemėgimą, dažnai bemaž neapykantą garsusis rusų istorikas Kliučevskis šiaip mėgina aiškinti: „... sunkus su kirviu ir deginimu darbas, kuriuo žemdirbystė skynė sau kelią Velikorusijos miškų srityse, miškų plotus paverčiant žemės ūkio plotais, žmogų vargino ir jam įkyrėjo. Šituo galima aiškinti pastebimą rusų kaimiečio miško bei medžio nemėgimą: jis niekuomet nemėgo savo miško".

Kitoje vietoje Kliučevskis pažymi išlikusius kai kuriose Rusijos srityse didelius miškų plotus, „nors ir darbavosi ten „ruskio žmogus", kuris nėra pratęs mišką saugoti ir tausoti".

Kunigaikštis Volkonskis (dekabristo anūkas, kultūringas ir švelnaus būdo žmogus) rašo: „... penkiasdešimt metų (mūsų giminėje) rūpestingo darbo sodinant medžius, juos gerbiant ir juos mylint, nepadarė įtakos vietos kaimiečiams. Juose galima pastebėti medžio ne vien nemėgimas, bet stačiai neapykanta ... Galima sakyti, kad žiauriai jie elgiasi su medžiu".

Sunku patikėti, kad ši medžio neapykanta būtų kilusi velikorosui daugiausia dėl prof. Kliučevskio nurodytos priežasties. Anglų, vokiečių, švedų ir lietuvių dabar gyvenamose vietose taip pat kadaise būta didelių miškų. Tie miškai lygiai su kirviu ir iš dalies su ugnimi buvo paverčiami dirbamais žemės plotais. Tačiau tose tautose medžio ir miško nemėgimo, juo labiau jų neapykantos nematome. Matyt, natūraliau bus velikoruso medžio nemėgimą[10]) aiškinti velikoruso klajūniškais linkimais ir dar išlikusiais dideliais mėgimais plėšti ir naikinti, greta jo nepakankamai dar išaugusių gamybinių linkmių. XX amž. pradžioje, kylant Rusijoje agrarinėms kaimiečių riaušėms, su didžiausiu

---

[10]) Žydų tautai neteko „kovoti" su mišku. Tačiau daugumas žydų nemažiau už velikorusus nemėgsta ir nevertina miško ir medžio (išskyrus miškų prekybos). Juo žydiškesnis, sakysime, yra mūsų miestelis (ar kuri to miestelio gatvė), juo mažiau ten medžių ir apskritai žalumos.

įnirtimu (kuone entuziazmu) buvo deginami dvarai, piaunami tų dvarų naminiai gyvuliai, neišskiriant nei arklių, kertami vaisiniai sodai bei parkai. 1915 m. rusų kariuomenei, vokiečių spaudžiamai, besitraukiant iš Lietuvos, buvo labai panašus vaizdas: su dideliu pamėgimu degino dvarus ir ūkininkų sodybas, naikino inventorių ir kt. Ypač „energingai" buvo naikinami baldai, paveikslai ir kiti meno dalykai. Rusų besitraukianti kariuomenė tuo būdu sunaikino daug lietuvių ir lenkų turto. Tačiau ta pati besitraukianti kariuomenė „nesuskubo" sugadinti kelių, dargi beveik niekur nesusprogdino tiltų.

Savo aukščiau minėtoje knygoje, liesdamas šį klausimą (ps. 237), aš baigiau jį šiais žodžiais: „1917 m. revoliucijos ir vėliau bolševizmo laikais šis rusų linkimas naikinti (pastiprintas dar tam tikrų nuodų iš Vakarų) pasiekė aukščiausią laipsnį ir virto biauriausia orgija. Nesitenkindama vien medžiaginių turtų naikinimu bolševistinėms „idėjoms" ir „tvarkai" besivystant ši orgija išaugo ir į dvasinių gėrybių naikinimą. Ilgainiui dvasinių vertybių naikinimas virto didžiuoju bolševizmo tikslu".

Ilgokas baudžiavos laikotarpis Lietuvoje (kad jos būta ir švelnesnių formų, negu rusuose, vokiečiuose, iš dalies ir lenkuose, vis dėl to jos būta ne lengvos ir ne trumpalaikės) ir 100 metų rusų okupacijos laikotarpis daug žalos yra padarę Lietuvos kaimui. Silpnėjo lietuvio kūrybinė valia ir iniciatyva, mažėjo savo jėgomis bei darbu ir kits kitu pasitikėjimas. Tiek atpratome nuo viešojo darbo, kad po karo mūsų kaimiečių daugumas su dideliu nepasitikėjimu žiūrėjo (iš dalies dar ir dabar žiūri) į bet kurį visuomeninį darbą. Kaip ir rusuose tarp žymios mūsų kaimiečių dalies pradėjo rasti pritarimo įvairūs demagoginiai šūkiai, dažnai net „tingino ir vagies idealų" kryptimi ir gyvenimo sudėtingų klausimų didžiausių suprastinimų kryptimi. Tiesa, po kelių „ligos" metų ši psichologinė kryptis mūsų kaime pradėjo taisytis. Tačiau aštri pasaulinė ekonominė krizė vėl tą „ligą" šiek tiek kelia mūsų kaime ir dar labiau tarp mūsų inteligentijos ir pusiauinteligentijos.

Kai kurios Lietuvos apylinkės įvairiais laikotarpiais (1795 m., 1812—13 m. m., 1831 m., 1863—5 m. m.) rusų okupacinės valdžios buvo žiauriai išnaikintos lig gyventojų išžudymo arba į Rusijos Rytus iškėlimo įskaitytinai. Tokia rusų sutramdyta apy-

linkė yra rajonas tarp Kauno ir Jonavos. Pairusios lūšnos, sodybos be medžių ar su medžių minimumu, blogai dirbami laukai prie Kauno — Jonavos plento ir jo apylinkėse rodo mums vietas, iš kurių 1831 m. ir 1863—5 m. m. buvo ištremti lietuviai kaimiečiai ir jų vieton įgyvendinti velikorusai[11]).

Apskritai, jei važinėdami Lietuvoje pamatysime kur kaime į akį krintantį medžių trūkumą, gėlynėlių prie gyvenamųjų namų stoką, blogai prižiūrimus trobesius ir pan., tai bus ženklas, kad ten Europos Rytų žmonių, o ne lietuvių gyvenama. O važinėdami apylinkėse į pietus nuo Gardino (buv. Gardino, Volkovisko ir kt. apskrityse) sutinkame kaimų ir vienkiemių gausiai medžių apžėlusių ir su gėlynėliais prie namų, pakaitomis su kaimais mažai medžių apžėlusiais ir be gėlynėlių. Pirmais atsitikimais ne vien dėl medžių gausumo, bet ir dėl trobesių architektūros (gyvenamųjų namų, klėčių), žmonių veidų bruožų[12]), tarenos, iš dalies ir dėl jų (ypač moteriškių) drabužių ir t.t. mes nesvyruodami sprendžiame, kad tų gudiškai ar lenkiškai (dažnai žargoniškai) kalbančių žmonių gyslose teka, jei ne vien, tai gana daug lietuviško kraujo.

Rusų okupacija turėjo įtakos ir medžio kultui Lietuvoje. Jis gerokai susilpnėjo. Jei savo sodyboje lietuvis kaimietis dar mėgsta ir brangina medį, tai viešose vietose medį jis jau ne labai brangina, ypač ne grynai lietuviškose apylinkėse. Kad pastaruoju laiku ši yda ir yra pradėjusi kiek mažėti, vis dėl to medeliai, pakeliais sodinami, dar dažnai nukenčia nuo piktos ištvirkėlio rankos. Bene blogiausios šiuo atžvilgiu bus Kauno apylinkės. Mickevičiaus (Girstupio) slėnio, sakysime, medžiai ir krūmai kas pavasarį laukinių mūsų miestiečių žiauriai laužomi; Ukmergės paplentės medeliai kaimyninių kaimų maskolių kuone su pamėgimu naikinami.

Iš rusų esame iš dalies paveldėję ir kitą jų paprastą ydą.

---

[11]) Zarasų apskr. rusai iš seniau ten kai kuriose vietose apsigyvenę yra daug „gaspadoriškesni" ir tvarkingesni už Kauno apylinkių rusus.

[12]) Reiškinio priežasčių neaiškindamas, paminėsiu, kad mūsų nutautusių kaimiečių (Lietuvos Rytuose, Rytų-Prūsijoje ir kitur) žymiai keičiasi ir jų veido išraiška (iš dalies lyg ir bruožai) ir eisena, — lyg primityvėja, „išbesielėja". Neginčytinai ten vyksta kaž koks vidaus ištuštėjimas ir žmogaus „išbeprasmėjimas".

Rusas paprastai nemėgsta ir saiko laikytis bei ribas pripažinti. Lygiai, kaip minėta, jis nemėgsta ir gyvenimo reiškinių sudėtingumo bei įvairiaspalvingumo pripažinti. Pačių sudėtingų gyvenimo reiškinių suprastinimas lig labai primityvių linijų jam dažnai atrodo vieninteliai rimtas dalykas. Pasaulis baltas[13]), yra rusų liaudies patarlė; pasaulis pilkas pagal žymios rusų inteligentijos dalies nuomonę. Genys margas, pasaulis dar margesnis, sako Lietuvos žemdirbys kaimietis.

Besiguosdamas tais suprastinimais bei primityviais ir kokybės pajutimui esant gerokai atbukusiam, maskolius pajėgia tuomet domėtis vien didžiausiais kiekiais ir griežtais žodžiais. Jis stačiai nebenori žinoti nelyginamųjų laipsnių ir „pripažįsta" vien aukščiausius laipsnius.

Dėl karo ir įvairių kitų priežasčių sutraškėjus tam kietam valstybiniam kevalui, kuris rusus gniaužė vienan didin gabalan, smarkiai išsiveržė oran (1917—1920 m. m.) tie pakrikimo ir ardymo linkimai, kurių glūdi tiek daug, kaip matėme, rusų būde. Eidami įvairių maksimalizmų ir didžiausių suprastinimų kryptimi rusai (ir visi, kas jų žinioje liko) priėjo lig tos didžios nelaimės, kurioje dabar gyvena. Yra nukaltas (kad gal ir ne labai ilgam) naujas kiekybinės rūšies valstybinis kevalas, kuris viską, ką jis yra apgaubęs, dar daug smarkiau gniaužia, negu gniaužė senas 1917 m. sudužęs kevalas. Tačiau, teisybė reikalauja pripažinti, kad tokio gyvybę žiauriausiu būdu gniaužiančio kevalo seno pasaulio Šiaurėje gal ir nebūtų susidariusio (kad ir, be abejojimo, būtume matę Rusijoje be galo daug ardymo, sauvaliavimo ir naikinimo orgijų daug biauresnių, negu XVII šimt. rusų „pugačiovščinos" metu), jei ne pagalba ir iš svetimųjų: žydų gudrumo, temperamento ir žodžio sugestijos, latvių durtuvų (1917—1918 m. m.) ir Kaukazo negyvo suakmenėjusio atkaklumo.

Savo pastabose apie mūsų rytų kaimynus rusus aš esu lietęs daugiausia neigiamus jų savumus. Viena, tų savumų juose labai daug, antra, lietuvių tautai savo santykiuose su rusais tekdavo (ir tenka) daugiausia susidurti su šitais neigiamais savumais.

---

[13]) Rusuose yra daug ir įdomių patarlių. Tačiau, viena, didelę tų patarlių dalį mes randame ir kitose arijų tautose; antra, kita jų dalis sukurta velikorusų konglomerate esančios kultūringesnės mažumos.

Apskritai, be galo daug žalos mūsų tauta yra patyrusi iš rusų. Be to, kurdami dabar savo nepriklausomą gyvenimą, mes labai skaudžiai patyrėme praktikoje, kiek smarkiai destruktavo lietuvio būdą rusų įtaka. Tad ir reikėjo nors bendrais bruožais apibūdinti tas pagrindines versmes, iš kurių lietuvių tautos gyvenimas yra persisunkęs tų destrukcinių momentų.

Kita vertus, tenka pastebėti, kad apskritai savo santykiuose su kaimynais (geografine prasme — su rusais, lenkais ir vokiečiais, ir ideologine prasme su Vatikanu ir apskritai su Vakarų civilizacija) mes pirmiausia (kai kada kuone vien) susidurdavome su tų kaimynų, taip sakant, „užpakaliniu fasadu"[14]). O jis be galo skiriasi nuo jų „paradinio fronto". Metas jau būtų mums lietuviams galutinai atsigręžti nuo visų tų „užpakalių" ir pradėti gyventi tikrai nepriklausomai, savarankišku lietuvišku gyvenimu. Tiesa, iš svetimų „paradinių frontų" galime ir turime šio to (dažnai ir daug ko) pasimokyti, bet ir prieš tuos frontus rikiuotis, juo labiau jų dujomis gėrėtis mums nevalia. Tai būtų nedovanotinas mūsų nusižengimas lietuvio ir žmogaus gyvybės ir kūrybos keliams, tai būtų toji Didžioji Nuodėmė, kuri negali būti dovanojama, atleidžiama.

Dar truputį grįžkime prie rusų klausimo. Kaip esu pažymėjęs, rusuose yra ir žemdirbio sėslio kraujo, rusų būde yra ir įvairių teigiamų savumų ir rusuose yra ne visai maža teigiamų tipų. Sakysime, rusų inteligentijos dalis pasižymėdavo tikru žmoniškumu, jausmų švelnumu ir dargi subtelingumu, moters gerbimu, altruizmu, visuomenės darbui atsidėjimu ir kruopštumu. Sugebėdavo būti teisi ir nuoširdi. Esant reikalo mokėdavo ir pasiaukoti. Neblogai pradėjo reikštis mokslo srity, pradėjo garsėti įvairiose meno srityse. Žodžiu, civilizacijai įvairių vertybių rusų inteligentija yra ne visai mažai davusi; jos gelmėse buvo bręstančių vertybių ir žmonijos kultūrai.

Tačiau, dėl vietos stokos (kaip įprasta sakyti)[15]), ties šiais

---

[14]) Apskritai dabar pasauly tokia mada, kad kuone visos valstybės ir tautos kita į kitą daugiausia yra atsigręžusios savo „užpkaliniais fasadais". Ir drauge kuone visos jos lyg stebisi, kad kaimynams tie užpakaliai mažai patinka.

[15]) Vietos, žinoma, trūksta, nes ir taip šis skyrius man išėjo kiek ilgesnis, negu maniau pradėjęs jį rašyti. Bet ir ši tema (rusuose nokstančių

klausimais daugiau neapsistodamas, dar pažymėsiu, kad prieš Didįjį Karą, kai kieno nuomone, Rusijoje buvo bepradėjęs augti vienas be galo svarbus reiškinys, prieš karą gal niekeno tinkamai neįvertintas. Būtent, visai neginčytinai daug kur buvo pagyvėję ryšiai tarp ruso kaimiečio ir jo turimos ir dirbamos žemės.

„Ruskis žmogus", kaip sakė pof. Kliučevskis, nemėgo medžio ir miško. Bet jis daugume, kaip matėme, nemėgo ir savo turimos žemės. „Brangi" jam buvo ir labai pageidaujama vien kitų turima žemė, žemė „už horizonto". Tačiau, keliais paskutiniais prieš karą metais, šis dalykas aiškiai buvo bepradėjęs kisti. Švietimo augimas ir Rusijos kaime, kaimiečių teisinės būklės kad ir nespartus gerėjimas, kaimų skirstymas į vienkiemius (dažnai kad ir su nemažomis ydomis atliekamas), agronominės pagalbos ūkininkams teikimo augimas ir tobulėjimas, ir gana daug kur žemės ūkio kultūros rusų kaime augimas, kai kur ir žemėtijų (vietos savivaldybių) bendras kaimo kultūrinimo darbas (kad jis daug kur iš dalies ir šunkeliais ėjęs) ir t.t. visa tai keitė gana iš pagrindų kaimiečio būklę ir jo psichologiją. Šen ir ten kaimiečiai lyg labiau suaugo su savo žeme, su savo darbu ir su savo gyvąja konkretybe. Juk ir seniau Rusijoje (turiu čia galvoje vadinamąją etnografinę Rusiją) būta ne visai mažo procento (vis dėl to, nepamirškime, kad tai yra buvusi rusuose mažuma) tikrų kūrybiškos linkmės žemdirbių sėslių. Tik jie Rusijos tvarkos seniau buvo prislėgti ir iš dalies destruktuoti. Dabar jie galėjo jau kiek laisviau atsikvėpti. Be to, naujose kintančiose sąlygose ir, taip sakant, pusiaužemdirbiškos prigimties kaimiečiai pradėjo būti stumiami į gamybos plėtros kelius, į glaudesnius ryšius su žeme. Vienoje ir kitoje Rusijos apylinkėje šie, taip sakant, tikrai „sužemdirbėję" kaimiečiai keliais paskutiniais prieš karą metais

---

kultūrai vertybių klausimas) yra labai didelė ir sunki tema ir jai autorius nėra pasiruošęs. Artimi šiai temai momentai trumpai vis dėl to paminėti pastabose prie „Legendos apie Didįjį Inkvizitorių" ir kitose vietose. Tiesa, tais dalykais rusai daugiau klausimų keldavo, negu į juos rimtų atsakymų surasdavo. Ir klausimų laipsnis būdavo žymiai aukštesnis, negu atsakymų. Vadinas, ir tie patys klausimai dažnai ne kūrybos pastangose ir darbuose kildavo, o žmogaus pakrikimo valandose, žmogaus tarpkeliuose tarp gyvybės bei kūrybos ir tarp nykimo bei ardymo, arba, senovės vaizdžia kalba kalbant, žmogaus tarpkeliuose tarp „gyvybės kelių" ir tarp „gyvatės kelių".

jau sudarė bendrą kaimo foną. Yra rimtų pagrindų manyti, kad po keliolikos ar dar po truputį ilgesnio laiko (po kokių 15—20 ir nedaugiau 30 m.) toksai „fonas“ būtų išsiplėtęs Rusijos apylinkių daugume; būtų sudaręs bendrą Rusijos kaimo foną. Jei tai būtų įvykę (tenka tikėti, kad tai yra buvęs galimas dalykas), tai Rusijos valstybė būtų gavusi nematytai tvirtus pagrindus. Tai yra buvusi didžiausia (po Čingischano[16]) valstybės) pasauly savo plotu valstybė. Taip sutvirtėjusi ji būtų pasidariusi didžiulė valstybė ir laiko erdvėse.

Jei aukščiau minėtas rusų kaimiečių „sužemdirbėjimas“ (karas ir bolševizmas tai nutraukė) po kurio laiko būtų tikrai įvykęs, tai tat būtų buvęs vienas pačių didžiausių įvykių rusų tautos istorijoje. Lygiaverčiais čia dalykais rusų istorijoje gal galima laikyti vien šiuos tris įvykius: rusų krikštą, mongolų jungą (nuo kurio rusai lig šiol galutinai dar neatsipalaidojo) ir patekimą Maskvos žinion Ukrainos ir Gudijos. Vadinas, tai būtų buvęs (gal ateity ir bus, tačiau tai dar klausimas) ketvirtas pagal savo reikšmę dalykas Rusijos istorijoje. Penktuoju galėtų būti ateity Ukrainos atsipalaidojimas iš velikorusų valdymo. Europoje didžiausi priešai ketvirtam dalykui realizuoti yra vokiečiai, kurie karštai svajoja apie Bolševikų Rusijos didžiulių plotų kolonizavimą.

Tačiau, kaip žinome, tai neįvyko. Senoji Rusija laiku nespėjo atsinaujinti ir karo metu žlugo. Jos neetnografiniuose pakraščiuose išaugo kelios naujos (daugiausia mažos plotu ir gyventojų skaičium) valstybės. O daugiausia jos buvusių plotų susidarė Bolševikų Rusija, šis biauriausių žmogaus sapnų realizavimas. Senoji Rusija žuvo ne vien dėl karo. Juk karo daug smarkiau paliestos Prancūzija, Belgija ir kitos valstybės nežuvo. Žuvo Rusija ir dėl to, kad jos didelėje kiekybėje per maža būta kokybės; kad per maža rusuose buvo išaugusios kūrybos jėgos; kad per daug joje buvo destruktyvių pradų. Dėl Rusijos žuvimo iš dalies kalta ir pati rusų inteligentija. Ji daugiau mėgo tolimą,

---

[16]) Čingischano mongoliška valstybė turėjo savo žinioje didesniąją Azijos dalį ir žymią Europos dalį iš viso arti 40 mil. ketvirtainių kilometrų. Didžiausia laiko plote valstybė yra buvęs senovės Aigiptas. Didžiausios gi kokybės atžvilgiu valstybės nėra dar buvusios. Klausimas, ar mūsų laikais ji jau yra „in statu nascendi“.

negu artimą; proto prasimanymus (fikcijas), negu gyvą konkretybę. Ir toji konkretybė praėjo šalia (pro šoną) rusų inteligentijos. Seniau, gerokai atsiribojusi nuo rusų kaimo, vadinas, nuo rusų tautos branduolio ir gyvybės versmių, dabar ji yra atsidūrusi kuone tuštumoje. Nežinanti seniau, dažniausiai ir nemėgstanti konkrečiai savo gyvenime esančio kaimiečio, nemėgstanti savo artimo (žmogaus), ji dabar (daugiausia) tikrai yra pasilikusi kuone vien su tolimu žmogum, savo abstrakcijų, savo prasimanymų žmogum.

Gyvoji Rusijos tikrovė yra praėjusi, kaip sakėme, šalia rusų inteligentijos. Bet ir toji tikrovė dėl to yra labai nukentėjusi. Kūrybos versmės Bolševikų Rusijoje labai nusekusios, kultūros vertybės baisiai devastuotos. Ir patsai žmogus ten jau nebe žmogus, o vien tam tikras sraigtas didžiame mechanizme ar lyg tam tikros rūšies gyvasis inventorius.

Rusų inteligentija didžiuojasi savo literatūra. Iš dalies čia ji turi pagrindo. Bet ne mažiau ji turi pagrindo ir piktintis taja literatūra (žinoma, ne perdėm visa)[17]. Imkime, pavyzdžiui, tris stambius rusų rašytojus: Gogolį-Janovskį, L. Tolstojų ir A. Čechovą. Tai labai skirtingi savo literatūriniu veidu rašytojai, ir yra jie ne vienos epochos. Gogolis rašęs XIX amž. vidury, Tolstojus to pat amžiaus antroj pusėj ir XX šimt. pradžioje (jo literatūros laikotarpis apima apie 60 metų) ir jauniausias jų Čechovas devyniasdešimtais metais pereito šimtmečio ir pradžioje XX šimt. Visi trys jie priskiriami prie stambiausių rusų rašytojų. Tačiau, dabar, kai senoji Rusija palaidota, žiūrėdami į jų darbuotę jau iš tam tikros tolumos (kiek didelių įvykių nuo jų laikų jau praėjo), sunku nepripažinti, kad bendroje savo darbų išdavoje ir jie yra prisidėję prie Rusijos palaidojimo.

Gogolis yra išniekinęs Rusijos, ypač Rusijos provincijos būvį. Daug neigiamų reiškinių būta Rusijos provincijos ir bendrai Rusijos gyvenime. Bet toli gražu ne tiek daug ir ne tiek tirštai, kaip tai yra nupiešęs Gogolis savo veikaluose. Jis piešęs ne realius vaizdus iš rusų gyvenimo, o jo sukarikatūrintus vaizdus. Tame gyvenime būta ne visai mažai ir teigiamų reiškinių, ne-

---

[17]) Puškino, Lermontovo, Turgenevo, Korolenkos ir kt. literatūrinis darbas žymioj daly buvo kitoniškos linkmės.

mažai ir gražaus būdo bei gyvenimo žmonių. Gogolis gi išniekinęs ir apšmeižęs tą gyvenimą ir šį savo piktąjį rusams darbą jis atliko labai gabiai, tikrai talentingai. Jo paties sieloje būta kaž kokių sulūžimų ir tuštumų ir tai labai ryškiai atspindėjo jo veikalų daugume.

Rusų didelė yda, kaip matėme, buvo ir yra nemėgti savo aplinkumos, nemėgti savo konkretaus darbo ir konkretaus gyvenimo žmogaus (artimo žmogaus). Rusas, mėgindamas galvą kelti aukštyn, paprastai ir nemėgsta ir nesugeba kojomis tvirtai savo gimtoje žemėje atsistoti ir gyvojo vandens iš savo tautos gyvenimo versmės atsigerti. Gogolio literatūrinė darbuotė prisidėjo tam, kad šią didelę ruso ydą dar labiau padidinus. Rusų inteligentijai Gogolis yra suteikęs „kreivo stiklo" akinius ir ji tais akiniais plačiai naudojosi.

Tolstojus iš dalies ėjo Gogolio pėdomis ta prasme, kad visur niekino žmogaus aktingumo pasireiškimus. Jo veikaluose mes tolydžio surandame „tinginio ir vagies(?) idealų" skelbimą. Jis gana tvirtas buvo, kaip hellenų legendos Antėjus, kol palaikydavo tamprius ryšius su gimtaja žeme, ir visai silpnas, kai jo ryšiai su žeme nutrūkdavo. Ne į aukštybes jis tuomet kildavo, o tuštumose beprasmiškai blaškydavosi. Ir Tolstojus, kaip ir Gogolis rusų visuomenės kūrybines jėgas silpnino, o ne tvirtino.

Čechovo laikais rusų kaime (ir ne vien kaime) buvo prasidėjęs tas didelis kūrybon linkimo procesas, kurį anksčiau minėjome ir kuris buvo galėjęs sudaryti didžiausią Rusijos gyvenime epochą. Tai galų gale galėjo turėti didžiulės reikšmės ir viso pasaulio gyvenimui. Ir štai tokiam laikotarpiui prasidedant (bent pirmoms rimtoms ir gaivioms tam užuomazgoms rusų tautos gelmėse užsimezgant), Čechovas savo literatūrine darbuote ne kūrybos ir gyvybės jėgas rusuose žadina, o visomis savo nemažo talento jėgomis sugestiuoja rusams bevališkumą, beprasmiškumą kovoti su likimu, impotenciją; dainuoja (prozoje) su atsidėjimu apie gyvenimo pilkumą, iš dalies dargi tuštumą. Tai trečias stambus rusų literatūroje nuodytojas . . . kūrybos pastangų, aktingo visuomeninio darbo rusams pastangų nuodytojas. Ir Čechovui, kaip Gogoliui ir Tolstojui, šis darbas sekėsi.

Nestatysiu greta jų ketvirto gana žinomo rusų rašytojo M. Gorkio darbuotės.

Ne dėl to, kad jis buvęs kuo „geresnis“ už anuos tris. Visai atvirkščiai. Gorkis yra jau grynai ardybos žmogus, žmonių gyvenimo mėšlyno padaras. Ne be reikalo jis taip glaudžiai prisiplakė prie bolševikų ir nematytai gerai iš jų uždarbiauja. Visą, ką jis šmeižia, o bolševizmo ir didžiausioms šlykštybėms difirambus gieda (pajėgęs dargi žiauriausį bolševikų čekistą Dzeržinskį „idealizuoti“) ir už tai labai gausiai iš bado krašto auksas į jo talpius kišenius byra. Nestatau gi Gorkio greta anų rašytojų tik dėl to, kad pas Čechovą ir Tolstojų, iš dalies ir pas Gogolį, jų darbuotėje būta ne piktos sąmoningos valios, o tam tikrų fatalių klaidų. Gorkis gi yra žmogus galutino išsigimimo, suniekėjimo tipas. Visi gi keturi šie rašytojai, apskritai imant, yra Rusijos dekadanso žmonės.

Pasaulinė ūkio krizė ir Lietuvos ūkis

Kaip visas pasaulis, taip ir Lietuva gyvena dabar aštrios ūkio krizės laikotarpį. Kad ir ne visur kur tinkamai po karo tvarkėmės, vis dėl to Lietuvos ūkio krizės pagrindinės priežastys eina ne tiek iš vidaus gyvenimo, kiek iš pasaulio ūkio suirimo. Tad tenka keliais žodžiais paliesti pasaulinės krizės reikalą.

Šie žodžiai teko rašyti (1933 m. birželio mėn. 27 d.), susirinkus pasaulinei ekonominei konferencijai Londone. Priešingai įprastai kitų konferencijų tvarkai, ši konferencija buvo pradėta be oficialaus, konferencijoms privalomo, optimizmo. Žinoma, netenka laikyti optimizmo reiškiniu įvedamąją Makdonaldo kalbą, kuris ne tik visur stengiasi sugestiuoti žmonėms optimizmą (geras dalykas), bet ir tiek nenori matyti neigiamų gyvenimo reiškinių, kad labai dažnai jų iš tikrųjų nemato (ne ypatingai girtinas dalykas).

Didžiausio nusivylimo visiems yra sukėlusi Jungtinių Amerikos Valstybių delegacija, tinkamai tarp savęs ir su savo valdžia nesusitarusi, blogiau už daugelį kitų delegacijų susivokianti pasaulinio ūkio reikaluose, su nayviškais norais, kad pirmiausia jų reikalams visi nusilenktų ir ant visų labai supykusi, kad neįvertinamas nei jos rimtumas, nei jos norai.

Iš tikrųjų gi Šiaurės Amerika yra vienas didžiausių (gal pats didžiausias) dabartinės ūkio krizės kaltininkų. Dėl karo tiesioginai jis nėmaž nenukentėjo. Palyginti su jos turtu, materialių karui išlaidų ji yra turėjusi mažiau, negu Prancūzija, Anglija, Belgija, Vokietija ir kiti kraštai. Viso karo metu (pati į karą įsikišo tik karui daugiau, kaip įpusėjus) brangia kaina pardavinėdavo savo prekes Europai. Suėmė be galo daug aukso. Patsai karas buvo toli nuo Amerikos ribų ir nė mažiausias Ame-

rikos kampelis tiesioginių karo veiksmų nebuvo paliestas. Dargi žmonių nuostolių (žuvusių ir invalidų) dėl karo Amerika turėjo palyginti daug kartų mažiau, negu, pavyzdžiui, Prancūzija, Vokietija arba Lietuva.

Amerikos ūkis karo metu išsiplėtė, o ne sunyko, kaip daugely Europos kraštų. Belgija, Lietuva, Serbija, Centro ir Rytų Lenkija, Šiaurės Prancūzija karo veiksmų buvo baisiai sunaikintos. Dargi gyventojų skaičius kai kuriuose tų kraštų (Serbijoj, Lietuvoje ir kit.) smarkiai sumažėjo, o visuose Europos kariavusiuose kraštuose labai sumažėjo vyrų darbo rankų (daugiausia 20—50 metų amžiaus ribose) kiekis. Visuomenės tvarka daug kur iš pagrindų buvo suardyta. Daug Europos valstybių stačiai iš griuvėsių po karo kėlėsi, tarp jų ir Lietuva. Žodžiu, Europos daugumas baisiai nukentėjo, tuo tarpu Šiaurės Amerika dėl karo buvo smarkiai priekyn prasimušusi, ypač ūkio atžvilgiu. Be to, Jungtinių Valstybių ir autoritetas visame pasauly po karo buvo labai išaugęs.

Kuone viso pasaulio gyvenimas po karo buvo sudrumstas. Rusų imperijos vietoj atsirado Bolšerosija su savo pastangomis likviduoti žmogų. Labai negera buvo ir daug kur kitur. Tad ne nuostabu, kad daugelio akys su tam tikra viltim žiūrėjo į Ameriką. Ar neateis iš ten, jei ne išganymas (tiek toli tos viltys nėjo), tai bent tam tikrų sveikesnių gyvenimo srovių, tam tikros pasauliui paramos pasukti į gražesnį gyvenimą.

Kaip gi Amerika pateisino tas viltis? Pirmas jos žymus pokarinis žygis buvo nusiplauti rankas, atsisakant dalyvauti Tautų Lygoje, neparemiant ir kitų Vilsono sumanymų[1]). Karo metu pralobusi Šiaurinė Amerika bemaž su tam tikra panieka pradėjo žiūrėti į Europą. Be to, ji prdaėjo mėginti užsičiaupti savy iš dalies lig pasinerdama savo turtuose. Ji, greta Australijos, pirma pradėjo nematytai kelti muitus įvežamoms prekėms. Pradeda vis griežčiau varžyti ir emigraciją. Žodžiu, mėgina užsidaryti nuo viso pasaulio. Nematytai varžydama Europos importą, Amerika reikalauja iš Europos visas skolas išmokėti lig cento. Tų gi skolų daugumas, tai skolos už labai brangiai Ame-

---

[1]) Ne viskas ir Vilsono buvo rimta, bet neginčytinų gerų norų žmonijai padėti būta.

rikos parduotas Europai prekes[2]) karo metu ir artimiausiais po karo keliais metais (1914—1920 m. m.).

Karo skolos yra glaudžiai susijusios su reparacijų mokesčiais. Tačiau Amerika dedasi, kad tarp jų nėra jokių ryšių, norėtų ir kitus kraštus priversti sutikti su šiuo keistu tvirtinimu. Varžydama Europos importą į Ameriką ir drauge reikalaudama iš Europos pilno skolų sumokėjimo, Amerika, pati turėdama po karo didelį pinigų perteklių, labai gausiai teikė kreditų Vokietijai. Mat, Vokietija mokėjo gerus nuošimčius. Be to, Vokietijai gerai sekėsi propaganda Amerikoje ta kryptimi, kad viena, Vokietija ne tiek labai kalta, o gal ir visai nekalta karo kilimo klausimu, antra, kad ji turinti didelių ūkiškų perspektyvų (tik trūksta kreditų) ir yra labai patikimas skolininkas ir pan.

Netrukus pasirodė, kad Vokietijai nelengva skolos išsimokėti. Susirūpinusi Amerika pradeda vis labiau spausti Prancūziją ir kitus kraštus, kad jie atsisakytų nuo reparacijų mokesčių — mat, tuomet Vokietija lengviau grąžins Amerikai savo privačias skolas ir, be to, bus geresnis pirkėjas Amerikos prekių. Šio samprotavimo logika tiek egoistiška, tiek ir negudri, bet Amerikos ekonominis ir militarinis svoris labai didelis. Tad Europa vis

---

[2]) Ir Lietuva panašiu būdu skolinga Amerikai kelias dešimtis mil. litų. 1919 m. Lietuva gavo kreditan iš Amerikos sandėlių Prancūzijoje ginklų ir kitų karo reikmenų bei šiaip prekių. Tačiau mes priversti buvome imti iš tų sandėlių daug ko, kas mums buvo visai nereikalinga. Sakysime, gavome tokio tabako, kurio joks kareivis nenorėjo rūkyti. Gavome ir kitų panašių mums nereikalingų prekių. Be to, ir karo reikmenų dalis buvo sugadintų. Tų reikmenų tam tikros dalies, už kurias paskui skolas mokėjome, mes ir iš viso negavome — ji teko kam kitam (gal net mūsų priešams bermontininkams). Amerikiečiai kai kuriuos tų sandėlių buvo norėję deginti, nes neapsimokėjo jų prekes gabenti atgal į Ameriką.

Vis dėl to teisybė verčia pažymėti, kad Jungtinių Valstybių vyriausybė pradžioje dėl tos skolos mus nelabai spaudė ir iš tos sumos, matyt, buvo galima daug nusiderėti. Tačiau mūsų didžiausias ekspromtistas ir gestų mėgėjas p. Gal........ patingėjo į ilgesnes derybas eiti ir lengva širdim pasirašė skolų Amerikai mokėti sutartį. Mat, turėjo smagumo platų, tikrai rusišką gestą parodyti, kuris jam asmeniškai nieko nekaštavo. Kitą vertus, pirmus porą po karo metų Lietuvoje (kaip ir kituose dėl karo nukentėjusiuose kraštuose), dirbo įvairių Amerikos filantropinių ir kitų organizacijų atstovai, žiūrėdami vien palengvinti dėl karo nukentėjusių kraštų sunkią būklę, be jokių egoistinių sumetimų. Vadinas, yra du Amerikos veidu.

labiau pasiduoda Amerikos spaudimui. Prancūzija norėjo kiek daugiau priešintis; bet paklydusi savo kai kuriuose sumetimuose pokarinė Anglija ir dienos konjunktūriniais gudrumais prasimušanti į didesnes pasaulio pozicijas musoliniškoji Italija, greta nenorinčios rimtai tvarkytis Lenkijos verčia Prancūziją vis labiau lenktis Amerikai ir Vokietijai.

Žodžiu, Amerikos elgesys įnešė daug destrukcijos į pasaulio ekonominį (iš dalies ir politinį) gyvenimą. Pati Amerika iš to pagaliau nieko nelaimėjo, nes dėl jos elgesio pasunkėjusi pasaulinė krizė rikošeto taisykle pasunkino jos pačios būklę. Ūkiškoji krizė kuone smarkiausiai pasireiškia dabar Amerikoje.

Garsioji Naujorko biržos katastofa dar visų atmenama. Tuo gi tarpu iš šalies žiūrint, jei bet kuriame krašte ir dargi visame pasauly siaučia ūkiškoji krizė, tai dar nereiškia, kad ji turi būti ir Jungt. Valstybėse, ir tai, nežiūrint tų didelių tarptautinių ekonominių ryšių, apie kuriuos dabar nuolat girdime.

Be krizės dabar vis daugiau kalbama ir apie autarkiją. Daugelis valstybių dabar vis karščiau pradeda svajoti ne vien apie politinę ir kultūrinę, bet ir apie ūkišką nuo kitų vasltybių nepriklausomybę. Tai vyksta susisiekimo neregėto išaugimo ir patobulėjimo ir tarptautinių santykių išsiplėtimo metu, kai visi pasaulio kraštai vis labiau kits kito priklauso. Šiame reiškiny yra daug liguistumo ir dirbtinumo, tačiau tam tikra prasme ir ribose tai turi ir savo didelį raison d'être. Apie tai kelis žodžius vėliau teks pasakyti.

Bet grįžkime dar prie Jungtinių Valstybių. Tai milžiniškas kraštas, daugiau kaip 8 mil. ketvirtainių kilometrų ploto, tuo tarpu visa Vakarų ir Centro Europa (Anglija su Airija, Belgija, Liuksemburgas, Prancūzija, Vokietija, Olandija, Danija, Norvegija, Švedija, Suomija, Lietuva, Lenkija, Estija, Latvija, Čekoslovakija, Šveicarija, Austrija ir Vengrija) turi tik apie 3 mil. ketvirtainių kilometrų ploto. Gyventojų Jungtinėse Valstybėse apie 120 mil., o aukščiau minėtame Europos plote — apie 250 mil. Vadinas, Jungtinių Valstybių gyventojų tirštumas daug kartų mažesnis, negu Vakarų ir Centro Europos. Tik atskiri štatai Jungtinėse Valstybėse tirštai gyvenami; kituose dar daug negyvenamų plotų. Tvarkydamos kaip Europa Jungtinės Vals-

tybės lengvai galėtų dar prisiimti ne tik 100, o ir 200 mil. ir daugiau naujų gyventojų.

Jungtinių Valstybių žemės, apskritai imant, nėra blogos. Ne blogiausias ir jos klimatas. Amerika turi daug ir žemės gelmių turtų — akmens anglies, žibalo, geležies ir t.t. Tur labai saugią geografinę padėtį, darbščius, energingus ir kadaise su didele iniciatyva[3]) gyventojus, labai išaugintą darbo intensyvumą, di džiausią pasaulyje apdirbamąją pramonę su gera technika, didžiausią pasaulyje geležinkelių tinklą; daugiau kaip pusė pasaulio automobilių tenka Jungtinėms Valstybėms ir t.t. ir t.t. Be to, kaip minėjome, dėl karo Amerika, apskritai imant, nėra nukentėjusi; karo metu sukoncentravo milžiniškus aukso išteklius ir atsipalaidojo nuo senų skolų. Beveik viską, ko tik reikia, Amerika gali pati pasigaminti, vadinas, gali būti bemaž visiškai nepriklausoma nuo likusio pasaulio. Vadinas, kad ir kokia sunki būtų pasaulinė krizė, Jungtinės Valstybės neturėtų jos justi, jei gyventų tikrai sveikais pamatais. Su savo milžiniška ir netirštai gyvenama teritorija, milžiniškais gamtos turtais, išplėsta technika, darbščiais gyventojais, intensyviu darbu ir t.t. Amerika gali visko, ko jai reikia, labai gausiai turėti ir žydėte žydėti, nors visas pasaulis ir skurste skurstų.

Tačiau krizė Ameriką palietė dargi skaudžiau už daugelį kitų kraštų. Milijonai bedarbių[4]), dažnai alkanų miestuose, greta skurstančio žemės ūkio. Farmeriai neturi kur dėti savo gaminių, arba priversti pardavinėti juos tokia pigia kaina, kad negali padengti savo ūkių išlaidų. Žodžiu, nutrūko reikalinga *pusiausvyra tarp gamybos ir vartojimo*. Be to, reiškiasi *kainų santykių suirimas*. Sakysime, žemės ūkio gaminių kainos yra kritusios daugiau, negu apdirbamosios pramonės prekių ir miestuose butų kainos.

---

[3]) Pastaraisiais keliais dešimčiais ta *kūrybinė* ūkiškoji iniciatyva Amerikoje sumažėjo daugiausia dėl dviejų priežasčių. Viena, gausi emigracija iš kitų kraštų teikė dažnai pasyvių šia kryptim žmonių kadrų (kinai, žydai, pietų italai ir t.t.). Antra, peraugęs pastarųjų metų Amerikos kapitalizmas naikinte naikina amerikiečiuose pozityvią iniciatyvą ir savarankumą ūkio srity.

[4]) Hooveris su savaisiais pradžioje bandė slėpti bedarbių masių atsiradimą Amerikoje. Dabar gi tie skaičiai tam tikrais sumetimais gal didinami. Vis dėl to, gal lig 10 mil. bedarbių Jungtinėse Valstybėse yra tikrai (1933 m. birželio m.).

Technika dabar yra labai patobulėjusi. Bemaž bet kurios prekės galima pagaminti nematytus kiekius, kad tik būtų kas tas prekes perka. Iš dalies tai liečia ir žemės ūkio gamybą. Mažutė Danija (43.000 kl^2) teikia Anglijai ⅔ jos vartojamo bekono (kiaulienos). Lietuva ir Rytų Prūsija tiek pat išplėtusios savo kiaulių ūkį, teiktų pasaulinei rinkai daugiau kaip 10 mil. bekoninių kiaulių. Bet tų kiaulių tuomet absoliučiai nebūtų kur dėti. Šie gi trys kraštai (Danija, Lietuva ir Rytų Prūsija) kartu neturi ir 150.000 kl^2, vadinas, nesudaro ir 2% Jungtinių Valstybių teritorijos ploto. Ta pati Danija užima pirmą vietą pasauly ir sviesto ir šviežių kiaušinių eksporte. Jei panašiai sviesto gamybą išplėstų Jungtinės Valstybės arba, sakysime, Europos Bolšerosija, tai tarptautinė rinka turėtų milijardus kilogramų sviesto pertekliaus. Panašiai yra bemaž su visais gyvulių ūkio gaminiais. Tas pat su grūdų, kaupiamųjų, linų pluošto, cukraus ir bemaž su visų kitų žemės ūkio produktų gamyba. Kviečių kaina šį (1933 m.) pavasarį Europos uostuose dažniausiai svyruodavo 16—18 litų ribose už 100 kg. (1,6—1,8 am. aukso dol.). Tai yra kaina beveik du kartus žemesnė už prieškarines kainas. Taip yra, nors Bolšerosija pastaraisiais metais teikia pasaulinei rinkai daug mažiau javų, negu prieškarinė Rusija. Tačiau kitų kraštų gamybos išaugimas padengia su pertekliumi Rusijos javų eksporto sumažėjimą.

Tas javų gamybos išaugimas priklauso nuo dviejų pagrindinių dalykų. Viena, daugely kraštų, ypač Kanadoje, Jungtinėse Valstybėse, Argentinoje ir Australijoje dar yra javų gamybai tinkamų ir žmogaus nenaudojamų žemių. Prieš karą Jungtinėse Valstybėse kolonizacija buvo pasiekusi sausų lygumų rajonus, kur javų (kviečių) gamyba dėl sausros buvo neįmanoma. Tačiau žemės ūkio technikos tobulėjimas (gilaus arimo su traktoriais atpigimas ir pan.) leido ir šias sausas lygumas kviečių gamybai sunaudoti. Derlingų žemių didelės lygumos, mechanizuoti (gausiai mašinas naudojant) ir ekstensyvūs gamybos būdai, kapitalo dideli ištekliai, nebūtinas reikalas žemės derlingumu rūpintis ir t.t. visa tai sudaro, kad tuose rajonuose kviečiai galima gaminti tiek pigiai, kaip niekur kitur. Tuose sausumų rajonuose grūdų gamyba dvidešimtaisiais šio šimtmečio metais yra smagiai išaugusi ir greta kitų veiksnių prisideda prie javų kainų numušimo.

Kita javų gamybos išaugimo priežastis glūdi pačiame žemės ūkio kultūros kilime daugely kraštų. Kur seniau buvo gaminamas vienas grūdas, dabar pasidarė įmanoma gaminti 2 — 3 grūdus. Daugelis ūkių ir dargi ištisos apylinkės tai ir daro.

Panašiai yra ir su kitų augmenų gamyba: daržovių, bulvių ir kitų kaupiamųjų, pašarinių žolių ir t.t. Tiesa, gyvulių ūkio kilimas kai kuriuose kraštuose atstato pusiausvyrą[5]) žemės ūkio atskirų gaminių gamybos srityse, bet, deja, ne apskritai ūkio srity. Tiesa, mokslo žinių pritaikymas žemės ūky neina tokiu sparčiu tempu, kaip kitose ūkio šakose; vis dėl to eina greitėjančiu tempu. Kiek priklauso tiktai nuo žemės ūkio technikos, pasaulinis žemės ūkis galėtų pagaminti nepalyginti daugiau maisto gaminių, negu jų dabar gamina, ir negu iš viso pasaulis gali suvartoti. Kita vertus, kaip žinome, maisto gaminiai yra neelastingo vartojimo, neelastingos rinkos. Žmogaus organizmui tereikalingas ribotas maisto kiekis. Atskiram žmogui, žiūrint jo gyvenimo būdo ir darbo rūšies, tas kiekis gali svyruoti, bet ne didelės amplitūdos ribose. Čia yra didžiausias skirtumas tarp kitų prekių. Galime, sakysime, per metus pirktis ir vieną skrybėlę ir dešimtį ir net keliasdešimts, arba ir visai kai kuriais metais nepirkti, tenkinantis seniau įgyta. Bet panašūs vartojimo svyravimai visai nėra galimi su maisto gaminiais. Tad atsiradus ir ne labai dideliam maisto gaminių (tam svarbiausiam žemės ūkio gaminiui) pertekliui jų kainos smarkiau krinta, negu kitų prekių kainos, lygiam jų pertekliui esant. Tad nieko nuostabaus, kad žemės ūkio gaminių kainos tarptautinėje rinkoje šiuo metu yra labiau kritusios, negu kitų prekių, ir žemės ūkis, apskritai imant, kenčia dabar sunkesnę krizę, negu kitos ūkio šakos. Sakysime,

---

[5]) Kultūriniam gyvulių ūkiui Europoje plečiantis didėja pašarinių žolių, dirbtinių ganyklų ir kaupiamųjų kultūros plotai ir mažėja javų kultūros plotai. Be to, vis didesnė javų derliaus dalis sušeriama gyvuliams. Tuo būdu mažėja javų pertekliai. Tačiau, kad kultūrinio gyvulių ūkio gaminiams būtų pakankamos paklausos, reikalingas bendras bent Vakarų kraštų gerovės kilimas. Turime gi aštrią pasaulinę krizę. Be to, kelių užjūrio kraštų naujai įtraukiami į žemės ūkio gamybą žemių plotai gali dar ilgoką laiką teikti pasaulinei rinkai kviečių ir kitų javų vis naujų pertekių. Pranykus gi Europos Rytuose bolševizmui ir po kelias dešimts metų susidarius ten pakenčiamai tvarkai, Europos Rytai vėl naujus javų išteklius teiks tarptautinei rinkai.

Jungtinėse Valstybėse dabar yra daugybė pamestų, paliktų „Dievo valiai“ fermų.

Ūkininkų gerovei kritus ir jų perkamajai galiai labai sumažėjus, sumažėjo paklausa ir apdirbamosios pramonės prekės. Toji paklausa sumažėjo ir dėl įvairių kitų priežasčių. Tačiau, kaip ir žemės ūkio srity ir šiais reikalais Amerikos Jungtinės Valstybės daugiausia eina „blogybių“ priešaky. Vidutiniųjų gyventojų sluoksnių menkėjimas, kuris, kad ir nesparčiai vyko jau prieš karą, karo metu labai padidėjo. Tai liečia pirmiausia kariaujančius kraštus — Prancūziją, Angliją, Vokietiją, Belgiją ir kitus. Nors ir ne tiek ryškia forma, tas procesas pasireiškė ir kituose Vakarų Kraštuose. Ūkininkų ir vidutiniosios ir smulkiosios buržuazijos perkamajai galiai mažėjant, mažėja bendra perkamoji pasaulinės rinkos galia. Daugely kraštų šį reiškinį pridengdavo padidėję darbininkų ir iš dalies tarnautojų uždarbiai bei algos, bet tik laikinai ir ne pilnai.

Jungtinės Valstybės, kaip buvo sakyta, dėl karo nenukentėjo. Tačiau jau prieš karą ten smarkesniu tempu, negu Europoje, menkėjo vidutiniųjų gyventojų sluoksnių reikšmė. Visame pasauly garsūs yra Amerikos sindikatai bei trustai. Tai reiškia, kad ten atsiranda gausiai (palyginti su kitais kraštais) milijonierių — jų jau buvo ten skaitoma tūkstančiais, o ne šimtais, kaip seniau, ir darbininko minios, skaitomos jau milijonais, o ne šimtais tūkstančių, kaip seniau. Bet milijonieriai neturi reikšmės masinių produktų vartojimui. Kita vertus, tokia visuomenės struktūra liudija, kad nyksta savarankaus darbo žmonių kadrai. Ne kaimo gyventojų daugumas virsta nuo svetimos privačios valios priklausomais samdiniais. O trustų ir sindikatų tvarkytojai, valstybės ar šiaip bendros visuomenės valios mažai arba ir visai neprižiūrimi, buvo įgiję pernelyg didelės įtakos ekonominiam gyvenimui (tolimesnėms išdavoms ir kitoms gyvenimo sritims). Vyksta vadinamasis kapitalizmo peraugimas. Jis pats pakerta tuos pagrindus, kuriuose buvo išaugęs ir nematytai darko visą gyvenimą. Taip peraugęs kapitalizmas suduoda sunkius, jei ne mirštamus, smūgius ir liberalizmui, su kuriuo seniau jis gan glaudžiai daugely kraštų buvo suaugęs.

Buržuazijos ir kapitalizmo pradinėse plėtros stadijose liberalizmui smarkiai ir sėkmingai užkariaujant visuomenės ir vals-

tybės gyvenime vis naujas pozicijas, šie dėsniai buvo laikomi ekonominio gyvenimo kertiniais akmenimis: privatė (daugumo gyventojų) nuosavybė, laisvė ir galimumas darbą ir verslą pasirinkti, gausūs savarankaus darbo ir verslo gyventojų kadrai, laisva ūkio srity konkurencija ir iniciatyva. Čia įsimaišė liberalizmo kadaise be atodairos peršamas ir XX š. pasirodęs tiek pragaištingas[6]) valstybės nesikišimas į ūkio reikalus.

Kaip gi dabar yra su šiais reikalais Amerikoje? Nuosavybė peraugusio kapitalizmo naikinama. Sakysime, vien Fordo Detroit rajono fabrikuose gerais laikais dirbo, rodos, apie šeštadalis milijono darbininkų, neskaitant jų šeimos narių. Taigi reiškia, kad apie 150.000 žmonių neturi tokios nuosavybės, kuri sudarytų pagrindą jiems ir jų šeimoms pragyventi. Jie gali turėti ne vien baldų, dviračių, automobilių ir t.t., bet dargi ir nuosavų namukų su žemės sklypeliais. Bet ne iš to jie gyvena, o iš samdomo darbo svetimoje įmonėje. Vadinas, jie nesudaro savarankaus darbo ir verslo gyventojų kadrų. Amerikoj labai smarkiai išaugusios privačios didžiausios įmonės ir šiaip įvairios akcinės organizacijos, vadinamieji sindikatai, trustai ir kt. labai žymiai sumažino tikrų[7]) savininkų kadrus Amerikoje. Tai turi ne vien didelių ekonominių, bet ir psichologinių pasėkų.

Kai kurie sindikatai ir trustai Amerikoje yra pasiėmę tvarkyti ištisas ūkio šakas. Vadinas, tose šakose jau paneigiamas laisvas ūkiškos konkurencijos principas, ir lieka privačio monopolio padėtis. Kadaise liberalizmas (ideologinis jauno kapitalizmo visuomeninis ir ekonominis mokslas, savo jaunystėje turėjęs universalumo pretenzijų) kovojo prieš tiesioginį valstybės kišimąsi į ūkio gyvenimą. Dabar privatūs žmonės ima vien savo žinion ištisas ūkio šakas; visuomenės bet kuri įtaka tose srityse

---

[6]) Daugely kraštų (ryškiausiai J. Valstybėse) dėl to susidarė visuomenės gyvenime lyg tam tikra tuštuma ir vieton valstybės (ar šiaip organizuotos visuomenės valios) ūkio srity ėmė diriguoti ir sauvaliauti įvairūs monopolinio pobūdžio sindikatai ir trustai. Kita vertus, kiek reikalinga yra valstybinė (ar šiaip organizuota visuomeninė) sąmoninga tvarkomoji valia ūkio gyvenime, tiek pragaištingas yra mechaniškas kišimasis į labai dabar sudėtingą ūkio gyvenimą ir noras primityviomis (lig policinių imtinai) priemonėmis keisti ūkio gyvenimo eigą.

[7]) Vadinas, tokių savininkų kadrus, kurie iš savo nuosavybės, iš savo savarankaus darbo gyvena.

naikinama. Trustui monopolizavus tą ar kitą ūkio šaką, dažnai, jau niekas be jo žinios savarankiškai negali reikštis toje ūkio šakoje; jokia nauja įmonė atsirasti nebegali.

Nyksta taip pat galimumas savo noru pasirinkti tą ar kitą darbą arba verslą. Vadinas, peraugęs, ypač Jungtinėse Valstybėse, kapitalizmas naikina privačią nuosavybę, labai mažina savarankaus darbo ir verslo gyventojų kadrus; monopolizuodamas atskirų privačių asmenų naudai įvairias ūkio šakas, pašalina iš ūkio gyvenimo laisvą konkurenciją tų atskirų asmenų naudai, suvaržo lig minimumo laisvą iniciatyvą ūkio ir kitose srityse ir t.t. Žodžiu, de facto paneigia tuos pradus ir pagrindus, kuriuose jis (ir dar labiau liberalizmas) savo jaunystėje augo ir stiprėjo.

Tačiau, tvirtinama, kad tasai Amerikos kapitalizmas turįs didelių laimėjimų pramonės technikizacijos ir racionalizacijos srityse. Ar iš tikrųjų jis čia turi didelių nuopelnų, jei iš viso nuopelnų turi? Juk jau pati dabartinė absurdiška Jungtinių Valstybių būklė su prekių perteklium, su badaujančiais milijonais bedarbių, su skurstančiais farmeriais, kurie nebežino kur dėti savo gaminius, su kuone kasdieniniais bankų bankrotais, su nelemtu dolerio nuslydimu, su sumišusia visuomene ir t.t. tai griežtai ginčija. Kur čia nuopelnų ieškoti, jei be jų (tų kapitalizmo nuopelnų) jokiu būdu gyvenimas nebūtų buvęs blogesnis už dabartinį.

Technika Amerikos Jungtinėse Valstybėse, kaip ir daugelyje Vakarų kraštų, paskutiniais dešimtmečiais tikrai labai smarkiai išaugo bei patobulėjo. Svarbesniuose Amerikos fabrikuose, statybos darbuose ir pan. lig karo atsakingesni darbai dažniausiai buvo Europos technikos personalo žinioje: belgų, švedų, prancūzų, anglų, vokiečių ir t.t. Mažų Europos kraštų, kaip Švedija, Belgija ir kt. pramonės technika nestovėjo žemiau už amerikonų įmonių techniką. Skyrėsi tik įmonių didumas. Vadinas, milžiniškų sindikatų ir trustų susidarymas nebuvo būtinai reikalingas sparčiam technikos tobulėjimui.

Tiesa, vadinamoji darbo racionalizacija įmonėje Amerikoje yra toliau nužengusi, negu Europoje, lig tailorizmų, fordizmų ir pan. sistemų plataus pritaikymo praktikoje. Apie darbininko darbo judesių racionalizaciją (taupant laiką ir jėgas), apie darbų mechanizaciją, štandarizaciją Amerikoje, ypač Fordo įmonėje ir

t.t., mes visi daug esame girdėję ir prie tų dalykų čia nesustosiu. Tokia darbų „racionalizacija“ tikrai labai žymiai padidina žmogaus darbo produktingumą. Ryškiausias to pavyzdys ta pati Fordo įmonė, gaminusi seniau lig milijono pigių automobilių per metus. Fordo fabrike ir darbo diena neilga. Pasakojama, kad jo įmonėje geros ir higieniškos darbo sąlygos. Tačiau drauge pastebima, kad jo fabrike darbininkai greit „nusidėvėja“, nors ir higieniškos darbo sąlygos ir neilga darbo diena. Mechanizuojant bei „racionalizuojant“ darbus ir visą įmonę, pamirštami žmogaus gyvieji reikalai. Žmogus traktuojamas, kaip negyvas daiktas, kaip įmonės veikimo viena sudėtingųjų pasyvių dalių. Žmogus ten per daug virsta vien objektu, per daug sumechanizuotas ir sunegyvintas. Tai yra griežtai priešinga pasaulio kūrybos keliams ir žmogaus prigimčiai su jo laisva valia ir kūrybos dovana bei iniciatyva. Tokios negyvos, kraštutinai mechanizuotos „racionalizacijos“ keliu eidami baisiai nusidedame žmonijai ir visam pasauliui. Tiesa, dar daug biauriau už fordus, morganus ir hooverus į žmogų žiūri bolšerosai. Bet tai nepateisina pirmųjų.

Iš to, žinoma, nereikia daryti išvados, kad iš viso yra smerktina ūkio srity racionalizacija. Ji reikalinga. Tik tatai labai nelengvas dalykas, kuris gali ir turi augti su organiška žmogaus kūryba ir kurio negalima vykdyti primityviais mechaniškais („amerikoniškais“) būdais, nors jais laikinai ir pasiekiama (žmogaus asmenybės kaštu) tam tikrų medžiaginių laimėjimų. Apie bolševizmą dėl jo biaurumo aš čia nė nekalbu.

Kaip matome, didžiosios Jungtinės Valstybės, turinčios milžinišką teritoriją ir milžiniškus gamtos turtus, energingus darbščius gyventojus, dėl karo nenukentėjusios ir t.t. ir t.t. savo pasielgimu yra prisidėjusios prie pasaulinės krizės paaštrėjimo. Europoje didžiausiu kaltininku be Bolšerosijos yra, be abejo, Vokietija. Lyg sekdama Jungtinių Valstybių pavyzdį, Vokietija pirma (tarp didžiųjų Europos valstybių) pradėjo labai kelti muitus įvežamoms prekėms. Įsismaginusi šiuo keliu ji nuėjo labai toli — pradėjo nustatinėti draudžiamuosius importui muitus, vėliau vis gausiau ir kontingentus. Smarkiai suvaržė kreditus, vėliau ir valiutos judėjimą. Tiesa, šiuo keliu jau nuėję daugelis kraštų. Bendras dabar pasaulyje vaizdas: muitų importojamoms prekėms kėlimas lig draudžiamųjų muitų įskaitytinai, kai kurioms pre-

kėms importuoti dargi kontingentų įvedimas ar jas įvežti draudimas; imigrantų neįsileidimas; svetimšalių darbo teisių varžymas; buvusi didelė (ypač J. Valstybėse) kredito infliacija ir paskui daugume kraštų įvairūs valiutiniai ir apskritai kredito srities suvaržymai, bankų ir kiti bankrotai ir valiutų bei kredito srities pairimas; įvairios infliacijos; ta ar kita valstybės priežiūra įvairioms ūkio šakoms; eksporto srity vis aštrėjanti atskirų kraštų konkurencija ir daugelio eksporto šakų stiprus rėmimas valstybės tiesioginėmis priemonėmis; valstybių ir ūkio įmonių deficitai; krintančios prekių ir labiausiai žemės ūkio gaminių kainos; ūkininkų gerovės greitas mažėjimas; vidutiniųjų gyventojų sluoksnių apskritai menkėjimas ir bendras Vakaruose savarankaus darbo ir verslo žmonių kadrų mažėjimas; įvairių prekių pertekliai, negalimi be nuostolių likviduoti; bedarbių[8]) vis augančios masės, vartotojų perkamosios galios bendras nuolatinis mažėjimas; bendras pusiausvyros tarp gamybos ir vartojimo griuvimas bei kainų santykių suirimas ir t.t.

Žodžiu, dabartinė krizė nematytai aštri ir gili. Be to, ši krizė palietė visą pasaulį; vienus kraštus smarkiau, kitus mažiau, bet išimčių nėra. Tokios visą pasaulį apimančios ekonominės krizės dar nebuvo. Be to, kaip dabar visi pripažįsta, vyksta ne vien ekonominė, bet politinė, kultūrinė ir apskritai visų gyvenimų sričių krizė.

Ekonomistai šios krizės metu pasijuto esą bejėgiai. Bemaž visos jų nukaltos (kaip dabar vis labiau aiškėja — dirbtiniu kabinetiniu būdu) ekonominės doktrinos ir „geležiniai“ dėsniai braška ir griūva, it kortų nameliai. Dabar aišku, kad ūkio gyvenimo reiškinių negalima tirti ir svarstyti izoliuotai nuo viso kito gyvenimo, kad ekonominio gyvenimo dėsniai ir raida dar blogai pažinti, kad negalima žmogų (kad ir juodadarbį darbininką) laikyti vien ūkio objektu, juo labiau vien priedu prie mašinos. Pasaulinės ekonominės konferencijos, kaip vis platesnė visuo-

---

[8]) Amerikai bedarbių milijonai buvo naujiena. Daug kas, tarp jų ir b. prezidentas Hooveris pradžioje dargi mėgino šį reiškinį neigti. Tačiau tas nedarbas ūmu laiku tiek išaugo, kad buvo jau neįmanoma jo neigti. Europa su tuo reiškiniu seniau ir geriau apsipratusi ir tam tikrose ribose (viešųjų darbų, pašalpų ir t.t. keliais) jį tvarko. Amerikiečiai gi dėl šio reiškinio yra sumišę ir nebežino, kas daryti.

menė pradeda suprasti, nepajėgia prie krizės klausimo prieiti iš esmės. Jos dar gi kai kada sudaro žmonijai tam tikro pavojaus. Per daug egoistiškai daugelis kraštų žiūri į reikalą ir per daug vien šios dienos akimis[9]). Dažnai kits kitą nori apsukti (nevartoju griežtesnio žodžio apgauti); stipresnis nori nuskriausti silpnesnį; vieną kalba, kitą mano, o iš viso ir mažai ką iš esmės išmano. Apskritai nesveikai yra tų konferencijų „psichologija" pakrypusi.

Tuo gi tarpu pasaulinė krizė yra tikrai aštri. Kai kurios šių dienų gyvenimo aplinkybės tą krizę daro itin pavojingą. Ši krizė yra ne vien ekonominė, bet visų gyvenimo sričių krizė; yra palietusi ne vien visus pasaulio kraštus, bet ir bet kurio krašto (ypač Vakarų) visus gyventojus: ūkininkus, žemės ūkio darbininkus, inteligentus, miestų buržuaziją, miesto proletariatą ir t.t. Žmonių nervų jautrumas yra dabar padidėjęs. Naujų įspūdžių, pramogų, geresnio gyvenimo norai visur labai pakilę. Inteligentų pasauly priskaitoma jau bemaž milijonai; žinoma, dar daugiau yra pusinteligenčių. Tuo pačiu yra labai pakilęs reagavimo intensyvumas į tuos ar kitus gyvenimo reiškinius. Be to, ir greičiau reaguojama. Moderniniai gi susisiekimo patobulėjimai, tarp jų pašto, telegrafo, telefono ir radio patobulėjimai, laikraščių išsiplėtimas, kino, įvairių organizacijų išaugimas ir t.t. visa tai padeda skubiau ir smarkiau į gyvenimo reiškinius reaguoti. Tai drauge daro dabar galimą atskirų gyvenimo sąjūdžių smarkesnį įsigalėjimą, negu bet kuriais kitais laikais; drauge dabar galima lengviau išjudinti ir sukelti įvairius žmogaus primityvius instinktus, tarp jų ir norus griauti arba norus prasimušti kitų žmonių priekin, norus komanduoti kitais žmonėmis. Senas Romos minių obalsis „panem et circenses" dabar smarkiau skamba, negu seniau, ir yra išaugęs įvairesnėmis kryptimis. „Circences" obalsis daugelio psichologijoje dabar dažnai liečia ir politikos ir kitas sritis. Be politinių „circences" daug kam būtų nuobodu gyventi. Tasai nuobodulys gana smarkiai dabar palietė ir daugelio Vakarų kraštų kaimą. Be to, tai yra viena iš didžiųjų priežasčių,

---

[9]) Primintina šioje vietoje, kad dolerio kurso numušimas padidino įvairių tarptautinių spekuliacijų progas ir padidino pasaulinę krizę.

kad kaimiečiai traukia į miestus; o miestai jau keli metai pilni bedarbių.

Primintina, kad vis dar daugėja naujų žaliavos eksporto kraštų. Drauge susidaro naujų ir pramonės centrų pasauly. Tai žymiai keičia bendrą ekonominį pasaulio vaizdą. Apskritai, Europos lyginamasis ekonominis svoris pasauly nuolat mažėja. Įsitraukus visiems pasaulio kraštams į ekonominius tarpusavius santykius padidėjo jų kits nuo kito priklausomybė. Tas ar kitas ekonominis įvykis[10]) net ir labai tolimo pasaulio kampo paprastai tuojau padaro tam tikros įtakos visiems kraštams. Tinkamų gi tarptautinių ūkio reguliavimo organų nėra ir dabartinėmis sąlygomis negali būti. Jie gali išaugti vien organiškai, tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo ir kūrybos keliu. Bet tokios kūrybos dar nematome. Sudarytini gi šiuo metu tarptautiniai ekonominiai reguliatoriai pirmiausia būtų priemonė keliems šių laikų labiau įsigalėjusiems kraštams paspausti (eksploatuoti) kitus kraštus. Bendra pasaulinė būklė dėl to nepagerėtų, o pablogėtų.

Pagaliau, baigdamas šį skyrių, pažymėsiu, jog vis aiškiau matyti, kad jau artimiausioj ateity ūkio tvarkymas bus ne kapitalo turėtojų rankose, o kitų žmonių rankose. Kūrybos ar ardybos žmonių rankose? Štai didelis dienos klausimas. Žinoma, kaip visuomet gyvenime, bus mišrai. Smarkiai šiuose reikaluose pasireikš ir kūrėjai ir ardytojai. Tik klausimas, kurie nulems? Ir mums lietuviams turi rūpėti klausimas, kiek pas mus kūrėjai prašoks ardytojus?

---

[10]) Sakysime: javų geras derlius Argentinoje, pieno gamybos išaugimas Australijoje, medvilnės derlius Jungtinėse Valstybėse, cukraus gamybos padidėjimas Kuboje, angliakasių streikas Anglijoje, Vokietijos muitai, Prancūzijos arba Anglijos importo kontingentai, Sovietų dumpingas ir t.t. ir t.t.

Kultūros krizės klausimu keli pastebėjimai

Buvo jau minėta, kad šiuo metu pasaulis gyvena ne vien ūkiškąją, bet ir politinę bei kultūrinę krizę. Drauge vyksta platus ir gilus senų pažiūrų, idėjų bei vertybių perkratinėjimo ir perkainavimo darbas. Vienose tautose, vienuose gyventojų sluoksniuose ir žmonėse tasai perkainavimo darbas eina intensyviau ir giliau, kituose lėčiau ir paviršutiniškiau, bet jis eina visur. Kas kuria iš naujo savo nepriklausomą gyvenimą (lietuviai), arba kam gyvenimas iš pagrindų sudužo (rusai), tuose tasai senų pažiūrų perkainavimo darbas itin *intensyviai privalo* ir *vaisingai gali* eiti. Bent pas mus lietuvius tasai darbas turėtų būti vaisingas.

Senienų žlugimas gali praverti kelią gyvesniam žmogaus kūrybos reiškimuisi.

S. L. Frankas tikisi, kad „žlungant stabams, kurie buvo sugundę rusų inteligento sielą ir kuriuos dar gana plačiai garbina Vakarai, rusuose susidaro daugiau, negu seniau, progos reikštis gyvai tikybai“. Suprantama, tai gali liesti tuos žmones, kurie yra šio to pasimokę ir supratę iš rusų pastarųjų metų tragedijos ir sąlyga, kad jie nėra pagauti beviltiškumo. Toji tragedija yra tikrai baisinga ir didelė. Iš dalies ji vyksta ne vien Bolšerosijos plotuose. Tos tragedijos ypatingumas, blogio ir aklumo gausumas, visų įprastų gyvenimo normų ir pagrindų išsisiūbavimas stato žmogui tokių sunkių problemų bei reikalavimų, kad žmogus dažnai čia netesi; jų nepakelia. Žmogui kyla stiprių pagundų išsižadėti visų šventenybių ir pasileisti cinizmo ir tuštybės keliais, arba su niuriu atkaklumu įsikabinus į kurios nors senienos skeveldrą, atsigręžti nuo gyvojo gyvenimo ir užsičiaupti savy.

Kas kimba vien į senienas[1]), tam gresia pavojus, jei jis nori tikėti, kad jam nutrūks gyvi žmoniški su gyvenimu ryšiai ir jis užsičiaups savy lyg kevale ir suakmenės. O jeigu jis pasitenkins vien senienų neigimu, tai gali patvirkti ir paskęsti niekšybėse. Aktingiems žmonėms dabartiniais laikais lengva yra išsižadėti bet kurio dvasinio turinio ir virsti cinikais bei palaidūnais. Kita vertus, labiau sąžiningi ir gilesnės sielos žmonės dabar dažnai nutolsta nuo gyvenimo smarkios raidos, virsta jam svetimi ir nesusivokia aplinkumos tikrovėje[2]).

Daug dabar yra senos ideologinės būklės gilaus perversmo žymių. *Sena žmogaus dvasios pusiausvyra baigia gyventi savo dienas.* Senas kontempliatyvus, nayviškai pasyvus tikėjimas darosi mažai įmanomas. Nyksta ir tolygios *„pasyvios"* idėjos bei ideologijos. Reikalingas *aktingas kūrybinis su tikrove susidūrimas.* Žmogaus laisvai valiai reikia konkrečiai reikštis aplinkumos tikrovėje (pasauly), kad augtų žmogaus asmenybė, ir drauge keistųsi bei augtų ir patsai pasaulis. Ateina metas žlugti įvairiems paviršutiniškumams, pramanytiems dalykams bei („gyvatės") kerėjimams. Senas paplokščias humanizmas, „alcheminiai" mokslai ir daug kas kito turi vis labiau nykti, kad *tikras praamžių gyvenimas pradėtų tikriau ir gyviau žemėje reikštis.*

Revoliucijos stabo žlugimas.

Kaip buvo sakyta, dabar pradedama išsižadėti daugelio „didžiųjų" praeities stabų. Vienas tokių rusų, lenkų ir lietuvių inteligentijos didžiųjų stabų yra buvęs revoliucijos stabas. Prieš karą didelė rusų inteligentų dalis buvo stačiai pavergta tikėjimu revoliucija. Rusų tauta (liaudis), tų inteligentų nuomone, kenčia vargą *vien* dėl netikusios ir savo laiką atgyvenusios valdžios. Pati rusų liaudis, tos inteligentijos nuomone, iš prigimties gera, padori ir protinga. Tik viską gadina ta negeroji kaž kaip atsiradusi Rusijos valdžia. Tą valdžią revoliucijos keliu nuvertus ateisią aukso laikai Rusijoje. Su revoliucijos ir politinės laisvės

---

[1]) Ideologijų srity dabar daug kas paseno, nors buvo modernu ir populiaru dar prieš keliolika ar net prieš kelis metus.

[2]) Tai šiandien liečia ir tikybininkus, ir laisvamanius, ir socialistus, ir liberalus, ir konservatorius.

idealu (rusų inteligentų revoliucionierių nuomonėje) sutapdavo viskas — mokslas, tikyba, menas ir privatus gyvenimas; gėris sutampa su kairumu. Abejoti darvinizmo, materializmo ar socializmo tikrumu buvo liaudį išduoti ir didžiausiai nusikalsti. Tikyba ir kiekvivena ne materialistinė ar apskritai ne pozityvistinė filosofija bei ideologija iš kalno buvo laikoma klaidinga ir atžagareiviška.

Pagrindinė rusų pažangiosios inteligentijos kryptis buvo ne į konkretų darbą ir į konkrečiai kuriamą ateitį, o į praeities ir dabarties neigimą (žiūr. skyrių apie rusus). Viskas buvo vertinama pagal revoliucinio radikalizmo kiekį. Išeinamasis psichologinis ruso inteligento revoliucionierio punktas būdavo dažnai liaudies meilė. Tačiau veikimo akstinas paprastai būdavo esančios tvarkos neapykanta. Iš prigimties dažnai švelnaus būdo rusas „narodnik" virsdavo siauru, buku ir pykčio pavergtu fanatiku revoliucionieriu. Ši pastaroji kryptis ilgainiui stipriai įsigalėjo rusų revoliucijoje. Po bolševikiškos revoliucijos daugely rusų yra įsigalėjęs kitas kraštutinumas ir atvirkštumas: visas blogis glūdi kairiuosiuose (kairume) ir jiems reikia taikinti visas galimas bausmes ir visą neapykantą.

1917 ir 1918 m. m. Rusijos revoliucijai vis biaurėjant rusų inteligentų daugumas išsižadėjo savo revoliucinių „idealų". Tačiau tie „idealai" jau spėja pasklisti liaudy, sukeldami joje ne vien aklo linkimo kas tik galima naikinti, bet ir tam tikro pasiryžimo savo nusistatymus vykdyti bei ginti. Tai suteikė didelę jėgą šėlstančiai tuomet Rusijoje naikinimo orgijai ir padėjo susidaryti Bolšerosijai.

Vieno stabo griuvimas sukelia ir įvairių kitų griuvimų žmogaus sieloje. Gali kilti sieloje tikras chaosas. Laikinai žmogų gelbsti toji apsisaugomoji jo prigimties ypatybė, kad tragingiausi, sunkiausiai sprendžiami dalykai nugrimsta žmoguje į pasąmonės patamsio sritis. Bet tuomet ilgainiui paliečiami ir patys gilieji žmogaus prigimties pradai. Žmogaus gyvybės versmės susidrumsčia.

Kitas inteligentų stabas tuo tarpu dar yra kiek gaivesnis už revoliucijos stabą. Tai politinio fanatizmo stabas. Rusų revoliucijos eiga dar ne visų pamiršta. Kaip atsimename, XIX šimtmety ir XX š. pradžioje rusų inteligentų daug tikėtasi sukelti revoliu-

cijai ir nuversti caro valdžiai. Šimtai ir dargi tūkstančiai inteligentų, — o tarp jų būta daug švelnios sielos ir kilnios širdies žmonių, neretai gabių, kai kada talentingų žmonių, — dėl revoliucijos ir politikos stabų aukodavo ir savo gyvybę ir eidavo į kartuves, į katorgą ar ištrėmimą, išsižadėdavo ramesnio gyvenimo, šeimos, turto, savo mėgiamų mokslo ar meno srityse darbų. Antras šito etapas. 1917 m. pabaigoje įsigali Rusijoje bolševizmas. Ir kilnesnės dvasios anų laikų (lig 1917—1918 m.) revoliucionierių gal daugiau žūna nuo bolševikų teroro, negu kitų rūšių žmonių. Pačiais didžiaisiais bruožais rusų revoliucijos raida panaši į prancūzų ir į kitų revoliucijų raidą. Kova su priespauda, kilnių idėjų propaganda, laukiamos revoliucijos sužavėtų žmonių pasiaukojimai pradžioje ir . . . *mokslo ir proto triumfui* („gyvatės“ arba alchemijos triumfui) ir laisvei, lygybei ir brolybei pasauly įgyvendinti biauriausios prancūzų vadinamosios didžiosios revoliucijos žudynės ir šlykštybės, keršto, žiaurumo ir neapykantos sadistiškas išsiveržimas ir ūkiško gyvenimo griovimas. Panašiai būta ir anglų Kromvelio laikų revoliucijoj. Dievobaimingi ir padorūs pūritonai, Dievo vardą minėdami, kardu žiauriai naikino kitaip manančius.

Vadinas, vis to pat varianto pasikartojimas: varianto apie didvyrius ir pasišventėlius, kurie[3]), geisdami įgyvendinti žemėje gražiausią tvarką, atnešti žmonėms didžiausią laimę ir juos pataisyti, virsta revoliucijos metu laukiniais žvėrimis, kurie naikina žmones, griauna gyvenimą ir daro didžiausias neteisybes.

Tad pagrindinis dalykas yra ne tas, kokius politinius ar socialinius idealus ketinama įgyvendinti, o *pats to įgyvendinimo būdas* ir (bemaž nepriklausomai nuo politinio turinio) *morališkai gyvenimiškas santykis su tikrybe.*

Tai liečia ne vien vadinamąsias revoliucijas iš apačios, kai sukeliamos nuskriaustųjų ar šiaip nepatenkintųjų minios. Panašią tragediją, panašų žmogaus mindžiojimą ir iškoneveikimą matome ir tikybiniuose karuose: gugenotų naikinimas ir šv. Baltramiejaus naktis; maurų Ispanijoje naikinimas; liuteronų su katalikais karai Centro Europoje; mahometonų karai, kuomet dažnai buvo išžu-

---

[3]) Tiesa, revoliucijos ruošos stadijose, kaip buvo minėta, pirmiausia žūsta kilnesnės širdies žmonės, o besieliai daugeliu atvejų išlieka.

domi pagalviui kuone visi nugalėti priešai; Petro I Žiauriojo kovos su sentikiais ir pan. Tą patį matome ir senas tvarkas atstatant: komunos numalšinimas Paryžiuje; Burbonų restauracija Prancūzijoje; Pilypo II ir hercogo Albos karai; rusų baltasis 1918—20 m. m. sambrūzdis[4]); katalikų reakcijos XVI—XVIII š. š. darbai; Vatikano[5]) biurokratijos noras valdyti visą pasaulį ir varu vykdyti savo užsimojimus, laužant gyvąjį gyvenimą ir „humunculusinant" žmogaus asmenybę su laisva valia ir kūrybos dovana.

Politikos stabo griūvimas.

Politikos stabo griuvimas reiškia, kad žmonės liaunasi tikėję tai, kad galima sugalvoti tokią tobulą politinę bei visuomeninę tvarką, kurią staiga ir ištisai įgyvendinus (visi karštuoliai čia svajoja — varu, griežtomis priemonėmis įgyvendinus), tuojau pranyks žemėje visas blogis ir pražys teisybė, grožis ir gėris.

Tobulesnė visuomeninė tvarka auga vien tautos[6]) kūrybos darbų eigoje ir išdavoje. Tautai augant ir gyvėjant, savo kūryba kylant, jos gyvenimui turtėjant, įvairėjant, gražėjant ir vis gelmingesniu, prasmingesniu ir *tikresniu* virstant, be to ir naujiems gyvenimo (ir kūrybos — tai viens nuo kito neatidalijami dalykai) galimumams prasiveriant, augs ir tobulės tos tautos ir politinė bei visuomeninė tvarka, kaip jos gyvenimo ir kūrybos organinis padaras.

Suprantama, žiūrint amžinybės, žiūrint žmogaus pagrindinių gyvybės reikalų, pagrindinės buvimo esmės, dargi ir tokia patobulėjusi tvarka nėra žmogaus galutinis tikslas. Tai yra vien jo gyvenimo šiame pasauly laikinė, bet tuo tarpu privaloma svarbi

---

[4]) Generolai Slaščevas, Škuro ir keli kiti rusų baltojo sambrūzdžio vadai elgėsi grynai bolševikiškais metodais ne vien su suimtais savo priešais bolševikais, bet ir su taikiais ramiais gyventojais — plėšė turtą, kankino ir žudė vyrus, moteris, senius ir vaikus, žagino moteris ir t.t. Apie tai vienas baltųjų vadų yra pasakęs: „šventųjų pradėtas darbas buvo baigtas banditų".

[5]) „Vatikanas" ne tikybos sukurtas, o tik šalia tikybos išaugusi įdomi savotiška organizacija. Po karo „Vatikane" vis labiau reiškiasi tendencijų subiurokratinti (suvatikaninti) visus dvasiškijos kadrus visame katalikų pasauly.

[6]) Netenka pamiršti, kad tauta, kaip gyvas žmonijos organizmas, yra antipodas minios, šio mechaniško žmonių kaupinio.

aplinkybė (sąlyga). Be valstybės, be visuomeninės tvarkos ir be tam tikros prievartos neįmanomas dabar ir *numatomoj* ateity žmogaus gyvenimas žemėje. Tačiau, tai nėra nė žmogaus gyvenimo pagrindinis tikslas, nė sau tikslas, kuriam visas kas galima būtų aukoti (žiūr. nomado ir žemdirbio skirtingas į gyvenimą pažiūras).

Kita vertus, nors tai ir nėra žmogui stabas, bet vis dėl to yra be galo svarbus dalykas. Žmogui norint gyvai konkrečiai dalyvauti kūryboje, norint keisti patį šitą pasaulį, siekiant Naujo Pasaulio ir Tikro gyvenimo, būtina gerai įsitaisyti savo Namus savo darbų arenoje, žemėje. Žmogus gyvena ne vien medžiaginiame pasauly, bet ir medžiaginiame. Tad jis turi visą ką, visą konkretumą tinkamai įvertinti ir daryti vis palankesnę aplinkumą savo kūrybai, gyvybei ir asmenybei reikštis bei augti.

Šiame mūsų gyvenamame pasauly, tik kuriamame, bet dar nesukurtame, niekį jau griežtai neigiančiame, bet tikros konkrečios gyvybės (buvimo) dar tik siekiančiame, dar reliatyviame ir sąlyginiame, žmogus privalo krypti į vis konkretesnės kūrybos ir į vis tikresnės gyvybės kelius ir sugebėti vis geriau, vis tobuliau rinktis tinkamų savo uždaviniams įgyvendinti priemonių. Jis jas vertins vis labiau iš esmės ir pagal jų tinkamumą gyvenimo reikalams, žiūrėdamas vietos, laiko ir visos kitos aplinkos reikalų. Nedirbs jis tuomet visokių stabų, sekdamas didįjį Dievo Gyvojo įsakymą: nekurk sau kitų dievų be Manęs, nekurk gyvenimui svetimumų! Ir nebus jam dėl to ir reikalo jų išsižadėti su sielvarta ir sielos sudrumzdimu.

Ne svetur, bet savyje išganymą surasime.

Mes pirmus kelerius po karo metus, kaip rusai prieš karą, manėm ir svajojom, kad Vakaruose jau yra visai tvirti pagrindai kultūrai ir žmoniškumui augti ir klestėti, kad ir Lietuva greit įeis į tų taikių, kultūringų, sveikos kūrybinės linkmės Europos tautų tarpą[7]). Tiesa, atskiros mūsų visuomenės srovės to Eu-

[7]) Dar tiek maža tuomet turėjome savo išaugintų jėgų, jog tasai tikėjimas mums buvo reikalingas drįstant nepriklausomą gyvenimą kurti. Nuo to laiko mes vis dėl to jau tiek savy paūgėjome, kad dabar galime jau labiau atviromis akimis į gyvenimą žiūrėti ir jį realiau vertinti; jau didesnius gyvenimo sunkumus pajėgiam pakelti.

ropos sveikumo bei gerumo ieškojo ne vienodomis kryptimis — tai liberalizmo, tai klerikalizmo, tai socializmo, tai estetizmo, tai „grynojo“ mokslo ir t.t. srityse. Tačiau mūsų daugumas manė, kad iš tos ar kitos Vakarų versmės tas gėrybes bus galima semtis pilnomis rieškučiomis. Dabar ateina nusivylimo laikotarpis. Bet turime vengti rusiško kraštutinumo. Jei toli gražu ne viskas gera Vakaruose, tai dar nereiškia, kad ten iš viso nieko gero nėra, kad ten vien blogis yra. Teisybė yra kaž kur vidury tarp šių dviejų kraštutinumų. Greta blogio, greta kvailumo, dažnai ir niekšybės, nemaža yra Vakaruose ir gražaus, gero. Tad turime mokėti gerai atskirti, kas gera ir kas bloga. Blogo vengti, gero *ir mums tinkamo* (kas svetur gera, nevisuomet mums gera bus) imtis sau, prisiauginti ir savo gero.

Gyvename tarp Rytų ir Vakarų. Tiesa, tą patį tvirtina ir rusai. Bet pati Rusija, tai jau tam tikri Rytai. Tad mūsų tvirtinimas teisingesnis. Be to, mes patys — Vakarų tauta, nors ir skiriamės nuo kitų Vakarų tautų (žiūr. apie tai toliau). Mes lyg iš kalno, ar iš kokio centrinio punkto galime žvelgti į Vakarus ir į Rytus. Be to, po ilgo tautiško[8]) snūduliavimo mes iš naujo kuriame savo kultūrą, savo nepriklausomą (tikra, plačia ir gilia žodžio prasme) gyvenimą. Drauge gi su kitomis tautomis mes pergyvename ir bendrą žmonijos gyvenimo krizę. Vadinas, esame ir laikų kryžkely, persilaužime. Tad tikrai lyg iš aukšto kalno galime žvelgti į visą žemės bei žmonijos gyvenimą ir aiškiai pastebėti didžiuosius žmonijos gyvenimo kelius; juos įvertinti; atskirti kas yra stambaus ir kas smulkaus gyvenime; kas pastovus ir kas trumpalaikis, pereinamasis dalykas; geriau už kitus galime pažinti, kas gėris ir kas blogis; tinkamus saikus surasti visiems tiems dalykams įvertinti ir, pagaliau, šio pasaulio daiktus tikrais vardais pavadinti.

Nuo karo metų mūsų patyrimas padidėjo. Savo kailiu pažinome, pavyzdžiui, bolševizmo biaurumą bei šlykštumą. Girdėjome ir kaip Vakarų kultūros žmonės jį smerkė ir smerkia. Atsimename Makdonaldo išsireiškimą apie bolševizmo „bezdžio-

---

[8]) Mūsų žmonės daug dirbo ir nudirbo lenkų, rusų, vokiečių ir apskritai žmonijos kultūrai. Bet mes apsileidome savo lietuviškame kultūros darbe ir tai tiek, kad pradėjome jau nudžiovinti savo tautos gyvybės versmes.

niškas grimasas ir elgesį". Su ironija Vakarai kalba apie Bolšerosijos „aziatišką socializmą". Europos gi buržuazija (liberalai), klerikalai ir konservatoriai dažnai žiūri su neapykanta, su panieka, kai kada ir su baime dargi į savo Vakarų socializmą.

Ir ką greta šio praktikoje matome? Europos teisėtumo, kultūros, bažnytinių ir kitų tradicijų atstovai ir laisvių skelbėjai, medžiaginių dienos interesų[9]) vedami, su lengva širdim tiesia ranką Maskvos „bezdžioniškiems socialistams".

Kad kaimyninės valstybės užmezgė su Bolšerosija santykius, yra kuo paaiškinti ir dargi pateisinti, ypač mažesnėms valstybėms, nors vis dėl to ir joms gėdos dar pasilieka. Bet jokia didžioji Vakarų valstybė nėra turėjusi moralės teisės[10]) įeiti į oficialius santykius su Bolšerosija — nė Vokietija, nė Anglija, nė Italija, nė Prancūzija. Tačiau jos dažnai santykiuose su bolševikais viena kitai užbėga už akių, bijodamos, kad rusų tautos kraujo ir gyvybės[11]) didesnė duoklė gali tekti kitam. Tiesa, pirmais keliais po karo metais Vakarai kai kada kiek bijodavosi savo žmonių (išėjusio iš pusiausvyros proletariato, kairiosios

---

[9]) Dargi tuose dienos medžiaginiuose interesuose dažnai apsirikdami. Gobšumas, baimė, kad kaimynai už akių Bolšerosijoje neužbėgtų, sudrumsčia protą ir kliudo susivokti dargi siauruose medžiaginiuose dienos reikaluose ir iš santykių su Bolšerosija Vakarai paprastai turi neigiamą balansą.

[10]) Gyvenimas artinasi prie laikų didesnės žmogaus atsakomybės už savo veiksmus, negu seniau; esminės atsakomybės už bendrą savo veiksmų ir savo gyvenimo išdavą.

[11]) Bolšerosijos milionai mirę badu. Kiti milionai dar mirs badu. Gyventojų milžiniškas daugumas (daugiau 90%) ten yra beteisių vergų padėty. Jų dalis (ne būtinai kaž kokie reakcininkai, kaip šlykštybės tarnai à la Maksim Gorki, Romain Roland, Bernard Schaw*) ir kiti panašūs skelbia) iš viso netur jokių teisių — lyg teisės turėti šeimą, valgyti ir gyventi įskaitytinai. Rusų maisto gaminių eksportas buvo ir yra vykdomas, atimant daugeliui žmonių paskutinį duonos kąsnį ir dažnai pasmerkiant juos bado mirčiai. Eksportinis miškas kertamas panaudojant labai dažnai žiauriausius privalomus darbo būdus. Daugelis dešimčių tūkstančių žmonių tuose darbuose mirė nuo nepakeliamo nuovargio, bado, šalčio, ligų, nusižudymų ir nužudymų. Apskritai Bolšerosijos eksportas paremtas ne vien jos kuone visų gyventojų (daugiau 90%) baisiomis kančiomis, bet ir begale nužudytų ar dėl nepakenčiamo gyvenimo mirusių žmonių.

---

*) Šie du iš dalies paklydėliai ir pakrikėliai.

inteligentijos, įvairių miesto drumzlių), kurie simpatizavo bolševizmui, dažnai visai kitaip jį įsivaizduodami, negu Bolšerosijos tikrybė. Iš dalies ir ši baimė stūmė Vakarų valstybes į santykius su Bolšerosija. Tačiau pagrindinis akstinas čia būdavo ne ši baimė, o baimė pražiopsoti tariamų naujų pasipelnymų galimumus.

Nors bolševikams ir didelius pinigus išeikvojus nesisekė „pasaulio gaisro" sukurti, vis dėl to ir Vakaruose gyvenimo požemiuose kaista ir apsčiai rūksta. Ir Vakarai nesugeba to tvirtai sustabdyti.

Apskritai, žymiai kitaip mums šiandien išrodo Europa, negu seniau. Mes gerai jau patyrėme, kad, sakysime, Tautų Lyga dar nėra aukštoji įstaiga, o vien didelė ir brangi įstaiga. Kita vertus, yra didelis reikalas, kad pagaliau ji virstų tikrai aukštaja tarptautine įstaiga. Matėme, kad didžiausi Europos humanistai ir pacifistai su gražia šypsena moka spausti (yra ir išimčių) ranką žmogžudžių organizacijos atstovams. Žodžio netesėti, pasirašytą sutartį brutaliai laužyti (Vokietija, Lenkija ir t.t.)[12]), faktus biauriai kraipyti (po Bolšerosijos pirmą smuiką čia griežia Vokietija), tai gana paprastas dalykas ir Vakarų „aukštose" sferose.

Mes vis aiškiau įsitikiname, kad svarbiausių, pagrindinių dalykų mes nė Vakaruose, nė kur kitur nepasimokysime, kad tai turime savy surasti ir išauginti, sukurti savo tautos gyvenimu ir darbu. Į Vakarų (juo labiau į Rytų) mokslo, meno ir politikos „žvaigždes" mes jau kitoniškiau žiūrime, negu prieš keliasdešimts ir dargi, negu prieš dešimtį metų. Mums jau į akį krinta, kad Vakarų gyvenime per daug pradėjo reikštis tuštumas ir mažaprasmingumas. Jau dažnai mums keista ir koktu būna klausytis ne vien bliumų, stalinų ir hitlerių, bet ir įvairių hooverių, briandų, štrezemanų, mussolinių, lavalių etc. kalbų. O juk tai gabesnių šiandieninių politikų kalbos. Vadinas, kiek jie, mūsų akimis žiūrint, nepriaugę lig dabarties gyvenimo rimties reikalavimų.

Dideli Vakaruose miestai; gerai grįstos gatvės; daug elektros šviesos; o Šiaurės Vakarų ir iš dalies Centro Europoje ir gana

---

[12]) Daug kur antipodės Lenkija ir Vokietija šiuo atžvilgiu parodė tam tikros giminystės. Tuo atžvilgiu jos žymiai skiriasi nuo Anglijos.

švarūs. Dideli namai, vienodos dažniausiai struktūros, iš apačios lig viršaus prikimšti žmonių, pusiau suskruzdėlėjusių. Žmonių minios gatvėse; vis skubinasi, ūžia, jaudinasi, „kovoja" tarp savęs dėl vietos, uždarbio, pramogos. Geidžia vis naujų išorinių įspūdžių, dirksnių vis naujų paerzinimų, smalsumo naujų patenkinimų, lėbavimo ar bent prieinamo ir sveikatai ne per daug kenksmingo „ištvirkimėlio", noro išorėn kaip nors pasireikšti, pasireklamuoti; dažnai ir gobšūs arba trokštą bei ieškąą progos „artimui" komanduoti ar jį nors pastumdinėti ... ir daugiausia tuščiaviduriai. Daugumas tai lyg bręstą kandidatai į būsimus skruzdėlynus; būsimi tinkami naujų stalinų, morganų, hitlerių ir kt. vergai.

Vakarų[13]) „didžiųjų" politikų kalbose mes kadaise ieškojome didžių minčių ir tikrojo rūpesnio žmonijos reikalais; ieškojome į gyvąją kūrybą rodyklių. Dabar tik paskubomis pasiskaitome tas kalbas. Mes dabar beveik tikri esame, kad ten rasime arba oficialius ir nenuoširdžius pareiškimus apie „didžius principus", kuriais daugiau netikima ir kurie niekuomet neįvykdomi, arba demagogiją, arba formalų kokio nors blogio pateisinimą, arba, pagaliau, bejėgumo pasireiškimą. Dažnai dabar dargi per daug tamsiai mes tai įvertiname — kai kam mūsų kuone visa modernė politika, kai kada ir kultūra, dvelkia neišmintingumu, arba niekšiškumu, arba tam tikru vieno ir kito mišiniu.

Žinoma, taip blogai nėra. Bet ir žavėtis dabartiniais „didžiais" pasaulio politikais (konservatyviais, revoliuciniais (socialistiniais ir kitais), liberaliniais, klierikaliniais ir t.t.), visuomenininkais, mokslininkais bei dvasininkais mes jau daug mažiau linkę, negu seniau.

Reliatyvė mokslo, meno ir technikos nauda žmogui.

Negali dabar mūsų, kaip seniau, žavėti ir mokslo pažanga. Kad moksle vien kaip moksle (ypač, kai jis turi pretenzijų visą ką, lig gyvo gyvenimo įskaitytinai spręsti ir teisti) nėra tikros gyvos prasmės, apie tai jau buvo kalbėta (daugiausia skyriuje „gyvybės keliai ir „gyvatės" keliai"). Mes tai vis gyviau pra-

[13]) Ne „Vakarų" gi politikų kalbose ir seniau nebuvo ir iliuzijos ieškoti kokios nors rimtos gyvenimiškos prasmės.

dedame išmanyti. Mes vis aiškiau matome kiek „knygų lobyne" sukaupta įvairių negebėjimų, rūtinos, žodiškų sąvokų be tikro turinio, ir kiek palyginti nedaug ten gyvos minties, gilių bei gaivių nusimanymų, kūrybos skatinimų ir gyvybės impulsų bei akstinų. Kai kada gali pasirodyti, kad tie knygų lobynai[14]) reikalingi daugiausia dresiruoti įvairiems nesugebėliams ir kad tie, kurie tikrai šį tą numano gyvenime ir gali kitus šiek tiek (gyventi) pamokyti, praeina pro šalį tų lobynų.

Modernusis menas taip pat mūsų gyvai nežavi. Daug ten srovių ir srovelių; pasitaiko ir įdomių. Būna ten ir įvairumo, dargi tam tikro ir vertingumo. Pasitaiko aukštos technikos. Ši pastaroji daugiausia ir kinta[15]) bei įvairėja. Tačiau kaž ko mums ten stinga — mes ten ieškome ir nerandame kaž ko paprasto, gyvo, natūralaus, neginčijamo ir esmingo; kaž kokios duonos kasdieninės, kurios mūsų siela vis labiau alksta.

Dar mažiau mus tenkina technikos vis spartėjanti pažanga. Kas iš jos, jei mašina žmogų pavergia ir pradeda jį išprasminti (pas stalinus, fordus ir pan.). Be to, juk šiuo metu sėkmingiausiai vyksta karo technikos pažanga. Būsimuose karuose didžiosios valstybės galės naudotis dešimtimis (arba ir šimtais) tūkstančių karo lėktuvų, bent dešimtimis rūšių įvairių nuodingų

---

[14]) Netenka ir čia kristi į kraštutinumą. Smerkiant įvairias bergždžias knygas (knygų makulatūrą), netenka elgtis taip, kad neišeitų pagal vokiečių patarlę — drauge su vandeniu iš tynelės išpilamas ir kūdikis. Šiais laikais, kaip ir kitais, vadinamoji plačioji publika vertingesnių knygų mažai skaito. Daugiausia skaito įvairius nuotykinius ir lytiškų erzinimų krypties romanus bei apysakas, agitacines brošiūras, ar kitą panašią makulatūrą. Be to, laikraščiai (jie gi daugiausia atpalaiduoja skaitytoją nuo reikalo pačiam galvoti) labai pakirto knygos skaitymą. Laikraščiams gi šiek tiek konkurencijos artimiausiais metais gal sudarys radio.

[15]) Yra bendras dėsnis, kad kuriai nors civilizacijai pradėjus nusekti, meno (dažnai ir politinio gyvenimo) technika tobulėja. Tai mes matėme Vakarų Azijos civilizacijose, Hellados ir Romos civilizacijose ir kitur. Rusijos prieškarinio teatro palyginti aukšta technika (operos, dramos ir baleto), greta didelio trūkumo jame rimtų akstinų bei pažadinimų į gyvąją tautos kūrybą, krašte su primityviu kaimu ir su bendru primityviu politiniu gyvenimu, buvo iš dalies rodyklė, kad Rusijos paviršiaus gyvenimas eina be pakankamų organingų ryšių su tautos pagrindinės masės gyvenimu ir kad kai kuriose rusų gyvenimo srityse vyksta tam tikras „peraugimas" su aiškiais dekadanso požymiais.

dujų, patobulintais tankais, patrankomis, kulkosvydžiais ir t.t., o gal ir nuodingais spinduliais, elektros srovėmis, patobulintais kai kurių ligų bakterijų skleidimo metodais ir t.t. Kovojančios kariuomenės labai nuo to viso kentės, bet dar labiau šiaip gyventojai. Jie bus visai bejėgiai nuo to apsisaugoti. Lig tų būsimų karų pradžios yra šiokių tokių galimumų apsaugoti vien žmonių *psichologiją,* žmonių nervus, kad jie pusiau ramiai galėtų gyventi, kol būsimas didysis ateities karas neužklups žmonijos. Tačiau bus negalima tikrai apsaugoti karo rajonų gyventojų nuo būsimo karo baisenybių. Bus galima išnaikinti ne vien ištisus miestus, bet ir ištisas provincijas[16]), sakysime, Vakarų Vokietiją, arba Rytų Prancūziją su Belgija, arba Angliją, arba New-Yorko Štatą, arba Maskvą su apylinke ir pan. Nejaugi apsisaugodama nuo būsimo karo baisybių, žmonija, kaip kurmiai sulįs į požemius, į katakombas, ruošdama savo gyvenamuosius butus vien po žeme, arba lygiai išsisklaidys po visą žemės paviršių, kad niekur nebūtų didelio gyventojų tirštumo, turėdama vilties, kad artimiausiu laikotarpiu karo technika dar tiek nepatobulės, kad galima būtų didesnę žemės paviršiaus dalį padengti nuodingomis dujomis?

Juk trečias galimumas gal dar mažiau realus — išimti cheminę, elektros, įvairių spindulių ir pan. pramonę ir apskritai chemijos ir kai kurių kitų sričių techniką iš karo ir iš viso iš valstybių ir iš privačių asmenų žinios ir perduoti išimtinon kaž kokių (dabar ne vien nesančių, bet ir nenumatomų) rinktinių humanitarinių, žmoniškų tarptautinių organizacijų žinion („pašvęstųjų“ žmonių).

Šiaip ar taip, šis žaislas (karo dujų, aeroplanų ir t.t. karo technikos tobulinimas) virsta vis pavojingesniu žmonijai daiktu. Jau pati „atsipalaidojanti“ nuo žmogaus mašina virto gana kenksminga žmogui, griaudama ūkio ir visuomenės pusiausvyrą. Su karo technika dalykai yra dar blogesni. Žmonija virsta vis labiau bejėgė prieš augančius jai pavojus iš karo technikos tobu-

---

[16]) Visos dabartinės konvencijos apsaugoti žmonijai nuo būsimo karo baisenybių neturi realios reikšmės. Tai pagal mūsų kaimiečius „su kiauru maišu vėjo gaudymas lauke“. Bolšerosija, Vokietija ir kt. jau dabar pasiryžusios tų konvencijų nevykdyti. Karo gi metu ir kiti kraštai paseks jų pavyzdžiu.

lėjimo. Dabartinė viso mūsų gyvenimo eiga iliustruoja senovės pasakojimą apie magą, kuris mokėjęs iššaukti piktąsias dvasias, bet jų suvaldyti ar atšaukti atgal į nebuvimą nesugebėjęs ir pats pirmasis nuo jų žuvęs.

Taip stačiai mūsų akyse, mums daug ko ir nepastebint, visa keičiasi iš pat pagrindų. Vyksta ne vien ūkio krizė, bet ir viso politinio gyvenimo, mokslo, meno, tikybos, doros, žodžiu, vyksta bendra žmonijos gyvenimo krizė. Idėjos, pasaulėžiūros, mokslo dėsniai (lig pradinių aksiomų įskaitytinai) iš naujo perkainojami. Vieni dalykai atmetami, paneigiami, kiti kitoniškiau vertinami; šis tas ir naujo mėgina gyveniman prasikalti. Be to, kitaip visi tie dalykai derinami. Ir mes, lietuviai, savo gyvenimo ir savo gyvo lietuviško patyrimo mokomi, turime veikliai dalyvauti šiame senų idėjų, senų vertybių perkainavimo darbe ir naujų kultūros dalykų kūrybos darbe. Naujai į gyvenimą turime pažiūrėti, savomis gyvomis lietuviškomis žmogaus akimis.

Gyvenimo didelio persilaužimo laikotarpiu gyvename.

Iš tikrųjų daug kas kinta mūsų laikais[17]), nors apskritai dar daugiausia tarp senienų gyvename. Šiuo metu dargi vadinamame gryname moksle viskas iš pagrindų kinta. XIX š. mokslininkų „senos“ medžiagos[18]) tvirtovė — atomas, amžinas, vientisus ir neskaldomas, suskilo į elektronus ir protonus, kuriuose be nepaprasto judėjimo dabar beveik nieko kito nesugaunama. Atomas dabar skaldomas į dalis, kintąs ir nustojęs savo „amžinumo“. Vienas atomas gali pavirsti kitu, nors išdavų praktikoje šia kryptimi dar labai nedaug pasiekta. Pranyko ir medžiagos bendro kiekio visatoje nekintamumo dėsnis. Tai liečia ir ener-

---

[17]) Žinoma, žmogaus gyvenime visais laikais eina įvairūs kitimai; tačiau mūsų laikais tų kitimų daugiau ir jie riedi greitesniu tempu.

[18]) Vadinamoji pozityvioji filosofija ilgą laiką viso ko pagrindu laikė medžiagą (materiją, iš čia materializmas), o dabar laiko energiją (energetizmas). Tai yra vien „x“ (iksas) ir „y“ (igrekas), nes tikrovėje medžiaga ir energija pasiliko nežinomi ir iksas buvo išvedamas iš igreko, arba atvirkščiai — igrekas iš ikso. Tad pozityviojoj filosofijoje galų gale turime vien $x = y$ ir $y = x$: medžiaga yra tai tas dalykas, kuriame vyksta kitimai, judėjimai (energija), $x = y$; o judėjimas, tai tie kitimai, kurie vyksta medžiagoje, $y = x$.

gijos klausimą. Šių gi „nekintamumų" suradimas buvo vienas didžiausių mokslo laimėjimų XIX šimtmety. Medžiaga, kaip dabar mokslas pripažįsta, gali virsti energija ir atvirkščiai. Be to, ir bendras medžiagos ir energijos kiekis visatoje gali kisti. Tenka pripažinti dėsnį, kad jie (medžiaga ir energija) gali iš kaž kur lyg ateiti į mūsų pasaulį ir iš jo vėl kaž kur trauktis. Keičiasi pačių laiko ir erdvės sąvokų turinys. Ne vien vadinamoji Einšteino teorija apie erdvės reliatyvumą yra įnešusi čia sąjūdį. Jau seniai ir iš pagrindų šie dalykai yra pašliję. Tik Einšteino vardas labiau, negu kitų šios srities mokslininkų, išpopuliarėjęs plačioje visuomenėje. Iš lengvos Einšteino[19]) rankos plačioje publikoje yra pasidaręs dabar populiarūs „kreivos erdvės" posakis. Galima paabejoti dėl to pasakymo turinio „nekreivumo" eiliniam inteligentui. Maždaug prieš metus Einšteinas, aiškindamas kaž kokiems žurnalistams reliatyvumo dalyką, išsitarė, kad gal tai nereikia per daug tiesioginai suprasti; be to, gal būt ne tiek erdvė, kiek laikas yra kreivas. Šiaip gi žinome, kad visų kreiviausias būna žmonių protas.

Dabar kai kurie mokslininkai jau gana rimtai ieško betarpiškų ryšių tarp erdvės ir laiko; toliau — tarp erdvės ir laiko iš vienos pusės ir mechanikos bei matematikos dėsnių iš kitos pusės. Vadinas, moderniškai kreivėti, anot naujų einšteinų, galės bet kas, ir ypač protas.

Žodžiu, drauge su visomis tautomis gyvename tikrai didelį senų vertybių perkratinėjimo ir viso gyvenimo persilaužimo laikotarpį.

---

[19]) Pats Einšteinas savo mintis iš tikrųjų dėsto sunkiai ir nesklandžiai. Tačiau tai, ką jis dėsto, kai kurių rašytojų ir ypač žurnalistų labai išpopuliarinta plačioje visuomenėje.

Dar dėl šių dienų laikmečio

Bendri pastebėjimai.

Kalbant dabartinės pasaulinės krizės klausimu, pažymint kai kurias jos priežastis, pav., kainų[1]) santykių suirimą, nesusiderinimus tarp gamybos ir vartojimo, savarankaus darbo žmonių kadrų mažėjimą Vakarų kraštuose ir pan. buvo pastebėta, kad, kita vertus, ne vien technika ir medžiaginių gėrybių gamyba yra dabar smarkiai išaugusi, bet, apskritai imant, žmonijoje žymiai padaugėjo energijos ir organizacijos patyrimo bei jėgų. Vadinas, galų gale dabartinės ekonominės krizės pagrindinių priežasčių tenka ieškoti ne medžiaginių reikalų srity, o kur kitur. Tad kitame skyriuje trumpais bruožais buvo paliesti žmonijos gyvenimo bendros krizės keli klausimai. Jei šiose pastarosiose srityse žmonija truputį susitvarkytų, tai ekonominė krizė bematant pranyktų. Labai veikiai susilauktume pasaulio ekonominės gerovės didelio išaugimo.

Šiame skyriuje keliais žodžiais paliesiu dar kelis dabarties klausimus.

XX šimtmečio tobulėjime atvirkščiai negu XIX šimtmetyje yra ir ūkio decentralizacijos tendencijų.

XIX šimtmetis dažnai vadinamas garo šimtmečiu. Tikrai, garo varikliai ir garo transportas padarė XIX šimt. didelį perversmą pasaulio ūky. Be to, jie pasižymėjo labai dideliomis

---

[1]) Tai liečia ne vien prekių kainas (ž. ūkio gaminių, įvairios kitos žaliavos, kuro, fabrikatų ir t.t.), bet ir uždarbių kainas (darbininkų ir tarnautojų atlyginimą, laisvų profesijų uždarbius), tarpininkavimo kainas (prekybos, kredito, transporto), mokesčių ir t.t.

koncentravimo tendencijomis ūkio srity ir didelių miestų greitame augime, dargi sausumų gilumose toli nuo didžiųjų vandens arterijų. Tolimesnis susisiekimo tobulėjimas XX šimt. iš dalies turi atvirkščių, vadinas decentralizacijos tendencijų. Šia prasme ypatingai pažymėtina autosusisiekimo augimo reikšmė. Autosusisiekimas mažais ir vidutiniais atstumais vis labiau nukonkuruoja geležinkelius. Pavyzdžiui, autosunkvežimis paima prekę iš gaminamosios vietos ar kito punkto ir pristato ją į jos galutinio paskyrimo vietą (sandėlį, krautuvę ar kur kitur). Tuo tarpu prekę, vežamą geležinkeliu, tenka kuriuo nors kitu susisiekimo būdu pristatyti į geležinkelio stotį, pakrauti į vagoną, vežti geležinkeliu lig tam tikros stoties, perkrauti ten iš vagono į ką kitą ir vežti iš stoties į prekės galutinio paskyrimo punktą. Kiek panašiai yra ir su žmonių važiavimu. Vakarų kraštuose dabar daug kur labai išplėstas plentų tinklas; gerai sutvarkyti ir kiti sauskeliai. Vadinas, keliai visur tinka važiuoti auto. Be to, labai pagerėjo paštas, telegrafas ir telefonas. Labai greitu tempu plečiasi radio. Dėl to daugely Vakarų kraštų dabar bet kuris to krašto kampelis yra patogioje susisiekimo (žmogui, prekei, žiniai) atžvilgiu padėty. Seniau buvęs labai privilegijuotas didžiųjų centrų šiuo atžvilgiu padėjimas dabar vis labiau nyksta. Dargi Nev Jorko, Londono, Paryžiaus ir kit. kai kurios didžiosios gatvės tam tikromis valandomis, dėl per didelių žmonių ir auto susikimšimų atsiduria nepatogiam susisiekti padėjime.

Elektrifikacijos plėtros decentralizacinės tendencijos ūkio srity.

Taip pat iš dalies decentralizuojamai veikia ir elektrifikacijos plėtra. Kai kuriuose Vakarų kraštuose dabar elektrifikuoti ne vien miestai, bet bemaž perdėm ir kaimai. Tokiuose kraštuose tiek miestas, tiek kaimas elektra gali naudotis ne vien apšvietimo reikalams, bet ir virtuvei, retkarčiais ir butui šildyti (tuo tarpu dažniausiai tai dar per brangus būdas butams šildyti), pagaliau ir kaip jėga varikliams. Vadinas, tuose kraštuose bet kuris ūkininkas ir šiaip bet kuris buto naudotojas gali turėti mažą variklį, kurio įsitaisymas nedaug atsieina ir kuriam nebūtinai reikia atskiros patalpos. Bogemijos, Moravijos, kai kur Belgijos ir kai kurių kitų kraštų ūkininkas elektros jėgą vis dažniau dabar naudoja ne

vien kai kuriems savo ūkio darbams (javams valyti, malti ir t. t.), bet ir vadinamosios namų pramonės reikalams (austi ir kitiems darbams). Taip pat ten, kur elektros jėga pakankamai pigi, ir miesto amatininkui patogu naudotis elektros jėga[2]). Vadinas, elektros jėga darosi vis labiau prieinama bet kam, ir tuo būdu ji veikia aiškiai decentralizuojamai ir šiuo atžvilgiu ji gerokai skiriasi nuo garo jėgos. Vidinio degimo varikliai šiuo atžvilgiu yra vidurio pobūdžio.

Visuomeninių organizacijų augimas.

XIX šimt. pabaigoje ir XX šimt. gana žymiai išaugo vadinamasis kooperatyvinis sambrūzdis. Žemės ūkio kooperacija, kaip žinome, daugiausia išaugo Šiaurės Vakarų Europoje. Kooperacija koncentruoja smulkius bei vidutinius vartotojus ir gamintojus. Bet drauge joje yra ir ryškaus decentralizacijos pobūdžio. Ji labai stiprina atskirų smulkių ir vidutinių ūkininkų ar šiaip gamintojų jėgas, ir gerina padėtį vartotojų masių. Kaip matėme (žiūr. sk. „Ūkininkas") dėl žemės ūkio kooperacijos išaugimo Šiaurės Vakarų Europos ūkininko žinion pradeda grįžti visa eilė verslų (žaliavos apdirbimas ar šiaip jos parengimas rinkai, ūkio įvairiomis reikmenimis aprūpinimas, smulkus žemės ūkio kreditas ir pan.), kurie seniau buvo išėję iš jo žinios arba ir iš viso niekuomet jo žinioje nėra buvę. Tie verslai Šiaurės Vakarų Europoje dabar vis labiau grįžta ūkininkų žinion, tik ne individualėn, o kolektyvėn.

Yra išaugę ne vien kooperatyvai, bet ir kitos ekonominės ir šiaip visuomeninės organizacijos lig stambių dabar profesinių sąjungų ir akcinių bendrovių įskaitytinai. Jos daugiausia (atvirkščiai negu kooperatyvai) yra koncentracijos pobūdžio, bet kai kada iš dalies ir decentralizacijos, suteikdamos atskirų smulkių žmonių susitelkimams tam tikros reikšmės.

---

[2]) Elektros kompanijos, savivaldybės ir pan. plačiai naudoja elektrą savo reikalams (didelėms pajamoms gauti) ir dėl to elektros jėga beveik visur yra daug brangesnė, negu galėtų būti be šios per daug smarkios „eksploatacijos".

Švietimo augimas ir inteligentų masės.

Spartaus organizacijų augimo procesas yra susijęs su dviem kitais giminingais tarpusavy procesais — visuotiniu privalomu švietimu Vakarų kraštuose ir inteligentų ištisų masių atsiradimu. Visame pasauly inteligentų pradedama priskaityti kuone milionais. Šiuo metu kai kurie kraštai jau prieina prie visuotinio privalomo technikinio gyventojų švietimo, o Lietuva yra beveik[3]) išvakarėse privalomo visuotinio žemės ūkio švietimo įgyvendinimo.

Sportas. Trauka į gamtą.

Vienas dar neseniai smulkus reiškinys moderniame gyvenime pradeda įgauti jau gana didelės reikšmės. Tai yra besiplečiąs daugume kraštų sportas, ir tas bendras reiškinys, kurį galėtume pavadinti tendencija gyvesniems ryšiams su gamta, arba trauka į gamtą, vadinas, tai yra linkimas daugiau naudotis saulės šviesa, judėjimu šviežiame ore, vandeny, noras matyt aplink save daugiau žalumo, gėlių, bėgimas nuo miesto dulkių, akmenų bei plytų, nuo miesto ankštumo, bildesio, butų ir gatvių tamsos ir kvapų ir pan. į gamtos prieglobstį.

Kadaise vien labai turtingi žmonės važinėdavo į kurortus, jūrų ir kitas maudykles, kalnus, bei miškus. Sportu versdavosi vien atskiri mėgėjai ir t. t. XIX šimt. antroj pusėj sportuoti ir į vasarovietes važinėti plačiau pradėjo ir vidutinieji gyventojų sluoksniai. Dar vėliau pradėjo į tai iš dalies prasti ir žemesnieji gyventojų sluoksniai. Suprantama, dabartinė krizė šį procesą kurį laiką yra pakirtusi. Tačiau, po kurio laiko, krizei pradėjus švelnėti, šis procesas matyti turės išsiplėsti labai smarkiu tempu.

Šis procesas jau gana žymiai atsiliepė modernių namų statybai, bendram miestų planavimui ir tvarkai, pamiesčiuose tam tikrų miestų-sodų (dažniausiai tuo tarpu vien jų užuomazgų) steigimui, masinio naudojimo parkų ir vasarviečių steigimui ir pan.

---

[3]) Vien daugumo mūsų švietimo darbininkų inercija, gyvo gyvenimo bijojimas ir popierinė siela trukdo greičiau žemės ūkio švietimą įgyvendinti.

XX šimtmetį vadina ir energijos šimtmečiu.

Kaip ankstybesnėse knygos dalyse jau buvo pastebėta, XX šimtmetį kai kas ima vadinti energijos šimtmečiu. Tai ir tiesioginе fizinės energijos naudojimo prasme — XX šimtmety žmonės naudoja vis naujas energijos versmes (elektros, vandens ir oro srovių gaminamas; naujų kuro medžiagų vartojimą; mėginimai naudoti saulės spindulių, jūros bangų ir t. t. energiją; vis rimčiau svarstant žemės gelmių šilumos naudojimo klausimą ir t. t.), vis didėjančiame kieky (dabar per metus daugiau tos energijos įvairiems varikliams sunaudojama, negu buvo sunaudota per visą XVIII šimt.), vis įvairesniais būdais ir vis įvairesniems tikslams, ir dvasinės energijos prasme — atsipalaiduoja (gaunant švietimą, nuolat jaudinant nervus ir sužadinant įvairius jausmus bei geismus) ir pasireiškia daug individualės[4]) energijos atskiruose žmonėse ir panaudojama sutelktinė žmonių energija didžiose, glaudžiai sujungtose organizacijose. Tokią, seniau nematytą, energiją matome ne vien fašistų, bolševikų ir hitlerininkų organizacijose, bet daug kur ir koperacijoje ir kitose organizacijose. Primintina šioje vietoje, kad ir modernės valstybės šiuo metu gali imtis tokių uždavinių ūkio ir kitose srityse, kurie buvo visiškai nepajėgtini ne vien senais laikais, bet ir XIX š. antroj pusėj. Be abejo, ateity kai kurių kraštų bei tautų tam tikros organizacijos ir pačios valstybės galės imtis su pasisekimu dar didesnių, negu šiandien uždavinių. Drauge, galima manyti, kad ne visos tautos sugebės tesėti sunkius ateities gyvenimo reikalavimus. Kaip senovės laikais išnyko daugelis tautų, nesugebėjusių laiku pereiti prie naujų ūkio ir šiaip gyvenimo lyčių[5]) arba nesugebėjusių laiku suderinti viduj kylančias priešingas sroves, taip matyt, bus ir ateity. Apskritai, ateity valstybės ir visuomenės galės greičiau, negu praėjusiais laikais, pasiekti didelių tiek konstruktyvių (tei-

---

[4]) Stiprios valios žmonių valstybių ir visuomenių priešaky po karo matome ne mažiau, o gal ir daugiau, negu kitais laikais. Kad kitais atžvilgiais tai ir labai skirtingi žmonės, bet Mussolini, Kemal-Paša, Leninas, Stalinas ir t.t. tai tikrai tvirtos valios žmonės.

[5]) Kai kurios tautos yra žlugusios ne dėl savo vidaus nesugebėjimų, o dėl išorinių nepalnkių aplinkybių; agresingam kaimynui anksčiau išaugus; tos tautos dėmesiui per maža palyginti su agresingais kaimynais, nukrypus į apsiginklavimo reikalą ir pan.

giamų), tiek destruktyvių (neigiamų) išdavų. *Įeisime, matyt, į vis didesnius ne tylos ir ramybės, bet sąjūdžio, didžių ir sunkių pasirinkimų ir energijos reiškimosi laikotarpius*[6]).

Valgio srities evoliucija.

Traukos procesas iš dirbtinumų į gamtą yra lyg pagilinimas tų kitimų, kurie vyksta valgio srityse. Suprantama, tai yra be galo svarbi sritis. Nuo valgomų gaminių rūšies, nuo paruošimo ir valgymo būdo daugiausia priklauso žmonių ir ypač vaikų sveikata. Lig XIX šimt. pabaigos ši sritis mokslo ir visuomenės organizuoto sąmoningo dėmesio buvo beveik visiškai apleista. Tik XIX šimt. antroje pusėje kiek gyviau pradėta rūpintis vadinamais higienos ir šiaip gyventojų sveikatos reikalais, pradžioje gana siaura prasme (kova su limpamomis ligomis ir pan.), vėliau kiek plačiau.

Neapsistodamas ties šiais klausimais pažymėsiu tik vieną šiose srityse momentą. Kadaise (kuone lig XX šimt.) Vakarų kraštų gyventojų valgis darėsi, tariamai, vis labiau dirbtinis. Vadinamoji juoda duona buvo vis mažiau vartojama; kviečiai vis smulkiau malami ir kvietiniai miltai vis labiau atpalaidojami nuo viršutinių grūdo dalių; valgomas buvo kuone vien virtas valgis ir t. t. Vėliau pastebėta, kad toksai valgis ilgainiui darosi žmogaus organizmui kenksmingas. Po kelių kartų dargi neišvengiamas atitinkamų gyventojų sluoksnių išsigimimas. Tokiame „dirbtiniame“ valgy daug ko žmogui trūksta ir ypač įvairių biologinių fermentų; visi dabar tolydžio girdime apie nieku nepakeičiamą vitaminų reikšmę žmogaus organizmui, lecitino, geležies organiš-

---

[6]) Daug daugiau, kas neįmanoma dabarties žmogui, bus lengvai įmanoma ateities paūgėjusiam žmogui. Tasai žmogus daugiau energijos reikš ir daugiau iš gyvenimo ims, negu dabarties žmogus. Valios ir moralės svyravimų amplitūda ateity bus didesnė, o ne mažesnė negu dabar. Čia atsimenu vieną drastišką L. Šestovo palyginimą: „Kaip jaustųsi suaugęs žmogus, suvystytas, lopšely paguldytas ir šilto pieno bei manų košelės maitinamas? Ir kaip jaustųsi kelių mėnesių kūdikis prirūkytame restorano kambary, kur griežiama kas iš triukšmingos Vagnero muzikos, verčiamas gerti degtinę, užsikandant silke ir raugytu agurku“. Be abejo, kūdikis pasijustų pragaran patekęs. Tiesa, ir suaugęs žmogus tokiomis „restorano“ aplinkybėmis gali jaustis smagiai tik tuomet, jei jis civilizacijos jau yra kiek sužalotas.

kuose junginiuose ir t. t. reikšmę. Tad dabar vis labiau propaguojama valgyti duoną iš labiau rupių miltų, negu tai buvo seniau daroma ir ne vien kviečių, bet ir rugių, valgyti daugiau žalių vaisių, daržovių ir pan., apskritai gan apsčiai valgyti nevirinto (žalio) valgio; rekomenduojamas valgis iš stambiai maltų avižų (yra daug lecitino); neapsunkinti organizmo per dideliu mėsų kiekiu; vengti, kiek galima, konservų ypač žuvies ir mėsos konservų; vengti didesnių alkoholio kiekių; ne vieną kartą per dieną prisikimšti didelį maisto kiekį, o reguliariai kelis kartus per dieną maždaug po lygiai valgyti ir, be to, (ypač, kas ne daug fiziškai juda) neapsunkinti organizmo per dideliu maisto kiekiu ir t. t. Žodžiu, grįžtame prie natūralesnių, artimesnių gamtai maitinimosi būdų ir šiuo atžvilgiu prisiartiname prie senovės[7]) maitinimosi būdų ir nutolome nuo XIX šimt. Vakarų miestų maitinimosi būdų[8]). Panaši tendencija pastebima ir medicinos srity, kur vis labiau vengiama mikstūrinių ir šiaip dirbtinių gydymo būdų ir ieškoma, kai padėti pačiai žmogaus prigimčiai reikštis.

Individualizmo augimas.

Visuotinis švietimas Vakarų kraštuose, masinės inteligencijos atsiradimas, susisiekimo ir susižinojimo spartus tobulėjimas (geležinkeliai, auto, paštas, telegrafas, periodinė spauda, iš dalies kino ir radio), „artėjimas" prie gamtos, sportas, visa tai sudaro daug didesnių galimumų individualizmui reikštis ir augti, negu seniau. Kaip augalų sėklos ir diegai tarp savęs yra panašesni, negu išaugę iš jų augalai, taip, sakysime, ir bemoksliai arba mažamoksliai kaimiečiai ir miestų žemesnieji gyventojų sluoksniai yra į kits kitą panašesni, negu žmonės, išėję aukštesniuosius mokslus ir gavę daugiau kultūros. Daugelis žmogaus savumų,

---

[7]) Suprantama, kad ir senovėje visaip būta ir palyginimui mes neprivalome pasirinkti tų ar kitų kraštų bei tautų nusigyvenimo laikotarpius.

[8]) Dirbtinumų žmogus gausiai pradėjo taikinti ir gyvulių ūky, pradėjęs laikyti (XIX šimt.), pav., galvijus vien tvartuose žiemą ir vasarą be ganiavos ir be didesnio judėjimo, vis geriau juos šerdamas ir keldamas jų produktingumą. Pasirodė, kad neilgiau, kaip po kelių gentkarčių tokie galvijai išsigema. Tokių galvijų mažėja potencija veistis; silpnėja ir individualė jų sveikata. Dabar galvijai vėl kuo ilgiausiai laikomi ganiavose. Teko susirūpinti ir galvijų veisimosi pajėgumo apsauga.

kurie, pav., bemokslio kaimiečio yra tik užuomazgose, dažnai net potencijos padėjime, pasireiškia ir virsta ryškiais savumais, kai žmogus įgyja daugiau mokslo. Tiesa, individualizmo reiškimasis ir žmonių, taip sakant, būdų diferenciacija (dėl kultūros augimo pasireiškiant seniau dažnai paslėptiems žmogaus savumams) gerokai stelbiami dabartinės civilizacijos mechaniškumų[9]) (mašinai dažnai pavergiant žmogų), mokyklos dažnai negyvais mechaniškais mokymo ir auklėjimo metodais, kareiviavimo periodo išorine drausme ir kitais išorinės dresiruotės dalykais, o dažnai ir dvasios stelbimo dalykais. Tačiau, tai galutinai nepaneigia aukščiau minėtų momentų veikimo, kurie sukelia mūsų laikais individualizmą[10]). Mūsų laikais yra galimi ir kraštutinio individualizmo gausiuose gyventojų sluoksniuose pasireiškimai, ir didelės didžiulių žmonių masių dresiruotės (lig jų pavertimo į pusiaurobotus ir skruzdėles) pavyzdžiai[11]). Vadinas, ir šiuo atžvilgiu svyravimų amplitūda dabar didesnė negu kitais laikais. Be to, kaip atsimename, mūsų laikais ir patys pasikeitimai vyksta daug greičiau, negu seniau.

Depopuliacijos klausimu.

Po karo labai išaugo reiškinys, kuris prieš karą buvo stebimas viven francūzuose, vengruose ir bavarų daly, būtent gimimų toks spartus mažėjimas, kad jie vis dažniau nepranešа mirimų skaičiaus. Po karo bemaž visuose Vakarų kraštuose gimimų labai sumažėjo. Išrodo, kad jau netrukus daugume Vakarų kraštų

---

[9]) Dabar vis labiau aiškėja, jog išplėstoj kapitalistinėj visuomenės sistemoj žmogus daugeliu atžvilgių per daug niveliuojamas ir mechaninamas. Suprantama, dar biauriau tai turi vykti socialistinėj arba komunistinėj sistemoj. Jau šiandieninėj Bolševikijoj, kur gyvenimas tik mėginamas sukomunistinti, žmogus, kaip gyva asmenybė su laisva valia ir kūrybos dovana, visiškai paneigiamas.

[10]) Civilizuoti žmonės išoriniu atžvilgiu dideliai viens į kitą panašėja. Tačiau tai neneigia individualizmo augimą juose.

[11]) Be išorinės, dažnai grynai mechaniško pobūdžio dresiruotės, šiandien vis daugiau turime gražių pavyzdžių, kaip auga organiški (vadinas, kūrybinio pobūdžio) žmonių pastangų (darbų) derinimai įvairiuose kooperatyviniuose ir kai kuriuose kituose ekonominiuose ir šiaip visuomeniniuose susitelkimuose, įvairiose kultūrinėse organizacijose, valstybinėje darbuotėje ir t.t. (žiūr. sk. „Ūkininkas“).

gimimų skaičiai susilygins su mirimais ir baltoji rasė nustos, ar veik nustos daugintis (be francūzų ir vengrų dar ir anglosaksai, vokiečiai, skandinavai, olandai, ir kit.). Jau šiandien latviai ir estai bemaž nesidaugina. Latvijos gyventojų prieauglis vyksta à conto slavų ir žydų dauginimosi. Pietų Europos tautos dar ne visai lėtai dauginasi, bet vis dėl to ir jose pastebima bendra baltosios rasės dabartinė tendencija — gimimų skaičiui sparčiai mažėti.

Tiesa, šiuo atžvilgiu Europoje yra viena labai didelė išimtis. Tai Bolšerosija. Mirtingumas ten be galo didelis. Bet gimimų intensyvumas dar didesnis. Pastaruoju dešimtmečiu (1922—1932 m.) gyventojų skaičių santykiai tarp Bolšerosijos ir Vakarų kraštų gan žymiai pakitėjo Bolšerosijos naudai. Šis procesas atrodo tuo tarpu kurį laiką sustabdytas — Bolšerosijoj dabartiniu metu bent keliems milionams gresia bado mirtis, Vakarų „draugingoms“ Bolšerosijai valstybėms bei „humanistams“ to „nematant“.

Gyvenimo praktika neginčijamai rodo, kad ne vien naminių gyvulių[12]), bet ir žmonių veisimosi jėga yra reikalinga rūpestingos ir didžios apsaugos. Tos priemonės ir priemonėlės, kurių šiuo atžvilgiu griebiasi Prancūzija ir kai kurie kiti kraštai, kuriems gresia depopuliacijos pavojus, pasirodę nepasiekę tikslo.

Netenka manyti, kad gimimų impotencija tam tikrose tautose priklauso nuo jų kultūros aukšto laipsnio. Kaip matėme prieš karą gimimai smarkiai mažėjo ne vien Prancūzijoj, kurią esame pratę laikyti aukštos kultūros šalimi, bet ir žemdirbiškoj Vengrijoj, kur daug būta ir beraščių ir kur apskritai kaimo kultūra nebuvo aukšta. Be to, išmiršta ir įvairūs Didžiojo Okeano (N. Zelandijos ir kit.) salų vietos gyventojai ir kai kurie kiti visiškai nekultūringi spalvočiai, o Europoje pav., vadinamieji laplandiečiai ir kiti, dargi, jei jie nėra tyčiomis „aukštesnių“ rasių naikinami[13]). Ne dėl aukštos *kultūros* smarkiai mažėja ar net

---

[12]) Pastarųjų metų praktika rodo, kad ir intensyviai „kultūrinamų“ augalų ne vien individualė sveikata, bet ir dauginimosi jėga reikalingi tam tikros apsaugos.

[13]) Šiais metais Vakaruose (Rytai ir Pietai tam, kaip žinome, labai indiferentiški) sensaciją ir pasipiktinimą sukėlė vienos komisijos pranešimai apie žiaurius Australijos vietos gyventojų spalvočių naikinimo būdus. Kadaise sąmoningai buvo naikinami indėnai Šiaurės Amerikoje ir kai kurių

sustoja tų ir kitų tautų dauginimasis, o dėl įvairių vadinamosios *civilizacijos* viso komplekso savumų. Momentų čia yra įvairiausių — alkoholizmas, venerinės ligos, išbujojęs seksualizmas ir dirksnių vis naujų paerzinimų troškulys, liguistas medžiaginės gerovės troškulys greta kūrybinės energijos silpnėjimo, sunkumai verslą pasirinkti ir t. t. ir šiaip įvairūs nuo gamtos nutolimai ir civilizacijos dirbtinumai.

Tai ir gyventojų dauginimosi atžvilgiu Vakarai yra atsidūrę ties tuo tarpu nenugalimais sunkumais. Prancūzų ir kitų šiuo reikalu dabar taikomos priemonės tinkamų vaisių negali turėti. Daugiausia tos priemonės, jei jos sistemingai ir intensyviai taikomos, gali truputį sumažinti depopuliacijos pavojaus intensyvumą, bet negali jo pašalinti. Reikalingas viso Vakarų gyvenimo pasukimas į sveikesnius kelius ir Vakarų tautų bendras gaivumo ir kūrybos sutvirtėjimas. Negalima ginčyti, kad ir šia prasme Vakaruose daroma tam tikrų pastangų. Bet vienkart yra sustiprėję ir įvairūs neigiami Vakarų visuomenės gyvenimo reiškiniai. Tuo būdu Vakarų tautų sveikatos svarstyklės svyruoja. Dar neaišku, ar greit jos pasvirs į gerąją pusę ir kurios Vakarų tautos tesės artimiausių laikų reikalavimus. Kad jos visos galėtų sveikos išlikti, kyla rimtas abejojimas.

Maltuso teorijos dirbtinumas.

Kadaise, ypač primityviams protams, didelio įspūdžio buvo padariusi vadinamoji Maltaus teorija apie žmonių dauginimosi geometrinės progresijos tempą ir maisto bei kitų pragyvenimo išteklių gamybos didėjimo galimumus vien aritmetinės progresijos spartumu. Vadinas, ateity žmonija būtinai turi susidurti su tuo, kad padidėjusiam gyventojų kiekiui pritruks maisto gaminių, jei tik ji savo laiku nepasirūpins tam tikromis dirbtinėmis priemonėmis suvaržyti gyventojų dauginimąsi. Šiuo metu matome atvirkštį reiškinį. Maisto gaminių gamybą veikiai būtų galima

---

kitų kraštų spalvočiai. Karo metu iš dalies tai patyrėme ir mes lietuviai iš rusų ir vokiečių pusės. Nesukelia abejojimų, kad, jei ateity, pav., vokiečiams pasisektų savo žinion paimti svetimų kraštų (pagrindinis hitlerizmo „idealas“ ir jų sambrūzdžio varomoji jėga), tai jie mokėtų sparčiai sumažinti negeistinų jiems užimtų kraštų gyventojų kiekį, pasauliui į tai platoniškai reaguojant.

labai smarkiai išplėsti, jei tik atsirastų pakankamai vartotojų. Pagal dabartinę žemės ūkio techniką maisto galima būtų pagaminti ne 2 miliardams gyventojų, o bent kelis kartus didesniam jų skaičiui. Kita vertus, matome, kad modernės civilizacijos eiga labai silpnina žmonių dauginimosi potenciją ir vis naujoms tautoms sukelia depopuliacijos pavojų. Vadinas, Vakarai atsiduria ties visai kitoniškomis, negu kadaise Maltaus iškeltomis problemomis.

Kitas dabartinių valstybių ir visuomenių rūpesnio klausimas, tai kokios rūšies, kokios vertės bus naujos kartos fizinės sveikatos, intelekto, doros ir valios atžvilgiais. Tačiau šioje vietoje šito klausimo neliesiu.

Bendros pastabos.

XIX šimtmetis yra buvęs visuomenės skaldymosi, klasių ir visuomeninių srovių kovų (jos buvusios iš dalies lyg panašios į viduramžių tikybines kovas) šimtmetis; taip pat tai buvo daikto įsigalėjimo, kiekio gerbimo, dvasios pavergimo medžiagai, organiškų pradų pavergimo mechaniškiems, tuščių proto išmislų kerėjimo (žiūr. „gyvybės keliai ir „gyvatės" keliai") ir *gyvomis žmogaus jėgomis bei kūryba nepasitikėjimo amžius.*

Dabar turi ateiti, iš dalies jau lyg ir ateina atskirų žmonių, profesijų ir klasių reikalų derinimo[14]) laikotarpis, visuomenių (tuo tarpu dar tik atskirose tautose) organiško suaugimo, žmogus gyvųjų reikalų vertinimo ir daikto bei proto tarnybinio padėjimo žmogaus atžvilgiu atstatymo, žmogaus kūrybos, valios ir doros augimo, gyvenimo pusiausvyros ieškojimo ir pasitikėjimo gyvenimu laikotarpis.

Skyriuje „keli pastebėjimai kultūros klausimu" esu kalbėjęs, kad mums lietuviams dabar dažnai koktu būna skaityti „didžiųjų" pasaulio politikų ir visuomenininkų tuščiavidures arba veidmaniškas kalbas. Tuo gi tarpu gyvenimas dabar reikalauja iš žmogaus vis didesnės atsakomybės už bendrą savo darbų išdavą. Gyvenimas taip vyksta, kad vien geri žmogaus norai darosi vis mažiau pakankami ir žmogus vis labiau privalo jaustis atsakingas

---

[14]) Suprantama, kad tuo tarpu tie derinimai dažnai būna varomi per daug mechaniškais ir šiaip per daug primityviais metodais.

už savo darbų išdavų *visumą*. Nepalankios gyvenimo ir darbo sąlygos ateity vis mažiau galės teisinti bendrą nepakankamą žmogaus darbuotės balansą.

Autarkijos klausimas.

Šiais susisiekimo ir susižinojimo didelio plėtimosi ir tobulėjimo ir tarptautinių ekonominių santykių išaugimo laikais vis dažniau ir gyviau kyla autarkijos šūkiai. Kaip jau buvo minėta, iš dalies jie yra dirbtinio, liguisto, neišgyvento dar nesveiko pokarinio laikotarpio padariniai. Pavyzdžiui, vokiečiai be kitų priežasčių karą pralošė ir dėl to, kad jiems trūko maisto gaminių, trūko ir kai kurių savo gamybos reikmenų karo pabūklams. Kontrabanda tik iš dalies tuos trūkumus šalino. Vadinas, jei vokiečiai būtų turėję pakankamai savo maisto ir kitų reikalingų jiems reikmenų, tai būtų turėję daugiau šansų karą, jei ne laimėti, tai bent ne taip smarkiai pralaimėti. Šiek tiek panašiai galvoja ir kai kurios kitos valstybės. Be to, po karo daugelis kraštų savo kailiu skaudžiai įsitikino, ką reiškia didelė ekonominė priklausomybė nuo tos ar kitos valstybės, ypač nuo kaimyninės didžiosios valstybės[15]). Be to, krizės laikotarpiu to ar kito krašto labai išplėsti tarptautiniai ekonominiai santykiai daro jį ekonominiu atžvilgiu jautresnį ir aštrina jame krizę. Bet yra ir dar svarbesnių autarkijos šūkių kilimo priežasčių. Kaip žinome, kuone bet kurios prekės gamybą dabar galima kelis kartus, kai kada ir keliasdešimts kartų padidinti, jei tik būtų kam ją vartoti. Be to, dabar daugumas kraštų kuone bet kurią prekę gali pasigaminti neblogos arba ir geros rūšies ir ne per didelėmis gamybos išlaidomis. Tiesa, tą ar kitą prekę tas ar kitas kraštas (kai kada ir kokia atskira stambi įmonė) kai kada gali pagaminti dėl kokių nors priežasčių (patogesnių gamtos sąlygų, tobulesnės technikos, pigesnio kredito, didesnės apdirbimo koncentracijos ir kt.) tobuliau arba pigiau už kitus kraštus, ar įmones. Bet kas iš to, jei naudojantis tokia pigesne importine preke atitinkamas kraštas patenka į negeistiną priklausomybę nuo kito krašto. Juk šiandie-

---

[15]) Praktika rodo, kad tarptautinės sutartys ir pasižadėjmai visiškai privalomi vien mažoms ir vidutinėms valstybėms. Didžiosios valstybės, ypač Vokietija, to sau privalomumo vis dažniau nepripažįsta.

ninės ekonominės ir kitos bėdos kyla ne nuo technikos mažo pajėgumo, o nuo visos eilės kitų priežasčių. Didesnė gi priklausomybė nuo svetimų kraštų bet kuriam kraštui kaip tik didina šitas negerovių priežastis. Reikalinga plėsti savo krašto ir ypač savo tautos resursus, *auklėjant gyventojų gamybines ir kūrybines jėgas,* didinant krašte verslų ir apskritai darbų kiekį, aprūpinant visus gyventojus darbu, derinant gamybą su vartojimu, atstatant kainų sveikus santykius ir t.t. O importuojama prekė ir apskritai didelė ekonominė nuo svetimų kraštų priklausomybė lyg koksai mechaninis taranas vis dažniau griauna tas pastangas ir daro sunkių dažnai ir pavojingų žaizdų tos ar kitos valstybės (visuomenės) organizmui[16]).

Imant primityvų pavyzdį, kas iš to, jei dėl pigaus importo tam tikros valstybės gyventojai gali per metus pirktis kiekvienas vidutiniškai vietoj, pav., po 3, net po 5 ar po 10 kepurių, jei dėl to bendras krašto gamybinis ir kūrybinis pajėgumas turi mažėti. Tad kiek tolimesnėj ateity įsivaizduotina tokia bendra padėtis, kad geriau susitvarkę kraštai į ekonominius santykius su kaimynais įeina tik tuomet, jei tai naudinga jų reikalų (kultūrinių, ekonominių ir kt.) *visumai.*

Tačiau, tai vien ateities galimos perspektyvos. O dabartiniai valstybių užsičiaupimai (muitais, kontingentais, valiutų apyvartos ir kreditų varžymais, emigracijos draudimais ir varžymais ir pan.) daugiausia yra liguisto pobūdžio, dažnai ir nesąmoningo blaškymosi padarinys, o ne ūkio ir visuomenės sėkmingo sveiko tvarkymosi simptomai.

Tautų savybėje užsičiaupimas.

Kai kas dabar kalba, kad kai kuriose tautose tasai užsičiaupimas savybėje eina toliau už ekonominės srities ir liečia taip pat kultūros bei psichologijos sritis. Pavyzdžiui, šiuo metu, kai susisiekimas ir susižinojimas yra tiek patobulėję, spauda tiek išsi-

[16]) „Didieji" dienos politikai, dabartinės ekonominės konferencijos, spaudos organų ir ekspertų daugumas ir pan. dabar bemaž perdėm žiūri, kaip patenkinti to ar kito krašto (ypač didžiojo) laikinius medžiaginius reikalus ir dedasi, gal dar dažniau ir tikrai nemato, kad tuo būdu griauna kitų kraštų ne vien ūkį, bet ir visą tvarką, ir, apskritai, didina, o ne mažina pasaulinę krizę.

plėtusi, veikia ne vien paštas, telegrafas ir telefonas, bet labai plačiai ir kino bei radio, kai kasmet bemaž milijoninės turistų masės (ypač anglosaksų) lanko svetimus kraštus — šiuo metu, kaip nurodo kai kurie rašytojai ir politikai, eilinis anglas inteligentas mažiau suvokia bei supranta prancūzo gyvenimą ir psichologiją (iš dalies ir atvirkščiai), negu tai būta, sakysime, prieš šimtą metų. Tai aiškinama tuo, kad, viena, anglosaksų pasaulis bei gyvenimas dabar tiek išaugęs kiekybiškai ir kokybiškai, toks pasidaręs įvairus ir sudėtingas, kad eiliniam anglui inteligentui šio pasaulio dabar labiau pakanka, negu būta prieš šimtą metų. Be to, dažnai ir techniškas savo verslui pasirengimas ir darbas dabar reikalauja iš eilinio inteligento didelio savo jėgų įtempimo. Sportas gi ir vasaros „gamtos sąlygose" poilsis ir pramogos gerai daugumą patenkina. Dėl to nėra nė laiko, nė jėgų, dažnai nė noro nors kiek labiau įsigilinti į kaimyno prancūzo (juo labiau, sakysime, į bolšeroso) margą ir sudėtingą gyvenimą ir psichologiją.

Vokiečių gyvenimas ne toks sudėtingas ir įvairus, kaip anglosaksų. Tačiau, kaip visi žinome, vokietis dar mažiau už anglą pajėgia suprasti prancūzo, ar lenko (ką gi kalbėti apie lietuvio) gyvenimą ir psichologiją. Tą pat matėme ir matome ir Lietuvoje. Žydai, kurie jau nuo seno gyvena Lietuvoje, milžiniškame daugume nesusivokia ir visiškai nesupranta lietuvio gyvenimo bei psichologijos. Per daug žydas gyvena vien savo geismais, jausmais bei siekimais ir savo pasaulėžvalgomis.

Šis (dalinis) kai kurių tautų savy užsičiaupimas ir nuo kitų tautų nutolimas priklauso ir nuo kitų priežasčių. Kultūros plėtra augina individualizmą ne vien atskirų žmonių, bet ir atskirų tautų. Yra pasireiškusių ir išaugusių atskirose tautose įvairių savumų, kurie seniau, kol tos tautos glūdėjo labiau amorfinėj stadijoj, buvo vien pusiaupotencialūs. Tad dabar vyksta didesnė diferenciacija ne vien atskirų žmonių, bet ir atskirų tautų. Be to, kaip žinome, modernės valstybės ir tautos dabar yra labai pasinėrusios savo siaurai suprantamuose medžiaginiuose *dienos* reikaluose ir pirmiausia kitas tautas laiko konkurentais bei priešais, ir mato tai, kas jas skiria, o ne tai, kas jungia. Gyvi žmoniški tarp tautų junginiai ir tendencijos bendromis jėgomis plėsti žmogaus kūrybą nėra pakankamai stiprūs.

Toliau šioje vietoje dar primintina, kad prasidėjęs XIX š. naujų tautų reiškimosi viešumon procesas (tautiško atgimimo procesas) dar toli gražu nėra pasibaigęs, ir kad „senos" tautos (maskoliai į ukrainiečius ir gudus, ispanai į katalonus, prancūzai į bretonus, vokiečiai į visus ir t.t.) į naujų tautybių viešame gyvenime reiškimąsi žiūri panašiai, kaip tat būta[17]) XIX š. — su ironija, su nepasitikėjimu ir su pasipiktinimu.

Tai yra natūralus, kultūrai augant, žmonijos diferenciacijos procesas. Suprantama, greta diferenciacijos proceso turėtų eiti ir jungimosi organiškas žmonijos procesas bendrame žmonijos kūrybos darbe, einant į Naują Pasaulį. Tačiau, ta kūryba dar vis tebėra potencialėj stadijoj. Vietoj to dabar dažniausiai matome didžiųjų tautų bei valstybių pastangas mechaniškais ir dažnai žiauriais būdais slopinti natūralią žmonijos diferenciacijos eigą, naujų tautybių atgimimą ir pan. Šia prasme ypatingai yra pasižymėję rusai ir vokiečiai. Po karo ir lenkai mėgina šia prasme pasekti rusais ir vokiečiais. Tik trys kraštai (Anglija, Švedija ir Šveicarija, iš dalies ir naujos Pabaltės valstybės) rodo kiek aiškesnių nukrypimų nuo šių senųjų kelių ir tendencijų ieškoti naujesnių, žmoniškesnių gyvenimo kelių.

Žydų noksta tragedija. Žydų reakcingumas.

Kaip kitoms tautoms, taip ir žydams šie laikai yra didžios krizės ir didžios mįslės laikai. Neliesdamas visai politinių ir kultūrinių žydų tautos reikalų, priminsiu vien tai, kad žydai gyvena didelės ūkiškos krizės laikus. Tai yra tauta, kuri labai gausiai vertėsi prekyba, kreditu, žurnalistika bei advokatūra (žodžio tarpininkavimu), šiaip laisvomis profesijomis ir iš dalies amatais. Kituose versluose žydai dalyvauja ne gausiai. Dėl civilizacijos tam tikros eigos (nomadams, tarp jų ir žydams turint perdaug didelės ir žmonijai nesveikos įtakos pasaulio gyvenimui ir ypatingai ūkiškam pasaulio gyvenimui) susidarė tokios pasaulio ūkio struktūros formos, kuriose žydai sugebėjo labai įsitvirtinti. Dabar toji pasaulinio ūkio struktūra, atvedusi žmoniją

---

[17]) Vokiečių į čekų, lenkų į lietuvių ir t.t. tautinį atgimimą.

bemaž prie bedugnės krašto, pradėjo žlugti: nyksta seni ūkiško tarpininkavimo (ir ne vien ūkiško) būdai, gamintojui tiesioginiau susižinant su vartotoju ir mažėjant pačiam tarpininkų kiekiui; valstybė ir vis labiau susiorganizuojanti visuomenė pradeda betarpiškai tvarkyti tas ir kitas ūkio sritis; nyksta senos amatų rūšys[18]); be to, vis labiau pasireiškia toji bendra tendencija, kad ateity ūkio tvarkymas bus ne kapitalo savininkų rankose. Žodžiu, vienur greitesniu tempu, kitur lėtesniu, bet bemaž visur nyksta žydijos ekonominės galybės ir net būvio pagrindai. Šis reiškinys žydams yra nepalyginti svarbesnis, negu dabartinė drastiška hitlerizmo kova su žydais Vokietijoje. Žydija yra išvakarėse labai didelės krizės. Tiesa, žydai turi daug aktingos energijos. Tačiau, kita vertus, toji jų energija beveik visuomet reiškiasi jų prieš amžius nusistovėjusioje psichologinėje nomado-pirklio-tarpininko plokštumoje. Šiuo atžvilgiu žydija yra nematytai inertinė. Tiesa, yra žydijoje atskirų pastangų nugalėti savo tautos tamsias inercijos jėgas. Ir patsai gyvenimas juos verčia tai daryti. Bet, kad tos tamsos jėgos žydijoje būtų nugalėtos, reikia stačiai milžiniško darbo. Gal būt, tai žydams ir pasiseks — valios jie turi daug, — bet ta prasme dar labai nedaug nuveikta. Tuo gi tarpu žydai yra dabar labai didelė kliūtis žmonijai sveikiau ir žmoniškiau savo gyvenimą tvarkyti. Apskritai sakant, šiandien žydai yra didelė reakcinė pasaulio jėga ir artimiausioj ateity tasai jų reakcingumas, matyti, gal dar ryškiau pasireikš.

Kai kurios dabartinės mokslo plėtros tendencijos. Erdvės ir laiko klausimais keli pastebėjimai.

Dabar lieka dar šis tas pastebėti apie kai kurias dabartines mokslo tendencijas.

Šių dienų moksle pastebimas didelis susidomėjimas erdvės ir laiko klausimais. Savo laiku daug trukšmo buvo sukėlusi Einšteino reliatyvumo teorija. Dabar tas triukšmas aptilo; bet padidėjo kalbų apie kvantų teoriją. Šiaip ar taip, erdvės ir laiko

[18]) Kaip žinome, kai kuriuose kraštuose atgyja naminė pramonė. Tačiau, žydijai daugume atsitikimų iš to naudos nėra — naminėje pramonėje tuose kraštuose dirba ūkininkų ar šiaip gamintojų šeimų nariai, o ne buvusių amatininkų kadrai.

problemos šiandien pasidarė aktualesnės, negu bet kuriais kitais laikais. Dabartinės[19]) pažiūros į erdvę yra nusistojusios nuo XVII š. Buvo tuomet „galutinai" įsitikinta, kad erdvės dėsniai ir savumai jau seniai nustatyti senovės graikų geometrų ir tarp jų, visų pirma, Euklido. Vėliau Galilėjus, Hugghensas, Nevtonas ir kiti mokslininkai tarytum nustatė eilę gairių, kurios tvirtai laikėsi bemaž lig pastarųjų laikų. Visų ryškiausiai išdėstė savo mintis apie erdvę Nevtonas drauge su pagrindiniais mechanikos dėsniais. Tos nevtoniškos pažiūros be jokių ginčų buvo priimtos fizikoje ir kituose gamtos moksluose. Buvo tvirtai įsitikinta, kad gamtos mokslai gali naudotis Euklido geometrija be jokių rezervų. Erdvė ir laikas esą absoliutūs, nuo nieko nepriklausą daiktai. Tuo tarpu šitos įprastos pažiūros į erdvę ir laiką yra, tikrai sakant, ne pažiūros, o vien bet kurių pažiūrų neigimas. Juk pagal tas pažiūras, neva galima vaizduotis visai tuščią erdvę be jokių joje daiktų. O laikas pagal Nevtoną tai kaž kas absoliutaus, kas savaime pagal savo prigimtį teka be jokio saiko su kuo kitu. Vadinas, laikas ir erdvė yra tai kaž kas, kur telpa fizinis pasaulis ir kas nėra fizinio pasaulio dalykai. Tokios pažiūros buvo tiek įprastos, kad jas paneigti buvo lygu sakyti kaž kokį nevykusį paradoksą, o kalbėti apie jų esmę galėjęs vien „tikrų" mokslininkų tuomet tiek pašiepiamas metafizikas.

Savo keliu Euklido geometrija ilgai turėjusi didelio pasitikėjimo gana pamatuotai. Tiesa, jos pagrinduose glūdi neįrodomos aksiomos. Tačiau, šių aksiomų pagrinduose visos euklidinės geometrijos teoremos dedukcijos keliu yra išvestos labai rūpestingai. Visi protavimai joje, visi teoremų įrodymai yra tvirtai logiškai apgalvoti. Tad šiuo atžvilgiu, jai, matyt, nieko negalima prikišti ir klaidų bei spragų joje (tur būt, sako XX š. mokslininkai) nėra.

Tačiau, kaip minėta, ne viskas toje geometrijoje įrodyta. Geometrija, kaip ir kiekviena matematiška sistema, negali būti sukurta iš nieko, — vien tik logiškais protavimais — ji, kaip žinome, savo pagrinduose turi kelias aksiomas, kurias priimam be įrodymų: tiesioji yra trumpiausias atstumas tarp dviejų taškų,

---

[19]) Dabartinės, bet jau ne mokslo, o vadinamosios plačiosios inteligentų masės.

lygiagretės tiesiosios niekur nesusitinka ir t.t. Tokias aksiomas patys „privalome" žinoti. Vadinas, tų aksiomų arba tiesių pagrindai paremti kaž kokiu *betarpišku* mūsų patyrimu. Žodžiu, čia turime reikalo su savo pojučiais bei įpročiais; čia gi nėra jokio „matematiškumo", jokio dėsnių bei normų griežtumo. Tuo būdu Euklido geometrijos pagrinduose glūdi neįrodomi postulatai (aksiomos). Kas per daiktas tos aksiomos, to klausimo čia daugiau neliesime, pažymėdami vien, kad vieni mokslininkų mato jose erdvės pagrindines ypatybes, kiti laiko jas laisvai pasirinktais postulatais[20]).

Visi tolimesni geometrijos dėsniai (teoremos) išvedami iš šių aksiomų arba postulatų logikos dedukcijos keliu.

Pradinės geometrijos aksiomos, kaip žinome, buvo nustatytos daugiausia senovės graiko Euklido. XIX š. matematikų pagimdyta dar viena geometrijos aksioma, tolydinumo (tąsumo?) aksioma.

Senovės mokslininkai (labiausiai graikai) matė nepereinamąją bedugnę tarp skaitmens ir dydžio — jie nežinojo irracionalių ($\sqrt{2}$ ir pan.) skaitmenų. Pasakojama, kad vienas pitagoriečių, kuris buvo pasakęs nepašventintiems apie šitą pasaulio „disharmoniją", buvo griežtai nubaustas.

Atsiradus irracionaliniams skaitmenims toji bedugnė tarp skaitmenų ir geometrinio dydžio buvo panaikinta. Dabartiniu metu mokslininkai ieško būdų panaikinti bedugnę tarp geometrinio dydžio ir tikrybės realaus dydžio.

Kiek geometrijos kūryboj pasireiškė senovės graikai, tiek algebros kūryboj pasižymėjo viduramžio arabai. Patsai žodis geometrija — graikiškas, o algebra — arabiškas. Algebrai besivystant atsirado irracionaliai ir komplektiniai skaitmenys ir, pagaliau, algebros analizas plačiai pritaikintas geometrijai. Gimė analizinė geometrija, begaliniai mažų analizas, projektiruotoji geometrija ir t.t. Dar vėliau atsirado kitos, neskaitant euklidinės, geometrijos — Lobačevskio ir Riemanno.

---

[20]) Tarp aksiomų ir postulatų nėra kokybinio (esminio) skirtumo. Aksiomos tai savaime „aiškios" mums tiesos, nereikalingos jokių įrodymų; postulatai, nors jau ne tiek pat savaime aiškūs (sudėtingesni), vis dėl to gana aiškūs ir visai priimtini prileidimai.

Jau kiek senesnių laikų mokslininkai praskynė pirmus kelius į šias naujas matematikos minties sritis. Bet dargi XIX š., ypač pirmoje jo pusėje, iš dalies tai nepatraukė didesnio platesnių mokslininkų eilių dėmesio, iš dalies į tai žiūrėta, kaip į kaž kokius keistus atskirų žmonių išsišokimus[21]). Buvo žiūrima čia ir logiškų prieštaravimų — mokslininkai iš amžių tiek buvo susigyvenę su „euklidine erdve" ir jos „absoliutišku" tikrumu bei visuotinumu, kad nusistojusį galvojimo būdą labai nemaloniai drumstė naujos idėjos. Juk buvo užšachuota tokia stambi mokslo idėja, kaip erdvės begalumas. Geometras Riemannas savo garsioj disertacijoj (apie geometrijos pagrindų hipotezes) 1854 m. pabrėžė dviejų sąvokų skirtingumą: beribumo ir begalumo. Pirma yra kokybinio pobūdžio, antra — kiekybinio.

Erdvę įsivaizduojama taip, kad kiekvienai jos daliai iš visų pusių yra gretimos dalys; neįmanoma įsivaizduoti erdvėje kaž kokią ribą (paviršių, sieną), už kurios nebūtų erdvės. Čia glūdi beribumo sąvokos esmė. Tai kokybinio pobūdžio idėja.

O begalumas liečia erdvės dydį (kiekį) ir tai nėra būtinai susiję su erdvės beribumu. Erdvė gali būti ir beribė ir begalinė, kaip paprastoji įsivaizduojamoji euklidinė erdvė, kuri yra mūsų erdvės įsivaizdavimo idealizacija. Tačiau, lygiagrečiai gali būti ir erdvė beribė, bet ne begalinė. Įsivaizduoti konkrečiai tokią trijų matų (krypčių) erdvę mes dar negalime. Bet turime analogiją dviejų matų erdvėje. Tai kamuolio paviršius. Kiekvienai to paviršiaus daliai iš visų pusių yra gretimos dalys ir niekur tame paviršiuje mes neprieisime ribų (kokybinis momentas). Tuo gi tarpu tasai paviršius yra tam tikro konkretaus didumo (kiekybinis momentas). Vadinas, kamuolio paviršius yra beribio pobūdžio, bet ne begalinio didumo. Tuo būdu „beribumo" ir „galumo" sąvokų jungime nėra logiškų prieštaravimų.

Taip, palaipsniui buvo skinamas kelias naujoms geometrijos idėjoms. Tiesa, čia būta didelių ir psichologinių sunkumų. Tačiau, kaip žinome, būta tikrai didelių sunkumų prieš kelis šimtmečius žmonėms įsivaizduoti ir antipodus, kurie pagal įprastinį

---

[21]) Gaussas savo tyrimus šiose srityse slėpė nuo viešumo. Tik po jo mirties tie jo tyrimai buvo pastebėti.

psichologinį mūsų požiūrį vaikščioja (pav., Australijoje) žemyn galvomis, aukštyn kojomis.

Suprantamas daiktas, naujų be Euklido geometrijos sistemų kūrimas sudarė mokslo srity naujos epochos pradžią. Seniau į Euklido geometriją buvo žiūrima kaip į realios erdvės[22]) ypatybių mokslą. Dabar tokios pažiūros siaurumas ir lygtinumas pasidarė aiškus ir ryšiai tarp geometrijos ir erdvės pasidarė nebūtini, kaip buvo tatai seniau.

Bet kyla klausimas, kuri iš dabar žinomų 3 geometrijų išreiškia realias erdvės ypatybes. Garsusis matematikas Poincarè manė, kad, studijuojant gamtą, galima naudotis bet kuria iš 3 geometrijų, bet patogiausia naudotis Euklido, nes ji paprasčiausia. Tačiau, pastaruoju laiku dėl įvairių sumetimų, iš dalies dėl Einšteino reliatyvumo principo, mokslininkai vis labiau linksta manyti, kad Riemanno 4 krypčių geometrija išreiškia realias erdvės ypatybes (ar bent yra arčiau jų, negu Euklido ir Lobačevskio geometrijos).

Kita vertus, pas matematikus geometrija virsta tam tikru vis labiau nuo erdvės atitrauktu, abstraktiškai logišku mokslu[23]) (sistema). Primintina šioje vietoje skaitytojui, kad žmogaus du gabumai — logiškas mąstymas ir erdvės įsivaizdavimo gabumas — nėra to paties pajėgumo. Pav., kaip lengvai Euklido geometrijoj apibūdinamos lygiagretės tiesiosios linijos. Bet, ar lengva konkrečiai įsivaizduoti 2 tiesias linijas, kurios niekur beribėj

---

[22]) Tam tikra prasme 3 matų erdvė yra geometrinis lygtinumas, nes matuodami naudojamės tiesiu kampu, kaip vienetu. Tačiau daugiau kaip 3 perpendikuliarus negalim įsivaizduoti. Iš kitos pusės erdvę vadiname begaline. Begalumo būtina sąlyga tai begalumas visomis kryptimis. Tad erdveje turime prileisti ir krypčių begalybės egzistavimą ir prileisti, kad iš tos begalybės mes kaž kodėl žinome tik tris (ilgumą, platumą ir aukštumą).

[23]) Bet ir atvirkščiai — fizika ir, apskritai, gamtos mokslai smarkiai veržiasi į sritis, kurios anksčiau priklausė vien matematikams ir filosofams. Tam tikra prasme ir laipsny geometrija virsta lyg tam tikra fizikos šaka. Grynoji gi matematika lieka vien skaičių mokslas. „Paprastoji" geometrija dabar jau nebelaikoma grynoji matematika — ji esanti grynosios matematikos pritaikymas. Tad mikrokosmo srity, pagal dabartinius fizikus turime reikalo su kitoniška, negu paprastoji erdvė ir ten neveikia erdvės tolydinumo dėsnis etc. Tačiau, ties šiais klausimais neapsistosime, nes tai išeina iš mano veikalo ribų.

erdvėj viena kitos neperkerta (nesusitinka) ir yra viena nuo kitos tame pat atstume. Aukštojoj matematikoj yra daug kreivųjų, kurios be ypatingų sunkumų tiriamos logiško mąstymo būdu, bet kurių įsivaizduoti erdvėje negalime.

Įvairūs piešiniai, modeliai ir pan. daug padeda geometrijoje, tačiau sprendžiamasis vaidmuo priklauso logiško mąstymo įrodymams ir, kaip sakėme, geometrija vis labiau virsta tam tikros rūšies abstraktiškai logišku mokslu.

Vadinas, matematikos pažanga iš dalies lyg atskiria geometriją nuo „realios"[23]) erdvės. Šioje vietoje primintinas matematiko Poincarè pasakymas, kad matematika tai menas įvairiems daiktams duoti tuos pačius vardus ir matematiko Fedorovo pasakymas: „duokit mums naują teoremą (vadinas, naują išeinamą punktą) ir mes išvesim iš jos beribį kitų teoremų skaičių".

Euklido geometrija tyrė erdvę tokią, kokia ji yra eilinio „normalaus" žmogaus mąstyme. O grynai moderniai geometrijai „erdvė" yra vien įvairiausių taškų kaupinys. Tam tikros aksiomos nustato tarp tų taškų tam tikrus santykius ir šiais santykiais (jų rūšim) ir skirsis vienos erdvės nuo kitų.

Erdvė ir laikas lig šiol griežtai skirtingi dalykai dabar mokslo sujungiami į vieną „keturių krypčių pasaulį (visumą)". Tai, kas aukščiau buvo aiškinama jėgų veiksmu, dabar mėginama aiškinti erdvės geometrinėmis ypatybėmis.

Erdvė ir laikas.

Mums vis labiau aiškėja, kad erdvė ir laikas tai pirmiausia mūsų sąmonės kategorijos, tai gairės ar ženklai, kuriuos mes patys statom, nes be jų mes negalime (ar jie bent padeda mums) įsivaizduoti išorinio pasaulio. Tai grafikai (narveliai), kuriuose sau piešiame pasaulį. Čia yra nors ir nevisiška analogija su globuso meridianais ir kitomis jo linijomis.

Mums reikia kaip nors paskirstyti daiktus ir mes juos skirstome erdvės ir laiko kategorijose. Daiktas, neįdėtas mūsų į erdvę, nesiskirs nuo kitų daiktų, bus toj pačioj su kitais daiktais vietoj, sutaps su jais. O be laiko idėjos, vadinas, jei daiktas nebus įdėtas į laiką, nepaimtas tam tikru atžvilgiu į *pirmą* (anksčiau), *dabar* ir *paskui*, tai viskas mums vyks lyg iš karto ir mūsų silp-

nas protas nesusivoks *vieno momento* begaliniame įvairume ir skęs įvairumų chaose.

Tačiau, neprivalome pamiršti, kad toksai paskirstymas yra vien mūsiškiame daiktų pažinime, bet ne pačiuose daiktuose ir tikrų daiktų santykių ir kas tikrybėje·yra tie daiktai nežinome. Galime pagrįstai manyti, kad mūsų paskirstymas daiktų (erdvės ir laiko momentais) neatitinka tikrą daiktų savyje pasiskirstymą. Tad, kaip dabar mokslininkų plačiai pripažįstama, erdvė ir laikas nėra visatos ypatybės, o vien mūsiškio visatos su mūsų pojūčiais pažinimo ypatybės. Tai proto kategorijos.

Didžioji tikrybės nežinojimo priežastis.

Kaip mokslo apskritai pripažįstama Kantas yra konstatavęs, kad mūsų pojūčiai turi priežasčių išorėje, tačiau šių priežasčių vadinamuoju gamtos mokslų *eksperimentaliu išoriniu* būdu negalim pažinti. Tad mūsiškis tikrybės nepažinimas priklauso ne nuo per mažo mūsų *„objektyvaus“* žinojimo, ne nuo per mažo eksperimentų skaičiaus atlikimo, o nuo pačių pažinimo kelių netikrumo. Vadinas, yra neteisinga kalbėti, kad dar mažai žinome, paskui daugiau žinosime ir, pagaliau, visatos esmę sužinosime[24]). Neteisinga todėl, kad mūsų *išorinis eksperimentinis* pažinimas (mokslas) tai nėra neaiškus tikrybės numanymas. Tai yra *ryškus nerealaus pasaulio išmanymas (piešinys), kuris mumyse susidaro, paklydus mums nerealiame „medžiaginiame“ pasauly.*

Patsai Kantas tik mėgino palei šias sritis kai kuriuos klausimus kelti, tačiau jų neišsprendė ir dargi kelio jiems spręsti nenurodė.

Prisimintina, kad mūsų visas pozityvusis mokslas (fizika su chemija ir biologija) paremti hipotezėmis, prieštaraujančiomis Kanto postulatams. Be to, vadinamoji pozityvinė filosofija vienkart pripažįsta ir nepripažįsta Kanto pažiūrų. Imkime vieną pavyzdį iš spalvų srities. Tam tikrą spalvą, pav., *žalią spalvą* fizikas pripažįsta subjektyviu dalyku, vadinas, žiūrinčio subjekto gaminiu. Tačiau ta pati *žalia spalva,* kurią tiria fizikas, apskai-

---

[24]) Žiūr. kitus skyrius, kuriuose primenama skaitytojui, kad esmę arčiau pažinti galime vien savo visu gyvenimu bei kūryba.

čiuojąs efiro[25]) judėjimų skaičių, kuris atitinka žalią spalvą, esanti jau reali ir objektyviai ekzistuojanti. Jis nenori žinoti, kad šioj visoj spekuliacijoj vienintelė tikrybė, tai vien *žalios spalvos subjektyvus žmoguje pojūtis,* o žalios spalvos apibūdinimas, kaip efiro tam tikrų judėjimo, yra ne kas kita, kaip lygties su 2 nežinomaisiais sprendimas: du nežinomieji *spalva ir žalias,* — apibūdinami kitais 2 nežinomaisiais *efiru ir judėjimu.* Tuo būdu lengva išspręsti bet kurį uždavinį. Tačiau tai bus vien nežinomųjų pakišimas; tam tikra kontrabanda.

Apskritai, fizikos pagrinduose yra visa eilė vien hipotezų, bet su kuriomis esame tiek apsipratę, kad operuojame jomis, kaip faktais. Fizikas, kuris nežino psichologinės savo operacijų pusės, dažnai per medžius miško nepastebi, vadinas, nepastebi pojūčių, kaip savo operacijų (eksperimentavimų) pagrindo. Fizikai paprastai nepripažįsta reikalo pažinti psichologiją ir su ja skaitytis darydami išvadas.

Šiuo metu yra „netikinčių gamtininkų materialistų"[26]), tragiškų figūrų, panašių į netikinčius kunigus. Toksai gamtininkas dažnai gerai nusimano, ko vertos visos tos atominės, energetinės ir panašios teorijos, tačiau jis bijosi pasilikti tuštumoje. Nedrįsdamas prisipažinti, kad jis nieko netiki, jis dėvi materialistines teorijas, kaip oficialų kostiumą. Tasai kostiumas teikia jam tam tikrų teisių ir dargi tam tikro išorinio pasitikėjimo savim ir jam su tuo lengviau gyventi.

Apskritai, šiuo metu vis daugiau susiranda faktų, kurie griauna senas sistemas. Jos dar ekzistuoja iš dalies iš inercijos[27]), iš dalies dėl to, kad mokslininkai stengiasi nematyti įvairių faktų ir gina senienas.

Ekzistavimų įvairios rūšys. Medžiaga ir jėga. Taškas, linija, paviršius, geometrinis kūnas ir „realusis" kūnas.

Realiai ekzistuojančiu laikome tai, kas daro tam tikrą veiksmą, turi tam tikrų funkcijų, yra ko nors kito priežastim. Tas, ko

[25]) Patsai efiro egzistavimas dabar iš dalies užšachuotas.

[26]) Netikinčių į materiją bei jėgą, kaip realybę ir visatos pagrindą ir pan.

[27]) Inercija, kaip žinome, tai vienas didžiausių pasaulio dalykų... neigiama prasme; tai didysis gyvybės priešas.

nėra, negali daryti jokio veiksmo, neturi jokių funkcijų, negali būti bet ko priežastim.

Tačiau yra įvairių ekzistavimų. Yra vadinamasis fizinis ekzistavimas, kurį pažįstam iš jo veiksmų bei funkcijų ir yra ne fizinis (metafizinis) ekzistavimas, kurį pažįstam iš jo funkcijų. Ir stalas ekzistuoja ir idėja ekzistuoja. Tolygūs įrodymai netinka įrodyti stalo ar namo ekzistavimui ir idėjos ekzistavimui. Stalas ir idėja tikrai ekzistuoja, bet skirtingais būdais. Ir mūsų santykiai su stalu ir idėja netolygūs. Stalą tam tikru veiksmu galime panaikinti — sudeginti, sulaužyti ir pan. Ir idėją galima panaikinti, bet kitonišku būdu — įrodyti, kad ji negalima, kad ji netikra, kad ji buvusi vien fikcija, nesusipratimas. Bet stalo šiuo būdu panaikinti negalima — įrodinėjimas, kad stalo nėra, nepakankama priemonė jį panaikinti. Taip pat tylėjimas, pamiršimas, neveikimas, „nesipriešinimas" stalo nenaikina, tačiau šie *pastarieji dalykai (tylėjimas, pamiršimas, neveikimas ir t. t.) idėją naikina.*

Įvairių ekzistavimų yra daug. Yra knyga ir yra tos knygos turinys. Yra gaidos ir yra tose gaidose sukomponuota muzika ar daina. Yra sidabrinis pinigas litas ir yra to lito perkamoji galia. Yra žodis ir yra tame žody glūdinti energija. Tad pasauly yra daug realiai ekzistuojančių dalykų, kurie nėra matuojami ilgumu, platumu ir aukštumu. Kai kurie (visi?) daiktai ekzistuoja ne vien erdvėje ir laike, nors tam tikru būdu jie ekzistuoja ir erdvėje ir laike. Vadinas, yra dar kažkas kito, ką *norėdami* galime pavadinti aukštesnio laipsnio erdve. O mūsų erdvė yra tuomet tos aukštesnio laipsnio erdvės tik dalis.

Norėdami susivokti faktų bei reiškinių gausume, operuojame žodžiais: medžiaga (materija) ir jėga. Tai yra logikos sąvokos. Tikrybėje mes niekuomet nesame matę medžiagos ir jėgos. Mes matome vien atskirus daiktus; o šitas konkretus daiktas, tai ne medžiaga, o arba akmuo, arba medis, arba dar kas nors. Lygiai niekuomet nematome jėgos atskirai nuo veiksmo. Tai reiškia, kad medžiaga ir jėga taip pat savo rūšies abstraktinės sąvokos, panašiai kaip knygos „turinys", kaip lito „perkamoji galia", kaip „veikla" ir t. t.

Šekspyras sako, kad medžiaga yra tas „dalykas, iš kurio daromi sapnai". Fizinės medžiagos negalime nei matyt, nei

girdėt, nei liesti, nei fotografuoti atskirai nuo daiktų. Mes susipažįstame (gerai ar blogai), įeiname į kontaktą su daiktais ir reiškiniais. Bet niekuomet atskirai nuo daiktų ir reiškinių nesusipažįstame ir neįeiname į kontaktą su medžiaga ir jėga.

Priminsime skaitytojui dar vieną eilinį geometrijos samprotavimą, kurį dabar taiko ir 4 krypčių erdvei.

Taškas, vykdamas erdvėje ir palikdamas savo vykimo pėdsaką linijos pavidalo, vyksta kryptim, kurios jame nėra, nes taške jokios krypties nėra.

Linija, vykdama erdvėje ir palikdama savo vykimo pėdsaką paviršiaus pavidalo, vyksta kryptim, kurios joje nėra, nes *vykdama kryptim, kuri joje yra, ji visuomet lieka tik linija.*

Paviršius, vykdamas erdvėje ir palikdamas savo vykimo pėdsaką geometrinio (3 krypčių) kūno pavidalo, taip pat vyksta kryptim, kurios jame nėra. Jei jis vyktų viena krypčių, kurios jame yra, tai pasiliktų vien paviršium. Norėdamas palikti savo vykimo pėdsaką geometrinio kūno pavidalo, paviršius turi „nueiti nuo savęs“ ir vykti kryptim, kurios jame nėra.

Analogiškai ir geometrinis kūnas, kad paliktų savo vykimo pėdsaką, „realaus“ kūno pavidalo, turi vykti kryptim, *kurios jame nėra,* kitais žodžiais lyg pačiam išeiti iš savęs arba nueiti nuo savęs; vadinas, vykti ketvirta kryptim.

Skaitytojas šiuo klausimu nepamiršta, kad tai tik abstrakcijos, fikcijos, tam tikri dirbtiniai „meridianai“, kurie *gali* palengvinti susivokti tam tikrų reiškinių įvairume. Iš tikrųjų taškas ne vien jokios krypties savy neturi, bet ir iš viso nieko neturi ir, jei jis ir galėtų vykti erdvėje, tai iš viso jokio pėdsako nepaliktų ir linijos nesudarytų. Panašiai linija negal sudaryti paviršiaus ir t. t. Tai vien mūsų mąstymo lygtinumai ir dirbtinumai, kurie, sumaniai tai naudojant, *gali* lig tam tikro laipsnio mums padėti šį tą suvokti. Drauge tai *gali* būti, sumaniai ir atsargiai tai naudojant, ir priemonė mūsų intelektui miklinti, auklėti. Suprantamas daiktas, kad tai pats savaime nėra kelias konkrečiai tikrybei pažinti, o gali būti *padedamoji priemonė ar kliūtis* tai pažinti, žiūrint, kaip tą priemonę naudosime.

Mes laikome kiekvieną reiškinį, kaip kito reiškinio pasėką, tą trečio ir t.t. Vadinas, mūsų įprasta matyti visus reiškinius tarpusaviuose funkcionaliuose ryšiuose (priklausomybėje) ir tuo pačiu laike, nes visiškai aiškiai matom iš pradžių priežastį, paskui pasėką, iš pradžių veiksmą, paskui jo funkciją, ir kitaip negalim to įsivaizduoti. Tad mūsų įprastame mąstyme laiko idėja neišjungiamai susijusi su priežastingumo idėja ir funkcionalia priklausomybe. Mūsų mąstymui priežastingumas negali be laiko egzistuoti, kaip negali be jo egzistuoti judėjimas arba ir judėjimo nebuvimas.

Tačiau, mūsų egzistavimas laike mums nėra labai aiškus. Sakysime, paprastai manoma, kad praeities *dabar* jau nėra. Ji praėjo, pranyko, pavirto kaž kuo kitu. Ateities taip pat nėra; jos *dar* nėra. Ji dar neatėjusi, nesusidariusi, neįvykusi. Dabartim gi vadinam praeities į ateitį perėjimo momentą, vadinas, *vieno nebuvimo perėjimo momentą į kitą nebuvimą.* Tad ir dabarties nėra. Tolimesnėse tokio mąstymo išdavose išeina, kad iš viso... ir laiko nėra... ir pasaulio nėra. Yra vien kažkokių iliuzijų klaiki fantasmagorija.

Pasaulio nėra, nieko nėra. Kaip gi pasaulis gali būti, jei jis neegzistuoja nei praeity, nei dabarty, nei ateity. Pavasaris dar neatėjęs. Jis bus, bet jo dar nėra. Ir neapmąstom to, kaip gi gali pasireikšti tai, ko nėra. Mes lyg tasai aklas, kurs savo lazda kelią čiupinėja ir tiki realybe vien to, ką jis tuo momentu savo lazda čiupinėja. Visko kito jam arba jau nėra, arba dar nėra. Jo lazdos ilgumas, jo realybės mąstas. Mūsų jutimo organai šia prame lyg savotiški čiupikliai. Mes visuomet tik čiupinėjam savo aplinkumą savo jutimo organais. Mikroskopai, teleskopai ir t.t. tik šiek tiek pailgina mūsų čiupiklius. Ir mums realybe išrodo tik tai ir tiek, kiek tuo momentu čiupinėjam.

Tačiau, pakildami aukščiau už tam tikrą paviršių, galime įsitikinti, kad egzistuoja ne vien linija (kryptis), kuria vykstam, bet ir kitos, tarp jų ir visos linijos perpendikuliarės mūsų kelionės linijai ir kurias perkertam, kurias kada nors esame perkirtę ir kurias ateity perkirsime. Kiek iš savo paplokštumo pakilę,

pamatysime, kad yra įvairių, o ne viena kryptis; galėsime iš karto pamatyti praeitį, dabartį ir ateitį, realiai egzistuojančias.

Taip kalba kai kurie moderniųjų matematikų. Tik mąstymas — sako jie — gali suteikti mums tikrą regėjimą, vietoj primityvaus čiupinėjimo, kurį dabar vadinam savo regėjimu. Tik gyvenimas[28]), žino lietuvis skaitytojas, konkretė žmogaus kūryba, žmogaus asmenybės visapusiškas augimas ir įėjimas tuo būdu į vis gyvesnį, intymesnį kontaktą su Gyvo Pasaulio Kūrėju, Gyvaja Amžinybe, gali mums teikti vis tikresnį regėjimą ir pasaulio pažinimą. Drauge su tuo, kaip žinome, turi keistis ir visas senasis *mūsų* pasaulis.

Dabartis, jei ji priešstatoma praeičiai ir ateičiai, yra visiška nerealybė. Praeitis ir ateitis negali neegzistuoti, jei egzistuoja dabartis. Tik dar ne kiekvienas tai regi.

Daiktas. Medžiaga ir forma. Linga scharra. Daugelio krypčių erdvės. 5 ir 6 krypčių erdvės.

Visi daiktai yra tam tikros formos ir mes sakome, kad kiekvieną daiktą sudaro medžiaga ir forma. Medžiagos be formos negalime įsivaizduoti, nors ir kalbame kai kada apie amorfinę medžiagą. Daiktas (vadinas, medžiagos ir formos junginys) niekuomet nebūna pastovus ir nuolat kinta. Šiuo klausimu Nevtonas priėjo išvadą, kad pastovūs dydžiai tai vien vaizduotės (abstrakciniai) dydžiai. Visi gi konkretūs daiktai realybėje nepaliaujamai srovena ir nepaliaujamai kinta. Nei vienas momentas nepakartoja ištisai buvusio momento. Tačiau daiktas, besikeičiąs laike, dažnai ir labai smarkiai (gyvis), vis dėl to pasilieka tuo pačiu daiktu. Žmogaus kūnas, jaunystėje ir senatvėje vis tas pat kūnas, nors, žinome, kad jame nei vienos tos pat molekulos nepasiliko (visa medžiaga jame kita) ir pati jo forma taip pat pakitėjusi. Šitą savotišką dalyką, šitą reiškinį, kuris daro kūną tuo pačiu kūnu, nors visa jo medžiaginė sudėtis pakito, žymiai ir jo forma pakito, senovės išminčiai, kaip žinome iš Vydūno,

---

[28]) Mes esame glaudžiuose ryšiuose su erdve ir laiku. Vien mąstymu niekuomet jų tikrai nepažinsime. Kaip ir kitais klausimais tik visu savo gyvenimu ir kūryba mes prie tikro jų pažinimo galime eiti ir, pagaliau, juos savo žinion paimti.

vadino Linga Scharira. Suprantama, lengviau žodį sudaryti, negu į jį tinkamą turinį įdėti. Bet mes dėl vietos stokos prie šio klausimo ilgiau nesustosime.

Riemanno geometrijai ir 4 krypčių erdvei įsigalint mokslo srity, pradėjo būti svarstomos ir 5 bei 6 krypčių erdvės. Nurodoma, kad penkta kryptis lengvina susivokimo 4 krypčių erdvėje. Penkta kryptis tai lyg savotiškas perpendikuliaras (mokslininkų protas čia vis dar pasilieka ne vien senos nomenklatūros, bet ir senų mąstymo kelių inercijoje) į laiko paplokštumą (paviršių), tas aukštis, į kurį turi pakilti mūsų sąmonė, norėdama pamatyti vienkart praeitį, dabartį ir ateitį. Penktą kryptį tenka laikyti esančia ne išorėj nuo mūsų sąmonės, o kaip pačios sąmonės ypatybę, — tą kryptį, kurios link turi augti sąmonė.

Keista gali atrodyti, kad erdvės „trikryptumo" negalime matematiškai apibūdinti. Matematika „nejaučia" erdvės krypčių. Išreiškimas tų krypčių laipsniais yra lygtinis dalykas (a^1, a^2, a^3). Mes kalbame apie ilgumą, platumą ir aukštumą, bet jie viens nuo kito matematiškai nieko nesiskiria ir ilgumo vieton galime sakyti platumas ir t.t. Skirtumų tarp jų nėra.

Tam tikros geometrijos aksiomos išreiškia tam tikros erdvės ypatybes. Chintonas įrodinėja, kad mumyse yra mūsų erdvės sąlygos (ypatybės) ir dėl to savy turime surasti sąlygų, kurios mums leistų spręsti mūsų erdvės santykius su aukštesnių laipsnių erdvėmis.

Žodis. Jo pagalba ir kliūtys žmogaus augimui. Intuicija.

Bendros reikšmės žodžių atsiradimas rodo, kad sąmonėje jau atsirado sąvokų. Kalbą sudaro žodžiai: kiekvienas žodis išreiškia kokią nors sąvoką. Jie (sąvoka ir žodis) neišjungiamai susiję: vienas (sąvoka) — vidus, kitas (žodis) — išorybė. Pasak R. Bucke: žodis (sąvoka) yra algebriškas daikto ženklas; jis palengvina žmogui mąstyti, suteikdamas drauge mąstymui tam tikro dirbtinumo ir siaurumo.

Daug kartų buvo pažymėta, kad mąstančio (inteligento mokslininko) žmogaus smegenys nedaug didesnės už nemąstančio (australiečio, eskimoso ir t.t.) žmogaus smegenis. Tai aiškinama tuo, kad mokslininkas savo intelektualį darbą atlieka padedamas „ženklų", o laukinio žmogaus smegenys labai apsunkintos gramozdiškų įvaizdų daugybe ir nesklandumu. Laukinis

žmogus yra to astronomo padėty, kuris viską apskaičiuoja aritmetikos keliu, o mokslininkas yra to astronomo padėty, kuris savo apskaičiavimams naudojasi algebra ir logaritmais.

Šia prasme yra įdomūs kai kurie laukinių žmonių gyvenimo stebėjimai. Čia turima galvoje tariamus normalius laukinius žmones, kurie iš vienos pusės dar nėra smarkiau paliesti ir deformuoti civilizacijos įtakų ir iš kitos pusės nėra išsigimėliai. Tarp laukinių tautų ir tautelių, dėl nepalankiai jiems susidariusių gyvenimo sąlygų, tokių išsigimėlių būna gana apsčiai.

Tad normalių laukinių žmonių tyrimai rodo, kad jų prigimtis *kokybiniu* atžvilgiu paprastai yra turiningesnė ir labiau įvairiaspalvė, negu vidutiniško civilizuotų tautų žmogaus (negu vadinamojo eilinio inteligento). Ne vien emocijų srity, bet dažnai ir mąstymo srity normalus laukinis žmogus turi daugiau įvairių pradų ir gyvenimą jis stebi iš platesnio (kokybine prasme) akyračio, negu eilinis inteligentas. Tik tie laukinio žmogaus prigimties pradai nėra išaugę *kiekybiniu* atžvilgiu, vadinas, palyginti su inteligento, yra labiau pirminėse plėtros stadijose. Yra bendra taisyklė — kai laukinis žmogus pradeda civilizuotis, tai išsivysto tik kai kurie jo prigimties pradai, o kiti civilizacijos eigos būna nuslopinami. Tuo būdu eilinis modernis inteligentas yra tarytum siauresnės prigimties ir pobūdžio, negu jo senų laikų sentėvis. Vadinas, šiolaikiniai civilizacijos laimėjimai yra susiję su žmogaus prigimties invalidinimu.

Žodžiai mūsų kalboje reiškia daugiausia sąvokas ir abstrakcines arba labiau sudėtingas sąvokas, vadinamas idėjas.

Be mūsų jutimo organų paprastų pojūčių: spalvos, garso, skonio ir t.t. srityse ir be paprastų emocijų: malonumo, nemalonumo, džiaugsmo, pykčio, baimės, nusistebėjimo, smalsumo ir t.t. mūsų sąmonėje vyksta sudėtingų jausmų ir aukštesnių emocijų visa virtinė: moralinių, tikybinių, estetiškų ir kitų. Emocijalių pergyvenimų dargi paprastų, juo labiau sudėtingesnių turinys niekuomet pilnumoje netelpa atatinkamose sąvokose ir idėjose (ženkluose) ir dėl to jų niekuomet negalima tikrai ir tiksliai išreikšti žodžiais. Žodžiais kalbama tik *aplink* tuos dalykus; žodžiais galima vien pakreipti dėmesį tam tikra linkme. Emocialiams pergyvenimams reikšti ir emocialiam nusimanymui augti eina pagalbon menas. Žodžių sumezgimu, jų prasme, ritmu, garsu ir kalbos intonacijomis, kalbančio žmogaus veido išraiška ir gestais, muzika ir daina, prasmės, ritmo ir gaidos samplaikomis, spalvomis, formomis ir t.t. — žmonės stengiasi išreikšti tai, ko jie negali išreikšti vien žodžiais.

Tuo tarpu, nors žodis labai daug padeda mums ne vien mąstymo srity, bet ir apskritai gyvenime ir mūsų asmenybės augime

(gyventi ir augti), bet ir labai varžo. Jau gimstantiems žmonijoje naujiems nusimanymams, emocijoms bei idėjoms (iš dalies ir atgimstantiems seniau nuslopintiems), mūsų kalboje trūksta ne vien žodžių (reikia naujų žodžių), bet reikia ir kalbos kitos struktūros, reikia ir kitų, be kalbos ir meno, žmonių (tiesioginesnio, glaudesnio ir tikresnio) susižinojimo būdų.

Dabar vis plačiau kalbama apie intuiciją, skirdami pirminę nekultūrinio žmogaus intuiciją (gimininingą instinktui) nuo aukštosios intuicijos. Nurodoma, kad evoliucijos dėsningumo kely turi būti ši eilė: jutimas ir instinktas[29]), vaizdavimas, sąvoka, idėja, aukštoji intuicija. Aukštosios intuicijos rūšis susidaro aukštesnioms sudėtingoms emocijoms susitelkiant su sąvokomis ir idėjomis.

Emocijas tuo tarpu geriausiai išreiškia muzika; bet joje visai nėra sąvokų. Poezija stengiasi sutelkti vieną ir kitą dalyką. Tad menas *iš dalies* yra kelias ateities naujų žmonių kalbai. Psichinės evoliucijos avangarde yra ir menas.

Aukštesnioji intuicija žmonijoje (išmintis) dabar yra daugiausia kaip užuomazga.

Antis, katė, šuo, beždžionė, žmogus ir išorės pasaulis.

Visų rasių ir įvairių psichikų žmonės, ir nežinodami viens kito kalbos, sugeba įeiti į tarpusavį kontaktą ir susižinoti. Kaliniai kalėjime susižino (bildesiais ir pan.) ir per storas mūro sienas. Su naminiais gyvuliais greta gyvenam dešimtis tūkstančių metų, bet į artimą psichinį kontaktą su jais sueiti ir susižinoti dar (iš dalies ir jau) nesugebame. Vadinas, atstumas tarp jų ir mūsų psichikos labai didelis, nors ir ne meteriais matuojamas.

Gyvulio logika ne tik mažesnio laipsnio, bet ir kitoniškos rūšies, negu žmogaus.

Antis primynė koja agurko žievelę, traukia ją su snapu ir

---

[29]) Instinktą reikia skirti nuo dresiruotų gyvulių automatiškų veiksmų. Tų gyvulių automatiški veiksmai buvo anksčiau sąmoningi, bet ne gyvulio, o mokinusio jį žmogaus. Gyvulys tik atmena tų veiksmų eilę. Juos gi apgalvojo žmogus. Instinktas gi susikuria per gyvulių veislės gyvenimą ir paveldėjimo keliu persiduoda veislės padermei gatavo ar bemaž gatavo pavidalo.

negal pakelti, o pakelt koją jai trūksta nusimanymo. Ji dar blogai savo *fizinį* kūną žino ir blogai jį išskiria iš kitų daiktų. Tuo ji gerokai skiriasi nuo šunies ar katės, kurie savo kūną jau daug geriau žino ir nepainioja jo su aplinkumos daiktais. Išmintingas pudelis (šuo), jei jam nepatogu gulėti negerai patiestam kilimėly, dažnai jau nusimano, kad tasai nepatogumas yra išorėje, būtent, kilimėly, ir jis, pagriebęs jį su dantimis, traukinėja ir vartalioja, urzgia ir cypia, kol kas iš žmonių padeda kilimėlį geriau pakloti; bet pats jį gerai pakloti neišmano.

Su kate čia prasčiau. Ji, priešingai negu antis, jau žino savo kūną, tačiau viską, kas yra šalia jos kūno (išorę) ji priima (sutinka), kaip prideramą, neginčytiną ir *jos valia* nekeistiną dalyką. Tad, jei jos guoly kas nors jai netinka, tai ji pati visaip vartaliosis, bet kilimėlio taisyti nemėgins[30]).

Bezdžionė pati moka tinkamai pasitiesti kilimą. Štai keturi skirtingi protai ir psichologijos. Tai priklauso ne vien nuo proto išsivystymo laipsnio nevienodumo, bet ir nuo jutimų organų[31]) skirtumų ir nuo kitų priežasčių.

Žmogus žino dar didesnę aplinkumą, negu beždžionė. Jis moka sau tinkamai pataisyti ne vien čia jau turimą daiktą, bet iš dalies numatyti ir ateitį ir ateičiai dirbti. Savo aplinkumą jis gerokai keičia pagal savo geidimus, norus, pagal gaivalinę ir sąmoningą valią.

Pradžioje žmogus temoka truputį šį tą keisti savo fizinėj aplinkumoj. Šiandien Vakarų žmonių sugebėjimai šia kryptim gerokai paūgėję, nors dar ir nedideli, palyginti su tuo, kas turi būti ir bus ateity. Kitu iš šalies keliu nuėjęs indas, bent eilinio europiečio vaizduotės indas. Išorinę aplinkumą (kiek panašiai mūsų pavyzdžio į katę) indas bemaž priima kaip prideramą ir mažai ją keičia. Tačiau mėgina keisti savo jausmų bei geismų sritį,

---

[30]) Ir katės pagal veislę ir individualiai nėra visiškai vienos psichikos ir proto.

[31]) Arklys ir šuo su aplinkuma (vadinas, su pasauliu) susipažįsta daugiausia uosle (akys ir iš dalies ausys jiems antraeiliai jutimo organai), katės ir paukščių dauguma daugiausia su akimis. Be to, paukščių dauguma regėjimu daugiausia naudojasi skrisdami. Vadinas, jie turi labai skirtingų įspūdžių ir susitinka (susiduria) su visiškai kitoniška aplinkuma, lyg gyventų visai skirtingame pasauly.

pasirinkdamas dažniausiai slopinimų ir pasyvumo kryptis. Europietis šia prasme (jausmų ir geismų dresiravimo srity) paprastai yra mažiau nuveikęs, už indą. Bet aktingoje kovoje su išorine gamta europiečio valia ir protas labiau aktingai išmiklinti, nors ir labiau į paviršių pakrypę. Tačiau, kaip matėme, (žiūr. „gyvybės keliai ir „gyvatės" keliai" ir kitur) ir, europietis proto alcheminę virtuvę („meridianus", „normas") priima, kaip prideramą, kaip kaž kokį stačiai stebūklingą dalyką, tikresnį ir galingesnį už visą gyvą realybę. Jis bijo to dalyko tikrai, gyvai paliesti (laisio majestatis rationis), *bijo dar tą sritį pastatyti į tarnybinę nuo savęs priklausomybę ir bijo pilnumoje, kaip gyvas žmogus, reikštis gyvenime.* Kaip indas išorinės gamtos atžvilgiu (indai seniau dargi su ligomis beveik nekovojo), taip europietis formalės logikos atžvilgiu yra padėtyje mūsų pavyzdžio katės su nepatogiai paklotu jai kilimėliu. Tiesa, jau ir gilioj senovėj, o su nematyta jėga ir ryškumu prieš 19 šimtmečių Žmogaus Sūnus žmonėms parodė *gyvo žmoniško aktingumo kelią į Naująjį Pasaulį,* kur viskas turės būti įprasminta ir sugyvybinta, ir tai kelionei suteikė didįjį Gyvybės, Kūrybos ir Meilės rodiklį. Tai buvo padaryta to laikotarpio pradžioje, kai žmogaus dėmesis labai stipriai pakrypo į išorinį pasaulį, į medžiagą bei formą. Be abejo, tai kiek sušvelnino ir sužmonino mūsų jau bemaž 2 tūkstančių metų erą, bet nepaneigė jos aukščiau minėtos pagrindinės krypties (į išorę: medžagą bei formą).

Pastaruoju metu (ypač po karo) europiečio didesnis aktingumas, daugiau negu bet kuomet kitais laikais, pradeda plėstis vienoj naujoj srity — į mėginimus visuomenės tvarką sąmoningai taisyti. Šią tvarką (vadinas, tam tikrą išorybę) europietis vis mažiau priima, kaip prideramą, kaip ven gaivališkai susidarančią ir nekeistiną. Suprantama, be galo daug klaidų šia kryptim jis daro ir dar ilgai darys. Vis dėl to europietis jau daug geriau, negu seniau, pastebi, kad jo sąmoningai aktingai valiai čia yra didelė darbo sritis[32]). Mes, lietuviai, manau, galėsime šiuo atžvilgiu padaryti mažiau už kitas tautas klaidų.

Tuo būdu, nors ir sunkiai, nesparčiai ir pradžioje mažai sek-

---

[32]) Tačiau, kaip matėm, per daug dar šioje srity užsiima ir pasitiki „alchemija".

mingai žmogus vis labiau plečia savo kūrybą ir savo kovas su įvairiomis inercijomis (gamtos, proto, geismų ir t. t.), vadinas, su tamsybėmis bei negyvybėmis ir su savo paties inercija ir grimzdimu į tuštybes bei niekį.

Žmogus daug gauna iš santykiavimų su kitais žmonėmis. Šie santykiavimai vis plečiasi ir tobulėja. Iš kitų žmonių mąstymo, emocijų ir viso jų gyvenimo žmogus vis daugiau gali gauti. Dažnai labai gyvai ir intensyviai žmogus gyvena ir kitų (net tolimos praeities) žmonių pergyvenimais. Europietis dažnai tai moka daryti nestelbdamas, o plėsdamas savo asmenybę.

Tačiau, kaip matėme, žmogus lig šiol dar nemoka tikrai santykiauti su gyvulių psichika. Nėra čia tarp žmogaus ir gyvulio tikro kontakto. Gyvulys, ir dar labiau augmuo, yra lyg už miliono kilometrų nuo žmogaus, kaž kokiame visai skirtingame pasauly. Kai kuriose civilizuotose tautose (skirk civilizaciją nuo kultūros) šis diskontaktas dargi padidėjęs. Bet tai laikinis reiškinys. Žmogus įeis į gyvą kontaktą su visais gyviais[33]), nes jam reikalingas visas pasaulis, o ne du žemės meteriai pagal L. Tolstojaus šmeižtą.

Lietuvis savo gyva kūrybine prigimtim gal mažiau už kitus europiečius yra nutolęs[34]) nuo intymaus sugyvenimo su gyva ir negyva gamta. Tad daiktams vardus privalome duoti greičiau ir tikresnius už kitas tautas.

---

[33]) Skaitytojas čia prisimena Seno Testamento žodžius, kaip sukūręs pasaulį, Dievas atvedė prieš Adomą visus gyvulius, augmenis ir kitus daiktus ir kláusėsi, kokius jiems vardus duos Adomas. Bet tikrų vardų daiktams žmogus lig šiol dar nėra davęs.

[34]) Lietuvis, kaip žinome, lig šiol lengviau už kitų tautų žmones įeidavo į kitataučio psichologiją ir reikalus, į jo pasaulį, mokėdamas į jį įsigilinti dažnai neblogiau už gabiausius tų tautų žmones. Į tą psichologiją ir reikalus besigilindamas, lietuvis praeity labai dažnai su tuo tiek susigyvendavo, kad nutoldavo nuo savo kamieno ir nutausdavo. Savo praeity iš to turėjome nematytai daug žalos. Ateity šią savo ypatybę, kuri mus „mažino“, šį savo trūkumą, turime paversti savo dideliu privalumu, kuris mus turės labai praturtinti.

Žmogaus augimo klausimu pastabėlės. Žmogaus suklupimai augimo srity.

Aš matau, vadinas, šito nėra, — sako dabartiniai fizikai, nes iš tikro savo fizinėmis akimis mes matome visai kaž ką kitą, o ne tai, kas iš tikrųjų yra. Bet, kaip dabar vis geriau žinome, ir savo mintimis, vadinas, savo proto akimis mes matom visai kaž ką kitą, o ne tikrybę. Kelias tikrybei pažinti (pamatyti) yra visas žmogaus gyvenimas, jo gyvoji kūryba, jo valios ir jo meilės augimas, jo visos asmenybės augimas drauge su visu kintančiu, iš dalies ir jo paties pastangų keičiamu pasauliu kely į Naująjį Tikrąjį Gyvenimą.

Tuo tarpu gyvenimą matome (pažįstame) iš jo funkcijų. Gyvas organizmas sugeba be ribų daugintis ir tam tikru būdu asimiliuoti (imti savo tam tikron žinion ir valdyman) negyvą medžiagą. Toji organizmo asimiliuojama medžiaga, nenustodama savo senų ypatybių, atsiranda naujoj padėty su naujomis ypatybėmis. Ši (beribio) dauginimosi ir negyvos medžiagos su jos mechaniškomis ypatybėmis savo valdyman paėmimo galia ir yra fiziologinio organizmo gyvybės „funkcija", kokybiškai skirtinga nuo negyvos medžiagos „funkcijų"[35]). Gamtos mokslas tuo tarpu aiškiai „sugauna" tik lydinčias gyvybę „funkcijas", reiškinius, o ne ją pačią. Tai negalima išreikšti mechaniškos energijos formulėse, negalima tai ir dirbtiniu būdu pagaminti. Tai yra kaž kas kokybiškai skirtinga nuo euklidinės erdvės mechaniškų judėjimų, kaž kas, kur *tam tikra kryptimi ir prasme nugalėta inercija.*

XX šimt. pozityvistai jau žino, kad pasaulio (gamtos, pasak juos) vien fenomeninės pusės tyrimas niekuomet nepriartins mūsų prie gyvos tikrybės pažinimo. Jie jau seniai dėl to yra išmetę iš savo žodyno klausimą: „kodėl?" ir pasilikę vien klausimą: „kuriuo (mechanišku) būdu?". Vadinas, yra galutinai pasavę ir paskyrę save šia prasme amžinai inercijai.

Pozityvistas savo gamtos tyrinėjimuose yra analoginėje padėty su laukiniu žmogum didžioj bibliotekoj, pilnoj vertingų knygų. Laukiniam žmogui knyga tai daiktas, tam tikros formos,

---

[35]) Kristalai šiuo atžvilgiu yra šiek tiek panašūs į organizmus.

spalvos, didumo ir svorio. Jis knygoje pastebės ir kitų ypatybių (knygos lapus ir kad jie galima versti, kad knygos puslapiai pilni įvairių ženklelių ir piešinių ir pan.), dažnai įdomių, dargi keistų, bet kam reikalingas tasai daiktas, jis nesupras, ar supras labai neteisingai[36]) ir knygos turinys jam bus nesuprantamas numenas, dargi bus jam iš viso nesamas daiktas.

Tokia pat kaip ir į knygą bus laukinio primityvaus žmogaus pažiūra, pavyzdžiui, ir į laikrodį. Panašus, nors nepalyginti sudėtingesnis, bet lygiai nežinia kam reikalingas ir nežinia kaip atsiradęs „mechanizmas", išrodys materialisto „mokslingai" pažiūrai ir *žmogus*.

Įvaduose ir apskritai veikaluose, kurie liečia 4 (ir daugiau) krypčių erdvių klausimus, norint vaizdžiau nušviesti kai kuriuos tų klausimų, pravedamos tam tikros analogijos su vaizduojamomis vienos ir dviejų krypčių erdvės būtybėmis. Ten dažnai naudojamas dviejų krypčių erdvės paplokščios vaizduojamos būtybės santykis su dviem paplokštume rateliais: nuo žvakės ir nuo pinigo. Paplokščia būtybė iš tų ratelių jokiu būdu negali spręsti klausimo apie mums žinomas žvakės ir pinigo funkcijas. Pinigo ir žvakės funkcijos šitai paplokščiai būtybei bus nesuprantamas numenas.

Tačiau toksai dviejų krypčių paplokščias pažinimas yra ne vien mūsų vaizduojamame teoretiniame paplokštume, bet ir gyvame gyvenime. Materializmas dažnai šį metodą mėgina vartoti. Suprantama, gaunamos įvairios nesąmonės, bet, kaip žinome, žmogus „gyvatės" kerėjimus lengvai linkęs priimti, kaip prideramą dalyką, (kaip mūsų pavyzdžio katė kilimėlio nepatogumus), kaip tikrybę.

Markso *„ekonominis žmogus"*, tai, visai aišku, paplokščia būtybė, judanti tik dviem kryptim, gamybos ir vartojimo, vadinas, gyvenanti *gamybos-vartojimo paplokštume*. Ir daug kas rimtai traktuoja šį „homunculus"-ą. Bet kaip galime tikėtis suprasti žmogaus gyvenimą, tokį sudėtingą, daug kame ir gelmingą, su jo didžiu noru gyventi, kurti ir viską išmanyti, tyrinėjant

---

[36]) Su knyga galima pažaisti, priešui per galvą kirsti, ant jos atsisėsti, iš jos gerą laužą pasidaryti ir t.t. Su žmogum barbarai ir išsigimėliai taip pat linkę panašiai žaisti ir elgtis.

šitos dirbtinės būtybės (homunculuso) vaizduojamo gyvenimo vaizduojamą dėsningumą gamybos-vartojimo paplokštumoj. Šioj paplokštumoj labai žymiame laipsny vartaliojasi ir apskritai materializmas.

Tačiau Markso schema, kaip ir įvairios paplokščios kapitalistiškos schemos, daug ką buvo sugundžiusi. Apskritai žmogų lengvai pagauna suprastintos schemos, duodančios „griežtų" atsakymų į sudėtingus gyvenimo klausimus. Patsai žmogus tebėra pradinėj žmogiškos kūrybos stadijoje. Labai žymus tos kūrybos laipsnis yra jo paties rankose, jo gyvų pastangų paseka. Siekti aukštesnio sunkus dalykas. Tad, pailstanti žmogaus prigimtis lyg ieško progų pasinerti tos ar kitos inercijos rūšy, pasukt iš kūrybos kelio atgal. Bet tai veda į tuštybes ir nykimą. Suprastintos schemos ir teikia žmogui progos pasinerti inercijose, primityvėti ir pagaliau . . . nykti. Įvairios materialistinės ir racionalistinės teorijos, tarp jų ypač „marksizmas" ir suka žmogų į paplokščius nykimo kelius. Tai juo labiau neišaugusio žmogaus „silpnumą" pagauna, kad tie keliai dar būna įvairiopai pagražinti[37]), ir ne vien taip primityviai, kaip Markso, bet ir taip meniškai, kaip nelaimingojo pasaulio reiškinio Buddhos.

Mokslo pažanga. Apie irracionalumus ir tikrybę.

Tiesa, pačioj matematikoj (pozityvistui matematika yra visam kam išeinamasis punktas) pripažinti begaliniai dydžiai (∞) ir pačios matematikos nustatyta, kad jie veikia pagal visiškai kitus dėsnius, negu galiniai dydžiai. Su begaliniais dydžiais negalima verstis, kaip su galiniais. Taip yra matematikos teorijoj. O gyvenime, kur turime reikalo su įvairiausiais ir sudėtingiausiais dydžiais ir su daug kuo kitu, tolydžio elgiamasi, kaip su paprastais galiniais dydžiais. Jei didžiausiame suprastinime, kurį tik esame sudarę — matematikoje, kur operuojame su mūsų nustatytais lygtinumais[38]), mes vis dėl to susiduriame su sritimis, kurios daug skiriasi nuo mūsų, taip sakant, kasdieninės (galinių

---

[37]) Be to, šia kryptim smarkiai veikia ir masinė sugestija ir gaujos sugestija, ir plačiai pasklidusių idėjų (inercijos) autoritetas.

[38]) Prisiminkime matematiko Poincare pasakymą, kad matematika yra mokslas įvairiems (skirtingiems) daiktams duoti tą patį vardą (ženklą).

dydžių) matematikos su racionaliais skaitmenimis (dydžiais), tai *juo labiau pačiame gyvenime mes turime susidurti su vadinamais irracionalumais ir kitais ne vien dar neišaiškintais dalykais, bet dargi mechaniniais metodais neišaiškinamais.* Bet pozityvistai ir racionalistai, pasinėrę įvairių inercijų srityse ir eidami lengvu didžiausių suprastinimų keliu (žiūr. apie klajūnus ir apie rusus pastabas), tolydžio apie tai pamiršta, o mūsų laikais, kaip buvo nurodyta, dažnai apsimetama, kad pamiršta.

Žmogaus sąmonė tai neišaiškinama funkcija, pasiliekant mums trijų krypčių pasauly. Šiuo metu ir daugelis matematikų prieina išvadą, kad judėjimas yra gyvybės funkcija, o gyvybė gal sąmonės(?) funkcija. Smegenys mums tarnauja kiek panašiai į prizmą, per kurią pervedama sąmonė pasireiškia mums labiausiai, kaip intelektas. Kitais kiek žodžiais, smegenys yra lyg veidrodis, kuriame mūsų sąmonė atsimuša trijų krypčių erdvėje. Sudužus šiam veidrodžiui (smegenims) pranyksta ne pati sąmonė, o jos šiame pasauly tam tikras persilaužimas. Be to, per smegenis pasireiškia ne visa mūsų sąmonė, ne visas mūsų „aš", o tik jo tam tikra dalis.

Mūsų sąmonė, teisingiau jos tam tikras per mūsų smegenis ir kitas kūno dalis persilaužimas šiame pasauly, per daug užimta fenomeninio pasaulio pojūčiais ir dėl to be galo silpnai, dažnai bemaž visai nepagauna įspūdžių iš kitų erdvių ir iš kitų pasaulių; o pagautus iš ten įspūdžius labai silpnai savy užlaiko. Vadinas, mūsų, šio pasaulio, nepakilusi sąmonė apsupta savo fenomeninių pojūčių bei įspūdžių lyg kokia siena ir be tos sienos dažnai nieko nežino (žiūr. apie „sienas" Dostojevskio).

Pastaraisiais laikais mokslo pažangą vis labiau galima apibūdinti, kaip labai greitą nežinojimo sričių augimą. Suprantama, nežinojimo ir seniau būta nemažiau, kaip dabar. Bet gal niekuomet tiek aiškiai, kaip dabar, mokslas nežinojo, *ko jis nežino.* Dabar mokslas vis geriau tai pradeda suprasti, taip pat ir savo sąlygiškumą.

Rodos, apie Sokratą kalbama, kad jis bemąstydamas priėjęs išvadą, kad daugiau žinąs, negu kiti graikai, nes jis žinąs, kad jis nieko nežinąs, o kiti graikai ir šito nežino. Taip ir mokslas šiuo laiku vis gausiau ir geriau matydamas, ko jis nežino, daro tam tikrą žinojimo srity progresą, evoliucionuoja į aukštesnį

plėtros laipsnį. Šiandien vis plačiau prieinama išvadą, kad vadinamasai objektyvus pažinimas tiria (studijuoja) ne faktus, o vien mūsų *įvaizdus apie faktus*. Subjektyvus gi pažinimas tiria faktus, būtent, mūsų sąmonės faktus, vadinas, labiausiai negincijamus faktus.

„Naujo Pasaulio ieškokite savy", pasakęs Galilejietis. „Tas, kuris nesupranta, kad sielos viduje yra grožio, ieško jo išorėje", pasakęs yra Platonas; — ir tikro grožio nesuranda. Norint didžiausią gėrį ir grožį surasti, tyriausią gyvenimą gauti, reikia nuvykti į šventąjį savo sielos daiktą.

Matematikos dėsniai ir logikos dėsniai, tai fenomenų pasaulio tam tikro atsimušimo mūsų sąmonėj dėsniai. Logikos aksiomos gali operuoti tik su tam tikromis sąvokomis. Matematikos aksiomos gali operuoti vien su galiniais ir pastoviais dydžiais ir vien jiems taikomi. Begaliniams ir kintantiems dydžiams šios matematikos dėsniai netaikomi, panašiai kaip logikos dėsniai netaikomi emocijoms, simboliams, meno jėgai, aukštajai intuicijai ir slaptai žodžio reikšmei. Tai, kaip žinome, priklauso nuo to, kad tie visi dėsniai yra tam tikro sąlyginio ir riboto pobūdžio ir žmogaus gali būti naudojami vien tam tikra prasme, tam tikrose srityse ir ribose. Tad *logika ir matematika sprendžia tam tikrus uždavinius sąlyginių duomenų pagrinde.*

Dabar vis smarkiau auga begalinių ir kintančių dydžių matematika. Yra, pavyzdžiui, vadinamieji transfinitiniai skaitmenys, skaitmenys už begalybės. Begalybė, reiškiama ∞ ženklu, laikoma matematišku simboliu, su kuriuo galima daryti matematikos veiksmai: dauginti, kelti į laipsnį ir t.t. Pakėlus į begalybės laipsnį, gausime ∞^{∞}. Be abejo, tai skaitmuo nematytai didesnis už paprastą ∞. Ir kartu vienas kitam lygūs: $\infty^{\infty} = \infty$. Galima su ∞ daryti bet kuriuos veiksmus; jis keisis ir kartu visuomet pasiliks sau lygus $\infty^2 = \infty^{\infty} = \infty : \infty = \infty \times \infty = \infty$ ir t. t. Vadinas, kisdamas transfinitinis skaitmuo visuomet pasilieka sau lygus.

Vienkart tie skaitmenys turi tam tikros prasmės ir pateisinimo praktikoje. Imkime liniją, bet kurią jos dalį. Taškų toje linijoje bus begaliniai daug, nes taškas neturi matų, nei krypties. Jei turime dvi linijos dalis, viena, sakysime, milimetro ilgumo ir kita metro, tai taškų begaliniam skaičiui vienoj ir kitoj linijoj,

turime tą patį simbolį: ∞. Be to, formaliam mūsų protavimui išeina, kad kiekvienam taškui didesnėj linijoj bus atatinkamas taškas ir mažesnėj.

Paimsime kokį kvadratą. Linijų skaičius kvadrate begalinis; taškų skaičius kvadrate bus begaliniai didesnis, negu vienoje jo linijoje ir kartu tie skaičiai vienodi $\infty \times \infty = \infty$, nes jei yra begaliniai didelis skaitmuo, tai jis vienas; kitaip jis nebegalinis (protaujant senapasaulišku metodu).

Aiškiai matome, kad matematikos pagrindiniai dėsniai netaikintini transfinitiniams skaitmenims. Jie taikintini vien galiniams ir nuolatiniams skaitmenims. Vadinas, jie reikalingi laiko ir veikiančių (asmenų) vienumo, būtent: kiekvienas dydis yra sau lygus tam tikru momentu. O pasauly turime vien kintančius dydžius. Be to, kiekvienas mums žinomas realus dydis, palyginti su ∞ yra (bemaž) nulio arba taško padėty. Tuo būdu išeina, kad galinių ir nuolatinių dydžių matematikos dėsniai ir pati ši matematika yra nereali, o begalinių ir kintančių dydžių matematika palyginti bus realesnė[39]). Tie patys samprotavimai taikintini ir logikai. Tarp jų yra visiška analogija: ir logikos operacijų vienetas — sąvoka — turi visas galinio ir nuolatinio dydžio ypatybes.

Tad, nesunku mums sutikti su tuo, kad *logikos ir matematikos* pagrindinės aksiomos teisingos vien tiek, kiek operuojame su dirbtiniais, sąlyginiais, gamtoje (pasauly) nesančiais vienetais. Gamtoje, kaip žinome, nėra nei galinių nuolatinių dydžių, nei sąvokų. Tad pasaulio konkretų gyvenimą ne protu pažinsime.

Tuo būdu daug kas iš pat pagrindų kinta matematikoj ir

---

[39]) Mes matome, kad matematikų mintis dabar linkusi operuoti 3 kokybiniai skirtingų rūšių skaitmenimis: nulių „galiniais nuolatiniais skaitmenimis („a“) ir begaliniu dydžiu „∞“. Nėra būtinumo tuo tenkintis. Tarp nulio ir begaliniai mažo dydžio yra didelio kokybinio skirtumo. Tik sąlygiškai sakoma, kad nulis ir begaliniai mažas dydis sutampa. Tad galime turėti greta nulio („0“) ir begaliniai mažą dydį, pažymimą, sakysime, ženklu „0a“. Taip pat ne vienas ir tas pat daiktas absoliutus („abs“) ir begaliniai didelis dydis (∞). Tuo būdu turėtume ne 3, o 5 rūšių skaitmenis 1) „0“, 2) „0a“, 3) „a“, 4) „∞“ ir 5) „abs“. Čia jau neturėsime $\infty^{\infty} = \infty$, $a : \infty = 0$ ir t.t. Bet nėra būtinumo tenkintis ir 5 rūšių skaitmenimis, galima jų sugalvoti ir daugiau ir su jais tam tikru būdu operuoti.

visame moksle. Pati matematika auga, plinta, išeina iš fiziškai matomo ir mechaniškai matuojamo pasaulio ribų. Mūsų vaizdavimo jėga toli gražu nesuskumba žygiuoti greta matematikos progreso. Atsiveria naujų progų ir galimumų žmogui plačiau ir giliau apsižvalgyti savy ir savo aplinkumoj; atsiveria vienkart ir naujų progų ir galimumų „gyvatės" kerėjimams, naujų dirbtinumų ir sąlygiškumų kūrybai. Ateity jie bus platesnio pobūdžio ir tvirčiau pagrįsti, bet gyvenimui pažinti ne tik netiks, bet nemažiau, kaip seni, jie bus gyvenimui kenksmingi ir jį ardą.

Tačiau, kaip matome, mokslas vis dėl to dabar yra padaręs žymią pažangą, nes jis vis aiškiau susivokia, ko jis nežino; pradeda geriau orientuotis ir pažinimo keliuose: *ne vien mąstymu (galvojimu), dargi ne pirmon eilėn mąstymu, o visu savo gyvenimu žmogus eina prie tikrybės pažinimo ir patsai turi dalyvauti tikrybės kūryboje.*

Tikrybė mumyse.

Mistikai, arba, sena mokslo terminologija kalbant, metafizikai moksle dabar atsiranda svarbios, jai prideramos vietos. Mes patys šiai sričiai priklausom daug daugiau ir daug arčiau, kaip išoriniam pasauliui; mes ten intymiausiai, arčiausiai ir tikriausiai gyvename, kur gema mūsų dvasios jėgos.

Tad žmonijos nusimanymas bei sąmonė auga.

Tikybos kūrėjų ir skelbėjų, pranašų ir šventųjų darbai ir mintys pasauliniame moksle pasirodo dabar naujoj šviesoj ir gauna naujos didžios prasmės. Mokslui sužinant, kad jis bemaž nieko nežino, žmogui atsiveria ne perdėm tuštuma, niekis, o *į naują gyvenimą raginimai ir keliai.*

Aukščiau vienoje vietoje buvo pažymėta žodžio reikšmė žmogui ir vienkart žodžio kliūtys mąstyti. Aleksandijos Klemensas pabrėžia, kad tikrybė neišreiškiama žodžiais ir nurodo į visų filosofijos sistemų sąlygiškumą. Žmogaus siela be žodžių mąsto aukštuose savo pakilimuose ir regi kitu, nepaprastu ir daug tikresniu regėjimu. Trumpu ekstazės ar šiaip sielos pakilimo momentu žmogus kai kada daugiau vertingo gauna, negu ilgų metų studijomis. Suprantama, tai neneigia studijų didelės reikš-

mės. Jos labai reikalingos ir turi didelės reikšmės gyvenime. Be to, studijos gali praskinti ir sielos pakilimui kelią.

„Vieną kart maldos metu, rašo šv. Teresė, man buvo lemta iš karto suprasti, kaip gali visi daiktai būti regimi Viešpaty ir kaip jie gali Jame talpintis. Aš juos mačiau nepaprasto pavidalo, bet nematytai ryškiai ir jų paveikslai pasiliko mano sieloj. Tai buvo viena pačių didžiausių Dievo malonių man. Aprašyti tas regėjimas nėra žodžių".

Aleksandrijos Klemensas sako: „Visų sunkiausiai kalbėti apie Dievą. Jei labai sunku surasti visų pradų pradą, tai lygiai nelengva išreikšti žodžiais absoliutiškai pirmą pradą, kuris yra viso ko versmė. Kaip kalbėti apie tai, kas neturi nei rūšies, nei skirtumų, nei dydžio ir dar daugiau, kas nėra: nei reiškinys, nei įvykis, nei tas, su kuo įvykis atsitinka. Nieks negali teisingai išreikšti Jį Jo tąsume bei tolydinume. Tad mes Jį vadiname Visu ir Visatos Tėvu. Jo vienumas nedalomas ir begalinis. Jis neturi pavidalo ir ribų. Jei mes Jam duodam vardą, tai tas vardas neteisingas, kad ir kaip mes Jį vadintum: „Absoliučia Būtybe, Išmintim, Gėriu, Vienu, Tėvu, Dievu, Viešpačiu, Kūrėju. Taip sakydami mes neduodame Jam vardo, o vien, kitaip negalėdami, vartojame įvairius gerus vardus, kurie sudaro mūsų sielai tam tikrus atramos punktus".

„Išmok skirti proto pamokymus nuo *sielos išminties,* akies „doktrinas" nuo širdies „doktrinų", rašo Blavackienė.

M. Kollinzas rašo: „Norėk to, kas viduj tavęs . . . kas aukščiau tavęs . . . ir kas nepasiekiama. Nes tavo viduje visatos šviesa. Jei tu šviesos neįstengi stebėti savo viduje, be naudos ieškosi jos kitur. Ji tau bus tuomet nepasiekiama, nes amžinai nuo tavęs tols. Ir tu niekuomet nepaliesi Liepsnos.

Ieškok kelio . . .

Ieškok gėlės, kuri pražįs vien po audros . . . Ir gilioje tyloje atsitiks slėpiningas įvykis, rodąs, kad kelias surastas. Vadinkit tai, kaip norit! Ar balsas prabils ten, kur nieks nekalba, ar pasireikš pasiuntinys be pavidalo, be substancijos, ar atsiskleis sielos žiedas. Tai negalima aprašyti jokia metafora . . . Tylos Balsas išgirsti reiškia suprasti, kad *viduje* gyvenimas . . . Nes, jei mokinys pasiruošęs, Mokytojas bus čia".

Prof. James rašo: „Apsireiškimas teikia mums visiško pasitikėjimo viskam, kas su mumis įvyksta. Karalystė mūsų viduje. Kiekviena diena — Teismo diena . . . Ekstazėje atsiveria nematytos, begalinės tikrybės sritys. Ta begalybė ir didybė pradžioje slegia žmogų ir baimina; vėliau tai teikia nematyto džiaugsmo, jaukumo, ramumo ir saugumo, nes mes jaučiamės vienu su visata, su visų pradų Versme. Jokiais žodžiais negalima išreikšti to nieku nesugriaunamo žmogaus įsitikinimo, kad jis mato buities tikrus pradus ir to pirmapradžio nusistebėjimo, kurį turėjęs Adomas, regėdamas gyvenimą". Tai pora pavyzdžių iš sielos gelmių pergyvenimų. Jie yra tam tikra gili ir prasminga tikrybė. Juose matome pergyvenimų vienalytiškumą. Šių tikrybės patyrimų duomenys neneigia, o patvirtina *„priežasčių pasaulio" teoretiškai* pradedančias būti surandamas ypatybes. Ateina naujas laiko supratimas. Naujų erdvių regėjimas. Begalinis gyvenimas ir begalinė sąmonė.

Transfinitinė matematika, metafizinė logika ir psichologija mėgina į čia tiltus tiesti . . . bet pakaitomis ir naujus kelius į tuštybes vesti.

Chaoso veiksniai.

Matematika, gamtos mokslai, sociologija ir teisės mokslai, menas, psichologija, teologija, teosofija, filosofija, kiekviena šių šakų turi dabar gausią *savo lieteratūrą*. Jos kiekviena išdirba *savo* terminologiją, lyg savo atskirą kalbą ir tuo dar labiau atsisienoja viena nuo kitos ir savo sienas daro sunkiai peržengiamas. Tai didelis dabarties blogis ir didelis dabarties žmogui pasunkinimas susivokti aplinkumoje. Tad greta „tiltų" statymo, eina ir chaoso dirbimo darbas.

Mokslo pašvęstiesiems krypties atsinaujinimas.

Be to, dabartiniame moksle, tiesa, pakitėjusio pavidalo, gana stipriai pradeda reikštis viena lyg buvusi pranykusi senovės tendencija: aukštasai mokslas vien „pašvęstiesiems". Mokslų labai didelis susiskaldymas ir specializacija, specialės terminologijos

augimas, naujų matematikos[40]), logikos, psichologijos, filosofijos ir t.t. sričių augimas ir pan. daro tai, kad vien universitetą ar kitą aukštąją mokyklą baigusius ir toliau rimtai nesilavinančius žmones galima dabar laikyti žmonėmis vien su žemesniuoju išsilavinimu. Tai vien tam tikrų sričių ar žinojimų tinkamai pasiruošę technikai ar „meisteriai". Jei toksai „meisteris", baigęs universitetą ar kitą aukštąją mokyklą, neapsileidžia, toliau lavinasi ir tai ne vien savo specialybėje, tai jį po kurio laiko galime laikyti žmogum su vidutiniu mokslu. Jeigu gi toksai žmogus dar turi nemažų gabumų, tai po ilgesnio *gyvenimo ir darbo* jis gali virsti žmogum ir su aukštuoju mokslu. Vadinas, ateina lyg naujos žmonių diferenciacijos laikai.

Nauji žmonės.

Be to, kaip matėme, artėja laikai, kada aukštosios intuicijos žmonės gausiau gyvenime pasireikš. Lig šiol buvo intensyvūs sąvokų kūrybos ir kaupimo laikai. Bet tasai procesas negali eiti amžinai. Jau ir dabar žmogaus atmintis dažnai būna per daug apsunkinama sąvokų gausumu, kaip kadaise primityvaus žmogaus — įvaizdų gausumu. Primityvus žmogus rado išeitį kurdamas sąvokas. Dabartinėj žmonijoj turi gausiau rastis didesnės išminties žmonių. Tos išminties pagrindiniai elementai bus jau ne sąvokos (teisingiau ne vien įvaizdai ir sąvokos), bet intuicijos. Drauge su tuo vis aktualesnės darosi kalbos apie kosminės sąmonės žmonijoje brendimą.

Kaip matom, labai daug kas keičiasi gyvenime ir moksle iš pat pagrindų. Gyvenimo sudėtingumas, gelmingumas ir įvairumas vis naujoj šviesoj mums atsiskleidžia. Prasiveria nematytos perspektyvos. Žmogaus kūrybai atsidengia vis platesnės sritys. Gyvenimo prasmingumo ir tikrybės kūryboje žmogus vis sąmoningiau ir intensyviau privalo dalyvauti. Vis naujas inercijos sritis jis privalo nugalėti. Vis labiau sąmoninga gyvybė mūsų pasauly turi įsigalėti, pagal Kristaus maldą: Būk Valia Tavo, kaip danguje, taip ir *žemėje*.

---

[40]) „Jėgos, tai erdvės geometrinės ypatybės" ir daug kitų panašių mokslo pasakymų eiliniam su vadinamu aukštuoju mokslu inteligentui išrodo kaž kokia haliucinacija.

Ateitis priklausys naujiems žmonėms. Kuriose tautose jų gausiau ir aukštesnės rūšies pasireikš, tos tautos bus naujo geresnio gyvenimo vadovės. Lietuviuose medžiagos naujiems žmonėms gali būti daugiau, negu kitose tautose. Tad priklauso nuo *mūsų valios,* kad Lietuvoje aiškiau, negu kur kitur, pasireikštų keliai į naują žmoniškesnį gyvenimą, aiškesnis pasukimas į *gyvos kūrybos kelius.*

Naujų žmonių požymiai ir ypatybės bus *nauja gilesnė sąmonė ir nauja gyvesnė sąžinė.* Jie neužmerks akių tikrybės reiškiniams ir dėl to daugiau už kitus žmones matys. Netingės, mąstyti apie tai, ką mato, ir dėl to daugiau žinos. Neieškos būdų ir priekabių teisint savęs ir dėl to jausis labiau atsakingi už savo darbus ir nevers tos atsakomybės kitiems. Jie nesitenkins vien „pareigų" ėjimu, o žiūrės iš esmės, ką daro, kodėl daro ir kokia tikra jų darbo išdava. Jų sąžinė bus vis labiau be išsisukinėjimų ir vis labiau gyvai reikšis visame jų gyvenime; jie gyvens ir darbuosis, kaip atrodys reikalinga. Jie negalės būti neatsakingi svetimos valios vykintojai (būk „ac cadaver", sako „gyvatė"), nes turės savo sąmoningą valią. Ir jie jausis esą atsakingi lig galo už visą savo darbą ir prieš visus, kuriuos lies jų darbas.

Naujiems žmonėms gausiau ir intensyviau pasireiškiant gyvenime, pradės kitėti visas gyvenimas. Socialiniai ir kultūriniai dabarties klausimai bus sprendžiami naujai, naujose sąlygose. Nauja žmonija bus teisėjas senos žmonijos ir visų senienų. Tačiau, ne vienu užsimojimu tai įvyks. Mūsų laikais labai sparčiai auga ir ardybos momentų, ir chaoso galimumų. *Didelių ir vis ryškesnių bei įvairesnių pasirinkimų žmogus dabar turi.* Klaidžioti bus kur. Tad visi budėti privalome, nes vagis, ir budelis ir ištvirkėlis yra greta mūsų.

Dabar dar nėra tikybos triumfo laikai.

Šie laikai nėra ir tikybos, juo labiau bažnyčių triumfo ar net savo darbu pasitenkinimo laikai. Atvirkščiai. Tikybos ir bažnyčios pastaraisiais laikais nepajėgė nei vienos didžios bėdos nuo žmonijos pašalinti, nei vienos didelės žaizdos pagydyti, nei vieno didelio sopėjimo žymiai sušvelninti. Palei tikybą dabar yra priaugusių įvairių labai netikybiško pobūdžio organizacijų.

Jos daug kur įsigalėję bažnyčių dargi vidaus gyvenime ir bažnyčios tolydžio bejėgės nuo jų atsipalaidoti. „Gyvatė“ sugeba ir mūsų laikais susukti sau gūžtą altorių šešėly.

Kokia, sakysime, vieša gėda vyksta šiuo metu (1933 m. liepos-rugp. m. m.) „hitlerinamoj“ Vokietijos protestantų bažnyčioj. Klaipėdiškiai kaimiečiai lietuviai protestantai šimtą kartų labiau vertintini tikybos atžvilgiu už „hitleruojančius“ pastorius. Panašių pavyzdžių turime labai apsčiai dabartiniame bažnyčių gyvenime su tuo pagrindiniu tarp atskirų pavyzdžių skirtumu, kad vienur tai vyksta mūsų pačių akyse, kitur įvairios „gūžtos“[41]) susidariusios jau iš seniau.

Tiesa, vienkart, matome, kad daug kur bažnyčių vidaus gyvenime daroma pastangų atsipalaidoti nuo įvairių į bažnyčias įsibrovimų ir negražumų. Tarp tų pastangų yra tikrai rimtų ir gražių. Sakysime, krikščionyse gyva Evangelijos dvasia tikrai reiškiasi tam tikruose žmonių susitelkimuose. Tačiau, tai dar ne bendras reiškinys. Apskritai tikyboms ir bažnyčioms tuo tarpu tai atgailos, nuo tiek jų pamėgtų pastaraisiais laikais išorybėn išsišokimų ir visur kur arbitrališko kišimosi ir noro visam komanduoti susilaikymo, savy susikaupimo, atsigaivinimo ir apsivalymo laikų pradžia. Ne visur tai dar prasidėjo.

Prieš paplokščius ir primityvius pozityvistų ir racionalistų tvirtinimus, reikia pasakyti, kad tikybos laikai ne tiek praeity, kiek ateity. Bet toji ateitis dar neatėjusi. Gyvenimu ir darbais tai ateičiai žmonija toli gražu dar nepasirengusi.

---

[41]) G. Papinio apie Jeruzalės bažnyčią (žiūr. anksčiau) žodžiai: „. . .Toji šventykla tai buvo ne vien šventų švenčiausios buveinė ir mistinė tautos šventovė. Ten būta ir prekiavimo vietų, prekybinių derybų biržos, politinių ginčų tribūnos, reklamos ir kitokių vietų. Pastatyta ji ir kunigų išdidumui bei gobšumui patenkinti. Ji Jėzaus akyse turėjo būti visų jo priešų lizdu. Jėzus atėjo visa tai griauti . . . Jis rūsčiai pasakęs kunigams: „Vargas jums, raštų žinovai, farizėjai ir veidmainiai . . .“. Tad jie visi buvo aršūs Jėzaus priešai.“

Autoritetų klausimu kelios pastabos

Žiūrėdami į istorijos eigą, taip pat ir į sudėtingo šių dienų gyvenimo raidą, pastebime daugybę žmogaus žmogui įtakų lyčių: vado veiksmą masėms (minioms); pranašo (mūsų laikais pamokslininko) — klausytojams; stebėsime ir mokytojo (naujų minčių, naujų idėjų skleidėjo) ir jo mokyklos santykius ir t.t. Taip pat yra įvairi įtakos žmogaus žmogui pradinių pagrindų kilmė: ji glūdi tai minčių-idėjų srity, tai valios bei organizacijos, dorovės, estetikos ir t.t. srityse.

Tikrybėje iš „įtakų" žmogaus žmogui susidaro visas istorijos procesas, suprantant tai plačia žodžio prasme, vadinas, ne vien atskirų žmonių betarpės įtakos kitiems žmonėms (savo klausytojams, mokiniams (mokytojų sekėjams), valdiniams ar šiaip savo vedamiems ir organizuojamiems žmonėms), bet ir šiaip tų ir kitų žmogaus veiksnių bei padarinių įtakos: technikos tobulinimas, mokslo pažangos vykdymas, kolektyvo dirbamas darbas ir t.t. Tačiau ir kolektyvo veiksmas galų gale sueina į atskirų žmonių veiksmus. Tad, kiek atsistokime ties keliais ryškiais pavyzdžiais atskirų žmonių įtakos gyvenimo eigai. Tai gal mums kiek padės susivokti mūsų praeities kai kuriuose reikaluose, padės atskleisti vieno kito mūsų istorijos lapo turinį.

Pradėdami susipažinti su šiomis (autoritetų įtakos) sritimis, tuojau pastebime labai keistus pirmu atžvilgiu dalykus ir esmėje gal tragingus. „Mokyklų", „mokslų", „krypčių" ir apskritai „įtakų" istorijoj tokių pavyzdžių randame apsčiai. Būtent, dažnai didieji kūrybos genijai, kurie veikia ne vien savo laikus, bet ir tolimas kartas, veikia (ypač savo artimiausius tiesioginius sekėjus) ne esminiais savo kūrybos momentais, o kaž kuo tokiu, kas jų kūrybai nebuvo esminis dalykas, kas jiems jų kūryboje kai kada

buvo vien atsitiktinis dalykas; kas, pavyzdžiui, buvo ne to genijaus, o vien jo laikotarpio, ar aplinkumos tikras savumas[1]).

Tuo būdu pasitaiko, kad kūrybos galiūnai, virtę autoritetu, tuo autoritetu paremia ne tai, kas buvo jų kūrybos esminiu dalyku (gyva to kūrybos siela), o kaž ką, kas tai kūrybai buvo pašalinis dalykas, dažnai ją net stelbęs, ir ką jie patys aklai (eilinio, o ne kūrybinio žmogaus plotmėje) ar inertiškai sekė; kas jiems patiems buvo išorinis autoritetas, kam jie gal net vergavo dėl savo gyvenamosios aplinkos įtakos. Pavyzdžiui, Dantės „Dieviškoji Komedija“ XIV-XV š. š. italų universitetuose buvo studijuojama, kaip visokių žinių enciklopedija, ir tame tų laikų italų visuomenės daugumas matė jos poeziją.

Pasitaiko, kad tarp mokytojo ir mokinių nėra jokių nesusipratimų; yra pilnas mokytojo įvertinimas . . . ir vis dėl to jo įtaka būna kenksminga. Sakysime, mokytojo tobulybė tiek pavergia mokinius, kad juose nebūna mokytojo darbų kūrybinio „virškinimo“ bei asimiliavimo.

Ilgas italų poezijos nevaisingumas po Petrarkos, plastiško italų meno po Leonardo-da-Vinci ir Mykolo Angelo gal daugiausia šituo tenka aiškinti. Mokiniai daugiausia sekė savo mokytojų vien būdus, vien jų „manierą“ dirbti; o tos „manieros“ buvo kiekvieno atskiro tų genijų tam tikras individualus savumas dirbti. Mokiniai drįso vien išoriškai savo mokytojais sekti, o ne jų kūrybą asimiliuoti.

Būna tikrai tragingų atsitikimų. Mokinys gerai suprato savo mokytoją; laisva valia seka jo idėjomis ir lieka nevaisingas. Ryškūs to pavyzdžiai yra vadinamieji marksistai ir „tolstovcai“ (K. Markso ir L. Tolstojaus mokiniai sekėjai). Tuo tarpu žmonės, kurie stovi nuošaliai nuo tų „mokytojų“, dažnai yra net priešingi jų idėjoms, gauna iš jų įtakos, patys dažnai nesusivokdami, akstinų, žadinančių jų kūrybą bei gaivinančių jų dvasią.

Marksistai, kaip tokie, mokslui nėra nieko davę. Marksizmas, kaip „idėjinė“ srovė, neturi savyje jėgos augti, plėstis. Marksistai, tai tik komentatoriai bei populiarizatoriai, kai kada įkrintą ir į parodiją. Bet kuriam ekonomistui ar šiaip sociologui dažnai yra pravartu susipažindinti su K. Marksu. Tačiau jam

---

[1]) Pavyzdžiui, A. Mickevičiaus lenkiška kalba.

nėra jokio reikalo (išskyrus kai kada psichologinius sumetimus) susipažinti su marksistais. Patsai Marksas turėjo nemažos istorinės intuicijos ir dialektinių gabumų. Čia buvo jo jėga. Tačiau jo paties protas pareiškė griežtą kovą jo intuicijai. Dėl kaž kokių jo asmenybės savumų ir aplinkos įtakos Marksui virto aksioma beprasmi (kūrybiškai tuščiavidurė) teorija apie „būtį, kuri sprendžia (gimdo, kuria) sąmonę“; — aukštesnis suvedamas į žemesnį; — gamybos santykiai „kuria“ (tiesiogine pagal Marksą prasme) dvasios gyvenimą; negyva medžiaga „kuria“ gyvąją[2]); niekis galų gale kuria visumą, pasaulį; sąmonė kilusi iš būties (vadinas, iš nesąmonės, iš besąmonės); tikyba, filosofijos idėjos gema iš gamybos bei prekybos; grožis — iš biaurumo, jį pagimdžiusio ir t.t.

Idėjos kūrybinę genezę Marksas pakeitė neįmanomų ir savy prieštaravimų turinčių nudvasintos, vadinas, negyvos būties iš savęs augimu ir gyvybės kūrimu. Marksistai, žinoma, negalėjo ir negali šio negyvo metodo atgaivinti; metodo, pavergusio (autoriteto jėga) ir visą ir jo sekėjų Markso mąstymą ir mirties nuodų jam suteikusio. Kaip tat Marksui atsitiko, yra įdomus psichologinis reiškinys ir šiuo klausimu gal sulauksime kada įdomaus psichologinio tyrinėjimo.

Tam tikra prasme yra kažkokio panašumo tarp K. Markso ir L. Tolstojaus, nors jiedu daugeliu atžvilgių yra kuone antipodai. Tolstojus negincijamai turėjo ir dar šiek tiek turi įtakos visuomenės gyvenimui, nors tą įtaką mes ir nelabai aukštai vertintume. Tačiau visiškai neįdomūs yra vadinamieji „tolstovcai“ ir jų įtaka ideologinėj srity yra lygi nuliui.

Tolstojus, kaip ir Marksas, yra smarkus ir iš dalies į jį panašus kultūrinių brangenybių perkainuotojas[3]), nors daro tai kitoje plotmėje ir kitais metodais. Ir Tolstojaus aukštesnybė išaiškinama žemesnybėmis (aukštesnybė suvedama į žemesnybę).

---

[2]) Tai savotiškas stebuklais tikėjimas. Tačiau ta iš negyvybės stebuklingu būdu susikūrusi gyvybė, priėjusi lig žmogaus laipsnio, pagal Marksą ir kitus materialistus, išeina jau bejėgė toliau kurti kitą dar aukštesnio laipsnio gyvybę, kurti naujo pasaulio būtį.

[3]) Savo šitame perkainavimo darbe Tolstojus dažnai vadovavosi ir altruizmo sumetimais. Tačiau tai nereiškia, kad Tolstojaus „perkainavimo“ darbe būta daugiau kūrybinio, o ne griaunamo pobūdžio.

Dėl to žemesnybė gali pasidaryti vertingesnė už aukštesnybę. Tolstojus ir nusilenkia ne aukštesniam, o žemesniam. Kultūra turi nusilenkti „gamtai"[4]; prasmė — beprasmei ir t.t. Napoleonas turi nusilenkti ne tik gudriam beidėiniam girtuokliui ir patvirkėliui Kutuzovui, bet ir eiliniam kareiviui Karatajevui (gerai nepamenu, bet, rodos, tokia yra pavardė Tolstojaus pamėgto rusų su pasmirdusiais autais kareivio). Ivan'as Duračok'as nieko nedirbąs ir ateitimi nesirūpinąs tinginys išeina Tolstojaus veikaluose protingesnis ir vertingesnis už savo sumanius ir darbščius brolius.

Iš čia kyla ir ypatingas kai kieno skonis ir linkmė į „niekį"[5], į tuščią daiktą . . . Tai yra tos *išvirkščios metafizikos padarinys, kurios pagrinduose glūdi ne didžiausios, o mažiausios „būties pilnybės" principas.*

Žmogui pakanka dviejų žemės metrų, sako Tolstojus vienoj savo apysakoj. Žmogui reikalingas visas pasaulis, atsako jam Vl. Solovjovas; o dviejų žemės metrų pakanka vien lavonui. Kai kurie gi žmonės, dar gyvi būdami, stengiasi sulavonėti („perinde ac cadaver", sako „gyvatė"). Tai yra baisiausias nusižengimas prieš pasaulio kūrybą ir prieš Gyvąjį Dievą.

Jei toksai tikrovės kritikas yra drauge ir gyvenimo mokytojas, tai jis atsiduria itin sunkioj padėty. Reformatoriaus veikla koriguojama tos idealės (ar bent žymiai geresnės) ateities būties, kurią jis stato prieš skurdžią dabartį, ir, suprantamas daiktas, stato prieš, kaip kaž ką labiau tikrą ir labiau brangintiną. Tačiau, kaip elgtis tokiam reformatoriui, kuris prieš aukštesnį stato žemesnį, kaip tobulesnį ir vertingesnį dalyką? Todėl galima tą savotišką tokių reformatorių idealą piešti vien neigimo metodo. Iš čia ir Tolstojaus „nesipriešinimo" teorija (savotiškas „nirva non", nebūtin kelias). Marksas savo peršamą socialistinį žemės rojų taip pat apibūdina neigiamais būdais. Ten, tame rojuje nebus privatinės nuosavybės, nebus klasių ir luomų, nebus valstybės, tikybos ir t.t. Kas gi ten bus? Tai išeina iš Markso galvojimo sričių bei pajėgumo.

---

[4]) „Gamtai", o ne gamtai, kadangi Tolstojus ją smarkiai „sterilizuoja", sunegyvybina ir įvairiomis savo normomis „susiaurina".

[5]) Kaimynystėje gi su „niekiu" gyvena niekšybė. Niekšybės alsavimas tolydžio pagauna tuos, kurie ima kryptį į niekį.

Tokie esamybės (tikrovės) kritikai yra drauge ir tvirkintojai. Juose lengvai atsiranda linkimas į elementarumą ir į pakrikimo procesą; — tolimesnėje gi plėtroje į naikinimą... lavonėjimą. Gyvenimo menas Tolstojui yra mirties menas. Juo prastesnė, nesudėtingesnė gyvybė ir juo ji mažiau gyva ir sąmoninga, juo „geriau" ji miršta. Mužikas miršta geriau už inteligentą; „prastas" mužikas — už šiaip mužiką. Tai Tolstojaus filosofijos vienas esmingiausių dalykų. Tai griežta priešybė kūrybinei valiai, priešybė gyvai žmogaus sielai.

Perdėtas į analizą bei autoanalizą linkimas, visą ką kritikuoti didelis pamėgimas ir pakrikimo kultas priveda lig to, kad gyvybės (gyvenimo) pakrikimas, autoanalizas ir gyvo žmogaus susikrikdymas bei savęs ardymas pradeda rodytis aukščiausiu asmenybės tvirtinimu, savo asmenybės pilniausiu, tobuliausiu realizavimu. Gyvas (dar) žmogus analizuoja savyje tai, kas jame iš tikrųjų jau susikriko (gal net galutinai supuvo).

Stipri į tai linkmė buvo vienas labai ryškių XIX š. kultūros eigos požymių Vakaruose; itin stipri tokia linkmė buvo tarp rusų inteligentijos. Šita linkme ėjo ir Tolstojus, kaip tam tikras tendencingas rusų visuomenės darbuotojas (žodis filosofas jam netinka). Pirminiuose ir pagrindiniuose jo ideologijos praduose būta mirštamų nuodų. Jis, pagal tą pasaką, buvo atsigėręs vandens ne iš gyvybės versmių, o negyvojo vandens. Tad ir Tolstojaus sekėjai pasauliui ne gyvybę su savo „tolstojizmu" nešė. Tačiau svetimi Tolstojaus ideologijai žmonės, jam dažnai net priešingi, iš Tolstojaus veikalų neretai gauna savo kūrybai pažadinimų, savo mąstymui akstinų. Tolstojus mąstytojas, ideologas be galo skirtingas nuo Tolstojaus rašytojo, menininko. Jisai kuone genijus, kuone titanas, kol jis gyvena žemėje, liečia žemę savo meno veikaluose („Voina i Mir"[6]) ir kituose). Tačiau, kai tik jis mėgina pakilti nuo žemės, kai bando skraidyti mąstymo sferose bei kūryboje, tai lieka bejėgis... lyg Antėjus kovoje su Herakliu.

Tai yra pora neigiamų autoritetų įtakos pavyzdžių. Tokių pavyzdžių yra apsčiai: Bergsonas, Nietsche, Freudas ir kiti.

---

[6]) Tačiau ir „Voina i Mir" romane gan dažnai Tolstojus mėgina pakilti į mąstymo sritis ir tuomet beveik visuomet atsiduria bergždume.

Iš dalies ir A. Mickevičiui taikintinos aukščiau padarytos pastabos. Tai didelis Lietuvos poetas, rašęs lenkų kalba. Dainavo jis apie Lietuvą ir lietuvius. Gaivino ir skaidrino žmogaus dvasią; žadino žmogaus kūrybą; kėlė aikštėn ir aukštyn žmogaus vertę; kėlė aikštėn ir lietuvių tautos vardą ir vertę; gražiai apdainavo mūsų praeities garbę. Tačiau jis buvo lenkiškos įtakos Lietuvoje išsiplėtimo ir lietuvių tautos smukimo amžiaus vaikas. Tad jis dainavo lenkų kalba. Šiuo pastaruoju atžvilgiu jis nėra buvęs genijus novatorius (kūrėjas); buvo eilinis žmogus, pasidavęs aplinkos įtakai. Ir štai ši lydimoji aplinkybė (lenkiška Mickevičiaus raštų kalba) turėjo nemažos neigiamos Lietuvai reikšmės — gerokai jau pasivariusį nutautimo procesą Lietuvoje dar labiau pastiprino.

Dabar kyla klausimas, kaip su tuo reikalu būta Lietuvos tolimesnėj praeity? Didžiausiu Lietuvos valdovu (valstybės vyru) mes teisingai laikome Vytautą Didįjį. Drauge su tuo po Vytauto mirties mes jau nematome Lietuvoje panašaus politikos autoriteto ir nematome Vytauto darbų rimto tęsimo. Analoginių pavyzdžių randame ir kitur. Trys tokie ryškiausi pavyzdžiai, be abejo, bus tai Aleksandras Makedonietis ir Hannibalas senovės laikais ir Napoleonas naujais laikais. Jie visi trys yra buvę (greta Cezario, Čingischano ir gal dar greta vieno, dviejų ar trijų karo vadų) patys didieji istorijos žinomi karo vadai, ir šiaip administratoriai. Be to, Napoleonas yra buvęs ir didelis politikos vyras, o Aleksandras Makedonietis labai didelis ir politikos vyras ir kultūros žmogus ir, matyt, patsai inteligentingiausias savo epochos žmogus. Daug kas mano, kad jo mokytojas, garsusis Aristotelis, buvęs mažesnės inteligencijos už savo mokinį. Tik tasai jo mokinys neturėjęs laiko bei galimumo pasireikšti teoretiniais mokslais.

Kaip ir Vytauto Didžiojo atveju Aleksandro Makedoniečio, Hannibalo ir Napoleono darbams rimtai ir pastoviai tęsti nebeatsirado įpėdinių. Uždaviniai buvo per dideli, sakysime, išlaikyti milžinišką įvairiaspalvę Makedoniečio valstybę viename kaupiny, ją toliau tvarkyti ir ugdyti. Jau ir taip labai retas istorijos atsitikimas yra patsai tokių proto ir valios galiūnų atsiradimas, kaip Napoleonas, Hannibalas ir ypač Aleksandras Makedonietis. O tokių galiūnų vienoj epochoj kits po kito ir ypač dar vienoj ir toj

pačioj tautoj atsiradimas, matyt, žmonijos gelmių jėgoms dar yra per ankstyvas dalykas.

Vis dėl to, kad ir kaip atskiri žmonijos gyvenimo (ir jos gyvybės gelmių kūrybos) reiškiniai, Aleksandras D. ir Napoleonas (ypač pirmasis) yra padarę, palyginti, didelės įtakos žmonijai. Maždaug lygioj su Aleksandru D. ir Napoleonu eilėj yra Julius Cezaris[7]). Tačiau jo darbams tęsti atsirado, nors ir mažesnio mąsto vis dėl to gana pajėgių įpėdinių. Vadinas, tenka spręsti, kad tų laikų Romos valstybėje būta palankesnių tam sąlygų ir daugiau priaugusių tinkamų jėgų. Tos sąlygos, nors jose ir būta daug įvairių neigiamų reiškinių, vis dėl to gan apsčiai leido didelės valios ir gabumo žmonėms pakilti (prasimušti) lig valstybei tvarkyti vadovaujamų pozicijų.

Dabartinė Anglijos tvarka iš visų pasaulio kraštų, kaip bendrai dabar manoma, palankiausia tam, kad kūrybinės valios ir gabumų žmonės atsirastų didelių valstybinių ir visuomeninių reikalų priešaky. Be to, Anglijoje daug žiūrima ir į tokių žmonių dorovingumą. Rusijos prieškarinė tvarka yra buvusi bemaž visai atvirkščio pobūdžio. Didelės kūrybinės valios ir proto žmonėms buvo labai sunkus kelias į didžiųjų visuomeninių ir dar labiau į valstybinių darbų viršūnes (priešakines pozicijas) Rusijoje. Speranskio ir generolo Jermolovo likimas labai ryškūs šito pavyzdžiai. Rusijos valstybinio gyvenimo viršun patekdavo nors ir nevisuomet gryni kūrybos impotentai, bet labai dažnai ten pasitaikydavo kūrybos pusiauimpotentų, duonos maumotojų, kaip sako suvalkiečiai . . . ir tai baigėsi tuo, kad Rusijos imperija virto Bolšerosija, kur valdžios priešaky dabar yra, tiesa, tvirtos valios žmonės, tačiau ne gyvybės ir kūrybos, o ardybos ir nykimo kelių žmonės.

Šiuo metu matome ryškų autoriteto pavyzdį Italijoje, Mussolini'o asmeny, su gana teigiamomis, bent tam tarpui, Italijos valstybei jo darbuotės išdavomis. Kitas ryškus autoriteto pavyzdys — tai Handi'o Indijoje. Jo betarpiška asmeniška įtaka indams yra daug didesnė, negu bet kieno kito šiuo metu įtaka bet kurioj

---

[7]) Taip bendrai manoma. Tačiau kai kas mano, kad Aleksandras Makedonietis buvęs žymiai genialesnis už I. Cezarį, Napoleoną ir už bet kurį kitą valstybės vyrą.

kitoj pasaulio tautoj[8]). Didelių savo tautoms autoritetų mes matome ir krituose kraštuose: seniau Lenino, dabar Stalino Bolšerosijoje, Kemal Pašos Turkijoje, Hitlerio (ar ilgai?) Vokietijoje, iš dalies Pilsudskio Lenkijoje, Ruzvelto (kuriam laikui?) J. Amerikos Valstybėse ir t.t. Apskritai tenka pažymėti, kad stambesnių valios (ir darbo) žmonių pastaruoju dešimtmečiu gyvenime pasireiškia daug daugiau, negu bet kuriuo kitu dešimtmečiu per kelis pastaruosius šimtmečius.

Tiesa, Anglijoje tuo tarpu nematome asmens, kurio autoritetas ypatingai prasimuštų prieš kitų šiek tiek stambesnių valstybės ir visuomenės vyrų autoritetus[9]). Tai yra didelė problema. Tik labai trumpai ją paliesiu skyriuose, kuriuose kalbėsiu liteuvių tautos kūrybinių kelių klausimais. Šioje gi vietoje vien pažymėsiu, kad aukščiau išvardyti autoritetai (Mussolini, Kemal Paša, Hitleris ir t.t.) turi nors taip sakant ir „aštrios", bet labai ribotos ir ne visuomet teigiamos vien savo kraštams bei tautoms įtakos ir daugiausia vien išorinio pobūdžio (valstybės „rėmus" stipriau sukalti, sienas išplėsti ir pan.). Pusiau išimtį čia sudaro gal vienas Mussolini ir atskirai nuo visų kitų yra Handi.

Aukščiau šiame skyriuje esu minėjęs 3 senovės valstybės tvarkymo ir karo srity autoritetus: Aleksandrą Didįjį, Cezarį ir Hannibalą. Kitose vietose esu minėjęs Mozės ir Buddhos vardus. Jų įtaka gyvenimui, nors jie buvo ir negausių (gyventojų skaičium) tautų atstovai, yra buvusi nemažesnė, negu pirmųjų. Jėzaus Kristaus įtaka nepalyginti reikšmingesnė už bet kurio kito autoriteto įtaką. Amžiai šitos įtakos intensyvumo bei kaitrumo nemažina. Net atvirkščiai. Jei ne artimais laikais, tai kiek vėliau, tos įtakos kaitrumas padidėsiąs. Nes atvirkščiai „paplokštumų" atstovų nuomonei tikybos laikai yra ne tiek praeity ir dabarty, kiek ateity.

---

[8]) 1932 metais Handi'o autoritetas, matyt, buvo pasiekęs kulminacinio punkto ir nuo to laiko slenka žemyn.

[9]) Šiaip autoritetingų, visuomenėje gerą vardą turinčiųjų žmonių ten yra gal daugiau, negu kituose kraštuose. Tik išimtino autoriteto žmogaus (sakysime, kaip Mussolini'o Italijoje) ten dar nematome. Tačiau, neturime pamiršti, kad Anglijos valstybė ir visuomenė yra palyginti labiau organingo pobūdžio, o Italija, Vokietija, Jungtinės Valstybės, Turkija ir ypatingai Bolšerosija yra labiau mechaniško pobūdžio. Mechanizmas gi lengviau valdomas, negu organizmas.

Lietuvio mintys neramiai atsistoja ties Vytautu ir klausia, kodėl nebuvo pakankamai rimtų įpėdinių jo darbams? Kas čia kaltas? Jo artimiausia aplinka? Lietuvos valstybės vidinio gyvenimo sąlygos? Išorinės Lietuvos valstybės gyvenimo sąlygos ir svetimos įtakos? Lietuvių tautos gyvybės gelmių susidrumstimas ir nusekimas? Ar dar kas kitas? Kai kuriuose tolimesniuose savo knygos skyriuose iš dalies į tai aš mėginsiu atsakyti.

Lietuvių tautos senovės klausimu

Šio klausimo[1]) nemanau nagrinėti. Tačiau, liečiant lietuvių tautos buities klausimus, negalima praeiti visiškai pro šį klausimą. Nereikia įrodinėti, kad lietuvių senovės problema artimai susijusi su indoeuropiečių (arijų) protėvynės klausimu. Tad keli žodžiai šiuo pastaruoju klausimu.

Kadaise buvo įsigalėjusi teorija apie indoeuropiečių kilmę iš Azijos. Vėliau XIX š. pačioj pabaigoj ir XX š. pradžioj buvo pradėjusios gauti populiarumo įvairios teorijos apie tai, kad indoeuropiečių protėvynės reikia ieškoti kur nors Europoje. Dabar pati problema pakitėjo. Atkreipta dėmesio į tai, kad vadinamieji indoeuropiečiai (tam tikra lingvistinė, iš dalies ir kultūrinė tautų grupė) yra sudaryta iš kelių įvairių, skirtingų antropologinių grupių (rasių). J. Tayloras vien Europos[2]) indoeuropiečius arba Europos arijus skirsto į 4 pagrindines grupes:

1) Teutonų ilgagalvė (kefalinis rodiklis 70—73) aukšto ūgio (apie 175 c.), šviesios odos spalvos ir melsvų akių šiaurės rasė. Gryniausiais tos rasės atstovais Tayloras laiko švedus, fryzus ir iš dalies šiaurės vokiečius.

2) Iberų mažo ūkio (150 c.), ilgagalvė rasė (kefalinis rodiklis 71—74), tamsios odos spalvos ir tamsių akių pietų rasė. Tai chamitų grupės rasė. Senovėje tai rasei priklausė: senovės graikai[3]),

---

[1]) Šį skyrių rašydamas daug naudojausi iš V. Krėvės Mickevičiaus straipsnio: „Indoeuropiečio protėvynė“.

[2]) Indoeuropiečiams, kaip žinome, priklauso dar Indijos gyventojų daugumas, persų dalis, afganistaniečių dalis ir t.t.

[3]) Bet senovės graikų pirmais jų eros šimtmečiais tarp aristokratijos būta daug blondinų ir šatenų. Taip pat graikų dievai buvę šiaurės rasės (Atėna ir kiti). Iš čia „mėlynasis“ Europos aristokratijos kraujas.

Ispanijos, Pietų Italijos, Šiaurės Vakarų Afrikos ir t. t. gyventojai. Jų dalis senovės laikais buvo susemitinta. Dabar kiek grynesniais tos rasės žmonėmis tenka laikyti Valijos (Helso) gyventojus (velšus), Airijos dalies, Korsikos, Ispanijos baskus ir t. t. Jie giminingi afrikiečiams.

3) Slavų keltų lietuvių aukšto ūgio (apie 170 c.), trumpagalvė (kefalinis rodiklis 81), šiaurės rasė („šiaurumo" požymiai kiek mažesni, negu teutonuose), šviesios odos ir akių, skaidrios išvaizdos veidu, dažnai rusvų plaukų. Tai dažniausiai tamsūs blondinai ir šatenai. Šiandien to antropologinio tipo žmonėmis reikia laikyti lietuvius ir dalį: danų, slavų, germanų, (Goete, Leibnitz, Nitsche etc. šiai grupei priklausė) prancūzų ir airių.

4) Ligurijos trumpagalvė (kefalinis rodiklis 84) žemo ūgio (158 c.) rasė, tamsių plaukų ir akių. Šią dieną tai overniečiai, savoyarai ir šveicarai. Jie giminingi laplandiečiams.

Tos rasės kilusios ne vienoje vietoje. Pav., iberai turi pagrindinių ryšių su Afrika. Liguriečiai, matyt, turi ryšių su Vakarų Azija, teutonai — su šiaurės Europa ir t. t. Be to, šios antropologinės rasės ne vien tarp savęs gerokai sumišusios, bet turi dar ir kitokių kraujo priemaišų: semitų (žydų, arabų ir t.t.), mongolų ir t. t. Tad vis labiau yra aišku, kad indoeuropiečiai yra kilę iš Europos, Azijos, Afrikos, o gal truputį kraujo turi ir iš Amerikos. Vis daugėja žymių, kad ir gilioj senovėj būdavo Europos su Amerika ryšių, tik jie tam tikrais laikotarpiais nutrūkdavo.

Bet, jei antropologiniu atžvilgiu nėra indoeuropiečių rasės, tai lingvistiniu atžvilgiu, iš dalies ir kultūriniu ji (indoeuropietiška žmonijos grupė) neabejotinai yra ir viena antropologinių grupių yra tikroji arijų rasė, padariusi didžiausios lingvistinės ir kultūrinės įtakos kitoms. Todėl indoeuropiečių kalbą vartoja tokios skirtingos fiziniu ir psichiniu atžvilgiu tautos kaip švedai ir rumunai, velikorosai ir portugalai, anglai ir indai ir t. t.

Buvę laikai, kai tos tautos (padermės) kalbėjusios atskiromis savo kalbomis. Vėliau rasės fiziologinis tipas (žinoma, su tam tikrais pakeitimais) išsilaikė, kalba gi neišsilaikiusi. Iš prosenovės arijų buvo pasiimta jų kalba. Tačiau, pasiimdamos arijų kalbą (kuri tuo laiku jau galėjusi turėti ne vieną tarmę), šios tautos pakeitė, suprimityvino ir sugadino daug fonetinių ir gramatikos pirmykščios indoeuropiečių kalbos formų, kiekviena pagal savo

senos kalbos fonetiką. Šis tas turėjo pasilikti ir iš senos kiekvienos tautos (rasės) kalbos, ne vien formų, bet ir žodyno srity.

Kad iberai ir liguriečiai negali būti pirmykštė (išeinamoji) indoeuropiečių rasė, tai dėl to nekyla abejojimų. Iberai tai chamitų rasės Europos pietų vakarų šaka ir kalbėjusi chamitų kalba, kuri yra artima Numidijos ir gimininga šių dienų berberų kalbai. O Ligurijos rasė kalbėjusi ta kalba, kurią šiandien vartoja baskai[4]) ir ji esanti gimininga senovės akkadų kalbai. Vadinas, lieka dvi šiaurės rasės: 1) lietuvių slavų kalbų ir 2) teutonų (germanų). Ilgą laiką šiuo klausimu buvo karštai ginčijamasi tarp francūzų ir vokiečių mokslininkų ir dar labiau tarp tų tautų publicistų. Tos ir kitos tautos atstovai ne tiek stengėsi surasti, kur iš tikrųjų yra indoeuropiečių protėvynė, kiek surinkti argumentų kiekviena už savo tautą. Ypač subjektyvūs šiuo klausimu buvo ir yra vokiečiai[5]).

J. Tayloras, išnagrinėjęs kiek galima objektyviai (trečios tautos atstovas) klausimą, prieina išvadą, kad vokiečių mokslininkai neturi nė vieno rimto argumento savo tvirtinimams paremti. Tayloras pripažįsta, kad miškinė medžioklinė teutonų rasė, turėjusi didelių gabumų dėtis į puolamuosius (smogiamuosius) bū-

---

[4]) Liguriečių didžiausio išsiplėtimo laikais jie buvo pasiekę ir Pirinėjų pusiausalį ir tais laikais baskai (iberų rasės šaka) pasisavino liguriečių kalbą.

[5]) Šiuo metu vokiečių neobjektingumas labai smarkiai paūgėjęs. Šiuo atžvilgiu jie prašoka ir žydus (iš kurių yra daug ko prisiėmę, — nacionalsocializmas yra žydiško kvapo), ir nesusilygina vien su bolševikais. Tačiau, vokiečiai dabar dažnai prieina prie bolševikiško primityvumo. Sakysime, Klaipėdos klausimu. Pirmieji vokiečiai į lietuviškas Rytų Prūsų žemes atsikėlę drauge su kryžiuočių Ordinu. Tai okupantai. Pradžioje jie sudarę nežymią gyventojų mažumą. Vėliau, išžudant daug lietuviškas gimines, iš dalies vietos gyventojus suvokietinant, be to, plaukiant iš Vokietijos vis naujų vokiečių kolonistų, ilgainiui įvairiose Prūsų dalyse pradėjo darytis vokiškas daugumas. Tačiau, Klaipėdos krašte prieš karą, dargi vokiečių duomenimis, gyventojų daugumas buvęs lietuviškas. Bet, kaip buvo sakyta, dabartiniai vokiečiai daug ko pasisavina iš Bolšerosijos. Šia proga primintini lenkų šovinistų to pat kvapo išvedžiojimai apie lietuvių etnografinius plotus. Pagal tuos išvedžiojimus lietuviai ne tik Vilniuje negyvenę, bet jų gyvenamosios vietos nustumiamos toli į vakarus nuo Vilniaus. Vokiečių šovinizmo agentai tiek toli nustumia mus į Rytus, o lenkų šovinizmo agentai — į Vakarus, jog išeina, kad mes savo istorijos pradžioje (prieš sudarydami XIII š. savo valstybę) iš viso niekur negyvenome.

rius ir puolimų metu drausmę gerai išlaikyti. Dėl to paprastai buvusi kovose nugalėtoja, buvusi karinga ir linkusi į avantiurizmus. Ilga medžioklinė teutonų praeitis buvusi palanki tokiam žmonių tipui išaugti.

Tačiau, kaip labai gausūs istorijos pavyzdžiai rodo, nugalėtojai tolydžio pasisavina kultūringesnių nugalėtųjų (pavergtųjų) kalbą ir kultūrą.

Mokslo, kaip minėjome, dabar įrodyta, kad, viena, tauta pasisavindama kitos labiau kultūringos tautos kalbą, ją įvairiopai keičia ir trumpina. Jai sunku yra tarti kai kuriuos neįprastus naujos kalbos garsus ir formas ir sunku susivokti labiau išaugusios kalbos sudėtingesnėse formose, etimologinėse ir sintaksinėse. Tad kalba, netekusi pirmykščių formų ir galūnių, turinti neišlygintų įvairavimų, būna paprastai kalba pasiimta iš kitos tautos. Atvirkščiai, kalba, kuri geriausiai yra išlaikiusi senovines savo ypatybes, turi daug daugiau teisių laikyti save pirmykščia tos rasės kalba. Žiūrint šituo atžvilgiu — sako Tayloras — tarp visų Europos kalbų lietuvių kalba turinti daugiausia teisių būti pirmykščios kalbos atstove. Ji yra išlaikiusi daug geriau, negu gotų ir net negu senovės graikų kalba, prmykščias fleksijas ir garsų junginius (Tayloras. Apie arijų kilmę, ps. 230, rusiškame vertime). Germanų gi kalba, tiek daug netekusi pirmykščių formų ir fleksijų, patyrusi tiek fonetikos pakitimų, netekusi daugelio senovinių linksnių, sutrumpinusi galūnes, turi labai maža teisių vadintis parmykščia germanų rasės kalba . . . ir visai jokių teisių tvirtinti, kad ji buvusi versmė kitoms (ne germaniškoms) kalboms.

Germanai gyveno tarp keltų ir lietuvių. Tačiau, neįrodyta, kad gilioj senovėj, kalbų susidarymo laikotarpiu, keltai ir germanai gyveno kaimynystėje. Priešingų įrodymų yra daug daugiau. Be to, nematyti jokios didesnės įtakos germanų kalbos keltų kalboms. Yra daugiau ryšių tarp lietuvių kalbos ir keltų ir tarp lietuvių ir germanų, negu tarp keltų ir germanų kalbų. Su germanais (gotais, vokiečiais, švedais) lietuvių kaimynystėje gyventa. Neįmanoma tvirtinti, kad savo fonetinį turtingumą, formų ir fleksijų gausumą, sintaksinės struktūros išvystymą ir simetringumą, logiškumą ir tikslingumą, didelį savo gražumą ir švelnumą lietuvių kalba būtų pasiėmusi iš sužalotos, netekusios pirmykščių fleksijų, sutrumpintos su subiaurinta fonologija germanų kalbos

(Tayloras. Apie arijų kilmę, psl. 232 rusų vert.). Tuo tarpu negalima atmesti spėjimo, kad teutonų kalba bus kilusi iš kokios nors senesnės slavų-lietuvių kalbos formų.

Pažiūrėję į lingvistinę palaiontologiją, pamatysim, kad teutonų žodžiai, kurie liečia civilizacijos sritį, gyvulininkystę ir žemdirbystę, paimti daugiausia iš keltų ir lietuvių kalbų. Tas pat ir su žodžiais, reiškiančiais tautą, karalių, valdininką ir t. t. Remiantis kai kuriais lingvistikos dėsniais ir kitais sumetimais, galima nustatyti ir tų žodžių pasisavinimo laiką. Jis pasirodo palyginti ne labai tolimas (toli gražu ne indoeuropinių kalbų susidarymo laikotarpio) ir siekia tik kelis šimtmečius prieš Kristui gimsiant. Jei prileisti, kad teutonai kadaise, labai gilioj senovėj turėjo aukštesnę kultūrą ir tuo metu iš jų pasiskolino kalbą ir kultūrą keltai ir lietuviai, tai tenka prileisti, kad vėliau dėl nežinomų priežasčių teutonų kultūra, iš dalies ir kalba buvo labai sumenkėjusios lig to primityvumo, kokiame jos buvusios germanų su romėnais susidūrimo laikais.

Romėnų laikais germanų kultūra stovėjo daug žemiau, negu keltų. Vadinas, tasai vaizduojamos germanų senobinės kultūros laikotarpis turėjęs būti daug anksčiau. Tačiau visi tolimos praeities tyrinėjimai tam prieštarauja. Tuo tarpu, kai įvairios piliakalnių ir kitų senovės gyvenamųjų vietų iškasenos rodo, kad ir prieš kelis tūkstančius metų keltai, sakysime, jau turėję prisijaukinę galvijų, kiaulių ir avių, žinoję javus, turėję įvairių neblogai padarytų indų ir pan., vadinas, turėję tam tikros kultūros, gana plačiai vertęsis gyvulininkyste ir žemdirbyste. Nieko panašaus nerandame senovės teutonų gyvenamų vietų iškasenose. Tų iškasenų tyrimai rodo, kad tų laikų germanai maitinosi žuvimis, laukinių gyvulių mėsa, sraigėmis, moliuskais ir kitais vabzdžiais bei kirmėlėmis. Indų bemaž visai neturėję; jei retkarčiais šiek tiek indų liekanų ir surandama, tai labai primityviai padarytų. Žemės ūkio nežinojo; vadinamosios namų ruošos srities pas juos bemaž nebūta. Vadinas, tų laikų teutonai buvę vien žuklautojai, medžiotojai ir kirmėliautojai ir kultūriniu atžvilgiu daug žemiau stovėję už keltus ir lietuvius. Be to, gyvenamųjų vietų iškasenos nuo giliausių lig paviršutinių sluoksnių rodo visai tą patį vaizdą; jokios pažangos žymių. Vadinas, tai buvusi agresinga, bet kultūros kūrybos atžvilgiu inertinė rasė. Reikalinga buvo

vėlesniais laikais kitų tautų kraujo priemaišų į teutonų kraują ir kitų tautų kultūros įtakos, kad šią inertinę kultūros kūryboje rasę kurį laiką išjudintų kultūros srity.

Daug vėlesniais, jau istoriniais, laikais (laikotarpiu apie Kristaus gimimą), kaip matėme, žemės ūkio, namų ruošos, organizavimosi ir t. t. germanai pramoko iš savo kaimynų ir drauge pasiskolino iš jų tam tikrų ir jų kalboje trūkstamų žodžių. Vadinas, kadaise, gilioj senovėj gavę iš arijų kalbą, dėl savo labai menkos kultūros, germanai tą kalbą tiek nugyveno, kad vėliau vėl daug žodžių turėjo skolintis iš keltų ir lietuvių kalbų.

Jau istoriniais laikais Tacitas, aprašydamas germanus, piešia panašų vaizdą į tą, kuris susidaro senovės germanų gyvenamų vietų iškasenas tyrinėjant. Tai buvę vien medžiotojai, žuklautojai. Žemdirbystės daugume vietų (išskyrus mažų pėdsakų jų gyvenamos teritorijos pakraščiuose), nebūta. Germanų moterys rinko uogas, riešutus, sraiges, vabzdžius, grybus ir šakneles. Namų ruošos darbai buvę primityviausi. Ne kovos ir ne medžioklės metu, germanai vyrai nieko nedirbę — visi darbai būdavo pavedami moteriai, kuri buvo vyro tikra vergė. Tuo visu germanai labai skyrėsi nuo savo vakarų ir rytų kaimynų — keltų ir lietuvių. Pastarieji tais laikais jau buvę nuo seno žemdirbiai. Tyrimai rodo, kad lietuvių žemdirbių būta nuo labai senų laikų. Senų gyvenamų vietų iškasenos rodo, kad be laukinių gyvulių mėsos ir miškų gėrybių ir seniausių laikų lietuviai daug vartoję ir naminių gyvulių mėsos, įvairių javų (rugių, miežių, sorų; iš dalies kviečių ir t. t.) žinoję linus. Turėję įvairių indų ir kitų namų apyvokos daiktų ir daug geresnio darbo, negu germanų. Žinojo ir įvairių pagražinimų. Tacito (tai liečia jau istorinius laikus) pažymimas ir turto (sodybos, naminių gyvulių ir kito judomojo turto) perėjimas įpėdiniams paveldėjimo keliu (žemdirbio nuosavybės teisė) šeimos santykių palyginti su vokiečiais didelis švelnumas ir t. t. Žodžiu, ir Kristaus gimimo laikotarpiu ir senesniais laikais lietuviai kultūros atžvilgiu stovėję nepalyginti aukščiau už vokiečius.

Lietuvių tautos tautosakos tyrimai dar labiau tai patvirtina. Kristaus gyvenimo laikotarpiu lietuvių jau nuo senų seno žemdirbių būta su savo palyginti aukšta kaimo kultūra, kad ir neturėta dar valstybinės organizacijos, miestų ir susijusios su visu

tuo technikos bei civilizacijos. Ir lig šių laikų lietuviuose išliko šitas, palyginti, aukštos kaimo kultūros ir neišplėstos krašto civilizacijos neišsilyginimas. Vadinas, yra visai priešingas vaizdas tam, kurį dabar matome daugume Vakarų tautų, kur civilizacijos pažanga smarkiai nustelbia kultūringumo augimą.

Nesigilindamas dėl vietos stokos į klausimą, pažymėsiu, jog apginti tai, kad teutonai yra pagrindinė indoeuropiečių tauta, suteikusi kalbą ir kultūrą kitoms indoeuropinėms tautoms, šiandien nebėra nė vieno nors kiek rimtesnio argumento, išskyrus vokiečių primityvius tautinės ambicijos geidimus.

Šią dieną indoeuropiečių protėvynės klausimas dar nėra visiškai neginčijamai išspręstas. Daugiau to klausimo ir neliesiu, vien pažymėdamas, kad šios srities tyrinėtojų vis didesnis daugumas suriša tos protėvynės vietą su lietuvių protėvynės vieta. Tik atskirų tautų mokslininkai ta proga paprastai sumezga lietuvių tautos prosenovę su savo tautos prosenove.

Mūsų prosenovės didžiausias liudininkas yra ne lietuvių senovės gyvenamųjų vietų iškasenos, bet mūsų kalba, tautosaka, lietuvių kaimiečių būdas ir šiek tiek išlikę kai kurie senovės papročiai. Lietuvių kaimo kalba yra didžiausias nesugriaunamas liudininkas, kad jau labai žiloj senovėj lietuvių žemdirbių būta su palyginti visiškai aukšta kultūra (ne civilizacija, tai dar kartą primenu). Tai liudija taip pat ir nematytai gausingos, nepaprastai turtingos ir gražios lietuvių dainos, pasakos, patarlės ir t. t. Negausi lietuvių tauta šiuo atžvilgiu neužsileidžia nė vienai kitai tautai. Tasai mūsų senovės kultūros laikotarpis turėjęs būti labai ilgas. Tik su ta sąlyga žemdirbių tautoje, kur progreso eiga yra labai lėto tempo, galėję išaugti lietuvių didžioji kalba ir lietuvių didžioji tautosaka.

Lietuvių tautos labai senoviškos kultūros liudininku dar ir dabar yra mūsų kaimas tose apylinėkse (ir atskiruose kaimuose), kurie iš vienos pusės nėra degeneravę baudžiavos ir rusų okupacijos laikotarpiu, iš kitos pusės dar nėra per daug deformuoti civilizacijos įtakų (žiūr. apie tai „lietuviai dabarty").

Apskritai lietuviai žemdirbiai labai ir teigiamai skyrėsi nuo miškų bastūnų germanų. Ne maža gero senovės laikais iš mūsų pasisavino vokiečiai ir nieko gero iš jų mes negavome.

O dėl mūsų kalbos senoviškumo dar priminsiu, kad tasai klausimas jau yra pergyvenęs kelias stadijas. Neliesdamas jo plačiau, pažymėsiu, kad mūsų kalba vienkart yra labai moderniška. Tik labai neseniai, mūsų dar akyse, iš kaimo kalbos stadijos pradėdami literatūriškai ją plėsti, tuo jau pamatėme, kokia ji ne vien graži, bet ir turtinga bei nuosekli. Ji jau geriau pradeda tikti, negu bemaž bet kuri kita gyvųjų kalbų, visoms žmogaus emocijoms ir sąvokoms preciziškai reikšti. Ji daug geriau, negu, sakysime, vokiečių kalba, tinka filosofijos veikalams rašyti. Ji skambi ir švelni kartu, turi nesužalotus žodžius, pilnas fleksijas, labai turtingas formas. Drauge, ypač po karo mes pastebėjom (sakysime, darydami su užsienio valstybėmis sutartis dvejose ar trijose kalbose), ar šiaip versdami ką iš svetimų kalbų, kiek ji nuoseklesnė ir tiesioginiau išreiškia mintis, negu kitos gyvos kalbos. Jei kuriam dalykui lietuvių kalba išeina, sakysime, 100 puslapių, tai vokiečių, anglų, rusų, lenkų ir t. t. kalbomis išeina 115—130 to pat formato ir tokių pat raidžių puslapių. Taip yra, nors lietuvių kalbos žodžiai nesutrumpinti, kaip anglų, vokiečių ar francūzų, nors jie su išplėstomis flekcijomis ir, apskritai, su pilnomis galūnėmis.

Būdama moderninė ir būdama *didžioji ateities kalba* lietuvių kalba turi savyje labai gausiai ir gilios senovės žymių. Lietuvių kalbos senoviškumui įrodyti vienas stiprių argumentų buvo jos daug didesnis negu kitų indoeuropinių kalbų, neišskiriant ir indų gyvųjų kalbų, artimumas sanskrito kalbai. Šiandien, tiesa, mokslo nustatyta, kad sanskrito kalba nėra tokios gilios senovės, kaip XIX š. manyta. Tačiau, kita vertus, naujausi kalbų tyrinėjimai parodę, kad daugeliu savo formų lietuvių kalba yra aiškiai senesnės kilmės, negu sanskrito kalba, kad ji daug pirmiau gimusi. XX š. kalbotyra vis aiškiau susiduria su lietuvių kalbos centrine[6]) tarp kitų indoeuropinių kalbų padėtim ir su tuo, kad ji yra artimiausioj, gal ir betarpėj giminystėj su indoeuropiečių prokalbe (pirmykščia kalba).

---

[6]) Daug neaiškių kitose kalbose momentų dažnai lengvai išaiškinama lietuvių kalba. Ji daugeliui indoeuropinių kalbų artimesnė, negu tų kalbų tarpusavis artimumas. Lietuvių kalbos žodynas labiau organiškos kilmės, negu kitų kalbų žodynas ir t.t.

Šiaip ar taip indoeuropiečių protėvynės (protautės) ir pirmykščios kalbos bendra tyrinėjimų išvada rodo tai, kad lietuvių ir jų kalbos *esama* labai glaudžioj, matyt, net betarpėje su tuo giminystėj. Ir mes patys tai vis geriau žinome.

Apskritai, nematyt jokio rimto argumento, kuris ginčytų lietuvių tautos tiesioginę kilmę iš indoeuropiečių pirmykščios versmės. Tik savyje turime vieną prieš tai argumentą — tai dar daugelio mūsų inteligentų, „baudžiauninkų" psichiką. Dėl šio baudžiaviškumo daugelis mūsų inteligentų kuo ne paniškai bijo, sakysime, žodžio — romantizmas. Jei apšmeiši savo praeitį, ar dabartį, tai būsi realistas ir rimtas žmogus; jei joje surasi ką gero, kad ir visiškai tai neginčijamas dalykas būtų, tai būsi romantikas ir nerimtas žmogus. Suprantama, nereikia praeities idealizuoti. Būta ten šio ir to. Tačiau, *palyginti* ir su teutonais ir su slavais mūsų senovės kaimo neginčijamai kultūringesnio būta. Šiuo klausimu nereikia pamiršti vieno svarbaus dalyko. Atskiri žmonės gali pasiekti daug aukštesnio kultūringumo laipsnio, negu atskiros nors ir labiausiai kultūringos tautos. Taip pat ir išsigimimas, sugyvulėjimas atskirų žmonių būna didesnis ir biauresnis, negu bet kurios kad ir labai žemai smukusios tautos. Vadinas, kultūringumo laipsnių amplituda tarp atskirų žmonių nepalyginti didesnė, negu tarp atskirų tautų.

Mūsų inteligentai „baudžiauninkai" paprastai yra ir mūsų praeities, dažnai ir dabarties šmeižikai. Ne vienas jų 1930 m., Vytauto Didžiojo jubiliejinių metų proga, stengėsi apšmeižti Vytauto atminimą, įrodinėdami, kad jis buvęs žiaurus ir pan. Visi istoriniai faktai tai nuginčija. Tarp visų kaimyninių kraštų valdovų Vytautas buvęs žmoniškiausias valdovas. Juk ne be reikalo ir lenkai, nusivylę Jogaila, ir čekai norėję matyti savo kraštų valdovu Vytautą, tolimos šiaurės tautos žmogų, kurioje dar buvo daug stabmeldžių. Ir rusai dažniausiai būdavo jam labiau paklusnūs, negu rusiškos kilmės kunigaikščiams.

Mūsų „baudžiauninkai" nežiūri praeities realybės ir kaž kur savo pasąmonėje lygindami Vytauto vaizdą (ir tai nepalankių mums kaimynų nupieštą) su kaž kokiu idealiu, ne iš gyvenimo ir darbų paimtu, tobulu humanisto teoretiko vaizdu, atranda, kad Vytauto žiauraus būta. Vytautas gi buvęs vienas didžiausių tų laikų valstybių valdovas, kurioje gyventa kelių tautų, būta kelių

tikybų, įvairių išcentrinių tendencijų; jis turėjęs žiaurių kaimynų, vedęs nepaprastai sunkias kovas ir t. t. Žiūrint visų tų aplinkybių daug greičiau galima prieiti priešingą išvadą: Vytauto, kaip ir jo tėvo Kęstučio, per švelnaus būdo būta. Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos reikalai ir iš viso visas tuolaikinis gyvenimas reikalavo griežtesnių valdymo priemonių, negu jiedu vartojo. Žinoma, negalima buvo ir nereikėjo lygintis žiaurumu ir t. t. su savo kaimynais. Tačiau, tarp vokiečių, rusų, totorių, Vatikano ir t.t. žiaurumų bei klastingumo ir apskritai nekultūringumo ir tarp Kęstučio ir Vytauto kultūringumo ir švelnumo būta per didelės ir Lietuvių valstybei žalingos disproporcijos.

Tarp miškų bastūnų (vokiečių sentėviai) ir tarp sėslių žemdirbių (senovės lietuviai) nėra tokių didelių skirtumų, kaip tarp šių pastarųjų ir stepų klajūnų. Vis dėl to labai žymių skirtumų yra. Į darbą ir į nuosavybę senovės teutonų pažiūros buvo artimesnės klajūnų, o ne žemdirbių pažiūroms. Nuolatinio sistemingo darbo, tariant kasdieninio darbo senovės teutonas, kaip ir stepų klajūnas, nemėgo, palikdamas jį savo niekinamai moteriai. Bet trumpalaikiam dideliam jėgų įtempimui (kare, medžioklėj ir t. t.) jie gerai tiko. Mažai gerbdami nuosavybę ir kitų tautų žmoniškas teises, teutonai buvo godūs svetimų žemių ir turto, staigaus praturtėjimo ir lėbavimo mėgėjai. Jie turėję didelių linkimų kitus eksploatuoti ir buvę į išorę ekspansyvūs. Priešingai žemdirbiams ir analogiškai nomadams teutonai senovėje buvę maža linkę organizuotam kūrybiniam darbui, kita vertus, lengvai buvo linkę sudaryti gausias smogiamąsias gaujas ir kariavimo metu gerai išlaikyti jose drausmę. Tad ir senesniais laikais, matome, teutonai ne tik tolydžio puola savo žemdirbius kaimynus, bet ir tie puolimai jiems dažnai sekasi. Iš to jie turėjo daug lobio ir kitos naudos. Apie senovės žemdrbių sėslių trūkumus šiuo atžvilgiu (kariauti) jau buvo kalbėta.

Taip būta senovės laikais. Vėliau iš savo kaimynų teutonai pramoko žemės ūkio, bet jų žemūkiškumas ir tradicijos atitinkamos gamybos ir kūrybos srityje, papročiai, psichologijos kryptis ir t.t. yra daug jaunesni, negu lietuvių ir keltų. Be to, kaip skaitytojas žino, dabartinių vokiečių daugumas nėra teutonų ainiai. Tiesa, kadaise Vokiečių bajorijos (ypač šiaurėje) daugumas yra buvęs teutonų kraujo. Bet viduramžio karuose ir

dar labiau 30 metų kare žuvo daugumas teutonų kraujo bajorijos ir, apskritai, teutonų kraujo Vokietijos gyventojų. Rytuose vokiečiai gavo daug slavų ir šiek tiek lietuvių kraujo; turi francūzų kraujo per gugenotus, per Pfalzo gyventojus ir t. t. Vokiečių gyslose labai daug kraujo srovena alpų rasės[7]) (neaukšto ūgio, daug tamsesnės, negu teutonų, odos spalvos ir t. t.). Be to, kaip manoma, ši (alpų) rasė vokiečiuose dabar sparčiau dauginasi, negu teutonai. Suprantama, kad daugeliu atvejų, vokiečiuose, kaip ir kitose tautose turime reikalo ne su grynakraujais to ar kito tipo atstovais, bet su metisais ir dažnai labai sudėtingo kraujo metisais.

Švedai, matyt žymiai anksčiau, negu vokiečiai pramoko žemdirbystės ir turi senesnių gamybos tradicijų. Jie, matyt, turi mažiau metizuotą kraują ir, šiaip ar taip įvyko, bet kraujo mišimas (metizacija) juose sėkmingiau praėjo. Kaip ir angluose švediuose išsidirbo žymiai kilnesnio, kultūringesnio pobūdžio tauta. Švedai, kaip ir anglai yra žmoniškos kultūros bei kūrybos ūgdytojai, tuo tarpu, vokiečiai lig šiol dar sudaro Europoje rimto pavojaus kultūros klestėjimui.

Su švedais lietuviai turėjo daug anksčiau santykių, negu su vokiečiais (neskaitant gal gotų), dar Kristaus gimimo laikotarpiu ir gal dar anksčiau. Tie santykiai, matyt, turėjo nemažos įtakos abiejų tautų kultūrai. Su gotais lietuviai turėjo artimų santykių didžiojo tautų kėlimosi laikotarpiu. To laikotarpio tautų susidūrimai, matyt, kiek pajudino ir lietuvių tautos lėtą gyvenimo eigą. Lyg ir patvirtina, tiesa, tuo tarpu dar, palyginti, negausūs duomenys tai, kad lietuvių tautos kultūra VII ir dar labiau VIII š. buvo gerokai paūgėjusi. Lietuvių prekės, tarp kurių pažymėtini ir įvairūs dirbiniai (audiniai, mezginiai, kaustiniai, iš medžio piaustiniai ir t. t.) patekdavo ir į tolimus kraštus. Tie išdirbiniai darbo atlikimu buvo pralenkę išdirbinius kitų Europos šiaurės, vakarų ir centro kraštų. Ir, apskritai, kultūros atžvilgiu ir savo tikybos gaivumo ir išaugimo atžvilgiu lietuviai tuomet aukščiau stovėjo už savo kaimynus.

---

[7]) Tayloro indoeuropiečių paskirstymas į 4 rases padarytas tik bendrais bruožais ir apytikriai. Be to, apskritai antropologijos mokslas dar yra pradinėse plėtros stadijose.

Ankstyvesniu dar prieš Kristui gimsiant laikotarpiu, kai lietuvių ir suomių bei karėlų gyventa kaimynystėje (jų kaimynauta, matyt, Dauguvos ir Dniepro aukštupiuose), kaip jau buvo minėta, suomiai pramoko iš lietuvių žemdirbystės ir namų apyvokos dabų. Suomių kalboje yra gausiai skolintų iš lietuvių kalbos vardų įvairiems žemės ūkio augalams, gaminiams, įrankiams, darbams, namų ruošos darbams ir t. t., suomių tautos folkloras (ypač kai kurios dainos) ir kt. primygtinai tai rodo. Be to, tų dainų (ir šiaip likę ypač karėluose) atsiminimai apie lietuvius rodo, kad lietuvių ir suomių gyventa geruose kaimynystės santykiuose. Kadangi žemdirbių *pirmykščios* tautos nėra judrios ir paprastai neturi išplėstų prekybinių santykių, o suomiai iš lietuvių daug ko pasisavino, tai reikia manyti tie kaimyniniai santykiai buvo ilgalaikiai.

Nuo vokiečių lietuviai ilgą laiką lig XIII š. buvo atskirti plačia slavų gyvenamųjų vietų siena. Vadinas, lietuvių santykiai, su vokiečiais (neskaitant gotų) yra nepalyginti vėlesnių laikų, negu lietuvių santykiai su švedais ir suomiais.

Nuo kryžiuočių ligi kryžiuočių

XIII ir XIV š. lietuviai betarpiškai susidūrė su vokiečiais. Mozūrų kunigaikštis Konradas, norėdamas sekmingiau kovoti su senprūsiais, lietuvių gimine, kviečiasi pagalbon Kryžiuočių Ordiną ir užleidžia jam savo žemių pakraštį, kaimynystėje su senprūsiais. Tai buvęs žygis pragaištingas tiek lenkams, tiek lietuviams. Ordine iš pat pradžių vyravo vokiečiai, vėliau jis virto grynai vokišku ir gerai organizuotu puolamuoju prieš lenkus ir lietuvius avangardu. Dar anksčiau vokiečiai (Kalavijuočių Ordinas) įsitvirtino Dauguvos žiotyse.

Daugiau kaip tūkstantį metų santykiaudami su Vakarais, vokiečiai nepadarė kiek žymesnės pažangos kultūros srity. Savo sieloje tik su nežymiais pakitimais jie išliko senovės agresingi miškų barbarai. Tačiau jau gan apsčiai turėjo įvairaus svetimo kultūringesnių tautų kraujo priemaišų. Tų kultūringesnių tautų metisai vokiečiuose ir buvę pagrindiniai kultūros darbininkai Vokietijoje.

Vakarų techniką, ypač ginklo srity, ir organizavimosi metodus vokiečiai iš Vakarų tinkamai pasisavino. O jų agresinga dvasia, linkimai sudaryti smogiamuosius būrius, kariauti ir išlaikyti kare drausmę[1]) pasiliko senoviški. Dėl to vokiečiai pa-

---

[1]) Ilgų tūkstantmečių medžioklinis teutonų gyvenimas, tam tikra atranka, atatinkamai išsidirbę įpročiai ir t.t. lyg skiepyte įskiepyjo vokiečių kraujan drausmę priešo puolimo metu, panašiai kaip ilgų tūkstantmečių žemdirbiškas gyvenimas lietuviuose ir kitose tikrai žemdirbiškose tautose yra išdirbęs (žiūr. skirsnį „Ūkininkas“) gražius žemdirbio kūrėjo privalumus. Dabartiniai vokiečiai yra mišrios psichologijos: iš dalies žemdirbių kūrėjų, iš dalies miškinių agresingų barbarų ainiai. Šie pastarieji ypač vokiečių komunizme ir nacionalsocializme rodo savo primityvią prigimtį.

sidarė labai pavojingi savo kaimynams. Nors ir tingios minties ir be kultūrinės iniciatyvos, bet linkę dideliais drausmingais būriais pulti priešą ir pasisavinę Vakarų techniką, vokiečiai dažnai nugalėdavo kultūringesnes tautas. Greta agresijos išorėn, iš dalies ir vokiečiai kaip ir rusai, yra linkę nusilenkti vidaus didelei (ar bent smarkiai, griežtais būdais pasireiškiančiai) fizinei jėgai, kurią, jei ji yra pakankamai didelio kiekio ir ryškių spalvų (obalsių), rusai ir vokiečiai priima, kaip pridera mą išorybę (žiūr. katė ir kilimėlis).

Atkakli kova su vokiečiais truko daugiau kaip du šimtus metų. Ji nesunaikino galutinai lietuvių ir nepražudė Lietuvos, bet baisių nuostolių mums padarė. Ji vyko sunkiomis mums aplinkybėmis. Tikrieji, tūkstantmetinių tradicijų bemaž gryno[2]) kraujo žemdirbiai iš viso nemėgsta karo. Tad šiuo atveju būta didžiausio skirtumo tarp lietuvių ir vokiečių. Lietuvio, kaip kaimiečio ir žemdirbio sėslio, psichologija buvo nukreipta į ramų gamybinį darbą ir į tam tikrą, nors ir labai lėto tempo kultūros[3]) kūrybą. Prieš susidurdami su vokiečiais lietuviai dar neturėjo nors kiek tampresnės valstybinės organizacijos ir atskiros lietuviškos giminės — senprūsiai, centro lietuviai, jotvingiai, kuršiai, latviai, galindai ir t. t. gyveno kas sau, savo atskiru gyvenimu. Tas gimines jungė ne kokia išorinė organizacija ir mažiausiai ginklo organizacija, o gimininga kalba, papročiai, bendra tautosaka ir tautos menas, tikyba ir gimininga psichika. Be organizuotumo, be bendrų visai lietuvių tautai (o ne vien savo giminei) reikalų supratimo ir be linkimų kariauti trūko lietuviams ir technikos.

XIV š. pabaigoje technikos srity trūkumai žymioj daly buvo išlyginti. Bet lig to laiko jau netekome senprūsių vakarų pusėj, (matyt, tai būta kultūringiausios lietuviškos giminės); šiaurėje kuršiai ir latviai galutinai pateko vokiečių Kalavijuočių Ordino žinion; pietuose kovose su rusais ir lenkais išnyko jotvingiai; o tolimoj Tverų žemėj rusų aplinkumoj sutirpo galindai. Išliko nepriklausoma tik centrinė lietuvių tautos grupė, įgėrusi į save

---

[2]) Visai gryno kraujo tautų iš viso nėra.

[3]) Skaitytojas atsimena, kad kultūrinės vertenybės, priešingai, technikos ir šiaip civilizacijos plėtrai, visuomet iš lėto auga ir juo labiau senovės laikais ir žemdirbių tautose.

kiek kraujo[4]) iš senprūsių, kuršių, jotvingių, latvių, galindų ir kitų pakraštinių lietuviškų šakų.

Kovose su Teutonų Ordinu būta lietuvių pusėj ne vien organizacinių ir technikinių trūkumų, bet ir kitų, gal dar didesnių bėdų. Teutonų Ordinas, nors iš esmės jis buvo barbariškos jėgos organizacija ir turėjo (juo toliau, juo labiau) grynai militarinių naujų žemių užkariavimo siekimą, bet oficialiai, išoriškai jis atstovavo Vakarus ir turėjo Vakarų didelės moralės ir materialės paramos. Mes ir dabar žinome ir mūsų sentėviai skaudžiu savo patyrimu XIII ir XIV š .š. žinojo, ką vokiečiai Lietuvai nešė: būtent, fizinę ir dvasinę vergiją. Jų tikslas buvo užkariauti visas lietuviškas žemes. Kariavo žauriausiais būdais. Piaudavo ir degindavo ne vien kovoje paimtus belaisvius, bet ir šiaip gyventojus, neišskiriant vaikų, moterų ir senių (ir kai kada buvo tiesioginai laiminami iš Vatikano organizacijos); plėšė, vogė. Kur negalima jėga, naudojosi klasta, šmeižtu. Šmeiždami mus prieš Vatikaną ir Vakarus, vartodavo metodus, dabar vadinamus bolševikiškais. Ir savo užkariautose žemėse elgdavosi tikrai bolševikiškai.

Tuo būdu teutonai naikino ramų lietuvių gyvenimą, nešė Lietuvon kardą ir ugnį, vergiją bei priespaudą, klastą, melą ir ištvirkimą. Jie griovė mūsų kaimo kultūrą ir nešė Lietuvon barbariškumą. Krikščionybės idėjos[5]) skelbimas teutonams buvo vien priedanga jų tamsiems agresijos darbams. Jie dargi buvo labai suinteresuoti, kad lietuviai kuo ilgiausiai būtų „stabmeldžiai“[6]), nes visiems lietuviams priėmus krikščionybę, sumažėtų priekabės grobti lietuviškas žemes. Patys mažos kultūros žmonės teutonai buvo gyvai suinteresuoti, kad ir Lietuvoje kultūra neplistų, o nyktų. Jiems buvo reikalingos vien Lietuvos žemės ir paklusnūs vergai. Tai buvo iš esmės. Tačiau prieš

---

[4]) Metizacija, kaip bendra taisyklė, neigiamai atsiliepia padermei. Tačiau metizacija artimai giminingų tautybių paprastai pakelia padermės vertę.

[5]) Tiek pačiame Ordine, tiek šalia jo (diecezijų dvasiškijoje, įvairiuose vienuolių ordinuose) būta šiek tiek ir tikrų Kristaus vardo skelbėjų. Bet jų buvo mažai, ir bendrą foną sudarydavo teutonų tamsioji agresijos jėga.

[6]) Lietuviai, atvirkščiai, mūsų priešų šmeižtams, nebuvo stabmeldžiai. Daug stabmeldesni iš esmės buvę patys kryžiuočiai, nors jie ir dengėsi Kristaus vardu.

Vakarus Teutonų Ordinas sėkmingai vaidino krikščionybės ir Vakarų kultūros skleidėjo vaidmenį stabmeldiškuose Lietuvos kraštuose. Tai jam juo labiau sekėsi ne vien dėl išugdytų neginčijamų jo gabumų šeimžti bei klastoti ir jo tamprių oficialių ryšių su Vatikanu ir šiaip su Vakarais, bet ir dėl to, kad tiek Vatikanas, tiek šiaip Vakarai buvo jau pradėję gyventi didžios ekspansijos laikotarpį. Amerika ir kiti nauji kraštai dar nebuvo žinomi. Vakarų Azijoje ir apskritai artimuose Rytuose Vakarų ekspansija buvo nepasisekusi. Juodųjų jūrų pakraščiai buvo patekę į labai tvirtų tuomet totorių ir turkų rankas. O Pabaltijyje lyg susidarė proga, arba, dar kiek pastangų padėjus, galėjo susidaryti proga nokstančiai Vakarų tautų ekspansijai reikštis ir nauja jų kultūrai plisti arena.

Tad Teutonų Ordinas, naikindamas lietuvius, turėjo didelio pritarimo ir paramos iš Vatikano ir Vakarų krikščioniškų kraštų. Gausiais būriais, Vatikano laiminami, traukė anglų, prancūzų ir kt. ir, žinoma, gausiausiai įvairių vokiškų kraštų ritieriai su savo landsknechtais į Pabaltijį, dalyvauti Ordino žygiuose prieš stabmeldžius. Juk tuose žygiuose buvo galima įgyti ir garbės ir turto ir, be to, dar pelnyti dangaus karalystę.

Tad kryžius Lietuvon buvo nešamas savotiška prasme ir pati *lietuvių tauta buvo prie kryžiaus lyg prikalama*. Pasaulio akyse Lietuva buvo iškoneveikiama. Jos žmonės buvo kankinami ir žudomi. Žemės ir turtas išplėšiami ir svetimųjų pasisavinami. Šmeižtas, klasta, visokeriopas niekinimas, kardas ir ugnis lietuviui pritaikinti. Tasai „darbas“ pradėtas XIII š. to ar kito pavidalo truko lig didžiojo karo, iš dalies ir lig šios dienos.

Kadaise prieš 19 šimtmečių Jeruzalėje žydų farizėjai (tikybos veidmainiai, šalia tikybos susidarę gūžtą, „gyvatės“ tarnai), sadukėjai (formalės teisės ir „rationis“ atstovai), pirkliai (medžiagos, „aukso veršio“ tarnai) ir Jeruzalės tamsi minia (gaivalui ir inercijos tamsai atstovaujanti) susidėję su Romos išorine jėga ir bukumu, išniekino, nukankino ir nužudė Galilėjos žemės arijų vaiką, Dievo Sūnų ir pasidalino jo rūbais. Tasai Kristaus niekinimas ir žudymas, kaip žinome, tam tikra gilia prasme vyksta jau 19 šimtmečių.

Išrodo, lyg didelės alegorinės reikšmės yra tas dalykas, kad krikščionys vyriausiu išoriniu tikybos simboliu yra pasiėmę kry-

žių, o ne ką kitą — Jėzaus krikštą, Kristaus iš numirusių atsikėlimą ar šiaip ką nors iš Jo gyvenimo. Jėzaus Kristaus esminė reikšmė glūdi Jo gyvenime bei moksle ir Jo iš numirusių prisikėlime. Tiesa, „seno pasaulio" žiaurumo Jis buvo apšmeižtas, nukankintas, nukryžiuotas ir grabe palaidotas. Naujam gimti visos senos tamsos jėgos visuomet priešinasi. Tos tamsos jėgos ir šiaip visos inercijos Naujo gyvenimo turi būti nugalėtos. Kiek pajėgdamos jos smerkia ir naikina visus Naujo Gyvenimo pasireiškimus ir apreiškimus. Bet tikrą tamsą padaryti neįstengia. Iš inercijų, iš tamsos, iš žiaurumų, tą viską nugalėdamas ir keisdamas kyla Naujas Gyvenimas. Tad Jėzaus kančios ir mirtis turi didžios simbolinės reikšmės. Nenugalėjus senų inercijų, tamsumų ir žiaurumų negali kilti Naujas Gyvenimas. Bet ar tam nugalėjimui būtinai reikėjo fizinės mirties prie kryžiaus? Naujas Gyvenimas to negali reikalauti. Tai buvo vien Senam Pasauliui, jo aklumui, bukumui ir žiaurumui duoklė, drauge ir didžiausias senumo pasmerkimas.

Tad, matyt, Jėzaus krikštas (Naujo Gyvenimo gyvos kūrybos inauguracija) ir gal dar labiau Kristaus iš numirusių (iš Seno Pasaulio inercijos bei tamsos) Naujam Amžinam Gyvenimui Atsikėlimas turėtų būti vyriausias krikščionybės simbolis. Tasai atsikėlimas iš seno pasaulio galėjo įvykti ir kitais (labiau alegoriškais) būdais, be tokios drastiškos nuo budelių rankos fiziškos mirties prie Kryžiaus.

Tiesa, pirmais keliais krikščionybės eros šimtmečiais pirmieji Kristaus sekėjai, pirmieji krikščionys kuo ne visur buvo niekinami ir persekiojami. Būdavo dažnai nukryžiuojami ir kitais būdais žudomi. Tuo būdu savo gyvenime jie arčiau matė kryžių, o ne atsikėlimą. Gal dėl to daugiausia Kryžius, o ne Atsikėlimas, ilgainiui virto pagrindiniu krikščionybės simboliu. Tačiau, kaip matėme, vėliau tai įgavo dar naujos alegorinės reikšmės. Kryžių, kančias ir mirtį patys krikščionys pradėjo nešti kitų įsitikinimų žmonėms ir gal drastiškiausiu ir senapasauliškiausiu žiauriu būdu lietuviams.

Tuo būdu buvo nukryžiuojami ne vien lietuviai; atsiminkime gugenotus, Filipo II-jo žiaurumus ir kt. Tuo būdu Golgotos kančia tęsiama jau 19 šimtmečių. Dabar (XIII—XIV š. š.) kiek pakitusio pavidalo kryžiavimas slegia ištisą lietuvių tautą.

gryniausių arijų žemdirbių tautą. Ji šmeižiama ir niekinama; žudoma ir prie kryžiaus veidmainių plėšikų, įvairiems knygininkams laiminant, prikalama; jos rūbai (teritorija ir likusieji neišžudyti gyventojai) padalinami. Dėl šių dalybų aštriai ir ilgai (700 m.) ginčijasi teutonai, rusai, žydai[7]) ir lenkai. Lietuvių tautai dabar iš ilgo snūdulio tautiškai atsigaunant ir iš svetimųjų jėgų mums patiesto mirties patalo keliantis, jie visi savo ginčo dar nėra baigę.

Tačiau, nors žudoma ir laidojama Lietuva nebuvo galutinai palaidota. Daug ko nustojusi, vis dėl to šį tą išlaikė. Nors vėliau ji kuo ne letargo (XIX š. vidury) buvo paliesta ir turėjo dar naujų labai didelių nuostolių, vis dėlto jos gelmėse gyvybė išliko ir dabar stiprėja ir aikštėn veržiasi.

Šiose tautiškai gyvybei išlaikyti kovose bei pastangose, kaip buvo minėta, lietuviai atsidūrė labai sunkioje būklėje ir ideologiniu bei psichologiniu atžvilgiu. Techniškai ir civilizaciškai per maža išaugę lietuviai buvo atsidūrę padėty, lyg kovotų prieš visą Vakarų pasaulį, prieš jo kultūrą bei civilizaciją. Tuomet Vakaruose jau buvo prasidėjusios Renesanso išvakarės. Kita vertus, visa Europa, išskyrus Europos tolimų Rytų mažas tauteles ir žydus, tuomet jau buvusi krikščioniška. Vienintelę stambią išimtį sudarė lietuviai, gyveną Baltijos jūrų rytų pakraščiuose, vadinas, čia pat šalia Vakarų ir Centro Europos, ir apsupti iš

---

[7]) Nedidelis žydų skaičius buvo Lietuvoje jau Vytauto Didžiojo laikais. Lietuvos žemės ilgamečių sunkių karų buvo labai nuteriotos, ypač labiau kultūringos apylinkės — priešų puolimai lietė, suprantama, pirmiausia labiau kultūringų laukininkų gyvenamuosius plotus (daugiau turtų turėję ir lengviau prieinami), o ne retai apgyvendintus, neturtingus ir sunkiai prieinamus miškininkų plotus. Dėl tų karų ir jų padarinių labai nukentėjo visuomeninė lietuvių struktūra ir susitrukdė kultūros plėtra. Taip sociališkai ir ekonomiškai nusilpusiame organizme atsirado proga svetimoms tautybėms Lietuvoje leisti savo atžalų. Lietuviai buvo tolerantingesni už visus savo kaimynus. Žydai jautėsi Lietuvoje bemaž kaip pas save namie. Tačiau, žydai, kurie ir Lietuvoje vertėsi daugiausia kredito operacijomis, prekyba ir iš dalies amatais, suprantama, nepajėgė pakeisti savo klajūniškos prigimties ir be galo toli buvo nuo lietuvio žemdirbio sielos ir jos gyvų reikalų. Su labai mažomis išimtimis žydai pasiliko Lietuvoje mechaniniais įterpimais Lietuvos gyvame, bet labai nusilpusiame organizme ir buvo jam žalingi. Lietuvos turtų dalybose žydams teko nemaža jos turtų dalis.

visų pusių krikščioniškų tautų. Tad lietuviai tam tikru atžvilgiu buvo atsidūrę labai izoliuotoj padėty. Tą izoliaciją sėkmingai palaikė ir dargi didino, kaip žinom, abu Teutonų Ordinai.

Tuo būdu prieš Vakarus su jų kultūra, technika ir civilizacija buvo pastatyta rami, pakankamai nesusiorganizavusi lietuvių žemdirbių tauta su savo gryniausios arijų kultūros gelmingomis versmėmis ... diegais tikrai aukštai žmogiškai kultūrai. Deja, kaip jau minėta, dėl daugelio priežasčių, tie diegai dar nebuvo virtę dideliais gražiais tvirtais augmenimis, kai užėjo žiaurūs išorės vėjai.

Jau buvo minėta, kad greta žiaurios Teutonų Ordino agresijos, kurios galutinis tikslas buvo pavergti lietuvius ir pasiimti jų žemes, veikė ir tikrų krikščionybės skleidėjų. Be to, lietuviai jau iš seniau susidurdavo su krikščionybe, turėdami santykių su katalikais skandinavais ir lenkais ir su stačiatikiais rusais. Tuo būdu jie turėjo progos pažinti ir tikrą Kristaus mokslą. Vieną kitą lietuvių tasai Meilės ir Gyvybės mokslas sužavėdavo. Ir be ordinų presijos lietuviai buvo pradėję nors ir ne masėmis krikštytis.

Kaip būtų buvę su lietuviais, jei ne ordino pasirodymas, bergždžia dabar būtų spėlioti. Tačiau, labai gerai žinome, kokią didelę tragediją lietuvių tautai sudarė ordino pasirodymas Pabaltijyje, ne vien materialia, bet gal dar labiau dvasine prasme.

Kristaus mokslo kilnumas pažinusiam tą mokslą lietuviui buvo neabejojamas dalykas. Lygiai neabejojami buvo ordinų veidai ir tikslai — panaikinti Lietuvą visomis galimomis priemonėmis — ugnimi ir kardu, šmeižtu, klasta, tvirkinimu ir visomis kitomis priemonėmis. Tuo būdu išeidavo, lyg Kristaus mokslas ordinų skelbiamas lietuviams, norint juos labiau pasyvius padaryti, norint nustelbti jų pasipriešinimo jėgą teutonams, ir pagaliau norint ordinams turėti, kuo oficialiai pateisintų savo veiksmus.

Be krikščionybės tuo metu lietuviams teko susidurti ir su aukštesne Vakarų technika bei organizuotumu, tarp jų su geriau ginkluota ir suorganizuota ordino ir apskritai Vakarų kariuomene, ir su Renesanso pirmaisiais reiškiniais. Lietuvis aiškiai matė, kad technika ir organizuotumas teikia Vakarų tautoms daug jėgos, kad toji jėga lietuviui priešinga ir gresia jam

žuvimo pavojumi. Drauge eilinis lietuvis, žiūrėdamas į ordinų darbus, iš dalies apskritai į tų laikų krikščioniškų tautų elgesį, nematė, kad krikščionybė, apskritai imant, būtų suteikusi savo išpažinėjams žmoniškumo ir šiaip tikros vidaus kultūros. Matė didžiausią prieštaravimą tarp krikščionių žodžių ir darbų. Tokių baisių prieštaravimų pačių senovės lietuvių gyvenime nebūta. Dargi, skelbęsis, kaip krikščionybės gyvenimo centras, Vatikanas lietuviams buvo didžiausiai neteisingas. Negalima jo pateisinti tuo, kad jį klaidinę Teutonų Ordinai. Tiesa, būta ir šito. Ne visuomet popiežius žinojo tikrą dalykų padėtį Lietuvoje ir ordinuose. Bet ir, sužinojęs tikrą padėtį, dažnai elgdavosi ne tik labai neteisingai, bet ir labai negražiai, nežmoniškai. Kokios, pavyzdžiui, moralės vertės yra popiežiaus Aleksandro IV elgesys su lietuviais.

Tad Vatikanas yra milžiniškai nusižengęs prieš lietuvius. Jo nuodėmės auga lig šios dienos. Be galo dideli geri darbai ir labai didelė atgaila reikalinga Vatikanui, norint išpirkti šias sunkias, baisias savo nuodėmes. Tačiau, tai dar tolimesnės ateities dalykas — o tuo tarpu jis labai atkakliai laikosi nuodėmių ir skęsta sofistikos ir pasaulinės diplomatijos gudrybėse.

Mums dabar visai aišku, kad XIII—XIV š. lietuviams akį dūrė Vatikano ir ordinų (tai gi buvusi ilgų laikų viena žinyba) didžiausioji hipokrizija. Šiandien, kai mūsų kaimiečiams (mūsų Romos pasiuntinybių tarnautojų tarnaitės; gyvenančius ilgesnį laiką Italijoje lietuvius aplankanteiji iš kaimo giminės; maldininkai, kurie dėl ko nors kiek ilgiau užtrunka Italijoje) tenka nors truputį ilgiau pabūti Romoje, tai jie su dideliu nusistebėjimu ir pasipiktinimu, pasakoja, kokie nematytai negeri ir netikę Italijos žmonės[8]). Jie sako, kad nors ir Lietuvoje yra visokių žmonių, bet palyginti su dabartiniais italais, Lietuvos kaimiečiai bemaž šventi. Neginčijamai, XIII—XIV š. daugumas lietuvių savo siela buvo daug artimesni Kristaus mokslui, negu ordinų teutonai, dargi negu Vatikano įstaigos daugumas tarnautojų[9]).

---

[8]) Suprantama, Italijoje mūsų kaimiečiams apsčiau tenka susidurti ir su didelių miestų drumzlėmis, kurių jie bemaž nematę pas save namie. Be to, italai labai linkę į visus svetimšalius žiūrėti tam tikru eksploataciniu atžvilgiu.

[9]) Šiandien Vatikanas, griaudamas gyvybės versmes, vis labiau dargi

Pasilikusi kaip paskutinė ir vienintelė sala tarp krikščionių jūrų, ideologiškai formaliai izoliuota nuo Vakarų pasaulio, aukštos gyvenimo vidaus kultūros, bet technikiškai ir civilizaciškai dar neišaugusi arijų žemdirbių tauta, gyvenanti atskiromis giminėmis ir mažai dar išauklėjusi bendrą savo tautos supratimą, silpnai suorganizuota ir apsiginklavusi, rami ir nemėgstanti iš prigimties karo, *lietuvių tauta pasijuto pragaro jėgų pagauta.* Sunkiose kovose su teutonų ordinais, lenkais, rusais ir totoriais lietuvių giminė etnografiškai nustojo veik visų savo pakraščių. Nepriklausomas išliko tik centras ir iš dalies Vakarai (Žemaičiai). Be to, šiaurėje Kardininkų Ordino žinioje išliko kaip entografinė medžiaga latviai. Bet nuo tų laikų lig šios dienos lietuvių ir latvių gyvenimas ėjo jau skirtingais keliais.

Įsitraukę į karus ir pramokę ilgainiui kariauti lietuviai parodė didelio atsparumo ir organizacinių sugebėjimų. *Žiaurios aplinkumos sužadinti pasireiškė pagaliau senos žemdirbių tautos dideli privalumai viešose darbo srityse, net tose, kurios svetimos lietuvio sielai.*

Į Rytus nuo lietuvių gyveną rusai buvo patekę tuomet į mongolų jungą. Jau iš seniau buvę tarp lietuvių ir rusų kaimyniniai susirėmimai dabar įgavo naujo pobūdžio. Lietuviai veikiai pradėjo jungti ir valdyti vis naujus rusų (iš dalies ir suomių tautų) gyvenamus plotus. Lietuviai ne vien vaduodavo rusus iš mongolų jungo ir saugojo nuo jų puolimų, bet ir nešė rusams geresnę tvarką, negu jie lig tol buvo turėję. Lietuviai nelietė jų tikybos, tautybės (tautų dabartine žodžio prasme tuomet ir nebūta) ir papročių, bet pašalindami įvairius vietos tvarkos negerumus (nepakankamą asmens ir turto saugumą, savivalę, valdžios vietininkų lupikavimą, blogą teismą ir t. t.), teikė užimtoms sritims taiką, ramumą ir apskritai, geresnį gyvenimą. Tad, dažnai užimdami naujas rusų žemes, lietuviai sutikdavo maža pasipriešinimo. Dažnai gyventojų daugumas su džiaugsmu sutikdavo lietuvius. Užimdami plačias rusų gyvenamas teritorijas (lig Juodųjų jūrų pietuose, lig Dono aukštupių pietų rytuose)

---

ne Italijos vyskupus ir kunigus paverčia vatikaniškais valdininkais. Kaž kas yra pasakęs, kad šventvagiškai kuriama „Dievo" biurokratija.

lietuviai eidavo ne vien mažiausio pasipriešinimo linija[10]). Sunkiose kovose su teutonais lietuviams reikalinga buvo, viena, turėti visiškai saugų rytų užpakalį ir, antra, turėti toms kovoms tam tikrų rezervų.

Sunkiose XIII—XIV š. š. kovose[11]) centrinė lietuvių giminės dalis ne tik išliko, sukūrė ir apgynė savo nepriklausomą valstybę, bet ir labai išplėtė, kaip minėjome, jos ribas į Rytų pusę. Tačiau, kaip žinome, kiek anksčiau nustojome daugumo savo etnografinių pakraščių. Nemažesnių už medžiaginius buvo nuostolių ir lietuvio psichikai. Senos žmoniškos lietuviškos į gyvenimą pažiūros buvo labai nustelbtos ir sena žemdirbiška dvasios pusiausvyra sugriauta. Šia prasme lietuviams buvo padaryta tokių didelių nuostolių, kad jie (panašiai, kaip rusai dėl totorių jungo) lig šiol pilnutinai *dar* neišlyginti. Apie tai dar bus kalbama kitame šios knygos skyriuje, o dabar toliau varykime lietuvių tautos likimo apžvalgą.

Kulminacinis lietuvių kovų su Teutonų Ordinu punktas buvo Žalgirio mūšis 1410 m. Tame mūšy ordino jėgos lietuvių pastangomis buvo sutriuškintos. Nuo to laiko ordinas nustojo buvęs pavojingas Lietuvai. Vytautas jau iš seniai rengėsi galutinei kovai su ordinu. Tačiau, kol buvo gyva jo pusbrolio lenkų karaliaus Jogailos žmona Jadvyga, didelė vokiečių gerbėja ir šalininkė, tol Vytautas oficialiai negalėjo įtraukti lenkų į šią kovą — Jadvygos filogermanizmas, Jogailos savim nepasitikėjimas ir lenkų baimė[12]) prieš vokiečius sudarė nenugalimų Vytauto sumanymui kliūčių.

Mirus Jadvygai, ir dėl to šiek tiek nusilpnėjus galingai vokiečių šalininkų grupei Lenkijoje, Vytautui pasisekė įkalbėti Jo-

---

[10]) Kaip pastarųjų metų tyrimai rodo, Lietuva buvo daug tirščau gyvenama, negu lietuvių užimamos rusų teritorijos. Be to, lietuviai buvo žymiai kultūringesni už rusus. Tai ir suteikė lietuviams progos užimti tokius didelius plotus Rytuose ir juos sėkmingai tvarkyti. Nors toji teritorija ir buvusi kelis kartus didesnė už lietuvių gyvenamą teritoriją, bet tarp lietuvių gausumo ir rusų gausumo nebūta tokios didelės disproporcijos, kaip seniau manyta.

[11]) Nuolat kovoti teko ne vien su dviem teutonų ordinais ir jų vakarų talkininkais, bet dažnai ir su lenkais, rusais ir totoriais.

[12]) Dar nuo Kazimiero Didžiojo laikų lenkai turėję nepaprasto respekto kryžiuočių ordinui.

gailą ir lenkus dalyvauti oficialiai kovose su ordinu. Tiesa, de facto, pačiame Žalgirio mūšy lenkai mažai dalyvavę. Jau kelias dešimts metų vengdami kovų su galingu ordinu, turėdami jam didžiausio respekto, apskritai atpratę tuo metu nuo karo ir nepasitikėdami karo išdavomis, lenkai nenoriai ir negausiai dalyvavę Žalgirio žygy. Jėgų branduolį sudarė patys lietuviai. Be to, mūšy dalyvavę Vytauto suorganizuoti rusai, totorių būrys ir Vytauto pakviesti čekai (tarp jų buvęs ir garsusis čekų karžygys Jonas Žižka).

Vytautui daugiausia reikalingas buvo lenkų oficialus dalyvavimas kare prieš teutonus. Lenkai jau keli šimtmečiai buvo krikščionys; o lietuviai dar labai jauni krikščionys ir net toli gražu dar ne visi ir pakrikštyti. Ordinas sau pagalbon buvo sukvietęs daug talkininkų iš visų Vakarų pasaulio kraštų. Tad Vytautas bijojo, kad be lenkų oficialaus dalyvavimo kare, neišeitų, jog stabmeldžiai lietuviai, totorių ir schizmatikų rusų padedami, puola katalikišką Vakarų pasaulį. Tai galėjo turėti tolimesnių Lietuvai nemalonių komplikacijų iš Vakarų katalikiškojo pasaulio. Lenkų, iš dalies ir čekų būrio kare dalyvavimas lengvino diplomatinę Vytauto akciją Vakarų kraštuose.

Žinoma, Vytautas buvo nepriešingas, kad lenkų gausiau kare dalyvautų. Tačiau dėl aukščiau minėtų priežasčių tai neįvyko. Be to, tos negausios lenkų kariuomenės tik nedidelė dalis dalyvavo pačiame mūšy. Lenkai atsargiai laukė, kuo mūšys baigsis, kad, talkininkams nepasisekus, būtų patogesnės aplinkybės tartis su ordinu.

Ordinui padėti buvo gana gausiai atėję Silezijos ir dar kai kurių kitų sričių lenkų. Tuo būdu ordino pusėj kariavo, gal būt, daugiau lenkų, negu prieš jį. Bet, kaip žinome, šimtui metų praslinkus, lenkai pradėjo savintis Žalgirio laimėjimus ir ilgainiui, pagal jų pasakojimus, daugiausia jų pastangomis mūšis buvęs laimėtas.

Žalgirio mūšy teutonų pralaimėjimas[13]) kelis šimtmečius sustabdė vokiečių veržimąsi su brutuale jėga į Rytus.

---

[13]) Tasai pralaimėjimas teutonams buvęs juo didesnis ir skaudesnis, kad jie pirmą kart tokias dideles jėgas prieš Lietuvą buvo išstatę. Ordino pusėj, kaip minėta, gausiai dalyvavo įvairių Vakarų pasaulio riterių jėgos, vedamos dažnai karališkų šeimų narių.

Lenkams, kadaise neatsargiai pasikvietusiems teutonų ordiną kovoti su lietuviais, daug vargo vėliau jiems dėl to buvo, o dar daugiau vargo turėjo lietuviai. Šiems pastariesiems teko iškęsti pagrindinės su ordinu kovos sunkumus ir Vytauto vedami Žalgirio mūšy lietuviai sustabdė lig šių dienų teutonų *smarkų* veržimąsi į Rytus.

Jei Vytautui nebūtų pasisekę gerai suorganizuoti lietuvių, iš dalies ir rusų ir dėl to laimėti sprendžiamąjį kovose tarp teutonų ir slavų-lietuvių pasaulio Žalgirio mūšį[14]), tai vokiečių tolymesniai ekspansijai į rytus nebūtų buvę jokių rimtesnių kliūčių. Per du šimtu metų vokiečių ekspansija buvo jau padariusi didelę pažangą. Ne vien Rytų Prūsija, bet iš kuršių, latvių ir estų žemės (maž daug Latvijos ir Estijos dabartinių valstybių teritorijos), o kurį laiką ir žemaičių žemės jau buvo teutonų rankose. Paskutinė kliūtis nekliudomai ir smarkiai vokiečių į rytus ekspansijai buvę lietuviai. Per šią kliūtį teutonai suklupo. Jei ne tasai Žalgirio suklupimas, tai neabejotinai vokiškos žemės būtų siekusios bent Dniepro, arba gal ir dar toliau. Tų laikų rusų kraštai nebūtų pajėgę nors kiek rimčiau spirtis vokiečių ekspansijai. Kyla klausimas, ar iš viso būtų tuomet išaugusi Maskvos valstybė ir susidariusi gausi velikorosų tauta. Vokiečiai tuomet būtų turėję didelių šansų po kurio laiko virsti Europos kontinento hegemonais. Barbariška teutonų dvasia juose būtų dar smagiau sustiprėjusi ir, be abejo, Renesanso eiga būtų buvusi jei ne visiškai, tai bent smarkiai prislopinta. Tad Žalgirio mūšis davė labai žymių vaisių Centro Europai, o netiesio-

---

[14]) Tiesa, žiūrint šios dienos akimis, lietuviai ir lenkai nepakankamai išnaudojo Žalgirio laimėjimą. Jogaila su lenkais, nors ir visai mažai dalyvavę Žalgirio žygy, buvo panorėję kuone vieni išnaudoti mūšio laimėjimus. Prasidėjo ginčai su Vytautu, ir jis greit pasitraukė iš tolimesnių žygių prieš ordiną. Tuo būdu ordinas, nors galutinai Žalgiry sumuštas, išliko gyvas. Ilgesniam laikui praslinkus, teutonai Prūsijoje vėl sutvirtėjo ir lenkai ir lietuviai nuo to vėliau daug nukentėjo. Atsimintina šia proga, kad vokiečiai savo užkariautoms provincijoms priėmė seną prūsų vardą.

Vienas žymiausių mūsų dabartinių politikų iškėlė samprotavimą, kad, jei lietuviai su lenkais būtų numatę būsimą teutonų išaugimą ir būtų susitarę, sakysime, nors ir tuo būdu, kad lietuviai lenkams būtų užleidę Vakarų Voluinę ir Podolį, o lenkai lietuviams palikę laisvas rankas Rytų Prūsijoje, tai ar nebūtų buvęs dabar visai kitoniškas Europos Centro ir Rytų žemėlapis?

ginai ir visai Europai. Lietuviai šia prasme yra atlikę didelį istorinį vaidmenį.

Iš kitos pusės lietuviai suvaidino didelį vaidmenį ir Rytų Europoje. XIII ir XIV šimtmečiai tai totorių didžiausios galybės laikotarpis. Kaip jau buvo minėta, didžiausia teritorijos ploto atžvilgiu visame pasauly valstybė yra buvusi mongoliška Čingischano valstybė, apėmusi apie ¾ Azijos ir Europos plotų. Totoriai buvo labai giliai įsiveržę Europon. Tik jų nepasisekimas čekų žemėse, mūšy su bendromis Vakarų jėgomis išgelbėjo Vakarų Europą nuo totorių jungo greito išsiplėtimo. Tačiau ir po to nepasisekimo totorių jėgos beveik nenusilpo, ir jie dar gan ilgai buvo didžiausia pasauly galybė. Ir su ta galybe lietuviams teko susitikti akis į akį ir sunkiai bei ilgai kovoti totorių pačiu stiprumo metu.

Kaip žinome, rusai ir Juodųjų jūrų šiaurės pakrančių tautos nepajėgė atremti totorių ir pateko jų vergijon. Totorių ekspansijos metu (lig XIV š. pabaigos ir XV š. pradžios) naujai prijungiamos prie jų valstybės žemės ir jų pavergiamos tautos nemažino jų jėgų, o didino. Totorių vadai ilgą laiką buvo labai geri administratoriai ir karvedžiai[15]) ir mokėjo išnaudoti užimamų kraštų medžiaginius ir gyventojų resursus savo jėgoms didinti.

Tad lietuviams teko susidurti su milžiniška galybe. Kovose su mongolais būta pasisekimų ir nepasisekimų. Didžiausias lietuvių nepasisekimas buvo didelis pralaimėtas su totoriais mūšis ties Vorkskla 1399 m. Tasai pralaimėjimas nors ir trumpą laiką pakirto lietuvių jėgas ir, apskritai, Vorksklos mūšys turėjo didelės mūsų ateičiai reikšmės. Be kitko jis padarė mus mažiau įta-

---

[15]) Gal didžiausias istorijos žinomas karo žygis yra Čingischano žygis iš Rytų Azijos į vakarinę Azijos dalį prieš turkus. Jisai Tolimuose Rytuose suorganizavęs milžinišką kariuomenę (spėjama, kad daugiau kaip pusę milijono karių), nuvedė ją nedemoralizuotą, nors sumažėjusią, nepraeinamais keliais daug tūkstančių kilometrų ir susitiko su turkais. Turkai tuomet buvę savo galybės apogėjuje ir išstatė prieš Čingschaną milžinišką (gausesnę ir už Čingischano) gerai suorganizuotą ir geros dvasios kariuomenę. Generaliniame mūšy (gal didžiausiame istorijoj, neskaitant paskutinio pasaulinio karo mūšių) turkai pralaimėjo. Tasai mūšis liudija, kiek pakilęs buvo karo menas tarp totorių ir kokių milžiniškų organizacinių sugebėjimų ir valios juose tuomet būta.

kingus rusuose, labiau priklausomus nuo lenkų ir sumažino mūsų energiją kovose su teutonų ekspansija.

Vis dėl to, lietuviai sugebėjo tiek gerai suorganizuoti savo valstybės ir rytų sritis, kad jos sudarė tikrą ir galutinę sieną tolimesnei mongolų ekspansijai į Europą. Porą šimtmečių lenkai šiuose darbuose nedalyvavo. Tik vėliau, sustiprėjus dinastinei tarp Lietuvos ir Lenkijos unijai, virtusiai vėliau vadinama Liublino unija, totoriams jau žymiai nusilpnėjus ir suskilus į kelias valstybes, ir lenkai pradėjo dalyvauti šioje priešmongoliškoje akcijoje. Anarchijai iš Lenkijos pradėjus plisti ir Lietuvoje, ši vėlyvesnė ir nepalyginti lengvesnė akcija, ne visuomet sėkmingai ėjo, ir pietų provincijos nuo totorių puolimų nebuvo pakankamai apsaugotos. Totorių bendro pavojaus Europai tuomet jau iš viso nebuvo. Taip buvo iš esmės. Tačiau lenkų literatūroje (istorinėj ir dar labiau beletristinėj) dalykai parodomi visai kitaip — Lenkija neva ilgus amžius buvusi Europos saugotoja ir kuone gelbėtoja nuo mongolų jungo; buvusi anot lenkiško posakio krikščionybės užtvara nuo Azijos barbarų („przedmurze chrześciaństwa")[16]. O lietuviai toje literatūroje kuone visai nutylimi.

Tad anais laikais lietuviai, nors ir nevisus istorijos statomus reikalavimus ištesėjo, vis dėl to atliko didelį Europoje vaidmenį, sėkmingai gindami ją nuo barbariškumo įsigalėjimo.

Tačiau, tiek pačios tos kovos, tiek aplinkybės, kuriose jos vyko ir kuriomis lietuviams apskritai teko gyventi, labai išsėmė mūsų jėgas, fizines ir dvasines.

Didelių teritorijų rytuose užėmimas daug atsiėjo etnografinei Lietuvai. Žuvo daug žmonių karuose su totoriais, iš dalies ir su rusais. Teko įvairiose vietose laikyti lietuvių įgulas[17]; nors ir ne tirštam, bet dideliam plotui reikėjo nemaža žmonių. Gabesnieji lietuvių karvedžiai ir administratoriai, plačiai pasklido rytų teritorijų plotuose. Ir šiaip dėl įvairių priežasčių nemaža lietuvių persikėlė į nelietuviškus rajonus. Ilgainiui jie sutirpo

---

[16]) Apskritai, žodžio sugestijos srityje lenkai kai kada bemaž lygūs su žydais.

[17]) Nors rusai gana noromis ėjo Lietuvos Valstybės priklausomybėn, tačiau tokioje anarchiškoje tautoje negalima buvo apsieiti ir be lietuvių įgulų rusuose tvarkai palaikyti. O rytų, iš dalies ir pietų pakraščiuose įgulos buvo reikalingos išoriniam valstybės saugumui palaikyti.

rusuose, iš dalies ir kitose tautose, stiprindami tų tautų jėgas. Etnografinė Lietuva dėl to labai nukentėjo. Tai buvo antras didelis lietuvių tautai nuostolis; ji neteko daug žmonių; pirmas, kaip matėme, tai lietuvių tautų žlugimas pakraščiuose, ypač XII—XIV š. š.

Dėl rytų teritorijų lietuviams buvo nuostolių ir kitais atžvilgiais. Labai daug lietuvių proto ir valios buvo išeikvota rytų nelietuviškoms sritims tvarkyti ir tai neigiamai atsiliepė lietuviškam darbui etnografinėj Lietuvoj. O vėliau iš rusų daug ko negeistino (žiūr. skyrių: „mūsų kaimyno ruso klausimu kelios pastabos) ėmė skverbtis į lietuvio dvasią ir į visą Lietuvos tvarką. Tai, kaip žinome, juo lengviau galėjo vykti, kad, viena, lietuvio dvasia glliai buvo sužeista ir iš dalies bemaž nualpusi susitikus su Vakarais, antra, lietuvis plataus mąsto žmogus, sugeba greit ir giliai susivokti ir susigyventi su kitų tautų psichika[18]) ir, neturėdama dar tais laikais *aukštame plėtros laipsny* išaugusių savo kūrybos kultūros vertybių, nesunkiai nugrimzdavo į svetimos kultūros ir civilizacijos lobyną.

Tų laikų lietuviai, labai toli nuėję į Rytus, atrodo lyg būtų nepakankamai vertinę jūros reikšmę. Tik ties Palanga labai siaurą pajūrio juostą išlaikėme ir tai nepatogią uostui įrengti. Tiek iš jos naudos tebuvo, kad ji skyrė vieną teutonų ordiną nuo kito, ir Vytauto laikais mažo uostelio ten, rodos, būta.

Neturėdami tinkamo uosto likome atskirti nuo platesniųjų tiesioginių ryšių su Vakarų pasauliu. Susisiekimas su vakarais turėjo eiti ar per lenkų ar per vokiečių (ar per tų ir kitų drauge) valdomas teritorijas. Tai buvo juo labiau mums kenksminga, kad buvo jau prasidėję Renesanso ir Vakarų valstybių bei tautų augimo laikai, o ūkio, politikos ir kultūros gyvenimo centrai greitu laiku pasistūmėjo į Vakarus. Atradus Ameriką ir kitus naujus kraštus ir išsiplėtus jūrų laivininkystei pradėjo mažėti Viduramžių jūrų ir apskritai Europos pietų reikšmė ir didėti Atlantikos vandenyno ir Europos Vakarų reikšmė. Be to, dėl įvai-

---

[18]) Čia būta ir didelio reikalo pripildyti toji tuštuma, kuri susidarė lietuvio sieloje dėl Vatikano ir apskritai Vakarų padarytų lietuvio sieloje sužalojimų ir iš dalies pasileidimas eiti mažiausio pasipriešinimo linija, išvengiant tuo būdu sunkaus lietuvių kultūros kūrybos darbo.

rių klajūniškų tautų įsigalėjimo Juodųjų jūrų pakraščiuose, o vėliau dar žlugus ir Bizantijai, nutrūko mūsų senovės ryšiai su vadinamaisiais artimais Rytais.

Ilgalaikiais karais išauginome savo karo meną ir organizacines jėgas ir drauge daug netekome žmonių. Be to, dėl sunkių ilgalaikių karų pirmiausia nukentėjo mūsų kultūringesnės apylinkės, sunyko ūkis ir įvyko stagnacija kaimo kultūros plėtroje. Lietuvis matė svetimųjų žiaurumą, klastą ir biaurumą, bet kartu *nematė,* kad didesnis jo tautos kultūringumas nors kiek apčiuopiamiau jį saugos nuo barbarų agresijos. Saugo nuo tų barbarų vien ginklas ir šiaip jėga; retkarčiais gal ir diplomatiniai gudravimai. Patsai Lietuvos apsikrikštijimas XIV š. pabaigoje iš dalies buvo diplomatinis žygis.

Įžeistas savo žmogiškuose jausmuose, iškoneveiktas, suabejojęs daug kuo (ar yra, net ar iš viso gali būti pasauly teisybė ir teisingumas ir pan.) ir nepasitikįs, vis dėl to daugeliu atvejų nenorįs ar negalįs galutinai išsižadėti savo žmogiško būdo, lietuvis užsičiaupė savy ir kultūrinėje kūryboje bemaž visai sustingo, arba, kaip jau buvo nurodyta, nugrimsdavo toje ar kitoje svetimoje kultūroje.

Daugeliu atvejų krikščionybę lietuviai pradžioje tepriėmė formaliai. Tiesa, taip būta ir daugely kitų kraštų. Bet Europoje gal nė į vieną kraštą krikščionybė nebuvo atėjusi su tokia negražia aplinka, kaip į Lietuvą. Be to, lietuvis žemdirbys savo siela ir savo gyvenimu iš tūkstančių metų jau buvo prisiauginęs didžių vertybių, o krikščionybės eiga negailestingai griovė tas vertybes jo sieloje.

Dar XVII, iš dalies ir XVIII š. kai kurių apylinkių lietuviai nebuvo susigyvenę su Kristaus mokslu. Kiek arčiau su tuo mokslu susigyveno gal tik XVII šimtmety, kai Lietuvoje vyko karšta katalikiška kova su liuteranizmu ir kalvinizmu. Lig to laiko ir dvasininkai dažniausiai buvo svetimi lietuviui kaimiečiui tiek tautybės, tiek kitais atžvilgiais (lenkiški, vokiški, „lotyniški" ir t. t.). Tik tikybinių kovų metu Lietuvos dvasininkai buvo priversti šiek tiek „sulietuvėti". Kalvinistai iš vienos pusės, jėzuitai iš kitos pusės daugiausia ta prasme pasireiškė. Tasai lietuvio šiek tiek glaudesnis su Kristaus mokslu susigyvenimas bemaž baigėsi XIX š. vyskupo Valančiaus laikais. Šių dienų lietuvis

vėl atsidūrė tam tikrame kryžkely. Tasai klausimas trumpai bus paliestas kitame šios knygos skyriuje.

Tuo būdu etnografiniai lietuvių tautos plotai žymiai sumažėjo, fizinės ir dvasinės jėgos smarkiai išsiaikvojo sunkiai ir ilgai bekariaujant ir iš dalies išsisklaidė rytiniuose neetnografiniuose Lietuvos Valstybės plotuose; tautos siela buvo giliai įžeista ir pusiau nuslopinta. Vis dėl to ne tik suvaidinome didelį vaidmenį Europos gyvenime, gindami ją nuo barbariškumų įsigalėjimo, ir sukūrėme didelę valstybę, bet ir kelis šimtmečius palaikėme savo valstybės tvarką geresnę, negu mūsų kaimynai rusai, lenkai ir rytų vokiečiai. Lietuvos teismai veikė nepalyginti geriau, kaip vokiečiuose; saugumas Lietuvoje buvęs daug didesnis ir ūkininkai gyvenę geriau. Apskritai, galime pasigėrėti keliais gražiais savo praeities dalykais. Priminsiu jų vieną kitą.

Lietuvos Statutas — tai lietuvių didelis teisynas, kurį kuriant daugiausia pasižymėjęs žymus lietuvis teisininkas Goštautas. XVI š. vadinamoji „valakinė“ žemės reforma gana gražiai aptvarkė žemės valdymo santykius ir iš dalies žemės ūkį etnografinėje Lietuvoje. Lygios jai pagal didelį užsimojimą, sėkmingą ir spartų įgyvendinimą ir tam tikrą racionalingumą žemės reformos tais laikais Europoje nebuvo. Baudžiava Lietuvoje buvo, kaip ir visuose kaimyniniuose kraštuose — vokiečiuose[19]), lenkuose, rusuose. Vis dėl to baudžiava Lietuvoje buvo šiek tiek lengvesnių formų, negu kaimynuose. Etnografinėje Lietuvoje kitaip kaip Vokiečiuose ir Rusuose, ne kaimietis asmeniškai priklausė bajorui, o vien kaimų gyventojai vienam kuriam dvarui turėjo tam tikrų pareigų — vyriškų ir moteriškų darbo dienų nustatytą kiekį atidirbti, piniginių ir natūralių duoklių sumokėti. Visos tos pareigos tiksliai buvo įrašytos į vadinamuosius inventorius ir bajoras neturėjo teisės jų didinti ar šiaip kuriuo nors būdu sunkinti. Apskritai, baudžiava Lietuvoje, netaip kaip Rusijos baudžiava, nebuvo išėjusi iš teisinio pagrindo ir baudžiau-

---

[19]) Visi gerai atsimename, kiek kadaise plačiai vokiečiai prekiavo savo žmonėmis. Turėjo išplėtę lyg savotišką eksportą — landsknechtus parduodavo kitiems kraštams. Lietuvoje apie tai galvoti (o ką kalbėti apie vykdymą) galėjęs tik beprotis — toks gyvuliškas visiems būtų pasirodęs toksai dalykas.

ninkas, nors ir susiaurintų teisių pilietis, vis dėl to pasiliko bendros teisės apsaugoje, o ne asmeniškoje bajoro nuožiūroje.

Baudžiava Lietuvoje buvo švelnesnių formų ne tik kaip Maskvos rusų arba Rytų ir Šiaurės Vokietijoje, bet ir unijos sujungtose Lietuvos-Lenkijos respublikos ribose etnografinėj Lietuvoj baudžiava buvo lengvesnių formų, negu lenkų ir ypač rusų gyvenamose teritorijose. Savo keliu Lietuvos Valstybės rusiškose teritorijose baudžiavos būta šiek tiek lengvesnės, negu Maskvos carystėje, vėliau Rusijos imperijoje. Ilgą laiką Lietuvos finansai buvo neblogai tvarkomi. Vytauto Didžiojo laikais Krokuvos rinkoje lietuviški pinigai buvo noriau imami negu lenkiški.

Miestai ir kaimas Lietuvoje turėjo neblogai sutvarkytas savivaldybes. Tautinė ir tikybinė tolerancija Lietuvoje aukščiau stovėjo, negu kaimynuose.

Rusų modernei kultūrai užuomazgos buvo padėtos priklausomose Lietuvai rusų žemėse. Ypač Kijevo rajone XV—XVII šimtmečiais pradėjo gana sėkmingai augti rusų kultūra. Bet lietuvių tautai ir Lietuvos Valstybei pradėjus silpnėti ir visame respublikos plote vis labiau įsigalint slaviškai anarchijai greta ultrakatalikiškos netolerancijos, Pietų Rusija XVII—XVIII š. š. buvo pastūmėta į opoziciją prieš bendrą 3 tautų valstybę. Tai buvo Lietuvos-Lenkijos respublikos irimo pradžia.

Iš rusų kultūros versmių Pietų Rusijoje (vadinas, buvusioje Lietuvos Rusijoje) apsčiai ir naudingai pasinaudojo vėliau Maskvos Rusija. Bet Maskvos gyvenimo neigiamomis aplinkybėmis rusų kultūros sveikas augimas iškrypo ir nesusitaisė tinkamai ir lig šios dienos.

Vadinas, nors lietuvių tauta XIII—XV š. š. įvykių labai sunkiai buvo sužalota, smarkiai savyje užsičiaupė ir labai nepilnai reiškėsi išorėn, vis dėl to, ir *mažai išorėn besireikšdama ne visai mažai teigiamo yra nuveikusi.* Mažiausia gero tuo ilgu laikotarpiu (XIII—XIX š. š.) lietuviai padarė patys sau.

Mūsų žmonės vis labiau įsitraukė į rusų, lenkų iš dalies ir vokiečių tautų darbą, vis labiau apsileisdami savo tautos ir ypatingai savo lietuviškos kultūros augimo darbe. Tų tautų, ypač lenkų politikos, visuomenės, mokslo ir meno darbų srityse pačiose pryšakinėse pozicijose labai apsčiai būta lietuvių kraujo žmo-

nių. Lenkų literatūron ir apskritai kultūron lietuviai gal daugiau yra įnešę vertybių[20]), negu patys lenkai.

XVIII šimtmetis buvo Lietuvos ir Lenkijos valstybių dekadanso laikotarpis. Anarchija politikoje ir administracijoje vis labiau įsigalėjo, kariuomenė galutinai nusilpnėjo. Administracijos ir kariuomenės silpnumas buvo pagrindinės abiejų kraštų nepriklausomybės žlugimo priežastys. Daugeliu kitų atžvilgiu Lietuva ir Lenkija stovėję aukščiau, o ne žemiau už Rusiją ir Prūsiją — baudžiavos čia būta žymiai švelnesnės, teismai daug geriau funkcionavę, žmogaus teisės, gyvybė ir turtas, nors ir silpna buvo administracija, geriau buvo saugomi ir t. t. Tačiau, tuo tarpu, kai Rusija ir Prūsija labai išplėtė savo militarines jėgas, Lietuvoje ir Lenkijoje kariuomenė XVIII š. pabaigoje visai sunyko. Sakysime, tokiame nemažame krašte, kaip XVIII š. pabaigos Lietuva, tebuvo apie 5000 kariuomenės; skaičius, kuris galėjo patenkinti didžiausią pacifistą.

1795 m. įvykus trečiam (pagrindiniam) Lietuvos ir Lenkijos padalinimui tarp 3 militariškai stiprių kaimynų (Rusijos, Prūsijos ir Austrijos) atėjo sunkiausios lietuvių tautai dienos. Vėl labai daug nustojome žmonių per Kastiuškos (lietuviškos kilmės žmogaus) sukilimą, Napoleono karų metu, per sukilimus 1831 ir 1863—4 m. m., dėl gausios emigracijos iš Lietuvos į Jungtines Valstybes ir kitus kraštus, dėl tolimesnio pakraščių tirpimo, dėl Lietuvos bajorų ir miestų sparčios polonizacijos, suprantama, ir dėl Didžiojo Karo.

Nustojus Lietuvai nepriklausomybės, baudžiava Lietuvoje labai pasunkėjo. Iš teisinės, nors ir nepilnateisių piliečių padėties, kaimiečiai atsidūrė kuo ne vergų padėty. Drauge visų krašto gyventojų teisės didžiai susiaurėjo — carų Rusijoje (dar labiau dabartinėj Bolšerosijoj) visi imperijos gyventojai buvo tam tikroj *beteisėtumo lygybėj.*

Mūsų kaimiečiui sunku buvo prisitaikyti prie naujos „tvarkos“. Rusijoje plačiai veikė maksima: įstatymas sau, gyvenimas sau. Valdininkų nuožiūrai beveik nebuvo ribų. Lietuviui

---

[20]) Tuo būdu lenkai yra dideli mūsų skolininkai. Nesimato, kad už visą gerą, ką lietuviai jiems padarę, lenkai kada nors mums lygiagretėmis gėrybėmis atsilygintų.

tai ilgai buvo nesuprantama. Tuo tarpu kai mūsų žydai, nors ir specialiai jie buvo varžomi, greitai prisitaikė prie naujos tvarkos ir, apskritai imant, surado kelią sugyventi su caro valdininkais, žemdirbiško būdo lietuviui šie sugyvenimo keliai buvo užkirsti. Buvo ir išimčių, bet tas išimtis paprastai lydėjo lietuvio atkritimas nuo lietuvių tautos. Tuo tarpu žydas beveik visose aplinkybėse išlikdavo žydas.

Jau ir seniau prekyba ir amatais Lietuvoje vertėsi daug svetimtaučių. Vis dėl to netenka manyti, kad XVIII š. pabaigoje (prieš paskutinį Lietuvos padalinimą) kuone visa Lietuvos prekyba ir amatai buvę svetimtaučių rankose, kaip tai būta XIX š. pabaigoje.

Žydų dar ne labai daug tuomet gyveno etnografinėje Lietuvoje. Jų sutirštėjimas ir mūsų miesteliuose, taip sakant, „pertirštėjimas" įvyko XIX š., ypač, kai buvo įvesta Rusijoje žinoma žydų apsigyvenimo siena, į rytus nuo kurios jie gyventi neturėjo teisės. Dar lig XIX š. vidurio, Lietuvos svarbiausios eksportinės prekės (linų pluoštas ir sėmenys, vilnos, medus ir vaškas, arkliai ir t. t.) dažniausiai pačių ūkininkų žiemos rogių keliu buvo gabenamos į Baltijos uostus — Rygą, Liepojų, Karaliaučių[21]) Piliavą ir t. t. arba į šiaip didesnius Lietuvos centrus — Vilnių, Kauną, Gardiną, Daugpilį ir t. t.

Amatai kaime (o jų reikšmė krašto gyvenime tuomet buvusi didesnė, negu dabar) daugiausia taip pat buvo lietuvių rankose. Lietuviško verslo ne visai maža būta ir mūsų miestuose bei miesteliuose.

Bet tasai vaizdas gerokai pasikeitė rusų okupacijos metu. Prie rusų administracinės ir ūkiškos tvarkos lietuviai daugumu atvejų, kaip jau buvo sakyta, nemokėjo prisitaikinti. Ne vien okupacinės valdžios globojami rusai ir vokiečiai, bet ir elastingi žydai atsidūrė privilegijuotoje prieš lietuvius padėty. Jie vis la-

---

[21]) XIX š. pradžioje Šiaurės Suvalkijos ūkininkai žiemos metu su savo gaminiais iš senovės jiems žinomais keliais važiuodavo dargi į Dancigą (Gąndiną); kai kurie (pavyzdžiui, jų tarpe ir mano senelis iš Liudvinavo parapijos) tai darydavo dargi lig septyniasdešimtųjų metų XIX š. Notabene, devyniasdešimtais pereito šimtmečio metais man dar pasitaikydavo girdėti senių pasakojimų apie kryžiuočių puolimus, žiaurumus ir klastą.

biau stūmė lietuvį iš prekybos ir amatų sričių, kol susidarė tas vaizdas, kurį turėjome XIX š. pabaigoje. Šį procesą pasmarkino dar ta aplinkybė, kad po 1831 m. ir dar labiau po 1864 m. sukilimo miesčionys Lietuvoje, lygiai su mūsų bajorais, pradėjo labai smarkiai lenkėti (polonizuotis).

Nuo Vytauto Didžiojo laikų lig nepriklausomybės praradimo buvo kelis kartus pasirodę lietuvių tautiško atsigimimo reiškinių. Tačiau, dėl įvairių priežasčių, nebuvo lemta, kad jie išaugtų į tikrą tautišką judėjimą ir lietuviškos kultūros kūrybą. XIX š. lietuvių tauta išrodė jau į grabą guldama. Su labai mažomis išimtimis visa mūsų šviesuomenė buvo nugrimzdusi kitų tautų gyvenime ir kultūrose. Ne tik dar labiau susiaurėjo mūsų gyvenamasis plotas, bet ir tame pačiame išsilikusiame etnografiniame plote ne lietuviai buvo krašto šeimininkai. Valdžia buvo rusų (Rusų Imperijoje) ir vokiečių (Prūsijoje) žinioje; prekyba, apdirbamoji pramonė, amatai ir kreditas žydų, vokiečių, iš dalies ir rusų su lenkais žinioje; dvarų daugumas lenkų[22]) (iš dalies rusų ir vokiečių) žinioje, Rusijos imperijos ribose ir vokiečių žinioje — R. Prūsijoje. Dvasininkų daugumas lenkuoją. Lietuvių spauda po 1863—4 m. m. sukilimo Rusijos imperijos ribose valdžios uždrausta. Lietuviškas švietimas likviduotas. Iš viso mokyklų skaičius (lig 1905 m.) buvo mažinamas.

Žodžiu, tikrai lietuvių tauta jau buvo guldoma į grabą ir Lietuvoje rusai (bei vokiečiai) buvo darę kapinių tylą.

Tačiau, dar nebūta kapinių tylos. Tautos gyvybės versmės, nors ir giliai tautos gelmėse, būtent lietuviškame kaime, sroveno. Išoriškai tos srovės buvo neryškios, bet slėpė savyje didžių vertybių ir rimtos kūrybinės jėgos. Keliems lietuviams pasiryžėliams, pirmiausia Kudirkai, Basanavičiui ir Maironiui, tas gyvybės jėgas sužadinus, (toji lietuviška gyvybė, pasaulio akyse jau buvusi bemaž palaidota), davė gaivių atžalų ir auga dabar į nepriklausomybės medį.

Su visu pasauliu turime labai skaitytis — juk jame gyvename — bet mūsų gyvybė mumyse, o ne išorėje. Su kryžiuočiais

[22]) Daugiausia ne tikrų lenkų, o mažiau ar daugiau sulenkėjusių lietuvių. Bajorų sulenkėjimo procesas toliausiai buvo nuėjęs b. Vilniaus gubernijoje ir mažiausiai Žemaičiuose.

visokių pavidalų, kurie nori (ir norės) kenkti mūsų gyvybei ir ją slopinti, su didžiausiu pasiryžimu ir savo jėgomis pasitikėdami turime kovoti ir vis sėkmingiau kovosime. O tų gręsiančių mums kryžiuočių turime ir iš vakarų, ir iš pietų, ir iš rytų pusės ir savo krašto viduje, net savo tautos viduje. Senais laikais galutinai mūsų neišspręsti klausimai iš naujo kilo su visu smarkumu. Rytų ir Vakarų barbariškumai yra didžiai prieš mus sukilę.

Lietuviai šią dieną

Nepriklausomoj Lietuvoj (56.000 kl.^{2}) iš 2⅓ mil. gyventojų priskaitoma lig 2 mil. lietuvių. Etnografinės Lietuvos ploto išliko lig 110—120,000 kl.^{2} su apie 5 mil. gyventojų, tarp kurių lietuvių bus 75—80% [1]). Be to, lietuvių išbarstytų gyvena daugely kitų kraštų, ypatingai Š. Amer. Jungtinėse Valstybėse, kur jų priskaitoma daugiau kaip ½ miliono.

Pakraščiuose ir svetimuose kraštuose išsibarstę lietuviai daug kur (nors ir nevisur) dar ir dabar tautišku atžvilgiu tirpsta, nepriklausomoj Lietuvoj, o retkarčiais ir kai kur kitur atgimsta. Tuo būdu dabar gal daugiau kaip trečdalis lietuvių yra lyg pereinamojoj padėtyje — vieni dar negalutinai nutautę, kiti tautišku atžvilgiu negalutinai atsigavę. Lygiai dar nėra aiškūs galimi galutiniai šito sudėtingo proceso vaisiai, ir lietuvių tautos gausumą dabar apskaičiuodami gali svyruoti tarp kokių 3 ir pusės milionų pesimistai, o lig 5 mil. optimistai.

Dabartinis mūsų tautiškas atgimimas tik prasidėjęs. Mūsų kūrybos jėgos dar tik tik pradeda viešumoj reikštis. Autoriaus nuomone daugiau kaip 99% mūsų tautiško darbo dar laukia realizavimo. Tad autorius aukščiau minėtu klausimu toli gražu

---

[1]) Lietuvių gyvenamosios sritys kadaise buvo daug didesnės. Pietuose lietuvių gyventa ne tik prieš karą Gardino gubernijoje, bet ir Lomžos. Vakaruose lietuviai gyveno lig Isrutės, o toliau į Vakarus lig Vislos žiočių — lietuvių giminės senprūsiai. Taip pat ir Rytuose lietuvių gyventa žymiai toliau į rytus, negu dabar. Iš kitos pusės, mums istorijos eigoje sumenkėjus, lenkų ir vokiečių ultra nacionalistai praeities tyrimuose tiek nustumia mūsų protėvius pirmieji į vakarus ir antrieji į rytus, kad išeina, jog lietuviai senovėje niekur negyveno. Be to, šią dieną lietuvių tautos lingvistinis plotas yra šiek tiek labiau susiaurėjęs, negu etnografinis, kita vertus, antropologinis lietuvių tautos gyvenamasai plotas yra žymiai didesnis už aukščiau parodytą (110.000 — 120.000 kl.^{2}) plotą.

nesutinka ir su optimistais. Tačiau, viešai konkrečiau pasisakyti šiuo klausimu autorius ketina (jei teks gyventi) dar bent po kelerių metų.

Lietuva (imu dabartinės nepriklausomos mūsų valstybės mažą plotą) dar netirštai gyvenamas kraštas. Tai daugiausia priklauso nuo mūsų miesto gyventojų negausumo; kaimo gi gyventojų gausumo atžvilgiu nepriklausomą Lietuvą reikia laikyti vidutiniško gyventojų tirštumo kraštu.

Teritorijos plotas apie 56,000 kl.^{2}, (stat. duomenimis 55,671 kl.) tačiau, kaip kaimų skirstymas į vienkiemius rodo, šis skaitmuo turi būti truputį padidintas.

Atskirų žemės ūkių, turinčių daugiau kaip 0,2 ha, apie 310,000 su maždaug 4.350.000 ha; tarp jų ūkių nuo 0,2 ha lig 1 ha apie 21.500 su 10.000 ha. Ūkių, turinčių daugiau kaip 1 ha — 288.500 su maždaug 4.340.000 ha. Vienam tokiam ūkiui vidutiniškai tenka po 15 ha.

Žemės ūkiams priklauso 77,80% Lietuvos Valstybės teritorijos ploto, vadinas daugiau, negu Latvijoje ir Vokietijoje.

Valstybinių miškų, vandenų, pelkių ir durpynų, kelių, miestų ir t. t. yra apie 1¼ mil. ha.

Didžiausias ūkiams priklausąs procentas nuo bendro žemės ploto yra šiose apskrityse:

apskritis.	bendr. plot.	žemės ūkių plot.	žemės ūkių ⁰/₀⁰/₀ nuo bendr. plot.
Vilkaviškis	134.100 ha	123.000 ha	91,7%
Rokiškis	217.500 „	186.000 „	85,5%
Biržai	271.00 „	229.000 „	84,5%
Raseiniai	304.500 „	254.000 „	83,3%
Kėdainiai	241.500 „	200.000 „	82,7%
Mažeikiai	197.500 „	162.000 „	82,0%

Pagal naudojimo rūšis bendras žemės ūkio valdomas plotas skirstomas taip:

1. Ariamos žemės ir daržų	2.562.000 ha	59,6% iš bendro žem-ūkių ploto ir 46,3% iš bendro valstybės teritorijos ploto.
2. Sodų	31.000 „	
3. Pievų	740.000 „	
4. Nuolatinių ganyklų	500.000 „	
5. Miško	150.000 „	

6. Pelkių ir durpynų	140.000	„
7. Žemės po trobesiais	87.000	„
8. Kitų plotų	140.000	„
Viso	4.350.000	ha

Iš bendro žemės ūkio ploto sudaro:

	Lietuva,	Latvija,	Estija,	Vokietija,	Vilkaviškio apskr.	Šakių apskr.
a) ariama žemė, sodai, daržai	59,6%	44,3%	38,4%	51,7%	76,0%	72,4%
b) pievos	17,2%	19,8%	29,4%	14,1%	11,5%	12,3%
	76,8%	64,1%	67,8%	65,8%	87,5%	84,7%

Palyginamoji įvairių kultūrų plotų lentelė (%% iš bendro žemės ūkio ploto):

	Javų,	Šakniavaisių,	Pašarinių žolių
1. Lietuva	32,5%	5,3%	7,5%
2. Rytų Prūsija	30,0%	6,4%	7,6%
3. Vokietija	29,0%	9,1%	4,8%
4. Latvija	19,6%	2,1%	10,1%

Visų (be pūdymų) pasėlių plotas iš bendro žemės ūkio ploto apie 48%; svyruoja nuo 38% Zarasų apskrity lig bemaž 67% Vilkaviškio apskrity. Vienam ūkiui (be miestų ir miestelių) vidutiniškai tenka po 15 vaisinių medžių. Sodų daugiausia yra Šakių apskrity ir mažiausia Klaipėdos krašte.

Žemės ūkio gyventojų (1930 m.) apie 1.570.000 asmenų arba apie 68% viso gyventojų skaičiaus. Kaimo gyventojai iš viso (su kaimo amatininkais ir t.t.) sudaro apie 75%, miestų ir miestelių gyventojai apie 25% viso gyventojų skaičiaus.

Savarankaus darbo arba verslo (ūkininkų, amatininkų, pramonininkų, pirklių, laisvų profesijų ir t. t.) gyventojai sudaro 68% ir nesavarankaus darbo — apie 32% bendro gyventojų skaičiaus. Ūkininkai sudaro apie 77% savarankaus darbo gyventojų skaičiaus.

100 ha žemės ūkio ploto tenka Lietuvoje 36 žemės ūkio gyventojai (Vilkaviškio apskr. apie 45, Telšių apskr. apie 33); 100

ha naudojamos žemės tenka žemės ūkio gyventojų Rytų Prūsijoje 42,2, Latvijoje — 33,7 ir Estijoje — 24,2[2]).

Reikia skaitytojui priminti, kad ūkininko sąvoka Lietuvoje nėra ta pati, kaip Rytprūsiuose ir ypatingai Danijoje. Lietuvos ūkininkas dar žymioj daly amatininkas. Jis pats kepasi duoną, skerdžia kiaules ir avis, ruošia kumpius, kai kur dargi muša sviestą ir daro sūrius, pasidirba daugelį reikalingų jam reikmenų, dargi patsai dažnai statosi trobesius ir t.t. O danas ūkininkas savo ūky yra pasilikęs beveik tik su žemės ūkio žalių gaminių gamyba. Žemės ūkio gaminių bet koks apdirbimas beveik visiškai išėjęs iš jo individualaus žemės ūkio žinios. Taip pat beveik jokių reikmenų jis nepasidaro, o perkasi už pinigus. Tad lygindami mūsų duomenis (kiek 100 ha žemės ūkio naudojamos žemės tenka žemės ūkio gyventojų) turime padaryti tinkamų pataisų: arba Danijos ir Rytų Prūsijos palyginamąjį gyventojų skaičių kokiais 20% padidinti (gausime 100 ha žemės ūky naudojamos žemės Rytų Prūsų vidutiniškai apie 51 žemės ūkio gyventojus, o 36 Lietuvoje), arba Lietuvos tinkamai pamažinti (išeis apie 27 žemės ūkio gyventojai vidutiniškai 100 ha žemės ūkio naudojamos žemės).

Naminių gyvulių skaičiai Lietuvoje (1930 mt.) ir kaimynuose:

	Lietuva,	Latvija,	Estija,	Rytų Prūsija,	Vokietija
1. Arklių	560.000	348.000	200.000	497.000	3.510 000
2. Karvių	646.000	708.000	395.000	557.000	8.810 000
3. Visų raguočių	1.025.000	964.000	591.000	1.182.000	17.208.000
4. Kiaulių	1.187.000	369.000	260 000	759.000	11.694 000
5. Avių	602.000	898.000	458.700	525.000	5.821.000
6. Žąsų (be jauniklių)	211 000	59.700	547.700	850.000	6.387.000
7. Vištų	3.180.000	1.853.000	817.000	3.617.000	47.195.000

---

[2]) Primintina skaitytojui, kad Šiaurės Vakarų Europos kraštų palyginamasai ž. ūkio gyventojų tirštumas yra mažesnis, negu Vakarų Europoje ir Balkanuose.

100 ha naudojamos žemės vidutiniškai tenka:

	Lietuva,	Latvija,	Estija,	R. Prūsija,	Vokietija
1. Arklių	14,85	9,58	7,6	21,4	13,7
2. Karvių	17,15	19,48	14,9	24,0	34,9
3. Visų raguočių	27,2	26,54	22,3	50,9	67,8
4. Kiaulių	36,5	10,1	9,8	32,7	50,7
5. Avių	15,95	24,7	17,3	22,6	23,6
6. Žąsų (be jauniklių)	5,6	1,64	2,1	36,6	33,7
7. Vištų	84,1	51,0	30,8	155,7	220,9

Pagal Vokietijos normas (o jos žymiai mažesnės už Olandijos pajūrio sričių ir Danijos normas, kita vertus, nors Lietuvos klimatas vidutiniškai imant truputį šiurkštesnis už Vokietijos klimatą ir ganiavos laikotarpis truputį trumpesnis, bet žemės iš savo prigimties truputį derlingesnės) Lietuvoje turėtų būti apie 1.300.000 mil. melžiamų karvių ir jų pieningumas galėtų būti kuone dvigubai didesnis. Tuomet pieno turėtume 4 kartus tiek, kiek dabar turime, o sviesto eksportui, jei pieno produktų krašto viduje vartojimas net padvigubėtų, turėtume apie 6 kartus tiek, kiek dabar turime. Vadinasi, dabartinėmis labai žemomis kainomis vien iš sviesto eksporto turėtume netoli 200 mil. litų per metus. Tuo gi tarpu šiais (1933 m.) visas mūsų eksportas nesieks 200[3]) mil. litų.

---

[3]) Kad toksai mūsų pieno gaminių eksporto didumas yra realiai galimas, rodo ir pieno ūkio būklė atskirose Lietuvos apylinkėse. Štai 1932 m. bendra mūsų pieno gaminių eksporto vertė — 44.034.000 litų. Eksportavome daugiausia sviesto, bet šiek tiek ir sūrių, grietinės bei pieno, iš viso (skaitant sviesto kilogramais) 10.290.000 kg. (= 251.000.000 kg. pieno). Tad 100 ha Lietuvos žemės ūkio naudojamo ploto vidutiniškai išeina po 5.800 kg. eksportuojamo pieno. Tačiau Rokiškio apskritį atitiks skaitmuo 14.100 kg., vadinas, 2,43 kartų didesnis. Jei visoje Lietuvoje pieno ūkis būtų tiek išplėstas, kaip Rokiškio apskrity, tai mūsų eksporto 1932 metais vertė būtų turėjusi būti 44.034.000 lt. $\times$ 2,43 = 105 mil. litų. O Rokiškio apskrities žemė yra vidutiniško derlingumo ir tai vienas labiausiai šiaurinių mūsų apskričių. Be to, ir Rokiškio apskrity atskiruose valsčiuose pieno ūkis labai nelygiai išplėstas. Jei visos Lietuvos pieno ūkis būtų išsiplėtęs, pagal geresnius šiuo atžvilgiu mūsų valsčius, tai mūsų pieno gaminių eksportas 1932 m. būtų buvęs apie 150 mil. litų. Tačiau, geriausiuose mūsų valsčiuose tik mažumas mūsų ūkininkų yra gana gerai arba patenkinamai sutvarkę

Daugiau prie statistikos duomenų neapsistosime, nes tai ne šios knygos temos dalykas. Aš šiuos kelis skaičius daviau, norėdamas išblaškyti nepagrįstas pesimistines kai kurių mūsų rašėjų pažiūras apie mūsų krašto ekonominius galimumus bei perspektyvas ir neva gresiantį mums ir tai netolimoj ateity žemės ūkio gyventojų „pertirštėjimą“ (Pakštas ir kiti). Kaip pieno produktų, taip ir daugelių kitų gaminių gamybą galime labai išplėsti: javų bent padvigubinti, gyvulių ūkio produktų patrigubinti ir paketurgubinti, vaisių ir daržovių gamybą ir 10 kartų padidinti.

Jei Lietuvos Valstybėje būtų 5 mil. gyventojų, tai maisto gaminių jiems galėtų visai užtekti ir dargi šio to liktų eksportui. Tiesa, pasaulinės rinkos nematytai žemos kainos labai spaudžia mūsų žemės ūkį. Visoje centro ir vakarų Europoje Lietuva labiausiai žemūkiškas kraštas, tiek savo ūkio kryptimi, tiek gyventojų pagal profesijas pasiskirstymu. Dabartinė ekonominė krizė skaudžiausiai yra palietusi žemės ūkį; kai kuriuose kraštuose jį bemaž parbloškusi. Tad Lietuvai ši krizė yra ypatingai sunki. Nieko nuostabaus, kad Lietuvoje dabar tiek aimanavimų. Tačiau ir krizės laikotarpiu galima tvarkytis, ir siekti žymios ūkiškos pažangos. Juk krizės pagrindinės priežastys priklauso ne nuo technikos ir iš viso ne nuo grynai ūkio sričių, o nuo bendrų žmonių gyvenimo sąlygų ir psichologijos. Pasaulinė ekonominė krizė neturėtų mus sukliudyti sveikai savo visuomenę tvarkyti ir ugdyti. Tuomet Lietuvoje būtų pašalinta (ar bent labai sušvelninta) toji pagrindinė ūkiškos krizės priežastis, liktų ta palyginti antraeilė (nors labai didelė, o, kol nepersitvarkėme, dargi pirmaeilė) priežastis, kuri eina iš pasaulinės rinkos žemų kainų žemės ūkio gaminiams ir iš pairusių tarptautinių ekonominių santykių. Suprantama, labai daug reikia tvarkytis ir technikos ir šiaip grynai ūkiškose srityse. Reikia ir galima; o einąs drauge sveikas mūsų visuomenės tvarkymas ir augimas labai pagerintų mūsų ūkiškų pastangų išdavas.

---

savo pieno ūkį, o daugumas — prasčiau kaip vidutiniškai. Vadinas, aukščiau minėta galima mūsų pieno gaminių eksporto (200 mil. litų per metus) vertė nėra perdėta.

Panašiai yra ir su daugeliu kitų mūsų ūkio šakų gamyba ir eksportu.

Žymiai padidėjus mūsų žemės ūkio gamybai ir keleriopai išaugus ūkio perkamajai galiai, turi gerokai išaugti ir kiti verslai Lietuvoje ir žymiai paūgėtų ir mūsų miestai. Žodžiu, Lietuvos teritorijos talpumas gyventojų atžvilgiu gali dar labai žymiai išaugti. Pas mus dar visiškai neankšta ir jei pakenčiamai tvarkysimės, tai dar visai nenumatomi tie laikai, kuomet Lietuvoje bus ankšta. Dargi yra visai atvirkščia padėtis. Dėl per mažo palyginamojo gyventojų gausumo Lietuvai yra žymaus pavojaus iš kaimynų.

Gyvename Baltijos jūrų pietų rytų pakrašty ir priklausome vadinamajai Šiaurės Vakarų Europai (žiūr. skyrių „Jėzaus gyvenamo laikotarpio Vakarų Azijos žmonės“ ir „Ūkininkas“). Tai intensyviausi visame pasauly žemės ūkio kraštai. Iš dalies pusiau išimtį šiuo atžvilgiu sudaro 3 Pabaltės kraštai — Lietuva, Latvija ir Estija, kuriems teko pergyventi ilgą ir sunkų rusų okupacijos laikotarpį. Tačiau nusikratę (nuo 1918 m.) rusų okupacija ir šie trys kraštai sparčiai kelia savo žemės ūkio kultūrą. Pastaruoju penkmečiu (1928—1933 m. m.) pieno ūky ir kiaulių ūky Lietuva padarė didesnę pažangą, negu bet kuris kitas pasaulio kraštas[4]). Ir apskritai, nors padaryta po karo didelių klaidų ūkio srity, Lietuvos žemės ūkio tvarkymas ėjo sekmingiau, negu daugelio kitų Europos kraštų.

Tenka čia atsiminti, kad žemės ūkio tvarkymas paprastai yra sunkesnis, negu bet kurios kitos ūkio šakos. Tuo tarpu Lietuvoje kitos ūkio šakos (be žemės ūkio) lig šiol tvarkėsi sunkiau. To negalima aiškinti, kaip tai daro dažnai kai kurie mūsų krašto įterptiniai gaivalai, tuo, kad žemės ūkis pas mus buvęs neva privilegijuotoj padėty. Iš tikrųjų dažniausiai buvo atvirkščiai. Mūsų apdirbamoji pramonė ir amatai, kurie beveik išimtinai dirba vidaus rinkai, apsaugoti aukštų muitų ir dėl to vidaus rinkoje naudojasi aukštomis kainomis savo prekėms. O žemės ūkis priklauso nuo pasaulinio rinko. Ten nuo kelerių metų yra labai žemos kainos žemės ūkio gaminiams. Teikiama vienai kitai mūsų žemės ūkio gaminių eksportui parama pagaliau palyginti ne-

---

[4]) Kita vertus, Vokietijos, Anglijos, Prancūzijos ir kelių kitų kraštų kontingentų sistemos žemės ūkio gaminių importui Lietuvai yra sudariusios skaudesnių smūgių, negu bet kuriam kitam kraštui.

daug tas kainas pataiso. Ypatingai šiuo metu mūsų ūkininkas bemaž visus savo gaminius pigiai, dažnai ir labai pigiai parduoda. Mūsų pramonės prekė ir mūsų amatininko darbas naudojasi palyginti daug aukštesnėmis kainomis. Vadinas, daugumu atvejų ne mūsų ūkininkas, o mūsų pramoninkas ir amatininkas yra, palyginti, privilegijuotoje padėty. Šiandien mūsų ūkininkas, gaudamas žemas kainas, pristato Vakarų rinkai dažniausiai aukštos rūšies žemės ūkio gaminius — bekoną, sviestą, kiaušinius, grūdus, dobilų sėklą ir t. t. Mūsų pramoninkas daugumu atvejų gaudamas už savo prekes geras kainas teikia vidaus rinkai dažniausiai ne aukštos rūšies prekę; amatininkas, gaudamas palyginti neblogą atlyginimą, dažnai gana prastai atlieka savo darbą; Kauno savivaldybininkas ar geležinkelietis, gaudami pakenčiamą atlyginimą, ne visuomet pagirtinai atlieka savo pareigas ir t. t.

Nenagrinėdamas smulkiau šio klausimo vien pažymėsiu, kad šitą palyginti[5]) didesnę mūsų žemės ūkio (negu pramonės ir amatų) pažangą tenka daugiausia tuo aiškinti, kad žemės ūkio kultūros vystymasis yra patekęs beveik vien (lig 99%) į lietuvių rankas. Tad, kylanti iš ilgo apalpimo lietuviška valia, protas bei kūryba sėkmingiausiai reiškiasi šioje sunkiausiai tvarkomoje ūkio šakoje. Kituose gi versluose lietuviška gyvybė bei kūryba tėra žymiai mažiau pasireiškusi. Dėl to ir jų tvarkymas, nors iš esmės tie verslai lengviau tvarkyti, eina dar nepakankamai sklandžiai. Vis dėl to lietuvėjimas jau eina bemaž visose mūsų gyvenimo srityse. Vadinas, netrukus bendra krašto būklė pradės gerėti (jei, žinoma, nebus bendros pasaulinės katastrofos).

Tačiau tenka turėti galvoje tikrą kūrybinį lietuvėjimą, o ne (nors labai reikalingas ir išorinis lietuvėjimas) vien išorinį. Juk dar gerai atsimename tą pseudo „lietuvėjimą“, kuris 1918—1922 m. buvo pasireiškęs mūsų kredito ir prekybos srityse. Kai vieni aukojo savo sveikatą ir dėjo galvas fronte, gindami mūsų tėvynę nuo išorės priešų, ar iš paskutinių savo jėgų ugdė ir tvarkė apytuščiose vietose mūsų tautos ir valstybės gyvenimą, kiti varė tuos

---

[5]) Žemės ūkio pažanga iš viso yra daug lėtesnio tempo, palyginti su kitomis ūkio šakomis bei verslais. Tad, apskritai, čia taikomi kiti pažangos tempai (mąstai).

darbus, dėl kurių savotiškai buvo pagarsėję tuomet Lietuvoje „šmuklerių", „nuvorišų", „bankininkų-dolerininkų" ir panašūs vardai. Jie kuo nepražudė Lietuvą; jų dar gana apsčiai yra mūsų krašte ir šiandien. Tačiau jų lyginamasai gyvenime svoris mažėja ir mes ne be pagrindo laukiame (daug kur ir matome) tikro kūrybinio lietuvėjimo vis naujose mūsų gyvenimo srityse.

Įsižiūrėję dargi į valdžios įstaigas, pamatysime, kad tose įstaigose, kur lietuvėjimas labiau pažengęs, ten darbas eina neginčijamai sklandžiau, negu ten, kur lietuvis jaučiasi dar ne namie esąs. Šia proga dar priminsiu skaitytojui tai, kad ūkininkų versle lietuviai sudaro 90 kelis procentus, įstaigose ir organizacijose, kurios tvarko žemės ūkį, dažnai netoli 100%, o tuo tarpu kai kuriuose kituose versluose lietuviai dar nevisuomet sudaro ir 50%, ir tai, kad, kaip žinome, dar nuo XIII šimt. svetimtaučiai į Lietuvą nešė ne kūrybos galias, kultūrą bei žmoniškumą, o barbariškumą ir kūrybos slopinimą. Kita vertus, teisybė verčia pripažinti, kad tam tikromis sąlygomis ir ribose atskiri svetimtaučiai ir dargi svetimšaliai kai kada gali dirbti ir naudingai.

Kaip žinome Šiaurės Vakarų Europoje gyvena 7 negausios tautos: 1) lietuviai, 2) švedai, 3) suomiai, 4) danai, 5) norvegai, 6) latviai ir 7) estai. Savo pakraščiais šį pasaulio kampą siekia ir 3 gausios tautos: 1) vokiečiai, 2) lenkai ir iš dalies 3) rusai. Kadaise šiam rajonui priklausė taip pat olandai, anglai ir škotai. Tačiau virtusios jūrų ir kolonijų valstybėmis Anglija ir Olandija dabar gyvena atskiru savotišku gyvenimu, nors daug ko esminio iš „Šiaurės Vakarų Europos būdo" išliko lig šių dienų angluose ir olanduose. Be abejo, daugiausia tasai „šiaurės vakarietiškumas"[6]) padėjo Anglijai virsti milžiniška pasauline valstybe, anglosaksų rasei prasimušti į priešakines pasaulio ekonomines ir kultūrines pozicijas ir olandams virsti reikšminga jūrų ir kolonijų valstybe.

Vienu pačiu kultūringuoju pasauly kraštu teisingai dabar laikoma Švedija. Civilizacijos pažangos ir gyventojų kultūringumo ūgio nedarnumai Švedijoje kuone mažiausi tarp visų Vakarų tautų. Kadaise, prieš kelis šimtus metų, kaip ir Lietuva,

---

[6]) Autorius sąmoningai čia nevartoja tiek dabar populiaraus termino „nordic".

Švedija tam tikrą laiką yra buvusi didelė ir reikšminga visai Europai valstybė. Dėl daugelio nepalankiai susidariusių aplinkybių Švedija, kaip ir Lietuva, vėliau, kiekybiniu atžvilgiu virto nedidele valstybe. Tačiau Švedija, kaip ir Lietuva ir gal kaip dar viena kita negausiųjų Šiaurės Vakarų Europos tautų, ateity (jei iš viso žmonija tvarkysis, o mes Europos „šiaurės vakariečiai" tuo tikime) savo tautų gelmėse turi tiek vertingų gyvybės ir kultūros versmių bei pradų, kad jau nelabai tolimoj ateity jos turėtų virsti didžiomis (bent kokybiniu atžvilgiu) valstybėmis bei tautomis. Ne vienas mūsų tai dar savo akimis pamatys.

Šioje vietoje dar įsidėmėtina, kad niekur kitur pasauly ūkininkai tiek nesistengia teikti savo vaikams aukštojo mokslo, kiek lietuviuose, latviuose, estuose ir suomiuose. Vien žydai čia su mumis konkuruoja. Tačiau, žydai, kaip miestų gyventojai, mokymosi atžvilgiu yra privilegijuotoje padėty.

Gvildendami tačiau savo padėtį, turime kreipti dėmesio ir į tai, kad ne tik turime 3 stambius kaimynus — rusus, vokiečius ir lenkus (visi kartu jie sudaro kone pusę Europos gyventojų), bet ir kiekvienas jų turi didelių pretensijų į Lietuvos žemes bei gyventojus ir iš viso jie yra agresingos tautos. Be to, iš viso tarp Vislos ir Dniepro valstybinės sienos dar nėra nusistojusios. Mes patys dar nesame atgavę mūsų prarastos Rytų Lietuvos su sostine Vilnium.

Tų visų 3 stambiųjų mūsų kaimynų dar nė vienas neturi nors kiek nusistojusios valstybinės, visuomeninės ir ūkio tvarkos. Tiesa, dabar, apskritai, pasauly verda ir visas kas kaitaliojasi. Tačiau, Europoje ypatingai šie 3 kraštai nebežino savo rytojaus dienos ir gyvena iš dienos į dieną. Nors mes patys dar labai nesubrendę ir mūsų kūrybinės jėgos dar tik pradeda reikštis viešame gyvenime, vis dėl to savo ateities reikalus ir tvarkymosi eigą (jei tik ji nebus iš išorės drumsčiama) galime geriau numatyti negu vokiečiai, lenkai ir rusai.

Lietuva nėra didelis kraštas, bet savo rytuose ji turi didelį vadinamąjį hinterlandą, mažiausia kelių šimtų tūkstančių ketvirtainių kilometrų. Lietuviai gyvena, kaip teisingai yra pasakęs Pakštas (šiaip mėgstąs tolydžio nuo tikrybės nutolti), didžioje Europos tautų trynimosi zonoje. Tai gal smarkiausia visame pasauly įkaitinta zona. Čia ir daugelio tautų susidūrimo zo-

na, ir didieji strateginiai ir prekybiniai pasaulio keliai[7]); ir nenusistojusios valstybės ir dargi tautų sienos; ir didžiausių pramonės centrų ir vartojimo rinkų artumas; greta to čia intensyviausio ūkio ir aukščiausios technikos kraštai; ir įvairių civilizacijų bei kultūrų smarkūs susidūrimai (dažnai kalbama, kad šioje zonoje yra vadinamųjų Vakarų ir Rytų kultūrų ir įtakų intensyviausias viena kitai reagavimas); ir didelis visuomenių sudėtingumas, daug aktingos valios žmonių ir t. t. ir t. t. Be to, šios zonos įkaitimas turi tendencijos didėti. Vadinas, tolimesnei ateičiai čia galės išlikti tik tai tas, kas bus vertingas ir patvarus. Žaliavos ir indiferentiškumų čia (po ilgesnio laiko) negalės likti. Kas išliks, tas turės gauti tobulas, ryškias ir patvarias[8]) formas greta vertingo turinio. Tenka dar pridurti, kad tasai patvarumas turės būti pirmon galvon dinaminio, o ne statinio pobūdžio. Vadinas, šiuo metu šiam pasaulio kampe tikrai savarankiškai gali išlikti tik gerai apsišvietusi bei susipratusi, gražiai susiorganizavusi ir ūkiškai pakankamai pasiturinti tauta. Savaime suprantama, kad tokia tauta turi turėti smagiai išplėstą dvasinį gyvenimą bei kultūrą, o po kojomis turėti stiprią ekonominę bazę. Be sąmoningo, tvirto, produktingo, (ūkiškai, versliškai) savarankaus, aktingo individualaus ir viešo darbo srityse, su gyvenimiška iniciatyva, drausmingo ir gausaus gyventojų sluoksnio, mes turėtume maža šansų išplėsti gaivią ir di-

---

[7]) Tai didžiausias skirtumas, palyginus su rusais (žiūr. skyrių „Mūsų kaimyno ruso klausimo keli pastebėjimai"), kurie savo praeity (iš dalies ir dabar) į rytus, iš dalies į šiaurę ir į pietus galėję dažniausiai bemaž be kliūčių plėstis ir daugintis.

[8]) Suprantama, mums be galo svarbios ir šios pastarosios problemos. Atvirkščiai daugumui Vakarų kraštų, Lietuvoje technika dažnai tėra „minimume". Todėl technikos tobulinimas kai kuriose mūsų ūkio šakose gali duoti labai didelį ekonominį efektą. Svarstydami šios dienos Lietuvos būklės klausimą tarp kitų neprivalome pamiršti ir šių dienų (tarp savęs tiek skirtingų) dalykų: 1) nuo senų laikų civilizacinė gyvenimo pusė (tarp kitko ir technika) lietuviuose paprastai stovi žemiau už mūsų tautos prigimties kultūrą, 2) Vakaruose ir apskritai pasauly yra atvirkščiai ir tai yra didžiausia dabartinės bendros krizės priežastis, 3) gaivališkai (ar mechaniškai) iš išorinio pasaulio į lietuvius dabar daugiausia skverbiasi „civilizacijos" dalykai, o ne kultūrinės vertybės ir tai daug ką vertingo lietuviuose naikina ir mūsų gyvenimo pusiausvyrą griauna.

dingą lietuvių ateities kultūrą ir amžiams išlikti, kaip savaranki kultūringa tauta ir vertinga žmonijos dalis.

Kad savo ūkišką bazę galime bent keleriopai sutvirtinti, jau esu kelis kartus nurodinėjęs. Kad šiame darbe svarbu ne vien technika ir vadinamos grynai ūkiško[8]) pobūdžio pastangos, bet ir visuomeniško gyvenimo bendras tvarkymas, tautos psichologijos ir apskritai, tautos būdo sveikon pusėn kreipimas ir t.t. taip pat jau ne kartą esu minėjęs. Taip pat matėme, kad mūsų tautoje glūdi žymių energijos išteklių. Juk anais laikais (XIV —XV š. š.) palyginti negausinga lietuvių tauta trumpu laiku buvo sukūrusi didžiulę valstybę nuo Baltijos lig Juodųjų jūrų, vadinas, bemaž plačiausioje kontinento vietoje. Kaip sako Pakštas, šitokio didingo istorijos žygio nepakartojo nė viena maža ar vidutinė (gyventojų gausumu) tauta[9]) ir iš didžiųjų labai retai kuriai pavyko realizuoti panašių užsimojimų. Kai 100.000 kv. klm. (teisingiau 150.000 kv. klm.), sako Pakštas, šalis valdo ir kontroliuoja (Europoje, nors ir Rytų Europoje) milijoną kv. klm. ir dideles tautas, tai tokios šalies gyventojų gabumais netenka abejoti. Kaip matėme, lietuviai buvo ne vien sukūrę didelę valstybę, bet ir daug nudirbę, saugodami Europą nuo barbariškumo (tiek Vakarų, tiek Rytų kilmės) įsigalėjimo (XIII—XV š. š.). Sukūrę didžiulę valstybę, palyginti, (turėti galvoje to laikotarpio bendrą pasaulio būklę) visai kultūringai ją tvarkė. Labai daug lietuviai padirbėjo rusų, lenkų ir vokiečių kultūroms (žiūr. skyrių „Nuo kryžiuočių lig kryžiuočių“). „Senovės Lietuva, sako Pakštas, kariavo, politikavo ir valdė, bet jos valdymą visi, stiprieji ir silpnieji, su pagarba mini . . . Lietuvių įvykdytam „Drang nach Osten“ nebuvo lygaus Europoje . . . Iš Lietuvos kilęs (importuotas) genijus, sukūrė Lenkijai tokių kultūrinių vertybių, kuriomis ji labiausiai didžiuojasi. Lietuviai lenkų tautą padarė nacija, o ir kitus kaimynus apdovanojo didžiais dvasiniais turtais“.

Vadinas, matome, kad lietuvių tautoje glūdi didelių ir kūrybinės energijos išteklių. Nors XIII—XV š. įvykiai, ypač susidūrimo su Vakarais aplinkybės labai nuslopino mūsų dvasios energiją, be to, pradėjus nuo XIII š. lig šių laikų ėjo smarki

---

[9]) Išimtį čia gal sudarė be lietuvių dar švedai.

lietuvių jėgų dispersija (iš to nematytai daug pasinaudojo rusai, lenkai ir vokiečiai), vis dėl to mes atlikome didelių ir žmonijai naudingų darbų[10]). Tačiau mažiausiai, kaip žinome, nudirbome patys sau. Dėl suteiktų mūsų dvasiai smūgių (žiūr. „Nuo kryžiuočių lig kryžiuočių") ir dėl pernelyg ilgai užsitęsusios mūsų jėgų dispersijos[11]), pagaliau pradėjo lyg vysti lietuvių tautos branduolys, daug kam lietuvių (gal jau nuo XVI ir XVII š. š.) pradėjo kilti baimės, ar nepradeda sekti lietuvių tautos gyvybės versmės, jos gyvos kūrybos galios. Nors tik labai trumpai esu palietęs šį klausimą ankstybesniame skyriuje, bet daugiau ties juo neapsistodamas, vien keliais žodžiais priminsiu skaitytojui vieną tikybinio mūsų tautos jausmo šių dienų momentą.

Jau buvo kalbėta, kaip buvo skelbiama krikščionybė Lietuvoje, nurodant, kad tai buvo lydima kardo ir ugnies, lietuvių tautos šmeižimo ir niekinimo, Lietuvos žemių grobimo ir, pagaliau, mėginimo pačią lietuvių tautą likviduoti, išbraukti iš gyvenimo. Buvo nurodoma, kad tasai pragariškas darbas iš dalies buvo pasisekęs — ištisos lietuvių giminės buvo išnaikintos, lietuvių gyvenamieji plotai susiaurėję, pati lietuvio siela sunkiai sužeista. Drauge matėme, kad išlikę lietuviški kūrybinės jėgos likučiai vis dėl to sugebėjo atlikti didžius darbus ir išlikusi per sunkmečių amžius lietuvio gyvybė šiandien iš naujo pradeda gyviau reikštis pasaulio viešame gyvenime.

Tačiau, kaip žinome, nuo tų sunkių, kadaise mums padarytų, žaizdų dar toli gražu nesame pasveikę ir tai labai neigiamai atsiliepia nūdienei mūsų kūrybai. Viena pačių didžiausių žaizdų tai smūgis, suduotas lietuvio religingumo jausmui. Lietuvis iš amžių, matyt, dar iš mūsų protėvynės, vadinas, iš arijų protė-

---

[10]) Lietuvių tautą prikalant prie kryžiaus, ją niekinant, šmeižiant ir kankinant ir jos rūbais (teritorija ir gyventojais) pasidalinant, buvo dalinamasi ir mūsų atliktais darbais. Juos savinosi ir lenkai, ir vokiečiai, ir rusai.

[11]) Nepriklausomos Lietuvos Valstybės sienose toji mūsų jėgų dispersija (išsisklaidymas) jau neginčijamai mažėja (žiūr. „Lietuviškų gyvenimo kelių beieškant" skyrių). Tačiau, už Lietuvos sienų ji dar labai smarkiai eina Jungtinėse Š. A. Valstybėse, lenkų okupuotoje Lietuvoje, Rytų Prūsijoje ir kitur. Lietuviškos kilmės žmonės dar ir šiandien dirba lenkų valstybei ir kultūrai (pradėjus nuo Juozo Pilsudskio), taip pat dar gausiai dirba anglų, vokiečių ir rusų reikalams.

vynės ir jų susikūrimo laikotarpio gelmių ir gyvybės versmių turi savo sieloj gilų religingumo jausmą. Tasai lietuvio religingumas yra glaudžiai susijęs su tomis versmėmis, iš kurių yra išaugusios kuone visos didžiosios žmonijos tikybos: braminizmas, Zarathustros mokslas, būdhizmas ir t. t. ir, pagaliau, patsai Kristaus mokslas. Mokslininkų nurodoma, kad, pavyzdžiui, kai kurios lietuvių senovės dainos yra labai gimingos senovės indų šventų knygų „Vedų" giesmėms ir kai kada turi dargi didesnio už jas senumo žymių.

Apskritai lietuvių religingumas yra daugiau vidinio, o ne išorinio pobūdžio[12]). Tik svetimtaučių kronikos paskelbė neteisingų žinių apie lietuvių stabmeldybę. Lietuvių religingumą yra pastebėję ir lenkai, šiaip ne labai pastabūs žmonės. Greta posakio, „pogańska Litva" jie dažnai vartodavo ir „święta Litva" posakį, nors jai ir ant sprando lipdavo ir tą savo agresiją dargi savo kalboje užfiksavo[13]).

Tarp visų lietuvių žemaičiai gal patys religingiausi. Štai kaip tuo klausimu rašo Just. Razma savo straipsny: „Šventojo žemaičio krašto likimas" („Vairo" 1931 m. nr. 3).

„Kaip Dzūkija vadinama Dainavos šalim, taip žemaičiai praminti šventuoju kraštu, ir beveik kiekvienas jo kampelis laikomas šventu . . . dargi nežymios jo vietelės turi savo didžią mitologinę praeitį. Senukas žemaitis savo krašte jaučiasi lyg didžioj šventovėj, nuolat atpasakodamas jaunajai kartai *sudvasintą*[14]) savo apylinkės istoriją . . . Pakelėse, kiemuose ir laukuose — niekur nematyt tiek įvairiausių tautinio meno koplytė-

---

[12]) Tai netenka suprasti per daug raidiškai. Masėse tikyba visuomet turi tam tikro išorinio pobūdžio. Čia gi turime galvoje lietuvio religingumą idealia prasme, vadinas, kaip tai pasireiškia labiau rinktiniuose tautos nariuose ir grynu tam tikrų tikybinių įsitikinimų bei jausmų pavidalu (išsirutuliavimu).

[13]) Apie save ir visus kitus kraštus jie sako: w Polsce, w Niemczech, we Francji, w Ameryce ir t.t., bet — na Litwie, na Rusi (Gudijoj) ir na Ukrainie. Šiems trims kraštams, link kurių jie turi stiprių okupacinių užsimojimų, Lenkai savo sintaksėje iš bendros taisyklės daro tam tikrą išimtį.

[14]) Čia pasireiškia žemaičio (lietuvio) tam tikros prigimties savumas, tendencija.

lių, kryžių (iš dalies ir rūpintojėlių-,,smūtkelių"), kiek Žemaičiuose.

Negalima šį žemaičių religingumą aiškinti kultūros naivumu ar linkimu į politeizmą ir gamtos sudvasinimą. Žemaičiai savo prigimtimi yra išlikę daug sveikesni už apylinkinius giminaičius ir apie juos kalbama, kaip apie didžios potencijos žmones. Žymioj daly jų valingumo Lietuva buvo apsaugota nuo Vakarų fronto, o išvidine kultūra išsaugotas sveikas lietuvių tautos kraujas nuo slaviškos įtakos iš Rytų . . . Tad minėtas žemaičių religingumas vien teigia, kad jis yra jiems charakteringas, kad natūralus religinis nusiteikimas yra tipinga žemaičio (ir lietuvio apskritai) būdo savybė.

Šis religingumas, daug reiškęs lietuvių praeity, reikšmingas yra ir šiandien. Ne bereikalo partinės srovės nori pasinaudoti religiniu tautos nusiteikimu savo politiniams tikslams. Ką religija reiškia gyvenime, pavyzdžiu gali būti žydų tauta. Išblaškyta po visą pasaulį ji jungiama daugiausia savo religijos ir pati jų tautybė įprasminama religijos. Kiek žydas atsitraukia nuo savo religinių tradicijų, beveik tiek pat pasidaro svetimas savo tautai.

Panašus religinis vaidmuo matyti ir kitų tautų religiniame gyvenime. Ir faktas, kad juo didesnė tautos religinė tradicija, juo didesnė religijos reikšmė pačiam tautiškumui.

Nuo pat XI š. traginga yra lietuvių tautinės dvasios sąvoka su religiniu nusiteikimu. Ištisais amžiais ji taip disharmonizuojama, kad tautybė laikoma priešybe religijai, religija — tautybei; religija neigia tautinę sąmonę, o tautinė sąmonė ardo religinės sąmonės pradus. Žemaitija čia gyvas pavyzdys. Ji tiek religinga, bet formaliu savo religingumo pasireiškimu ji vis netvirta, abejinga, nesuaugusi, laukianti".

Drauge mes žinome, kad tarp visų lietuvių žemaičiai yra parodę didžiausią prieraišumą savo religijai[15]) ir vėliausiai sutiko krikštytis. ,,Ir tai, — sako Razma, — neatsitiktinis dalykas. Kristaus mokslas neatrodė jiems svetimas; gal jie daugiausia nujautė, kad jų religinė dvasia netilps senose formose ir pirmieji parodė linkimo į tobulesnes krikščionybės formas. Tačiau jų dvasios

---

[15]) Tarp visų gi Šiaurės Vakarų Europos tautų didžiausią prieraišumą religijai yra parodę lietuviai.

religinio nusiteikimo perpylimas į naujas krikščionybės formas buvo sukėlęs savo kraujo, savo tautinės sąmonės išsižadėjimą ir svetimiems vergavimą. Tie, kurie formaliai skelbė Lietuvai Evangeliją, de facto griovė religingumą Lietuvoje. Žemaičiai gi brangino tiek savo gyvybę, tiek savo religinę dvasią ir kryžiuočiams buvo neįveikiami. Kaip jau buvo minėta (žiūr. sk. „Nuo kryžiuočių lig kryžiuočių") katalikybė Lietuviam buvo nešama tokiose aplinkybėse ir tokiu būdu, kad lietuviai dėl to buvo pasijutę pragaran patekę.

Vėliau su krikščionybe Lietuvon veržėsi slavizmas, neigdamas tautinę lietuvių dvasią. Tad nieko nuostabaus, kad pakrikštyta tauta ištisiems amžiams apmirė savo tautinėje kūryboje. Jos siela buvo labai sunkiai sužeista[16]). Šios žaizdos nespėjo išgyti, kaip XVI š. jas vėl atnaujino kovos su protestantizmu. Tos kovos žemaičiuose ėjo itin smarkiai. XIX š. panašias kovas atnaujino rusai stačiatikiai. Dar daug gyvų liudininkų mumyse Kražių šiurpulingų įvykių.

Tad, kaip matome, žemaičių (kaip ir iš viso lietuvių) istorinis gyvenimas iš pagrindų sukasi grumtynėse dėl religijos už tautybę. Kiek, savo prigimties skatinama, lietuvių tauta nori būti tikrai religinga, tiek esti verčiama neigti savo širdies religinį veikimą, kad išsaugotų savo tautinę laisvę".

Žiūrėdami į pasaulinės istorijos eigą ir lietuvių tautos likimo pagrindinius klausimus šiandien lietuviai vis aiškiau mato, dėl ko ir kuriuo būdu yra kilusi didžioji lietuvių tautos tragedija.

---

[16]) Skyriuje „Nuo kryžiuočių lig kryžiuočių" buvo minėtos lietuvių tautiškos kultūros kūrybos nykimo kelios pagrindinės priežastys. Reikia skaitytojui čia priminti dar vieną dalyką, būtent, XIII-XV š. š. lietuvių tautai atsidūrus itin sunkiose gyvenimo sąlygose, keli ypatingų gabumų jos vadai (Mindaugis, Gediminas, Kęstutis, Vytautas) buvo gyvai susivokę tuose sunkumuose ir tinkamai tvarkė Lietuvos reikalus. Tačiau lietuvių tauta, kaip tokia, čia nepakankamai susivokė ir pradėjo nesuprasti savo vadų daugelio svarbių žygių (krikštijimosi aplinkybių, žygių į Rytus, kad turėtų saugų užpakaly kovose su kryžiuočiais ir t.t.). Tad jau nuo tų laikų prasidėjo tasai toks tragingas savo paskesnėse pasėkose psichologinis disonansas tarp Lietuvos diduomenės ir lietuvių tautos masės. Deja, ir šiandien yra didelio ir žalingo psichologinio disonanso tarp dabartinės lietuvių inteligentijos (pasaulietiškos ir dvasiškos) ir tarp pagrindinio lietuvių tautos kamieno — lietuviško kaimo.

Prieš daugelį amžių (prieš tūkstančius metų) lietuvių (= arijų) tautos giliausioje prosenovėje ją sukūrusiose versmėse ir pačiose giliose tautos gelmėse buvo gimusių didžių žmogiškų ir žmoniškų gyvenimo ir kūrybos pradų (žiūr. skyr. „Vakarų Azijos klajūnai" ir „Ūkininkas"). Jau prieš tūkstančius metų iš tų pradų apsčiai pasinaudojo žmonija. Didžiausią vertybių į pasaulio gyvenimą tuo keliu pateko ir pasaulio veidą tai kreipė ir kreipia iš gyvuliško į žmogišką paveikslą. Vėliau jau pastaruoju tūkstantmečiu iš savo gyvybės ir kūrybos versmių lietuviai kaip žinome, iš naujo daug ko vertingo suteikė lenkams, vokiečiams ir rusams (per juos ir kitoms tautoms) ir pagražino jų dvasios gyvenimą[17]). Vienkart žinome, kas atsitiko su pačia lietuvių tauta, su jos lietuviškumu. Ji susiaurėjo savo gyvenamuose plotuose. daugiau kaip šimtą metų dargi savo nepriklausomybės buvo nustojusi ir po Didžiojo Karo ją atgavo tik mažame plote ir be savo sostinės Vilniaus ir, pagaliau, daug kur, kaip sakoma, atsiliko nuo daugelio kitų Vakarų tautų. Šiandien, tiesa, žinome, kad tasai atsilikimas buvo beveik vien išorinis (ir tai ne visose srityse); matome, kad dabar tose savo nepriklausomos valstybės gyvenimo srityse, kur jau labiau yra susispietusios lietuviškos jėgos, mes greitai prisivejame Vakarus ir kad jau vienu kitu dalyku dargi sugebame vengti Vakarų klaidų. Turime nesuskaitomus dviejų, sakysime, pastarųjų šimtmečių pavyzdžius, kaip lietuvių tautos žmonės dirbo (iš dalies dar ir dabar dirba) kitų tautų pačiose prieškarinėse kultūros darbų pozicijose. Gerai dabar žinome, kad priešingai Vakarams, mūsų tautos civilizacinis

---

[17]) Šiandien mes jau aiškiai matome, kiek daug rusų tautos gyvenime būta ne vien barbariškumo, bet ir gyvuliškumo, nors, kaip žinome, greta to rusuose būta ir yra tikrai kultūringų žmonių. Tačiau jų ne vien mažumo būta, bet ir iš viso maža įtakos turėta bendram rusų tautos gyvenimui. Bolševizmu barbaras rusuose buvo nugalėtas, tačiau . . . ne kultūrinio žmogaus, o laukinio žmogaus. Laukinis žmogus dabar Bolšerosijoje yra gyvenimo viešpats. Kita vertus, netenka pamiršti, kad Bolšerosijoje valdantysis sluoksnis moraliu atžvilgiu menkesnis už rusų tautos daugumą, nors ir tasai daugumas yra neaukštos moralės vertės. Taip yra Rytuose. Vakaruose, Vokietijoje, šiandien mes taip pat matome aštrias rungtynes pusiau civilizuoto barbaro su laukiniu žmogumi. Laukinis žmogus tuo tarpu ten aiškiai persveria. Žmogaus nykimo vaizdai ir laipsniai Vokietijoje vis dėl to toli gražu nėra tokie ryškūs, kaip Bolšerosijoje.

gyvenimas buvo ir yra menkesnis už kultūrinį. Kokybės momentai lietuviuose iš giliausios senovės buvo užakcentuoti stipriau, negu kitose tautose. Vadinas, lietuvių tautos gyvybės versmėse būta labai vertingų pradų ir galių gražiam, žmoniškam (visuomenės) organizmui augti. Mes gi žinome, kad tuo tarpu šiame pasauly mechanizmų darymas yra nepalyginti lengvesnis dalykas, negu organizmų kūryba. Taip yra ir biologijoje (šių dienų chemikai ir biologai, priešingai viduramžių alchemikams ir kitiems tų laikų gudruoliams, dargi nesvajoja, laboratoriniu, ar šiaip dirbtiniu būdu gaminti, kad ir prasčiausią gyvą organizmą, nors, kita vertus, kaip žinome, žemės paviršius knibždėte knibžda įvairių įvairiausių gyvių), taip yra ir visuomenės gyvenime. Kadangi, lietuvių uždaviniu tapo (gyvos šiame pasauly kūrybos keliuose) kurti iš gyvų labai vertingų pradų gražų ir didingą visuomenišką *organizmą,* vystyti žmogišką ir žmonišką gyvenimą, tai mūsų uždavinys buvo ir yra nepaprastai didus ir sunkus, drauge ir nepaprastai, dargi nepakeičiamai reikšmingas visai žmonijai. Tų pradų diegai, kaip buvo sakyta, dygę ir sužėlę įvairiais laikais (pradėjus bent nuo poros tūkstančių metų prieš Kristaus gimimą), įvairiose tautose, kaip jau buvo pažymėta, labai pagaivino ir pagražino tų tautų kuriamas civilizacijas bei kultūras. Tų pradų versmių lig šios dienos išliko lietuvių tautoje, ar, kaip kai kas iš kiekybinių momentų prislėgtų žmonių pasakytų, dabartiniuose lietuvių tautos likučiuose.

Vis labiau save pažindami šiandien be nereikalingo kuklumo galime tvirtinti, kad palyginti labai daug žmonijai davėme. Tačiau, drauge turime drįsti prisipažinti, kad savo pagrindinio uždavinio dar neatlikome, kad dar per daug esame pavergti mechaniškų jėgų bei kiekybinių momentų, kad tikro savo veido visumoje ir ryškiai pasauliui dar neparodėme, kad mūsų gyvybė dar prislėgta (prislopinta) ir šiandien didžiojo pasauliui džiaugsmo ir ramybės dar nenešame ir kad didžiosios lietuviškos kultūros kūryba dar kuone perdėm ateity. Tačiau, mums vis labiau pradėjus drįsti būti tikrais lietuviais ir žmonėmis, vis labiau įsisąmoninant, kad tikrai esame žemėje su naujais kūrybos veiksniais, kad esame tikri kūrėjai, kad mūsų rankose naujų daiktų kūryba (tikra, gilia žodžio prasme), kad mes eisime ir nueisime į Naująjį Pasaulį, mums turi kilti vis augančio džiaugsmo —

mums juk atsiveria nepaprastai gražios didingos, bei prasmingos ir džiaugsmingos, nematytai grandiozinės kūrybos perspektyvos. Visa tai mūsų valioje, mūsų galioje.

Dėl to, juo toliau, juo labiau ne vieta bus ateity mūsų visuomeniškame gyvenime bet kuriems mulkiams, amžiniems pesimistams, impotentams ir kitiems molio motiejams. Vis labiau jie užleis vietas tikriems lietuviams, vadinas, kūrybos ir gyvybės žmonėms.

Tokiais kukliais diegais prasidėjęs XIX š. pabaigoje mūsų dabartinis tautiškasis atgimimas lig šios dienos vis dėl to aiškiai pasistūmėjo priekin. Nors ir buvo sunku, vis dėl to išlikome pasaulinio gyvenimo paviršiuje. Juo toliau, juo labiau ir tai vis sparčiau tasai mūsų lietuvėjimas ir žmoniškėjimas tvirtės ir plėsis. Jau iš seniau, dar kai lietuvių tauta (XVII—XIX š. š.) gyveno didžiausią tautišką apsileidimą, daugelis pasaulio mokslininkų ir rašytojų pažymėdavo (dažnai lyg su tam tikru nusistebėjimu) tai lietuvių kalbos nepaprastą gražumą, turtingumą ir vertingumą (Tayloras, El. Reclus, įvairūs kalbininkai ir daugelis kitų), tai jos dainų žavingumą, dailumą ir turiningumą (Goete ir kit.), tai apskritai lietuvių tautos kaž kokį nepaprastumą, jos kaimiečių psichologijos darnumą (Em. Kantas ir kiti) ir t. t.

Šią dieną daug kas mano, kad tarp visų Vakarų tautų lietuviuose dar gyviausi ir intymiausi ryšiai su gyva ir negyva gamta, su pasaulio visuma ir, kad čia yra lyg kaž kokios pasaulio pusiausvyros ir kūrybinės gyvybės versmių. Tuo tarpu, apskritai pasauly, kiekybė žmogaus gyvenime jau yra tiek įsigalėjusi, kad daug kur vis aiškiau ir ryškiau pastebimas tam tikras gyvenimo ir gyvybės nusekimas.

Tai, kas jau iš seniau, kaip minėjome, buvo svetimųjų pastebima, tai dabar, pradėjus mums į platesnį pasaulio gyvenimą žiūrėti savomis lietuviškomis akimis, ir mūsų pačių jau pastebima ir aiškiau bei sąmoningiau, negu kadaise svetimųjų.

Dabar dar kiek grįžkime prie Razmos straipsnio. Jo nuomone Lietuvai lyg buvo kaž kokio Mefisto (kiekybių Mefisto = „gyvatės“) statomas ultimatumas: „Atiduok sielą (religiją), tai duosiu „jaunystę“ (gyvenimą), arba: „Atiduok savo tautinę laisvę (save), duosiu tau religiją“. Pasibiaurėtina, kai toks mefistinis ultimatumas mums statomas svetimųjų (vokiečių, lenkų,

žydų, rusų, amerikiečių); dar biauriau, kai jis tariamas pačios lietuvių tautos vaikų: socialistų, ultra klerikalų, liberalų, nutautusių — sulenkėjusių, suvokietėjusių, surusėjusių, suamerikonėjusių). Kai bent Lietuvos Valstybės Sienose svetimųjų „ultimatumų" pamažėjo, savieji dar neliovėsi galutinai varyti šį biaurų didįjį nusikalstamąjį prieš Gyvąją Kūrybą darbą. Kadaise kryžius, kalavijas, apsiauste, Evangelijos misija — kaip kilnu. Pasaulis skubėjo į talką šiai misijai. Ir šiandien . . . panašias pošūkiais pasaulis kviečiamas į talką . . . Kodėl gi jiems reikia atiduoti tautinė sąžinė, vardan to ar kito „išganymo". Jei kryžiuotis šventvagiškai pardavinėjo religiją už tautinį kraują, kodėl gi brolis su broliu stengiasi šventvagiškai varyti tą pačią prekybą . . .

Religingieji žemaičiai, nespėję dar akių atmerkti atgavę tautinę sąmonę, vėl jau sukasi toje pat atgijusioje kovos dvasioje (tik nauji artistai) iš savo istorinių laikų. Tada buvo svetimieji, pasiryžę krikštyti (de facto prie kryžiaus kalė); dabar broliai. apsisiautę įvairiais svetimais apsiaustais, pasiryžę išganyti.

Lietuviui disharmonizuojasi tautinė sąmonė su religine sąmone. Prie ko tai veda, gerai žinome iš savo praeities. Kryžiuotis, numetęs savo apsiaustą su misijos kryžium, dar šiandien tebegeria savo aukų kraują, o brolis, šventvagiškai prigaudamas brolį, pats pakerta šaką, ant kurios sėdi. Bažnyčia, jei liktų galutinai paversta politinių tendencijų įstaiga, ir dvasininko žodžiai, jei jie nesiliaus skelbę savarankiškos politinės tendencijos, atimtų šventvagiškai pardavinėjamų prekių *vertę,* ir prekiautojai paliktų tuščiomis rankomis.

Tautos intuicija yra didesnė už visus sugebėjimus apsimesti, turint slaptų norų . . . Amžiai yra aiškiai parodę skirtumą tarp pašauktųjų religinei tarnybai ir besiveržiančių religinės tarnybos vardu prie politinės karjeros.

Sunku pasakyti, kiek nuo šitos šventvagiškos misijos nukenčia lietuviai ir ypatingai žemaičiai . . . jau girdėti ramių žemaitėlių skundų kuone iš visų Žemaitijos kampų. Jų atsidavimas dvasininkams, kaip religinio nusiteikimo auklėtojams, yra (buvo) panaudojamas partinei neapykantai kurstyti — ir net švenčiausiose jų vietose. Ar vėl gilus sielos sukrėtimas palies šventą Žemaitiją. Ir pagaliau kokias iš to išvadas padarys mūsų tauta.

Ar nebus padaryta sugretinimo mūsų praeities „apaštalų" — kryžiuočių ir kitų su dabarties „apaštalais".

Taip maždaug baigia savo straipsnį Just. Razma. Jis rašytas 1931 m. Šiuo metu (1933 m. spalių-lapkričio mėn. mėn.) šis klausimas šiek tiek pagerėjęs; šiek tiek didesnis mūsų inteligentų nuošimtis (pasauliečių ir dvasiškių) pradeda jausti, kad jie iš tikro lietuviai ir žmonės esą, o ne prie kaž ko priedas (seniau prie lenko, ruso, vokiečio, vėliau prie II ar III internacionalo, prie masonerijos, prie Vatikano ar „Kvirinalo", prie „janki" ir t. t.). Pradėjus gi nors truputį labiau lietuviais jaustis, tuojau pastebim, kad žymiai mums pradeda didėti gyvybės ir kūrybinių jėgų. Į pačią savo tautą tuomet pradedame žiūrėti kitomis akimis. Pasijuntame, kad tai tikra garbė priklausyti lietuvių tautai; pradedame jausti ir džiaugsmo, kad mums atsiveria didžios kūrybos perspektyvos.

Tiesa, šiandien mes dar esame negausi tauta. Tačiau, kaip jau nekartą esu pažymėjęs, tai dar nereiškia, kad esame maža tauta. Juk dabar vis dažniau ir gyviau kalbame, kad esame kokybės atsigavimo amžiaus išvakarėse. Lietuvių gi tautoje, kaip matėme, iš praamžių kokybinis momentas yra aukštai stovėjęs, aukščiau, kaip tarp 90 kelių nuošimčių kitų tautų. Tik susidūrimas su išoriniu pasauliu, kuriame vyravo ir vyrauja kiekybės pradai, sudarė lietuviams sunkių smūgių ir iš dalies iškreipė mūsų gyvenimą iš kokybinės plotmės, iš gyvos žmogiškos ir žmoniškos kūrybos kelių. Tačiau dabartiniu momentu, kai žmonijoje pastebimas vis gyvesnis gyvos žmoniškos kūrybos[18]) pasiilgimas bei ieškojimai ir pastangos krypti iš kiekybės į kokybės sritis, Lietuva turi daugiau už kitas tautas šansų jau greit prisiartinti prie tų gyvybės kelių ir vieną pačių pirmųjų įeiti į tikro žmonijos Renesanso, atsigavimo ir sužmonėjimo laikotarpį.

Tautų mažumo ir didumo klausimu, pacituosiu dar kelis posmus iš savo 1927 m. brošiūros: „Kuriuo keliu eisime?".

„Jei spręstume vien iš gausumo, tai didžiausioji pasauly tauta būtų kiniečiai. Juk jų yra nemažiau kaip 400 mil. Palyginti

---

[18]) Suprantama, tai dar yra vien pastangos į geresnius gyvenimo kelius pasukti. Patsai gi gyvenimas tuo tarpu daugiausia eina dar senais keliais.

su jais prancūzus ir italus tektų vadinti maža tauta, o švedus — tauta nykštukas. Tačiau prancūzų, italų ir anglų tautas, nors jos mažiau gausios, mes teisingai laikome didesnėmis, vertingesnėmis ir reikšmingesnėmis tautomis, negu kiniečius.

Prisiminkime senovės Atėnus. Tai būta valstybės, mažesnės už Kauno apskritį. Bet Atėnai pasaulio kultūron yra įnešę daugiau vertybių, negu didžiulė Romos valstybė ir šimteriopai daugiau, negu Kinai.

Vadinamųjų Naujųjų Amžių kultūrinį (dar labiau civilizacinį) judėjimą yra sužadinusios ir jam gana vertingų pradų davusios mažosios šiaurinės Italijos respublikos. Kai kurios jų plotu yra buvusios mažesnės už mūsų Šiaulių arba Panevėžio apskritis. Dabartinė Vakarų kultūra žymioj daly vien plečia tai, kam pagrindus padėjo, kadaise Atėnai, o vėliau atgaivino Šiaurinės Italijos mažosios respublikos.

Galima būtų nurodyti ir daugiau panašių pavyzdžių. Priminsiu dar Galilėjos mažąjį kraštą, kuris yra davęs pasauliui didžiausią jo tikybą, krikščionių tikybą. Šiandien matome, kad mažosios Europos valstybės — Švedija, Norvegija, Danija, Šveicarija, Olandija ir Belgija yra palyginti aukštos kultūros lizdai. Tų kraštų mokslas, technika ir literatūra nestovi žemiau už bet kurio kito krašto. Savo gyvenimą jie dargi gražiau ir žmoniškiau tvarko, negu bet kuris kitas kraštas.

Apie šiaurės vakarų Europos žemės ūkio ir žemės ūkio kooperacijos pavyzdingą tvarkymąsi jau esu kalbėjęs. Nedaug nuo tų kraštų yra atsilikusi ir Suomija — tik jos labai žiaurus šiaurės klimatas ir negausūs gamtos turtai daro jai beveik nenugalimų kliūčių geresniam klestėjimui ir sėkmingesniam tvarkymuisi. Rimtų pastangų tvarkytis ir savo kultūrą plėsti rodo ir 3 likusios negausios Pabaltės tautos, lietuviai, latviai ir estai.

Skaitytojas šioje vietoje, be abejo, prisimena, kas anksčiau buvo rašyta apie Europos „šiaurės vakariečio“ žemdirbiškos prigimties labai vertingus savumus. Be to, skaitytojas, tur būt, prisimena, kad dabartinės ekonominės krizės pagrindiniai kaltininkai ir versmės yra didžiosios valstybės (pradėjus nuo J. Am. V-ių, Bolšerosijos ir Vokietijos), su jų begaliniais muitais, įvairių kontingentų sistemomis, valiutų svyravimais ir t. t. Taip pat jos didžiausios kaltininkės ir bendros pasaulinės krizės, nes jose kie-

kybiniai momentai itin smarkiai yra prislėgę kokybinius momentus, mechaniški padariniai organiškus, daiktas žmogų, medžiaga dvasią. Apskritai, šiandieninėmis žmonijos gyvenimo sąlygomis, žmogui vidiniai esant dar labai neišaugusiam, juo gausesnė tauta ir juo didesnė atitinkama valstybė, juo, kitoms lygioms sąlygoms esant, labiau joje vyrauja kiekybiniai momentai prieš kokybinius, daiktas prieš žmogų.

Pusiau išimtį iš šios taisyklės sudaro anglai (Didžioji Britanija). Čia, matyt, veikia iš vienos pusės anglų teigiama „šiaurės vakarietiška" prigimtis, ir iš antros pusės jų valstybinio tvarkymosi metodai su plačiai išplėstomis savivaldybėmis, visuomeninių organizacijų plačia veikla ir iniciatyva, jų labiau realiomis, negu kitų tautų, pažiūromis į tikrybę, ir pan.

Baigiant šį skyrių tenka pažymėti, jog mes vis labiau įsitikinam, kad nors tuo tarpu esame dar negausi tauta, bet nesame mažoji tauta. Tačiau, drauge neturime pamiršti, kad tasai mūsų *nemažumas* yra dar sąlyginis ir priklauso nuo to, kiek mes sugebėsime tuos sveikus pradus, kurie yra mūsų tautos gelmėse, sveikai ir gražiai ugdyti, vadinas, kiek sėkmingai pasuksime iš indiferentiškumo ir nykimo kelių į gyvos kūrybos kelius.

Lietuviškų gyvenimo kelių beieškant

Keliose šio rašto vietose minimi vadinamieji alchemikai ir alcheminiai mokslai. Buvo pažymėta, kad, kaip viduramžiuos „alchemijos kryptimi" ėjo gamtos mokslai, taip XIX š. (ir XX š. pradžioje) alcheminė srovė labiausiai buvo įsigalėjusi visuomeniniuose moksluose, ypatingai politinėje ekonomijoje.

Atsimename, kuriuo būdu alcheminė srovė susilpnėjo[1]) gamtos moksluose. Žinome, kad tasai gamtos mokslų „nualchemėjimas" sunkiai ėjo ir užtruko lig šių dienų. Dabar, kaip žinome, gamtos moksle daugiausia įsigalėjęs vadinamasis eksperimentinis (tyrimų) metodas[2]) — tam tikri su tais ar kitais daiktais bandymai, tų bandymų stebėjimai ir iš to daromos tam tikros išvados. Suprantama, tam tikra prasme ir reikšme, tai lengvas metodas, bet, kaip mokslo istorija rodo, ir tasai lengvasis metodas tuo tarpu žmogui sunkus. Beveik iš pradedamojo mokslo srities visi atsimename du pagarsėjusiu elementariu pavyzdžiu, kurie vaizduoja šį eksperimentinį metodą. Tai pasakojimai apie Newtono obuolį ir varpinyčios švytuoklio judėjimų Galilėjaus stebėjimą. Būtent, kartą Newtonas, stebėdamas obuolio iš obels kritimą, padarė išvadą, kad tasai kritimas priklauso nuo to, kad žemė (žemės masė) obuolį (jo masę) pritraukia. Kiek tą reiškinį apgalvojęs jis išvedė savo garsiuosius gravitacijos dėsnius. Jie (tie dėsniai) buvę nepajudomi bemaž lig šių laikų.

Galilėjus, stebėdamas, rodos, Pizos mieste vienos varpinės švytuoklės supimąsi, pastebėjo, kad svyravimo laikas nepriklauso

---

[1]) Susilpnėjo, bet nepranyko ir dar visai aiškiai ir šiandien reiškiasi bet kurioje gamtos mokslų šakoje.

[2]) Prisimink, kas pasakyta apie to metodo nepakankamumą tikrybei pažinti (žiūr. „gyvybės keliai ir „gyvatės" keliai" ir „Dar dabarties klausimu").

nuo svyravimo amplitūdos, o vien nuo švytuoklės ilgumo ir jos svorio. Vadinas, tai paprasčiausi elementariausi pavyzdžiai; tinkamas išvadas, rodos, padaryti visiškai lengva. Bet milijonai, dargi miliardai žmonių matė obuolių ir kitų daiktų žemėn kritimą, o vienok tinkamos išvados iš to nebuvo padarę. Tačiau, vieną kartą pradėjusi kiek sąmoningiau šį metodą taikinti gamtos „dėsniams"[3]) pažinti, žmonija gana trumpu laiku padarė didelę pažangą tam tikrose srityse. Tačiau, kaip matėme, iš šio elementarinio (žiūrint į tai XX š. akimis) metodo ir iš gaunamų tuo keliu duomenų mokslininkai, apskritai imant, lig pastarųjų dienų darę per plačių ir per toli einančių išvadų ir apibendrinimų. Tai, kaip matėme, priklausė nuo dar negalutinai lig šiol išgaravusios ir iš gamtos mokslų alchemijos įtakos. Tačiau, šiandien mokslininkams jau aiškėja, ko jie nežino, ir jie ieško tikrybei pažinti naujų kelių. Dėl to mokslui atsiranda progos įeiti į naują rimtesnę savo plėtros stadiją — atsiranda žmogui naujų tikrybės pažinimo kelių.

Skyriuje „Sociologinės alchemijos amžių baigiant gyventi" buvo nurodytas ypatingas alcheminės srovės stiprumas visuomeniniuose moksluose. Tinkamas „susipratimas" šiuose moksluose vyksta lėčiau ir sunkiau, negu gamtos moksluose. Tik po Didžiojo Karo ir ypatingai dabartinės didžiosios pasaulio krizės metu ekonomistai, sakysime, pradėjo justi, kiek mažai jie pažįsta atitinkamas gyvenimo sritis; o atskiri mokslininkai dargi paabejoja, ar iš viso ekonominius mokslus jau galima vadinti mokslais. Apskritai imant, ekonominiai mokslai šiandien žymioj daly yra įėję į tą plėtros laikotarpį, kuriame gamtos mokslai buvo Cuvie laikais (XVIII š. pabaiga ir XIX š. pradžia), vadinas, į statistiniai aprašomąjį laikotarpį. Jau buvo pažymėta, kad šiandien statistinės ir kitos medžiagos ekonomistai turi dešimtis ir dargi šimtus kartų daugiau, negu turėję prieš 100 metų (XIX š. pradžioj ir vidury). Tačiau, drauge daugume ekonominių doktrinų dar labai smarkiai reiškiasi negyva alcheminė praeities dvasia — gyvenimą lavoninanti dvasia, mirties dvasia. Tačiau, šiek tiek prasikala ir šio to naujo, gyvybingesnio.

Kas yra tasai naujumas, kuris, nors dar ir ne labai smarkiai ir plačiai, vis dėl to šiandien šiek tiek labiau negu seniau mėgina

---

[3]) Teisingiau būtų, jei pasakytume: „gamtos gyvenimui pažinti".

pasireikšti ekonominių ir, apskritai, visuomeninių mokslų srityse, ir kuriais keliais čia norima eiti? Ankstybesniuose šios knygos skyriuose buvo pažymėta ne vien tai, kad ekonomistai jau suprato, kiek dar maža jie gyvenimą pažįsta, bet ir tai, kad ūkio gyvenimo reikalus negalima studijuoti skyrium nuo kitų gyvenimo sričių, įskaitant čia psichologijos ir dargi tikybos sritis. Taip pat šių dienų rimtesniems ekonomistams (ir, apskritai, visuomenininkams) jau pakankamai paaiškėjo, kad ir šiose srityse tenka taikyti tam tikras metodas, iš dalies panašus į gamtos mokslų eksperimentinį metodą. Suprantama, kad, tiriant žymiai skirtingas nuo gamtos mokslų sritis, ir vartojami šiose srityse metodai daug kuo turi skirtis nuo gamtos mokslų eksperimentinių metodų. Juk negalima siūlyti, kad panašiai į bolšerosus ir kiti kraštai darytų eksperimentų su visuomene ir su gyvu žmogum, kaip su kokia negyva medžiaga, negyvu daiktu. Bet dabartiniai ekonomistai gali naudotis, kaip ir gamtininkai, iš labai gausios aprašomosios (statistinės ir kitos) medžiagos. Taip pat iš dalies jie gali naudotis iš praeities patyrimų ūkio ir kitose visuomenės tvarkymo srityse. Bet, pagrindinis ūkiui ir apskritai visuomenės gyvenimui pažinti kelias bus tasai gyvasis patyrimas, kurio turi žmonės, tvarką (ar šiaip dirbą) įvairias ūkio (ir apskritai visuomenės gyvenimo) sritis. Savo darbe, savo kūryboje šiems žmonėms tenka pažinti tam tikras gyvenimo sritis visapusiškai. Sakysime, mes lietuviai, tvarkydami savo pieno ūkį, susipažįstame ne vien su pienininkystės technika ir jos organizaciniais bei administratyviniais reikalais, bet ir su savo galvijų ūkiu, klimatu ir t.t., su kaimiečių psichologija[4]), su partinių srovių destruktyvia

---

[4]) 1922—1923 m. m. pradėjus mums steigti pirmas koperatyvines pienines daugelis mūsų ūkininkų ne tik į tai su nepasitikėjimu žiūrėjo, bet dargi piktinosi iš valdžios, kad tokiam „tuščiam“ reikalui aikvoja lėšų ir jėgų ir iš tų savo kaimynų ūkininkų, kurie pirmi pradėjo vežti pieną į pieno perdirbimo bendroves. „Užuot, sakydavo tokie pasipiktinę skeptikai ūkininkai, pieną, šitą Dievo dovaną, gražiai suvartojęs savo šeimoje, jis (toksai peną į pieninę vežąs ūkininkas), lyg koks žydas veža ir parduoda už pinigus“. Vadinas, baudžiavos ir rusų okupacijos laikotarpiu, mūsų ūkininkai buvo labai atpratę dirbti visuomeninį darbą ir juo pasitikėti; buvo tam tikra kryptim ir prasme surambėję ir ištižę; vyko jų tam tikras dvasinis nusigyvenimas. Kita vertus, vis dėl to per dešimtį (1922—1932 m.) savo

žemės ūky veikla, su mūsų inteligentų nenusimanymu ūkininkų reikaluose, drauge ir su jų būdo įvairiomis savybėmis, su tam tikrais transporto reikalais, užsienio rinka ir t.t. ir t.t. Įvairiose mūsų žemės ūkio šakose dirba vis gausesni inteligentų specialistų ir prasilavinusių ūkininkų kadrai. Jų gyvasis žemės ūkio tvarkyme patyrimas nuolat didėja. Šio gyvojo patyrimo reikšmės niekas negali sėkmingai pakeisti ir pavaduoti. Jis yra pagrindinis dalykas tam tikrai tikrybei pažinti ir pažinti vispusiškai. Šiuo būdu galime daug ką pažinti ir iš mūsų kaimo ir iš mūsų inteligentų psichologijos, jų prigimties linkimų, valios sričių ir t.t. Pradedame matyti, ką ir kiek pajėgiame, kas geriau, kas blogiau sekasi, kur tų pasisekimų ir nepasisekimų pagrindinės priežastys, kas pagaliau apskritai mums į gerą ir kas į blogą eina. Ūkio reikalams pažinti, suprantama, reikia statistikos ir kitų panašių duomenų. Bet be gyvojo patyrimo žinių (nusimanymo) tie duomenys bus vien be tikro turinio (tuščiaviduriai) algebros ženklai. Tie algebros ženklai vien antraeilė padedamoji priemonė tam tikrai tikrybei pažinti.

Be abejo, ir atskirų žmonių gyvas patyrimas nėra pakankamas tikrybei pažinti. Reikalingas daugelio žmonių gyvas patyrimas tam tikrose gyvenimo ir darbo srityse ir to patyrimo išdavų tam tikras apibendrinimas. Tačiau, ir tokį apibendrinimą pirmiausia gali padaryti gabesnieji iš prityrusiųjų žmonių, o ne vadinamieji mokslininkai teoretikai. Kiek savarankiau mokslininkai teoretikai gali spręsti vien grynai mechaniško pobūdžio klausimus ir tai gana siaurose ribose. Visais kitais atvejais mokslininkai teoretikai gali būti vien padėjėjai gyvenimiško gyvo patyrimo darbininkams, kai šie pastarieji iš gyvenimo sudaro tuos ar kitus apibendrinančio pobūdžio stebėjimus ir aiškinimus. Taip pat ir praeitį sekmingai tirti ir aiškinti daugeliu atvejų mokslininkai teoretikai negali vien savo jėgomis. Tad, rūpindamiesi savo tautos ateities klausimais ir konkre-

---

pieno ūkį mes gana sparčiai išplėtėm; jo plėtros tempo intensyvumas buvo didžiausias visoje Europoje. Vadinas, mūsų ūkininko ir iš ūkininko kilusios inteligentijos prigimty yra užsilikusių vertingų kūrybos pradų ir jie, truputį tam tikra kryptim išjudinti, jau davė, palyginti, gausių vaisių, o ateity duos dar daugiau.

čiai realiai galvodami apie tos savo ateities reikalus, turime prisiminti svarbiausius pagrindinius savo tautos mums žinomos praeities gyvo patyrimo bruožus, kai ji per amžius (XI-XX š. š.) buvo „didžiojo“ (= išorinio ir kiekybinio) pasaulio niekinama bei šmeižiama, jos medžiaginiai ir dvasiniai turtai tarp svetimųjų dalinami, kai ji negailestingai buvo kankinama, prie kryžiaus kalama ir mirti smerkiama. Tačiau, šios dienos tautiškai atsigaunąs ir į viešąjį pasaulio gyvenimą įeinąs lietuvis vis geriau žino, kad ne prie kryžiaus kalimas bei mirtis, bet gyvenimas ir gyvoji konkreti kūryba jam lemta. Jis vis labiau įsitikina, kad jo likimas yra jo rankose, kad išganymas mumyse, o ne kur kitur ir, kad didžiausia jo (lietuvio) prievolė ginti savo ir savo tautos gyvybę ir kūrybą nuo bet kurių pasikėsinimų, nors tie pasikėsinimai į gražiausias formas būtų įvilkti ir gražiausių tendencijų teisinami. Šiuo atžvilgiu daug ko mes galime pasimokyti ir iš žydų.

Tikiuosi, skaitytojas dar nėra pamiršęs, kaip Biblijos Hiobas gynė save, vadinas, konkrečiai ekzistuojančią gyvą asmenybę nuo niveliacinių „draugų“ patarimų. Ta pat prasme kalbėjo ir Dostojevskis — ilgainiui turės nustoti apsaugos dėsniai, normos ir kiekiai ir gaus apsaugą Sokratas, Šv. Pranciškus ir t.t., žodžiu, gaus apsaugą gyvas, konkretus žmogus, nes jis šiame pasauly vertingiausias Dievo kūrinys. Jam Dievas yra pavedęs visą šį pasaulį, kad jis jame gyventų, kurtų ir džiaugtųsi. Žmogus turi daryti šitą pasaulį vis gausesnį, įvairesnį, turiningesnį, prasmingesnį ir gyvesnį. Žmogus naujas ir svarbus kūrybos veiksnys šiame pasauly. Begyvendamas, bekurdamas ir besidžiaugdamas žmogus vis labiau nugalės inercijas, sustingimus, normas bei tamsumus; vis labiau bus šalinama iš gyvenimo tai, kas linksta į niekį, į niekšybę bei mirtį.

Pasak Šv. Rašto, patsai Dievas gyvai domisi konkrečiu žmogaus gyvenimu, jo kūryba ir patyrimu šiame pasauly ir „klausosi“, kaip žmogui tai sekasi: atvedęs pas Adomą gyvulius, augmenis ir kitus daiktus, Dievas klausė, kaip Adomas juos „pramins“. Tačiau Dievui visai nerūpėjo Adomo „principai“ ir Jis dargi uždraudė jam valgyti vaisių nuo „gėrio ir blogio pažinimo medžio“, nuo abstrakcijų medžio, nes tai kelias į pražūtį, į konkrečios gyvybės nustojimą.

Kaip žinome, Adomas nepaklausė Dievo patarimo ir kryptelėjo į niekio kelius. Dėl to aptemo mūsų pasauly gyvybė. Ji nepranyko; ji ilgainiui nugalės visas inercijas. Bet dar tolimi (mūsų dienos mąstu) tie keliai. Jie perdėm ar kuone perdėm apsupti įvairių įvairiausių suklupimų bei klausimų. Tad šiame klausimų baugiame erškėtyne kyla išeinamasis klausimas — kaip gi daromi ir iš kurios medžiagos daromi visi tie gyvenimą slopiną klausimai?

Manau, lietuviui mūsų laikais vis aiškiau darosi, kad tie klausimai neturi būti daromi iš kaž kokios indiferentiškos medžiagos. Jie reikalingi gyvam konkrečiam žmogui, gyvam nuo XIII šim. prie kryžiaus kalamam lietuviui, o ne kaž kokiam abstrakčiam žmogui, kaž kokiai kaž ko formulei. Pasak Šv. Raštą, nustebęs žiūrėjo Adomas į Dievo sukurtą ir prieš jo (Adomo) akis atsivėrusį konkretų pasaulį, nes tai buvo didysis gyvos kūrybos stebuklas. Nusistebėjimas turi lydėti ir mūsų gyvenimą. Turi jį lydėti ir džiaugsmas bei liūdesys, pasipiktinimas ir gailestis bei užuojauta, dieviškasis juokas ir ašaros, įsidrąsinimai bei pasiryžimai ir nusiminimai pakaitomis. Grožis, gėris ir kūrybinio džiaugsmo ekzaltacija vis gyviau turi būti mūsų pagaunami. Pasiryžusi gyvybės drąsa (Τόλμα) turi būti vis ryškesnis mūsų gyvenimo reiškinys; juk pats gyvenimas tai kūrybinė „Τόλμα“, tai stebuklingasis reiškimasis tikrovėj, stebuklas ir amžina, dėsniais bei inercijomis neišaiškinama misterija.

Tad šitaip ir iš šitokios medžiagos turi būti daromi mūsų gyvenime neišvengiami (Adomui užkeiktą vaisių paragavus) klausimai.

Supaplokštėjęs mokslas bei filosofija, kaip žinome, tolydžio suka kitomis kryptimis, išmesdama paprastai dargi klausimą „kodėl“ ir pasilikdama vien su klausimu „kaip“; tą patį „kaip“ dar susiaurindama lig klausimo „kokiu mechanišku būdu?“ „Moksliški“ klausimai „emancipuojami“ iš „grožio, džiaugsmo, gėrio, liūdesio ir t.t.“ sričių. Visa tai išmetama, kaip nereikalingas balastas, kaip kaž kokios sąšlavos. Vadinas, išmetama visa tai, kas žmogui (aukščiausiam šio pasaulio reiškiniui, vertingiausiam Dievo kūriniui žemėje, kurį Jis sukūręs į savo paveikslą bei panašumą) artima, brangu ir vertinga. Paliekama vien tai,

kas žmogaus esmei, jo gyvai asmenybei visai indiferentiška. Lieka lyg kaž koks skeletas ar net dar mažiau, lyg koks šešėlis, lyg kaž kokia kaž ko į kaž ką projekcija. Tik tų šešėlių ribose „mokslo“ klausimai ir statomi ir į juos tam tikru būdu atsakoma. Suprantama, žmogaus gyvai kūrybai tai būtų visai indiferentiškas dalykas, jei iš to nesusidarytų žmogui vergijos pančiai.

Šiuo metodu, kaip matėme, yra padaromos įvairios alcheminės filosofijos, sociologijos, ir apskritai alcheminiai mokslai bei pasauližvalgos ir sudaromi įvairūs filosofiniai ir sociologiniai „homunculai“ bei robotai. Tos alchemijos, homunculai ir robotai didžiai slopina žmoguje kūrybą ir gyvybę ir naikina gyvenimą; kad galėtų jos visą gyvenimą, visą pasaulį galutinai pasuktų į nykimo kelius, pirmiausia panaikinus jame individualę gyvybę bei žmogų.

Tačiau kūryba eina, ir gyvybė mūsų pasauly plinta ir auga. Žmogus gi yra pats vertingiausias šiame pasauly kūrybos ir gyvybės veiksnys. Nors tai dar tėra vien pradinės tendencijos ar diegai, vis dėl to, kaip žinome, savo laisva valia, asmenybe ir kūrybos dovana žmogus turi panašumo į Gyvąjį Dievą. Atskiruose žmonėse šio panašumo sužimba kiek daugiau, negu kituose, jų gyvybės ir jaukumo spinduliai perveria pasaulį ir kelia jame naujas gyvybės versmes.

Gyvasis kūrybon žadinimas vis labiau perveria ir lietuvių tautą. Sunkus snaudulys jau pradeda po truputį nykti. Žvelgiame į gyvenimą ir pradedame girdėti jo balsą bei alsavimą. Iš kaž kokių slėpiningų gyvybės gelmių kūrybos versmės mūsų tautoje pradeda rodyti tendencijų veržtis į viršų, reikštis. Mes, šiek tiek atsipeikėję ir pradėję gyviau justi savo buvimą bei vertę, pamatėme, kad jau nuo seniai lietuvių tauta įvairių barbarų baisiai kankinama; ji, kraujuje paplūdusi, prie kryžiaus kalama, šmeižiama ir niekinama; jos žemės ir turtai tarp svetimųjų dalinami; dar gi jos vardas mėginta išbraukti iš gyvųjų tarpo.

Tuo juoduoju savo gyvenimo laikotarpiu tautiškai nualpęs lietuvis dažnai dargi „gerbė“ savo kankintojus barbarus ir nusilenkdavo bei pagarbindavo įvairias barbarų alchemijas, „homunculusiadas“ bei robotus.

Tačiau dabar vis geriau žinome, kad ne prie kryžiaus kali-

mas, o gyvybėn atsikėlimas mums lemtas ir mums paskirtas yra. Ne į tamsybes, inercijas, indiferentiškumus, neišvengiamumus bei bukumus ir nykimus pasuksime, o į gyvybės kelius, ten, kur yra asmenybės, laisvos valios ir gyvos konkrečios kūrybos pasaulis. Žinome, kad dėl „gyvatės" veikimo kūrybos keliai žemėje yra sunkūs, kad džiaugsmas čia nuolat lydimas liūdesio, laimė nelaimės, juokas ašarų, gėris blogio, grožis biaurumo, meilė pykčio, pasiaukojimas išnaudojimo, bet kito pasirinkimo žmogui nėra. Tačiau drauge lietuvis jau vis geriau žino, kad jo gyvoji kūryba ilgainiui visą piktą, vadinas, visus indiferentiškumus, inercijas bei aklumus nugalės.

Kai mes aiškiau bei sąmoningiau pasirinksime gyvybės kelią, o manau, kad mes jau esame šito išvakarėse, tai tikrai įžengsime į lietuvių tautos Renesanso amžių. Baigsis tuomet kuone 6 šimtmečių lietuvių tautos sutemos ir prasidės didžiosios lietuvių kūrybos laikotarpis. Tai, kas lig šiol buvo vien mūsų tautos giliose slėpiningose gelmėse, kas buvo diegai bei galimumai, visa tuomet nepaprastai gražiai ir didingai pasireikš gyvenime. Pražįs mūsų ir viso pasaulio džiaugsmui gražus lietuvybės augmuo.

Dabartiniu metu atidžiau į gyvenimą įsižiūrint juo toliau, juo labiau mums aiškėja, kad lietuvių tautai galimi vien didžios kūrybos keliai pasirinkti. Tokiame įkaitintame pasaulio daikte ir įvairių didžių jėgų susidūrimo labai svarbiame punkte gyvendami, mes, kaip savaranki tauta, galėsime išlikti tik aukštai išplėtę savo vidinę kultūrą, tai kultūrai tarpti sudarydami patvarias ir, palyginti, labai tobulas išorines formas, uždėdami jai tvirtus ir labai išplėstus medžiaginius pagrindus, pagaliau, savo tautos individualybę (vidinę ir išorinę) visai ryškiai užakcentavę pasaulio gyvenime. Ne vien vidujiškai, bet ir išoriškai turime griežtai išeiti iš pusiauamorfinės būklės, nesvyruodami pasirinkę gyvybės bei kūrybos kelius, o ne „gyvatės" ar „gyvulio" kelius. Vadinas, pasaulio gyvenime turime pasireikšti, kaip tikri naujų vertybių ir naujo gyvenimo kūrėjai. Mūsų ryški gyvybės individualybė pasaulio turi būti aiškiai pastebėta[5]). „Drumnumas" ir „mažumas" Lietuvai yra be galo kenksmingi.

---

[5]) Tenka čia griežtai nesutikti su prof. Šalkauskiu, būk likimo mums spręsta vykdyti kaž kokią Vakarų ir Rytų sintezę. Pirmiausia p. Šalkauskio

Ta didžioji kūryba mums yra reikalinga ne vien dėl mūsų ypatingos geografinės ir, apskritai, išorinės padėties, bet gal dar svarbiau dėl to, kad mums likimo lemta ne kaž kokį (bet kurio pobūdžio ir pavidalo) visuomeninį ir valstybinį *mechanizmą*[6]) daryti, o gyvą visuomeninį *organizmą* kurti bei ūgdyti. O, kaip mes gerai žinome, organizmą kurti darbas, nepalyginti, sunkesnis, negu mechanizmą (nors išoriniu atžvilgiu ir labai didelį) daryti. Be to, mūsų tautos prigimties gelmėse glūdįs, palyginti (su kitų tautų prigimties pagrindais), didelis žmoniškumo jausmas, kultūringumo gera rūšis, tikrybės nujautimas ir stiprus saiko jausmas, daro tai, kad esmėje jokia erzac kūryba lietuvių tautos nepatenkins. Juo toliau, juo labiau lietuvis susivoks, kad tai ar akių muilinimas ir akių dūmimas, ar tuščiaviduris išsipūtimas, ar vien (ar pirmon galvon) kiekybinis, mechaniškas darbas, ar, pagaliau, abstrakcijose („gyvatės" keliuose) klaidžiojimas, o ne gyvoji žmogaus kūryba.

Nors tai pirmu atžvilgiu ir keista atrodo, bet ir šios teigiamos

---

nenurodoma kokius gi Vakarus ir ypač Rytus jis turi galvoje. Juk ir Veli-korosija (dabar Bolšerosija), ir Indija, ir Japonija ir Kinai, tai Rytai, bet labai skirtingų rūšių Rytai. Sakysime, japonai tai didelio aktingumo tauta, prilygstanti šiuo atžvilgiu labiausiai aktingoms Vakarų tautoms, o indai kontempliacijos ir didžiausio pasingumo tauta ir pan. Svarbiausias gi čia bus tas dalykas, kad mes negalime būti bet kam priedu, nors tą „bent kas" mes apibūdintume ir tokia plačia sąvoka, kaip Vakarai arba Rytai. Mes turime savus gyvus lietuviškus žmogaus uždavinius, kurie kyla iš mūsų tautos gyvybės versmių Visatos Kūrybos vyksme. Negalime tad būti tarnybinėje bet kieno būklėje; tai būtų didžiausis Visatos Gyvajai Kūrybai nusidėjimas.

Kita vertus, eidami savais lietuviškais kūrybos keliais, mes ilgainiui tikrai rimtai patarnausime ir Vakarams ir Rytams, smagiai pastiprindami gaivumą žmonijos gyvenime, įnešdami ir naujų vertingų gyvenimui pradų ir naujo žmonijos gyvenime darnumo.

[6]) Suprantama, kad tenka rūpintis ir mechanizmų darbu. Juk ir dabar ir numatomoj ateity gyvename ir gyvensime sename pasauly su įvairiais jo netobulumais bei „senumais". Be kitko privalome turėti ne vien stipraus ekonominio savo valstybei bei tautai pagrindo, bet ir jėgos save tinkamai ginti (tame skaičiuje ir ginklu) nuo išorinių ir vidujinių priešų. Bet mechanizmų darymas neturi paglemžti esminių mūsų kultūros ir gyvybės kūrimo darbų.

lietuvio savybės mūsų praeity yra buvusios svarbios lietuvių nutautėjimo priežastys. Vokiečių „Drang nach Osten“ suvaldymas (XIV-XV š. š.), Europos nuo totorių gynimas, didžiulės valstybės (nuo Baltijos lig Juodųjų jūrų) sudarymas ir gražesnė joje, negu pas kaimynus tvarka, palyginti, gražus Lietuvos teismų sutvarkymas ir t.t., tai lietuviui (sąmoningai ir gal dar labiau jo pasąmonėje) dar nebuvo tikrai rimtas darbas (kūryba) ir tai jį ne pakankamai žavėjo. Glūdįs lietuvy tikros didžios gyvos kūrybos pasiilgimas (reikalas) tuo dar permaža buvo tenkinamas. Dėl krikščionybės Lietuvoje įgyvendinimo būdų ir dėl kitų priežasčių skaudžiai savo sieloje sužeistas ir iš dalies lyg destruktuotas, kita vertus, pats, lig jam akis į akį susidursiant su išoriniu pasauliu, dar nepakankamai išauginęs tiek savo vidinę kultūrą (nors ji buvusi ir aukštesnio laipsnio, negu daugumo kitų tautų, bet tose tautose buvo ir yra mažesnis tiems dalykams mąstas), tiek ypač savo civilizaciją, lietuvis keliems amžiams lyg nusilpo savarankioje lietuviškoje kūryboje. Pradžioje išoriškai svetimiems nusilenkdamas, vėliau dažnai stačiai prarasdavo save svetimumuose. Iš prigimties teisus ir objektyvus lietuvis matydavo, kad svetimuose, dargi priešuose yra ne vien neigiamų dalykų, bet šiek tiek ir teigiamų. Dargi dažnai tuo nusidžiaugdavo, neretai, lyg ir nusistebėdavo. Tą nusidžiaugimą, kai kada ir nusistebėjimą, tenka daugiausia aiškinti tuo, kad lietuvis neabejotinai matė neginčytiną tų svetimųjų barbariškumą ir jų nuo tikro žmoniškumo ir nuo gyvenimiško darnumo didelį tolumą. Ir štai pasirodo, kad ir barbaruose yra ne vien neigiamumų, bet ir šio to teigiamo, šiokių tokių vertybių. Tai būta lyg šviesių taškų ar spindulėlių tame pragare, į kurį svetimieji daugeliu atvejų stūmė lietuvį. Tad, tas barbarų (varvalių, kaip sako liudvinaviškiai, matyt, nuo žodžio varvėti, nors nebūtinai iš nosies) teigiamas bendrame tamsiame jų fone vertybes ir vertybėles lietuvis dažnai buvo linkęs itin labai branginti. Atrodo, lyg už tų vertybėlių retkarčiais tikėdavosi rasiąs gal kaž ką ir didingo ir kilnaus, ko troško ir trokšta lietuvio prigimtis ir kame savo savarankioje kūryboje jis pats laikinai buvo apsileidęs. Per daug besikreipdamas į tas svetimųjų vertybes ir vertybėles lietuvis labai dažnai pranykdavo svetimumuose ir prarasdavo savo lietuviškumą ir tikrai didžios lietuviškos žmoniškos kūrybos galimu-

mus. Tiesa, svetimiems lietuvis, palyginti, daug yra nudirbęs[7]), bet dėl to savo pagrindinio uždavinio gyvenime, vadinasi, didžios lietuviškos kultūros kūrimo neatliko. Dėl to turime didžiausios žalos ir mes patys, turi didelės žalos ir apskritai žmonija. Juk lietuviams priklauso tam tikra centrinė vieta ir arijų pasauly ir, apskritai, žemdirbių pasauly, žodžiu, pagrindinių kūrybinių jėgų pasauly.

Tad mūsų didysis uždavinys yra dar ateity, ir ateitis reikalauja iš mūsų didelio pasiryžimo ir didžiųjų kūrybos darbų. Be žemdirbiškų kultūrų ypatingo išaugimo neįmanoma pasaulio pusiausvyra; o tų žemdirbiškų kultūrų kūryboje lietuviams priklauso labai svarbus ir niekieno nepavaduojamas vaidmuo. Jau anksčiau pažymėjome, kad Šiaurės Vakarų Europos kaimietis žino, kaip niekas kitas, kad darbas (greta Dievo dovanų) tai vienintelė bet kurių gėrybių versmė. Jo darbo ir bendrose jo gyvenimo sąlygose auga ir tam tikra nuosavybės rūšis, organiškai susijusi su darbu. Tokios nuosavybės plėtra patikrina žmogui ir plečia tolimesnius darbo galimumus. Ji yra tvirtas sveikos visuomeninės tvarkos laidas, vadinas, tokios tvarkos, kurioje būtų gerai patikrintos tinkamos sąlygos žmogui ir jo kūrybai augti bei klestėti.

Gindami savo tautą ir valstybę tuo pačiu apsaugojam labai brangius mūsų visuomenės pradus, drauge didžias visos žmonijos vertybes. Tas vertybes mes dar tik pradedam auginti bei plėsti ir dar dažnai ir patys nepakankamai jas vertinam. Mes savo valios, kaip jau buvo sakyta, dar nesame pakankamai išauginę; sau iš visatos dar nesame pakankamų teisių pasiėmę ir savo didžiųjų kūrybinių uždavinių (drauge ir pareigų) dar nesame tinkamai įsisąmoninę.

Daug kame, kaip žinome, mes tikri žydų antipodai. Žydai sugeba dažnai ir mažąjį savo reikalą paversti didžiuoju pasaulio reikalu (prisimink Palestinos klausimą). O mes ir didžius savo reikalus ir, sakysime, didžius savo praeities darbus dar lig šiol tolydžio drovimės prieš svetimuosius vadinti didžiais reikalais ir

---

[7]) Šiuo atžvilgiu ne tik lenkai, bet ir rusai su vokiečiais yra lietuviams skolininkai.

darbais; išrodo, lyg lauktume, kad svetimieji mus įtikinėtų, kad tai tikrai didieji darbai ir reikalai.

Tiesa, kaip žinome, žodžio srity klajūniško pobūdžio (tyrų klajūnų ir miškų bastūnų ar vergų ainiai) žmonės tolydžio yra netvarkoje. Žodis tokiam žmogui pirmiausia yra tam, kad nugalėtų savo priešą ar šiaip kitą žmogų. Žemdirbiškos gi kilmės žmogui žodis yra tam, kad susivoktų tikrybėje ir darniai su kitais žmonėmis (darbo draugais, pradėjęs nuo savo šeimos ir savo tautos narių), dirbtų bendrą gamybos ir kūrybos darbą.

Tačiau, šiandien ir mes lietuviai jau vis geriau suprantame, kad esame sau žmonės, kad esame šiame pasauly kūrėjai, kad esame nepakartojamas visatos reiškinys, turime laisvą valią, esame niekieno nepavaduojamas šiame pasauly gyvybės ir kūrybos veiksnys; o ir iš viso žmogus yra pati didžiausioji žemėje vertybė. Tad pirm visko, vadinas, pirm medžiagos, pirm doktrinų, normų, dėsnių ir t.t. gyvam žmogui priklauso Dievo apsauga ir globa. Vadinas, mūsų likimo ir gyvybės reikalai yra didieji visatos reikalai ir mums, vadinas, mūsų tautai ir jos gyvybei ir kūrybai priklauso Gyvybės Dievo didžioji globa.

Didžioji lietuvių pareiga rūpintis savo išlikimu, savo gyvybe ir savo dvasinės ir medžiaginės kultūros kūryba. Be tinkamo medžiaginio pagrindo nėra įmanoma (ypač ilgesniam laikui) ir vidinė (dvasinė) žmogaus kultūra. Mūsų praeities gyvas ir skaudus patyrimas mums primygtinai rodo, kad daug dėmesio turime kreipti ir į medžiaginius lietuvių tautos reikalus ir išorinę lietuvybės (ginklu, tvarka, propaganda ir pan.) apsaugą. Žinome, kad daugeliu atžvilgių medžiaginė ir technikinė mūsų gyvenimo pusė yra pavojingame minimume. Be galo svarbūs ir fizinės lietuvių tautos sveikatos reikalai.

Dar svarbesni (galutinėse pasekose) mūsų uždaviniai vidinės kultūros srityse. Minčių (mąstymo) kultūrą dar tik pradedame plėsti. Valios kultūros srity gal dar mažiau esame nuveikę. Tiesa, gana tvirtu, lietuvišku „taip!“ Vilniaus reikale jau esame šiek tiek palavinę savo tautos valią. Atskirose srityse truputį pasimokėme ir drausmės. Tačiau bendrai lietuvių tautos valios auginimas ir augimas dar yra pačiose pradinėse (įžengiamosiose) stadijose. Dorovingumas Lietuvoje po karo kiek kritęs ir poka-

rinėmis pastangomis dar gal nesame atstatę ir prieškarinį dorovingumo lygmenį. Kaip kai kieno nurodoma, turime auklėti dargi svajonių kultūrą — sveikai besivystančios svajonės žadina valią kūrybos veiksmams.

Tačiau, pažymėdami, kad visose šitose kūrybos srityse dar tik pradedame dirbti ir dar visai nedaug esame nudirbę, nepamirškime, kad tasai „nedaug" yra palyginus su tuo, ką galime ir turime nudirbti ir nudirbsime ateity. Vadinas, čia naudojamės labai dideliu mąstu. Tačiau, palyginti su kaimynais, tasai mūsų „nedaug" jau dažnai virsta „vidutiniškai", o kai kada ir „gana daug"[8]. Vadinas, nusiminti nėra ko. Iš ilgo tautiško snūduliavimo vos truputį pajudėję mes jau tam tikrų apčiuopiamų, dargi ir svetimųjų pastebimų darbų nudirbome. Svetimieji šiandien jau galutinai įsitikina, kad tikrai esame savaranki tauta, o ne vien kaž kokia žaliava ar kaž koks tautybių mišinys (košelėna).

Mūsų rankose, kad mūsų kūrybos jėgos ateity vis sparčiau augtų. Dabartinė bendra pasaulinė krizė daug ko mus pamoko. Be to, mes matome, kad kuone visos tautos dabar įėjo arba eina į tam tikras suklupimo stadijas. Vadinas, turime labai didelių progų smarkiai prasimušti priekin pasaulio gyvenime. Tik vis labiau atsipalaiduokime nuo „gyvačių" kelių ir įvairių vergijų. Vykime lauk iš savo tarpo ar bent sudrauskime įvairius mulkius, „molio motiejus", amžinuosius pesimistus, valios, minčių ir dorovingumo pakrikėlius. Pagrindiniais tautos gyvybės reikalais venkime ir principinių „mažųjų mąstų" mėgėjų bei darbo impotentų, nes juose pačiuose yra smukimo ir nykimo versmių; jie ir kitus gali padaryti menkus ir impotentiškus.

Ieškokime ir vertinkime visa tai, kas mūsų gyvenime gražaus, gaivaus, jaukaus, kilnaus ir vertingo bei prasmingo. Pagal tai rikiuokimės ir dirbkime. Ir mūsų tauta bus vis gražesnė, tvirtesnė bei veiklesnė, kilnesnė bei vertingesnė. Mūsų sąmoninga kūrybinė valia vis augs ir vis labiau ji, o ne įvairios išorybės bei atsitiktinumai spręs mūsų ateities kelius, mūsų likimą. Basanavičiaus, Kudirkos ir jų draugų pasiryžimas, kaip žinome, galų

---

[8]) Žemės ūkio kooperacijos, pieno ūkio, žemės ūkio švietimo ir t. t. srityse.

gale atnešė ne menkų vaisių. O juk, jų laikais Lietuvos gyvenimo sąlygose būta tiek ir tiek modžiagos pesimizmui ir didžiam nusiminimui. Bet, greta tamsios aplinkos jie matė ir šviesesnės ateities galimumus ir jų dvasioje būta didelio Lietuvos ateitim pasitikėjimo. Juo labiau šiandien, nors ir daug bėdų dar turime ir daug neigiamumų yra mūsų krašto viduje, o iš išorės gresia įvairių pavojų, vis dėl to šiandieniniame gyvenime turime, nepalyginti, daugiau įvairių realizuotinų galimumų ir kūrybos progų, negu XIX š. pabaigoje; turime jau ir gana gausius inteligentų kadrus. Tad ir didesnius tikslus galime pasirinkti ir su didesne viltimi į ateitį žiūrėti, negu tai galėjo daryti Kudirka ir Basanavičius. Mūsų pasitikėjimas savo tauta ir savo jėgomis pamečiui augs.

Mūsų ateitis ir mūsų išganymas mumyse. Tai mes žinome ir iš Kristaus mokslo, tai žinome ir iš savo praeities gyvo ir skaudaus patyrimo. Vis labiau mes norime, vis karščiau mes geidžiame tikro gražaus lietuviško ir žmoniško gyvenimo. Norime turėti savo Namus, norime ir rengiamės (nors tasai rengimasis lig šiol ir mums ir visai žmonijai sunkiai ėjo) pertvarkyti visą šį pasaulį lig jo gelmingiausių pagrindų ir eiti į Naująjį Pasaulį.

Kūrybos ir tai milžiniškos gyvos kūrybos jėgos mumyse. Mes jas žadinam žmoniškai kūrybai, jaunatvei ir pavasariui, kilnumui, grožiui, meilei, laimei bei džiaugsmui. Šiuose lyg didžių žmonijos sūtemų laikuose, mes pagaliau paskelbsime kovą neapykantai, piktybei, pavydui, senumui, biaurumui ir niekšiškumui. Toji kova ateity bus vis realesnė ir sekmingesnė. Toje kovoje mes nedarkysime ir nebarstysime savo jėgų, o vis labiau jas telksime, kaupsime bei plėsime, stiprinsime bei grūdinsime.

Iš savo tautos gyvo patyrimo mes žinome, kad ne vien duona žmogus gyvas, bet ir duona (žiūr. skyrius „Jėzaus gyvenamojo laikotarpio Vakarų Azijos žmonės“ ir „Ūkininkas“), kad vien paukščiai *danguose*[9]) nesėja ir nepiauna javų, o žmogui dar daug tenka prakaituoti. Dargi žinome, kad šv. Evangelijos: „Aš ir Tėvas viena“ yra tuo tarpu dar tik amžinybėje . . . , o pasauly dar vis du. Tad ir pirmi du posakiai taikintini Naujame Pasauly

---

[9]) O šiame gyvenime, kokie paukščiai nesėja, mes žinome.

bei amžinybėje, bet tuo tarpu žemėje dar netaikintini. Mes nepamirštame, kad gyvename žemėje dar Sename Pasauly ir tai turime realiai įvertinti. Mes atsimename ir didžiosios maldos žodžius: „Būk Valia Tavo Danguje ir *Žemėje*". Mes turime savo tautą, savo pradedamus statyti Namus ginti ir dvasiniu ir fiziniu ginklu.

Nors dar ir labai nedaug (palyginti su tuo, ką turime padaryti) savo kūrybą išvystėme, o jau mūsų valia, mūsų širdis ir mūsų mintys yra pradėjusios teikti mūsų tautai tam tikrų ryškesnių individualybės ir gyvybės žymių bei bruožų. Jau mus pradeda pasaulis matyti ir išskirti iš kitų. Jau parodėme tam tikro neginčijamo atsparumo išorinėms įtakoms (Vilniaus klausimu, iš dalies nors mažiau ir keliais kitais momentais). Nesutinkam išsižadėti Vilniaus, nors mus ir smarkiai spaudė ir spaudžia šiuo reikalu. Juo labiau iš viso neišsižadėsime savo savarankios lietuviškos kultūros ir lietuviško gyvenimo kūrybos. Taip elgdamiesi mes dirbame ir savo ir apskritai žmonijos labui, virstame nors dar ir mažais šiame pasauly kūrėjais, vykdome Gyvojo Dievo valią.

Tai, kas seniau buvo slapta, nedrąsi atskirų lietuvių svajonė, šiandien virsta vis gilesniu lietuvių tautos daugumo įsitikinimu, o ryt turės būti pradėtas tų svajonių įkūnijimo (realizavimo) darbas. Pradžioje šauksmas būna vien tylus, nedrąsus nedaugelio dūsavimas, kugždėjimas; nedrįstama dažnai dargi į artimiausius kreiptis; tai yra ypač lietuviuose, nes čia daug kuklumo, jautrumo ir drovėjimosi. Dargi masių širdies gilieji geismai pradžioje tai vien slaptieji geismai — malda. Tačiau, gyvas patyrimas mus moko: kiekvienas patvarus nors tik pagalvotas ar pasakytas noras jau artina mus šiek tiek prie tikslo. To tikslo realizavimo galimumai, kitoms lygioms sąlygoms esant, priklauso nuo tų norų patvarumo bei stiprumo ir nuo to kiek ir *kokie* žmonės to nori.

Suprantama, gyvenime būna apsirikimų, klaidų, tuštumose klaidžiojimų. Tačiau, gyvas patyrimas ir valia ilgainiui tai išlygina. Juo tvirtesnė[10]) (pradėjus nuo savo valios ir išminties)

---

[10]) Čia primintina, kad prof. Šalkauskis perdaug yra įsižiūrėjęs į tariamo mūsų nacionalizmo neva per smarkų reiškimąsi. Atskiri išsišokimai

ir labiau subrendusi tauta, juo sėkmingiau ji keičia tikrybę *pagal savo valią* ir eina prie vis tobulesnio grožio, jaunatvės ir prasmingumo realizavimo gyvenime.

Kas pajėgia savo manyme sudaryti savo tautos vaizdą, jaunatvės, energijos, sveikatos, grožio, išminties ir kilnumo kupiną, tas kaupia savy ir savo aplinkoje jėgas tam vaizdui (gyvybiškam idealui) įgyvendinti tikrybėje. To pavyzdį mums davę anais be galo sunkiais laikais Kudirka ir Basanavičius. Daug daugiau šiuo atžvilgiu turime šiandien iš savęs reikalauti.

Kas gi nuolat dejuoja — kokie mes vargšai, kokie menkučiai, kokie atsilikėliai, ištižėliai..., tas telkia aplink save impotenciją, pakrikimą ir nykimą. Kas nuolat laukia nelaimės, tas ją kviečia aplankyti jį. Tokie žmonės globoja ne save ir ne savo tautą, o ligas, negalavimus ir impotencijas... ir dažnai tai realizuoja savo netikusiu veikimu.

Tad nebūk kaip ta lapė, kuri kramto savo sužeistą koją. Nedėvėk savo negalavimų, o dėvėk jaunatvės rūbus, šventės arnotus. Sakyk tvirtai: taip, kitaip negali būti! Žmogaus ir tautos dvasinis pasveikimas (ir nykimas) tai užkrečiami dalykai. Tad visuomet būkime kūrybiškai nusiteikę ir su pasiryžimu bei pasitikėjimu dirbkime. Šiuo atžvilgiu būkime tikri rusų inteligentų antipodai. Kūrybos jėgų yra daug mūsų tautos gelmėse; yra ten ir užsispyrimo bei patvarumo, nors tai ilgus amžius ir buvo tam tikru būdu užčiaupta. Tas savo tautos jėgas dabar turime sužadinti gyvenimui ir panaudoti didiems savo tautos dar-

---

visuomet gyvenime pasitaiko ir kitur jų daugiau, o ne mažiau, negu Lietuvoje. Tačiau tautiškumo dar turime toli gražu ne tiek, kiek mums reikia. Dargi tenka pažymėti, kad kai kuriais atžvilgiais tautiškumo jausmo ir valios plėtroje esame dar tiek mažai pasivarę, kad tai mums sudaro ne mažo pavojaus, nes tautiškumo įtempimas pas mus žymiai mažesnis, ne kaip daugumo mūsų kaimynų. Šia prasme yra analogija su XVIII š., kada rusų ir vokiečių militarinės jėgos buvo labai išplėstos, o Lietuvoje būta tik 5000 kariuomenės. Tad prof. Šalkauskio šioje prieš tariamą lietuvių nacionalizmą kovoje yra kaž kokio dirbtinumo ir nenatūralumo. Kita vertus, tai dalykas visai suprantamas. Mūsų inteligentų daugumas dar tik „eina“ į Lietuvą ir savo dvasia dar gyvena daugiausia įvairiuose dirbtinumuose. Tai viena liūdnų mūsų nuo XIV—XV š. š. prasidėjusio tautinės kūrybos alpimo ir įvairių „okupacijų“ paseka. Vis dėl to juo toliau, juo labiau iš įvairių mus naikinančių svetimumų atsipalaiduojame.

bams. Su vis didesniu pasitikėjimu turime žiūrėti į savo tautos ateitį. Jau ir šiandien, kas turi lietuvio akis, tai mato, kad mūsų tautoje neginčijamai auga kūrybos jėgos; jos stiprėja ir telkiasi aplink didžiuosius mūsų tautos darbus, kad kyla lietuviuose jaunatvė ir energija. Kas lig šiol buvo tik atskirų lietuvių sieloje, apie ką tik patylomis, slaptai ėjo girdas, tas greit garsiai ir tvirtai bus pasakyta visam pasauliui.

„Taip!" apie didžią Lietuvos ateitį. „Ne!" lietuvių tautos priešams. Šalin tie sužalojimai ir tasai mūsų sielos pusiauapalpimas, kurie lietuviuose įsigyveno nuo XIII ir kitų amžių. Žinoma, ne iš karto vienu ūmu pasiryžimu šitą pasieksime ir savo tautos didžios kūrybos galias išplėsime — mumyse dar veikia daug neigiamumų, mūsų dvasioje, mūsų kraujuje susikaupusių per ilgus amžius ir iš dalies lig paslėpusių mūsų tikros kūrybinės prigimties pagrindus. Tačiau, mūsų tautiškas bei kūrybinis (kits nuo kito neatskiriami dalykai) atsigavimas, kukliai prasidėjęs XIX š. pabaigoje ir lig šio laiko vis dėl to jau aiškiai paūgėjęs, ateity turi įgyti daug spartesnį plėtros tempą.

Nenuilstamai pratinkimės su energija ir kūrybiškai nusiteikti. Būkime savo valia, visa savo dvasia ir dargi savo svajonėmis turtingi. Nieks mums to negali drausti, jei tik mes patys to rimtai panorėsime . . . Ir mūsų dvasinės jėgos bei kūrybos galia tvirtai pradės akyse augti. Į tas savo augančias jėgas, į savo realizuojamas svajones ir į šito pasaulio pertvarkymo tinkamiausius kelius turime savo dėmesį kreipti, o ne glamonėtis savo bėdomis ir skauduliais. Taip pat draugaukime ne su pesimistais, dejuotojais bei impotentais, o su valios ir kūrybos žmonėmis, su gražių svajonių realizuotojais, su optimistais ir jaunatvės bei sveikatos nešėjais. Bendraukime su jais gyvenime; gyvenkime ir ieškokime jų ir literatūroje, šiaip spaudoje, teatre, kino, dainoj ir apskritai mene, žaidime, svajonėse ir kiek galėdami, dargi savo sapnuose. Pesimistus gi, impotentus ir pakrikėlius iš gyvenimo ir iš visur kur vykime, ar bent griežtai sudrauskime. Atitinkamai turime pertvarkyti visą savo gyvenimą, mokslą, literatūrą, meną ir savo įsitikinimus.

Ramūs valios ir išminties žmonės vis stipriau valdys savo gyvenimą; rami valios ir išminties tauta vis labiau pati (o ne bet kuri išorybė) bus savo likimo sprendėja.

Drauge mes nepamirškime, kiek vadinamasis moderninis žmogus yra pakrikęs[11]), kokia anarchija jo mintyse, jo jausmuose ir nusiteikimuose. Be poilsio, kaip pašėlęs jis bėga, juda, jaudinasi . . . dėl to daugiausia, kad ir vakar taip daręs, ir „visi“ taip daro . . . Tai visa be tikro reikalo ir be prasmės. Jo siela ir jo kūnas nuolat žalojami ir lyg į dalis draskomi; išorinių įspūdžių nuolat augąs troškulys, vidinis nedarnumas, nepatenkinimas ir sielos tuštumas.

Toksai blaškymasis ir tokia minčių, valios ir dorovingumo anarchija dabar ryškiai pastebima Vakarų[12]) ištisų tautų bei valstybių gyvenime. Vėliau, tokia pakrikusi be stiprių organingų tarpusavių ryšių ir be aiškių gyvos kultūros tikslų masė (tauta), palyginti, lengvai sukalama į tos ar kitos rūšies mechanišką žmonių junginį (Bolšerosija, hitleriška Vokietija). Tokie mechaniški žmonių junginiai darosi ypač pavojingi kultūros kūrybai, suprantama, pirmiausia savo kaimynams. Visi 3 didieji mūsų kaimynai[13]) yra šios rūšies, ypatingai Bolšerosija ir hitleriškoji Vokietija. Bolšerosams, kaip žinome, bet kuri kūryba nesiseka (stambių įmonių statyba, padedant užsienio specialistams, tai jokia kūryba), išskyrus pastangas likviduoti žmogų. Vokiečiams, kaip sakoma, hitlerizmas dabar į rankas kiša „kardą ir koraną“; vadinas, jų valia pirm visko krypsta į karą ir užkariavimus, panašiai kaip tai būta anais amžiais arabuose. Klysta, kas mano, kad vien praloštas karas sukėlęs vokiečių neapykantą prieš visą pasaulį. Tenka atsiminti, kad teutonų[14]) dvasia, jau prieš karą Vokietijoje buvo stipriai įsigalėjusi. Jau tuomet vokiečių daugumo idealas buvo valdyti jei ne visą pasaulį, tai bent Europos kontinentą su priedais ir jos hegemonu virsti. Tokiems „teutoniškiems“ vokiečiams pagrindinis blogis yra tas, kad jie Didžiojo Karo *neišlošė,* vadinas, nevirto Europos hegemonu. Kad jie karą

---

[11]) Greta pakrikėlių, suprantama, yra daug ir ištižėlių bei indiferentų.

[12]) Už Vakarų gi pasaulio sienų yra ne geriau, o neginčijamai blogiau.

[13]) Kaip skaitytojas žino, dabartinės pasaulinės krizės pagrindinės (ir ne laikinosios) priežastys yra tos, kad didžiosiose valstybėse per daug įsigalėję kiekybiniai bei mechaniški pradai.

[14]) Nors teutonų (miškų bastūnų) kraujo vokiečiuose ir neperdaugiausia, bet jis yra labai agresingas ir sugebąs komanduoti alpių ir kitų rasių žmonėms Vokietijoje.

pralošė, tai, žinoma, dar pablogino klausimą, bet jau nedaug, sakysime, aritmetikos mastu imant, dar kokiais 10 ar 15%. Tuo būdu, jei karą išlošusieji kraštai restauruotų Vokietijai senas sienas, grąžintų visas atimtas kolonijas ir vokiečių sumokėtus reparacijos mokesčius dargi su žymiomis palūkanomis, tai *„teutoniškų“ vokiečių nuomone,* savo didžio nusikaltimo tuo dar neatitaisytų. Prancūzų, anglų, italų, belgų ir t.t. pagrindinis nusikaltimas vokiečiams yra tas, kad šie neleidžia jiems būti, jei ne viso pasaulio, tai bent Europos hegemonu.

Pažiūrėjus šiandien į vokiečių bendrą nusiteikimą ir tendencijas ne pro specialius akinius, o gyvomis žmogaus akimis, negali kilti abejonių, kad „teutoniškos“ Vokietijos į rankas dabar imamas „kardas ir koranas“. Prieš tūkstantį su viršum metų ligi tol istorijoj nedaug pasireiškusi ir mažai kultūringa arabų tauta, paėmusi į ranką kardą ir koraną, labai sukrėtė Vakarų Aziją ir, iš dalies, apskritai, Viduržemių jūrų pakraščius. Dabar Europos pačiame centre gausi, civilizuota (nors ir mažai kultūringa) ir aukštos technikos, mokanti organizuotis ir turinti prigimties linkimų sudaryti didžius smogiamuosius būrius, tauta panašiai ima į savo rankas XX amž. civilizacijos (ne kultūros, žinoma) „kardą ir koraną“. Tenka manyti, kad tai turės didelių išdavų ir kad tai bus ne laikinas dienos reiškinys, o užtruksiąs ilgesnį laikotarpį.

Kiek panašūs vaizdai ir Bolšerosijoje, bet su žymiais skirtumais — atsilikęs ten ūkis, prasta technika, nedideli gyventojų organizaciniai sugebėjimai. Pagaliau, Bolšerosijoje milžiniškas gyventojų daugumas be galo prislėgtas (lyg reikalo daugumui gyventojų nuolat badauti) ir tai labai pakerta (palyginti, su gyventojų mase negausaus) mažumo agresijos į išorę žygius ir galimumus. O tautiškoje Vokietijoje žymi gyventojų dalis svajoja ir tikisi įvairių gerybių, kai jie virs Europos kontinento hegemonais. Tiesa, ir vokiečiuose yra didelių vidaus gyvenimo kontrastų ir nedarnumų. Juk į gyvenimo priešakį vokiečiuose prasimušė ne paties didžiausio proto ir dorovingumo žmonės ir gyvenimas tikrai darniai tvarkyti jiems negali sektis. Tad greta labai išaugusių „teutoniškų“ geismų vokiečiuose yra daug didžiai nepatenkintų savo būkle. Pasakojama, kad dabartiniai vokiečių valdovai daugiausia bijosi savo vidaus bolševizmo, ypač savo pačios partijos (smogiamųjų dalių) bolševizmo. Suprantama, kad tai

mažina Vokietijos išorinės agresijos jėgą. Tačiau jos nepašalina, ir „teutoniškumas" yra virtęs dideliu Europos kultūrai pavojum ir, gal būt, ilgam laikui.

Italijoje iš dalies panašus, iš dalies ir gana skirtingas vaizdas. Ten dar anksčiau negu Vokietijoje, tautai į rankas duotas taip pat tam tikros rūšies „koranas ir kardas". Tačiau to kieto kevalo (į kurį Mussolini sukalęs italų tautą) viduje yra ir didelių kultūros vertybių. Žmogaus kūryba Italijoje nepakirsta, nors ir susiaurintos jai progos. Be to, fašizmas išgelbėjo Italiją nuo pražūties bolševizmo verpetuose ir iš viso Italijoj matome naujų gyvenimo formų ieškojimų. Tuo tarpu, kai hitlerizme vyrauja pagarsėję dabar „rasizmo" momentai ir pagrindinė jo varomoji jėga yra hegemonijos siekimai ir geidimas paglemžti kitas tautas, fašizme yra gana apsčiai vadinamojo „universalizmo" momentų. Tik italams per ankšta savo, palyginti, nedideliame Apeninų pusiausaly ir jiems (jie gi, be to, dar viena tų Europos tautų, kuri sugeba gana sparčiai daugintis) būtinos yra naujos žemės. Prancūzai šiuo atžvilgiu nepajėgia suprasti italų padėties ir tai labai silpnina vadinamojo romanų pasaulio jėgas ir padeda augti „teutonizmo" agresijai.

Žiūrint išorės padėties ir nežiūrint tariamos izoliacijos, „teutonizmui" plėstis yra ir gerų progų bei tam tikrų šansų. Geriausi jiems (kaip ir bolševikams) šansai susidarytų, jei būtų pakirsta labiau kultūringų tautų ir valstybių būklė. Anglijoje, Prancūzijoje ir ypač Š. Amer. Valstybėse dabar yra neabejotino pakrikimo. Nekalbant jau apie Ameriką, kuri visai nenusivokia Europos ir apskritai pasaulio būklėje, nematyt, kad ir Prancūzija jau būtų susivokusi Europos būklėje[15]).

---

[15]) Štai vienas šios rūšies pavyzdys. Vokietijoje šiuo metu įsigalėjo hitlerizmas, vadinas, agresingas į išorę „teutonizmas", kurio didžiausias tikslas valdyti Europą. Vokietija išeina iš Tautų Lygos. Atima krašto viduje kuone visas teises savo pramanytiems „nearijams". Ginkluojasi. Psichologiniu atžvilgiu jau geriau apsiginklavusi, negu bet kuri kita Europos tauta; techniškai dar ne, bet skubotai to siekia; organizacijos atžvilgiu beveik apsiginklavusi. Po 2-3 metų bus galutinai apsiginklavusi (juk ji turi geriausiai pasauly sutvarkytą cheminę pramonę, labai išplėstą metalurgiją, gerai sutvarkytą civilinę aviaciją ir t.t.). Baigia ruošti įsigalėjimą Austrijoj; psichologiškai yra jau neblogai sumobilizavusi „teutonizmą" kitų valstybių vokiečiuose.

Dar daug tų įvairių neigiamumų turime ir Lietuvoje — ir valios ir minčių ir širdies pakrikimų bei anarchijos. Tiesa, to viso po truputį pas mus mažėja. Iš tautos gelmių kyla vis naujų kūrybos versmių. Neina tuščiomis ir kūrybinės linkmės žmonių darbas ir balsas. Truputį mažėja kylančių daugiausia iš mūsų kaimo ir iš nenutraukusios ryšių su mūsų tautos kūrybinėmis versmėmis inteligentijos jėgų aikvojimas ir nusekimas, tolydinis Lietuvoje dar nesenos praeities reiškinys. Mūsų miestuose ir miesteliuose būta (ir yra dar, tik dabar truputį mažiau) tam tikro daugiausia nelietuviškos kilmės ir destruktyvių pradų internacionalo. Tokio destruktyvio internacionalo seniau gan apsčiai būta ir daugely mūsų valdiškų įstaigų, savivaldybėse, įvairiose organizacijose ir dargi švietimo įstaigose. Kaip baudžiavų ir okupacijų vaisių turėjome gausiai ir grynai lietuviškos kilmės įvairių netikinčių tamošių, pesimistų, pakrikėlių ir impotentų. Į tą visą pelkyną bei nevykusią košelieną ilgai ramiai žiūrėjome ir per daug tai toleravome. Visur tirštai jų buvo (iš dalies dar yra) prisimaišiusių ir prisiplakusių.

Šitų teutoniškų „darbų" pačiame karštume ir pasisekime Prancūzijoj griūva Deladje kabinetas. Atrodo, kad Deladje tai vienas nedaugelio tų prancūzų, kurie šiek tiek susivokia pasaulio bendroj padėty ir moka platesnį darbą dirbti. Ir kaip į tai reaguoja plačios Prancūzijos masės? Štai vienas didžiausių prancūzų laikraščių rašo: „Prancūzai greit atsipeikėjo nuo pirmų įspūdžių („teutonizmui" savo veidą aiškiai pasauliui parodžius) ir yra visai ramūs. Tad vėl pradėjusios veikti *politinio žaidimo normalės taisyklės*". Štai monstrualio politinio aklumo pavyzdys. Tikrai tokio „politinio žaidimo" pasauly būta ir dar gi yra (Anglijoje, Švedijoje, Prancūzijoje etc.). Tačiau tikrybės patyrimas rodo, kad jis, palyginti, sklandžiai eina (ir galimas), kol parlamentarinis valdymas tikrai buvo tam tikras žaidimas Egzistavo tam tikros normos bei taisyklės, visų (ar bemaž visų) žaidžiančiųjų vykdomos. Žaidžiantieji kalbėjo maždaug vienoda kalba, buvo maždaug vienodos kilmės, papročių, kultūros ir tradicijų; turėjo tam tikrą „džentelmeniškumo" minimumą. Galima buvo tuomet „žaisti" bemaž be pavojaus. Vadinas, toksai žaidimas yra įmanomas, kai politinis gyvenimas susikoncentravęs, palyginti, negausioje ir maždaug vienodos kultūros ir dorovingumo žmonių grupėje, o ne milioninėse ir įvairiaspalvėse masėse. Kai tai pranyksta, „žaidimas" darosi pavojingas. Kai vieni pagal tam tikras taisykles „žaidžia", kiti, galąsdami peilius, gamindami dujas, organizuojasi „žaidikus" likviduoti. Mes dabar žinome, kad bet kuris organizuotas ir apsiginklavęs mažumas bet kur, progos gavęs, gali pavergti daugumą. Tad pagal taisykles, „žaidimas" Prancūzijoje ir Anglijoje yra palanki aplinkybė „teutonizmui" Europoje stiprėti.

Didelis slogutis lietuviškai kūrybai jie buvo, iš dalies dar yra. Ištisas mūsų gyvenimo sritis jie yra sugadinę ir iškreipę iš sveikų plėtros kelių. Geras lietuvis, pasiryžęs ir galįs dirbti, turįs gerų naudingų Lietuvai sumanymų, patekęs tų „pelkininkų" aplinkon, dažnai silpdavo ir menkėdavo. Sumanymai, kurie dar neseniai buvo jam išrodę rimti, kraštui naudingi ir realūs, nejučiomis impotentų ir „internacionalų" aplinkoj virsdavo nerimtais ir nevykdytinais.

Kiek daug prasikalančių gyveniman gražių lietuviškos kūrybos jėgų žlugo šitose impotencijos ir internacionalumų klampynėse ir pelkynuose. Iš dalies dar ir šiandien žlunga. Tad, dar kartą primygtinai kartoju, mes ne vien turime vengti šitų baimės,

---

Jam gi ilgesnį laiką stiprėjant, turi iš to sekti tam tikros rimtos Europai pasėkos.

Kaip matome, praeina ne vien parlamentarizmo laikai, bet ir jaunos, „ružavos" demokratijos laikai. Atėjęs sunkmečių laikotarpis, didžių kovų, didžių pasirinkimų bei sprendimų laikotarpis. Matysime ateity daug žiaurumo, bet ir daug pasiryžimo ir pasiaukojimo. Įeisime į vis didesnių aktingumo ir energijos laikus. Lemiantis sprendimas priklausys jėgai, tačiau iš esmės ne fizinei jėgai, o dvasinei jėgai, kuri viena ir ginklui gali suteikti tikros sprendžiamos galios. Tad „žaidimų" laikai baigiasi ir ateina sprendimų laikai. Kad tie sprendimai labiau išeitų žmogaus naudai, reikia, kad kultūros kraštai bei tautos (kuriose labiausia pasireiškia kokybės momentai) įeitų į vis glaudesnius tarpusavius santykius. Tie santykiai turi būti paremti ne tiek medžiaginiais (dienos) reikalais, kiek žmogaus tarpimo reikalais. Šiuo atžvilgiu kultūros kraštai ir tautos turi vieną didelę pirmenybę prieš kiekybėn pakrypusias tautas ir kraštus — žmogus (gyvos kultūros kūrėjas) žmogui draugas ir padėjėjas, abstrakcija gi abstrakcijai, vienas kiekybinis mechanizmas kitam, vienas smogiamasis „gyvulys" kitam, kliuvinys ir priešas. Vadinas, tarp „fizinio" pobūdžio valstybių bei tautų yra daugiau destruktyvių priešingybių, tarp kultūros tautų — kūrybinio darnumo.

Tačiau tai, žinoma, dar ateities dalykas. Tuo gi tarpu, nors „žaidimų" metas jau praėjo, daug kas dar vaikiškai „žaidžia". Daugelio kultūros kraštų žmonės, nepajėgdami nutraukti savo ramumo pamėgimą ar snaudulį, nenori tikrybės matyti, ir dažnai vaidina to kvailučio vaidmenį, kuris pats sau duobę kasa. „Žaisti" negalima, kai labai didelė partnerių dalis nepripažįsta „žaidimo" taisyklių. Dabartinio gyvenimo negalima sutvarkyti kalbamomis, žodiškomis sutartimis ir kombinacijomis. Žmoniškam gyvenimui gelbėti visos kūrybos tautos ir žmonės turi vis labiau iš vieno eiti, pasiryžę dirbti, nesibijodami, esant reikalo, ir ginklą vartoti. Be šito, pasauly turėtų įsigalėti įvairių barbarų hegemonija ir vykti žmonijos dekadansas. Gyvenimas vis aiškiau stato klausimą su žmogum, ar prieš jį?

impotencijos ir pakrikimo žmonių srovių, bet ir mesti juos lauk iš visuomeninio gyvenimo ir kuogriežčiausia juos visur ir visuomet sudrausti. Tų žmonių, srovių ir idėjų mes turime vengti savo aplinkoje, spaudoje, teatre, kino ir visur kitur. O bendraukime visur kur su kūrybinės jėgos žmonėmis ir idėjomis. Ir vis galingesni virsime.

Ne liūdesio ir nusiminimo versmių, pakrikimo ir ištižimo ieškokime ir savo praeity. Seniai ir aiškiai žmonėms pasakyta: ko ieškosite, tai ir surasite; į kurias duris belsitės, tos ir atsidarys. Didžiausio lietuvių tautos apsileidimo metu Kudirka iš savo sielos gelmės, gyvu savo lietuviškos širdies plakimu prabilo į savo mylimą tautą: „Iš praeities te stiprybę semia. Tegu saulė Lietuvos tamsumus prašalina. Vardan tos Lietuvos Vienybė težydi“. Šie kilnios lietuviškos širdies ir pasiryžusios valios pranašiški žodžiai šiandie mums daug suprantamesni ir kupini gilesnės prasmės. negu buvę XIX š. pabaigoje. Jų gaivinanti jėga padidėjo. Keliais žodžiais pasakyta daugiau, negu dažnai pasakoma daugeliu knygų. Šiandien mums vis labiau aiškėja, kad Kudirka, nors jo balsą XIX š. pabaigoje teišgirdo dar labai nedaug lietuvių, yra buvęs (iš dalies ir šiandien yra) tikras lietuvių tautos vadas[16]) ir tikros kūrybos žmogus. Tolimesnėj savo praeity taip pat matome kelis tikrus lietuvių tautos vadus ir kūrėjus. A. Smetona, kuris laiku sugebėjo tarti lietuvišką „taip!“ Vilniaus Lietuvai priklausomybės klausimu ir taip tvirtai, kūrybiškai, kad tai įgauna tam tikro šiuo reikalu teigiamo mums realumo reikšmės ir drauge tai turėjo ir turi neginčijamos reikšmės lietuvių tautos valios augimui, — taip pat yra įgijęs tautos vado vaidmens ir reikšmės.

Impotentų, pesimistų ir pakrikėlių įvairūs „ne“ atvirkščiai turi mums neigiamos reikšmės tų ir kitų mūsų reikalų realizavimo srityse. Tačiau lietuvių tautos valioje ir širdyse jau bręsta naujų tikrų kūrybinių lietuviškų „taip“ įvairiais lietuvių tautos augimo reikalais, ir vis griežtesnių „ne“ Lietuvos priešams ir mūsų pačių tarpe dar pasilikusiems ištižėliams, netikėliams ir pakrikėliams.

---

[16]) Greta Basanavičiaus ir Maironio, bet Kudirka buvo reikšmingesnis lietuvių tautos gyvybės žadintojas ir *kūrėjas.*

Vis sėkmingiau ir džiaugsmingiau mes kursime Didžiąją Lietuvą. Dirbsime drauge ir visos žmonijos labui. Vis mažiau didelių klaidų darysime, o mūsų jėgos vis sparčiau augs. Tačiau, iš dalies, mes dargi savo praeitį taisysime; šiek tiek ją jau ir pataisėme. Ir tai ne vien tą prasme, kad jau atrėmėm dalį tų šmeižtų, kurių apie mūsų praeitį buvo prasimanę įvairūs svetimšaliai[17]), bet ir gilesne prasme. Imkime nors vieną pavyzdį. Juk XIX š. pabaigoje labai nedaug kas Lietuvoje žinojo Kudirką ir jo veiklos reikšmę. Jo „Varpas" po kelių leidimo metų turėjo ne ką daugiau, kaip 100 nuolatinių prenumeratorių. Jokiai ekonominei ar šiaip platesnei organizacijai jis nevadovavo, nė vienos mokyklos ar kitos kokios švietimo ar mokslo įstaigos jis nesteigė (nes negalėjo) ir neprižiūrėjo, mokesčių netvarkė ir t.t. ir t.t. Vadinas, plokštumo mastu matuojant, Kudirka bemaž jokios reikšmės Lietuvos gyvenime tuomet neturėjo. Kas kita bet kuris tų laikų rusų apskrities viršininkas, prokuroras, gubernatorius, ar koks fabrikantas, stambus dvarininkas, pirklys, lenkuojąs kunigas „džiakonas" ir t.t. Tačiau, jie visi, it šešėliai pranyko, išsiblaškė lyg koksai negražus sapnas, nors įvairių kenksmingų dujų iš jų veikimo Lietuvoje dar pasiliko. Tuo tarpu Kudirką mes dabar teisingai vadinam XIX š. pabaigos lietuvių tautos vadu. Jo darbas buvo gyvos kūrybos darbas ir jo vaisiai lig šios dienos auga. Dabartinis Nepriklausomos Lietuvos darbas suteikia didelės reikšmės ir giliai įprasmina Kudirkos darbą. Vadinas, kas buvo didis, virsta mažu, dažnai tik šešėliu; kas buvo mažas (ir kai kada kasdieniškumui bemaž neapčiuopiamas), virsta šiandien didžiu ir gyvu dalyku.

Tačiau savo praeitį taisome ir dar gilesne prasme. Prisiminkime, kad praeitis, dabartis ir ateitis tai viena (ir vienas be kito neįmanomi), kad Visatos gyvoji kūryba vyksta ir ta kryptimi, kur pašalinami visi tamsumai nepajudinamumai, inercijos normos bei dėsniai. Tačiau šia tėma daugiau šioje knygoje nekalbėsiu[18]).

---

[17]) Dažnai ir mes patys kai kuriems tų šmeižtų tikėjome; mūsų ištižėliai kai kada ir šiandien tiki.

[18]) „Ar pačiam viskas šiuo reikalu aišku?" iškels čia klausimą gudrus skaitytojas. Skaitytojaus gudrumo autorius neketina ginčyti.

Bet daugiausia savo veidu mes turime kreiptis į ateitį, į savo gražią, didingą ir laimingą gyvą ateitį, vadinas, į kelią, kuriuo eina gyvoji žmonijos kūryba, kuris pagaliau ir mus ir visą žmoniją nuves į Naująjį Pasaulį. Ateinantieji laikai reikalauja iš mūsų (ir iš visos žmonijos), kaip dar niekuomet nebuvo reikalavę, vis aiškesnio ir tvirtesnio pasirinkimo — Gyvybės keliu ar nykimo keliu eisime? Norint tinkamai pasirinkti Gyvybės kelią, reikalingas darnus mūsų tautos valios bei energijos, širdies bei dorovingumo, išminties ir žinių koncentravimas. Senoviška arijų tauta[19]), drauge ir Šiaurės Vakarų Europos žemdirbiška tauta, lietuvių tauta savo prigimty turi tokių savumų, kurie padės mums ateity šią tiek reikalingą gyvenime ir darbe pusiausvyrą surasti. Šiandien žmonija vis labiau įsitikina, kiek smarkiai ši pusiausvyra (valios, širdies, proto) pasaulio gyvenime sugriuvusi ir kiek tai žmonijai žalinga. Dar kiek toliau šiam sugriuvimui paėjus žmonijai galėtų grėsti baisaus dekadanso ir žlugimo pavojus. Valia be išminties ir širdies (meilės ir dorovingumo), protas be valios ir širdies, širdis be valios ir išminties ir t.t. ypač šiuo žmonijos sunkmečiu neturi gyvos kūrybinės reikšmės. Tikros kūrybinės reikšmės jie gauna tik visi trys tarp savęs tinkamai susiderinę.

Mumyse lengviau negu visose ar bemaž visose kitose tautose gali būti atstatyta šita ne tik reikalinga, bet stačiai būtina žmonijos gyvenimui dvasios pusiausvyra. Ji ir mums tenka atstatyti; mat, nors lietuvio prigimty ta prasme yra labai gražių tendencijų, ilgų mūsų tautiškų sutemų metu, įvairios išorybės ir mūsų pačių „ištižimo valandos" tai mumyse kiek ardė. Jau artimiausiu metu mes turime tą dvasios pusiausvyrą žymiai atgaivinti ir sutvirtinti. Be to, lietuviuose, palyginti su kitomis Vakarų (iš dalies ir ne Vakarų) tautomis, dar yra gana glaudaus susigyvenimo (gyvo kontakto) su gyva ir negyva gamta. Šiuo atžvilgiu lyg arčiau pasaulio pulso ir pradų esame. Kai dabar pasauly nyksta sena dvasios pusiausvyra, kai pasauly tiek smarkiai yra

---

[19]) Gal būt, lietuvius tenka laikyti ne prosenovės arijų ainiais, o jų tiesioginiu, nors šiek tiek ir modifikuotu tęsiniu dabarty. Tai tvirtai įrodyti dar negalima, kita vertus, nėra nė vieno rimto argumento ir prieš šitą spėjimą.

išaugusios pakrikimo ir nykimo jėgos, naujas tobulesnis ir gyvesnis tos pusiausvyros atgaivinimas yra vienas pačių didžiųjų žmonijos uždavinių. Kuone visose (gal išimtį, ar pusiauišimtį šia prasme sudaro Anglija) didžiose valstybėse šis reikalas yra blogoj padėty. Matyt, tos pusiausvyros atsigavimas prasidės keliose mažose tautose, tarp jų vienoj pirmųjų — Lietuvoje ir, gal būt, dar viename didžiame krašte, būtent, Anglijoje. Daug „senienų" turi žlugti ar bent sunykti (žiūr. „Gyvybės keliai ir „gyvatės" keliai", „Jėzaus Kristaus gyvenimas ir mokslas", „Kultūros krizės klausimu keli pastebėjimai" ir kit.), *kad tikras praamžių gyvenimas pradėtų tikriau ir gyviau žemėje reikštis.*

Mes vis labiau matome, kad politikos stabo griuvimas reiškia, kad žmonės liaunasi tikėję tuo, jog galima sugalvoti tokią politinę[20]) bei visuomeninę tvarką, kurią staiga ir ištisai įgyvendinus (karštuoliai čia svajoja — varu, griežtomis priemonėmis įgyvendinus), tuojau pranyks žemėje visas blogis ir pražys teisybė, grožis ir gėris. Mes dabar žinome, kad tobulesnė visuomeninė tvarka auga vien tautos kūrybos darbų eigoje ir išdavoje, kad, apskritai, gyvenime pagrindinis dalykas yra ne tai, kokius politinius ar socialinius idealus ketinama įgyvendinti, o pats to įgyvendinimo būdas ir morališkai gyvenimiškas santykis su tikrybe. Mums turi rūpėti ne abstrakcijos, ne „gyvatės" kerėjimai ir išmislai, o patsai gyvenimas.

Nedirbsime sau stabų, klausydami Gyvojo Dievo didžiojo įsakymo: „Nekurk sau kitų dievų be Manęs", nekurk sau ir gyvenimui svetimumų. Nebus tuomet mums ir reikalo jų išsižadėti su sielvartu ir sielos sudrumzdimu, kaip kad dabar yra. Klausysime mes ir Didžios Maldos žodžių: „Būk valia Tavo kaip danguje, taip ir *žemėje"*. Ir atsiminsime Dievo paraginimą Adomui ragauti vaisių nuo gyvybės medžių ir visų kitų medžių, išskyrus „gėrio ir blogio pažinimo medžio" vaisių ir tai, kad Dievui gyvai rūpi, kaip Adomui sekasi žemėje, kaip jis su visais Dievo sukurtais daiktais santykiauja ir kokius jiems vardus duoda.

---

[20]) Buvau ketinęs čia paliesti parlamentarizmo klausimą, bet dėl vietos stokos tai apleidžiu, juo labiau, kad keliais žodžiais tuo klausimu jau esu išsitaręs ir mano neigiama į tai pažiūra gana aiški. Be to, jei teks parašyti „Lietuvių tautos likimo klausimu" III tomą, tai ten prie šio klausimo, tur būt, dar grįšiu.

Tad dirbsime, kursime ir gyvensime ir niekuomet nepamiršime mūsų kraujo (viena konkretybės pusė) ir mūsų sielos (antra konkretybės pusė) brangios Tėvynės Lietuvos. Gyventi mums teks vis pilnesniu saiku (o ne pražūtingai dezertuoti iš gyvenimo, kaip Buddha), kurti vis įvairesnėmis kryptimis ir vis tikresne prasme.

Jau esu minėjęs, kad žmogus, norėdamas gyvai konkrečiai dalyvauti Visatos kūryboje, norėdamas keisti patį šį pasaulį ir siekti Naujojo Pasaulio ir Tikrojo gyvenimo, turi būtinai gerai įtaisyti savo Namus, savo darbų arenoje žemėje. Be visuomenės tvarkos, be valstybės ir be tam tikros prievartos[21]) neįmanomas dabar ir numatomoj ateity žmogaus gyvenimas žemėje. Tad nėra nusikreipimas nuo gyvybės ir kūrybos kelių, kai žmogus šiais reikalais gyvai rūpinasi. Dar gi visai atvirkščiai. Jei mes lietuviai nesugebėtume tinkamai apsaugoti Lietuvos Valstybės ir lietuvių tautos gyvenimo, šio nepakeičiamai vertingo indo, kuriame bręsta didžių žmonijai ir mums patiems vertybių, tai būtume dideli Amžinai Gyvybei nusidėjėliai, dideli niekšai.

Su pasitikėjimu, su pasiryžimu, nors ir su dideliu rūpesniu ir atsakingumo jausmu eisime į savo ateitį, eisime į naująją Lietuvą, žinodami, kad išganymas mumyse, kad sukils didžiosios lietuvių tautos kūrybos jėgos, bet kad drauge turėsime smarkiai kovoti su įvairiomis pakrikimo ir ardymo jėgomis. Modernės valstybės ir visuomenės šiuo metu gali imtis tokių uždavinių, kurie buvo visai nepajėgiami ne vien senesnių laikų, bet ir XIX š. pabaigoms valstybėms ir visuomenėms. Be to, atsimename, kad pasaulis dabar gyvena didžiausio žmonijos persilaužimo ir naujų kelių pasirinkimo laikotarpį. Istorijos patyrimas mums sako,

---

[21]) Tai opus žmonijos gyvenime klausimas. Žmogus siekia Naujo Pasaulio, bet dar gyvena sename Pasauly. Tad kolizijos tarp žmogaus laisvos valios ir kūrybos reikalų iš vienos pusės ir įvairių prievartos momentų iš kitos pusės neišvengiamos. Šiuo atžvilgiu tolydžio esame tarp Scilų ir Charibdų. Bet dėl to nusiminti neturime ir gyvenimo įvairius sunkumus ir nemalonumus turime pakelti. Mums lietuviams ateity tai bus, matyt, lengviau, negu kitoms tautoms. Tobulinant savo prigimtą tikrybės ir saiko pajautimą, vis sėkmingiau atstatant savo tautos valios, širdies ir išminties pusiausvyrą, taip pat tarp žmogaus ir daikto (dvasios ir medžiagos) pusiausvyrą, derinant kokybę ir kiekybę ir t.t., žodžiu, einant gyvu savo tautos ir visos žmonijos patyrimo keliu, mes savo ateity aukščiau minėtu atžvilgiu privalome turėti mažiau, negu kitos tautos, vargų.

kad ne visos dabartinės valstybės bei tautos sugebės sveikai šį laikotarpį pergyventi. Didelių katastrofų matysime ir sunkių žlugimo vaizdų.

Savo likimą spręsime visu savo gyvenimu ir darbu, vadinas, visa tautos kūryba. Vis sėkmingiau susidarys lietuviuose valios, širdies ir išminties tiek reikalinga dabartiniais laikais pusiausvyra; vis labiau išgyvendinsime iš Lietuvos anarchijos ir pakrikimo dvasią. Jėgų sveikas derinimas ir darnumas vis labiau bus augančios Lietuvos požymis. Mes tikime, kad ypač Lietuvoje apsčiai pradės rastis tų naujų žmonių, su nauja gilesne sąmone, nauja gyvesne sąžine ir nauja kūrybos kupina valia, apie kuriuos minėta šios knygos ps. ps. 318—319 („Nauji žmonės"). Šiems naujiems žmonėms, naujiems lietuvių vadams gausiau ir intensyviau pasireiškiant mūsų gyvenime, lietuvių tautos kūryba iškils lig nematytų aukštybių. Pradės kitėti visas mūsų gyvenimas. Ūkio, politiniai, visuomeniniai ir kultūriniai klausimai bus sprendžiami naujai, naujose sąlygose. Tačiau nei dabar, nei ateity nekepsime būsimo žmonijos sutvarkymo sistemų[22]), nes pasitikėsime gyvenimui, jo gyvajai kūrybai ir būsimoms lietuvių tautos kartoms; nevergausim jokioms „alchemijoms", „mechanizmams" ir „gyvuliui".

Kadaise prosenovės laikais žemdirbiai arijai suteikė žmonijai pagrindinius kultūros pradus. Žmonijos tarpe jie buvo (ir yra) pagrindiniai (nors ir ne vieninteliai) kūrėjai. Lietuviai buvo tuomet arijų esminė dalis, vadinas, dalyvavo žmonijos kultūros kūrybos pagrindiniuose darbuose. Arijų kultūra išsiplėtė bemaž visoj Europoj ir Australijoj ir žymioj kitų kontinentų dalyj. Tačiau, per kelis tūkstantmečius arijai lyg nusekė — būta labai didelės jų kūrybinės valios dispersijos ir dažnai lyg išsieikvojimo, kai jie teikė savo kultūrą, dažnai ir kraują daugeliui kitų tautų.

---

[22]) Netrukus mes ne tik su tuo nesutiksime, bet dargi stebėsimės, kaip buvo galėję įvairūs filosofai ir teologai manyti, kad filosofijos (ir asketizmo) didžiausia prasmė yra atsisakyti nuo Dievo kuriamo pasaulio, iš jo išeiti ir užsičiaupti proto išgalvotame pasauly. Juk mums šiandien visai aišku, kad tai yra „gyvatės" tenkinimo ir *Dievo sukurto pasaulio smerkimo kelias*. Mes lietuviai jau vis mažiau linkę bet kuriuos „alcheminius kepsnius" priimti, kaip kaž ką prideramą ir neginčytiną, kaip toji katė nepatogiai paklotą kilimėlį.

Vėliau (antro po Kristaus gimimo tūkstantmečio pirma pusė), arijų gryniausia šaka (tiesioginis arijų tęsinys, kaip kas spėja) lietuviai nemažai patarnavo Europai, gindami nuo Rytų ir Vakarų pakilusių barbariškumų ir suteikdami savo kaimynams naujų gyvos žmogaus kūrybos pradų. Tuo būdu mes suteikėme daug kūrybinio gaivumo lenkų, iš dalies rusų ir vokiečių kultūroms. Tačiau, kaip matėme, dėl labai daugelio priežasčių, teikdami kultūrinės gyvybės kitoms tautoms, mes tinkamai neišvystėme savos lietuviškos kultūros. Apsileidome čia be galo daug. Bemaž buvo bepradedąs darytis pavojus pačioms mūsų tautos gyvybės versmėms; pradėjo grėsti pavojus pačiam indui, kuriame yra didžių žmonijos gyvenimui ir kūrybai pradų, didžių kultūros vertybių.

Dabar artėja lietuvių tautos jėgų koncentravimo, valios konsolidavimo ir, pagaliau, kūrybos kelių tikro žydėjimo metas. Mūsų drąsa gyventi ir kurti nepaliaujamai auga. Į gyvenimą žiūrėsime savomis gyvomis lietuvio ir žmogaus akimis, jį realiai gyvenimiškai vertinsime ir daiktus ,,tikrais vardais" vadinsime. Mūsų tautoje, ypač mūsų kaimiečiuose yra daug gražių augintinų gyvybės pradų. Ūkininkui netrūksta ir tam tikro prigimto optimizmo ir pasitikėjimo savo jėgoms; tačiau visa tai dar tėra siaurame akyraty, jo asmeniškų[23]) darbų ribose. Į visuomeninės srities darbus ir, apskritai, į didesnius darbus mūsų ūkininkų daugumas dar žiūri su tam tikru pesimizmu ir nepasitikėjimu. Jau daugelis mūsų inteligentų pradeda pasitikėti, kad mums pajėgiami ir didesni *atskiri* darbai nuveikti. Tačiau, mūsų inteligentų daugumas dar mažai pasitiki mūsų būsimų darbų *didžia visuma,* dar permažai pasitiki mūsų ateities didžiaja kūryba. Daugiausia, jei nedrąsiai apie tai pasvajoja. Bet jau atėjo laikas *išdrįsti* ne tik garsiai svajoti apie didžiąją lietuvių tautos ateitį, bet ir pradėti ją energingai realizuoti. Neleistinas dalykas tuos ar kitus mūsų trumpos praeities[24]) nepasisekimus plačiai bend-

[23]) Daug kas iš labiau inteligentingų svetimtaučių, kuriems teko ilgiau pabūti mūsų kaime, pastebi didelį prigimtą lietuvio ūkininko inteligentingumą ir jo būdo kultūringumą. Kai kas tvirtina, kad eilinis mūsų kaimietis proto atžvilgiu galima lyginti su gabiu vokiečių kaimiečiu, o gabųjį mūsų kaimietį su ypatingai gabiu vokiečiu. Bet mūsų kaimiečių daugumui dar trūksta proto ir valios išmiklinimo bei išauklėjimo.

[24]) Ne tik keli šimtai, bet ir keli tūkstančiai metų tai trumpas žmonijos gyvenime laikotarpis.

rinti ir laikyti juos privalomus ir ateičiai. Turime sudrausti, kaip jau buvo sakyta, visus panašius pesimistus ir „dekadentus". Turime žiūrėti optimistų ir pasiryžusių kultūros vadų. Turime pasitikėti ir naujais kūrybos žmonėmis, kurie reikšis mūsų gyvenime. Nors dėsniai ypatingų žmonių įtakos aplinkai (gyvenimui) mums dar mažai žinomi, bet jie neginčijami. Mes matome, kaip iš kasdieniškumo, indiferentiškumo ir paplokštumo iškyla širdies, minties ir kūrybinės valios asmenybės . . . iškyla drauge su jais kaž kokių naujų kilnumo, grožio ir gyvybės versmių, naujo Gyvosios Visatos spinduliavimo . . . Vyksta naujas pasaulio kūrybos aktas, jos kilimas į aukštesnį laipsnį. Tai kelias į gyvenimo įprasminimą, jo „sutikrybinimą".

Tad drįskime būti tikri lietuviai ir žmonės ir gyventi pilnu gyvos kūrybos žmogaus gyvenimu. Realizuokime Kudirkos žodžius iš mūsų Tautos Himno:

. . . . Tegu saulė Lietuvos
. . . . Tamsumus pašalina . . .
Tegu meilė Lietuvos
Dega mūsų širdyse.
Vardan tos Lietuvos
Vienybė težydi.

1933 m. lapkričio mėn. 26 d.

Turinys

Knygos tekste pastebėtos šios klaidos

Psl.	iš viršaus	iš apačios	atspausdinta:	turi būti:
17		3 (išnašoje)	mažesnio	mažiausio
20	18		=d	=2 d
„		1	dedamas	pradedamas
43	4		ordeno	ordino
53		6	atverti	atsverti
65		12	artinimasi	artinasi
90		11	Kai	Kaip
91	6		Martyrio	Martyrioi
97		2 (pirmoj išnašoj)	„na bekre“	„na bekreń“
178	9		kaimo	kaimyno
„	10		gretimos	gretimų
183		4	laboratoriu	laboratoriniu
185	9		desturuktuota	destruktuota
220	12		juo	tuo
223		5 (išnašoje)	Sokolinkiai	Sokolinskiai
230		12	ekstensyvumui	intensyvumui
„		1	kolonizuotų	kolonizuotinų
269		13 (išnašoj)	Bolšerosijos	Bolšerosijoj
276 psl. vieton „XX šimtmečio tobulėjime...“ turi būti „XX šimtmečio ūkio tobulėjime...“				
295		4 (išnašoj)	Tad mikrokosmo	Mikrokosmo
302 puslapy reikia išbraukti žodžius: 5 ir 6 krypčių erdvės.				
350	11-12		entografinė	etnografinė
365 skliausteliai iš 10 eilutės turi būti perkelti į 11 eilutę, į sakinio pabaigą				
380 puslapy		2 iš apač.	prieškarinėse	priešakinėse